

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Національна спілка краєзнавців України
Національна академія наук вищої освіти України

105-річчю від дня народження присвячується

О. Б. Комарніцький, В. М. Федорчук

**ІВАН ВІКТОРОВИЧ ІВАХ:
ЛЮДИНА, ВЧЕНИЙ-МЕТОДИСТ,
МЕНЕДЖЕР ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Монографія

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 929:53(477)Івах
ББК 63.2+22.3(4Укр)
К 63

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка (протокол №5 від 27 квітня 2023 р.)*

Рецензенти:

Завальнюк О. М., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Романюк І. М., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Чуткий А. І., доктор історичних наук, професор, професор кафедри давньої та нової історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Комарніцький О. Б., Федорчук В. М.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 548 с.

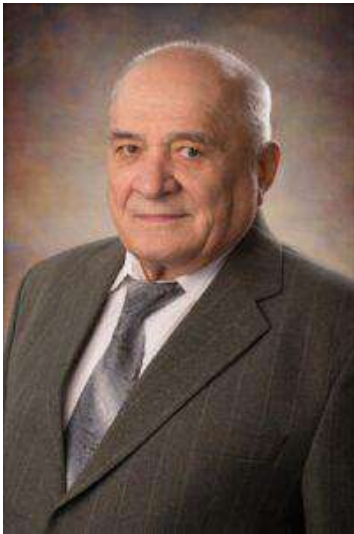
К 63

У монографії комплексно й усебічно проаналізовано життєвий і трудовий шлях, організаторську, громадську, педагогічну та науково-дослідницьку діяльність Івана Вікторовича Іваха, який працював у Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті на посадах викладача, старшого викладача, секретаря парторганізації, заступника директора, ректора, завідувача, доцента кафедри (1950-1989 рр.)

УДК 929:53(477)Івах
ББК 63.2+22.3(4Укр)

© Комарніцький О. Б., Федорчук В. М., 2023

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

28 січня 2023 р. виповнилося 105 років від дня народження воїна, вчителя, викладача, завідувача кафедри, проректора, ректора – Іваха Івана Вікторовича.

У моїй уяві живий образ цієї людини, з першої миті контактів з нею й понині, вибудовувався та постійно оновлювався й оновлюється через призму плинності часу й діяльнісно-особистісного осмислення реальності нашого буття.

З Іваном Вікторовичем моя перша зустріч відбулася у 1956 році на вступному екзамені з фізики. Усі вступні природничо-математичні екзамені, зокрема фізику, я складав без обдумування. «Дітям війни», юнакам, якими ми були на той час, притаманні такі якості, як цілеспрямованість, терплячість, здатність до подолання труднощів, готовність «на подвиги». Підставою для такого «геройства» було те, що мене тоді навчали чудові вчителі «від бога», – математики – колишні бойові офіцери-артилеристи Жовтяк Олексій Микитович та Кланцятий Микола Йосипович; хімії – також бойовий офіцер Сергієнко Євгеній Іванович; фізики – закоханий у свою професію, фантазер, неперевершений експериментатор, імпровізатор, популяризатор щодо всього, пов'язаного з фізикою, Буждиган Володимир Васильович. Екзаменатор (а це був Іван Вікторович Івах) поставив мені тоді додаткове (крім питань екзаменаційного білета) питання за таким приблизно сценарієм: бачу, що в книжковому матеріалі ти гарно орієнтуєшся, задачу розв'язав правильно, однак фізика – це все ж не тільки математика, потрібно ще й розуміти існування взаємозумовленості між явищами природи. Отже,

запитання: у чому полягає фізична суть явища електростатичної індукції?

За основу відповіді я обрав дослід: наблизив до купки клаптиків паперу, попередньо пошматованого аркушика, гребінець, яким зачесав на той час свого густого чуба ... І встиг я тоді проголосити лише пів фрази про те, що електрично нейтральні клаптики паперу «приречені» притягуватися до наелектризованого негативним зарядом гребінця, унаслідок перерозподілу (переорієнтації) зарядів у цих клаптиках ..., як екзаменатор зупинив: «Досить. Оцінка – «відмінно». Бачу, що фізичну суть явища ти розумієш і зумів для відповіді імпровізувати власний дослід... Думаю, що з тебе буде гарний учитель фізики». Наведені вище слова, сказані про мене з дуже відчутною прихильністю шановним Іваном Вікторовичем, стали визначальними у моєму виборі майбутньої професії – «Учитель фізики та основ виробництва», адже спершу я хотів вступати на «математику».

Іван Вікторович упродовж п'яти років читав для нас лекції, вів семінарські (практичні) та лабораторні заняття з методики викладання фізики, методики і техніки навчального фізичного експерименту, технічних засобів навчання, програмованого контролю і програмованого навчання, використання програмованого мікрокалькулятора в практикумах з навчального фізичного експерименту та розв'язування фізичних задач тощо.

Він готував (продукував) цінні навчально-методичні матеріали з педагогічної практики й позакласної та гурткової роботи з фізики. Здійснював також керівництво педагогічною практикою майбутніх учителів фізики. Уже з перших місяців навчання на фізико-математичному факультеті переконаємося, що викладач методики навчання фізики Іван Вікторович Івах фокусував у собі такі особистісні якості, як щирість, доброзичливість, працьовитість, креативність, винахідливість, високий педагогічний професіоналізм та багато інших людських чеснот.

... А згодом мене зачарує здатність цієї людини, насамперед, як педагога-наставника, робити все, чим йому

доводилось займатися, надто виважено, якісно, оперативно і з поглядом у перспективу.

Зі студентами, як під час навчання, так і в позааудиторних умовах, він умів одразу ж вибудовувати товариські, поважливі, рівні й заохочувальні стосунки: ніколи і ні на кого Іван Вікторович не підвищував голосу, співпереймався нашими проблемами, допомагав кожному, окрилював усіх, надихав багатьох...

Взагалі Іван Вікторович, наскільки його спізнав і пам'ятаю (навіть коли був уже хворою людиною), випромінював богатирські оптимізм і ентузіазм. Думаю, що саме ці феноменальні якості були живильною енергетикою для всіх життєвих і професійних задумів, звершень і проєктів безмежно шанованого педагога-подвижника – Іваха Івана Вікторовича.

У подальшому з величезною приємністю помічаю таку ж прихильність Івана Вікторовича до навчального фізичного експерименту, як і в мого шкільного учителя фізики Володимира Васильовича. Обидвох цих людей, закоханих у фізику, незрівнянних експериментаторів та дослідників явищ і процесів як в царині фізики, так і в безмежних глибинах результативних методик її осягнення школярами, – Іваха Івана Вікторовича і Буждигана Володимира Васильовича Подумки, – я став називати «побратимами-експериментаторами», і до сьогодні так вважаю. Їх обидвох споріднювала не тільки здатність «експериментувати», але й уміння «віднаходити». Віднаходити ті сторони, аспекти, якості та привабливості фізичного експерименту, які допомагають індивідові побачити, відчути, зрозуміти, переконатися, а головне – взяти «на озброєння» (для своєї майбутньої педагогічної діяльності) сутнісне і світоглядне розуміння експериментованого явища чи процесу.

Афоризми Івана Вікторовича:

«Що можна почути – начувайся!»;

«Що можна побачити – надивляйся!»;

«Що можна поміряти – вимірй!»;

«Чим можна здивувати – втішайся!»;

«Що можна удосконалити – удосконалюй!» ...

У проєкції на педагогічну діяльність орієнтири, окреслені Іваном Вікторовичем, є основою його авторського кредо: демонструй, обґрунтуй, переконуй. Ми (студенти) завжди мали щасливу нагоду співпрацювати з глибоко шанованим викладачем або ж споглядати, як це щораз відбувалося в реальних умовах.

Регулярно, як правило, у другій половині дня, – (яку б посаду він не обіймав: викладач, завідувач кафедри, проректор, ректор), – Іван Вікторович приходив в одну з лабораторій методики викладання фізики (МВФ) чи технічних засобів навчання (ТЗН), перевдягався в робочий халат і разом з нами (студентами, старшими лаборантами, навчальними майстрами, викладачами кафедри) «чаклував» над розв’язанням нагальних навчальних і наукових проблем: підготовка демонстраційних дослідів, створення нових лабораторних робочих місць, виготовлення й модернізація лабораторного обладнання й фізичних приладів, забезпечення автоматизованого зашторювання вікон та освітлення лабораторій і лекційних аудиторій, створення дидактичних матеріалів та унаочнень, виготовлення діа- й слайд-фільмів, проведення науково-методичних досліджень, підготовка наукових доповідей та наукових публікацій тощо. Результат: автоматизоване шторне затемнення вікон та освітлення усіх лабораторій і лекційних аудиторій МВФ і ТЗН (центральный корпус університету, аудиторії 101, 102, 206–211, 302, 303, 318, 320); сотні робочих місць із лабораторних практикумів, модернізовано безліч одиниць приладів та лабораторного обладнання; ряд серіалів (за окремими розділами шкільного курсу фізики) саморобних приладів і обладнання; щорічні студентські наукові публікації та наукові дослідження; серія унікальних авторських демонстрацій тощо.

Як правило, авторські демонстрації та моделі Івана Вікторовича були завжди доцільними й витонченими, відповідали вимогам хорошої видимості та естетики, мали проблемний характер.

Наведу фрагментарний перелік лише окремих із цих своєрідних шедеврів:

1. *Демонстрування наявності міжмолекулярних проміжків у речовині* (засоби: приблизно метрової довжини скляна трубка, запаяна з одного кінця; звичайна вода, мурашиний спирт, гумове кільце (надіте зовні на трубку) для фіксації можливих рівнів рідин).

2. *Додавання коливань: фігури Ліссажу* (засоби: м'ятник Айрі, мілкозернистий сухий пісок, цупкий аркуш чорного паперу, який можна привести в коливальний рух у площині, перпендикулярній до площини коливань маятника).

3. *Резонансні ефекти в стовпі рідини* (засоби: генератор ультразвукових коливань із необхідним елементним забезпеченням).

4. *Спектри електричних полів* (засоби: прозора скляна кювета за розміром вікна кодоскопа; касторове масло, манна крупа, високовольтний генератор постійного струму, електроди (різної форми), кодоскоп, екран, затемнення).

5. *Тривале «прилипання» наелектризованого тіла до стіни в аудиторії чи класної дошки* (засоби: надувна гумова святкова прикраса (бажано подовгувата), шматок шерстяної тканини).

6. *Взаємодія паралельних провідників, у яких протікає постійний струм* (засоби: низьковольтний випрямлювач змінного струму, дві довгих (≈ 1 м) стрічки металізованої фольги, низькоомний реостат).

7. *Модель лінійного прискорювача заряджених електричних частинок* (на студентському лексиконі – «електромагнітна гармата»).

8. *Демонстрація явищ інтерференції та дифракції світла* (засоби: біпризма Френеля, дифракційна решітка, лазерний випромінювач монохроматичного світла або лазерна указка, екран, затемнення).

9. *Спостереження в процесі стробоскопічного освітлення послідовного ряду положень кульки, що скочується похилою доріжкою* (засоби: стробоскопічний освітлювач, похилий жолоб, металева кулька, затемнення).

Видатний феномен Івана Вікторовича проявлявся дуже яскраво в тому, що з моменту усвідомленого сприймання конкретної ідеї чи проекту він одразу ж приступав до їх реалізації. Працюючи в команді (студенти, лаборанти, навчальні майстри, викладачі), Іван Вікторович чітко окреслював свої обов'язки в проекті та якісно, оперативно й із неймовірним ентузіазмом їх виконував. До того ж він ніколи не претендував на лідерство в проекті, але оптимістично прогнозуючи кінцевий результат, та, чітко окреслюючи часові рамки цього результату, фактично лідером і був.

Безліч творчих задумів було блискуче реалізовано з ініціативи й за участю Івана Вікторовича, однак немало започаткованих та ще й не розпочатих справ, спрогнозованих талановитим науковцем і фахівцем методики навчання фізики І.В.Івахом чекають на свою реалізацію...

Як ректор Іван Вікторович Івах уміло, рішуче, відповідально, патріотично й результативно працював над досягненням основної мети: створення матеріально-технічної бази навчального закладу та виховання висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів.

Незрівнянний оптиміст і ентузіаст справи, мрійник, фантазер, популяризатор, людина надзвичайно високого креативу, відчайдушний реалізатор проектів-задумів, людина, професійні звершення, натяки, започаткування та ідеї якої не втрачають своєї актуальності сьогодні й заслуговують на глибинне осмислення, реалізацію, розвиток та впровадження у найрізноманітніших освітніх середовищах та явищах.

Ректор дбав про розширення, зміцнення та вдосконалення навчально-наукової бази інституту, створення нових кабінетів і лабораторій, обладнаних сучасними приладами, установками, наочністю. Досвідчений педагог і науковець, управлінець та вихователь робив свою справу самовіддано, професійно, чесно й сумлінно.

Отже, про конкретні досягнення ректора стосовно забезпечення ефективного навчання методик фізики, астрономії, технологій та сучасних технічних засобів навчання:

- забезпечення всеохопного експериментального супроводу видів занять (лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття, педагогічна практика) із дисциплін кафедри; створення потужних лабораторних, технологічних і задачних практикумів (фізико-технологічні навчальні предмети);

- ініціювання та впровадження інтерактивних методів і технологій навчання: програмований контроль і програмоване навчання, автоматизоване управління навчанням, комп'ютеризація навчального процесу на основі програмованих мікрокалькуляторів тощо;

- придбання та методика використання сучасних засобів навчання; масштабне використання у навчанні майбутніх учителів усіх факультетів можливостей епі-, діа-, графо-, кіно- та відеопроєкторів та інше;

- створення за всіма можливими на той час параметрами ефективного й безпечного навчання, зокрема блоків лекційних аудиторій і лабораторій: методика викладання фізики (центральный корпус – 101, 102, 206–211), автоматизованого (програмованого) навчання і контролю (центральный корпус – 301–303), сучасних технічних засобів навчання (центральный корпус – 316–320), електро- і радіолабораторій (до сьогодні – дві лабораторії на педагогічному факультеті).

Івах Іван Вікторович – перший завідувач кафедри методики викладання фізики і технічних засобів навчання, відомий науковець і методист не лише у нашому інституті, але й в Україні. Сьогодні багато його колег, послідовників та учнів згадують Івана Вікторовича як людину, яка здійснила значний внесок у розбудову інституту загалом та кафедри зокрема. Завдяки його зусиллям створено кафедру методики викладання фізики і ТЗН, що була перейменована з кафедри загальнотехнічних дисциплін і креслення. Тоді кафедра забезпечувала читання таких дисциплін, як методика викладання фізики; практикум з розв'язування фізичних задач; історія фізики; технічні засоби навчання (для всіх факультетів); електротехніка; радіотехніка; технологія матеріалів і техніка

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

безпеки з практикумом у навчальних майстернях, креслення, охорона праці.

Без жодного сумніву можна стверджувати: багато із започаткованого або завершеного колективом кафедри методики викладання фізики та дисциплін технологічної галузі Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, який мені пощастило очолювати у 1983-2022 рр., є результатом задумів, ідей та проєктів, згенерованих Іваном Вікторовичем Івахом.

*Петро Сергійович Атаманчук,
академік НАНВО України,
заслужений працівник освіти України,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізики та методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

ВСТУП

26 січня 2023 р. виповнилося б 105 років від дня народження кандидата фізико-математичних наук, доцента, кавалера бойових орденів і нагород за трудові досягнення, колишнього ректора Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (1967-1977 рр.) Івана Вікторовича Іваха, якого пам'ятають і вдячно згадують його колеги, учні та студенти.

Ця людина була взірцем у всьому. Високоерудований педагог, науковець, невтомний працелюб, людина щедрої душі. Його відзначали порядність, людяність, доброзичливість, скромність. Він завжди був сумлінним, відповідальним, послідовним у словах і діях, пунктуальним, розсудливим, діловим у виконанні службових обов'язків.

Особистість І. В. Іваха не знайшла належної оцінки в наукових студіях. Одним із перших, хто почав досліджувати діяльність ученого, був А. П. Гавришук. У 1997 р. він спільно з науково-педагогічними працівниками фізико-математичного факультету П. С. Атаманчуком і Ц. А. Криськовим надрукували в університетській газеті «Студентський меридіан» невелику розвідку¹. Наступного року Анатолій Петрович у газеті «Кам'янець-Подільський вісник» одноосібно опублікував статтю, присвячену 80-річчю ректора². У 2003 р. А. П. Гавришук у виданні «Кам'янець-Подільський державний університет в особах» (т. 1) вмістив розлогу статтю про Івана Вікторовича Іваха, у якій охопив усі аспекти його життя й діяльності³. У 2010 р. на сторінках книги «Кам'янець-Подільський державний учительський інститут у роки Великої Вітчизняної війни:

¹ Гавришук А., Атаманчук П., Криськов А. Невтомний працелюб. *Студентський меридіан*. 1997. 22 жовтня.

² Гавришук А. П. Пам'ять про ректора. *Кам'янець-Подільський вісник*. 1998. 24 січня.

³ Гавришук А. П. Іван Вікторович Івах. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіом, 2003. Т. 1. С. 157-163.

дослідження, документи і матеріали, спогади» за авторством професорів О. М. Завальнюка, В. С. Прокопчука, а також А. П. Гаврищука вміщено інформацію про І. В. Іваха як фронтовика⁴. Доктор фізико-математичних наук, професор І. М. Конет⁵, професори В. М. Федорчук і Е. І. Федорчук⁶, білоруський дослідник У. Ліхачов⁷ писали про героїзм ученого в боях у роки Другої світової війни.

У 2018 р. один із авторів цієї монографії, О. Б. Комарніцький, у збірнику «Освіта, наука і культура Поділля» опублікував розвідку, у якій зацентовано увагу на діяльності І. В. Іваха на посаді ректора педінституту. Автор висновкував, що час ректорування Івана Вікторовича був досить плідним у діяльності навчального закладу. У дослідженні зазначається про позитивні зміни в структурі денного та заочного навчання. Зокрема, йдеться про створення на базі історико-філологічного факультету двох самостійних факультетів – історичного та філологічного. Відбулася реорганізація низки кафедр. Автор доводить, що в цей час значно зріс науково-теоретичний і методичний рівень професорсько-викладацького складу, неухильно збільшувалася

⁴ Завальнюк О. М., Прокопчук В. С., Гавришук А. П. Кам'янець-Подільський державний учительський інститут у роки Великої Вітчизняної війни: дослідження, документи і матеріали, спогади. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2010. С. 134-138.

⁵ Конет І. М. Фізика і математики – викладачі Кам'янець-Подільського державного учительського інституту на фронтах Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. *Внесок учасників війни – трудівників тилу Хмельниччини в перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років. Актуальні проблеми життєдіяльності учасників війни і шляхи їх вирішення*: зб. матер. обл. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХУУП, 2012. С. 130-140.

⁶ Федорчук В. М., Федорчук Е. І. Людина незламного духу. *Внесок учасників війни – трудівників тилу Хмельниччини в перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років. Актуальні проблеми життєдіяльності учасників війни і шляхи їх вирішення*: зб. матер. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХУУП, 2012. С. 341-345.

⁷ Ліхачов У. Абаронца Полацка. *Сцяг комунізму*. Полацк, 1990. 23 лютага.

кількість і частка науково-педагогічних працівників із науковими ступенями й ученими званнями. Розповідається про формування студентського складу, вдосконалення навчального процесу, розробку системи заохочування для студентів, які за результатами екзаменаційної сесії продемонстрували високий рівень знань і домоглися успіхів у громадській та науково-дослідній роботі. Зазначається, що істотно змінилися навчально-матеріальна й побутова сфери. Активно продовжувалася робота зі створення нових кабінетів і лабораторій, обладнаних сучасними приладами, установками й наочністю⁸. У тому ж 2018 р. було вміщено статтю О. Б. Комарніцького в збірнику, приуроченому до 100-річчя від дня народження Івана Вікторовича Іваха⁹.

У 2018 р. вийшла ще одна стаття доктора педагогічних наук, професора П. С. Атаманчук, який прийняв у 1983 р. своєрідну естафету у завідуванні кафедрою від І. В. Іваха. У публікації він вдячно пише про Івана Вікторовича та називає його «ідеологом дидактичного креативу». Петро Сергійович зазначає, що Івах був креативним викладачем, умілим наставником, талановитим методистом-фізиком, натхненником багатьох творчих проєктів, досвідченим організатором освітньо-виховного процесу, відповідальним і демократичним адміністратором. Стаття містить коротку біографічну довідку про Івана Вікторовича Іваха, список його основних наукових, навчальних і методичних публікацій, інформацію про участь у наукових форумах та інших видах науково-педагогічної

⁸ Комарніцький О. Б. Доцент І. В. Івах на чолі Кам'янець-Подільського педінституту: зростання авторитету вишу (1966-1977 рр.). *Освіта, наука і культура на Поділлі*: зб. наук. пр. / [редкол.: О.П.Реєнт (голов. ред.), О.М.Завальнюк (відп. ред.), Л.В.Баженов та ін.]. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2018. Т. 25. С. 315-347.

⁹ Комарніцький О. Б. Іван Вікторович Івах: біографічний нарис. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження)*: матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р. / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 33-43.

діяльності. У статті через призму категорій часу відображено подвижницьку діяльність І. В. Іваха, низка ідей і наслідків якої не втрачають своєї актуальності і сьогодні¹⁰. За ініціативою Петра Сергійовича на початку 2008 р. відбулося відкрите засідання кафедри методики фізики та дисциплін технологічної освітньої галузі, присвячене 90-річчю від дня народження І. В. Іваха. Із вступним словом виступив завідувач кафедри П. С. Атаманчук, який розповів про творчий і життєвий шлях Івана Вікторовича, згадав його роль у створенні лабораторій і умов праці. Старший лаборант кафедри Т. Ф. Сочинська поділилася спогадами про І. В. Іваха, як прекрасного сім'янина, батька й дідуся. Зі своїми спогадами виступив завідувач кафедри фізики Ц. А. Криськов. Він згадував про Іваха як людину, віддану улюбленій праці, викладача, науковця. Викладач А. А. Криськов розповів про чуйну людину, про ставлення до людей, співробітників. Доцент кафедри фізики А. О. Губанова згадала його з погляду свого дитинства, коли ще дитиною зустрічалася з Іваном Вікторовичем в індустріальному технікумі, де працював її батько. Директор бібліотеки В. С. Прокопчук і заступник декана фізико-математичного факультету В. А. Сорич говорили про свої студентські роки, коли І. В. Івах був ректором, про його ставлення до студентів. Завідувач абонементу факультету Л. В. Огороднікова розповіла про внесок ректора в комплектування й роботу бібліотеки. Була організована виставка наукових праць І. В. Іваха¹¹. У тому ж році вийшов друком біобібліографічний покажчик «Іван Вікторович Івах (до 90-річчя від дня народження)», який містить біографічну довідку, список основних наукових, навчальних і

¹⁰ Атаманчук П. С. Ідеолог дидактичного креативу: від прогнозу до результату. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна / [редкол.: П. С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. Вип.24: STEMінтеграція як важлива передумова управління результативністю та якістю фізичної освіти. С. 88-99.*

¹¹ Огороднікова Л. В. Вшанували пам'ять колишнього ректора І. В. Іваха. *Студентський меридіан*. 2008. 7 березня.

методичних публікацій, інформацію про участь у наукових форумах та інші види науково-педагогічної діяльності ректора¹².

30 січня 2018 р. у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка відбувся круглий стіл, присвячений 100-річчю від дня народження І. В. Іваха. З доповідями виступили професори П. С. Атаманчук, О. М. Завальнюк, А. Г. Філінюк, доценти Ц. А. Криськов, В. С. Щирба, О. Б. Комарніцький, донька І. В. Іваха – Е. І. Федорчук. За результатами наукового заходу було видано збірник¹³. Збірник відкривається вступним словом ректора університету професора С. А. Копилова і проректора з наукової роботи професора І. М. Конета¹⁴. Професор П. С. Атаманчук поділився спогадами про Івана Вікторовича як про викладача, що на високому рівні викладав методику викладання фізики, методику й техніку навчального фізичного експерименту, технічних засобів навчання, програмованого контролю та навчання, ректора педінституту й фундатора кафедри методики викладання фізики і технічних засобів навчання¹⁵. Спогадами про ректора поділився О. М. Завальнюк, який уперше побачив керівника закладу 1 вересня 1968 р., коли на масовому урочистому мітингу, присвяченому початку навчального року, він виступив із промовою. Після цього майбутній ректор (О. М. Завальнюк керував університетом у 2002-2012 рр.) зустрічався з Іваном Вікторовичем на суботнику, у читальному залі, на стадіоні, на

¹² Іван Вікторович Івах (до 90-річчя від дня народження): Біобібліографічний покажчик / уклад.: Л. В. Огороднікова, О. В. Гавва, Т. П. Поведа, О. М. Ніколаєв. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, редакц.-видавн. від., 2008. 10 с.

¹³ Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження): матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р. / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. 62 с.

¹⁴ Копилов С. А., Конет І. М. Іван Вікторович Івах: штрихи до біографії. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 4.

¹⁵ Атаманчук П. С. Іван Вікторович Івах: через призму категорій часу. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 5-26.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

заняттях хору тощо. Згадував Олександр Михайлович, як ректор вручав йому диплом, а згодом – підписав документи про направлення в цільову аспірантуру. Очоливши університет, О. М. Завальнюк, за його словами, звертався до досвіду одного зі своїх попередників, зокрема Івана Вікторовича Іваха¹⁶. Спогадами про свого викладача поділився доцент Ц. А. Криськов, який запам'ятав його як екзаменатора на вступних екзаменах, ерудованого науково-педагогічного працівника. З удячністю Цезарій Андрійович згадує співпрацю з ректором на посадах лаборанта кафедри методики навчання фізики, завідувача

Учасники круглого столу, присвяченого 100-річчю від дня народження І. В. Іваха. 30.01.2018 р.

¹⁶ Завальнюк О. М. І. В. Івах: очима студентів, аспірантів, колег і керівника (1968-2012 рр.). *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 33-43; Завальнюк О. Івах очима студента, колеги і керівника. *Подільанин*. 2018. 9 лютого.

лабораторіями фізико-математичного факультету¹⁷. Особливою теплою вирізняються спогади доньки І. В. Іваха – Елеонори Іванівни Федорчук, кандидата педагогічних наук, професора. Вона повідомила маловідомі факти про дідуся і бабусю, про свого дядька Георгія, який загинув у роки війни, та його сім'ю, дружбу із сім'єю Ткачових, про любов батька до книг. Елеонора Іванівна розповідала, що батько приділяв багато уваги її розумовому розвитку, естетичному і фізичному вихованню. Наприкінці публікації вміщено вірш, який Е. І. Федорчук присвятила батькові¹⁸. Професор А. Г. Філінюк розповів про традиції студентського самоврядування у час, коли інститут очолював І. В. Івах. Попри значну політико-ідеологічну заангажованість самоврядні органи відігравали винятково важливу роль у житті та самовдосконаленні студентів педагогічного вишу. У статті йдеться про інститут старост, комсомольських і профспілкових бюро, студкоми гуртожитків, факультет громадських професій, систему студентських будівельних загонів, студентське наукове товариство тощо¹⁹. Декану фізико-математичного факультету В. С. Щирбі Іван Вікторович запам'ятався дуже толерантною, врівноваженою і спокійною людиною. Тісніше він співпрацював із І.В.Івахом у післяректорській період, який спочатку захопився ідеєю використання програмувальних калькуляторів у процесі вивчення фізики, а згодом, з появою у шкільній програмі курсу інформатики й обчислювальної техніки, – одним із перших розробив методичне забезпечення їх викладання²⁰.

¹⁷ Криськов Ц. А. Перші кроки з об'єктивного оцінювання знань абітурієнтів та студентів (спогади про Івана Вікторовича Іваха). *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 43-44.

¹⁸ Федорчук Е. І. Спогади про батька. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 44-50.

¹⁹ Філінюк А. Г. Іван Івах і традиції студентського самоврядування в Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 50-58.

²⁰ Щирба В. С. І. В. Івах як новатор застосування обчислювальної техніки в освітньому процесі. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 59-60.

Згаданий доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України університету імені Івана Огієнка А. Г. Філінюк в «Енциклопедії сучасної України» вмістив біографічну довідку про ювіляра. У підготовці монографії нам неабияк прислужилося його ґрунтовне монографічне дослідження «Життя, віддане справі», у якому висвітлено життєвий і трудовий шлях, організаторську, громадську, педагогічну та науково-дослідницьку діяльність І. С. Зеленюка, який у 1947-1966 рр. очолював Кам'янець-Подільський педінститут. Його заступником із навчальної та наукової частини в 1959-1966 рр. працював І. В. Івах, тому труднощі, що переживав виш у цей період, лягли також і на плечі першого помічника – Івана Степановича. Це стосується й формування кадрового потенціалу, і удосконалення освітньо-виховного процесу. Значна увага приділялася підбору висококваліфікованих, досвідчених науково-педагогічних працівників, ряди яких поповнювали представники багатьох закладів вищої освіти, наукових установ, кращі учителі, випускники аспірантури, обдаровані випускники університетів і кращі випускники інституту. Пріоритетним була організація написання науково-педагогічними працівниками кандидатських, а з початку 60-х рр. – докторських дисертацій. До того ж І. С. Зеленюк та І. В. Івах систематично турбувалися про організацію й поліпшення навчання та виховання, професійне становлення педагогічних кадрів, розширення суспільно-культурного світогляду студентства, активізацію діяльності кожного викладача і колективу загалом²¹.

А. Г. Філінюк є автором розділу про педінститут у колективному виданні «Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення», у якому йдеться і про той період, коли І. В. Івах очолював інститут. Зокрема, розповідається про поступове зростання якісного рівня науково-педагогічних кадрів, кількісне збільшення студентського

²¹ Філінюк А. Г. Життя, віддане справі: трудова, громадська та науково-педагогічна діяльність Івана Степановича Зеленюка: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 84-166.

контингенту, формування в колективі ЗВО здорового морально-психологічного клімату, що стимулював до результативної навчальної, методичної, наукової та виховної роботи. Автор прослідкував зміни в навчальних планах і програмах, продемонстрував шляхи удосконалення структури вишу, проаналізував стан навчально-матеріальної бази інституту загалом і кожного факультету зокрема. Чимало уваги приділено систематичному підвищенню студентами своєї спортивної майстерності, організації відпочинку й дозвілля студентів, роботі спортивно-оздоровчого табору. Йдеться також про інститутську пресу, зокрема багатотиражну газету «Радянський студент»²².

У 2009 р. голова профспілкової організації студентів, аспірантів та докторантів М. В. Моштак і тодішній помічник ректора О. Б. Комарницький видали книгу про функціонування студентської профспілкової організації Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, у якій йдеться і про досліджуваний нами період. Автори розповіли про керівний склад профспілкового комітету та її структуру. Вони зазначають, що профспілка, окрім виконання безпосередніх функцій щодо захисту прав молоді, дбала також про виховання молоді «у дусі радянського патріотизму, безмежної відданості більшовицькій партії і радянському уряду...». Зокрема, на засіданнях профбюро обговорювалося питання проведення політінформацій. Одним із пріоритетів профспілкової організації була участь молоді в художній самодіяльності, масовій спортивній роботі й суспільно-корисній праці. Автори на сторінках видання розповідають про діяльність студентського клубу, випуск загальноінститутської й факультетських стінгазет, про проведену роботу з популяризації досвіду кращих профоргів академгруп, оздоровлення в інститутському таборі відпочинку, будинках відпочинку, санаторіях і турбазах республіки. Йдеться також про роботу побутового сектору

²² Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. *Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. С. 112-133.

профкому щодо покращення побутових умов студентів, забезпечення організації самообслуговування в навчальних корпусах і гуртожитках, організацію конкурсу на кращу кімнату й поверх у гуртожитку тощо. Однією із безпосередніх функцій профкому було дотримання в гуртожитку дисципліни, покращення харчування студентів²³.

Окремі аспекти діяльності Кам'янець-Подільського педінституту наприкінці 1950-х рр. – у 1970-х рр. дослідили багаторічний ректор нашого університету, доктор історичних наук, професор О. М. Завальнюк і доктор історичних наук, професор О. Б. Комарніцький. В історичному нарисі «Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка» вони звернули увагу на розширення матеріальної бази, збільшення кількості науково-педагогічних працівників із науковими ступенями й опублікування ними монографій, підручників і посібників, проведення низки наукових конференцій, зокрема всесоюзного масштабу. Зазначається, що для піднесення ефективності занять запрошували провідних учених України з-за кордону, які виступали перед студентами й науково-педагогічними працівниками з циклом лекцій. Йдеться також про поступове збільшення студентського контингенту, участь молоді в літніх навчальних практиках, спортивному житті, художній самодіяльності, функціонування факультету громадських професій²⁴.

Окрім цього ці вчені та В. Б. Стецюк у виданні «Минуле і сучасне Кам'янець-Подільського: політики, військові, підприємці, діячі освіти, науки, культури й медицини» вмістили

²³ Комарніцький О. Б., Моштак М. В. Профспілкова організація студентів, аспірантів та докторантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Буйницький О. А., 2009. С. 43-70.

²⁴ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2010 рр.): історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2012. С. 37-44.

нарис про І. В. Іваха²⁵.

Декан факультету фізичної культури університету професор М. С. Солопчук спільно з О. Б. Комарніцьким опублікували ґрунтовний нарис історії підрозділу. З цього видання ми почерпнули дані про спортивні досягнення студентської молоді педінституту в досліджуваній нами період²⁶. Тоді ж, а також у наступному році, побачили світ історичні нариси про деякі інші факультети, які теж стали в нагоді під час написання монографії²⁷.

Чимало фактичного матеріалу вміщує тритомник «Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах». Нашу увагу привернули матеріали про П. С. Атаманчука, Л. В. Баженова, К. С. Баценко, А. Д. Босенка, М. Я. Брицина, С. Є. Вайнтруба, Є. М. Великого, І. С. Винокура, Є. М. Гінзбург, І. Ю. Гнатенка, М. Ф. Довганя, Є. Ф. Єлінецького, В. П. Житкевича, Л. А. Засанову, І. С. Зеленюка, Т. Д. Кидалову, Л. А. Коваленка, К. С. Константинова,

²⁵ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б., Стецюк В. Б. Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського: політики, військові, підприємці, діячі освіти, науки, культури й медицини. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. Вип.2. С. 263-268.

²⁶ Солопчук М.С., Комарніцький О. Б. Факультет фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1949-2008 рр.): історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 25-59.

²⁷ Каньоса П. С., Суровий А. Ф. Педагогічний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: минуле і сьогодення. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 196 с.; Копилов С. А., Газін В. В. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 76 с.; Лозовий В. С., Щирба В. С. Фізико-математичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 116 с.; Маркітантов Ю. О., Стецюк В. Б. Факультет української філології Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 120 с.; Марчишина А. А., Олійник С. В. Факультет іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 52 с.

А. О. Копилова, Г. М. Краєвську, П. Ф. Лаптіна, Е. Л. Левицького, Б. Р. Ліпмана, М. М. Магдена, Л. Г. Ништу, Т. М. Плющ, Г. С. Раздимаху, Б. М. Сазонова, В. М. Сапуна, П. І. Свідера, І. Ф. Слизького, О. Д. Степенка, М. П. Стефанцева, Ю. М. Тарасова, В. І. Тищенко, Й. І. Токара, М. Г. Фещука, А. С. Хоптяра, П. А. Цикру, О. О. Чехівського, П. Ф. Щербину та ін.²⁸

Загалом роботи радянських і сучасних українських авторів, присвячені життю й діяльності І. В. Іваха, мають різну вагу й значення. Ми позитивно оцінюємо зусилля всіх учених, які частково дослідили історію Кам'янець-Подільського педінституту в середині 1950-х – 1980-х рр. (час, коли Іван Вікторович працював у цьому виші). Водночас поза їхньою увагою залишилося ще чимало нез'ясованих аспектів (передусім тих, що стосуються діяльності І. В. Іваха на посаді секретаря партійної організації інституту, завідувача кафедри тощо), які потребують глибшого опрацювання архівно-джерельної бази. Власне, варто ретельніше й у повному обсязі дослідити його роботу на посадах заступника директора і ректора інституту.

Під час підготовки монографії автори опрацювали багато історичних джерел. Зокрема, у роботі використано архівні джерела з Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України. У цій установі, що забезпечує зберігання архівних документів органів державної влади, у Ф. 166 Міністерства освіти і науки України зберігаються щорічні звіти про навчально-виховну та науково-дослідну діяльність Кам'янець-Подільського педінституту. Найбільше джерел ми почерпнули у фонді Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (Ф. Р. 302, оп. 7-12), який зберігається у Державному архіві Хмельницької області. Нашу увагу привернули накази з основної діяльності вишу, протоколи засідань ученої ради інституту, загальних зборів колективу,

²⁸ Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. 796 с.; Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. Т. 2. 928 с.; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. Т. 3. 1008 с.

факультетських рад, програми, навчальні плани, матеріали перевірки виконання плану роботи, звіти інституту, факультетів, заочного відділу, голів екзаменаційних, державних кваліфікаційних комісій, керівників педпрактики студентів, звіти про науково-дослідну роботу, відомості про рух студентів за навчальний рік, академуспівність студентів, забезпечення гуртожитком, матеріали з розподілу молодих спеціалістів, документи з особового складу студентів, профспілкового комітету, різні статистичні звіти тощо. У нашій роботі використано матеріали фонду партійної організації педінституту (Ф. П. 4), зокрема опрацьовано протоколи засідань партійних бюро й зборів осередку Компартії України.

З-поміж джерел – довідкове видання О. М. Завальнюка і О. Б. Комарніцького «До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: довідково-статистичні матеріали», у якому показано кількісні та якісні зміни в житті інституту за такими показниками: загальні дані, науково-педагогічні й інші працівники, студенти, матеріальна база, наукова бібліотека, міжнародні зв'язки²⁹.

Під час характеристики науково-дослідної роботи педінституту наприкінці 50-х – у середині 60-х рр., якою тоді опікувався І. В. Івах як профільний заступник директора інституту, ми послуговувалися бібліографічним покажчиком «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1920-2009)» (укладачі: О. В. Веселовська, Т. М. Опря, В. М. Пархоменко). Видання містить перелік статей 12 томів «Наукових записок Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту», які вийшли друком упродовж 1953-1962 рр., а також перелік тез доповідей науково-педагогічних працівників, виголошених на звітних

²⁹ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: довідк.-статистич. матер. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. 112 с.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
наукових сесіях у 1959-1966 рр.³⁰

Документальну поточно-хронікальну інформацію, особисті матеріали ми почерпнули на сторінках газети Кам'янець-Подільського педінституту «Радянський студент». Вона виходила тричі на місяць, а перший номер газети з'явився 29 січня 1957 р. Зважаючи на реалії того часу, на диктат компартійної системи, найчастотнішою темою, яка обговорювалася на сторінках видання, було ідеологічне виховання. Зокрема, у газеті публікували замітки в рубриках «Бесіди про моральний кодекс будівника комунізму», «Партійне життя», «Комсомольці – неспокійні серця», «Ми – інтернаціоналісти», «Молоді – ідейний гарт», «Дружбою ми здружені». У виданні йдеться також про організацію освітньо-виховного процесу й стан навчальної дисципліни в академгрупах і окремих студентів, організацію політико-виховної, культурно-масової та суспільно-корисної роботи, педпрактику в сільських школах, виробничу практику, самостійну роботу студентів, роботу з піонерами. На сторінках газети вміщували статті вчителів-випускників інституту, які обмінювалися думками про свою підготовку та роботу в школі.

Окремі матеріали стосовно роботи педінституту друкували в міськрайонній газеті «Прапор Жовтня».

Отже, для дослідження діяльності Кам'янець-Подільського педінституту загалом, й І. В. Іваха на різних посадах зокрема, наявна досить репрезентативна та інформаційно насичена джерельна база, складниками якої є цінні архівні документи, опубліковані документальні збірники, багатий матеріал періодичної преси.

Отож зауважимо, що наявні праці вчених відтворюють лише окремі сторінки історії Кам'янець-Подільського педінституту, з яким тісно пов'язаний життєвий і трудовий шлях І. В. Іваха. Він працював у цьому закладі на посадах

³⁰ Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: бібліографічний покажчик / [уклад.: О.В. Веселовська, Т. М. опря, В. М. Пархоменко]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. 172 с.

секретаря парторганізації, заступника директора, ректора, завідувача кафедри. Комплексно означена в заголовку монографії тема не вивчалася. Поза увагою дослідників залишилося ще чимало нез'ясованих питань, пов'язаних з організаторською, громадською, педагогічною та науково-дослідницькою діяльністю І. В. Іваха. Аналізуючи наявні архівні комплекси, опубліковані документальні збірники, багатий матеріал періодики ми дійшли висновку, що вони мають значний інформаційний потенціал, цілком достатній для того, щоби досягти поставленої мети.

Автори глибоко вдячні колегам за цінні поради під час підготовки монографії, рецензентам – за аналіз тексту й схвальні відгуки про зміст видання, працівникам Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Державного архіву Хмельницької області – за допомогу в підборі архівних документів.

РОЗДІЛ 1

ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ, ФРОНТОВІ БУДНІ, ПЕРШІ КРОКИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТА НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. ОЧІЛЬНИК КОМПАРТІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ

1.1. Дитинство та юність. На полях Другої світової війни

Іван Вікторович Івах обіймав керівні посади, але завжди був простим, скромним, доступним і доброзичливим. Такі люди є гордістю й совістю народу, окрасою землі. На долю Івана Вікторовича випало чимало випробувань, однак навіть у важкі хвилини він залишався оптимістом, любив життя й людей. І.В.Івах не мислив себе без освіти, переймався її проблемами. Його згадують і будуть згадувати добрим словом колеги, колишні студенти, жителі міста й області.

Іван Вікторович Івах народився 26 січня 1918 року в с. Балакіри Городоцького району Хмельницької області в селянській сім'ї. У нього рано померла мати, а батька більшовики розкуркулили. У 1926 р. він пішов у перший клас місцевої початкової школи, а згодом навчався в неповній середній школі сусіднього села Жищенці. Іван Вікторович згадував, що навчався за комплексними програмами із використанням бригадно-лабораторного методу, коли на уроці відповідав один учень, а оцінку ставили всій групі (так тоді називався клас). Матеріал із фізики відповідав завжди він. Отримував п'ятірки, що свідчило про потяг до цього предмета, пізніше – науки, і стало справою життя³¹. Після закінчення

³¹ Федорчук Е. І. Спогади про батька. С. 44-45.

семирічки в 1934 р. Іван Івах вступив на робітфак при Кам'янець-Подільському педінституті. Жив у гуртожитку. Тут

зустрів справжніх друзів, Михайла і Тимофія, стосунки з якими підтримував усе життя. Разом закінчили робітфак і фізико-математичний факультет. Усі троє пройшли війну. Тимофій залишився служити в армії, вийшов у відставку й оселився в Москві. Елеонора Іванівна Федорчук згадувала, що в 1975 р. він «приїжджав у гості, запросив до себе. Все збиралися, але не встигли, бо рано той пішов з життя. Михайло оселився у Києві. Приїздив до нас, і ми були в нього. Дуже добра, привітна

Серед рідних і друзів

сім'я Стахових: Михайло Іванович, Валентина Михайлівна, дочки Тетяна і Ольга»³².

У 1935 р. під час чергової реорганізації педагогічної освіти відповідно до постанови ЦК КП(б)У від 5 травня 1935 р. «Про підготовку педагогічних кадрів, систему педагогічної освіти та сітку педагогічних установ» Кам'янець-Подільський педінститут ліквідували. Студентів і матеріальну базу

³² Федорчук Е. І. Спогади про батька. С. 45.

розподілили між Київським, Черкаським, Одеським,

У студентські роки

Ніжинським і Вінницьким педінститутами³³. Через це доля занесла Івана Іваха далеко від рідних країв – до Ніжина, де восени 1935 р. його було зараховано студентом фізичного відділу фізико-математичного факультету місцевого педінституту³⁴. Влітку 1939 р. він завершив навчання та отримав диплом із відзнакою. Рішенням Державної екзаменаційної комісії від 29 червня йому присвоїли кваліфікацію вчителя фізики середньої школи³⁵.

За призначенням Наркомату освіти УРСР поїхав працювати вчителем фізики Вишнівчицької середньої школи Смотрицького (нині – Кам'янець-Подільського) району. Звідси 27 листопада 1939 р. його призвали до армії. Служив у 390-му гаубичному артилерійському полку на посаді заступника політрука³⁶.

³³ Вища школа Української РСР за 50 років / [кер. авт. кол., відп. ред. В. І. Пічов]. Київ: Київ. держ. ун-т ім Т. Г. Шевченка, 1967. С. 174.

³⁴ Відомчий архів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (далі – ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка). Особова справа Іваха Івана Вікторовича. 18 лютого 1950 р. – 11 жовтня 1989 р., арк. 4.

³⁵ Стульська Н. Р. Івах Іван Вікторович – представник когорти методистів-фізиків України. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Серія педагогічна: Дидактика дисциплін фізико-математичної та технологічної освітніх галузей* / [редкол.: О. В. Сергєєв, П. С. Атаманчук (наук. ред.), І. О. Бугайов]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, 2002. Вип. 8. С. 202.

³⁶ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б., Стецюк В. Б. Минуле і сьогодення Кам'янця-Подільського. С. 263.

З
однокурсниками
(у першому ряду,
крайній ліворуч –
І. В. Івах)

У складі цього підрозділу Іван Івах зустрів війну. Згадував, що того дня солдати переглядали в кінотеатрі художній фільм про мирне життя радянських людей, який закінчувався словами «Війни не буде!». Коли в залі ввімкнули світло, прозвучала команда: «Війна! Гітлер напав на СРСР! Усім на вихід!»³⁷. Тоді полк дислокувався в районі м. Полоцьк і підпорядковувався Центральному фронту. Брав участь у боях за міста Даугавпілс, Бологое, Вітебськ, Мінськ, Рига, Псков, Вільнюс, відступаючи вглиб країни³⁸. Найбільше юнаку запам'яталися бої біля м. Полоцьк. Артилерійський полк, у якому командиром розрахунку гармати

У молоді роки

³⁷ Ліхачоу У. Абаронца Полацка. *Сцяг комунізму*. Полацк, 1990. 23 лютага.

³⁸ Завальнюк О. М., Прокопчук В. С., Гавришук А. П. Кам'янець-Подільський державний учительський інститут у роки Великої Вітчизняної війни. С. 135; Конет І. М. Фізика і математики – викладачі Кам'янець-Подільського державного учительського інституту на фронтах Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. С. 133.

був Іван Вікторович, отримав наказ стримувати переважаючі в декілька разів бойовою технікою й живою силою ворожі частини прицільним і постійним вогнем. Зав'язалися запеклі бої, що тривали з початку липня до середини серпня 1941 р. Складність ситуації полягала ще й у тому, що 22-га армія, яка обороняла Половецько-Невельський район, знаходилася під постійною загрозою оточення з боку суміжних флангів німецьких військ груп армій «Північ» і «Центр». Ціною величезних втрат фашистам вдалося вклинитись і розсікти армію на дві частини. Війська для уникнення нового оточення отримали наказ залишити оборонні рубежі та відійти на північний схід у район міста Великі Луки³⁹.

Бій біля цього міста Іван Івах назавжди запам'ятав. Тут 22 серпня 1941 р. під час виконання бойового завдання був поранений, а 1 жовтня в районі ст. Кунья Великолуцької області потрапив у полон і перебував у таборах для військовополонених у с. Великі Луки, містах Вітебськ і Полоцьк, де виконував важкі фізичні роботи. 21 квітня 1942 р. під час роботи втік. Півмісяця переховувався, обходив ворожі пости, виявляв обережність і винахідливість, голодував, пробираючись до своїх. 5 травня перейшов лінію фронту в районі ст. Ями Великолуцької⁴⁰.

Після цього довелося довго переконувати відповідні органи, що ти чесна людина, а не німецький шпигун. Упродовж 20 травня – 20 червня 1942 р. працював у дорожньо-будівельному батальйоні, а з 1 до 13 липня проходив перевірку в спецтаборі НКВС у с. Грязевець Вологодської області. Перевірятьники не кваліфікували дії червоноармійця в серпневому фатальному бою і в процесі перебування у німецьких таборах як зраду. Звідси його направили в 25-й запасний полк, а 25 липня перевели на посаду командира гармати 252-ї танкової бригади діючої армії. 3 грудня 1942 р. служив у 39-й танковій бригаді, згодом – у 1501-му

³⁹ Сторінка солдатських спогадів «Пам'ять». *Радянський студент*. 1985. 1 травня.

⁴⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 4зв.

винищувальному протитанковому арtpолку, у складі яких обіймав посади командира гармати, старшини батареї⁴¹.

Іван Івах завжди відзначався сміливістю, рішучістю, готовністю виконувати бойові завдання. Не раз підкреслював, що під час бою куля шукає передусім боягуза, а сміливого оминає. Проявив себе як справжній командир під час бою 5 листопада 1943 р. біля с. Грузинівка, південніше ст. Кушелівка. У нагороджувальному листі майор Дубов відзначив, що «в момент, коли німці пішли в контратаку, тов. Івах, незважаючи на сильний вогонь супротивника, влучно коригував вогонь гармати, в результаті чого атака німців була відбита. Його розрахунком було знищено і поранено взвод піхотинців супротивника»⁴². За зразкове виконання бойових завдань, проявлену доблесть і мужність Президія Верховної Ради СРСР нагородила Івана Іваха орденом «Червона зірка» (наказ від 20 листопада 1943 р.). Іван Вікторович не раз згадував, як їздив до Москви, у Кремль, де вручали цей орден. То були незабутні враження для молодого солдата⁴³. На фронті вступив у члени ВКП(б). З березня 1944 р. до демобілізації входив до партійного бюро полку. 21 січня 1944 р. отримав значок «Відмінник артилерист»⁴⁴.

І. В. Івах визволяв Калінін і Сталіно, Кривий Ріг і Кишинів. За виконання бойового завдання в районі Тургул-Фрумес 22 серпня 1944 р. під час Ясьско-Кишинівської операції був нагороджений медаллю «За відвагу» (наказ від 5 жовтня 1944 р.). Він відзначився тим, що «разом з командиром гармати сержантом Замалудиновим викотив гармату на відкриту вогневу позицію і прямим наведенням знищив три кулеметних точки і п'ять дзотів супротивника, чим забезпечив просування нашим танкам і піхоті. Як старшина батареї під час бойових дій

⁴¹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 4зв.

⁴² Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації, ф. 33, оп. 686044, спр. 1886. № зап. 26633743.

⁴³ Федорчук В. М., Федорчук Е. І. Людина незламного духу. С. 342.

⁴⁴ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 3зв.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

безперервно забезпечував батарею боєприпасами, паливом і продовольством»⁴⁵.

Після цього визволяв від ворога територію Румунії, Угорщини, Австрії, Чехословаччини⁴⁶.

Особливо запам'яталось Івану Іваху перебування на території Угорщини. Насторожене ставлення населення долатося солдатськими жартами, доброзичливим ставленням до простих людей. Інколи навіть ділилися своїм нехитрим солдатським пайком. Недалеко від Будапешта Іван Івах дістав друге поранення. У нагороджувальному листі від 10 лютого

І. В. Івах – фронтовик

1945 р. командир 1501-го винищувально-протитанкового артилерійського Яського ордена Богдана Хмельницького полку майор Мусін відзначив, що «в боях з 26 січня по 4 лютого 1945 р. тов. Івах Іван Вікторович безперервно забезпечував батарею боєприпасами та продуктами харчування. 4 лютого в бою під с. Шерегельош замінив командира взводу і особисто вів вогонь прямим наведенням із гармати, відбив дві контратаки супротивника, при цьому знищив один танк, один бронетранспортер і до 15

солдатів супротивника. Пораненим залишився в строю і продовжував виконувати бойове завдання»⁴⁷. За цей бій

⁴⁵ Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації, ф. 33, оп. 717037, спр. 2280. № зап. 45379226.

⁴⁶ Гавришук А. П. Пам'ять про ректора. *Кам'янець-Подільський вісник*. 1998. 24 січня.

⁴⁷ Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації, ф. 33, оп. 690306, спр. 1446. № зап. 47234736.

19 лютого удостоєний урядової нагороди – ордена Великої Вітчизняної війни II ступеня⁴⁸.

Закінчив війну, зустрівши день Перемоги в чехословацькому місті Брно⁴⁹. Іван Вікторович, окрім вищезазначених відзнак, був нагороджений орденом Слави III ступеня (1945 р.), медалями «За взяття Відня» (1947 р.), «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» (1946 р.)⁵⁰.

Після закінчення війни з вересня до 13 грудня 1945 р. перебував на військовій службі, обіймаючи посаду начальника обчислювальної команди штабу полку⁵¹.

*З дружиною Марією Йосипівною
і донькою Елеонорою*

Війна залишила важкий слід у житті Івана Іваха ще й через те, що загинув його старший брат Григорій, який мав четверо дітей. Після війни старша донька Григорія шістнадцятирічна Віра, розуміючи, що матері буде важко усіх поставити на ноги, поїхала на Північ, у Комі АРСР, де пізніше вийшла заміж і пустила коріння. Іван Вікторович дав собі клятву

зробити все можливе, щоб допомогти братовій сім'ї. Ліда і Анатолій здобули вищу освіту: Ліда стала вчителькою української мови та літератури, а Анатолій викладав у Балинському ПТУ. Молодша племінниця батька, Валя, вищу

⁴⁸ Федорчук В. М., Федорчук Е. І. Людина незламного духу. С. 343.

⁴⁹ Сторінка солдатських спогадів «Пам'ять». *Радянський студент*. 1985. 1 травня.

⁵⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 3-3зв.; Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б., Стецюк В. Б. Минуте і сьогодні Кам'яця-Подільського. С. 264.

⁵¹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 4зв.

освіту здобувати не захотіла, пропрацювала все життя у колгоспі⁵².

Наприкінці 1945 р. І. В. Івах прибув до Кам'янця-Подільського, де його 7 років чекала майбутня дружина – Марія Йосипівна⁵³. У січні 1946 р. вони побралися. З нею Іван Вікторович познайомився ще у Вишнівчику, де він робив перші кроки в педагогічній діяльності. Е. І. Федорчук згадує розповідь мами про знайомство з батьком, яка приїхала у село на гостину до родичів: «Було якесь застілля, людей багато, а місця мало. Трапилось так, що папа з мамою опинились на розі столу. Хтось пожартував: невдало ви сіли, сім років без взаємності проведете. Всі посміялися, та й забули. Та майже так і сталося. Армія, потім війна. Короткі зустрічі й листи, листи. Пам'ятаю ті пожовклі листочки: мама довго їх зберігала. Папа повернувся з війни вже аж наприкінці сорок п'ятого»⁵⁴. Іван Вікторович і Марія Йосипівна вчителювали. Оселилися в частині приватного будинку по вул. Кармелюка над річкою Смотрич, де прожили до 1975 року, коли купили кооперативну квартиру на вул. Огієнка⁵⁵.

1.2. На посаді вчителя. Трудова діяльність: від асистента до доцента

І. В. Івах з 15 серпня 1946 р. до 1 серпня 1947 р. працював учителем математики середньої школи №5, а з 1 серпня 1947 р. до 22 січня 1950 р. – учителем фізики жіночої середньої школи №9. В останній упродовж 3 років був секретарем парторганізації⁵⁶.

⁵² Федорчук Е. І. Спогади про батька. С. 46.

⁵³ Федорчук В. М., Федорчук Е. І. Людина незламного духу. С. 343.

⁵⁴ Федорчук Е. І. Спогади про батька. С. 45.

⁵⁵ Там само. С. 46.

⁵⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 1091, оп. 2, спр. 53, арк. 67; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 4зв.; Людина та її справа. *Радянський студент*. 1988. 26 січня.

І. В. Івах (верхній ряд, 1-й праворуч) – учитель Кам'янець-Подільської жіночої СШ №9. 1949 р.

На початку 1950 р. ситуація для Івана Вікторовича і його сім'ї загострилася. Його донька Елеонора Іванівна згадувала, що І. В. Іваху раптом згадали про перебування в полоні, заборонили викладати у школах міста. Допоміг директор Кам'янець-Подільського педінституту Іван Степанович Зелениук, котрий узяв бойового побратима під свою опіку й відповідальність. Відтак із 18 лютого 1950 р. І. В. Івах обіймав посаду викладача кафедри фізики. Викладав курс методики фізики на III курсі як фізичного, так і математичного відділу фізико-математичного факультету⁵⁷. У звіті кафедри фізики за перший семестр 1950-1951 н.р. І. Івах характеризується так: «Асистент Івах закінчив Ніжинський педагогічний інститут. Стаж роботи у вузі 1 рік. Викладав методику фізики на III курсі фізико-математичного

⁵⁷ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 32, 34.

факультету для майбутніх фізиків і математиків, а також вів практичні заняття з курсу. Керував курсовими роботами з методики фізики, педагогічною практикою студентів III курсу, керував фото- і кіносекціями наукового студентського гуртка. Голова міськкому інституту. Гарна мовна культура. Лекції його зрозумілі. Мав великий досвід практичної роботи в школі. На практичних заняттях прививав самостійність і викликав ініціативу студентів. Викладав курс I рік. Для обміну досвідом і ознайомлення з досвідом роботи в інших педагогічних вузах бажано відрядити його в Київський педінститут. Може бути рекомендований на затвердження старшим викладачем». Крім того Івах був куратором групи⁵⁸. Іван Івах з властивою йому наполегливістю вивчав мистецтво викладання фізики, ознайомлювався з передовим педагогічним досвідом, розробляв демонстраційні прилади, методику викладання окремих тем шкільного курсу фізики. Не поривав зв'язків із школами міста – перевіряв на практиці свої конструкції й теоретичні викладки⁵⁹.

Колеги по кафедрі (кандидат фізико-математичних наук, доцент Л. О. Манакін, завідувач кафедри у 1950-1951 н.р., старші викладачі І. Я. Малищук, Ф. Г. Кравченко) допомагали молодому викладачу в його професійному зростанні, давали цінні поради⁶⁰. У наступному році кадровий склад кафедри було посилено. Посаду завідувача кафедри обійняв кандидат технічних наук, старший науковий співробітник Г. С. Раздимаха, розпочали працювати асистенти О. І. Лубенцова, С. О. Пієнко⁶¹.

Своєрідним екзаменом на професійну зрілість Івана Вікторовича була проведена ним у 1951-1952 н.р. публічна лекція з теми «Методика розв'язання задач з фізики у середній школі». Проведене заняття сприйняли схвально. Відзначено, що лекція детально, чітко й доступно розкривала основні положення програми. Водночас висловлено побажання

⁵⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 106, арк. 55зв.

⁵⁹ Стульська Н. Р. Івах Іван Вікторович. С. 202.

⁶⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 106, арк. 55-55зв.

⁶¹ Там само, спр. 129, арк. 38.

перенести на практичні заняття розгляд прийомів розв'язання задач⁶². У 1951-1952 н.р. обладнано навчальну майстерню, у якій можна було здійснювати практичні роботи з методики фізики. Майстерня також надавала допомогу студентам під час проходження практики в школах⁶³.

Діяльність І. В. Іваха на посаді асистента була різносторонньою. Зокрема, він як викладач уперше приймав семестрові екзамени. У першому семестрі 1950-1951 н.р. екзамени складали 18 студентів-фізиків (на «відмінно» – 9, «добре» – 6, «задовільно» – 3) і 43 студенти-математики (відповідно 19, 21 і 3). Більшість студентів успішно оволоділи навчальним матеріалом, уміли методично правильно провести експеримент, засвоїли матеріал фізики середньої школи. Серед кращих студентів – Герасимов, Лихо, Байгер, Кицик, Угринович, Харабовська, Паньков, Войтов, Юрченко, Бломенбаум, Розентул та ін. Водночас екзамени засвідчили, що багато студентів, зокрема математиків, невпевнено користувалися приладами, недосконало супроводжували відповіді експериментами. На засіданні кафедри Іван Вікторович переконував колег, що цей недолік можна буде виправити через запровадження факультативного семінару з техніки шкільного експерименту⁶⁴.

Асистенту доручили керувати педпрактикою. У 1951-1952 н.р. він був наставником 4 студентів III курсу і 5 – IV курсу⁶⁵. Крім того він надавав методичну допомогу вчителям шкіл. Зокрема, у 1951-1952 н.р. для вчителів Смотрицької середньої школи і середньої школи №2 Кам'янця-Подільського провів консультації та необхідні демонстрації в лабораторії⁶⁶.

⁶² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 129, арк. 40.

⁶³ Там само, арк. 41, 48-49.

⁶⁴ Там само, спр. 106, арк. 57зв.

⁶⁵ Там само, спр. 129, арк. 38.

⁶⁶ Там само, спр. 130, арк. 71.

Лабораторні заняття з фізики (1950-ті рр.)

І. В. Івах дбав про зміцнення матеріально-технічної бази кафедри. Зокрема, у 1952 р. йому вдалося створити кабінет методики фізики, який було розміщено в просторій аудиторії, він мав приладдя й апаратуру для забезпечення основних демонстрацій із лекційного курсу методики фізики й необхідних лабораторних робіт⁶⁷. Іван Вікторович керував фото- і кіносекціями фізичного гуртка. У першому семестрі 1950-1951 н.р. у кіносекції проведено 9 занять. Студенти, які опановували кіносправу, ознайомилися з будовою апаратури та засвоїли, як працювати з нею. 12 гуртківців до кінця семестру вже могли самостійно демонструвати фільми. Фотосекція складалася з двох груп по 10 осіб, у кожній із яких керівник гуртка провів по чотири заняття. Студенти ознайомилися з обладнанням та будовою фотоапарата, провели підготовчу роботу для фотозйомок, здобули навичок виготовлення позитивів⁶⁸. У наступному навчальному році Іваху доручили керувати секцією методики фізики фізичного гуртка, яка об'єднувала 19 студентів⁶⁹.

⁶⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 129, арк. 41.

⁶⁸ Там само, спр. 106, арк. 59; Спр. 107, арк. 24зв.

⁶⁹ Там само, спр. 129, арк. 44; Спр. 130, арк. 71.

Іван Вікторович виконував також обов'язки куратора групи. Він шляхом групових зборів і особистих бесід із окремими студентами спрямовував їх на підвищення якості навчальної роботи, зокрема самостійної роботи, покращення трудової дисципліни й відвідуваності лекцій, залучення до участі в громадському житті інституту⁷⁰.

Як член КПРС І. В. Івах виконував партійні й громадські доручення. Він був членом виборчої комісії, головою місцевому інституту, пропагандистом⁷¹. Брав участь у засіданнях, де обговорювали питання компартійної ідеології. На початку 1951-1952 н.р. проведено два об'єднаних засідання кафедр фізики та математики, на яких обговорювали питання про викладання фізико-математичних дисциплін через призму праці Й. В. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства». За результатами обговорення учасники засідання ухвалили відповідну резолюцію, що зокрема передбачала внесення відповідних доповнень до програм навчальних дисциплін. Вони мали показати «антинаукові, ідеалістичні збочення, що мали місце у спеціальній літературі, додатково висвітлити роль російських і радянських вчених у розвитку науки, керуючись матеріалами, опублікованими за останній час». Змушений був вносити зміни до методики фізики і молодий асистент. Зокрема, під час методичного аналізу тем шкільного курсу «доцільно і переконливо показати значення праць Ломоносова, Менделєєва, Попова, Лебедева, Аркадьєвої-Глаголевої, Столетова, Вавилова та інших, а також праці радянських вчених та інженерів із спорудження будівель комунізму»⁷². Молодого комуніста також зобов'язали відвідувати заняття вечірнього університету марксизму-ленінізму міському КП(б)У, а також читати лекції для інтелігенції міста⁷³.

Власне така активна діяльність викладача не залишилася непоміченою, і невдовзі І. В. Іваха обрали на посаду старшого

⁷⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 106, арк. 59зв.

⁷¹ Там само.

⁷² Там само, спр. 129, арк. 39.

⁷³ Там само, арк. 38, 43.

викладача. Нам не вдалося точно з'ясувати, коли це сталося, однак принаймні в 1952-1953 н.р. у звіті кафедри він вже перебував на цій посаді⁷⁴.

Упевнений поступ на шляху професійного вдосконалення продовжено в наступні роки. Щорічно викладач у повному обсязі виконував навчальне навантаження, яке було досить суттєвим. Наприклад, у 1957-1958 н.р. воно становило 848 год. Іван Вікторович продовжував викладати методика фізики, а також методика навчального кіно, був керівником педпрактики⁷⁵. У 1958-1959 н.р. понад план він прочитав 22 год. дисципліни «Вибрані питання методики виробничого навчання», оглядові лекції для V курсу, приймав державні екзамени з фізики з методикою викладання. Крім того Івах відповідно до наказу директора інституту зобов'язали з 6 квітня до 6 серпня 1959 р. організувати роботу курсів перепідготовки вчителів фізики та основ виробництва⁷⁶.

Як і в попередні роки викладач проводив відкриті заняття, про які були позитивні відгуки. Нам критичні зауваження він завжди адекватно реагував і брав на озброєння для подальшого вдосконалення викладання дорученої дисципліни. 21 червня 1956 р. було обговорено лекцію «Тверде тіло». Зазначалося, що лекція відповідає програмі, на ній використано гарні демонстрації. Водночас викладач недостатньо повно схарактеризував результати сучасних досліджень у галузі якісних сталей і спеціальних сплавів із використанням рідкісних елементів, які були надважливими в машинобудуванні, авіації, виробництві реактивних двигунів, турбін тощо⁷⁷.

Щорічно науково-педагогічний працівник звітував про виконання навчального плану. Наприклад, у звіті про свою роботу за 1955-1956 н.р. він писав, що в лекційному курсі було звернено увагу на розкриття шляхів і засобів здійснення політехнічного навчання в різних ланках освітнього процесу з

⁷⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 149, арк. 61.

⁷⁵ Там само, оп. 8, спр. 67, арк. 108зв.-109.

⁷⁶ Там само, спр. 101, арк. 76; спр. 112, арк. 32-33.

⁷⁷ Там само, спр. 63, арк. 47; спр. 67, арк. 107.

фізики (урочні й позакласні заняття, домашня робота, екскурсії), а також на методичний аналіз більш складних і відповідальних тем шкільного курсу фізики (кінематика і динаміка поступального і обертального руху точки і тіла, закон збереження і перетворення енергії, електричне поле і електричні заряди, електромагнітна індукція, змінний струм, хвильові властивості світла, будова атома). Упродовж навчального року йому вдалося збільшити демонстраційні можливості кабінету методики фізики. Зокрема, демонстрували досліди зі спостереження броунового руху, інтерференції та дифракції світла. Для студентів IV курсу провів дві екскурсії на цукровий завод у с. Маків⁷⁸.

Продовжував керувати педагогічною практикою студентів. Наприклад, у 1955-1956 н.р. відвідав одну зі шкіл смт Ярмолинці, де четвертокурсники проходили практику⁷⁹. Студентам подобалися новаторські методичні підходи викладача-методиста в проведенні практики, його креативність. У газеті «Радянський студент» студент І. Беземський розповів, як з ініціативи старшого викладача І. В. Іваха 4 жовтня 1958 р. студенти-практиканти в школі №2 Кам'янця-Подільського провели фізичний вечір, присвячений річниці з дня запуску в СРСР першого штучного супутника Землі. Кожний із п'яти практикантів готував із учнями певну частину програми. Підбирали матеріал, шукали ілюстрації до нього, виготовляли модель штучного супутника й проводили репетиції. Підготовкою вечора було охоплено близько 20 учнів старших класів. Із доповіддю виступив учень 10-а класу Л. Хіхловський (тема виступу – «Горжество ідеї Ціолковського»). Співдоповідачі висвітлили такі теоретичні питання: «Для чого запускають штучні супутники?», «Як запускають штучні супутники?», «Перспективи космонавтики». Закінчився вечір серією цікавих запитань: «Як можна засмажити шматок м'яса в процесі польоту в ракеті?», «Як можна напиться води в ракеті?». Усі номери вечора супроводжували цікавими демонстраціями

⁷⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 64, арк. 24.

⁷⁹ Там само.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

через епідіаскоп. І.Беземський насамкінець резюмував: «Учні залишилися задоволені. Для нас же, практикантів, він був хорошим уроком, який бажано повторювати під час нашої майбутньої практичної діяльності»⁸⁰.

Іван Вікторович активно співпрацював з учителями шкіл міста і області. Наприклад, у 1953-1954 н.р. він дав відкриті уроки в школі №2 Кам'янець-Подільського. Упродовж того ж навчального року для учителів 22 середніх шкіл міста і області у лабораторії інституту провів демонстрації з деяких розділів шкільного курсу фізики (оптика, електрика, радіо). Участь у цих заходах взяли також близько 1 тис. учнів⁸¹. У 1955-1956 н.р. читав оглядові лекції «Хвильові властивості світла» для учнів шкіл №3, 5, 8 Кам'янець-Подільського⁸², а у вересні-жовтні 1958 р. у 9-му класі СШ №2 провів уроки з теми «Криволінійний та обертальний рух»⁸³.

І. В. Івах (2-й ряд, 4-й ліворуч) серед слухачів курсів учителів фізики 8-10 класів. 1953 р.

Науково-педагогічний працівник ініціював внесення змін до навчальних програм шкільного курсу фізики. 22 січня 1959 р. на засіданні кафедри обговорили програму з фізики для восьмирічної школи. І. В. Івах у своєму виступі зацентрував на нових елементах програми і визнав їх доцільними щодо

⁸⁰ Беземський І. Фізичний вечір в школі. Радянський студент. 1958. 29 листопада. №26 (229). С. 2.

⁸¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 178, арк. 93зв.

⁸² Там само, оп. 8, спр. 64, арк. 30.

⁸³ Там само, спр. 101, арк. 76.

зміцнення зв'язку школи з життям. Водночас він професійно зазначив, що низка питань програми не мали деталізування й не спиралися на достатню базу, наприклад, вивчення електронної лампи викличе труднощі, оскільки поняття, пов'язані з емісією, програмою не передбачені. Запропонував перенести тему «Механічні рухи» (8 год.) з 6 класу в 7-й клас, а «Енергію електричного струму» (8 год.) з 7 класу в 8 клас. Для 8 класу просив збільшити години на другу половину навчального року: 1 год. на тиждень. У 6 класі передбачене вивчення маси тіл подається окремо від матеріалу, внаслідок чого воно не буде закріплено⁸⁴.

Професійні вподобання в царині методики викладання фізики поступово переросли в наукову тему. Перші проби пера припадають на 1952-1953 н.р., коли кафедра фізики зініціювала проведення наукової сесії, присвяченої 240-річчю з дня народження М. В. Ломоносова, і члени кафедри прочитали на сесії 4 доповіді. Виступав і Іван Вікторович⁸⁵. У тому ж році він підготував статтю «Два прилади для демонстрації обертового руху» і передав до друку в «Наукові записки педінституту», а в журналі «Радянська школа» (№4) надрукував рецензію на монографію Г. С. Раздимахи «Про встановлення довжини метра». Крім того на засіданні кафедри прочитав доповідь «Питання політехнізації у зв'язку з викладанням фізики в середній школі», а на засіданні фізико-математичної секції наукової сесії інституту – «Про підготовку вчителя фізики середньої школи в зв'язку з політехнічним навчанням»⁸⁶. З наступного навчального року розпочав складати кандидатські екзамени. Того року склав екзамен з іноземної мови⁸⁷, а у 1955 р. – із загальної фізики⁸⁸. Наступний етап – збір матеріалів із теми «Особливості викладання фізики в школі з виробничим навчанням»⁸⁹. Працюючи над дисертацією, у 1955-1956 н.р.

⁸⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 90, арк. 55-55зв.

⁸⁵ Там само, оп. 7, спр. 130, арк. 70.

⁸⁶ Там само, спр. 153, арк. 21.

⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 178, арк. 86зв.

⁸⁸ Там само, спр. 194, арк. 37, 49.

⁸⁹ Там само, оп. 8, спр. 63, арк. 42.

ознайомився з навчальним планом класу виробничого навчання в СШ №3 Кам'янця-Подільського, спостерігав уроки фізики в цьому класі, аналізував стан викладання фізики в класі виробничого навчання в одній із шкіл Дунаївців⁹⁰.

Водночас І. В. Івах від планомірної роботи над дисертацією місцеві органи управління освітою постійно відволікали через необхідність написання потрібних для школи методичних розробок. Так, у 1953-1954 н.р. закінчив методичну розвідку «Виробничі екскурсії як засіб політехнічного навчання»⁹¹, написав розробки «Деякі питання методики викладання теми «Оберткові рухи» в 9 класах», «Про саморегулювання електричних машин»⁹².

Зважаючи на обставини, що не сприяли науковій роботі, наукові плани доводилося корегувати. Про це Іван Вікторович неодноразово говорив на засіданнях кафедри. 27 грудня 1956 р. він повідомив, що роботу з дисертації розпочав, однак вимушений виконувати позапланове завдання – посібник для вчителів шкіл «Хвильові властивості світла: розробки уроків для 10-го класу»⁹³. 13 січня 1957 р. на засіданні кафедри за участю ректора І.С. Зеленюка Івах зазначив про складання кандидатських екзаменів і призупинення запланованої роботи, оскільки потрібно було негайно підготувати методрозробку «Саморегулювання електричних машин», яка була, як зазначав Іван Вікторович, украй необхідною. На цьому ж засіданні затвердили тему його кандидатської дисертації, яку у своїх виступах підтримали Г. С. Раздимаха і Л. О. Манакін⁹⁴. Викладач працював досить оперативно і наступного місяця, 14 лютого, цю розробку обговорювали на кафедрі. Виступили Ставщук, Ф. Г. Кравченко і Г. С. Раздимаха. Кравченко, зокрема, зазначав, що «постановка і вирішення питання дуже гарне. Розробка не потребує розширення, адже вона на

⁹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 64, арк. 30.

⁹¹ Там само, оп. 7, спр. 178, арк. 86зв.

⁹² Там само, оп. 8, спр. 63, арк. 42.

⁹³ Там само, спр. 67, арк. 119.

⁹⁴ Там само, арк. 88зв.

допомогу вчителю, а не посібник для учнів». Він запропонував взяти за основу пояснення саморегулювання трансформатора розгляд явища зміни магнітних потоків у трансформаторній рамі⁹⁵. У 1958 р. у шостому томі «Наукових записок інституту» опублікували методичні вказівки для з'ясування учнями питання про саморегулювання електричних машин⁹⁶.

Усе ж, незважаючи на колосальну завантаженість, викладач знаходив час для роботи над дисертацією. У 1957-1958 рр. керівництво Кам'янець-Подільського педінституту і Київського педінституту ім. О. М. Горького узгоджували питання про зарахування Іваха в однорічну аспірантуру столичного вишу за спеціальністю «Методика викладання фізики». Завідувач кафедри методики викладання цього вишу професор О. К. Бабенко погодився керувати роботою з теми «Вивчення теми «Криволінійний рух. Обертальний рух» в 9 класі». У письмовій згоді вчений зауважував, що до цього він уже консультував І. В. Іваха декілька разів⁹⁷. У Київському педінституті він склав кандидатські іспити: німецьку мову – на «відмінно», діалектичний та історичний матеріалізм, методику фізики – на «добре», загальну фізику – на «задовільно»⁹⁸.

Над дисертацією вчений працював із властивою йому наполегливістю і 16 січня 1959 р. на засіданні кафедри обговорили розділ роботи⁹⁹. 16 червня того ж року він звітував, що передбачену планом роботу в 1958-1959 н.р. виконано. Зокрема, проведено експеримент у школі з вивчення теми «Криволінійний та обертальний рух». План роботи, визначений на час творчого відраження (річна аспірантура в Київському педінституті – з 1 червня 1958 р. до 1 червня 1959 р.), виконано. Кандидатську дисертацію було написано і подано науковому

⁹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 67, арк. 93.

⁹⁶ Єлінецький Є. Шостий том «Наукових записок» інституту. *Радянський студент*. 1958. 24 вересня. №21 (224). С. 1.

⁹⁷ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 43-45.

⁹⁸ Там само, арк. 8.

⁹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 90, арк. 48

керівнику¹⁰⁰. До того ж паралельно із написанням продовжував продукувати методичні розробки. У 1959 р. його роботу «До ознайомлення учнів з матеріалами про рух штучних супутників Землі» Хмельницький інститут удосконалення вчителів надрукував тиражем 1100 прим. Її поширили в усі середні та семирічні школи області. Тоді ж написав позапланову розробку «Поняття про обертальний рух твердого тіла (на допомогу вчителям фізики восьмирічної школи)»¹⁰¹. У 1961 р. понад план у співавторстві з М. А. Килимником підготував «Збірник запитань і задач з фізики для восьмирічної школи». Роботу надрукували в «Наукових записках інституту» і використовували вчителі шкіл області¹⁰².

2 червня 1961 р. наукові пошуки завершилися захистом у Київському педагогічному інституті ім. О. М. Горького дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з теми «Криволінійний та обертальний рух в курсі фізики середньої школи»¹⁰³.

У наступні роки, працюючи проректором, І. В. Івах продовжував творчо зростати. У 1962 р. спільно з асистентами А. П. Кучменком і О. І. Лубенцовою розпочав роботу над дослідженням «Фронтальний експеримент як засіб підвищення ефективності уроків з фізики у восьмирічній школі». Мета роботи – узагальнити практику проведення експерименту з фізики, встановити межі його застосування та прийоми проведення. Упродовж року було опрацьовано літературу із загальнометодологічних і педагогічних питань постановки демонстраційного експерименту та спеціальні джерела з питань проведення фронтального експерименту на уроках фізики. На основі цього виявили основні напрями застосування цього експерименту в практиці вчителів фізики й передбачили основні

¹⁰⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 101, арк. 76; спр. 234, арк. 15

¹⁰¹ Там само, спр. 234, арк. 15.

¹⁰² Там само, спр. 260, арк. 30, 62.

¹⁰³ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 10.

експериментальні завдання для дослідження. Підготували необхідні матеріали для експерименту й провели його в січні-травні 1963 року. У процесі роботи спостерігали уроки вчителів у школі¹⁰⁴. У 1964 р. підготували матеріали для проведення занять із електрики, розробили конструкцію машин для тренування щодо розв'язання задач, готувалися застосовувати прийоми програмованого навчання під час уроків різних типів у школі¹⁰⁵.

І. В. Івах продовжував добросовісно виконувати громадські й партійні доручення. У 1953 р. закінчив вечірній університет марксизму-ленінізму при міській КПУ¹⁰⁶, читав лекції для населення міста (наприклад, у 1953-1954 н.р. – «Принципи і проблеми телебачення»), виступав на радіо з лекцією «Радіо на службі людини»¹⁰⁷. Брав участь у роботі теоретичних семінарів ідеологічної тематики за матеріалами партійних з'їздів і пленумів ЦК КПРС і ЦК КПУ¹⁰⁸.

За сумлінну роботу з підготовки педагогічних кадрів 20 грудня 1957 р. Івана Вікторовича Іваха нагородили Почесною грамотою Міністерства освіти УРСР¹⁰⁹. Його роботу відзначало й керівництво інституту. 21 лютого 1959 р. у характеристиці на І. В. Іваха, підписаній ректором вишу І. С. Зеленюком і секретарем партбюро І. Ю. Гнатенком, зазначалося, що заняття викладача завжди захоплювали студентів своїм змістом та простотою. Він читав лекції та проводив практичні заняття на високому теоретичному рівні, систематично підвищував рівень своїх знань та займався науковою роботою¹¹⁰.

¹⁰⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 6.

¹⁰⁵ Там само, спр. 312, арк. 14

¹⁰⁶ Там само, оп. 7, спр. 149, арк. 62.

¹⁰⁷ Там само, спр. 178, арк. 95.

¹⁰⁸ Там само, оп. 8, спр. 64, арк. 30.

¹⁰⁹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 39; Святкування Жовтня в інституті. *Радянський студент*. 1957. 22 листопада. №21 (201). С. 1.

¹¹⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 17.

На посаді заступника директора (проректора) Іван Вікторович продовжував професійно вдосконалюватися як викладач. Своєрідний проміжний підсумок його діяльності зроблено 27 травня 1963 р., коли на засіданні ради інституту розглядали питання про представлення проректора інституту І. В. Іваха для присвоєння вченого звання доцента з методики викладання фізики. Вступне слово виголосив завідувач кафедри доцент Л. О. Манакін, який повідомив, що очолюваний ним підрозділ розглянув на своєму засіданні це питання. Він зазначив, що науково-педагогічний працівник з 1950 р. на високому науково-методичному рівні читав курс методики викладання фізики. Його лекції вирізнялися глибиною теоретичного аналізу навчального матеріалу, досягнень методики викладання фізики й досвіду практичних фахівців школи. Різноманітні методи викладання він поєднував із застосуванням у процесі навчальної роботи найновіших технічних засобів. І. В. Івах зарекомендував себе як вдумливий науковий працівник. Працюючи в інституті, він підготував методичні роботи, які вчителі використовували у своїй роботі. Зокрема, у 1962 і 1963 рр. Іван Вікторович опублікував нові методичні видання й розробляв нові шляхи вдосконалення освітнього процесу з фізики в школі. Він надавав допомогу молодим науково-педагогічним працівникам кафедри в організації методичних досліджень в школі. Брав активну участь у пропаганді педагогічних знань із фізики. Враховуючи плідну наукову, навчальну і виховну роботу Івана Вікторовича, кафедра фізики клопотала перед радою інституту про представлення його для присвоєння вченого звання доцента. Доцент Є. Ф. Єлінецький зазначив, що Івах не лише успішно керував освітньо-виховним процесом в інституті, але й наполегливо займався науковою роботою, спрямованою на безпосередню допомогу школі. Він опублікував 15 наукових робіт. З-поміж них «Про саморегулювання електричних машин», «До ознайомлення учнів з матеріалами про рух штучних супутників Землі», збірник задач з фізики, низка методичних посібників із механіки, електрики, гідродинаміки, динаміки газів, хвильових властивостей світла тощо. Івах

готував роботу «Методика вирішення задач з фізики». Усі ці розвідки використовували в школах республіки, вони отримали схвальні відгуки вчителів. В інституті викладач із високим рівнем педагогічної майстерності й знанням справи вів курс методики викладання фізики. Лекції вирізнялися чіткістю структури, логічністю викладу, переконливістю і множинністю фактичного матеріалу з практики роботи школи, високою культурою педагогічної праці. Як проректор Іван Вікторович щоденно турбувався про підвищення ефективності освітньо-виховної роботи в інституті. Він не задовольнився поточним становищем і дивився в майбутнє. Зокрема, він робив усе можливе для впровадження в інституті програмованого навчання, сконструював машину типу «Екзаменатор», організаційно допоміг кафедрі педагогіки у виготовленні навчальних машин і складанні програмованого посібника для повторення курсу психології. Декан фізико-математичного факультету Д. І. Марченко зазначив, що знав І. В. Іваха з 1957 року, коли він працював старшим викладачем кафедри фізики. В цей час він проводив потужні експериментальні дослідження в школах міста й області. Після захисту дисертації викладач продовжував наукові дослідження в галузі методики викладання фізики. Широко пропагував досягнення програмованого і машинного навчання. Декан відвідував заняття Івана Вікторовича у складі комісії, що перевіряла роботу кафедри фізики, а також для контролю за освітнім процесом на факультеті. Лекції він читав на високому науковому й методичному рівні, широко використовував технічні засоби демонстрації. Брав активну участь у громадсько-політичному житті інституту, керував теоретичним семінаром із питань сучасної фізики, надавав кваліфіковану допомогу науково-педагогічним працівникам у навчальній і науковій роботі, незважаючи на особистий час¹¹¹.

¹¹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 268, арк. 28-31.

1.3. Секретар первинної партійної організації педінституту

Колектив інституту помітив енергію й наполегливість Івана Вікторовича Іваха одразу після приходу на роботу на початку 50-х рр. Маючи досвід роботи з людьми, він виконував обов'язки голови місцевого комітету, чотири роки – секретаря партійної організації.

На жаль, не вдалося знайти документ, у якому чітко було зазначено, коли І. В. Івах очолив первинну партійну організацію педінституту. Ймовірно – вересень 1953 р. У липні осередок ще очолював Г. С. Раздимаха, а вже 16 вересня на партійних зборах із робочих питань доповідав Івах¹¹².

Зберігся фонд партійної організації педінституту, зокрема протоколи засідань партійних бюро та зборів осередку Компартії України. На їх основі продемонструємо діяльність І. В. Іваха на посаді секретаря парторганізації інституту в 1953-1957 рр. Зауважимо, що в протоколах не зазначено ініціали членів партосередку. Тому подеколи будемо подавати лише прізвища, або ініціал, який вдалося з'ясувати.

Поточну роботу в парторганізації в період між зборами проводило бюро. З вересня 1953 р. до вересень 1954 р. до його складу крім І. В. Іваха, який виконував обов'язки секретаря і опікувався роботою комсомольської організації, входили В. М. Голєв (заступник секретаря, надавав допомогу в роботі профспілковій організації), Лебедев (заступник секретаря, відповідав за проведення агітаційно-пропагандистської роботи), Г. С. Раздимаха (опікувався науковою роботою), І. С. Зеленюк (відповідальний за організацію ідейно-виховної роботи серед науково-педагогічних працівників, організацію роботи стінгазет, радіомовлення), І. Ю. Гнатенко (опікувався навчально-виховну роботу), Бегкузарова (відповідальна за партійне господарство), Степанов (здійснював керівництво добровільними товариствами)¹¹³. 13 вересня 1954 р. до складу партбюро ввели

¹¹² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 54, арк. 79.

¹¹³ Там само, спр. 55, арк. 77.

Заганича, П. А. Родіна, Д. Цимбалюка, натомість уже не було Лебедева і Степанова¹¹⁴. Заступниками секретаря обрали В. М. Голєва і Д. Цимбалюка¹¹⁵. 19 вересня 1955 р. на зборах партійної організації обрали партбюро у складі І. В. Іваха, І. Ю. Гнатенка, І. С. Зеленюка, Д. Цимбалюка, Заганича, Т. М. Твердохлебова, Лебедева, К. С. Константинова, Лимара¹¹⁶. Секретарем втретє обрали Іваха, а заступниками – Д. Цимбалюка та І. Ю. Гнатенка¹¹⁷. 10 вересня 1956 р. партбюро поповнили В. І. Бойко, М. Я. Брицин, Д. Я. Цвіркун¹¹⁸. Секретарем знову став І. В. Івах, а заступниками обрали В. І. Бойка і Д. Я. Цвіркуна¹¹⁹. 11 жовтня 1957 р. Івана Вікторовича знову обрали членом партбюро, однак він вирішив сконцентруватися на написанні дисертації і відмовився від чергової пропозиції. Секретарем обрали М. Д. Березовчука. І. В. Івах мав допомагати Миколі Даниловичу як його заступник¹²⁰.

Наявні дані уможливлють простежити зміни в кількісному складі членів партосередку. Станом на вересень 1954 р. на обліку було 56 членів і 2 кандидати в члени КПРС¹²¹, у 1955 р. – відповідно 53 і 3¹²², у 1956 р. – 47 і 4¹²³, у 1957 р. – 47 і 2¹²⁴. Отже, упродовж декількох років кількість членів партосередку зменшилася на 9 осіб, що було пов'язано з об'єктивними динамічними змінами з-поміж студентів-комуністів. У виш вступало значно менше комуністів, ніж випускалося. Про це свідчать такі дані: у вересні 1954 р. серед

¹¹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 50.

¹¹⁵ Там само, арк. 161.

¹¹⁶ Там само, спр. 56, арк. 93.

¹¹⁷ Там само, арк. 201.

¹¹⁸ Там само, спр. 57, арк. 65.

¹¹⁹ Там само, арк. 153.

¹²⁰ Там само, спр. 58, арк. 36, 97; У парторганізації педінституту. *Радянський студент*. 1957. 21 жовтня. №19 (199). С. 1.

¹²¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 51.

¹²² Там само, спр. 56, арк. 96.

¹²³ Там само, спр. 57, арк. 66.

¹²⁴ Там само, спр. 58, арк. 115

членів організації було 14 студентів¹²⁵, у вересні 1955 р. – 11¹²⁶, у вересні 1956 р. – 3¹²⁷, у жовтні 1957 р. – також 3¹²⁸.

Періодично члени парторганізації збиралися на збори. З вересня 1953 р. до вересня 1954 р. провели 13 засідань, на яких розглянули 29 питань. Зокрема, 9 питань присвячено прийому в члени і кандидати у члени КПРС, 3 – питанням компартійної ідеології, 4 – навчально-виховній і науковій роботі. 12 питань стосувалися персональних справ, організаційних питань, керівництва роботою комсомолу і профспілок. 8 засідань, на яких обговорювали важливі питання роботи інституту, були відкритими. Для підготовки питань залучали членів партбюро, комуністів і безпартійних викладачів. Питання порядку денного активно обговорювали: з кожного питання виступало 5-10 осіб, більшість виступів були конкретними, відображали істотні недоліки роботи, вносили пропозиції з поліпшення діяльності партійної організації, підвищення рівня наукової, навчально-виховної роботи, функціонування студентських громадських організацій. Водночас у звіті за цей рік зазначено, що недостатньо обговорювали стан і покращення наукової та навчально-виховної роботи¹²⁹. У жовтні 1954 р. – вересні 1955 р. провели 15 зборів (10 з них – відкриті), на яких розглянули 26 питань¹³⁰, у жовтні 1955 р. – вересні 1956 р. – 12 (6) і 26¹³¹, у жовтні 1956 р. – у жовтні 1957 р. – 12 (7) і 40¹³².

Розглядали питання, пов'язані з приходом до влади М. С. Хрущова і засудженням «культу особи». 10 липня 1953 р., за декілька місяців до того, як І. В. Івах очолив парторганізацію, присутні заслухали доповідь секретаря партбюро Г. С. Раздимахи про постанову пленуму ЦК КПРС «Про злочинні антипартійні і антидержавні дії Берії». Учасники

¹²⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 51.

¹²⁶ Там само, спр. 56, арк. 97.

¹²⁷ Там само, спр. 57, арк. 67.

¹²⁸ Там само, спр. 58, арк. 115.

¹²⁹ Там само, спр. 55, арк. 52.

¹³⁰ Там само, спр. 56, арк. 97-98.

¹³¹ Там само, спр. 57, арк. 67-68.

¹³² Там само, спр. 58, арк. 115-116.

закритого партзібрання одногосно, що було властиво для того часу, «повністю підтримали своєчасні і рішучі заходи, прийняті пленумом ЦК КПРС для ліквідації злочинних антипартійних і антидержавних дій Берії, підтримали також виключення з партії ганебного ворога, агента міжнародного імперіалізму Берії і постанову Президії Верховної Ради СРСР про передачу його до суду»¹³³.

16 липня 1956 р. І. В. Івах на відкритих партійних зборах ознайомив присутніх із постановою ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків» від 30 червня того ж року. Після цього розпочали обговорення, під час якого висловлювали різні думки, зокрема йшлося про необхідність ліквідування наслідків культу особи в інституті. Зокрема, про це виступав В. К. Малахов. Він зазначав, що потрібно чуйно ставитися до людей, не кричати й читати нотації, а популяризувати метод переконання. Завідувач кафедри марксизму-ленінізму Д. Цимбалюк жорстко критикував науково-педагогічних працівників інституту, багатьом із яких властиве владолюбство, капризність, самовладдя. Його цілком підтримав голова місцкому П. А. Цикра. За його словами, викладачі зневажливо ставилися до студентів, називали їх дурнями, свинями, занижували оцінки. Директор інституту І. С. Зеленюк звернув увагу, що питання «культу особи», яке було вперше порушене у виступі М. С. Хрущова у лютому 1956 р. на XX з'їзді КПРС, неоднозначно було сприйняте в суспільстві: «Результати культу особистості нанесли велику шкоду і творчій роботі. Масу літератури необхідно використовувати критично. У нас є багато випадків, коли студенти впадають у крайнощі, одні зовсім відкидали роль Сталіна, інші залишилися на попередніх позиціях, деякі зайняли вичікувальну позицію. Розвінчуючи культ особи, необхідно підняти відповідальність кожного за доручену йому справу». Іван Степанович підтримав думку керівників партії, що культ є проявом особистісних недоліків Й. В. Сталіна, а не органічною вадю радянської влади («Нашим викладачам не потрібно забувати, що вони працівники

¹³³ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 54, арк. 57-60.

ідеологічного фронту. Їм прийдеться розвінчувати брехню буржуазної преси, яка хотіла звинуватити наш уряд і партію, що вони працювали разом зі Сталіним і вони такі ж. Тому вони повинні самі глибоко вивчити постанову і не допускати помилок з питання культу особи»).

Д. Цимбалюк і Ткачук вважали, що не потрібно відмовлятися від усього, пов'язаного зі Сталіним. Перший із них зазначив: «ця постанова дуже цінна для викриття деяких буржуазних діячів, які вказують, що явища культу особи властиві радянському суспільному устрою. Ця постанова мала неоціненне значення для викладачів суспільних наук. Екзамени з основ марксизму-ленінізму, історії СРСР та інших дисциплін показали, що багато студентів неправильно зрозуміли шкоду культу особистості, багато зовсім відкидали все, що пов'язано зі Сталіним, багато ще все трактують по-старому, це повинні врахувати всі викладачі». Ткачук говорив, що «необхідно ліквідувати всі крайнощі серед студентів, оскільки багато взагалі відкидає роль Сталіна. Це необхідно врахувати у подальшій роботі».

Секретар міськкому КПУ Панасенко підбив підсумки й зазначив, що «збори відбулися в'яло, але активно, мало показано недоліків в роботі інституту, відчувався якийсь застій. Невже у директора, деканів, завідувачів кафедр не було недоліків? В інституті панувала якась добродушність, хоча не все благополучно. Партійна організація залишилася поза критикою, а Івах залишився в стороні, хоча його було за що критикувати. Він у багатьох питаннях був м'якотілий, інколи не принциповий»¹³⁴.

24 січня 1957 р. на партійних зборах обговорили лист ЦК КПРС «Про посилення політичної роботи партійних організаціях в масах і припинення вилазок антирадянських, ворожих елементів». У виступах зазначалося, що таких прикладів в інституті не було. Водночас доповідачі звернули увагу на недоліки в навчальній роботі та в гуртожитках, на погану підготовку першокурсників. Мали місце виступи, які

¹³⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 57, арк. 45-49.

засвідчували, що боротьба за утвердження демократичних принципів у всіх сферах життя, ліквідація спадщини сталінізму, які було оголошено політичним курсом партії, не знайшли свого належного відображення в житті інституту. Промовці, зокрема перші особи міста й інституту, наголосили на необхідності посилення ідеологічної роботи і боротьби проти антирадянщини. Завідувач кафедри марксизму-ленінізму Д. Цимбалюк, який виступав практично на всіх зборах, зазначав, що «необхідно особливу увагу звернути на виховання молоді. Потрібно врахувати, що в останній час випущено на свободу дуже багато колишніх політв'язнів, і серед них є такі, які не припиняють своєї контрреволюційної пропаганди. У нашому місті було багато сект різного характеру, і про це завжди потрібно пам'ятати. Не можна бути благодушними і думати, що ми гарантовані від випадків антирадянської і антидержавної агітації. У нас був цілий ряд недоліків у проведенні політінформацій. Необхідно підняти рівень ідейно-тематичної підготовки і виховання самих викладачів». Присутній на зборах секретар міськкому КПУ Г. А. Тонкочеев звернув увагу на те, що «за останній час послаблена ідеологічна робота. США всі сили прикладають, щоби обблещити нас і країни соціалістичного табору. Внаслідок послаблення ідеологічної роботи в нас почали слухати Бі-бі-сі. Деякі студенти (Векслер) слухали голос Америки і передавали це». Директор інституту І. С. Зеленюк зазначав, що «в інституті були академічні групи, де не все було благополучно. Потрібно вивчити кожного студента і працювати з кожним індивідуально. Вести боротьбу проти всяких антирадянських виступів. Потрібно залучити викладачів до роботи і посилити пропаганду через читання лекційних курсів»¹³⁵.

Власне, приклади, коли в інституті таврували тих науково-педагогічних працівників, які допускали ідеологічні помилки, мали місце ще в попередні роки. Наприклад, 26 травня 1955 р. на відкритих партійних зборах педінституту розглянули питання про статтю кандидата педагогічних наук, старшого викладача

¹³⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 58, арк. 5.

кафедри педагогіки Є. Ф. Єлінецького «Про матеріальність психіки», яка була надрукована у газеті «Прапор Жовтня» 27 квітня 1955 р. На засіданні йшлося про те, що стаття є хибною, оскільки містить грубі ідеологічні помилки. Зокрема, автор стверджував про матеріальність психіки і тому став прибічником вульгарного матеріалізму. Він не сприймав положення діалектичного матеріалізму. Учасники зборів ухвалили «засудити статтю як таку, яка виходить з позицій вульгарного матеріалізму та об'єктивного ідеалізму. Доручити партбюро і дирекції інституту вивчити питання можливості в подальшому читання лекцій в інституті Єлінецьким. Зобов'язати партбюро, кафедри марксизму-ленінізму, педагогіки та ін. посилити роботу з підвищення ідейно-теоретичного рівня викладацького колективу інституту. Організувати серед студентів інституту роз'яснювальну роботу про ідеологічні помилки, допущені Єлінецьким. Зобов'язати партбюро, дирекцію інституту організувати науково-теоретичний семінар для викладачів інституту із систематичного висвітлення наукових проблем сучасного природознавства і психології»¹³⁶. Отож Євген Феоктисович під тиском парторганізації «зрозумів свої помилки» і пропрацював в інституті ще 18 років, отримав у 1961 р. вчене звання доцента та підготував докторську дисертацію (однак не захистив її, оскільки самокритично визнав, що робота має наукову цінність, але поки що не відповідає усім вимогам докторської дисертації)¹³⁷.

12 квітня 1956 р. на закритих партійних зборах розглянули питання про помилки члена КПРС В. М. Калашника, допущені в лекції «Результати XX з'їзду КПРС», яку він читав для працівників суду і прокуратури. На думку учасників зібрання, він допустив помилку стосовно аналогії між діяльністю Наполеона як військового керівника і діяльністю Комуністичної партії в керівництві народними масами. Ухвалили: за допущену

¹³⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 56, арк. 68-70.

¹³⁷ Гавришук А. П. Євген Феоктисович Єлінецький. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіум, 2005. Т. 2. С. 131.

помилку Калашника попередити і зобов'язати його надалі більш вимогливо ставитися до підготовки й читання публічних лекцій, пов'язаних із віддзеркаленням політики КПРС¹³⁸.

На зборах обговорювали низку інших документів, які мали значний вплив на суспільно-політичне життя. 4 липня 1957 р. обговорили закритий лист ЦК КПРС «Про антипартійну групу Г. М. Маленкова, Л. М. Кагановича, В. М. Молотова», які в червні 1957 р. спробували усунути М. С. Хрущова з посади першого секретаря ЦК КПРС. У результаті Пленуму ЦК КПРС (червень 1957 р.) учасників групи вивели зі складу Президії ЦК та з ЦК КПРС, звільнили з керівних державних посад. Учасники групи, за окремими винятками, були старими соратниками Й. В. Сталіна. На засіданні виступив І. В. Івах, який зазначив, що «антипартійна група за своїми діями дійшла до створення групи у складі Президії ЦК КПРС, що відступила від ленінської лінії у діяльності нашої партії. Пленум ЦК КПРС суворо засудив антипартійну групу і ці міри ЦК партії наша партійна організація повністю схвалює і підтримує. Я все ж думаю, що дана міра покарання недостатня, подібні гнойники на здоровому тілі партії потрібно відсікати. Партійна організація нашого інституту прийме всі міри до роз'яснення рішення пленуму ЦК КПРС серед колективу інституту, населення міста і області і мобілізує всі свої зусилля і можливості для виконання завдань, що стоять перед нашим колективом». Цю думку підтримали всі учасники зборів¹³⁹.

Як уже зазначалося, у період між зборами поточну роботу здійснювало партійне бюро. З вересня 1953 р. до вересня 1954 р. відбулося 22 засідання партійного бюро, на яких розглянули 23 організаційні питання, питання планування роботи, партійних доручень. 9 питань було присвячено прийому в члени і кандидати у члени КПРС, 6 – «ідейно-виховній роботі, підвищенню ідейно-теоретичного рівня комуністів і викладачів», 9 – науковій і навчально-виховній роботі, 3 – керівництву комсомольською і профспілковою організаціями, 8

¹³⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 57, арк. 32-34.

¹³⁹ Там само, спр. 58, арк. 20-22.

– масовим політичним кампаніям, 5 – персональним справам. Серед них нашу увагу привернули питання підсумків навчально-виховної роботи інституту в 1952-1953 н.р. і завдання на 1953-1954 н.р., про готовність до зимового періоду навчального корпусу, гуртожитку та їдальні інституту; про підготовку до зимової екзаменаційної сесії та до видання «Наукових записок» на фізико-математичному факультеті; про виконання комуністами планів наукової роботи над дисертаціями; про заходи з покращення навчально-виховної роботи на фізико-математичному факультеті; про стан роботи комітету профспілок; про підготовку до державних екзаменів тощо¹⁴⁰. З вересня 1954 р. до вересня 1955 р. було проведено 19 засідань партбюро, на яких розглянули 36 питань¹⁴¹, з вересня 1955 р. до вересня 1956 р. – відповідно 19 і 40¹⁴².

«Ахіллесовою п'ятою» організації була сплата членських внесків. Нам вдалося віднайти дані, що в період з вересня 1953 р. до вересня 1954 р. 4 особи мали заборгованість більше ніж два місяці, 14 – менше одного місяця¹⁴³. З вересня 1954 до вересня 1955 р. зафіксовано 64 випадки несвоєчасної сплати внесків¹⁴⁴.

На факультетах працювали партійні групи, які контролювали роботу комсомольських і профспілкових організацій факультетів. Разом із науково-педагогічними працівниками й студентським активом, вони проводили заходи з підвищення успішності й навчальної дисципліни студентів. На зборах розглядали питання стану ідейно-виховної роботи на факультеті, роботу прикріплених до академгруп науково-педагогічних працівників, проведення політінформацій у групах, діяльності комсомольської та профспілкової організацій факультету, проведення теоретичних конференцій науково-педагогічних працівників, педпрактики, підготовки до

¹⁴⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 53-54.

¹⁴¹ Там само, спр. 56, арк. 97-98.

¹⁴² Там само, спр. 57, арк. 68.

¹⁴³ Там само, спр. 55, арк. 54.

¹⁴⁴ Там само, спр. 56, арк. 97-98.

проведення екзаменаційних сесій і державних екзаменів, функціонування наукових студентських гуртків, художньої самодіяльності тощо¹⁴⁵. У середині 50-х рр. найкраще працювали партгрупи історико-філологічного і фізико-математичного факультетів, на яких підвищилася успішність студентів, якість знань, відвідуваність лекцій і практичних занять. Водночас критикували роботу партійної організації факультету фізичного виховання і спорту. У звіті про роботу парторганізації за вересня 1953 р. до вересня 1954 р. І. В. Івах зазначав, що якщо загальна успішність студентів на цьому факультеті у відсотковому відношенні була вищою, ніж на інших факультетах, то якість знань студентів і практична підготовка значно нижча. Як керівник парторганізації він звернув особливу увагу на викладання основ марксизму-ленінізму. На літній сесії 1953-1954 н.р. цю дисципліну не склали 10 студентів III курсу. Три студенти, зокрема комуніст Троян, не змогли скласти державний екзамен із цієї дисципліни. Низькими були спортивні показники студентів факультету. Тому замість Герасимчука парторгом обрали В. Д. Палигу¹⁴⁶. Наступного року керівник критикував партгрупи всіх факультетів, оскільки вони збиралися для обговорення різних питань нерегулярно. Партгрупи факультету фізичного виховання і спорту, філологічного відділення проводили по 3 зібрання, фізико-математичного факультету – 4, історичного відділення – 5¹⁴⁷. У звіті за вересень 1955 р. – вересень 1956 р. йшлося про те, що партгрупи працювали неоперативно, обговорювали лише загальні питання, які не відбивали інтереси всього факультету, були осторонь роботи окремої академгрупи, комсомольського бюро групи, результативності роботи кафедр тощо¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 55; спр. 56, арк. 102; спр. 57, арк. 69.

¹⁴⁶ Там само, спр. 55, арк. 55.

¹⁴⁷ Там само, спр. 56, арк. 102.

¹⁴⁸ Там само, спр. 57, арк. 69-70.

Цілком природно, що в центрі уваги парторганізації загалом, і його очільника зокрема, була ідеологічна та ідейно-виховна робота, пронизана ідеологемами й риторикою компартійно-радянської влади про будівництво комунізму, виховання молоді в комуністичному дусі. 19 вересня 1955 р. на зборах секретар парторганізації зазначав, що «вся політико-виховна робота було направлена на виховання комуністичного ставлення до праці, соціалістичної власності, свідомої дисципліни, на виховання колективу інституту в дусі пролетарського інтернаціоналізму, дружби народів, відданості великій справі будівництва комунізму, на подальше покращення підготовки вчителів для нашої школи»¹⁴⁹.

Основними формами агітаційно-пропагандистської роботи були лекції, доповіді, теоретичні конференції, політінформації, бесіди в групах, випуск стінгазет, бесіди з тими, хто самостійно вивчав марксистсько-ленінську теорію тощо.

У пропагандистській роботі домінували лекції й доповіді, які здебільшого науково-педагогічні працівниками кафедр марксизму-ленінізму, історії СРСР, загальної історії, російської й української літератури, педагогіки тощо проводили в позанавчальний час двічі на місяць у лекторіях факультетів. У 1953-1954 н.р. прочитали 42 лекції та доповіді. Їхні теми сформульовані цілком у дусі того часу: «Рішення Вересневого пленуму ЦК КПРС», «Радянська демократія – вища форма демократії», «50-річчя КПРС», «Дружба народів – рушійна сила розвитку радянського суспільства», «Народ – творець історії», «Про 300-річчя возз'єднання України з Росією» тощо¹⁵⁰. У наступному навчальному році провели 22 лекції та доповіді («Про міжнародне становище», «50-річчя Першої російської революції», «Про походження життя на Землі», «Боротьба з релігійними пережитками у свідомості людей», «Моральне

¹⁴⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 56, арк. 106.

¹⁵⁰ Там само, спр. 55, арк. 58.

обличчя радянської людини», «Використання атомної енергії в мирних цілях» тощо)¹⁵¹.

Партійна організація проводила теоретичні конференції, які «мали велике значення в ідейному зростанні студентів і науково-педагогічних працівників, а також підвищенні їх ділової кваліфікації». У 1953-1954 н.р. проведено 4 конференції: «50-річчя КПРС» (студентська і викладацька), «300-річчя возз'єднання України з Росією» (студентська і викладацька). На конференціях виступили з доповідями 26 осіб, в обговоренні взяли участь 36 осіб¹⁵². У 1955-1956 н.р. після XX з'їзду КПРС було організовано три теоретичні семінари з вивчення рішень і матеріалів з'їзду, до участі в яких мобілізували практично всіх науково-педагогічних працівників¹⁵³. Викладачі відвідували ці заходи без особливого ентузіазму, інколи під примусом. 24 січня 1957 р. на партійних зборах завідувач кафедри марксизму-ленінізму Д. Цимбалюк із розпачем зазначав: «До цих пір ми не можемо провести теоретичну конференцію, присвячену 100-річчю від дня народження Г. В. Плеханова, оскільки викладачі відмовлялися від виступів. Партторги змушені їх просити»¹⁵⁴. Власне ця теза стосується і зборів, і тематичних вечорів. Багато науково-педагогічних працівників і студентів не вважали за потрібне відвідувати їх. Наприклад, чимало викладачів не відвідали вечір, присвячений І. Франку. 23 лютого 1956 р. з цієї ж причини зірвали збори, присвячені Дню радянської армії та флоту¹⁵⁵.

Комуністів і безпартійних науково-педагогічних працівників інституту зобов'язували займатися політичною самоосвітою. У 1953-1954 н.р. самостійно вивчали марксистсько-ленінську теорію 47 осіб, з яких 10 комуністів і 37 безпартійних. У вечірньому університеті марксизму-ленінізму навчалися 17 осіб. На початку навчального року

¹⁵¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 56, арк. 109.

¹⁵² Там само, спр. 55, арк. 58.

¹⁵³ Там само, спр. 57, арк. 72.

¹⁵⁴ Там само, спр. 58, арк. 4.

¹⁵⁵ Там само, арк. 51.

партбюро на своєму засіданні затвердило позаштатними консультантами Цимбалюка, Константинова, Шилохвоста, Калашника, які мали консультувати тих, хто самостійно вивчав теорію, зокрема рішення п'ятої сесії Верховної Ради СРСР, вересневого і лютого-березневих пленумів ЦК КПРС і основні твори класиків марксизму-ленінізму¹⁵⁶. Водночас ця, як і попередня форма пропагандистської роботи, не викликала особливого ентузіазму в науково-педагогічних працівників. У 1954-1955 н.р. жодний із викладачів, що самостійно вивчав марксистсько-ленінську теорію, не відвідував лекції з історії КПРС, політекономії і філософії в міському КПУ. Науково-педагогічні працівники, що мали наукові ступені, не відвідували занять, які організовував вечірній університет марксизму-ленінізму¹⁵⁷. У 1956-1957 н.р. 4 викладачі інституту лише числилися слухачами вечірнього університету марксизму-ленінізму в міському КПУ. Вони пропускали багато занять, не готувалися до семінарів. Перехідні й випускні екзамени не склали троє викладачів¹⁵⁸. У наступному навчальному році двох науково-педагогічних працівників за систематичні пропуски відрахували з III курсу університету¹⁵⁹.

Однією з форм ідейно-політичного виховання студентів у позанавчальний час було проведення в академгрупах політінформацій. Задля цього було впроваджено інститут «прикріплених до груп» (не плутати з кураторами. – Авт.). На початку 1953-1954 н.р. партбюро на засіданні поклало такі обов'язки на 44 комуністів і безпартійних науково-педагогічних працівників. Упродовж навчального року в усіх навчальних групах проведено 1584 політінформації, на яких студенти вивчали питання, пов'язані з революційними подіями, внутрішньою і зовнішньою політикою уряду. Зокрема, студіювали матеріали п'ятої сесії Верховної Ради СРСР, рішення вересневого пленуму ЦК КПРС, доповідь голови

¹⁵⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 59.

¹⁵⁷ Там само, спр. 56, арк. 112.

¹⁵⁸ Там само, спр. 57, арк. 72.

¹⁵⁹ Там само, спр. 58, арк. 33.

Президії Верховної Ради СРСР К. Є. Ворошилова, приурочену 36-й річниці Жовтневої революції, доповідь секретаря ЦК КПРС П. М. Поспелова до 30-ї річниці з дня смерті В. І. Леніна, промови на передвиборчих зібраннях Г. М. Маленкова, В. М. Молотова, М. С. Хрушова тощо¹⁶⁰. У наступному навчальному році студенти на політінформаціях опрацьовували такі теми: «Рішення Січневого пленуму ЦК КПРС 1955 року», «Привітання ЦК КПРС II всесоюзному з'їзду письменників», «ХІ сесія Верховної Ради СРСР», «Життя та діяльність В. І. Леніна», «Проведення збору підписів під зверненням Всесвітньої ради миру», «Про заборону атомної зброї» тощо¹⁶¹. Партбюро двічі на місяць проводило для прикріплених до груп семінари, на яких читали інструктивні лекції та доповіді¹⁶². Водночас ефективність проведеної роботи не завжди була високою. Представник ЦК КПУ, який у 1954-1955 н.р. інспектував цю роботи, знайшов факти незнання студентами і частиною науково-педагогічних працівників найважливіших рішень партії та уряду¹⁶³. Мали місце організаційні недоліки. Зокрема, не завжди своєчасно оголошували теми політінформацій і студенти готувалися до них поспіхом, що, звісно, впливало на якість роботи¹⁶⁴.

Функціонували в інституті й гуртки поточної політики, покликані підвищувати ідейно-політичний рівень адміністративно-технічного персоналу інституту. У виші працювали три гуртки: для адміністративно-технічного персоналу (керівник В. М. Голєв), технічного персоналу навчальних корпусів (І. К. Загинайло) і гуртожитків (І. І. Варнавський). Їх керівники намагалися не зациклюватися лише на основних питаннях внутрішньої та зовнішньої політики партії й уряду та пропонували для обговорення питання, які цікавили працівників. У 1957-1958 н.р. на прохання слухачів

¹⁶⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 60.

¹⁶¹ Там само, спр. 56, арк. 109.

¹⁶² Там само, спр. 55, арк. 60.

¹⁶³ Там само, спр. 56, арк. 113.

¹⁶⁴ Там само, спр. 57, арк. 74.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

вивчили «Закон про пенсії» і деякі інші питання трудового законодавства. Особливий інтерес слухачі виявляли до питань, пов'язаних із покращенням матеріально-побутового добробуту народу. До того ж на заняттях гуртків читали вірші, слухали розповіді та інші кореспонденції з журналів «Огонек», «Крокодил», «Перець», про найновіші досягнення науки й техніки¹⁶⁵.

Парторганізація контролювала таку форму роботи, як колективні відвідування й обговорення постановок у місцевому театрі, кінофільмів, зустрічей із кращими вчителями, відомими людьми міста та області, артистами, письменниками. Наприклад, у 1954-1955 н.р. організували зустрічі з письменниками О. Є. Корнійчуком і В. П. Беляєвим¹⁶⁶.

Під час зустрічі з В. П. Беляєвим

Партійці інституту організували кампанію збору підписів під зверненням Всесвітньої Ради Миру проти підготовки

¹⁶⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 58, арк. 120.

¹⁶⁶ Там само, спр. 56, арк. 109.

атомної війни. Відповідне питання розглянули 30 березня 1955 р. на партійних зборах¹⁶⁷.

Одним із засобів впливу на свідомість студентів, яких мали виховувати у комуністичному дусі, було відповідне оформлення коридорів, вестибюлю, аудиторій, кабінетів. Тут розміщували портрети керівників партії та уряду, радянських учених і письменників, стенди, тематичні виставки¹⁶⁸.

Провідним у роботі парторганізації було питання керівництва стінгазетами. В інституті випускали загальноінститутську стінгазету «Радянський студент» із додатком сатиричного листка «Перець» (об'єктами сатири були студенти, які не встигали, які допускали аморальні вчинки, ледарі, прогульники), 4 факультетські та літературна стінгазети. У кожному номері вміщували до 10 різноматематичних заміток: про навчання, гуртки художньої самодіяльності, спортивні секції, про недоліки в побутовому забезпечення студентів тощо. Через критику й самокритику стінгазети стимулювали дирекцію і парторганізацію інституту загалом, і науково-педагогічних працівників та студентів зокрема, усувати недоліки в їхній роботі. У 1953-1954 н.р. було випущено 7 загальноінститутських і 30 факультетських газет¹⁶⁹. У 1954-1955 н.р. вийшло 11 номерів загальноінститутської газети¹⁷⁰.

Стінгазети випускали й академічні групи. Наприклад, 21 група фізико-математичного факультету в 1955-1956 н.р. підготувала 5 стінгазет і 15 номерів сатиричної газети «Колючка», які випускали почергово трійки студентів. Періодично відбувалися конкурси на кращу стінгазету академічної групи¹⁷¹.

Рубіжною віхою став дозвіл бюро Хмельницького обкому КПУ випускати багатотиражну газету «Радянський студент» тричі на місяць тиражем 1 тис. прим. 28 травня 1957 р.

¹⁶⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 56, арк. 32-34

¹⁶⁸ Там само, арк. 110.

¹⁶⁹ Там само, спр. 55, арк. 60.

¹⁷⁰ Там само, спр. 56, арк. 109.

¹⁷¹ Там само, арк. 74.

відповідну інформацію заслухали на засіданні бюро парторганізації інституту. На цьому засіданні ухвалили редактором газети призначити В. М. Сапуна¹⁷². За декілька місяців його на цій посаді замінив С. Є. Вайнруб. Сапуна звинуватили в тому, що він не зміг упоратися з покладеними на нього обов'язками, затримав випуск газети, приуроченої початку нового 1957-1958 навчального року¹⁷³.

Одним із засобів агітаційно-пропагандистської роботи було радіомовлення. В інституті було радіофіковано всі аудиторії та кабінети. Через інститутський радіовузол розповідали про життя інституту, окремих академгруп, висвітлювали питання освітнього процесу, подавали оголошення тощо¹⁷⁴. У 1954-1955 н.р. під час перерв проведено 36 радіопередач. Їх присвячували подіям внутрішньо-інститутського життя, знаменним датам. Того року можна було почути виступи першокурсників, деканів, завідувачів кафедр, виступи, присвячені 50-річчю Першої російської революції, 85-річчю від дня народження В. І. Леніна, інформації про звітно-виборні партійні, комсомольські й профспілкові збори¹⁷⁵. У наступному навчальному році радіопередачі відбувалися тричі на тиждень¹⁷⁶.

Науково-педагогічних працівників і студентів партійні органи мобілізували для проведення агітаційно-пропагандистської роботи поза межами інституту. Зокрема, у 1953-1954 н.р. при парторганізації працював агітколектив зі 100 осіб. Для них проводили відповідні семінари, на яких слухали інструктивні доповіді щодо проведення агітаційної роботи, доповіді з питань внутрішньої та зовнішньої політики партії і уряду. Найбільше агітатори працювали на виборчих дільницях у період підготовки до виборів до Верховних Рад СРСР і УРСР, місцевих рад, народних суддів. Вони проводили бесіди, лекції,

¹⁷²Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 58, арк. 83.

¹⁷³Там само, арк. 133.

¹⁷⁴Там само, спр. 55, арк. 61.

¹⁷⁵Там само, спр. 56, арк. 111.

¹⁷⁶Там само, спр. 57, арк. 75.

організували виступи художньої самодіяльності¹⁷⁷. Наприклад, у 1954-1955 н.р. 81 агітатор провів 214 бесід, лекцій і доповідей¹⁷⁸.

Водночас мали місце випадки, коли студенти ігнорували виконання громадського доручення щодо проведення агітаційно-пропагандистської роботи. У березні 1954 р. студент ІІ курсу історичного відділу агітатор Писемський не з'явився на виборчу дільницю у день виборів¹⁷⁹. 21 січня 1955 р. на партійних зборах йшлося про те, що декілька агітаторів (Курин, Гулова, Рорбах та ін.) несерйозно ставилися до роботи на виборчій дільниці¹⁸⁰.

Частина науково-педагогічних працівників були членами товариства з поширення наукових і політичних знань. Зокрема, у 1954-1955 н.р. 40 викладачів проводили відповідну роботу серед населення міста й області. У звіті секретар парторганізації І. В. Івах серед найактивніших називав Є. М. Гінзбург, М. М. Магдена, П. А. Цикру, В. В. Анцута, Г. Н. Литвиненка, Ф. Г. Кравченка, А. А. Грицюка та ін.¹⁸¹ Водночас 5 науково-педагогічних працівників – членів товариства упродовж року не прочитали жодної лекції¹⁸².

У ті часи парторганізації зобов'язували проводити шефську роботу. Зокрема, партійці педінституту взяли шефство над колгоспом імені Держинського села Колибаївка. Тут у 1953-1954 н.р. було прочитано 6 лекцій на політичні й науково-популярні теми, проведено 6 концертів художньої самодіяльності, 3 літературні вечори, для бібліотеки сільського клубу зібрано книги загальною вартістю близько 5 тис. крб, надано допомогу в підготовці до відзначення знаменних подій, проведення виборів до Верховної Ради СРСР. У тому ж навчальному році парторганізація мобілізувала студентів інституту для надання допомоги в збиранні цукрового буряка,

¹⁷⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 60-61.

¹⁷⁸ Там само, спр. 56, арк. 111.

¹⁷⁹ Там само, спр. 55, арк. 13.

¹⁸⁰ Там само, спр. 56, арк. 3.

¹⁸¹ Там само, арк. 112.

¹⁸² Там само, арк. 113.

кукурудзи у колгоспах сіл Кам'янка й Маліївці. Водночас І. В. Івах у звіті за вересень 1953 р. – вересень 1954 р. критикував дирекцію інституту, яка мала залучати до роботи в цих колгоспах науково-педагогічних працівників, оскільки тягар роботи падав тільки на плечі студентства¹⁸³.

Студентів мобілізували до сільськогосподарських робіт

Студенти на сільськогосподарських роботах (зліва – А. Ф. Суrowsий, згодом – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України). 1957 р.

за межами Хмельниччини. Восени 1956 р. комсомольці педінституту високопродуктивно працювали в колгоспах Ворошиловградської області. Однак частина членів ВЛКСМ без особливого ентузіазму поставилися до цієї поїздки і під різними причинами ухилялися від неї, а деякі взагалі не виїхали¹⁸⁴.

Іван Вікторович Івах, судячи з річних звітів, значну увагу приділяв роботі комсомольської організації. Як уже зазначалося, один із членів партбюро був відповідальним за діяльність комсомольців. Питання роботи комсомольської організації обговорювали на засіданнях партбюро інституту й на партійних зборах, наприклад, у 1953-1954 н.р. – «Про стан роботи партгрупи філологічного відділення», «Про покращення політико-виховної роботи в інституті» тощо¹⁸⁵.

Регулярно проводили збори членів комсомольської організації та засідання комітету комсомолу. Комсомольці проводили різносторонню роботу, зокрема семінари з керівним комсомольським активом (члени факультетських бюро,

¹⁸³ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 62.

¹⁸⁴ Там само, спр. 57, арк. 88.

¹⁸⁵ Там само, спр. 56, арк. 125.

комсорги груп), на яких відбувався обмін досвідом роботи. У підготовці й проведенні цих семінарів брали участь і члени партбюро¹⁸⁶. Комітет комсомолу зобов'язував студентів підписувати газети й журнали¹⁸⁷, проводив роботу комсомольсько-молодіжного лекторію¹⁸⁸, організовував комсомольсько-молодіжні вечори, культпоходи в театр і кінотеатр із наступним обговоренням п'єс і кінофільмів¹⁸⁹. Водночас у звітах парторганізації завжди звертали увагу, на те, що комсомольська організація потребувала постійного контролю роботи зі сторони «старшого брата» – партійного бюро. Йшлося також і про те, що керівники факультетських партгруп (партгрупорги) часто підмінювали собою комсомольські факультетські бюро, замість того, щоб активізувати роботу комсомольців. Серед інших зауважень: «...у роботі комсомольської організації слабко поставлені критика і самокритика у роботі. Комсомольці мало надавали допомоги місту в культосвітній роботі. Комітет комсомолу і його секретар [Гаман], а також факультетські бюро не достатньо займалися роботою наукового студентського товариства, військово-спортивною роботою...»¹⁹⁰.

Під пильним контролем партбюро була й робота профспілкових організацій – профкому студентів і місцкому інституту, які провели деяку роботу зі зміцнення навчальної дисципліни, покращення культурно-масової роботи в інституті, забезпечення умов роботи й побутових потреб студентів. Профком працював над тим, щоб у гуртожитках забезпечити потрібний порядок роботи, випуск стінгазет, пожвавити роботу студкому. Вдалося покращити роботу студентської їдальні¹⁹¹. Щорічно організовували літній відпочинок студентів. У 1953-1954 н.р. у будинках відпочинку й санаторіях побував

¹⁸⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 63.

¹⁸⁷ Там само.

¹⁸⁸ Там само, спр. 56, арк. 126.

¹⁸⁹ Там само, спр. 55, арк. 63; спр. 56, арк. 126.

¹⁹⁰ Там само, спр. 55, арк. 64.

¹⁹¹ Там само, спр. 56, арк. 128.

31 студент, у туристичній поїздки – 5¹⁹², у 1954-1955 н.р. – відповідно 41 і 7¹⁹³.

Профком організував роботу гуртків художньої самодіяльності. У 1953-1954 н.р. працював хоровий гурток (55 учасників), танцювальний (16), вокальний (6), художнього читання (12), драматичний (15) тощо. Учасники художньої самодіяльності впродовж року дали 55 концертів, з яких 28 – для студентів інституту, 12 – для громадськості міста, 6 – у підшефному колгоспі, 9 – для виборців на виборчих дільницях. На міському огляді художньої самодіяльності гуртки інституту отримали 19 грамот, від обласного відділу культури – 6 грамот. Водночас у звіті секретаря парторганізації йшлося про те, що в гуртках була незначна кількість учасників. Керівник вокальної групи Б. Р. Ліпман обмежувався залученням у самодіяльність лише студентів старших курсів. На це було вказано Ліпману на засіданні партбюро¹⁹⁴.

Роботу місцкому спрямовували на надання допомоги парторганізації та дирекції інституту в «піднятті рівня політико-масової, наукової й навчально-виховної роботи в інституті». На виробничих нарадах місцкому обговорювали питання про організацію та проведення політінформацій серед студентів, виховну роботу прикріплених до академгруп науково-педагогічних працівників, підготовку до екзаменаційних сесій, підбивали підсумки соцзмагання серед науково-педагогічних працівників і технічного персоналу, контролювали роботу викладачів, які навчалися у вечірньому університеті марксизму-ленінізму, а також тих, хто самостійно опановував марксизм-ленінізм. Значну увагу місцком надавав лекційній пропаганді політичних і наукових знань. Однак у звіті ми жодного слова не знайшли про те, що робив місцком із захисту інтересів науково-педагогічних працівників і технічного персоналу. Практично він був своєрідною «філією» партбюро інституту та виконував його вказівки. З-поміж позитиву виокремимо те, що певну роботу

¹⁹² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 65.

¹⁹³ Там само, спр. 56, арк. 129.

¹⁹⁴ Там само, спр. 55, арк. 66.

проведено для оздоровлення членів профспілки та їх сімей. У 1954-1955 н.р. у будинки відпочинку й санаторії направили 8 осіб, на екскурсії в Ялті побували 8 осіб, у піонерських таборах – 5 дітей науково-педагогічних працівників¹⁹⁵.

Партбюро контролювало також роботу осередків добровільних товариств – ДТСААФ, спортивного товариства «Іскра» і Червоного Хреста. Щодо першого осередку, то в 1953-1954 н.р. він об'єднував 420 членів¹⁹⁶, у 1954-1955 н.р. – 700¹⁹⁷. У 1954-1955 н.р. у складі осередку працювали 4 стрілецькі гуртки (120 осіб). 278 осіб склали норми протиповітряного й протихімічного захисту. Спроба створити гурток із вивчення мотоцикла не була успішною через нестачу засобів у міському комітеті ДТСААФ і відсутності матеріальної частини – мотоцикла¹⁹⁸. У наступному році працювали стрілецький і мотоциклетний гуртки, гурток радистів-короткохвильовиків¹⁹⁹.

У 1953-1954 н.р. осередок добровільного спортивного товариства «Іскра» об'єднував 660 членів. Упродовж року підготували 71 розрядники з різних видів спорту, 170 значкистів ГПО I ступеня, 113 – II-го, 20 суддів другої категорії. Серед недоліків відзначалося, насамперед, те, що робота не була масовою, а спортивні досягнення як окремих спортсменів, так і спортивного колективу загалом були на рівні обласних досягнень²⁰⁰.

Наступного року товариство продовжило роботу під назвою «Буревісник» у складі 480 членів, які займалися у 13 спортивних секціях. Нормативи ГПО I ступеня склали 177 осіб, II-го – 162²⁰¹. Товариство організовувало також масові кроси, спортивні змагання з різних видів спорту між

¹⁹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 56, арк. 130-131.

¹⁹⁶ Там само, спр. 55, арк. 66.

¹⁹⁷ Там само, спр. 56, арк. 82.

¹⁹⁸ Там само, арк. 131.

¹⁹⁹ Там само, спр. 57, арк. 88.

²⁰⁰ Там само, спр. 55, арк. 67.

²⁰¹ Там само, спр. 56, арк. 132.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

факультетами, зі спортивними колективами інших закладів освіти міста²⁰².

Студенти на будівництві бігової доріжки стадіону педінституту (1956 р.)

Усе ж, незважаючи на зміну назви товариства, проблеми залишалися ті ж. 19 вересня 1955 р. на зборах партійної організації інституту партгрупорг факультету фізичного виховання і спорту В. Д. Палига визнав, що факультет мав низькі спортивні результати. Дирекція й

парторганізація зробили все для того, щоби спортсмени могли виїхати на літні змагання, але їхні сподівання не виправдали та посіли на змаганнях останнє місце. Водночас він зазначав, що кафедра фізичного виховання по-справжньому не може готувати спортсменів, оскільки була недостатня спортивна база («стадіон зруйнований, не було басейну для плавання, ні обком партії, ні міськком партії цим питанням не цікавилися. Звичайно, що лише одними наказами Міністерства, без басейна для плавання, гарних плавців не підготуєш»)²⁰³. Через два місяці розмову продовжили. 15 листопада 1955 р. на засіданні партбюро розглянули результати спартакіади студентів педінститутів УРСР 1955 року і підготовку до спартакіади народів СРСР. Зокрема, І. В. Івах поділився з присутніми розмовою із секретарем міськкому партії Г. А. Тонкочеевим, який сказав, що «причиною багатьох невдач спортсменів були невпевненість і боязнь. Це в дійсності так. Потрібно подумати про це деканату, партгрупі фізвиховання, щоб прививати нашим спортсменам прагнення до отримання перемоги. І найголовніше, потрібно мобілізувати все, щоб зміцнити дисципліну на факультеті». Про

²⁰² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 57, арк. 88.

²⁰³ Там само, спр. 56, арк. 83.

це ж ішлося й у змістовному виступі директора інституту І. С. Зеленюка, який відмітив, що інститут посів на спартакіаді низьке місце «з причин, що залежали від нас і, насамперед, деканату фізичного виховання і спорту та його науково-педагогічних працівників. Насамперед, дуже низька дисципліна на факультеті. Наприклад, волейбольна команда могла зайняти як мінімум третє місце, але в учасників команди не спостерігалось волі до перемоги. Коли забивали один, другий м'яч вони падали духом... Вважаю також, що Жабенко, як тренер з легкої атлетики, працював з дуже малою кількістю людей... Про те, що на факультеті низька дисципліна, говорить і той факт, що студент Галдюк, не дивлячись на моє постійне нагадування і нагадування заступника міністра виїхати на змагання, так і не послухав. Два студенти цього факультету були заарештовані за хуліганство. На факультеті загальне панібратство, яке спостерігалось навіть за Родіним і Палигою. Родін скаржиться на те, що було мало місця для тренувань. Це дійсно так. Але потрібно поглянути й на наші можливості, які маємо на сьогоднішній день. Факти залишаються фактами, що зал не завантажений повністю впродовж дня. Сьогодні я йшов на партбюро і спеціально зайшов і перевіряв, у залі нікого немає. Питається, де вам, Родін, шукати більше місця. Причиною того, що посіли низьке місце на спартакіаді було й те, що готуватися до неї почали за місяць до проведення. Щоб не було подібних випадків у подальшому, необхідно вже нині розпочати тренування до спартакіади народів СРСР»²⁰⁴.

Товариство «Червоного Хреста» в 1953-1954 н.р. охоплювало членством 300 осіб²⁰⁵, у 1954-1955 н.р. – 400²⁰⁶. Червонохрестівці створили в інституті три санітарні пункти, прочитали для студентів у гуртожитку лекції «Інфекційні захворювання» і «Туберкульоз та його лікування»²⁰⁷.

²⁰⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 56, арк. 205.

²⁰⁵ Там само, спр. 55, арк. 67.

²⁰⁶ Там само, спр. 56, арк. 132.

²⁰⁷ Там само, спр. 55, арк. 67.

Партійній організації та, зокрема, її очільнику, доводилося обговорювати дуже складні справи, пов'язані з аморальною поведінкою науково-педагогічних працівників – членів КПРС (інтимні стосунки зі студентками, колежанками, безвідповідальне ставлення до своїх сімейних обов'язків, пиятики тощо), яким партбюро оголошувало суворі догани²⁰⁸.

Одночасно траплялося, коли відновлювали у рядах партії колишніх комуністів. 30 листопада 1956 р. на партійних зборах розглянули персональну справу І. І. Варнавського, який до 1941 року був членом партії. Наприкінці вересня 1941 р. він потрапив в оточення в районі Шостки. Під час спроби перейти лінію фронту його затримали поліцейські й відправили в табір для військовополонених. У квітні 1942 р. Варнавського з групою полонених відправили до Німеччини, де він працював на сільськогосподарських роботах. 30 квітня 1945 р. район був зайнятий американськими військами, і військовополонені, зокрема Варнавський, були відправлені в СРСР у місто Брест, де він пройшов спецперевірку. У листопаді 1945 р. він прибув до Кам'янця-Подільського, де почав працювати. Облікова картка Варнавського як члена партії була погашена 18 серпня 1945 р. Доповідачі на зборах позитивно оцінили Варнавського й рекомендували відновити у членстві КПРС. Учасники зборів ухвалили погодитися з пропозицією та звернутися з відповідним клопотанням до керівних органів²⁰⁹.

На зборах парторганізації йшлося про те, що мали місце випадки вживання спиртних напоїв і серед комсомольців. Наприклад, 28 вересня 1954 р. зазначалося про студента III курсу історичного відділу Ц., який часто пив²¹⁰. Йшлося також і про влаштовані п'яні дебоші, порушення тиші. У 1954-1955 н.р. у цьому було помічено студентів Б., В.²¹¹, Ф., Ш., К.²¹², у 1955-1956 н.р. – П., К., П., М., Т., В. Мали місце аморальні вчинки

²⁰⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 13-19, 82-84; ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 89-91.

²⁰⁹ Там само, спр. 57, арк. 101-102.

²¹⁰ Там само, спр. 55, арк. 83.

²¹¹ Там само, спр. 56, арк. 36.

²¹² Там само, арк. 127.

стосовно дівчат (студент К. цинічно залишив дівчину, яка народила від нього дитину)²¹³. 11 жовтня 1957 р. на партійних зборах секретар міськкому КПУ Панасенко звинуватив студентів факультету фізичного виховання у спекуляції. За його словами, студенти, що жили по сусідству з плодоконсервним заводом, брали продукцію і займалися, як вони говорили, «операціями по реалізації» продуктів плодозаводу²¹⁴.

30 березня 1955 р. на закритих партзборах у процесі обговорення фактів аморальної поведінки студентів, не зрозуміло чому, але директор інституту І. С. Зеленюк зазначав, що на IV курсі українського й російського відділів історико-філологічного факультету сперечалися щодо російської та української мов²¹⁵. Мабуть, для керівництва інституту та й загалом для всієї компартійно-радянської влади було аморально, коли українці захищали своє право на рідну мову.

Як уже зазначалося вище, партбюро контролювало й освітній процес. 13 вересня 1954 р. на звітно-виборних зборах чимало партійців розкритикували партбюро за недостатню увагу до питання підготовки вчителів для школи. Партбюро відповідно до критичних зауважень розробило заходи з покращення навчальної роботи. Велике занепокоєння дирекції, парторганізації інституту викликав стан навчально-виховної роботи на фізико-математичному факультеті, де в першому півріччі 1953-1954 н.р. кількість студентів, що не встигали, становила 64 особи. Завдяки вжитим заходам успішність і якість знань студентів підвищилася, і наприкінці навчального року цей показник уже становив 28 студентів. За результатами літньої екзаменаційної сесії в тому ж навчальному році загалом по інституту абсолютна успішність становила 94,2%, якісна – 63,4%. Найкраще навчалися студенти історико-філологічного факультету, абсолютна успішність яких становила 96,4%, якісна – 69,2%; на факультеті фізичного виховання і спорту ці показники становили відповідно 94,6% і 59,3%; на фізико-

²¹³ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 57, арк. 85-86.

²¹⁴ Там само, спр. 58, арк. 33.

²¹⁵ Там само, спр. 56, арк. 35.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

математичному факультеті – 93,4% і 57,0%²¹⁶. У тому ж навчальному році недостатньою була трудова дисципліна студентів. Близько 2% студентів пропускали заняття без поважних причин, що складало в середньому 15-20 пропусків на день. Серйозні недоліки мали місце в організації самостійної роботи студентів: не завжди вчасно звертали увагу на студентів із низьким рівнем знань, у кабінетах і читальному залі працювало небагато студентів²¹⁷.

Лекцію з російської літератури читає В. І. Тищенко

У 1954-1955 н.р. завдяки реалізації заходів, визначених на початку навчального року, значно підвищилася якість лекцій, практичних занять, зменшилася кількість студентів, що мали академічну заборгованість, викладачі стали більше приділяти увагу організації допомоги в самостійній роботі студентів. Щодо останньої, то, зокрема, студенти почали більше працювати в кабінетах і читальному залі. Читальний зал упродовж навчального року відвідали близько 23 тис. осіб,

²¹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 72.

²¹⁷ Там само, арк. 74-75.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

кабінети інституту – майже 45 тис.²¹⁸ Загалом по інституту абсолютна успішність зросла до 95,8%, якісна – до 64,6%. Найкращих результатів у навчальній роботі порівняно з попереднім навчальним роком домогся факультет фізичного виховання і спорту, деякі успіхи мав фізико-математичний факультет, приблизно ті ж показники підтвердив історико-філологічний факультет. Водночас повільно ліквідували академзаборгованість. На це впливало те, що студенти виїжджали на один місяць на сільськогосподарські роботи. Ще гіршою була справа зі студентами четвертих курсів, які знаходилися на педпрактиці, частина з яких мали заборгованості²¹⁹. У наступному навчальному році знову найвищою була успішність студентів факультету фізичного виховання і спорту (97,8%). У студентів історико-філологічного факультету цей показник становив 94,6%, фізико-математичного – 89,1% (звертаємо увагу на суттєве погіршення результатів: у 1954-1955 н.р. – 94,8%)²²⁰.

У кабінеті мови (1950-ті рр.)

Парторганізація і дирекція інституту, виконуючи директивні вказівки владних органів, особливу увагу звертали на тісніший зв'язок курсів з практичною роботою шкіл. Для цього на відділеннях і факультетах читали факультативні курси, зокрема векторний аналіз, фізика елементарних явищ, кінотехніка (фізико-математичний факультет); історія театру, іноземна мова, музична грамота (історико-філологічний факультет). Студенти

²¹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 56, арк. 111.

²¹⁹ Там само, арк. 122-123.

²²⁰ Там само, арк. 82-83.

факультету фізичного виховання займалися різними видами спортивного вдосконалення²²¹.

Важливим компонентом у професійній підготовці майбутнього вчителя була педагогічна практика, в організації якої мало місце чимало труднощів. Про це неодноразово зазначали на партійних зборах і на засіданнях партбюро. 13 вересня 1954 р. на закритому партійному зібранні йшлося про те, що випускники українського і російського відділів недостатньо підготовлені до практичних занять, багато з них виявили погане знання текстів художніх творів, мали місце випадки недостойної поведінки випускників фізико-математичного факультету з учнями. Деякі практиканти не виїхали на роботу за призначенням чи поїхали й невдовзі повернулися, наприклад, студент історичного відділу Клейман²²². 18 жовтня 1954 р. на зборах партійної організації заслухали персональну справу члена КПРС Степанова. Директор інституту й секретар парторганізації отримали листа з профспілки міста Хмельницького, у якому йшлося про злочинні дії начальника піонерського табору студента II курсу Степанова, який безвідповідально поставився до роботи, не організував колектив. Ревізія встановила факти знаходження в таборі дітей без путівок, а гроші за путівки в сумі 829 крб Степанов присвоїв собі й лише після ревізії вніс цю суму в касу. Студент безвідповідально працював у таборі, не контролював вожатих, грубо ставився до дітей. Учасники зборів ухвалили оголосити йому сувору догану²²³. Через 1,5 року, 12 квітня 1956 р., догану було знято²²⁴.

Яскравим показником якості навчальної роботи були державні екзамени. Вони засвідчили, що основна частина студентів оволоділи програмою спеціальності, склали екзамени на «відмінно» та «добре». Водночас чимало студентів не могли скласти екзаменів. У 1953-1954 н.р. абсолютна успішність

²²¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 57, арк. 80-81.

²²² Там само, спр. 55, арк. 41.

²²³ Там само, арк. 88-90.

²²⁴ Там само, спр. 57, арк. 34.

становила 98,8%. Цей показник «забезпечив» факультет фізичного виховання і спорту: 7,5% випускників не склали державні екзамени. На інших факультетах усі студенти успішно впоралися із завданнями²²⁵. У 1955-1956 н.р. не склали екзамени 2 студенти історико-філологічного факультету, 4 – факультету фізичного виховання, 10 – фізико-математичного. Більшість із них не впоралися з екзаменами зі спеціальних дисциплін, що свідчить про низьку якість підготовки фахівців²²⁶.

Певну увагу партбюро приділяло науково-дослідній роботі. Зокрема, проводили співбесіди з науково-педагогічними працівниками, які проводили дослідження. У бесідах брали участь І. В. Івах, Д. Цимбалюк, І. С. Зеленюк, Г. С. Раздимаха та ін., які ознайомлювалися з матеріалами, виявляли стан здійсненої роботи, методи і прийоми її виконання. У 1953-1954 н.р. заслухали 14 викладачів кафедр марксизму-ленінізму, історії СРСР, загальної історії, а також окремих працівників інших кафедр. У результаті співбесід планували заходи з активізації наукової роботи, давали поради стосовно покращення прийомів роботи²²⁷.

На партбюро обговорювали питання про виконання планів роботи над дисертаціями. Для науково-педагогічних працівників, які працювали над науковими дослідженнями, створювали сприятливі умови шляхом надання тривалих і короткочасних відряджень, творчих відпусток²²⁸.

У результаті заходів, визначених дирекцією і партійною організацією, покращилася організація й контроль за науковою діяльністю, роботою з підвищення наукової кваліфікації викладацького складу. У 1953-1954 н.р. закінчили й захистили кандидатські дисертації А. Ткачук, І. Ф. Слизький, Д. Цимбалюк, В. І. Бойко. У тому ж навчальному році вийшов перший том «Наукових записок» інституту (історико-філологічний факультет), підготовлено до друку перший том

²²⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 74.

²²⁶ Там само, спр. 57, арк. 79.

²²⁷ Там само, спр. 55, арк. 69.

²²⁸ Там само.

«Наукових записок» фізико-математичного факультету. І. В. Івах у своєму виступі на звітно-виборній конференції у вересні 1954 р. високо оцінив цю подію: «Випуск цього збірника став своєрідним визначальником наукової зрілості викладацького складу, стимулом для його подальшої роботи». Водночас перші томи записок вийшли у світ дещо пізніше запланованого, насамперед, через необхідність рецензування статей колегами з інших ЗВО²²⁹. На той час цю процедуру лише впроваджували у практику роботи вишів, тому відбувалися затримки із вчасним аналізом тієї чи тієї статті.

У наступні роки стан науково-дослідної роботи покращився, що виражалося, зокрема, у збільшенні в 1954-1955 н.р. кількості науково-педагогічних працівників, які займалися науковою роботою, до 67, у збільшенні кількості доповідей на науковій конференції до 46, завершенні й подання у видавництво 2-го випуску «Наукових записок» фізико-математичного факультету, і успішній підготовці 3-го випуску «Наукових записок» історико-філологічного факультету. Більш широке відображення у планах наукових робіт інституту отримали методичні роботи шкільної тематики. Методичні розробки І. В. Іваха, Є. М. Гінзбург, Є. Королькової та ін. отримали схвалення вчителів і громадськості області. Л. Бондарев і М. Я. Брицин захистили кандидатські дисертації²³⁰. Про зорієнтування наукової роботи викладачів на практику роботи школи свідчить і тематика доповідей на звітній науковій сесії за 1956 р. Кафедри педагогіки, фізики, математики, представники філологічних кафедр представили на сесію переважно науково-методичні доповіді. Наприклад, питання аналізу художніх творів у єдності змісту і форми (Є. Королькова, В. І. Бойко), політехнічного навчання (І. Ф. Роздобудько, І. К. Загинайло, І. В. Івах), побудови шкільного курсу геометрії (О. В. Савронь) тощо²³¹.

²²⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 70.

²³⁰ Там само, спр. 56, арк. 114.

²³¹ Там само, спр. 58, арк. 128.

Партбюро не залишало поза увагою й студентську науково-дослідну роботу. У 1954-1955 н.р. на кафедрах інституту працювали 15 наукових студентських гуртків, що охоплювали 411 студентів. Тематика їх засідань стосувалася загальних завдань підготовки й виховання майбутніх учителів і обговорювалася на кафедрах. Під час підготовки повідомлень досвідчені науково-педагогічні працівники допомагали студентам і консультували їх. Більшість гуртків провели по 7-10 засідань, а подеколи й більше. До підготовки доповідей на засідання гуртків було залучено близько 200 студентів. На підсумковій конференції наукових студентських гуртків заслухали 25 доповідей найкраще підготовлених студентів. Одним із найактивніших був літературний гурток (керівник Є. М. Гінзбург). Гуртківці підготували 5 літературних сторінок у міськрайонній газеті «Прапор Жовтня», 4 виступи перед громадськістю міста й радіослухачами. Редакція газети «Сталінське плем'я» позитивно оцінила деякі роботи гуртківців. Істотний недолік роботи наукових гуртків – охоплення незначної кількості студентів (переважно це була молодь молодших курсів). У процесі визначення тематики доповідей недостатньо враховували запити студентів. У їхніх роботах недостатньо віддзеркалено роботу шкіл і загальнонауковий рівень виконаних робіт бажав бути кращим²³².

У наступному році стан студентської науки не покращився. У вересні 1956 р. І. В. Івах у своєму виступі на звітно-виборних зборах змушений був констатувати, що «результатів роботи гуртків не видно, за звітний період не надруковано жодної студентської роботи, участь у конкурсі [республіканський конкурс студентських наукових робіт. – Авт.] дав плачевні результати»²³³.

Складно було вирішувати питання поліпшення навчально-матеріальної бази інституту. Це забиало найбільше сил, енергії й часу, бо потрібно було створити необхідні умови для нормального й ритмічного функціонування вишу. Для цього

²³² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 56, арк. 111.

²³³ Там само, спр. 57, арк. 77.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

доводилося використовувати всі можливі варіанти й найменші шанси.

Головний корпус педінституту (нині – вул. Татарська, 14)

Поступово збільшувалася навчальна площа педінституту. Якщо на початку 1954-1955 н.р. вона становила 2476 м^2 ²³⁴, то вже на початку 1957-1958 н.р. – 5433 м^2 ²³⁵. Такі зміни пов'язані з тим, що в 1956 р. через закриття Кам'янець-Подільського педучилища його двоповерхове приміщення з флігелем і садом по вулиці Гагаріна, 47 ухвалили передати педінституту. Відомо, що в часи функціонування Кам'янець-Подільського державного українського університету в цій будівлі розміщувався сільськогосподарський факультет. Передане приміщення закріпили за факультетом фізичного виховання, який отримав гарно облаштовані аудиторії та спортзал²³⁶.

²³⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1621, арк. 41зв.

²³⁵ Там само, спр. 2261, арк. 26зв.

²³⁶ Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.). С. 33.

Підготовка й виховання висококваліфікованих педагогів було неможливим без необхідної наукової та навчально-методичної бази. Тому в інституті цілеспрямовано працювали щодо формування бібліотечного фонду, який поступово зростав. У 1953 р. у виші було 62 тис. томів навчальної, методичної, наукової та художньої літератури²³⁷, у 1954 р. – 76,4 тис.²³⁸, у 1955 р. – 80,4 тис., у 1956 р. – 130,8 тис.²³⁹

У полі зору парторганізації й дирекції інституту, профкому студентів були питання забезпечення студентів гуртожитками. У 1953-1954 н.р. у гуртожитках, площа яких становила 1494 м², мешкали 349 студентів. 390 студентів винаймали житло (вони отримували грошову допомогу в розмірі 30 крб для оплати за проживання). Молодь, яка мешкала в гуртожитку, забезпечували як м'яким, так і твердим інвентарем²⁴⁰. Частину студентської житлової площі займали викладачі. 13 вересня 1954 р. на закритому партійному зібранні парторганізації педінституту йшлося про те, що в 24 кімнатах у гуртожитку студентів проживали викладачі, а частина студентів, які гостро потребували гуртожитку, жили на приватних квартирах²⁴¹.

З часом площа студентських гуртожитків зростає. На початку 1957-1958 н.р. вона становила 3035 м²²⁴². Ріст площі гуртожитків забезпечено за рахунок флігеля по вулиці Гагаріна, 47. У 1956 р. директор інституту за підтримки парторганізації порушив питання перед місцевою владою, а згодом і перед республіканськими відомчими органами, про передання на баланс інституту флігеля, який знаходився у дворі навчального корпусу, а відтак і відселення з нього сторонніх жителів. У червні 1957 р. обком КПУ ухвалив позитивне

²³⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 7, спр. 154, арк. 103.

²³⁸ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 73.

²³⁹ Там само, ф. р. 302, оп. 7, спр. 192, арк. 3.

²⁴⁰ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1443, арк. 40зв.

²⁴¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 44.

²⁴² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2261, арк. 26зв.

рішення, після чого флігель переобладнали під гуртожиток, у якому стали мешкати студенти²⁴³.

На партійних зборах неодноразово розглядали питання про побутові умови в гуртожитках, про порушення дисципліни, незадовільну роботу комендантів тощо. Наприклад, 24 січня 1957 р. критикували роботу коменданта гуртожитку Долинової, яка недобросовісно ставилася до обов'язків. Мало місце чимало випадків порушення дисципліни в гуртожитку, трансляція радіопередач після 24⁰⁰ год. У гуртожитку по вул. Лагерна, 35, де переважно проживали студенти факультету фізичного виховання й спорту, до коменданта й технічного персоналу ставилися грубо²⁴⁴. Власне, приклади грубощів мали місце і в попередні роки. Так, у 1953-1954 н.р. студент історичного відділу III курсу Підгаєцький технічний персонал гуртожитку обзивав нецензурними словами²⁴⁵.

25 квітня 1957 р. на засіданні бюро парторганізації розкритикували побутові умови в гуртожитках інституту. На той час гуртожитки знаходилися за адресами вул. Ленінградська, 31 і 64, вул. Лагерна, 35. Найгіршим було становище в гуртожитку по вулиці Лагерна, 35. Тут завжди було брудно, у студентських кімнатах шафи були старими, не вистачало етажерок, стільців. Тривалий час не було гарячої води, ліжка не завжди заправлені, чергові погано слідкували за чистотою й порядком у кімнатах. Буфет працював погано, у ньому не було дешевої та доброякісної продукції, не працювала душова. Натомість у гуртожитку по вул. Ленінградська, 64 добросовісно працювали чергові, завжди на місці був комендант, члени студкому щоденно перевіряли стан кімнат. І. В. Івах на засіданні зазначив, що гуртожитки інституту, порівняно з гуртожитками інших закладів, освіти, були в кращому стані. Про це декілька разів писала міська газета, що призвело до самозаспокоєння коменданта Долинової та

²⁴³ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.). С. 34.

²⁴⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 58, арк. 2.

²⁴⁵ Там само, спр. 55, арк. 44.

заступника директора з господарських питань Чертищева. Вони почали реагувати на недоліки в гуртожитках з міркою «у людей ще гірше». Тому, на думку очільника парторганізації, їх потрібно було закликати до порядку. До того ж студенти мали дотримуватися суворого режиму й розпорядку²⁴⁶.

На початку 50-х рр. незадовільними були побутові (особливо квартирні) умови частини науково-педагогічних працівників. Покращити їх, а також розширити житлову площу для студентів дирекція інституту не мала ніякої змоги через відсутність житлового фонду в місті²⁴⁷. У наступні роки керівництво вишу намагалося забезпечити житловою площею науково-педагогічних працівників. Викладачі, які не мали наукового ступеня, проживали в гуртожитку по вул. Ленінградській, 31 (про це зазначалося вище), інші – змушені були винаймати помешкання.

Щодо кандидатів наук, доцентів, то партбюро неодноразово зверталось до першого секретаря обкому КПУ В. А. Бегми з проханням посприяти в отриманні житлової площі для науково-педагогічних працівників, що було передбачено одним із рішень бюро обкому. Директор інституту неодноразово порушував це питання і перед міськими партійними і радянськими організаціями. Лише в 1953-1954 н.р. уперше впродовж майже двох років отримали чотири квартири, які надали Д. Цимбалюку, В. І. Бойко, П. А. Родіну, М. Я. Брицину²⁴⁸.

У наступні роки становище із житлом для науково-педагогічних працівників, не ведучи мову про технічний персонал, який отримував значно меншу заробітну плату, не поліпшилося. 7 червня 1956 р. на партійних зборах обговорювали житлове питання. Зазначалося, що прибиральниця Мазур, яка була гарною працівницею, винаймала квартиру і щомісячно 50% зарплати витрачала на оплату житла. З-поміж науково-педагогічних працівників 40

²⁴⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 58, арк. 80-81.

²⁴⁷ Там само, ф. р. 302, оп. 7, спр. 154, арк. 120.

²⁴⁸ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 55, арк. 76.

осіб жили в абсолютно ненормальних умовах. Деякі мали на чотириох осіб 8 м² житлової площі. Міська рада не задовольняла вимог інституту, хоча з цього питання було відповідне рішення обкому КПУ²⁴⁹.

* * *

Отож 1950-ті рр. стали періодом становлення Івана Вікторовича Іваха як викладача, науковця, керівника (упродовж декількох років очолював партійну організацію інституту). Розпочавши свою викладацьку діяльність, маючи досвід практичної роботи в школі, Іван Вікторович із притаманною йому наполегливістю почав вивчати мистецтво викладання фізики, ознайомлювався з передовим педагогічним досвідом, розробляв методiku викладання окремих тем шкільного курсу фізики, тому продовжував активно співпрацювати з учителями міста й області. Молодий викладач дбав про зміцнення матеріально-технічної бази кафедри, зокрема, створив кабінет методики фізики, проводив відкриті заняття, які були позитивно оцінені. Професійні вподобання в царині методики викладання фізики поступово переросли в наукову тему.

Іван Вікторович добросовісно виконував громадські й партійні доручення. Колектив інституту помітив його енергію та наполегливість і доручив йому виконувати обов'язки секретаря парторганізації. Цілком природно, що в центрі уваги партбюро та його очільника була ідеологічна й ідейно-виховна робота, наскрізь пронизана ідеологемами і риторикою компартійно-радянської влади про будівництво комунізму, виховання молоді в комуністичному дусі. Під пильним контролем компартійців функціонували комсомольські й профспілкові організації, осередки добровільних товариств. Партбюро контролювало освітній процес, певну увагу приділяло науково-дослідній роботі, допомагало дирекції розв'язувати питання поліпшення навчально-матеріальної бази інституту.

²⁴⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 57, арк. 43.

РОЗДІЛ 2

З ТУРБОТОЮ ПРО УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ (КІНЕЦЬ 1950-х – СЕРЕДИНА 1960-х рр.)

2.1. Кількісний і якісний склад науково-педагогічних працівників. Формування студентського контингенту

Упродовж 1950-х рр. Івана Вікторовича Іваха можна схарактеризувати як невтомного працелюба, прогресивного педагога, творчого викладача, мудрого вихователя, активного пропагандиста педагогічних знань, плідного науковця, людину, яка мала досвід керівництва партійною організацією інституту. Ці якості помітив у викладача тодішній директор інституту І. С. Зеленюк, який запропонував йому обійняти посаду заступника директора із навчальної та наукової частини. 6 березня 1959 р. директор інституту в листі на ім'я секретаря Хмельницького обкому КПУ М. І. Мехеди так обґрунтував необхідність призначення на цю посаду Івана Вікторовича: «Враховуючи важливість завдань, поставлених перед педагогічними інститутами щодо підготовки висококваліфікованих кадрів, ознайомлених з основами промислового і сільськогосподарського виробництва та необхідність створення для цього відповідної навчально-матеріальної бази, Міністерство освіти УРСР запропонувало дирекції інституту укомплектувати посаду заступника директора по навчальній і науковій частині фахівцем фізико-математичного факультету». Тому керівник вишу просив затвердити на посаді І. В. Іваха, який «проявив себе добре підготовленим викладачем методики фізики. Його заняття завжди проходять на високому ідейно-теоретичному рівні.

Систематично підвищує рівень своїх знань та займається науковою роботою. Бере важливу участь в громадсько-корисній роботі. Роботу вміє організувати і довести до кінця». До цього подання прислухалися, і 25 травня 1959 р. вийшов наказ за підписом заступника міністра освіти УРСР С. Завали про звільнення з посади заступника директора М. М. Магдена і призначення І. В. Іваха²⁵⁰.

Іван Вікторович погодився і з липня 1959 р. розпочалася нова сторінка його біографії²⁵¹. З 1960-1961 н.р. запровадили посади ректорів, відповідно І. В. Івах став проректором.

Працюючи на посаді заступника (проректора), І. В. Івах окрім, звісно, ректора, тісно співпрацював із заступником директора із заочного навчання М. Г. Фещуком²⁵², деканами історико-філологічного факультету – І. Ю. Гнатенком²⁵³, В. І. Тищенком²⁵⁴; фізико-математичного факультету – І. К. Загинайлом, Д. І. Марченком²⁵⁵; факультету фізичного виховання – Д. Я. Цвіркуном, П. А. Родіним, В. О. Жабенком²⁵⁶;

²⁵⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 41, 42.

²⁵¹ Людина та її справа. *Радянський студент*. 1988. 26 січня.

²⁵² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 209, арк. 56; Гавришук А. П. Михайло Григорович Фещук. *Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. Т. 3. С. 489.

²⁵³ Гавришук А. П. Іван Юхимович Гнатенко. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 107.

²⁵⁴ Рокаш О. М., Суровий А. Ф. Віктор Іванович Тищенко. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 487.

²⁵⁵ Лозовий В. С., Щирба В. С. Фізико-математичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 8.

²⁵⁶ Солопчук М. С., Комарніцький О. Б. Факультет фізичної культури. С. 9, 25.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

підготовки вчителів 1-4 класів – М. П. Стефанцевим²⁵⁷, Ф. А. Петляком²⁵⁸; завідувачем бібліотеки Й. І. Токарем²⁵⁹.

Заступник директора спільно з керівником вишу дбав про вдосконалення структури інституту. На 1959 р., коли І. В. Івах обійняв посаду заступника, заклад об'єднав три факультети – історико-філологічний, фізико-математичний, фізичного виховання. У 1960 р. інститут поповнився новим факультетом – підготовки вчителів 1-4 класів²⁶⁰. У 1962 р. утворили загальнонауковий факультет (декан – І. Ю. Гнатенко), який мав такі відділи: історичний, української мови і літератури, російської мови і літератури, математики, бібліотекознавства і бібліографії, правознавства, журналістики, романо-германських мов і літератури, іноземної мови. Такі факультети створювалися в багатьох закладах для подальшого вдосконалення вищої заочної освіти, наближення місць навчання до виробництва, більш раціонального використання навчально-матеріальної бази й професорсько-викладацького складу стаціонарних закладів освіти²⁶¹.

У 1964 р. у складі історико-філологічного факультету відновили історичний відділ²⁶².

²⁵⁷ Гавришук А. П. Михайло Петрович Стефанцев. *Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. Т. 3. С. 475.

²⁵⁸ Каньоса П. С., Суровий А. Ф. Педагогічний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: минуле і сьогодення. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 7.

²⁵⁹ Суровий А. Ф. Йосип Іванович Токар. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 652.

²⁶⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 76; 3 днем твого народження, наймолодший брате факультетів. *Радянський студент*. 1960. 1 вересня. №15 (275). С. 1.

²⁶¹ Гнатенко І. На загальнонауковому. *Радянський студент*. 1962. 28 червня. №22 (338). С. 1.

²⁶² Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.). С. 34.

І. В. Івах не забував і про рідний факультет. Завдяки його зусиллям у 1963 р. було створено кафедру загальнотехнічних дисциплін і креслення. На той час кафедра забезпечувала читання таких дисциплін: методика викладання фізики, практикум з розв'язування фізичних задач, історія фізики, технічні засоби навчання (для всіх факультетів), електротехніка, радіотехніка, технологія матеріалів і техніка безпеки з практикумом у навчальних майстернях, креслення, охорона праці²⁶³. Згодом Іван Вікторович очолить цю кафедру.

Розширився спектр надання освітніх послуг: кількість спеціальностей збільшилася з 6 у 1959-1960 н.р. (математика, фізика; математика, креслення; фізика, основи виробництва; українська мова, література, історія; російська мова, література, історія; фізичне виховання)²⁶⁴ до 10 в 1963-1964 н.р. (математика; математика, креслення; фізика, загальнотехнічні дисципліни; фізика, технічна механіка; українська мова, література, історія; українська мова, література; російська мова, література, історія; російська мова, література; фізичне виховання; педагогіка і методика початкової освіти)²⁶⁵.

Збільшилася кількість кафедр: у 1959 р. їх було 10, у 1960 р. – 11, у 1961 р. – 12, у 1962 і 1963 рр. – по 13, у 1964 і 1965 рр. – по 16, у 1966 р. – 15²⁶⁶.

Вищим колегіальним органом була рада інституту. Більшість питань, які розглядали на засіданнях ради, відносилися до сфери відповідальності І. В. Іваха. Відповідно до «Положення про раду вищого навчального закладу», затвердженого наказом міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР від 30 жовтня 1961 р., рада розглядала проекти навчальних планів і програм; періодично заслуховувала звіти про навчальну, науково-дослідну та ідейно-виховну роботу факультетів і звіти про діяльність наукових товариств;

²⁶³ Комарніцький О. Б. Доцент І. В. Івах... С. 322; Стульська Н. Р. Івах Іван Вікторович. С. 201;

²⁶⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2716, арк. 11.

²⁶⁵ Там само, спр. 4089, арк. 5-6.

²⁶⁶ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 9.

підбивала підсумки виробничої роботи, навчальної та виробничої практик студентів за рік і давала рекомендації з їх покращення; обговорювала плани науково-дослідної, виховної роботи та плани підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу; розглядала питання підготовки й видання підручників, навчальних посібників та іншої наукової й навчально-методичної літератури; проводила конкурси на заміщення професорсько-викладацьких посад і вибори деканів факультетів у встановленому порядку; розглядала справи здобувачів учених звань професора, доцента й асистента, присуджувала вчене звання асистента й подавала для затвердження претендентів на вчені звання професора й доцента у встановленому порядку; рекомендувала кандидатури на заміщення посад молодших і старших наукових співробітників з числа науково-педагогічних працівників – кандидатів наук, що працювали над докторськими дисертаціями, та щорічно розглядала їхні наукові звіти; рекомендувала кандидатів на навчання в річну аспірантуру та на зарахування в аспірантуру з числа випускників вишу; рекомендувала кандидатів на отримання іменних стипендій з числа кращих студентів-відмінників і аспірантів; заслуховувала звіти деканів факультетів про зв'язок із випускниками факультету й випускниками аспірантури, розробляла заходи з подальшого покращення підготовки кадрів, поліпшення фізичного виховання студентів і заходи, спрямовані на покращення їхнього здоров'я; обговорювала проекти планів підвищення кваліфікації спеціалістів із вищою освітою тощо²⁶⁷. Щодо Кам'янець-Подільського педінституту, то, наприклад, у 1962-1963 н.р. рада інституту обговорила такі питання освітньо-виховної роботи: стан викладання фахових методик в інституті та заходи з покращення професійної підготовки студентів; організація самостійної роботи студентів факультету фізичного виховання; впорядкування робочого часу студентів; робота кафедри фізики з практичної підготовки студентів; стан навчально-виховної роботи на факультеті педагогіки і методики

²⁶⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3085, арк. 243зв.-244.

початкової освіти; зв'язок зі школами та вивчення передового досвіду роботи вчителів області науково-педагогічним працівниками кафедр історико-філологічного факультету тощо²⁶⁸.

Одним із напрямів роботи проректора було формування студентського складу. Повсякчас популяризували роботу інституту й педагогічні професії шляхом організації днів відкритих дверей, публікації статей у місцевій пресі, випуску і розповсюдження серед молоді області спеціального випуску газети «Радянський студент», виступів студентської художньої самодіяльності. До участі в роботі із забезпечення набору слухачів на курси, а також подання заяв на перший курс залучали науково-педагогічних працівників інституту, студентів денного та заочного відділів. Деканати мали безпосередні зв'язки з особами, які раніше закінчили школи й мали виробничий стаж, а ректорат контактував з військовими частинами для отримання інформації про демобілізованих військовослужбовців. До районних відділів народної освіти, райкомів комсомолу й середніх шкіл надсилали звернення до молоді з закликом вступати до інституту²⁶⁹.

З метою забезпечення прийому до інституту молоді, яка закінчила середні школи в минулі роки і трудилася в промисловому й сільськогосподарському виробництві, організували стаціонарні та заочні курси. Зокрема, стаціонарні курси працювали при Старокостянтинівському і Красилівському райвідділах народної освіти, на яких у 1960-1961 н.р. навчалися 60 осіб. Навчання проводили вчителі місцевих середніх шкіл. Ефективність курсів була невисокою: заяви про вступ до інституту подали лише 35% слухачів²⁷⁰. У тому ж році стаціонарні курси працювали також у місті Кам'янці-Подільському, селах Жванець і Клубівка, на яких навчалися загалом 80 слухачів²⁷¹.

²⁶⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 19.

²⁶⁹ Там само, спр. 244, арк. 99-101.

²⁷⁰ Там само, арк. 99.

²⁷¹ Там само, спр. 259, арк. 102.

На заочних курсах із підготовки до вступу на фізико-математичний факультет у 1960-1961 н.р. навчалися 71 особа. Науково-педагогічні працівники інституту один раз на місяць для слухачів проводили консультації з профільних предметів – мови, літератури, математики, фізики, іноземної мови. Під час консультацій повторювали матеріал з окремих розділів, відповідали на питання, пояснювали незрозумілий матеріал, а також давали завдання для самостійної роботи. Ефективність курсів була доволі високою, оскільки 97% слухачів виявили бажання навчатися в інституті²⁷². У середині десятиліття кількість слухачів різко зменшилася. У квітні 1965 р. їх було лише 30. Наявність такої кількості слухачів пояснювалося тим, що консультації на місцях проводили безпосередньо вчителі шкіл. До того ж за навчання на курсах потрібно було платити²⁷³.

У Шепетівці, Старокостянтинові, Хмельницькому, Дунаївцях і Віньківцях організовано консультаційні пункти педінституту. З 1 липня 1961 р. для вступників безпосередньо в інституті двічі на тиждень проводили консультації з усіх предметів. Вступників-виробничників на консультаційний період заклад забезпечував гуртожитком. Консультації відвідували пересічно 150-200 осіб²⁷⁴. Наступного року, у середині липня, на всіх факультетах організували короткотермінові підготовчі курси, які відвідували 157 осіб²⁷⁵, у 1963 р. – 235²⁷⁶.

З часом зріс загальний конкурс під час вступу. У 1959 р. на денну форму навчання конкурс становив 3,4 заяви на місце, заочну – 1,1; у 1963 р. – відповідно 2,1 і 1,3; у 1965 р. – 4,6 і 1,7.

Більш повні дані про результативність вступних кампаній подано в табл. 1²⁷⁷.

²⁷² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 99.

²⁷³ Там само, спр. 304, арк. 24.

²⁷⁴ Там само, спр. 244, арк. 100-101.

²⁷⁵ Там само, спр. 259, арк. 103.

²⁷⁶ Там само, спр. 268, арк. 46-47.

²⁷⁷ Там само, спр. 224, арк. 17; спр. 304, арк. 82; Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 26.

Дані про прийом студентів у 1959-1966 рр.

<i>Роки</i>	<i>Прийом студентів</i>			<i>Подано заяв</i>		
	<i>Всього</i>	<i>На денну форму навчання</i>	<i>На заочну форму навчання</i>	<i>Всього</i>	<i>На денну форму навчання</i>	<i>На заочну форму навчання</i>
1959	560	200	360	1080	678	402
1960	*	336	*	*	*	540
1961	874	275	599	*	*	946
1962	654	335	319	*	*	556
1963	726	375	351	1234	776	468
1964	665	400	265	1725	1313	412
1965	625	400	225	2235	1835	400
1966	*	411	*	*	2392	*

*Даних не виявлено.

Першочергове право на зарахування мали студенти з які виробничим стажем два й більше років та демобілізовані з армії. У 1962 р. вони становили 80,32% від загальної кількості прийнятих на I курс студентів²⁷⁸, у 1963 р. – 77%²⁷⁹.

Питання про прийом студентів періодично заслуховували на радах інституту. Наприклад, 1 листопада 1962 р. учасники заслухали доповідь І. В. Іваха про підсумки прийому до інституту. Члени ради в ухваленій резолюції зазначали, що план підготовки до прийому переважно виконаний. Ректорат інституту створив денні та заочні курси з підготовки до вступу, для слухачів заочних курсів проводили систематичні консультації на консультпунктах інституту. Комсомольські організації Хмельницької та Чернівецької областей направили за «комсомольськими путівками» на денну форму навчання 63 особи. Ректорат підтримував зв'язки й отримував допомогу з набору від Хмельницького обкому КПУ та комсомольських

²⁷⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 254, арк. 42.

²⁷⁹ Там само, спр. 268, арк. 46-47.

організацій районів області. Екзаменаційні матеріали та документи підготовлено своєчасно. Вступні екзамени організовано відповідно до правил прийому. План прийому виконаний повністю. До інституту зарахована «краща частина молоді та працівників освіти, культури і різних галузей народного господарства»²⁸⁰.

8 квітня 1965 р. І. В. Івах у доповіді розповів про підготовку до набору студентів на 1965-1966 н.р. В ухвалі зобов'язали деканів факультетів і завідувачів кафедр організувати дні відкритих дверей для випускників середніх шкіл області, бесіди з випускниками середніх шкіл та молоді, яка працює, під час виїздів науково-педагогічних працівників для здійснення керівництва педпрактикою, листування студентів із випускниками шкіл минулих років та поточного року. З 15 квітня мали відрядити кращих науково-педагогічних працівників кафедр у школи області для вивчення складу випускників та ознайомлення їх з умовами вступу на навчання. Редакцію газети «Радянський студент» зобов'язали випустити спеціальний номер газети, присвячений підготовці до прийому студентів, а деканів факультетів та проректора із заочного навчання М. Г. Фещука – виступити зі статтями в обласних газетах Хмельницької та Чернівецької областей про підготовку вчителів на факультетах. Проректор із заочного навчання через райвідділи народної освіти мав визначити контингент учителів, яким необхідно було продовжувати педагогічну освіту, та організувати з ними роботу з підготовки до вступу в інститут. Чергові викладачі й члени приймальної комісії мали організувати екскурсію вступників у лабораторії та кабінети інституту, а кафедри інституту – провести впродовж липня систематичні консультації для вступників²⁸¹.

У газеті «Радянський студент» публікували враження першокурсників про перші дні навчання в інституті. Так, студент I курсу українського відділу І. Поліщук з піднесенням зазначав: «З великою радістю переступили ми поріг інституту,

²⁸⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 254, арк. 42.

²⁸¹ Там само, спр. 304, арк. 26-27.

увійшли у велику студентську сім'ю. На нас хороше враження справило чуйне ставлення до нас з боку викладачів, які стараються доступно подавати нам матеріал. Нам зразу нелегко записати основне з лекцій того чи іншого викладача. Ми переконалися, що взяли за нелегку справу. Але бажання в усіх одно: добре вчитись»²⁸². 2 вересня 1963 р. опублікували допис студента I курсу філологічного факультету П. Стренади: «Ще у школі я мріяв про навчання в педагогічному інституті. Чому саме в педагогічному? А тому, що робота педагога важка, відповідальна, але почесна і благородна. Виховання людей потребує багато сил і праці, але з якою вдячністю згадують люди про тих, хто їх вперше спрямував на правильний шлях, хто дав їм путівку в життя. Звичайно, таких людей, самовідданих і благородних, справжніх педагогів, я в першу чергу бачив у себе в школі – як хотілося бути схожим на своїх учителів. А тепер ось я – студент. Як хочеться взяти в інституті якомога більше. Адже для того, щоб учити інших, треба передусім самому багато знати»²⁸³.

Публікували вітальні слова старшокурсників для першокурсників. У 1965 р. студент IV курсу факультету педагогіки і методики початкової освіти О. Ситник, звертаючись до першокурсників, зазначав: «Сьогодні ви вперше переступити поріг інституту вже не абітурієнтами, а повноправними членами дружної студентської сім'ї. В інституті створено всі умови, щоб ви могли стати висококваліфікованими педагогами. До ваших послуг світлі аудиторії, лабораторії і кабінети, бібліотека і читальний зал. Фізично загартовуватись ви зможете на стадіоні і в спортзалах, на секціях волейболу та баскетболу, гімнастики, легкої атлетики та багатьох інших. Попадете ви і в наукові студентські гуртки, де поглибите набуті знання. Багато цікавого і захоплюючого чекає на вас в інституті. Тут ви знайдете друзів – вірних і безкорисливих, тут розкриваються всі ваші здібності,

²⁸² Поліщук І. Слово першокурсника. *Радянський студент*. 1959. 11 вересня. №18 (250). С. 1.

²⁸³ Стренада П. У велику науку. *Радянський студент*. 1963. 2 вересня. №26 (379). С. 1.

всі ваші таланти. Тільки не стійте осторонь бурхливого студентського життя, дбайте про всебічний розвиток своєї особистості, будьте активістами громадсько-корисної роботи. Здавна славиться наш інститут колективом художньої самодіяльності, який в минулому навчальному році зайняв перше місце в міському огляді. Збережіть цю славу традицію! Відвідайте гуртки художньої самодіяльності, які вам найбільше подобаються: танцювальний, хоровий, драматичний, художнього слова. Вільно і впевнено входьте в ритм молодіжного колективу, щоб завжди горів у ваших серцях немеркнучий вогник комсомольського запалу! Ласкаво просимо в сім'ю студентську!»²⁸⁴.

З кожним роком зростала загальна кількість студентів. У 1959 р. в інституті загалом навчався 2741 студент, у т.ч. 942 особи студіювали на денній формі навчання і 1799 – на заочній; у 1960 р. – відповідно 2629, 982, 1647; у 1961 р. – 3139, 1048, 2091; у 1962 р. – 3575, 1174, 2401; у 1963 р. – 3607, 1335, 2272; у 1964 р. – 3766, 1472, 2459; у 1965 р. – 4167, 1573, 2594; у 1966 р. – 3691, 1325, 2366²⁸⁵.

Найбільше студентів навчалось на фізико-математичному факультеті. Станом на 1 вересня 1960 р. контингент студентів на цьому факультеті 480 осіб (спеціальність «Фізика, трудове навчання» студіювали 239 студентів, «Математика, креслення» – 241). На історико-філологічному факультеті був 251 студент (спеціальність «Українська мова, література, історія» – 99, «Російська мова, література, історія» – 152); на факультеті фізичного виховання – 201; новоствореному факультеті підготовки вчителів 1-4 класів – 50²⁸⁶.

Частина студентів покинули стіни педінституту через різні причини (неуспішність, складне матеріальне становище,

²⁸⁴ Ситник О. Ласкаво просимо в сім'ю студентів. *Радянський студент*. 1965. 1 вересня. №22 (455). С. 1.

²⁸⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 209, арк. 30; спр. 224, арк. 1; спр. 259, арк. 3; спр. 275, арк. 16; Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 23.

²⁸⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 4.

стан здоров'я тощо). У 1960-1961 н.р. з інституту вибули 35 студентів²⁸⁷, у 1961-1962 н.р. – 36²⁸⁸, у 1962-1963 н.р. – 25 (у т.ч. 7 – через неуспішність)²⁸⁹, у 1964-1965 н.р. – 93. Щодо останнього показника, який є значно вищим, ніж у попередні роки, то він пояснюється тим, що упродовж навчального року частину юнаків мобілізували на військову службу, а ще 13 осіб відрахували через неуспішність²⁹⁰.

Окремі документи дають можливість встановити основні характеристики студентів. Щодо партійності, то в 1961-1962 н.р. комуністи становили 4,6% від загальної кількості студентів, комсомольці – 84,3%²⁹¹.

Щодо соціального складу, то він відрізнявся від загальнореспубліканського показника. У 1960-1961 н.р. найчисельнішу групу у педінститутах становили службовці (38,8%), за ними розташувалися робітники (31,5%) і колгоспники (29,7%)²⁹². У 1962-1963 н.р. найбільше було робітників (33,7%), службовців (33,0%), колгоспників (32,7%)²⁹³. У Кам'янець-Подільському педінституті у 1962 р. значно переважали вихідці із селян (49,2%), службовців було 31,6%, робітників – 19,2%²⁹⁴, у 1964 р. – відповідно 52,4%, 21,6%, 26,0%²⁹⁵.

За статтю переважали жінки (станом на 1 жовтня 1962 р. вони становили 63,5%²⁹⁶, на 1 жовтня 1964 р. – 68,5%²⁹⁷), за національністю – українці (у 1962 р. в інституті навчалоя

²⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 5-6.

²⁸⁸ Там само, спр. 259, арк. 4.

²⁸⁹ Там само, спр. 275, арк. 17.

²⁹⁰ Там само, спр. 311, арк. 12.

²⁹¹ Там само, спр. 259, арк. 4.

²⁹² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3055, арк. 2зв.

²⁹³ Там само, спр. 3701, арк.2зв.

²⁹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 209, арк. 30зв.

²⁹⁵ Там само, спр. 224, арк. 17зв.

²⁹⁶ Там само, спр. 209, арк. 30.

²⁹⁷ Там само, спр. 224, арк. 17.

1028 українців, 107 росіян, 23 євреї, 13 поляків, 2 білоруси, 1 естонець)²⁹⁸.

Наприкінці 50-х – у середині 60-х рр. кількісно та якісно зріс викладацький склад. У 1959 р. в інституті було 88 науково-педагогічних працівників, у т.ч. 16 кандидатів наук, доцентів, якісний показник становив 18,1%; у 1960 р. – відповідно 87, 17, 19,5%; у 1961 р. – 89, 16, 17,9%; у 1962 р. – 109, 22, 20,1%; у 1963 р. – 112, 26, 23,2%; у 1964 р. – 129, 27, 20,9%; у 1965 р. – 147, 28, 19%; у 1966 р. – 140, 29, 21,4%²⁹⁹.

Наявні документи дають можливість проаналізувати склад науково-педагогічних працівників за деякими показниками. У 1962-1963 н.р. зі стажем викладацької роботи понад 25 років в інституті працювали 2 особи, від 10 до 25 років – 40, від 5 до 10 років – 30, від 1 до 5 років – 40³⁰⁰. Частина з них мали досвід роботи в загальноосвітній школі. Наприклад, у 1961-1962 н.р. таких науково-педагогічних працівників було 78³⁰¹. У 1964-1965 н.р. стаж роботи у школі від 1 до 3 років мали 18 викладачів, від 3 до 5 років – 16, понад 5 років – 33³⁰².

Для компартійної влади важливим був показник партійності науково-педагогічних працівників інститутів. Власне, домогтися кількісного абсолютного домінування викладачів-комуністів не вдалося. У 1961-1962 н.р. вони становили 48,4%³⁰³, у 1962-1963 н.р. – 57,1%³⁰⁴, у 1964-1965 н.р. – 49,6%³⁰⁵.

²⁹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 209, арк. 31.

²⁹⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3324, арк. 30зв.; спр. 3701, арк. 31зв.; Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 15.

³⁰⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 8-9.

³⁰¹ Там само, спр. 259, арк. 9.

³⁰² Там само, спр. 311, арк. 8.

³⁰³ Там само, спр. 259, арк. 10.

³⁰⁴ Там само, спр. 275, арк. 8-9.

³⁰⁵ Там само, спр. 311, арк. 6.

Щодо національності, то на початку 1964-1965 н.р. серед науково-педагогічних працівників був 91 українець, 23 росіян, 8 євреїв, 1 білорус, 5 поляків, 1 естонець³⁰⁶.

За статтю значно переважали чоловіки. Так, станом на 1 листопада 1963 їхня частка становила 70,9%³⁰⁷, на 1 листопада 1964 р. – 71,4%³⁰⁸.

За віком у 1962-1963 н.р. науково-педагогічних працівників, яким ще не виповнилося 30 років, було 24, 30-35 років – 17, 36-40 років – 26, 41-45 років – 20, 46-50 років – 9, 51-55 років – 15, 56-60 років – 4, понад 65 років – 1³⁰⁹.

За кожною наведеною цифрою – історія живих людей, турбота за долі яких була одним із завдань ректорату. Нам вдалося з'ясувати персональний склад кафедр інституту.

Наприклад, у 1960-1961 н.р. у виші функціонували такі кафедри:

- марксизму-ленінізму: завідувач кафедри, доцент М. Д. Березовчук, кандидат історичних наук, старший викладач В. М. Голєв, старші викладачі К. С. Константинов, І. А. Мотенко, М. М. Землінська, асистенти Ф. А. Петляк, В. Г. Кулаєв, В. Г. Жук, А. А. Грицюк;

- історії: завідувач кафедри, доцент І. С. Зеленюк, доценти П. Ф. Лаптін, І. Ф. Слизький, асистенти О. Д. Степенко, М. Ф. Александра, П. А. Цикра;

- педагогіки: завідувач кафедри, доцент І. Г. Оплаканський, старші викладачі М. М. Магден, І. Ю. Гнатенко, Є. Ф. Єлінецький, асистенти М. М. Саковська, М. Д. Цвіянович, І. Ф. Роздобудько;

- української мови та літератури: завідувач кафедри, кандидат філологічних наук С. І. Білецький, кандидат філологічних наук, доцент М. М. Хмелінський, кандидати філологічних наук, старші викладачі К. С. Баценко,

³⁰⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 6.

³⁰⁷ Там само, спр. 217, арк. 37зв.

³⁰⁸ Там само, спр. 224, арк. 22зв.

³⁰⁹ Там само, спр. 209, арк. 47зв.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

О. І. Брицина, старші викладачі Т. А. Бабіна, В. М. Сапун, асистенти П. І. Свідер, М. П. Стефанцев;

*Група викладачів педінституту наприкінці 1950-х рр.
(2-й ряд, крайній праворуч І. В. Івах)*

- російської мови та літератури: завідувач кафедри, доцент Є. Ю. Сокрутенко, доценти В. І. Тищенко, М. Я. Брицин, Є. М. Гінзбург, старший викладач С. Є. Вайнтруб, асистенти Г. Л. Лебедик, Г. М. Краєвська;

- фізики: завідувач кафедри, доцент Л. О. Манакін, доцент Г. С. Раздимаха, старші викладачі І. В. Івах, О. І. Пушко, Ф. Г. Кравченко, О. І. Дорохов, асистенти А. П. Кучменко, О. І. Лубенцова, С. Г. Хохель;

- математики: завідувач кафедри, старший викладач М. Й. Семиліт, старші викладачі І. К. Загинайло, Д. І. Марченко, В. П. Россо, Є. Л. Берлянд, Г. В. Паньков, В. М. Савронь, А. Г. Дурицький, асистенти М. І. Люба, Л. В. Харабовська, В. Г. Тихий, В. Є. Солодка, А. П. Верхола;

- загальнотехнічних дисциплін: завідувач кафедри, старший викладач В. П. Іванов, старші викладачі

М. Я. Грабовський, К. Г. Крилов, асистенти С. Д. Суліменко, В. Г. Скірко;

- анатомії і фізіології людини: завідувач кафедри, старший викладач В. П. Шейко, кандидат біологічних наук, старший викладач Н. Г. Литовченко, старший викладач Ш. Г. Фінгерман, асистент Я. К. Мислицька;

- легкої атлетики і спортивних ігор: завідувач кафедри, старший викладач В. О. Жабенко, старші викладачі Л. М. Ляпустіна, Д. Я. Цвіркун, асистенти Б. О. Одинцов (Рак), В. К. Малахов, Б. М. Сазонов, А. П. Шамко, А. М. Якубовський, М. С. Побережний.

- теорії фізичного виховання та гімнастики: завідувач кафедри, старший викладач А. Д. Босенко, старші викладачі Т. М. Твердохлебов, В. П. Зайцев, асистенти А. С. Данілов, П. В. Кацедим.

- предметна комісія іноземних мов: голова комісії, старший викладач Е. Й. Розенштейн, викладачі Т. П. Єлісеєва, А. Л. Казіміров-Кухар, Т. М. Лобанова, С. Ц. Казар'янц.

Окремі дисципліни викладали: фізичне виховання – старший викладач Т. Д. Кидалова, викладач С. С. Шестакевич; музику та співи – старший викладач Б. Р. Липман, викладач А. Ю. Савенко; спецпідготовку – викладач В. В. Хохлов³¹⁰.

Упродовж наступних років відбулися кадрові зміни. В інституті почали працювати, зокрема кандидати наук: кандидат історичних наук, доцент Л. А. Коваленко (1961 р.), кандидати історичних наук Р. П. Ростікус (1961 р.), І. С. Винокур (1963 р.), О. Ф. Осетров (1963 р.), кандидат філологічних наук С. І. Білецький (1961 р.), кандидат біологічних наук Н. Г. Литовченко (1963 р.), кандидат фізико-математичних наук В. П. Житкевич (1963 р.), випускники університетів В. Г. Козловський (1961 р.), І. Й. Козак (1962 р.), В. Й. Бондарчук (1963 р.), А. О. Копилов (1963 р.), І. П. Юришинець (1963 р.), колишні учителі З. М. Варбанець (1962 р.), Н. Є. Захарова (1962 р.), І. Д. Коломієць (1963 р.), кращі випускники інституту – О. Д. Бец (1961 р.), А. А. Криськов (1963 р.), М. П. Мисів

³¹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 11-14.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
(1963 р.), С. М. Сінгаєвський (1963 р.), А. Ф. Суровий (1963 р.)
та ін.³¹¹

Внаслідок цього на кафедрах сталися суттєві зміни.

У 1963 р. у педінституті працювали:

- кафедра марксизму-ленінізму: завідувач кафедри, доцент О. Ф. Осетров, кандидат історичних наук Ф. А. Петляк, доцент С. Д. Болотов, старші викладачі К. С. Константинов, М. М. Землінська, О. М. Жук, асистенти В. Г. Кулаєв, М. М. Роженко, В. Й. Бондарчук, І. Й. Козак, І. П. Юришинець, А. Ф. Суровий;

- історії: завідувач кафедри, доцент Л. А. Коваленко, доценти І. С. Зеленюк, П. Ф. Лаптін, І. Ф. Слизький, кандидати історичних наук О. Д. Степенко, М. Ф. Александра, І. С. Винокур, асистенти П. А. Цикра, А. О. Копилов;

- педагогіки: завідувач кафедри, старший викладач М. М. Магден, доценти Є. Ф. Єлінецький, І. Г. Оплаканський, старший викладач І. Ю. Гнатенко, асистенти М. М. Саковська, В. Г. Димніч, І. Ф. Роздобудько;

- української мови та літератури: завідувач кафедри, кандидат філологічних наук С. І. Білецький, кандидат філологічних наук, доцент М. М. Хмелінський, кандидати філологічних наук К. С. Заблоцька, П. І. Свідер, О. І. Брицина, асистенти Т. А. Бабіна, В. М. Сапун, О. О. Чехівський.

- російської мови та літератури: завідувач кафедри, доцент Є. Ю. Сокрутенко, доценти В. І. Тищенко, М. Я. Брицин, Є. М. Гінзбург, старші викладачі С. Є. Вайнтруб, Г. Л. Лебедик, асистенти Г. М. Краєвська, Ю. В. Павлючиков;

- фізики: завідувач кафедри, доцент Л. О. Манакін, доценти Г. С. Раздимаха, І. В. Івах, старші викладачі О. І. Пушко, Ф. Г. Кравченко, О. І. Дорохов, В. П. Житкевич, асистенти О. І. Лубенцова, А. П. Кучменко, А. І. Царенко, П. В. Ялоха, В. П. Яшков;

³¹¹ Вісті з кафедр. *Радянський студент*. 1963. 12 вересня. №27 (380). С. 1; Філінюк А. Г. Життя віддане справі... С. 94, 98, 102, 106-107.

- загальнотехнічних дисциплін: завідувач кафедри, старший викладач В. П. Іванов, старший викладач К. Г. Крилов, асистенти С. Д. Суліменко, В. Г. Скірко;

- математики: завідувач кафедри, старший викладач М. Й. Семиліт, старші викладачі В. П. Россо, В. М. Савронь, М. І. Люба, кандидат педагогічних наук Д. І. Марченко, асистенти Л. В. Харабовська, В. Є. Солodka, А. А. Томусяк, Д. І. Мартинюк, В. М. Соколов, М. А. Дудар;

- анатомії і фізіології людини: завідувач кафедри, кандидат біологічних наук Н. Г. Литовченко, старші викладачі В. П. Шейко, Ш. Г. Фінгерман, М. Г. Фещук, асистенти Я. І. Мислицька, О. О. Зайцев;

- легкої атлетики: завідувач кафедри, старший викладач В. О. Жабенко, старші викладачі Л. М. Ляпустіна, Д. Я. Цвіркун, М. П. Ленчин, асистенти Б. О. Одинцов, Б. М. Сазонов, І. І. Усков, В. М. Дуда, В. Є. Беспалько;

- теорії фізичного виховання та гімнастики: завідувач кафедри, старший викладач А. Д. Босенко, старші викладачі П. А. Родін, А. С. Данілов, асистенти Т. М. Дунаєва, Г. А. Весельський, П. В. Кацедим, А. К. Обозненко;

- педагогіки і методики початкової освіти: завідувач кафедри, старший викладач З. М. Варбанець, старші викладачі М. П. Стефанцев, А. Г. Дурицький, асистенти М. Д. Цвіянович, В. І. Бойко, В. І. Румбах, Г. С. Ільченко, М. С. Піскун, І. В. С'єдугін, Т. І. Смердіна, М. М. Любарська;

- іноземних мов: завідувач кафедри, старший викладач Н. В. Нагатенко, старші викладачі С. Ц. Казар'янц, Е. Й. Розенштейн, викладачі О. І. Мархотко, І. Д. Ульянова, А. Л. Казіміров-Кухар, В. В. Костюченко, В. В. Дзюбаба, Г. Д. Бордюк, Т. П. Єлісеєва, Т. М. Лобанова-Сопитько;

- предметна комісія фізичного виховання: старший викладач Т. Д. Кидалова, викладачі С. С. Шестакевич, Н. В. Дуда, М. К. Анісімов, С. М. Сінгаєвський;

- предметна комісія музики та співів: старший викладач Б. Р. Липман, викладачі А. Ю. Савенко, А. О. Коробова, Г. Є. Пецух, О. В. Савронь, С. С. Федорчук, В. І. Понтер³¹².

У наступні роки викладацький склад поповнили кандидат філологічних наук Ф. Я. Серeda (1965 р.), кандидат економічних наук С. М. Давидчук (1966 р.)³¹³, а також О. С. Маруняк (1964 р.), Е. Л. Левицький (1964 р.), П. Є. Ткачук (1964 р.), В. М. Качур (1965 р.), Б. М. Кушнір (1965 р.), О. М. Рокаш (1965 р.), Ю. Н. Скринник (1965 р.), С. Г. Хохель (1965 р.), О. С. Сінгаєвська (1966 р.) та ін.³¹⁴

2.2. Забезпечення якості підготовки фахівців

Пріоритетним напрямом у діяльності І. В. Іваха була організація освітньо-виховного процесу в інституті та вдосконалення методів навчання.

Навчання на всіх курсах і факультетах розпочиналося згідно з навчальним планом, здебільшого 1 вересня, і закінчувалося 30 червня. Водночас у графіки освітнього процесу вносили зміни, тому що владні органи залучали студентів на сільськогосподарські роботи в колгоспи й радгоспи області. З 18 вересня до 15 жовтня 1960 р. студенти I-III курсів і четвертих курсів фізико-математичного та історико-філологічного факультетів працювали в колгоспах області на збиранні кукурудзи. Студенти випускних курсів у цей час перебували на педпрактиці з відривом від навчальних занять у сільських школах області. Після того, як студенти повернулися з колгоспних ланів до аудиторій, потрібно було надолужувати півторамісячну перерву в навчанні, яка сталася не з вини ректорату й студентів. Проректор відповідав за розроблення нового графіка освітнього процесу. Вихід було знайдено: перший семестр продовжили на один тиждень і відповідно скоротили зимові канікули, а також зменшили на 5% кількість

³¹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 294, арк. 31-35.

³¹³ Філінюк А. Г. Життя віддане справі. С. 98.

³¹⁴ Там само. С. 94, 106-107.

годин, визначених на вивчення деяких дисциплін. Частина матеріалу з цих дисциплін винесли на самостійне опрацювання студентами. Завдяки цьому навчальні плани з усіх дисциплін було виконано повністю³¹⁵. У першому семестрі 1961-1962 н.р. студенти працювали в колгоспах з 10 вересня до 2 жовтня 1961 р. Того року задля того, щоб укластися в графік освітнього процесу, кількість годин скоротили на 7-10%³¹⁶. Звісно, такі зміни негативно позначалися на якості навчання.

В інституті розробили чіткий розпорядок роботи, до чого доклав зусилля й І. В. Івах. 18 березня 1960 р. на засіданні ради інституту його затвердили. З 1 квітня з метою збільшення часу для самостійної роботи студентів і особливо для покращення роботи студентів у школі, де вони проходили безвідривну практику, запроваджувався такий розпорядок роботи: з 8 до 13 год. 20 хв. – академічні заняття; з 13 год. 20 хв. до 18.00 год. – робота в школі, заняття студентських гуртків та заходи громадських організацій; з 18.00 до 22.00 год. – самостійна робота студентів; з 22.00 до 23.00 год. – прибирання приміщень. Заняття гуртків художньої самодіяльності проводили в понеділок і четвер, наукових студентських гуртків та університету культури – у середу, факультативні заняття – у п'ятницю, субота – вільний день. Кіносеанси організовували щочетверга та п'ятниці з 13.00 год. 30 хв. до 15.00 год.³¹⁷

Базовими структурними підрозділами інституту, що проводили навчально-виховну й методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, були кафедри. На засіданнях ради інституту систематично обговорювали роботу кафедр. У обговореннях брав участь і проректор, який виступав толерантно, але одночасно був вимогливим і принциповим, завжди висловлював раціональні пропозиції. Наведемо приклад такої роботи, використавши протоколи засідання ради за 1963 рік. На засіданні ради 21 березня І. В. Івах проаналізував діяльність «рідної» кафедри. Він звернув увагу, що науково-

³¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 16.

³¹⁶ Там само, спр. 259, арк. 16-17.

³¹⁷ Там само, спр. 105, арк. 27-28.

педагогічні працівники кафедри фізики проводили лекції та практичні заняття добре, але організаційна робота була незадовільною: «Робота на кафедрі йде не систематично, з ривками, має авральний характер»³¹⁸. 18 квітня, обговорюючи стан навчально-виховної роботи на факультеті педагогіки та методики початкової освіти, проректор зазначив, що факультет працював у складних умовах, пов'язаних із невідповідністю приміщення. Основний недолік у роботі факультету – незадовільне відвідування студентами занять, насамперед, через те, що не всіх студентів задовільняв рівень лекцій і практичних занять. Тому потрібно було підвищити науково-методичний рівень занять, визначити для проведення самостійної роботи відповідну аудиторію³¹⁹. 13 листопада на раді інституту обговорювали освітньо-виховну роботу кафедри педагогіки та методики початкової освіти. І. В. Івах звернув увагу на те, що в інституті було чимало студентів, які відставали в навчанні та яких доведеться відрахувати з інституту. Тому одне із завдань цієї та інших кафедр – допомогти таким студентам. Кафедра не використовувала всіх можливостей нового приміщення, зокрема, дуже повільно здійснювали устаткування кабінету педагогіки. У виступі також зазначалося, що для покращення роботи кафедри доцільно в її межах створити робочі комісії, посилити підготовку до обласної вчительської конференції, активізувати впровадження програмованого навчання³²⁰.

Щодо згаданого програмованого навчання, то в 1963 р. науково-педагогічні працівники деяких кафедр лише розпочали роботу з упровадження в освітній процес елементів програмованого навчання (програмоване навчання – навчання з використанням програми управління процесом засвоєння знань, умінь і навичок та відповідного контролю за ним). У листопаді того року в інституті створили відповідну раду, до складу якої ввійшли представники всіх кафедр. У закладі працював також семінар із питань програмованого навчання. Ініціатором

³¹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 268, арк. 14.

³¹⁹ Там само, арк. 20.

³²⁰ Там само, арк. 51.

упровадження програмованого навчання був І. В. Івах, який із групою студентів підготував індивідуальні пульти й пульт викладача для обладнання автоматизованого класу на 26 робочих місць із цифровим введенням інформації. Доцент Є. Ф. Єлінецький виготовив просту машину для перевірки знань студентів із психології та підготував програмований посібник для повторення деяких тем курсу психології. Він створив просту навчальну машину, яку можна було використовувати для програмування певних логічних послідовностей. Викладач кафедри фізики О. І. Дорохов виготовив машину для перевірки готовності студентів до виконання лабораторних занять, яку використовували в лабораторії електрики. Доценти Л. А. Коваленко і П. Ф. Лаптін і кандидат історичних наук М. Ф. Александра підготували частину хронологічних матеріалів з історії для використання в роботі з машиною типу «репетитор», яку виготовили на кафедрі історії. Кандидат педагогічних наук Д. І. Марченко опрацював матеріал елементарної математики для використання під час роботи в автоматизованому класі³²¹.

У наступному навчальному році в інституті обладнали автоматизований комплекс на 24 робочі місця, на якому була змога фіксувати інформацію 10 доз. Це уможливило проведення практичних і семінарських занять за програмованими матеріалами з академічною групою. До того ж викладачі кафедри педагогіки й психології, фізики, математики, історії виготовили декілька конструкцій простих машин для контролю знань. Доцент Є. Ф. Єлінецький та асистент М. М. Саковська створили програмований посібник для повторення курсу психології, щон використовували й для проведення практичних занять. Значну увагу надавали впровадженню методів програмованого навчання у вишівське викладання історії. Над цими питаннями працювали Л. А. Коваленко, викладачі І. С. Винокур і П. А. Цикра. Вони опрацювали деякі розділи

³²¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 294, арк. 3-4; ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 176; Рада інституту – про програмоване навчання. *Радянський студент*. 1964. 16 січня. №3 (397). С. 1.

історичних дисциплін (наприклад, хронологію нової та новітньої історії) для програмування. Провели кілька лабораторних занять на III-IV курсах історико-філологічного факультету за програмованими матеріалами. Леонід Антонович підсумував ці перші кроки в статті «З досвіду запровадження методу програмованого навчання при вивченні історичних дисциплін». Стаття отримала позитивні відгуки наукової громадськості та ухвалена до друку в «Українському історичному журналі». Члени кафедри математики Д. І. Марченко, А. А. Томусяк та В. Є. Солодка виготовили програмовані завдання з елементарної математики для студентів і використовували їх у процесі проведення практичних занять. Томусяк на практичних заняттях широко застосовував матричний спосіб контролю виконання студентами завдань. Науково-педагогічні працівники кафедри іноземних мов підготували значну кількість програмованих матеріалів і послуговувалися ними на заняттях та в позалекційний час у лабораторії звукозапису³²².

Позитивним аспектом було те, що викладачі обмінювалися досвідом роботи. 20-22 січня 1964 р. відбувся триденний семінар науково-педагогічних працівників інституту з питань програмованого навчання. У його тематиці були такі питання: поняття про програмоване навчання, засоби й методи програмованого навчання, науково-дослідна робота з питань програмованого навчання, нові матеріали з проблем програмованого навчання. Досвідом проведення такої форми навчання поділився старший викладач кафедри психології доцент Є. Ф. Єлінецький³²³. Пожвавленню роботи з упровадження методів і прийомів програмованого навчання сприяла науково-практична конференція викладачів інституту, яка відбулася 2 квітня 1964 р.³²⁴

³²² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 312, арк. 4-6..

³²³ Триденний семінар. *Радянський студент*. 1964. 16 січня. №3 (397).

С. 1.

³²⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 312, арк. 6.

У кабінеті іноземних мов. 1966 р.

Крім загальнопедагогічних питань на ньому розглядали конкретні питання впровадження методів і прийомів програмованого навчання на заняттях фізики та математики³²⁵.

Студенти III курсу фізико-математичного факультету під час лабораторних занять з методики і техніки фізичного експерименту. 1962 р.

Науково-педагогічні працівники інституту ділилися досвідом із упровадження програмованого навчання з учителями області. У травні 1964 р. з ініціативи І. В. Іваха провели триденний семінар учителів фізики та математики області з питань програмованого навчання. Крім загальнопедагогічних питань на ньому розглядали конкретні питання впровадження методів і прийомів програмованого навчання на заняттях фізики та математики³²⁵.

Особливу увагу звертали на методику проведення семінарських і практичних робіт, актуальніми яких було навчити студентів самостійно працювати (опрацьовувати літературу, досліджувати й спостерігати тощо), формувати в них практичні й професійні навички. На практичних заняттях із загальної історії, політекономії, мови, літератури часто розгорталися дискусії з основних питань курсу. Доцент П. Ф. Лапгін, викладаючи методику викладання історії, проводив заняття щодо використання підручника на уроках історії в

³²⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 312, арк. 29.

школі, методів активізації роботи учнів, методики перевірки і обліку знань учнів. Викладачі політекономії О. М. Жук і М. М. Землінська проводили заняття з питань «Економічні основи колгоспного ладу», «Господарський розрахунок і рентабельність», «Характер праці при соціалізмі» у колгоспах району і на підприємствах міста, де студенти на конкретному виробничому матеріалі аналізували закономірності розвитку господарства³²⁶. Наприкінці лютого – у березні 1962 р. студенти IV курсу після засвоєння значної частини теоретичного матеріалу з основ енергетики практичні заняття провели на ТЕЦ міського цукрового комбінату. Вони упродовж місяця ретельно вивчали будову й принципи дії теплової електростанції. Звісно, за такий короткий термін вивчити бездоганно ТЕЦ неможливо. Однак головне, що досягли студенти, – це розуміння основних процесів роботи електростанції. Цій темі присвячено конференцію четвертокурсників, що відбулася 12-13 березня. Студенти обговорили 32 доповіді на різноманітні теми, зокрема доповіді В. Довганюк «Технологічна схема вуглезаготівлення», Н. Лисої «Схема захисту ячейки генератора», В. Парцирного «Конструкція парової турбіни» тощо³²⁷.

Кафедри фізики і загальнотехнічних дисциплін з другого півріччя 1960-1961 н.р. запровадили вільне (поза розкладом) виконання студентами лабораторних практикумів. Це дало змогу студентам раціональніше використовувати свій час і забезпечило більшу самостійність у виконанні лабораторних робіт³²⁸.

Проводили роботу з вивчення організації освітньо-виховного процесу в низці закладів вищої освіти. Перед поїздками завідувачі кафедр отримували настанови від ректора й проректора. Завідувач кафедри загальної історії доцент Л. А. Коваленко ознайомився з досвідом викладання історії в Московському державному університеті; завідувач кафедри

³²⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 18-19.

³²⁷ Хіміч В. Фізика на ТЕЦ. *Радянський студент*. 1962. 15 березня. №9 (325). С. 2.

³²⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 18.

російської мови літератури Є. Ю. Сокрутенко – з досвідом колег Вінницького, Київського, Луцького педінститутів і Ужгородського державного університету. Завідувач кафедри педагогіки І. Г. Оплаканський побував на кафедрі викладання педагогічних дисциплін у Черкаському педінституті. Завідувач кафедри марксизму-ленінізму М. Д. Березовчук вивчав організацію науково-дослідної роботи й викладання філософських дисциплін в Ужгородському державному університеті. Завідувач кафедри педагогіки І. Ф. Роздобудько й доцент цієї ж кафедри Є. Ф. Єлінецький ознайомилися з вивченням психолого-педагогічних дисциплін в Івано-Франківському педінституті, старший викладач А. С. Данилов – з викладанням спортивних дисциплін у Житомирському педінституті, старший викладач І. Ю. Гнатенко – педагогічних дисциплін у Луганському педінституті³²⁹.

До читання лекцій залучали фахівців із науково-дослідних установ. У жовтні 1962 р. із лекціями на актуальні теми історичної науки виступив академік М. М. Тихомиров. З ученим підтримували стосунки й у наступні роки. Зокрема, у липні 1963 р. колектив науково-педагогічних працівників і студентів інституту тепло привітав його з ювілеєм і нагородженням орденом Леніна. Академік надіслав відповідь на привітання, у якій зазначалося: «Дякую за поздоровлення. Із задоволенням згадую про мої зустрічі з викладачами і студентами інституту, якому я бажаю дальшого процвітання»³³⁰. На початку лютого 1963 р. в актовій залі студенти I-III курсів історико-філологічного факультету зустрілися зі старшим науковим співробітником Інституту історії АН УРСР, доктором історичних наук М. В. Лещенком, який розповів про структуру, діяльність історичних установ республіки, про роботу Інституту історії³³¹. У вересні 1964 р. відбулася зустріч науково-

³²⁹ Філінюк А. Г. Життя віддане справі. С. 139-140.

³³⁰ Нас вітає академік М.М.Тихомиров. *Радянський студент*. 1963. 18 липня. №25 (378). С. 2.

³³¹ Яцюк Г. Розповідає доктор історичних наук М.В. Лещенко. *Радянський студент*. 1963. 8 лютого. №4 (357). С. 1.

педагогічних працівників і студентів історико-філологічного факультету з директором Інституту археології АН УРСР, членом-кореспондентом АН УРСР С. М. Бібіковим. Він виступив із доповіддю про підсумки VII Всесвітнього конгресу антропологів, що проходив у Москві в серпні того року³³². У жовтні того ж року студенти зустрілися із завідувачем кафедри етики, естетики і логіки Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, доктором філософських наук, професором В. О. Кудіним, який презентував для третьокурсників курс лекцій із естетики³³³. У грудні 1964 р. в інституті побував доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Київського медінституту Є. Г. Федоренко, який прочитав для студентів п'ятих курсів лекцію «Деякі питання марксистсько-ленінської етики»³³⁴.

Освітній процес був заідеологізованим. Науково-педагогічні працівники в процесі викладання навчальних дисциплін мали враховувати директиви, ухвали партійних з'їздів і пленумів, не могли виходити за межі офіційно проголошеного партійного курсу на побудову комунізму. Передусім, це стосувалося науково-педагогічних працівників кафедр марксизму-ленінізму та історії, які на лекціях, семінарських заняттях і консультаціях мали звертати особливу увагу на «глибоке вивчення студентами історичних рішень XXI з'їзду КПРС, матеріалів Наради представників комуністичних і робітничих партій 1960 року, січневих пленумів ЦК КПРС та ЦК КП України, націлювати студентів на те, щоб вони свідомо оволодівали програмним матеріалом, творчо підходили до розуміння суті політики Комуністичної партії на різних етапах боротьби робітничого класу, розуміли ті величезні історичні перетворення, які відбуваються в усьому світі внаслідок боротьби народів за незалежність, національний

³³² Хроніка. *Радянський студент*. 1964. 29 жовтня. №31 (425). С. 2.

³³³ У нас в гостях – доктор філософських наук. *Радянський студент*. 1964. 7 листопада. №32-33 (426-427). С. 1.

³³⁴ У нас в гостях – професор Є. Г. Федоренко. *Радянський студент*. 1964. 31 грудня. №38-39 (432-433). С. 1.

розвиток, за мир у всьому світі. Викладачі добивалися наближення ідейно-виховної роботи до профілю кожного факультету, значного покращення викладання марксистсько-ленінської теорії, глибокого розкриття основних її положень»³³⁵. У звіті інституту про навчально-виховну роботу за 1963-1964 н.р. йшлося про те, що в процесі «вивчення курсу історії КПРС особлива увага зверталася на роз'яснення змісту і значення боротьби В. І. Леніна, Комуністичної партії проти дрібнобуржуазного авантюризму, проти троцькістів і лівих комуністів, троцькістсько-зінов'євського блоку та інших антиленінських течій та угруповань, а також на критику, у зв'язку з цим, неотроцькістських поглядів і політики китайських керівників»³³⁶.

Для вироблення в студентів практичних навичок, потрібних їм як майбутнім учителям, кафедри впроваджували спеціальні факультативні курси: етика і естетика, фотосправа, радіомонтажна справа, практикум розв'язування задач із елементарної математики, виразне читання, історія мистецтва, практикум із виконання графічних робіт. Студенти факультету фізичного виховання підвищували свою спортивну майстерність у навчально-тренувальних секціях³³⁷. Для студентів читали факультативний курс «Навчальне кіно». У 1959-1960 н.р. 91 студент III курсу фізико-математичного факультету склав кваліфікаційний екзамен на право кінодемонстратора³³⁸, у 1963-1964 н.р. – 232 (студенти II-III курсів). У результаті факультативних занять із автосправи 25 осіб склали екзамен на право водіння автомобіля, 7 – мотоцикла³³⁹.

Особливу увагу приділяли наближенню діяльності науково-педагогічних працівників до практики роботи школи. Поставлено за мету так організувати лекції, проводити практичні, семінарські й лабораторні заняття, щоб кожне з них

³³⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 36.

³³⁶ Там само, спр. 293, арк. 12.

³³⁷ Там само, спр. 259, арк. 17; спр. 275, арк. 23; ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 60.

³³⁸ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 47.

³³⁹ Там само, спр. 66, арк. 176.

було не лише ланкою в набутті студентами теоретичних і практичних знань та умінь із певної дисципліни, але також було сходинкою в зростанні їхніх професійних, педагогічних знань і умінь. З цією метою кафедра педагогіки і психології, спираючись на завдання розвитку педагогічної науки й підготовки вчительських кадрів, використовувала досвід роботи середніх шкіл, перебудувала викладання таких тем з курсу педагогіки, як «Система народної освіти в СРСР», «Взаємозв'язок загальної, політехнічної і виробничої підготовки учнів», «Трудове виховання і суспільно-корисна робота», «Навчальні плани і програми шкіл», «Урок і методи навчання», «Піонерська робота». У читанні літературознавчих та мовознавчих курсів науково-педагогічні працівники акцентували на темах, що вивчалися в школі, не знижуючи їх теоретичний і науковий рівні. Кафедра російської мови і літератури такі теми обговорювала на практичних заняттях, вимагаючи від студентів бездоганного знання текстів, критичної літератури і змісту шкільних підручників³⁴⁰.

Низка кафедр інституту здійснювали спеціальні заходи з покращення професійної підготовки студентів. У 1964-1965 н.р. на кафедрі математики для студентів III і IV курсів організували практикум із виготовлення наочних приладів, обладнання шкільних математичних кабінетів та організації позакласної роботи з математики. На V курсі проводили практикум із розв'язання задач із письмовим поясненням та задач підвищеної трудності. Керував цим практикумом досвідчений учитель середньої школи. На кафедрі фізики практикумом із радіомонтажної справи охоплено студентів випускного курсу. Гуманітарні кафедри й кафедри факультету фізичного виховання виготовляли зі студентами наочні посібники³⁴¹. У тому ж навчальному році заслужений учитель УРСР І. І. Дегтяр поділився зі студентами досвідом роботи з обладнання фізичного кабінету восьмирічної школи та виготовлення приладів. Молодь із цікавістю поставилася до виступу вчителя,

³⁴⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 46.

³⁴¹ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 14.

вироби якого експонувалися на республіканських, союзних і міжнародних виставках. Учитель фізики І. І. Сорока виступив перед студентами з доповіддю «Розвиток активності учнів на уроках фізики», вчителька І. С. Брик – «Виховання патріотизму та інтернаціоналізму на уроках російської літератури в старших класах», учитель Є. Я. Львович – «Про специфіку методичної роботи вчителя-історика у вечірніх школах»³⁴².

Важливу роль у виробленні навичок самостійної роботи й професійної підготовки студентів відігравали курсові роботи. Тематика цих робіт була посиленою для виконання студентами відповідних курсів і сприяла зростанню їхніх теоретичних знань і професійної підготовки. На третіх курсах тематика курсових робіт сприяла поглибленню знань студентів і набуттю навичок самостійної роботи з різними джерелами. З-поміж них, наприклад, такі теми: 1960-1961 н.р. – «Аграрна політика яacobінців», «Історіографія виникнення релігії» (кафедра історії), «Поезії І. Франка, які вивчаються в школі», «Повість О. Кобилянської «Земля», «Образи вчителів дореволюційного періоду в оповіданнях С. Васильченка» (кафедра української мови і літератури), «Тепловий вібратор», «Ультразвуки та їх практичне застосування», «Фізичні основи реактивної техніки» (кафедра фізики) тощо.

Студенти IV-V курсів виконували курсові роботи, які вимагали творчого підходу до розв'язання завдань, самостійних спостережень, узагальнення досвіду роботи тощо. Такими були роботи з часткових методик. Тематика їх охоплювала питання методики викладання окремих тем, розділів навчального предмету в школі, спостереження й узагальнення досвіду роботи школи стосовно перебудови й активізації методів навчання, виховної та культурно-масової роботи. Студенти опрацьовували найновішу методичну літературу, проводили спостереження в школі під час безвідривної практики й своєї роботи як вчителя й класного керівника. Наприклад, у 1960-1961 н.р. були такі теми: «Ірраціональні числа в курсі математики середньої школи», «Роботи на місцевості в курсі математики середньої школи»,

³⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 15.

«Використання кінофільмів у навчальній та позакласній роботі з фізики», «Методика вивчення основних характеристик електричного поля», «Вивчення байок Є. Гребінки в середній школі», «Вивчення поеми «Енеїда» І. Котляревського в середній школі», «Словникова робота на уроках російської мови при вивченні іменника», «Методика проведення кіноуроку літератури» тощо.³⁴³ Студенти IV курсу спеціальності «Фізика і основи виробництва» у тому ж навчальному році працювали над курсовими проектами з обладнання шкільних фізичних кабінетів і навчальних майстерень. Їхні завдання – розроблення проектів обладнання кабінетів меблями, наборами демонстраційних і лабораторних приладів, планування приміщень, розміщення меблів, проєкційної апаратури, системи освітлення, затемнення, електропостачання, водопостачання, планування приміщень і обладнання майстерень тощо. Проекти виконували на базі шкіл міста, розміщених як у типових, так і нетипових будинках³⁴⁴.

Ректорат і кафедри звертали особливу увагу на організацію самостійної роботи студентів як засобу міцного засвоєння знань і вироблення умінь та навичок в опрацюванні наукової літератури, плануванні роботи тощо. Одним із заходів покращення самостійної роботи студентів було зменшення в 1964-1965 н.р. видів обов'язкових занять на I-III курсах до 36 год. на тиждень, зокрема спеціальних і факультативних занять, і на IV-V курсах – до 30 год.³⁴⁵

Організація та контроль за самостійною роботою студентів здійснювалися такими шляхами: 1) чітке фіксування в робочих планах науково-педагогічних працівників матеріалу, який студенти повинні були самостійно опрацювати, і поступове формулювання завдань для опрацювання цього матеріалу; 2) визначення основної та додаткової літератури до відповідних тем навчальних курсів і попереднє ознайомлення з нею в кабінетах; 3) проведення колоквиумів із основних

³⁴³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 34-35.

³⁴⁴ Там само, арк. 35.

³⁴⁵ Там само, спр. 311, арк. 69.

наукових проблем курсів (кафедри фізики, математики, загальнотехнічних дисциплін); 4) організація групових та індивідуальних консультацій; 5) обговорення питань організації самостійної роботи студентів на засіданнях кафедр³⁴⁶.

Самостійна робота студентів у кабінеті історії. 1959 р.

Проводили значну роботу з організації самостійної роботи студентів перших курсів, більшість з яких прийшли з виробництва та з армії. Викладачі кафедр російської мови та літератури, української мови та літератури, історії навчали першкурсників опрацьовувати історичну літерату-

ру, художні тексти, першоджерельну критичну літературу. Кафедра математики проводила заняття зі студентами перших курсів за спеціально складеною програмою математики з ліквідації прогалин у знаннях за середню школу, виявлених на вступних екзаменах та під час спеціально проведених контрольних робіт. Викладачі кафедри показували студентам, як конспектувати лекції, розповідали про особливості роботи студентів у інституті, про роботу з математичними книгами, про порядок підготовки до практичних занять тощо. Проводили щотижневі індивідуальні бесіди, надто зі студентами, у яких із певних причин виявляли відставання у вивченні математичних дисциплін. Науково-педагогічні працівники цікавилися, чи вміють студенти працювати з підручником, давали поради щодо вивчення окремих складників курсу, виявляли, як студенти планують свій час роботи і з'ясували багато інших питань, що стосувалися громадської роботи, культурного

³⁴⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 31-32.

відпочинку молоді тощо. Такі бесіди позитивно впливали на покращення навчання й громадської роботи студентів³⁴⁷.

У кабінетах і лабораторіях систематично консультували студентів, тут було дібрано й сконцентровано необхідну літературу й посібники. Для перевірки самостійної роботи кафедри проводили колоквиуми з профільних дисциплін, обговорювали роботи окремих студентів на засіданнях тощо. Істотний вплив на підвищення відповідальності студентів за якість їхньої самостійної роботи справило запровадження перед екзаменаційною сесією перевірних диктантів із мов на історико-філологічному факультеті, контрольних робіт за шкільною програмою елементарної математики – на фізико-математичному факультеті. Ці заходи значно підвищили й професійну підготовку майбутніх вчителів із профільних дисциплін³⁴⁸.

Основним місцем самостійної роботи студентів були навчальні кабінети, лабораторії та бібліотека інституту. У навчальному кабінеті кожної кафедри й у читальному залі зосередили достатню кількість навчальної й монографічної літератури, наукової та методичної періодики, посібників, підготовлених науково-педагогічним працівниками інституту. Упродовж 1960-1961 н.р. у кабінетах фізико-математичного факультету було 16,7 тис. відвідувань студентів, історико-філологічного – 21 тис., фізичного виховання – 4,7 тис., у кабінеті марксизму-ленінізму – 8950, кабінеті педагогіки і психології – 1065³⁴⁹, у 1962-1963 н.р. – відповідно 15632, 12237, 5785, понад 9 тис., 6213. У бібліотеці й читальному залі в тому році послуговувалися літературою 3513 студентів³⁵⁰, у 1964-1965 н.р. – 5068, яким видано 172359 прим. Літературою користувалися й студенти-заочники. Водночас для них також діяла послуга «надсилання літератури поштою». У 1964-1965 н.р. надіслано 323 прим. книг. У звіті за цей навчальний рік

³⁴⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 32-33.

³⁴⁸ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 61.

³⁴⁹ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 31.

³⁵⁰ Там само, спр. 275, арк. 97.

зазначали, що порівняно з попередніми роками надсилання літератури поштою зменшилася, тому що бібліотека в сесійний період видавала студентам заочного навчання достатню кількість підручників та методичної літератури до наступної сесії³⁵¹.

Регулярно проводили бібліографічну роботу. Наприклад, у 1962-1963 н.р. кафедра історії систематично видавала бібліографічний бюлетень із анотаціями про новинки історичної літератури та основні статті з історичних журналів³⁵². Загальноінститутські та спеціальні кафедри організовували бесіди з питань роботи над літературою, опрацювання й конспектування джерел та монографій. Потужно працювала бібліотека: ознайомлювала студентів із бібліографічним описом літератури, порядком користування бібліографічними довідниками, каталогом бібліотеки інституту³⁵³. Бібліографічний відділ мав добре укомплектований довідковий бібліографічний апарат, який складався з довідкових видань, покажчиків, каталогів, газетно-журнальної картотеки, низки тематичних картотек. У розпорядженні студентів були відповідні картотеки, бібліографічні матеріали, енциклопедії. Їх навчали самостійно укладати списки літератури, які перевіряли бібліограф або бібліотечний працівник. Бібліограф систематично чергував біля каталогів і картотеки журнальних статей та бесідував зі студентами про значення каталогів і картотек, розповідав про правила користування. На абонементі та в читальному залі впродовж навчального року організовували книжкові виставки «Як працювати над книгою», «Вчись користуватися довідковою літературою», якими особливо цікавилися студенти, що писали курсові роботи та готували семінарські доповіді. Працівники абонементу, читального залу постійно проводили зі студентами бесіди з питань культури та гігієни читання, готували книжково-ілюстративні виставки. За 1962-1963 н.р. організовано 37 книжкових виставок, наприклад:

³⁵¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 74.

³⁵² Там само, спр. 275, арк. 98.

³⁵³ Там само, арк. 99.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

«45 років Великої Жовтневої соціалістичної революції», «Радянська людина в космосі», «Професія вчителя відповідальна й почесна» тощо. У академгрупах обговорювали новинки художньої та педагогічної літератури. Упродовж навчального року відбулося 26 обговорень книг. Бібліотека брала участь у зустрічі з письменниками-земляками, зокрема В. Беляєвим та М. Бажаном. До цієї зустрічі організували книжкову виставку опублікованих авторами творів та критичної літератури³⁵⁴.

Організовували читацькі конференції. У 1964-1965 н.р. студенти інституту були учасниками всесоюзної молодіжної читацької конференції «Молодий герой радянської літератури», під час якої проводили літературні вечори, колективне обговорення книг, диспути та інші заходи³⁵⁵.

*В кабінеті креслення студенти
II курсу фізико-математичного
факультету. 1963 р.*

Ректорат інституту повсякчас дбав про зміцнення навчально-матеріальної бази, насамперед, удосконалювали й збільшували кількість лабораторій, кабінетів та спортивних споруд. У 1960-1961 н.р. на ці потреби було витрачено 26808 крб³⁵⁶, у 1961-1962 н.р. – 27330

крб³⁵⁷, у 1962-1963 н.р. – 30954 крб³⁵⁸. У 1961-1962 н.р. в інституті працювали 15 навчальних кабінетів (марксизму-ленінізму, педагогіки і психології, історії, мови, літератури, іноземних мов, математики, креслення, методики початкової

³⁵⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 101-102.

³⁵⁵ Там само, спр. 311, арк. 79.

³⁵⁶ Там само, спр. 244, арк. 6.

³⁵⁷ Там само, спр. 259, арк. 5.

³⁵⁸ Там само, спр. 275, арк. 6.

освіти, малювання і ручної праці, фізики, музики і співів, фізики, теорії і методики фізичного виховання, гімнастики); 15 лабораторій (фізіології людини, гігієни й лікувальної фізкультури, біології, хімії, спеціального фізичного практикуму, радіотехніки, електротехніки, оптики, електрики, механіки, молекулярної фізики, методики й техніки шкільного фізичного експерименту, кінофотосправи, технічної механіки й машинознавства, автотракторної справи). На кафедрі загальнотехнічних дисциплін обладнано навчальну майстерню, яка складалася зі слюсарного, столярного й ковальського відділень. Факультет фізичного виховання мав добре обладнану спортивну базу. Для занять із гімнастики, спортивних ігор, важкої атлетики та боротьби функціонували чотири спортивні зали. Легкоатлети для занять мали спортивне ядро з 400-метровою доріжкою, двома секторами для стрибків і метання легкоатлетичних знарядь. До того ж на стадіоні обладнано два баскетбольні, два волейбольні та городошний майданчики, тенісний корт³⁵⁹.

Проілюструємо, що вдалося придбати за вищезазначені кошти, на прикладі декількох років. У 1961-1962 н.р. значно поповнилося обладнання лабораторії фізико-математичного факультету. Для кабінету математики придбано три клавішні лічильні машини, у кабінеті креслення встановлено 15 нових креслярських дощок із автоматичними рейшинами. Радіолабораторія поповнилася такими приладами, як вимірювачі частоти, радіовузол ТУ-600 тощо. У лабораторії технічної механіки й машинознавства встановлено розривну машину РМ-0,05, прес Брінеля. Навчальна майстерня поповнилося двома верстатами, токарним верстатом по дереву, внаслідок чого кількість верстатів по металу і дереву зросла до 26. Для кафедр інституту придбано 10 кінопроекторів «Україна» та іншу проєкційну апаратуру. Розширювалася матеріальна база факультету педагогіки і методики початкової освіти, для задоволення потреб якого було придбано 5 фортепіано,

³⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 5-7; спр. 275, арк. 4-5.

13 баянів, 11 допр, розпочали створення музичної фонотеки, обладнувався кабінет малювання. Значно покращили матеріальну базу для вивчення дисциплін медико-біологічного циклу факультету фізичного виховання (придбано електрокардіограф, апарат для тазового наркозу, телехронофлексометр, машину для підрахунку лейкоцитарної формули, мікроскопи), створений і повністю обладнаний кабінет догляду за хворими. Значну увагу надавали покращенню матеріальної бази для вивчення іноземних мов: створено фонічний кабінет на 25 місць з двома каналами передачі магнітофонних записів, обладнано кабіни для самостійних записів і відтворення студентами текстів та діалогів іноземною мовою³⁶⁰.

Значно покращили обладнання багатьох лабораторій та кабінетів у 1964-1965 н.р. Зокрема, при кафедрі історії відкрито кабінет археології, для якого придбано шафи, стенди, зібрано низку експонатів. Кабінет постійно поповнювався експонатами, здобутими інститутськими експедиціями під час археологічних досліджень, а також окремими аматорами-краєзнавцями³⁶¹. У археологічному кабінеті в березні 1965 р. відкрито нумізматичний куток. Тут зібрано монети Росії, Болгарії, Румунії, Угорщини, Польщі, Австрії, Німеччини, Франції, Албанії та інших країн XVIII-XX ст. Студенти поповнювали колекцію монетами, а також паперовими грошима різних епох³⁶². У 1964-1965 н.р. нові матеріали з'явилися в кабінеті філософії та розпочато підготовку до оснащення кабінету політекономії. Закінчено обладнання науково-дослідної оптико-спектральної лабораторії, зокрема для дослідження низькотемпературної плазми придбано мікрофотометр МФ-2 і спектрофотометр ПС-18. Для лабораторії кафедри фізики закупили інтерферометр ІТР-1, полярископ ПКС-500,

³⁶⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 7-8; Коротко. *Радянський студент*. 1962. 15 вересня. №26 (342). С. 2.

³⁶¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 4-5.

³⁶² Драненко В. Куток нумізматики. *Радянський студент*. 1965. 25 березня. №10 (443). С. 2.

калориметр КОЛ-45, генератор звуковий ГЗ-34, лампові вольтметри. Значно поповнено обладнання лабораторії кафедри анатомії та фізіології людини: спектрофотометр СФ-4А, електрофотокolorиметр ФЕК-М, терези аналітичні АДВ-200. Для кабінету математики придбано кіпрегелі, шкільні прилади для вимірювання на місцевості, теодоліт ТТ5. На кафедрі іноземних мов закінчено обладнання та введено в дію лабораторію звукозапису на 12 робочих місць. Поповнено також обладнання спортивних залів: комплект олімпійських гімнастичних знарядь, гімнастичні лави, дзеркальна стінка. В інституті завершено обладнання автоматизованого комплексу на 24 робочі місця, встановлено й використовувалося 12 навчальних машин³⁶³.

Водночас придбане обладнання не завжди використовували за призначенням. 21 січня 1965 р. на засіданні ради інституту І. В. Івах звернув увагу присутніх на те, що в освітньому процесі недостатньо використовували наявні в інституті навчальні кінофільми, магнітофони, епідіаскопи³⁶⁴. Про це йшлося і на засіданні ради інституту 28 жовтня 1965 р. Проректор зазначав: «Інститут одержав нову фільмотеку, там було багато навчальних кінофільмів. На кожному поверсі були аудиторії, де можна демонструвати фільми. Кафедрам слід самим працювати над цим питанням, давати заявки на фільми. Інститут мав 320 фільмів, а заявки від кафедр не поступали. Потрібно не лише думати над придбання нової апаратури, але й над тим, як найкраще використовувати наявну апаратуру»³⁶⁵.

Наприкінці 50-х – у середині 60-х рр. значно зріс бібліотечний фонд (з 200 тис. прим. у 1959 р. до 362064 – у 1966 р.). У 1959-1965 рр. інститутська книгозбірня поповнилася понад 142 тис. прим. книг, журналів і методичних посібників.

Детальніше про роботу бібліотеки показано в табл. 2.

³⁶³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 4-5.

³⁶⁴ Там само, спр. 304, арк. 1.

³⁶⁵ Там само, спр. 304, арк. 83.

**Інформація про роботу бібліотеки
Кам'янець-Подільського педінституту
наприкінці 50-х – у середині 60-х рр. ХХ ст.**

Роки	Бібліотечний фонд	Річне поповнення бібліотечного фонду	Кількість читачів, які скористалися послугами бібліотеки	Кількість примірників, виданих читачам	Загальна кількість бібліотечних працівників
1959	200000	24324	*	*	*
1960	216059	11032	*	*	*
1961	230758	14700	*	*	*
1962	243168	15373	*	*	*
1963	270143	27000	*	*	10
1964	295360	17000	4479	117731	*
1965	330376	32599	5068	172359	*
1966	362064	*	4932	255744	11

*Даних не виявлено.

Серед придбаної літератури значну частину становили твори класиків марксизму-ленінізму, матеріали ХХІІ з'їзду КПРС і ХХІІ з'їзду Компартії України (це цілком зрозуміло, зважаючи на вищезазначене про заідеологізованість освітнього процесу), а також навчальна й методична література з філософії, політекономії, фахових дисциплін, підручники для 8-річної й середньої школи, посібники з педагогіки та фахових методик тощо³⁶⁷. Водночас зазначалося, що в 1963-1964 н.р. не вистачало

³⁶⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259; спр. 275, арк. 7; спр. 293, арк. 71; спр. 311, арк. 74; Токар Й. Запрошуємо в бібліотеку. *Радянський студент*. 1965. 18 листопада. №32 (465). С. 2; Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 71.

³⁶⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 8.

підручників із педагогіки та методики викладання історії в середній школі³⁶⁸.

Наскільки результативними були потуги ректорату, деканатів, кафедр стосовно поліпшення навчальної роботи демонстрували показники успішності студентів. У 1959-1960 н.р. на літній екзаменаційній сесії абсолютна успішність становила 94,6%, якісна – 58,8%, у 1960-1961 н.р. – відповідно 94,4% і 61,1%³⁶⁹, у 1961-1962 н.р. – 94,6% і 48,5%³⁷⁰, у 1962-1963 н.р. – 96,2% і 46,6%³⁷¹, у 1963-1964 н.р. – 95,9% і 47,4%³⁷², у 1964-1965 навчальному році 94,2 і 47,4%³⁷³. У 1965-1966 н.р. абсолютний показник становив 94,7%³⁷⁴.

В інституті було розроблено дієву систему заохочування. Кращим студентам надавали іменні ленінські стипендії. У 1961 р. такі стипендії призначили Н. Петровій і В. Дуді³⁷⁵, у 1962 р. – А. Томусяку і В. Дуді³⁷⁶, у 1963 р. – Д. Галушко, С. Сосновському³⁷⁷, А. Огороднику і В. Ліхомановій³⁷⁸, у 1964-

³⁶⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 293, арк. 71.

³⁶⁹ Там само, спр. 244, арк. 92; ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 48; Підсумки 1960-1961 навчального року. *Радянський студент*. 1961. 8 вересня. №21 (305). С. 1.

³⁷⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 92; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 121

³⁷¹ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 103-104.

³⁷² Там само, спр. 293, арк. 60-61; ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 179; За роботу, друзі!. *Радянський студент*. 1964. 10 вересня. №25 (419). С. 1.

³⁷³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 65-66.

³⁷⁴ Там само, оп. 10, спр. 11, арк. 59; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 73.

³⁷⁵ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 240, арк. 7; Висока честь. *Радянський студент*. 1960. 9 вересня. №16 (276). С. 1.

³⁷⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 254, арк. 20.

³⁷⁷ Там само, спр. 254, арк. 40; спр. 268, арк. 5; Краєвська Г. Стипендія імені вождя. *Радянський студент*. 1963. 18 квітня. №13 (366). С. 1; Вітаємо, ленінські стипендіати. *Радянський студент*. 1963. 21 лютого. №5 (358). С. 2.

³⁷⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 268, арк. 39.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

1965 н.р. – М. Кульчицькій і А. Гавришчуку³⁷⁹, у 1966 р. – М. Лисаку, Т. Янішевській³⁸⁰, В. Яремчук і Т. Мот³⁸¹.

За відмінні успіхи в навчанні та активну участь у громадсько-політичному житті ректорат, партійна, профспівкова й комсомольська організації заносили прізвища студентів на дошку пошани інституту. Наприклад, у 1966 р. розмістили портрети студентів факультету підготовки вчителів початкових класів В. Гришунової, Н. Данилюк, А. Дідур, Л. Завальнюк, Л. Косовської, С. Поліщука, В. Яремчук; фізичного виховання – Е. Жданової, Л. Колосовської, В. Кузьмича, В. Мінькової, В. Шахова; фізико-математичного – Т. Васільєвої, З. Дембіцької, М. Лисака, Т. Мот; історико-філологічного – Л. Більовської, В. Бочорашвілі, В. Гіршик, Л. Мілешко, О. Наумця, В. Нечитайла³⁸².

Стимулювали й науково-педагогічних працівників. У березні 1960 р. орденом «Знак пошани» нагородили старшого викладача кафедри анатомії фізіології людини В. П. Шейко, Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР – доцента кафедри російської мови і літератури Є. М. Гінзбург, знаком Міністерства освіти УРСР «Відмінник народної освіти УРСР» – старшого викладача кафедри фізичного виховання Л. М. Ляпустіну³⁸³. У вересні 1961 р. орден Трудового Червоного прапора вручили доценту Г. С. Раздимасі, орден «Знак пошани» – доценту І. С. Зеленюку, медаль «За трудову доблесть» – доценту І. Ф. Слизькому, медаль «За трудову

³⁷⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 304, арк. 7-8; Ленінські стипендіати. *Радянський студент*. 1964. 17 вересня. №26 (420). С. 2.

³⁸⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 62, арк. 3.

³⁸¹ Ленінські стипендіати. *Радянський студент*. 1966. 21 квітня. №11 (482). С. 2.

³⁸² Дошка пошани. *Радянський студент*. 1966. 1 травня. №12 (483). С. 1.

³⁸³ Їх нагороджено. *Радянський студент*. 1960. 18 березня. №6 (266). С. 1.

відзнаку» – старшому викладачу Г. М. Краєвській³⁸⁴. У 1966 р. орденом «Знак пошани» відзначили доцента І. Ю. Гнатенка й завідувача бібліотеки Й. І. Токаря³⁸⁵.

Одним із показників стану навчальної дисципліни на факультетах і загалом в інституту була відвідуваність студентами занять. У 1960-1961 н.р. на фізико-математичному факультеті цей показник становив 97,2%, історико-філологічному – 97,5%, фізичного виховання – 93,1%, факультеті підготовки вчителів 1-4 класів – 98%, у 1961-1962 н.р. – відповідно 96,4%, 95,4%, 95,7% і 92%³⁸⁶, у 1962-1963 н.р. – 96,6%, 96,4%, 94,9%, 94,9%³⁸⁷.

Водночас мали місце й порушення трудової дисципліни. У звіті секретаря парторганізації за період з 13 вересня 1963 р. до 23 жовтня 1964 р. йшлося про те, що староста групи комуніст Іванніков недобросовісно виконував свої обов'язки. Траплялося, що половину студентів групи разом зі старостою не відвідували заняття³⁸⁸.

В одному із номерів інститутської газети «Радянський студент» звертали увагу на користування шпаргалками, зокрема зазначалося: «Кажуть, що шпаргалка – синонім соломинки, за яку хапається потопаючий. На жаль, деякі студенти досі не гребують подібними «посібниками». За фактами далеко йти не треба. Звернемося у 5 групу II курсу відділу фізики. На екзамені з математичного аналізу Михайло Пухальський хотів скористатися шпаргалкою. Але не вийшло. Довелось переекзаменуватися...»³⁸⁹.

Порушували трудову дисципліну й науково-педагогічні працівники, методисти й лаборанти, про що неодноразово

³⁸⁴ Нагородження працівників вищої школи. *Радянський студент*. 1961. 22 вересня. №22 (306). С. 1.

³⁸⁵ Вітаємо з нагородою. *Радянський студент*. 1966. 20 жовтня. №26 (497). С. 1.

³⁸⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 91.

³⁸⁷ Там само, спр. 275, арк. 103.

³⁸⁸ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 171.

³⁸⁹ «Лихий попутав». *Радянський студент*. 1963. 31 січня. №3 (356). С. 1.

йшлося на засіданнях ради інституту. 11 травня 1961 р. І. В. Івах звернув увагу на необхідність поліпшення трудової дисципліни лаборантів, та уникання запізнь викладачів на заліки й екзамени³⁹⁰. 28 серпня 1965 р. на засіданні ради інституту проректор повідомив, що в 1964-1965 н.р. порушили розклад занять на історико-філологічному факультеті: «Ці порушення були й на стаціонарному, й на заочному відділах. На заочному відділі були випадки порушення трудової дисципліни, запізнення на заняття, іноді заняття закінчувалося за 10-15 хвилин до дзвінка. Методисти заочного відділу повинні теж нести відповідальність за покривання окремих фактів порушення трудової дисципліни викладачами. Методисти повинні більш чітко проводити свою роботу»³⁹¹.

Студенти проходили всі види педагогічної практики, передбачені навчальними планами. Студенти I-IV курсів фізико-математичного та історико-філологічного факультетів і I-III курсів факультету фізичного виховання проходили безвідривну педпрактику в школах міста. Практика студентів I-II курсів пов'язана з практичними заняттями з психології і педагогіки та проводилася в 1-4 та 5-8 класах шкіл міста під керівництвом науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки і психології, вчителів шкіл. Практика студентів III-IV курсів пов'язана з частковими методиками викладання й відбувалася в 5-8 класах шкіл міста під керівництвом науково-педагогічних працівників часткових методик та інших викладачів кафедр, які мали значний досвід роботи в школі (доценти В. І. Тищенко, П. Ф. Лаптін, М. М. Хмелінський, старші викладачі М. П. Стефанцев, Л. М. Ляпустіна, Д. І. Марченко, М. Й. Семиліт, асистенти О. І. Лубенцова, А. П. Кучменко та ін.)³⁹².

На початку навчального року на II курсі та на початку другого семестру на I курсі проведено вступні інструктажі, на яких керівники безвідривної практики ознайомили студентів з

³⁹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 240, арк. 36.

³⁹¹ Там само, спр. 304, арк. 66-67.

³⁹² Там само, спр. 244, арк. 43.

програмою, методикою проведення, з документацією, яку повинен оформити студент. У кожній школі організували зустрічі студентів із директорами, завучами, класними керівниками й піонервожатими для ознайомлення їх зі школою, завданнями виховної роботи, які стояли перед кожною школою. Керівники практики систематично консультували з питань проведення виховних бесід, піонерських зборів, екскурсій та інших видів позакласної роботи з учнями. Студенти перших курсів працювали загонними вожатими й допомагали вчителям 1-4 класів організувати виховну роботу з учнями, зокрема з низьким рівнем знань тощо. Другокурсники працювали загонними вожатими, помічниками класних керівників і вчителів 5-8 класів. Вони проводили значну позакласну роботу: бесіди на виховних годинах та індивідуальні бесіди, різноманітні піонерські збори, збори дружини, випуск газет, бюлетенів, походи рідним краєм, зустрічі з робітниками, колгоспникам, учасниками війни, з членами бригад «комуністичної праці», організували спортивно-масову роботу, проводили роботу з батьками. Багато уваги надавали підвищенню успішності учнів, організації трудового виховання.

Студентка Ж. Блонська проводить екскурсію для учнів СШ №7

Практика завершувалася організацією в інституті піонерського свята та педагогічної виставки, на яких були присутні піонери, піонервожаті й учителі з усіх шкіл міста³⁹³.

Спеціальні кафедри факультетів керували безвідривною практикою студентів III-IV курсів.

Студенти прикріплювали до 5-8 та 9-10 класів. Практика поєднувалася з практичними заняттями з часткових методик. Під час практики студентів ознайомлювали з викладанням

³⁹³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 44-45.

профільних дисциплін, вони проводили позакласну роботу, організовували виховну роботу як помічники класних керівників. Вони вивчали план роботи школи, календарні плани вчителів-предметників, плани роботи предметних комісій, класних керівників, піонерських загонів і комсомольських організацій класів, предметних гуртків, редколегії стінгазети, бібліотеки тощо, відвідували уроки вчителів з фахових дисциплін, аналізували їх разом із методистами. Звертали увагу на засоби та конкретні прийоми, якими вчителі організовували колектив учнів, добивалися активної й свідомої роботи кожного учня з засвоєння навчального матеріалу. Вчителі залучали студентів до підготовки наочних посібників для уроків, установок для лабораторних робіт. Студенти складали поурочні плани з фахових дисциплін, допомагали вчителям проводити практичні заняття з фізики, математики, анатомії, фізичного виховання. Четвертокурсники керували роботою предметних гуртків фізики, математики, фото, радіо, літератури, спортивними дитячими секціями, проводили літературні, фізичні, математичні вечори, вікторини, олімпіади, екскурсії на виробництво, у музеї, культпоходи в кіно тощо. Студенти проводили надзвичайно велику роботу щодо покращення успішності в школах міста, зокрема допомагали учням із низьким рівнем знань. Обов'язок кожного студента – допомогти 1-2 учням зліквідувати недоліки в знаннях зі своєї дисципліни. Студентство надавало значну допомогу класам і школі в організації культурно-масової роботи та дозвілля учнів³⁹⁴.

Завершували безвідривну практику складанням заліку³⁹⁵.

Для студентів випускних курсів організовували педагогічну практику з відривом від навчання. Організаційно вся робота з підготовки до проведення практики проводилася своєчасно. У червні перед канікулами визначали школи Хмельницької області для проведення практики³⁹⁶.

³⁹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 43-44.

³⁹⁵ Там само, арк. 43.

³⁹⁶ Там само, арк. 46.

На всіх курсах і факультетах перед початком практики проводили настановні конференції. У 1960-1961 н.р. студентів випускних курсів направили в сільські середні школи, зважали на те, щоб кожен студент працював окремо в класі як вчитель і класний керівник. До того ж 73 студенти (44 фізико-математичного і 29 історико-філологічного факультетів) трудилися на робочих місцях учителів у восьмирічних і середніх школах, де не вистачало вчителів. Молодь брала участь у серпневих учительських нарадах і до виконання своїх обов'язків ставилася сумлінно. Уроки з фахових дисциплін проводили на високому рівні, організовували різноманітну виховну роботу, брали активну участь у громадській роботі, виконували разом з учнями суспільно-корисну працю. У школах практиканти були членами колективу, брали участь у засіданнях педагогічних рад, предметних комісій, у профспілкових і батьківських зборах, в оформленні шкільної документації тощо³⁹⁷.

У наступному навчальному році бази практики розширили. Студенти проходили практику в середніх школах із виробничим навчанням, вечірніх змінних загальноосвітніх школах робітників та сільської молоді, в школах-інтернатах Хмельницької, Чернівецької, Вінницької, Волинської, Житомирської, Запорізької та Дніпропетровської областей³⁹⁸.

У звітах інституту про навчально-виховну роботу зазначалося, що студенти випускних курсів мали високий рівень теоретичної та методичної підготовки, вміли проводити різноманітні уроки, використовували активні методи, активізували увагу учнів і зацікавлювали матеріалом³⁹⁹. Враження методистів, відгуки шкіл, громадськості й характеристики на студентів з місця роботи свідчили, що до самостійної роботи в школі студенти в переважній більшості були підготовлені, належно володіли фактичним матеріалом і фаховими методиками, вдало проводили найрізноманітнішу позакласну та позашкільну роботу, брали активну участь у

³⁹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 46-47.

³⁹⁸ Там само, спр. 259, арк. 64.

³⁹⁹ Там само, спр. 244, арк. 52.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

громадському житті. Багато характеристик студентів закінчувалися проханням після закінчення інституту направити цих практикантів на роботу в школи, де вони проходили педпрактику. Ось уривок із відгуку про роботу студентки Л. Ціцій, яка практикувалася в Пижівській 8-річній школі Новоушицького району: «Теоретичний матеріал знає добре, добре володіє методикою викладання, точно і сумлінно виконує вказівки дирекції школи. Читає методичну літературу і використовує на уроках, старанно готується до проведення уроків, широко використовує наочність, технічні засоби. Уроки проводить жваво, урізноманітнює методи і форми викладання, активізує клас. Відвідує уроки досвідчених учителів і все краще приймає. Багато працює з учнями у позаурочний час, проводить вечори цікавої математики та фізики. Приймає активну участь у суспільно-корисній роботі»⁴⁰⁰. В одному із номерів інститутської газети було опубліковано звернення учнів 11 класу Вишнівчицької середньої школи Дунаєвського району, в якому вони висловлювали вдячність студентці-практикантці М. Кметь за глибокі знання, які вона їм дала на уроках математики⁴⁰¹.

Результативність практик продемонстровано в наступній таблиці.

Таблиця 3⁴⁰²

Дані про успішність студентів за результатами педпрактики (1960-1966 рр.)

Навчальний рік / факультет	Кількість студентів, які одержали оцінку:							
	На передвипускних курсах				На випускних курсах			
	відмінно	добре	задовільно	незадовільно	відмінно	добре	задовільно	незадовільно

⁴⁰⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 11, арк. 46; Гіллій Я. Педпрактика – справа відповідальна. *Радянський студент*. 1965. 18 листопада. №32 (465). С. 1.

⁴⁰¹ Найкраща характеристика. *Радянський студент*. 1965. 17 липня. №21 (459). С. 1.

⁴⁰² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 47-51; спр. 275, арк. 50, 52-55; спр. 293, арк. 27-28; оп. 10, спр. 11, арк. 43-44.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

<i>1960-1961 н.р.</i>								
-фізично-го виховання	-	-	-	-	34	16	4	-
-фізико-математичний	-	-	-	-	64	18	3	-
-історико-філологічний	-	-	-	-	15	28	7	-
<i>1962-1963 н.р.</i>								
-фізико-математичний	37	56	8	-	89	72	11	-
-історико-філологічний	25	16	9	-	67	36	-	-
-фізично-го виховання	18	20	3	-	22	19	5	-
<i>1963-1964 н.р.</i>								
-фізико-математичний	45	58	12	-	65	35	12	-
-історико-філологічний	22	25	1	-	37	11	2	-
-педагогіки і методики початкового навчання	24	22	1	-	37	7	-	-
-фізично-го виховання	19	20	5	-	20	17	-	-
<i>1965-1966 н.р.</i>								
-фізико-математичний	50	40	4	-	20	25	1	-
-історико-філологічний	54	34	3	-	62	24	1	-

-педагогіки і методики початкового навчання	22	17	-	-	29	11	-	-
-фізичного виховання	25	16	1	-	-	-	-	-

Питання, пов'язані з проходженням практики, регулярно розглядали на засіданнях ради інституту. Наприклад, 1 грудня 1960 р. розглянули підсумки педпрактики випускних курсів. І. В. Івах у виступі наголосив, що в 1961 р. практику необхідно організувати краще, не допускати фактів, коли студенти прибували на практику не в ті школи, у які їх призначено. Зазначалося також, що потрібно виховувати в студентів почуття відповідальності за доручену в школі роботу, не можна допускати фактів направлення на практику студентів, які мали академічну заборгованість. Іван Вікторович запропонував більшу кількість студентів відряджати для проходження педпрактики в школи-інтернати⁴⁰³.

Студенти III-V курсів відділу фізики фізико-математичного факультету проходили виробничу практику з автотракторної справи й машинознавства, метою якої було не лише закріпити теоретичні знання, здобуті в інституті, але й залучити молодь до праці, у процесі якої вони б ознайомилися з технологіями заводу, його устаткуванням, організацією праці, з роботою й життям робітничого колективу. Упродовж практики студенти працювали в усіх основних цехах заводу, ознайомлювалися з їх особливостями, зв'язками з іншими цехами в загальній заводській технології, вивчали питання підвищення продуктивності праці, організації й обліку робіт. У процесі виконання виробничих операцій, вони удосконалювали навички, здобуті в навчальній майстерні інституту⁴⁰⁴.

⁴⁰³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 105, арк. 75.

⁴⁰⁴ Там само, спр. 244, арк. 67.

Практику проводили на передових підприємствах міста. У грудні 1959 р. 27 студентів III курсу фізико-математичного факультету перебували на верстатобудівному заводі й працювали під керівництвом майстрів у ливарному, механічному й складальному цехах. Вони ознайомилися з роботою формувальника, ливарника, слюсаря, електрика, токаря, фрезерувальника та робітників інших спеціальностей. Велику користь дало опрацювання технічної документації виробництва (кінематичні схеми, технологічні картки, операційні замовлення, ескізи деталей)⁴⁰⁵. У 1960-1961 н.р. студенти працювали на верстатобудівному, електромеханічному заводах, на заводі «Автозапчастина»⁴⁰⁶, у 1961-1962 н.р. – ремонтній базі, автоколоні⁴⁰⁷.

Практика закінчувалася складанням екзамену перед кваліфікаційною комісією, яка присвоювала студентам виробничі розряди. У 1960-1961 н.р. розряди слюсарів, слюсарів-збиральників, токарів здобули 63 студенти⁴⁰⁸, у 1961-1962 н.р. – 65⁴⁰⁹.

Керівники підприємств, цехів і робітники із задоволенням і теплотою приймали студентів. На місцях практики студенти брали найактивнішу участь у роботі комсомольських організацій та в художній самодіяльності, працювали агітаторами в цехах і бригадах, випускали стінні газети, виступали перед молоддю з лекціями, допомагали робітникам навчатися у вечірніх школах тощо⁴¹⁰.

З середини 1960-х років студенти III-IV курсів фізико-математичного факультету почали проходити виробничу практику з курсів «Математичні машини і програмування» та «Алгоритми і обчислювальні машини», яку проводили на базі обчислювальних лабораторій Київського педагогічного

⁴⁰⁵ Житкевич В. Знайомлячись з виробничими процесами. *Радянський студент*. 1960. 13 січня. №1 (261). С. 1.

⁴⁰⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 67.

⁴⁰⁷ Там само, спр. 259, арк. 73.

⁴⁰⁸ Там само, спр. 244, арк. 67-68.

⁴⁰⁹ Там само, спр. 259, арк. 73.

⁴¹⁰ Там само, спр. 244, арк. 68; спр. 259, арк. 73.

інституту ім. О. М. Горького⁴¹¹. У вільний від занять час студенти відвідували музеї, театри, кіно, ознайомлювалися з пам'ятками та визначними місцями міста. Вони відвідали філіал музею В. І. Леніна, музей російського мистецтва, історичний музей, музей Т. Г. Шевченка, західного та східного мистецтва, Лавру, оперний театр, кінопанораму, стереокіно, цирк, зоопарк, подорожували Дніпром тощо. Молодь ретельно конспектувала лекції мистецтвознавців у музеях з метою використання цих матеріалів для проведення виховної роботи в школі. Для студентства організували зустріч із академіком П. Г. Тичиною, який передав у дар інституту бібліотеку власних творів⁴¹².

Студенти проявили високий рівень організованості й дисципліни, працювали зосереджено на заняттях. Після закінчення практики вони склали диференційований залік, на якому переважно демонстрували високий рівень теоретичної підготовки, міцні практичні навички. У 1965-1966 н.р. 19 студентів одержали «п'ятірки», 32 – «четвірки», 10 – «трійки»⁴¹³.

З 1963 р. щоліта студенти I курсу історичного факультету відповідно до навчального плану проходили двотижневу виробничу практику з археології. У тому році студенти на канікулах під керівництвом кандидата історичних наук І. С. Винокура проводили розкопки у Бакоті та с. Раковець-Чеснівський Збарзького району Тернопільської області⁴¹⁴, у 1964 р. – у Бакоті й Кам'янці-Подільському⁴¹⁵, Ружичанці

⁴¹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 11, арк. 48.

⁴¹² Там само, арк. 49; Ключова Р. Ніколи не збудеться. *Радянський студент*. 1965. 15 квітня. №13 (446). С. 2.

⁴¹³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 11, арк. 49.

⁴¹⁴ Експедиція студентів-археологів. *Радянський студент*. 1963. 2 вересня. №26 (379). С. 2; Винокур І. Земля відкриває свої таємниці. *Радянський студент*. 1963. 19 вересня. №28 (381). С. 2.

⁴¹⁵ Гаврилюк Р., Гіршик В. Знову сторінка древності. *Радянський студент*. 1964. 10 вересня. №25 (419). С. 2; Винокур І. І знову археологи в пугі. *Радянський студент*. 1964. 29 жовтня. №31 (425). С. 2.

Хмельницького району⁴¹⁶. 27 жовтня 1964 р. на засіданні кафедри історії за участю представників музеїв Чернівців, Кам'янця-Подільського, Тернополя і Хмельницького підбили підсумки роботи археологічної експедиції. На засіданні вирішили створити постійну Подільську археологічно-етнографічну експедицію. Її начальником обрали члена-кореспондента АН УРСР С. М. Бібікова, заступником – кандидата історичних наук І. С. Винокура⁴¹⁷.

З 1966 р. регулярно проводили діалектологічну та фольклорну навчальні практики студентів-філологів⁴¹⁸.

Ректорат, деканати, кафедри інституту забезпечували добру й своєчасну підготовку студентів до державних екзаменів. Із програмами державних екзаменів студентів ознайомлювали на початку навчального року. Для них читали оглядові лекції, проводили групові та індивідуальні консультації, семінари. Для самостійної роботи студентів кожної спеціальності було виділено окремі приміщення, вони мали доступ до фондів бібліотеки й кабінетів упродовж дня з 9.00 до 23.00 год. У кабінетах були списки літератури, що студенти мали використовувати під час підготовки до державних екзаменів⁴¹⁹.

Результати державних екзаменів на всіх факультети засвідчили, що випускники достатньо оволоділи програмним матеріалом, здобули необхідні теоретичні знання й практичні вміння для організації освітньо-виховного процесу в школі.

У 1959 р. випущено 506 спеціалістів, у т.ч. 191 особа навчалася на денній формі навчання і 315 – на заочній; 14 студентів стаціонару отримали диплом із відзнакою; у 1960 р. – відповідно 686, 190 і 496, 18; у 1961 р. – 570, 184 і 386,

⁴¹⁶ Археологічна експедиція діє. *Радянський студент*. 1965. 17 липня. №21 (459). С. 1; Довгань С. Розкопки в Ружичанці. *Радянський студент*. 1965. 7 жовтня. №27 (460). С. 1; Стороженко В., Гуцал А. Дослідження в Ружичанці. *Радянський студент*. 1966. 27 жовтня. №27 (498). С. 2.

⁴¹⁷ Хроніка. *Радянський студент*. 1964. 29 жовтня. №31 (425). С. 2.

⁴¹⁸ У словесників. *Радянський студент*. 1966. 8 вересня. №21 (492). С. 1.

⁴¹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 96.

10, у 1962 р. – 430, 172 і 258, 12; у 1964 р. – 564, 218 і 346, 12; у 1965 р. – 502, 236 і 266, 16. До того ж у 1963 р. інститут закінчили 163 студенти денної форми навчання, з яких 14 отримали диплом із відзнакою, у 1966 р. – відповідно 238 і 13⁴²⁰.

Водночас серед випускників були й ті, які не змогли успішно завершити навчання. У 1961 р. не склали державні екзамени 6 студентів⁴²¹, у 1963 р. – 7⁴²².

Традиційно випускники залишали відгуки на сторінках інститутської багатотиражки «Радянський студент» про своє навчання. Вони щиро дякували інституту за знання й уміння, які вони набули. Водночас у відгуках містилася й слова, адресовані КПРС, що є цілком зрозумілим, зважаючи на час, у якому жила молодь. Наприклад, 4 липня 1964 р. на сторінках газети надрукували лист випускників факультету педагогіки і методики початкової освіти В. Ліхоманової, Г. Яцуненко й Р. Костюк: «Хочеться подякувати інституту щирими і теплими словами, подякувати за все – за турботу, знання, за путівку в життя, яка відкриває нам широкі двері у цікаве, насичене творчою працею майбутнє. Рідний інститут! Як жаль покидати твої стіни, твої аудиторії, твої читальні зали і бібліотеки. Ти багато знань дав нам, інститут, ти зробив усе, щоб ми вийшли висококваліфікованими вчителями, яким люди без вагань довіряють своїх дітей. Ми хочемо запевнити тебе, що всі свої зусилля, свою працю, тепло сердець і натхнення віддамо народові. Звичайно, важко прощатися з рідним вузом. І якщо хтось побачить сум у наших очах, то це явище природне. Але не

⁴²⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 209, арк. 30; спр. 224, арк. 1; спр. 233, арк. 4; спр. 244, арк. 95; спр. 259, арк. 95; спр. 275, арк. 17; спр. 293, арк. 62; спр. 311, арк. 12, 68; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 121; Фещук М. Кожен четвертий. *Радянський студент*. 1960. 1 вересня. №15 (275). С. 1; Черговий загін випускників заочного. *Радянський студент*. 1962. 1 вересня. №24 (340). С. 1-2; Росте студентська сім'я. *Радянський студент*. 1966. 8 вересня. №21 (492). С. 1.

⁴²¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 95.

⁴²² Там само, спр. 275, арк. 17, 107.

тільки сум – і радість світиться в очах. Це радість – за те, що нарешті ми маємо всі можливості віддячити трудом нашої батьківщині, нашої рідній Комуністичній партії за материнську турботу. Нам заздриць чимало людей. Заздриць тому, що ми живемо в такій чудовій країні, де праця, багатства, майбутнє – все сповнене щастям, яким володіє народ. І саме тепер ми це відчуваємо так гостро. Відчуваємо гордість за свою батьківщину, бо вона ж справді найкраща в світі!»⁴²³.

З-поміж випускників були й ті, хто, виявляючи високу громадянську свідомість, їхали навчати дітей за межі України. Наприклад, у 1960 р. 12 випускників історико-філологічного факультету виявили бажання поїхати на роботу в школи Таджикиської РСР⁴²⁴. Наступного року студенти-випускники фізико-математичного факультету вирішили за комсомольською путівкою виїхати в райони цілинних земель⁴²⁵.

*Випускники
фізико-математичного
факультету: І. Вишневський,
А. Томусяк, М. Роженко,
Д. Мартинюк. 1962 р.*

Серед випускників були особи, які згодом прославлять заклад. Зокрема, І. М. Вишневський (директор Інституту ядерних досліджень АН УРСР, заслужений діяч науки УРСР, академік НАН України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки), Д. І. Мартинюк (доктор фізико-математичних наук, професор механіко-математичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, лауреат Державної премії УРСР в галузі

⁴²³ Ліхоманова В., Яцуненко Г., Костюк Р. Щирими і теплими словами. *Радянський студент*. 1964. 4 липня. №23 (417). С. 1.

⁴²⁴ Випускники одержали призначення. *Радянський студент*. 1960. 30 квітня. №10 (270). С. 1.

⁴²⁵ Александрович З., Лепьохіна А., Шудрова А., Гадомська Є. На цілину!. *Радянський студент*. 1961. 4 квітня. №9 (293). С. 2.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

науки і техніки)⁴²⁶, Н. Й. Волошина (доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, заслужений діяч науки і техніки України, заступниця голови спеціалізованої вченої ради Інституту педагогіки АПН України, головна редакторка часопису «Українська література в загальноосвітній школі»)⁴²⁷, М. М. Роженко (доктор філософських наук, професор Національної академії оборони України, академік АНВШ України, за письмовий протест 1972 року проти арештів Василя Стуса, Євгена Пронюка, Василя Лісового та інших був звільнений із Інституту філософії й адміністративно висланий із Києва)⁴²⁸, І. Є. Турчин (український тренер із гандболу, заслужений тренер СРСР, найуспішніший тренер в історії гандболу, який створив команду «Спартак» (Київ) – 20-разового чемпіона СРСР, 13-разового переможця Кубка Європейських чемпіонів. За видатні досягнення в спорті Турчин і його команда занесені в Книгу рекордів Гіннеса)⁴²⁹ та багато ін.

Кафедри інституту підтримували систематичний зв'язок з випускниками попередніх років: листування з випускниками з різних питань теорії та практики навчання; надання консультацій в інституті; допомога в проведенні роботи з учнями в лабораторіях інституту; ознайомлення з роботою окремих випускників безпосередньо в школі; залучення випускників до інститутських конференцій. Листувалися з випускниками всі профільні кафедри. Зокрема, у 1964-1965 н.р. найбільше запитань надходило стосовно вдосконалення методів навчання, особливо щодо впровадження методів

⁴²⁶ Їх залишено для роботи на кафедрах. *Радянський студент*. 1962. 6 жовтня. №28 (344). С. 1.

⁴²⁷ Філінюк А. Г., Логвиненко Н. Ніла Йосипівна Волошина. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 676.

⁴²⁸ Філінюк А. Г., Суровий А. Ф. Микола Маркович Роженко. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. Т. 2. С. 793.

⁴²⁹ Комарніцький О. Б. Ігор Євдокимович Турчин. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 746.

програмованого навчання. З цих питань викладачі інституту виступали на районних конференціях вчителів. Викладачі кафедр математики, фізики консультували щодо виготовлення контролювальних пристроїв та їх застосування, кафедри української та російської мови, історії – з питань програмування навчального матеріалу. На кафедрі легкої атлетики затребуваними були консультації з удосконалення спортивних знарядь⁴³⁰.

Найбільш поширеною формою співпраці були наради-зустрічі й конференції випускників. У березні 1962 р., під час весняних канікул, в інституті провели зустріч науково-педагогічних працівників і студентів з випускниками минулих років, на яку було запрошено понад 550 осіб із усіх районів області. З-поміж них – 9 завідувачів і 11 інспекторів районних відділів народної освіти. Вчителі-випускники оглянули навчальні приміщення інституту, зустрілися з науково-педагогічним працівниками й студентами своїх факультетів. На секціях української мови й літератури, російської мови й літератури, історії, математики, фізики й фізичного виховання вони поділилися своїм досвідом. Учасники наради в процесі секційної роботи висловили критичні зауваження й побажання, запропонували шляхи поліпшення підготовки учительських кадрів і зміцнення ділових зв'язків інституту зі школами. Зауваження й пропозиції обговорювали на засіданнях кафедр і враховували в подальшій роботі⁴³¹.

Велику роботу провели профільні кафедри в процесі підготовки конференції молодих учителів-випускників інституту, яка відбулася 1 липня 1965 р. Кафедри підготували тематику конференції за спеціальностями й надіслали випускникам для ознайомлення. Виступали з повідомленнями вчителів, з роботою яких викладачі інституту мали змогу ознайомитися в школах. Конференція відбулася за високої

⁴³⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 68.

⁴³¹ Там само, спр. 259, арк. 100; Довір'я партії виправдаємо з честю!. *Радянський студент*. 1962. 3 квітня. №11 (327). С. 1.

активності учасників, які поділилися досвідом своїх перших уроків⁴³².

Однією з ділянок роботи науково-педагогічних працівників інституту було систематичне вивчення роботи школи з метою надання допомоги в удосконаленні шляхів і методів організації освітньо-виховного процесу, а також використання кращого досвіду роботи шкіл і окремих вчителів для покращення фахової підготовки студентів.

Форми зв'язків інституту зі школами різноманітні: листування з учителями і надання письмових консультацій і порад, виїзди науково-педагогічних працівників для вивчення роботи шкіл області, надання методичної допомоги під час проведення педагогічної практики, організація семінарів і курсів для вчителів різного фаху, педагогічна робота викладачів інституту в школах, виконання наукових досліджень педагогічної тематики та проведення експериментальних досліджень у школі тощо.

На всіх кафедрах вивчали й узагальнювали передовий педагогічний досвід. Важливою виявилася роль створеного в 1963-1964 н.р. семінару передового педагогічного досвіду. В його роботі брали участь найбільш досвідчені вчителі міста й області, які виступали з повідомленнями про свій досвід роботи з найбільш складних і актуальних питань шкільної практики. Проведено 6 засідань, на яких розглядали кращу роботу в школі, методи й засоби боротьби за високу грамотність, позакласну роботу тощо. Семінар зорієнтований на старшокурсників, але його засідання були популярними й з-поміж студентів інших курсів⁴³³.

У кабінетах кафедр створили стенди передового педагогічного досвіду, матеріали яких науково-педагогічні працівники інтенсивно використовували на лекціях і практичних заняттях як засіб пропаганди кращих зразків роботи вчителів. Члени кафедр періодично відвідували уроки кращих учителів і всебічно їх аналізували. Наприклад, у 1963-1964 н.р.

⁴³² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 69.

⁴³³ Там само, спр. 293, арк. 35.

відвідали й проаналізували уроки Л. В. Ковальчук, І. І. Булавіної (СШ №5), В. О. Івашкової (СШ №4), Ю. М. Добровольського (СШ №13), І. Д. Івашкова (СШ №14) та ін.⁴³⁴

Чимало викладачів інституту проводили наукові дослідження, пов'язані з роботою школи, про що розповімо нижче. Кафедри організовували творчу допомогу кращим учителям міста й області в узагальненні їхнього досвіду. У 1961-1962 н.р. науково-педагогічні працівники кафедр української мови та літератури, російської мови та літератури, історії, педагогіки детально вивчили роботу Смотрицької СШ⁴³⁵.

Викладачі факультету та кращі вчителі шкіл спільно опрацьовували окремі методичні проблеми. Деякі науково-педагогічні працівники підготували низку методичних посібників для вчителів. У 1960 р. доцент І. С. Зеленюк видав посібник «Красзнавчий матеріал на уроках історії», доцент М. Д. Березовчук – «Методичні вказівки до курсу «Основи політичних знань» тощо. Видавництво «Радянська школа» опублікувало «Орфографічний словник: посібник для учнів початкової школи» старшого викладача М. П. Стефанцева⁴³⁶. У 1963-1964 н.р. М. М. Хмелінський видав посібник «Самостійна робота учнів з української літератури», О. І. Брицина – «Вивчення орфоепічних норм української мови в 5-8 класах», Г. Л. Лебедик – «Твір за картиною в класі» тощо.⁴³⁷

Практикували виїзні засідання кафедр. Викладачі кафедри математики впродовж декількох років вивчали роботу Чемеровецької СШ та в травні 1962 р. провели в школі спільне засідання кафедри та педагогічної ради закладу з питань активізації методів навчання⁴³⁸. У 1963-1964 н.р. найбільш змістовними були виїзні засідання кафедр історії та марксизму-

⁴³⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 293, арк. 36.

⁴³⁵ Там само, спр. 259, арк. 100.

⁴³⁶ Там само, спр. 234, арк. 2; спр. 235, арк. 2.

⁴³⁷ Там само, спр. 293, арк. 34.

⁴³⁸ Там само, спр. 259, арк. 100.

ленінізму в Хмельницькому, присвячені питанням викладання суспільствознавства в школах⁴³⁹.

З метою надання допомоги вчителям кафедри організували семінари й методичні конференції. Зокрема, на кафедрі математики працювали постійні семінари-практикуми з креслення й моделювання. Кафедра фізики організувала й провела теоретичний семінар для випускників інституту, які працювали в школах області та продовжували підвищувати свій теоретичний рівень. На семінарі виголошено доповіді «Плазмовий стан речовини», «Керовані термоядерні реакції», «Проблеми фізики елементарних часток», «Квантова радіофізика» тощо.⁴⁴⁰

26-28 грудня 1963 р. в інституті провели науково-практичну конференцію вчителів початкових класів Хмельницької області, організовану з ініціативи інституту вдосконалення вчителів і кафедри педагогіки та методики початкової освіти. У конференції брали участь понад 200 вчителів початкових класів, викладачі інституту, Хмельницького педагогічного училища, методисти інституту вдосконалення вчителів. На пленарних засіданнях заслухано 15 доповідей, з якими виступили викладачі (З. М. Варбанець, І. В. С'єдугіна, Смердева, Пецух), учителі, методисти, студенти-практиканти. Теми доповідей були різноманітними: завдання вчителів початкових класів у підвищенні ефективності навчання й виховання, шляхи попередження неуспішності та другорічництва, підвищення грамотності, естетичне й етичне виховання, організація методичної роботи тощо. Учасники конференції відвідали уроки кращих учителів початкових класів шкіл міста. Функціонувала педагогічна виставка, присвячена досвіду роботи кращих вчителів області. Матеріали конференції послужили збагаченню теоретичних курсів педагогіки й

⁴³⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 293, арк. 12.

⁴⁴⁰ Там само, спр. 259, арк. 100.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти фахових методик⁴⁴¹.

В інституті організовували роботу курсів підвищення кваліфікації вчителів. Одним із ініціаторів цих заходів був І. В. Івах. Зокрема, у 1961-1962 н.р. викладачі кафедр загальнотехнічних дисциплін, фізики, анатомії і фізіології людини провели значну роботу з організації та проведення курсів перепідготовки вчителів фізики, основ виробництва, біології⁴⁴². 3 жовтня 1963 р. в інституті почали працювати курси підвищення кваліфікації вчителів фізики Хмельниччини. Упродовж двох місяців курсанти вивчали окремі розділи фізики, методику викладання цього предмету, навчальне кіно, радіотехніку, електротехніку, астрономію, фотосправу. Лекції читали викладачі І. В. Івах, Ф. Г. Кравченко, О. І. Дорохов, Г. С. Раздимаха, В. Г. Кулаєв та ін.⁴⁴³

Питання про зв'язки кафедр зі школами обговорювали на засіданнях ради інституту, наприклад, 4 березня 1965 р. В обговоренні взяв участь І. В. Івах, який дещо критично висловився стосовно проведеної кафедрами роботи й запропонував: «Якщо зібрати все те, що робиться в інституті на допомогу школі, то виходить чимало. Проте великий обсяг проведеної роботи ще не дав відповідного ефекту. На кафедрах не завжди є плани проведення різних засідань. Найбільшу роботу в цьому відношенні проводить кафедра іноземних мов, надаючи практичну допомогу школам району. Така робота найбільш потрібна особливо там, де викладають іноземну мову вчителі без спеціальної освіти. Необхідно надати більшу допомогу опорним середнім школам міста і району. Планування часто носить не конкретний характер. Слід точно вказувати коли, в якій школі, в якого вчителя відвідати уроки та з якою метою. Не ведеться систематична робота з випускниками

⁴⁴¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 293, арк. 57; За останній тиждень. *Радянський студент*. 1964. 1 січня. №1 (395). С. 1; Якщо перед тобою молодші школярі... Нотатки з науково-практичної конференції. *Радянський студент*. 1964. 16 січня. №2 (396). С. 1-2.

⁴⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 100.

⁴⁴³ Двомісячні курси науково-педагогічних працівників фізики. *Радянський студент*. 1963. 10 жовтня. №31 (384). С. 1.

інституту. Молодих викладачів, які не працювали в школах, варто направити в школу, внести для цього відповідну кількість годин в індивідуальні плани. Всю роботу щодо зв'язку із випускниками зосередити на факультетах, це буде більш конкретна й реальна допомога нашим випускникам»⁴⁴⁴.

2.3. Науково-дослідна робота

Поряд із організацією освітньо-виховного процесу в полі зору проректора І. В. Іваха перебувала науково-дослідна робота.

Основними науковими проблемами, над якими працювали викладачі інституту, були «комуністичне будівництво в Україні» (як і освітньо-виховна робота, науково-дослідна також була заідеологізована), історія партійних організацій області, історіографія, літературознавство й мовознавство, історія розвитку природничих наук. Розробляли й науково-методичну тематику, пов'язану з удосконаленням освітньо-виховної роботи у виші та в школі⁴⁴⁵.

Відсоток науково-педагогічних працівників, які займалися науково-дослідною роботою, з кожним роком знижувався. Так, у 1959 р. до НДР залучили 92,0% викладачів; у 1960 р. – 81,6%; у 1961 р. – 83,1%; у 1962 р. – 68,8%; у 1963 р. – 68,7%; у 1964 р. – 69,7%; у 1965 р. – 59,8%⁴⁴⁶. Негативна динаміка пов'язана з тим, що в середині десятиліття значно збільшилася кількість науково-педагогічних працівників – кращих випускників університетів та інституту, вчителів, яким потрібен був час, щоб обрати тему наукового дослідження та розпочати роботу над ним.

Щодо тематики НДР, то їх кількість зростала. У 1963 р. розробляли 64 науково-дослідні теми (порівн.: у 1960 р. – 24), у т.ч. 2 колективні і 62 – індивідуальні, у 1964 р. – відповідно 58, 1

⁴⁴⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 304, арк. 16.

⁴⁴⁵ Там само, спр. 294, арк. 3.

⁴⁴⁶ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 15, 23 (підр. наші).

і 57; у 1965 р. – 77, 4 і 73⁴⁴⁷. Господоговірну тематику в інституті не розробляли⁴⁴⁸.

Серед інших якісно вирізнялася колективна тема «Підвищення ефективності уроку», яку розробляли викладачі кафедр педагогіки та психології, математики, фізики, української мови та літератури, російської мови та літератури, анатомії і фізіології людини та гімнастики⁴⁴⁹. До її виконання залучені доценти І. Г. Оплаканський, М. М. Хмелінський, Є. Ф. Єлінецький, кандидати педагогічних наук Д. І. Марченко, І. В. Івах, старші викладачі І. К. Загинайло, А. Л. Лебедик, В. П. Шейко, П. А. Родін, М. М. Магден, І. Ю. Гнатенко, асистенти А. П. Кучменко, О. І. Лубенцова⁴⁵⁰.

Чимало науково-педагогічних працівників інституту проводили експериментальну роботу в школі, узагальнювали кращий досвід роботи вчителів. У 1960-1961 н.р. доцент І. Г. Оплаканський працював над темою «Підвищення активності і самостійності учнів на уроках історії», старший викладач Д. І. Марченко – «Зв'язок теорії і практики при викладанні алгебри», асистент І. Ф. Роздобудько – «Дидактичні основи уроку в навчальній майстерні», асистент М. Д. Цвіянович – «Організація суспільно-корисної роботи у класах з виробничим навчанням», доцент Є. Ф. Єлінецький – «Психологічні основи підвищення ефективності уроку», доцент М. М. Хмелінський – «Самостійна робота учнів з української літератури в 5-8 класах» і т.ін.⁴⁵¹ Загалом, у 1959 р. із 81 викладача, що займався науково-дослідною роботою, над шкільною тематикою працювали 44⁴⁵², у 1960 р. – відповідно 71

⁴⁴⁷ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 59.

⁴⁴⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 3.

⁴⁴⁹ Там само, спр. 234, арк. 2; спр. 235, арк. 2; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 128

⁴⁵⁰ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 3.

⁴⁵¹ Там само, спр. 244, арк. 80-81.

⁴⁵² Там само, спр. 234, арк. 1; ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 49.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
і 39⁴⁵³, у 1961 р. – 74 і 42⁴⁵⁴, у 1962 р. – 75 і 32⁴⁵⁵. Щодо наступних років, то відповідної інформації у звітах немає.

Активізації науково-дослідної роботи слугувало створення науково-дослідних лабораторій. Першу таку лабораторію створено в 1964 р. на кафедрі фізики – спектроскопічних методів дослідження фізико-хімічних процесів, які відбувалися в низькотемпературній плазмі. Для її оснащення в 1963 р. закупили кварцевий спектрограф ІСП-28, а у 1964 р. придбали спектропроектор ПС-18, мікрофотометр МФ-2. На кафедрі анатомії та фізіології людини функціонувала лабораторія з проблем біохімії, для якої закупили фотоелектроколориметр ФЕК-М, осцилограф Н-700, терези аналітичні АДВ-200, електростимулятор м'язів АСМ-3, термостат сухоповітряний 2Ц-450, світлоповітряну ванну⁴⁵⁶.

Загальна кількість друкованої продукції була незначною. Власне, це стосується не лише Кам'янець-Подільського педінституту, але й низки інших педвишів. У процесі оцінювання кількості опублікованих праць, варто враховувати різні чинники: незначний видавничий потенціал республіки, черги на опублікування праць, обмежена кількість періодичних видань.

У таблиці 4 представлено кількість виданих наукових праць науково-педагогічним працівниками педінституту.

Таблиця 4⁴⁵⁷

***Інформація про кількість наукових праць, виданих
науково-педагогічним працівниками педінституту в 1959-
1966 рр.***

⁴⁵³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 235, арк. 1; ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 44.

⁴⁵⁴ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 254, арк. 8; спр. 260, арк. 1.

⁴⁵⁵ Там само, спр. 276, арк. 2; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 128

⁴⁵⁶ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 312, арк. 3.

⁴⁵⁷ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 62-63.

Роки	Всього праць	Книги і брошури			Статті			Тез доповідей
		Монографії	Підручники і навчальні посібники	Навчально-методичні посібники і методичні рекомендації	Всього статей	Статті у наукових журналах та збірниках	Зарубіжні публікації	
1959	37	*	1	*	32	*	*	2
1960	51	-	1	4	46	*	*	2
1961	13	-	4	1	8	*	*	1
1962	29	2	-	3	15	*	*	*
1963	12	*	*	*	*	*	*	*
1964	20	-	5	*	15	8	*	*
1965	30	1	3	*	12	*	1	3
1966	28 (28,9)	1	1	4	*	*	*	*

*Даних не виявлено.

З-поміж інших виокремимо праці І. С. Зеленюка «1917 рік на Поділлі», В. І. Тищенка «Народ про Кармалюка», П. І. Свідера «О. Копиленко (життя і творчість)», Є. Ю. Сокрутенка «Горький і Короленко», «Пламенное слово великого Кобзаря», І. Ф. Роздобудька «Педагогічна практика в сільській школі»⁴⁵⁸, Л. А. Коваленка «Демократические течения в историографии Украины XIX в.», «Конспект лекцій з української історіографії XIX ст.», І. С. Винокура «Археологічні пам'ятки Хмельниччини», С. І. Білецького «М. Коцюбинський – борець за щастя народу», М. Я. Брицина «Русская диалектология» та ін.⁴⁵⁹

До початку 60-х рр. видавали науковий збірник «Наукові записки». У 1960 р. вийшли два томи: серія історико-філологічна (т. 8) і фізико-математична (т. 9), у яких вміщено

⁴⁵⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 81; оп. 10, спр. 39, арк. 82; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 63.

⁴⁵⁹ Там само, спр. 304, арк. 13; спр. 312, арк. 28; На підвищення кваліфікації. *Радянський студент*. 1965. 11 березня. №8 (441). С. 2.

статті науково-педагогічних працівників, які завершили роботу над кандидатськими дисертаціями (загалом 11 авторів)⁴⁶⁰. У 1961 р. видано 10 том⁴⁶¹, а у 1962 р. – 11-й і останній 12-й том⁴⁶².

Контроль і керівництво науково-дослідною роботою в інституті здійснювався різними шляхами. На засіданнях кафедр обговорювали тематику й перспекти наукових робіт науково-педагогічних працівників, викладачі звітували про виконання планів і графіків проведення досліджень, про плани й результати творчих відряджень. На засіданнях кафедр аналізували та рецензували виконані науково-педагогічними працівниками роботи чи їх частини. Кафедри підбивали обов'язкові підсумки науково-дослідної роботи за півріччя. Рада інституту обговорювала плани науково-дослідної роботи, звіти кафедр, окремих науково-педагогічних працівників і деканів факультетів про організацію науково-дослідної роботи, виконання планів роботи впродовж року⁴⁶³.

Ректорат і кафедри організували роботу з підвищення наукової кваліфікації науково-педагогічних працівників інституту через відрядження на курси підвищення кваліфікації, творчі відрядження для консультацій, творчі відпустки для завершення дисертаційних робіт. Упродовж 1962 р. творчі відпустки надано 19 науково-педагогічним працівникам. Старший викладач кафедри марксизму-ленінізму О. М. Жук з 1 лютого до 1 липня перебував в інституті підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук в Київському університеті. Цей час використано продуктивно: крім виконання завдань, пов'язаних із перебуванням в інституті, він закінчив складання кандидатських екзаменів (іноземна мова) і обрав тему

⁴⁶⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 235, арк. 3; ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 50.

⁴⁶¹ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 79; спр. 254, арк. 9; спр. 260, арк. 62; ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 44.

⁴⁶² Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: бібліографічний покажчик / [уклад.: О. В. Веселовська, Т. М. опря, В. М. Пархоменко]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. 172 с.

⁴⁶³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 234, арк. 22.

дослідження для кандидатської дисертації⁴⁶⁴. У 1963 р. короткотермінові (1-2 місяці) творчі відпустки надано 42 науково-педагогічним працівникам⁴⁶⁵, у 1964 р. – 37⁴⁶⁶.

Доцентів для завершення написання докторських дисертацій переводили на ставки наукових співробітників. 27 березня 1962 р. наказом міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР затверджено інструкцію про порядок переведення кандидатів наук, які працювали в закладах вищої освіти, на посади наукових співробітників для підготовки докторських дисертацій. За інструкцією дозволяли звільняти від роботи кандидатів наук, що мали значні результати наукових досліджень. На посади старших наукових співробітників переводили кандидатів наук, що мали вчене звання доцента чи професора, на посади молодших наукових співробітників – кандидатів наук, що не мали вченого звання. Вказані посади заміщалися зазвичай особами не старше 45 років. Претенденти подавали на ім'я ректора заяву, у якій вказували необхідні терміни переведення й додавали розгорнений план наукового дослідження, календарний графік його виконання, перелік виконаних науково-дослідних робіт. Питання про переведення на посаду наукового співробітника вишу вирішували в межах встановленої інституту квоти посад наукових співробітників терміном на один рік. Після закінчення цього терміну подавали на раду інституту науковий звіт, за результатом якого рада ухвалювала рішення рекомендувати продовжити термін ще на один рік або повернути на викладацьку роботу. Після завершення терміну перебування на посаді наукового співробітника кандидат наук зобов'язаний надати наукове дослідження в обсязі докторської дисертації та доповісти його на раді інституту⁴⁶⁷. У Кам'янець-Подільському педінституті в 1962 р. для закінчення роботи над докторською дисертацією перевели на посаду старшого наукового працівника доцента

⁴⁶⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 42.

⁴⁶⁵ Там само, спр. 294, арк. 35.

⁴⁶⁶ Там само, спр. 312, арк. 33.

⁴⁶⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3363, арк. 48-48зв.

М. Я. Брицина. Матеріали, подані раді інституту в грудні 1962 р., свідчили про те, що викладач план роботи виконував успішно⁴⁶⁸.

Для завершення написання кандидатських дисертацій викладачів інституту направляли в цільову та річну аспірантуру. Щоправда до аспірантури вступали окремі викладачі. Наприклад, у 1963 р. закінчував цільову аспірантуру в Дніпропетровському університеті за спеціальністю «Електроскопія» старший викладач В. П. Житкевич, який завершив роботу над дисертацією та подав її в спецраду факультету до захисту⁴⁶⁹. У 1964 р. у цільову аспірантуру Київського педінституту за спеціальністю «Теорія ймовірностей. Математична статистика» вступив асистент кафедри математики А. А. Томусяк. На стажування до Інституту математики АН УРСР відрядили асистента Д. І. Мартинюка, а до Харківського інституту низьких температур – асистента В. П. Яшкова. До річної аспірантури в 1964 р. не направили нікого. 1 лютого 1964 р. із річної аспірантури повернувся асистент І. Ф. Роздобудько, який у грудні того ж року захистив дисертацію⁴⁷⁰.

Причина вступу до річної аспірантури поодиноких викладачів – відсутність відповідних напрацювань. У «Положенні про аспірантуру при вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах», введеному в дію наказом міністра вищої освіти СРСР від 10 червня 1957 р., зазначалося, що в аспірантуру терміном до одного року зараховували науково-педагогічних працівників для завершення науково-дослідної роботи з теми, підготовки й захисту, на основі проведених наукових досліджень, дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата наук. В аспірантуру зараховували викладачів вишів, що мали стаж наукової та практичної роботи, склали кандидатські екзамени, виконали науково-дослідну роботу з обраної теми в обсязі, достатньому для підготовки й

⁴⁶⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 42.

⁴⁶⁹ Там само, спр. 294, арк. 29.

⁴⁷⁰ Там само, спр. 312, арк. 38-39.

захисту на основі цієї роботи дисертації впродовж терміну перебування в річній аспірантурі, опублікували статті чи монографію з цієї теми⁴⁷¹. Тобто в річну аспірантуру мали вступати ті, у кого практично була готова дисертація.

Науково-педагогічні працівники, які працювали над дисертаціями, систематично звітували про роботу. Кожну частину їх роботи уважно рецензували та надавали потрібну допомогу в подальших дослідженнях⁴⁷².

Над докторськими дисертаціями працювали доценти Л. А. Коваленко (Тема дисертації «Демократичні течії в історіографії України XIX століття»), С. Д. Болотов («Формування соціалістичної свідомості радянського селянства і переростання її в комуністичну»), М. Я. Брицин («Юридическая номенклатура наследственного и обязательственного права восточных славян до XV века»)⁴⁷³, М. Д. Березовчук («Комнезами України»)⁴⁷⁴. Деякий час над дисертацією працювала й кандидат біологічних наук Н. Г. Литовченко⁴⁷⁵.

На жаль, з цієї славної когорти дисертацію, будучи науково-педагогічними працівниками педінституту, захистили лише Л. А. Коваленко, і М. Я. Брицин (Михайло Якимович захистився дещо пізніше, у часи ректорства І. В. Іваха, про що розповімо в наступному розділі). Непростим був шлях до докторського ступеня в першого з цих науковців. Леонід Антонович подав до захисту дисертацію в Ленінградський університет ще в 1962 р. Науковці Київського та Ленінградського університетів, Інституту історії АН УРСР позитивно оцінювали роботу, але попередній розгляд зволікався. Було підготовлено текст автореферату⁴⁷⁶. Власне, сам захист відбувся лише в лютому 1965 р., але не в Ленінграді, а на засіданні вченої ради Київського державного університету

⁴⁷¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2080, арк. 14.

⁴⁷² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 312, арк. 2.

⁴⁷³ Там само, спр. 276, арк. 62; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 128

⁴⁷⁴ Там само, спр. 294, арк. 28.

⁴⁷⁵ Там само, спр. 254, арк. 8; спр. 260, арк. 1; спр. 276, арк. 2.

⁴⁷⁶ Там само, спр. 294, арк. 28.

ім. Т. Г. Шевченка⁴⁷⁷. Так педінститут отримав першого доктора наук.

Доцент М. Д. Березовчук підготував текст дисертації «Комнезами України» й монографію на цю ж тему, яку хотіли опублікувати в Держполітвидаві України⁴⁷⁸. Однак у грудні 1963 р. він покинув педінститут, оскільки його призначили ректором Уманського педінституту (на цій посаді працював до 1970 р.). У 1968 р. захистив дисертацію⁴⁷⁹. Доцент С. Д. Болотов написав текст дисертації та підготував монографію, однак у середині 1964 р. вибув з інституту⁴⁸⁰.

Щодо захистів кандидатських дисертацій, то в 1959 р. в інституті захищено 1 кандидатську дисертацію (К. С. Заблоцька)⁴⁸¹; у 1960 р. – жодної; у 1961 р. – 3 (І. В. Івах, Р. П. Ростікус, П. І. Свідер)⁴⁸²; у 1962 р. – 1 (Д. І. Марченко)⁴⁸³; у 1963 р. – 4 (І. С. Винокур, М. Ф. Александра, Ф. А. Петляк, О. Д. Степенко)⁴⁸⁴; у 1964 р. – 3 (В. П. Житкевич, І. Ю. Гнатенко, І. Ф. Роздобудько)⁴⁸⁵; у 1965 р. – 2

⁴⁷⁷ Л. А. Коваленко – доктор історичних наук. *Радянський студент*. 1965. 25 лютого. №6 (439). С. 1.

⁴⁷⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 294, арк. 28.

⁴⁷⁹ Андрусишин Б.І. Березовчук Микола Данилович. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=39370 (дата доступу: 29.01.2023).

⁴⁸⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 312, оп. 8, спр. 312, арк. 31.

⁴⁸¹ Там само, спр. 234, арк. 81.

⁴⁸² Там само, спр. 244, арк. 79; спр. 254, арк. 9; спр. 260, арк. 62; ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 44; Камінська Н. Наукове життя. *Радянський студент*. 1962. 15 березня. №9 (325). С. 2.

⁴⁸³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 64; Коротко. *Радянський студент*. 1962. 6 грудня. №35 (351). С. 1.

⁴⁸⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 294, арк. 29; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 129; Захист дисертації. *Радянський студент*. 1963. 31 жовтня. №34 (387). С. 1.

⁴⁸⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 304, арк. 13; спр. 312, арк. 31; Нові кандидати наук. *Радянський студент*. 1964. 31 грудня. №38-39 (432-433). С. 1.

(І. Д. Коломієць, Г. М. Краєвська)⁴⁸⁶; у 1966 р. – 4 (Ю. Н. Скринник, М. А. Скорський, К. С. Константинов, П. Ф. Щербина)⁴⁸⁷.

У річних звітах про науково-дослідну роботу інституту звертали увагу на складання науково-педагогічним працівниками кандидатських екзаменів. У 1963 р. повністю склали екзамени 16 осіб і продовжували складання 33. 24 викладачі ще не розпочали складання екзаменів, переважно це ті, хто працював у виші перший рік. Ректорат, деканати й кафедри інституту надавали науково-педагогічним працівникам допомогу в підготовці до складання екзаменів. Наприклад, кафедра марксизму-ленінізму організувала філософський семінар, а кафедра іноземних мов – заняття з іноземних мов для викладачів, що готувалися до екзамену. Ректорат надавав відпустки до одного місяця для підготовки й складання екзаменів⁴⁸⁸. У 1964 р. повністю склали кандидатські екзамени 23 особи й продовжували складання 24. 34 викладачі ще не розпочали складання екзаменів, більшість із яких працювали у виші 1-3 роки. Викладачі С. С. Шестакевич, Б. Р. Ліпман, О. В. Савронь трудилися в інституті 4-5 років, але через значне навчальне навантаження складання екзаменів не розпочинали⁴⁸⁹. У вересні 1962 р. щодо цього секретар парторганізації Є. Ю. Сокрутенко на звітно-виборних зборах парторганізації звертав увагу на те, що велике навчальне навантаження не давало можливості молодим науково-педагогічним працівникам

⁴⁸⁶ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 57; Г. М. Краєвська – кандидат філологічних наук. *Радянський студент*. 1965. 25 лютого. №6 (439). С. 1

⁴⁸⁷ Винокур І. С., Баженов Л. В. Петро Федорович Щербина. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 544; Сохацька Є. І. Микола Андрійович Скорський. Там само. С. 594; Підвищується кваліфікація. *Радянський студент*. 1966. 8 вересня. №21 (492). С. 1.

⁴⁸⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 294, арк. 29-30.

⁴⁸⁹ Там само, спр. 312, арк. 32.

займатися НДР: «... при навантаженні понад 1 тис. годин не може бути серйозної розмови про науковий ріст»⁴⁹⁰.

В інституті щорічно проводили регіональні або вишівські наукові конференції.

Щодо першої з них, то в жовтні 1962 р. в інституті проведено науково-теоретичну конференцію, присвячену 900-річчю міста Кам'янця-Подільського. На запрошення інституту в цій конференції брав участь академік М. М. Тихомиров (доповідь «Про початки міста Кам'янця-Подільського»). Виступили також секретар міськкому КПУ Ф. П. Возняк (тема доповіді «Соціалістичний Кам'янець-Подільський»), директор історичного музею Г. М. Хотюн («Історичні та архітектурні пам'ятники міста Кам'янця-Подільського»), кандидат історичних наук Р. П. Ростигус («Кам'янець-Подільський – науковий і культурний центр Поділля»), заступник директора облдержархіву І. В. Гарнага («Архівні документи про історію Кам'янця-Подільського»), доцент В. І. Тищенко («Народний герой Устим Кармалюк у фольклорній творчості (на матеріалах Кам'яначчини)»), науковий працівник історичного музею Н. К. Козлова («Визначні діячі науки, культури і мистецтва Кам'янця-Подільського»), доцент Л. А. Коваленко («Місто Кам'янець-Подільський в історичній літературі»)⁴⁹¹.

У вересні 1965 р. відбулася I Подільська історико-краєзнавча конференція. У її роботі взяло участь багато визначних учених: член-кореспондент АН УРСР, директор Інституту археології С. М. Бібіков, редактор «Українського історичного журналу», доктор історичних наук Ф. П. Шевченко, кандидат історичних наук М. Ю. Брайчевський та інші. На конференції були науковці зі Львова, Чернівців, Хмельницького, Кременця, вчителі та студенти. Надійшли вітання від директорів Інститутів історії Грузії та Вірменії, від народного художника

⁴⁹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 128.

⁴⁹¹ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 41; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 118; Програма ювілейної конференції в інституті, присвяченої 900-річчю Кам'янця-Подільського. *Радянський студент*. 1962. 13 жовтня. №29 (345). С. 1; Хвилююча розмова. *Радянський студент*. 1962. 27 жовтня. №30 (346). С. 1.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

України В. І. Касіяна. На пленарному засіданні вступне слово виголосив ректор І. С. Зеленюк. З доповідями виступили директор Хмельницького обласного державного архіву І. І. Кириченко («Визволення Хмельницької області від німецько-фашистських загарбників»), С. М. Бібіков («Давні кам'яні розробки на горі Білій в районі Кам'янця-Подільського»), старший викладач, кандидат історичних наук І. С. Винокур («Язичницькі ідоли на території Середнього Подністров'я»). Після пленарного засідання працювали секції історії, археології, фольклору та етнографії.⁴⁹²

Під час проведення I Подільської історико-краєзнавчої конференції. 1965 р.

14-15 грудня 1966 р. відбулася наукова конференція «Боротьба за владу рад на Поділлі», співorganizаторами якої виступили Інститут історії АН УРСР, обласне історико-краєзнавче товариство та обласне товариство «Знання». На пленарному засіданні учасники заслухали доповіді «Хмельниччина напередодні 50-річчя радянської влади» (другий секретар обкому КПУ М. І. Мехеда), «До питання про історію боротьби за владу на Поділлі» (підготував доцент І. С. Зеленюк, виголосив доцент кафедри історії інституту О. Д. Степенко),

⁴⁹² Любіть і знайте свій край (із Подільської історико-краєзнавчої конференції). *Радянський студент*. 1965. 16 вересня. №24 (457). С. 2.

«Деякі питання історії громадянської війни на Поділлі» (учасник подій В. М. Федоров, який мешкав у Києві). На засіданнях секцій виступили понад 20 учених. Закриваючи конференцію, проректор І. В. Івах відзначив, що її робота була плідною, а вона буде корисною не тільки для науковців, а й для усіх, хто цікавився історією Поділля та вивчав наш край⁴⁹³.

Найбільш масовими були загальноінститутські звітні наукові конференції (сесії) кафедр.

У 1959 р. конференція відбулася в грудні. Детальний звіт про її проведення залишив на сторінках інститутської газети «Радянський студент» заступник директора з науково-навчальної роботи І. В. Івах, для якого це була дебютна на такій посаді конференція. Він зазначив, що на відміну від попередніх років звітну сесію в 1959 р. проводили наприкінці грудня й це наклало деякий відбиток на підготовку до сесії. Частину робіт не прорецензували науковці з інших вишів, деякі роботи не були підготовлені для огляду на виставці і т.ін. Незважаючи на зміни в термінах проведення сесії, кафедри виставили на огляд та обговорення актуальні за тематикою й цікаві за змістом роботи. Для обговорення винесено 51 доповідь та повідомлення, з них 26 – на педагогічні теми. Активно обговорювали на секції педагогіки й психології дослідження, яке проводили група вчителів історії на чолі з доцентом І. Г. Оплаканським «Засоби підвищення активності і самостійності учнів на уроках історії». Цікаві матеріали про самостійну роботу учнів на уроках, про роботу з підручниками та історичною літературою висвітлено у доповідях заступника директора СШ №5 Л. Ковальчук та вчительки СШ №1 Л. Човник. Із зауваженням до постановки педагогічного експерименту та опрацювання його результатів виступили вчителі М. Дудніков, Є. Львович, Ю. Добровольський та ін. Відзначали актуальність тематики, опрацьованої науково-педагогічним працівниками кафедри історії. З доповідями виступили доцент І. Ф. Слизький, старші викладачі К. С. Константинов, П. А. Цикра, асистент

⁴⁹³ Підсумки наукової конференції. *Радянський студент*. 1966. 22 грудня. №34 (505). С. 2.

Ф. А. Петляк та ін. На засіданні секції вказували на цінність історико-архівного матеріалу, зібраного й опрацьованого доцентом І. Ф. Слизьким. Схвалення дістала й робота П. А. Цикри, яка була єдиним методичним дослідженням, поданим на секцію суспільних наук. На секції мови й літератури виділялися роботи кандидата філологічних наук В. І. Тищенка та доцента Є. Королькової. Перший із них узагальнив досвід учителів літератури в роботі «Наочність як засіб підвищення ефективності уроку з літературного читання». Робота доцента Королькової «Образ бурі в російському живописі 40-70-х років ХІХ століття» характеризувалася оригінальністю задуму, авторка пов'язувала вивчення художньої літератури в школі з образотворчим мистецтвом. На секції виступили також П. І. Свідер, С. Є. Вайнтриб, Т. А. Бабіна, доповіді яких дістали схвальні відгуки. Активно й детально обговорювалися роботи доцента Г. С. Раздимахи, старших науково-педагогічних працівників О. І. Пушко, М. Й. Семиліта, Берлянда, асистента В. Г. Тихого на спільному засіданні секцій фізики й математики. Спільне обговорення сприяло глибшому аналізу науково-педагогічними працівниками наукових робіт, покращенню методики наукових досліджень. Організовано роботу секції анатомії й фізіології людини та фізвиховання (керівник доцент Г. П. Антошечкін), у засіданні якої брали участь шкільні лікарі, більшість учителів фізичного виховання, члени студентських наукових гуртків. Заступник директора, аналізуючи роботу секцій, звернув увагу на те, що загальна організація була задовільною, але на засіданнях окремих секцій (фізики, математики, суспільних наук, мови та літератури) не було вчителів та студентів. «Очевидно, – зазначав він, – що тематика досліджень наших викладачів при всій актуальності ще не донесена до вчителів шкіл, наукова робота стоїть ще дещо осторонь від практики шкіл. Це головний недолік, над ліквідацією якого ми повинні працювати в наступному році»⁴⁹⁴.

⁴⁹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 50; Івах І. В. Звітна наукова сесія кафедр інституту. *Радянський студент*.

У грудні 1960 р. на підсумковій науковій сесії виголошено 85 доповідей і повідомлень науково-педагогічних працівників, кращих учителів міста й області. Брав участь і виступив з доповіддю на сесії секретар міськкому КПУ Г. А. Тонкочеєв⁴⁹⁵.

У лютому 1961 року на науковій сесії за 1960 рік заслухали 59 доповідей та повідомлень із різних галузей наукових досліджень⁴⁹⁶, у березні 1962 р. – 52⁴⁹⁷, у лютому 1964 р. – понад 70⁴⁹⁸.

Проводили також інститутські науково-теоретичні конференції. У 1964 році їх приурочили до 100-річчя з дня заснування І Інтернаціоналу, 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка, 100-річчя М. М. Коцюбинського, 100-річчя М. Ю. Лермонтова⁴⁹⁹.

Викладачі інституту брали участь у престижних наукових конференціях та з'їздах: у 1963-1964 н.р. – у II нараді істориків-славистів (Л. А. Коваленко, А. О. Копилов), всесоюзній конференції археологів (І. С. Винокур)⁵⁰⁰.

Незважаючи на низку позитивів в організації НДР, вистачало й недоліків, на які неодноразово звертав увагу І. В. Івах. У своєму першому звіті за 1959 р. він скаржився на відсутність координації наукових досліджень із боку центральних органів (Міністерство освіти УРСР та його центральних науково-дослідних установ). Це призводило до розпорошення сил науковців, вибору випадкових тем для досліджень, дублювання. У 1960 р. міністерство зняло тему

1959. 31 грудня. №28 (260). С. 2; Звітно-наукова сесія кафедр. *Радянський студент*. 1959. 22 грудня. №27 (259). С. 1.

⁴⁹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 64.

⁴⁹⁶ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 81.

⁴⁹⁷ Івах І. В. Звітно-наукова сесія кафедр. *Радянський студент*. 1962. 22 березня. №10 (326). С. 2.

⁴⁹⁸ Звітна наукова сесія кафедр. *Радянський студент*. 1964. 20 лютого. №6 (400). С. 2; Проблеми, розробки, дослідження. *Радянський студент*. 1964. 19 березня. №10 (404). С. 2.

⁴⁹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 312, арк. 29.

⁵⁰⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 182.

М. М. Землінської, яка вже закінчила роботу над кандидатською дисертацією, оскільки над нею працювали інші науковці. Теми В. М. Савроня, В. Г. Кулаєва і А. П. Кучменка також зняли з реєстрації як «надто вузькі»⁵⁰¹.

Недостатньо чітким було планування науковцями досліджень із обраної теми, насамперед через відсутність кваліфікованої допомоги на місцях, а також через неможливість отримати кваліфіковану консультацію й допомогу з боку центральних науково-дослідних установ та вчених. Недостатнім в інституті було обладнання лабораторій для проведення експериментальних робіт.

Суттєвим недоліком було й те, що в інституті не організовували творчі колективи, які б працювали над чітко визначеною колективною темою. Значною мірою це пов'язано з невеликою кількістю науково-педагогічних працівників із науковими ступенями й званнями. Окремі працювали над тематикою, яка об'єднувала їх за науковим інтересом «Підвищення ефективності уроку», але це не було класичним комплексним дослідженням, коли результати роботи одного виконавця були тісно пов'язані або залежали від роботи іншого учасника. Заступник директора звертав увагу й на те, що Міністерство освіти не надавало допомоги інституту в опублікуванні робіт науково-педагогічних працівників, що завершили або завершують дисертаційні роботи (8 осіб), не сприяло в оприлюдненні робіт інших науковців інституту⁵⁰².

Заплановану тематику науково-дослідної роботи не завжди виконували. У 1959 році було заплановано до виконання 24 теми, з яких повністю виконано 12, частково 5, зовсім не виконано 7⁵⁰³. У 1960 р. стан поліпшився. Із 24 запланованих тем виконали 23⁵⁰⁴, у 1961 р. – відповідно 18 і 16⁵⁰⁵, у 1962 р. – 14 і 9⁵⁰⁶, у 1963 р. – 40 і 36⁵⁰⁷, у 1964 р. – 43 і 40⁵⁰⁸.

⁵⁰¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 235, арк. 25-26.

⁵⁰² Там само, спр. 234, арк. 27-28.

⁵⁰³ Там само, спр. 234, арк. 77.

⁵⁰⁴ Там само, спр. 235, арк. 73.

⁵⁰⁵ Там само, спр. 260, арк. 59.

⁵⁰⁶ Там само, спр. 276, арк. 61.

На засіданнях ради інституту неодноразово критикували роботу кафедр щодо організації науково-дослідної роботи. 11 січня 1962 р. І. В. Івах вказував, що кафедри недостатньо чітко організовували й контролювали виконання науково-педагогічними працівниками планів науково-дослідної роботи і тому не було можливості своєчасно надавати їм потрібну допомогу, а також забезпечити раціональне використання часу, наданого для наукових досліджень. Кафедра загальнотехнічних дисциплін не виконувала госпрозрахункових тем, недостатньо звертала увагу на підготовку публікацій та впровадження робіт. Науково-педагогічні працівники кафедр гімнастики, легкої атлетики, анатомії і фізіології недостатньо розробляли актуальні проблеми фізичного виховання. Навчальна частина і особливо кафедри інституту повільно готували до публікації завершені роботи викладачів, переважна більшість завідувачів кафедр не вимагали від виконавців належного оформлення кожної роботи, щоб її можна було надіслати для публікації⁵⁰⁹.

Іван Вікторович був доволі принциповим. У виступах критикував і рідну кафедру, і рідний факультет. 3 листопада 1960 р. на засіданні ради інституту розглянули питання про стан і заходи покращення науково-дослідної роботи кафедри фізики. І. В. Івах в обговоренні зазначив, що план наукових робіт кафедра не виконувала. Тематику досліджень недостатньо спрямовували на розв'язання питань викладання фізики в школі. Кафедра не брала участі у виконанні комплексної теми «Шляхи підвищення ефективності уроку». Недостатнім на кафедрі був контроль за виконанням плану наукової роботи⁵¹⁰. 17 червня 1965 р. проректор висловив незадоволення організацією НДР на факультеті: «Науково-дослідну роботу фізико-математичного факультету знаю детально. Сьогоднішнє становище в галузі науково-дослідної роботи виникло тому, що на протязі 10-15 років не вдалося створити колективу, з'єднаного якоюсь однією

⁵⁰⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 294, арк. 42.

⁵⁰⁸ Там само, спр. 312, арк. 45.

⁵⁰⁹ Там само, спр. 254, арк. 9-10.

⁵¹⁰ Там само, спр. 105, арк. 70.

науково-дослідною проблемою. Кафедри не укомплектовані, часто поповнюються нашими випускниками, вчорашніми студентами, які не мають досвіду науково-методичної роботи. Немає наукового центру, керівника, навколо якого б згуртувалися молоді сили. У нас є такі керівники на кафедрі історії, анатомії та фізіології та інших, а на фізико-математичному факультеті таких керівників поки що немає. Кафедра фізики великі надії покладає на лабораторію спектрального аналізу. Викладачі чекають експериментальної роботи, а теоретичними проблемами займаються мало. Слід правильно і повністю використовувати всю наявну на кафедрах апаратуру. Через різноманітність тем на кафедрах немає компетентного рецензування, обговорення окремих тем, не проводяться наукові семінари. Слід піти на деяку зміну з планування тем, у виборі тематики робіт, щоб створити групи викладачів і однопроблемні дослідження. Наукову відпустку давати лише для закінчення якоїсь роботи, при наявності результатів роботи»⁵¹¹.

Певну увагу в інституті надавали студентській науково-дослідній роботі. У 1959 р. у ній брали участь 37,1% студентів денної форми навчання, у 1960 р. – 50,9%, у 1961 р. – 43,6%, у 1962 р. – 37,9%, у 1963 р. – 36,8%, у 1964 р. – 35,3%, у 1965 р. – 29,3%, у 1966 р. – 38,4%⁵¹². Отож наявні дані свідчать про те, що загалом наукою займалася незначна частина молоді.

Відповідно до «Положення про науково-дослідну роботу студентів» від 8 червня 1961 р. НДР організовували в різних формах, найважливішими з яких була діяльність у студентських наукових гуртках; групова та індивідуальна участь студентів у виконанні кафедрними, проблемними й галузевими лабораторіями держбюджетних і господооговірних науково-дослідних робіт; робота в студентських конструкторських, проєктних і технологічних бюро; виконання лабораторних, курсових і дипломних робіт за науковою та виробничою

⁵¹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 304, арк. 50-51.

⁵¹² Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 32.

тематикою, а також навчально-дослідних робіт відповідно до навчального плану; реалізація конкретних науково-дослідних завдань у процесі виробничої практики й виробничої роботи, у наукових експедиціях⁵¹³.

Студенти, що здійснювали науково-дослідну роботу, об'єднувалися в студентське наукове товариство. Основні завдання СНТ – надання допомоги керівництву вишу й науково-педагогічним працівникам щодо ширшого залучення студентів до безпосередньої участі в науково-дослідній роботі; сприяння розвитку всіх форм науково-дослідної роботи студентів, поширення позитивного досвіду організації діяльності; активна участь у проведенні наукових конференцій, оглядів і конкурсів науково-дослідницьких робіт, пропаганда досягнень науки й техніки, передового виробничого досвіду; сприяння публікації та впровадженню результатів кращих наукових студентських робіт. Членом СНТ міг бути студент, що успішно виконував навчальний план і активно брав участь у науково-дослідній роботі й діяльності товариства. Для розгляду найважливіших питань у розвитку науково-дослідної роботи студентів і діяльності СНТ 1-2 рази впродовж навчального року проводили загальноінститутські збори (конференції) членів товариства. Збори (конференція) більшістю голосів обирали терміном на один рік раду СНТ, що здійснювала організаційне керівництво роботою товариства й була підзвітною загальним зборам. Рада складалася з голови, заступника голови й членів ради. Для безпосереднього наукового керівництва роботою студентського наукового товариства ректор залучав науково-педагогічних працівників як наукових керівників товариства⁵¹⁴. У Кам'янець-Подільському педінституті роботою СНТ керував кандидат філологічних наук В. І. Тищенко, до факультетських відділень СНТ прикріплені радою інституту Л. О. Манакін, Н. Г. Литовченко, М. Ф. Александра⁵¹⁵. У травні 1962 р. через обрання В. І. Тищенка на посаду декана історико-філологічного

⁵¹³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3085, арк. 146.

⁵¹⁴ Там само, арк. 147зв.-148.

⁵¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 235, арк. 22-23.

факультету керівником СНТ ректор призначив доцента Л. А. Коваленка⁵¹⁶.

Основну роботу студенти проводили в наукових гуртках, які діяли на кафедрах. У 1959 р. було 20 гуртків, у яких працювали 427 студентів. Серед них – гуртки історії КППС (25 студентів), політекономії (15), філософії (20), педагогіки (21), психології (12), історії СРСР (18), загальної історії (23), російської літератури (30), російської мови (20), української літератури (19), української мови (13), фізики (13), сучасних проблем фізики (18), радіотехніки (12), методики математики (48), теорії інформації (11), анатомії та фізіології людини (45), легкої атлетики (18), гімнастики (25), історії елементарної математики (21)⁵¹⁷.

Через два роки, у 1961 р., кількість гуртків не змінилася (дещо зросла до 457 кількість гуртківців). Хоча серед них були гуртки, які важко назвати науковими, зокрема, гуртки автосправи (35 студентів) й мотоциклістів (15). До того ж у тому році працювали гуртки історії КППС, до складу яких входили 32 студенти, політекономії – 28, філософії – 18, педагогіки – 20, психології – 18, історії народів СРСР – 18, загальної історії – 17, української мови – 21, української літератури – 23, російської мови – 28, російської літератури – 35, історії математики – 24, методики математики – 18, загальної і експериментальної фізики – 30, проблем сучасної фізики – 25, анатомії і фізіології – 12, гімнастики – 25, легкої атлетики – 15⁵¹⁸.

У 1962 р. налічувалося 19 гуртків чисельністю 445 студентів⁵¹⁹, у 1963 р. – відповідно 19 і 492⁵²⁰, у 1964 р. – 20 і 521⁵²¹, у 1965 р. – 19 і 462, у 1966 р. – 19 і 510⁵²².

⁵¹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 254, арк. 23; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 129.

⁵¹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 234, арк. 23-25.

⁵¹⁸ Там само, спр. 260, арк. 41; Буданцева А. Підсумки роботи наукових студентських гуртків. *Радянський студент*. 1961. 10 жовтня. №24 (308). С. 1.

⁵¹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 42-43; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 129.

⁵²⁰ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 294, арк. 36.

Роботою наукових студентських гуртків керували найбільш досвідчені викладачі інституту, з-поміж них доценти й кандидати наук, наприклад, у 1960 р. – М. Д. Березовчук, Є. Ф. Єлінецький, І. Ф. Слизький, М. М. Хмелінський, Л. О. Манакін, П. Ф. Лаптін, Н. Г. Литовченко та ін.⁵²³

Гуртки переважно об'єднували студентів молодших курсів, оскільки IV-V курси проходили річну педпрактику. Більшість студентських робіт були реферативними, однак студенти набували початкових навичок дослідницької роботи⁵²⁴.

У процесі складання планів роботи гуртків ураховували актуальність тематики, її наукову вартість, а також прищеплення студентам любові до майбутньої професії вчителя. Особливо звертали увагу на те, щоб тематика роботи гуртківців була тісно пов'язаною зі школою, зокрема з матеріалами педпрактики студентів та вивченням досвіду кращих учителів міста й області. Наприклад, у 1960 р. члени наукових гуртків працювали над такими методичними темами: «Деякі шляхи удосконалення уроку з фізики», «Живі й дієві форми роботи школи-інтернату», «Творчий підхід вчителя до побудови й проведення уроків (з досвіду роботи вчителів середніх шкіл №№2 і 4 міста Кам'янця-Подільського)», «Робота над письмовим твором в середній школі», «Проект обладнання шкільного фізичного кабінету»⁵²⁵; у 1961 році – «Піонерські організації Кам'янця-Подільського до свого 40-річчя», «З досвіду організації роботи «Клубу дружби» при Домоуправлінні №3», «Позакласна робота з естетичного виховання в Кам'янець-Подільській школі-інтернаті №1», «Психологічна підготовка учнів до фізичної праці», «Психологічні основи підвищення активності учнів на уроці», «Образ радянської людини в оповіданні М. Шолохова «Доля людини»⁵²⁶; у 1962 р. –

⁵²¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 312, арк. 40.

⁵²² Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 32.

⁵²³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 235, арк. 21.

⁵²⁴ Там само, спр. 294, арк. 37-38.

⁵²⁵ Там само, спр. 235, арк. 22-23.

⁵²⁶ Там само, спр. 260, арк. 42.

«Розвиток народної освіти на Кам'янецьчині (1958-1962 рр.), «Домашня робота учнів сьомого класу з історії», «Моделювання психічних процесів», «Методи підвищення ефективності уроку з гімнастики в школі», «Досвід роботи піонерської дружини 4-ї середньої школи»⁵²⁷; у 1963 р. – «Виховання чесності та правдивості учнів», «Виховання любові до книги – джерела знань (на досвіді роботи школи-інтернату №2 м. Кам'янець-Подільського)», «Деякі питання підвищення ефективності уроків з анатомії та фізіології людини в школі», «Спеціальні вправи волейболіста в школі», «З досвіду роботи гуртка російської мови Лемешівської середньої школі Комсомольського району Вінницької області»⁵²⁸ та багато інших.

Гуртківці в школах допомагали проводити учнівські гуртки. Наприклад, у першому семестрі 1965-1966 н.р. студенти – представники гуртка загальної історії разом із кандидатом історичних наук П. Ф. Щербиною розробляли плани роботи шкільних гуртків, визначали тематику доповідей тощо. Гурток російської літератури виділив двох студентів для роботи з учнями. Інші гуртки таку роботу не здійснювали. Голова профкому інституту В. Ковтонюк висловився, що «було б непогано, коли б усі гуртки, а особливо математичний та фізичний, подумали над цим питанням і подали дієву допомогу шкільним науковим гурткам»⁵²⁹.

Члени СНТ проводили бесіди, виступали з доповідями перед студентами, працівниками міста й села, учнями й учителями. У 1962 р. члени гуртка з проблем сучасної фізики виступили перед учителями фізики з доповідями «Плазмовий стан речовини», «Взаємодія елементарних часток», «Квантові генератори та підсилювачі». Рада СНТ разом з кафедрою

⁵²⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 44.

⁵²⁸ Там само, спр. 294, арк. 38.

⁵²⁹ Ковтонюк В. Почин істориків. *Радянський студент*. 1966. 13 січня. №1 (472). С. 1.

фізики провели теоретичну конференцію вчителів фізики шкіл Хмельницької області з актуальних проблем сучасної фізики⁵³⁰.

Гуртківці регулярно збиралися на засідання й заслуховували доповіді. У 1963 р. відбулося 222 засідання гуртків, на яких слухали 292 доповіді, а також проведено 32 практичних заняття гуртків радіоконструкторського, автолюбителів, археології, «умілі руки»⁵³¹, у 1964 р. – відповідно 267, 281, 27⁵³². Останні два гуртки були найактивнішими. Гурток «Умілі руки» виготовляв апаратуру для програмованого навчання, фізичні прилади тощо. Гурток археології влітку 1963 р. брав участь у археологічних розкопках у селах Бакота та Рахнівка. На основі віднайдених матеріалів підготовлено дві доповіді на всесоюзну студентську археологічну конференцію⁵³³. У 1964 р. археологічні матеріали, зібрані в 1963-1964 рр., поклали початок археологічному музею, створеному в 1964 р. при кафедрі історії. Матеріали опрацьовували студенти-гуртківці⁵³⁴.

Гуртківці-філологи, передусім, зосередили роботу над підготовкою до відзначення ювілеїв письменників та поетів. У 1963-1964 рр. вшанували пам'ять Т. Г. Шевченка, П. А. Грабовського, М. М. Коцюбинського, М. Ю. Лермонтова⁵³⁵.

Студентів залучали до наукової роботи, яку здійснювали науково-педагогічні працівники інституту. У 1960 р. під керівництвом завідувача кафедри педагогіки І. Г. Оплаканського, кандидата філологічних наук В. І. Тищенко, старшого викладача В. П. Шейко студенти працювали над темою «Підвищення ефективності уроку в школі». Під керівництвом викладача І. Ф. Роздобудька студент Л. Грубий написав роботу «Організація продуктивної праці учнів у навчальній майстерні». Завідувач кафедри фізики Л. О. Манакін

⁵³⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 44-45.

⁵³¹ Там само, спр. 294, арк. 37.

⁵³² Там само, спр. 312, арк. 41.

⁵³³ Там само, спр. 294, арк. 37-38.

⁵³⁴ Там само, спр. 312, арк. 41.

⁵³⁵ Там само, спр. 294, арк. 37-38; спр. 312, арк. 41.

керував роботою студента Вишневецького «Дані на користь існування невизнаних мезонів» тощо⁵³⁶. У 1962 р. роботами, пов'язаними з НДР науково-педагогічних працівників, керували доценти І. С. Зеленюк, І. Ф. Слизький, кандидат історичних наук Р. П. Ростікус, викладачі Ф. Г. Кравченко, Г. Л. Лебедик, Т. А. Бабіна, В. О. Жабенко та ін. У тому ж році залучено студентів-гуртківців до більш активних форм наукової роботи. Зокрема, Інститут історії АН УРСР запропонував кафедрі підготувати хронологічну таблицю подій Жовтневої революції на Поділлі для друку в одному зі збірників цього науково-дослідного закладу. Зі студентів створили групу, яка під керівництвом викладача у 1963-1964 рр. мала виконати це завдання⁵³⁷.

Звертали увагу на наукову цінність студентських робіт, їх суміжність із майбутньої професією. Складниками більшості робіт були елементи дослідження. В їх основі – вивчення архівних документів, аналіз літературних джерел, самостійне експериментування, узагальнення досвіду роботи шкіл, учителів і власної діяльності під час педагогічної практики. Упродовж 1959 року студенти виконали 85 наукових робіт та зробили 112 повідомлень. Кращими студентськими науковими роботами переважно визнавали ті, які були виконані на компартійну ідеологічну тематику. Відзначалися також поодинокі роботи студентів, пов'язані з їхніми професійними уподобаннями. У 1959 р. кращими були такі роботи: «XXI з'їзд КПРС та подальший розвиток соціалістичної державності» (виконав студент А. Ф. Суровий, згодом – кандидат історичних наук, доцент кафедри марксизму-ленінізму (історії України)), «Боротьба трудящих України під керівництвом Комуністичної партії проти контрреволюції та інтервенції» (Радовчук), «Революційний рух на Поділлі в період 1905-1907 років» (Ортинська), «Методика організації гімнастики на виробництві» (Лещук)⁵³⁸. У 1960 році П. Г. Сливка написав роботу

⁵³⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 235, арк. 23-24.

⁵³⁷ Там само, спр. 276, арк. 45.

⁵³⁸ Там само, спр. 234, арк. 23-26.

«Встановлення радянської влади на Буковині», використавши матеріали Чернівецького обласного архіву, І. М. Панчишина – «Партизанський рух на Поділлі в роки Великої Вітчизняної війни» (на матеріалах Кам'янець-Подільського архіву та музею), В. Г. Барчишин – «Вплив намагнічування сталевих стержнів на їхню міцність при деформаціях розтягу». С. Й. Шутюк, Є. І. Сосновська, Л. І. Дралюк, М. В. Пестун працювали над узагальнення досвіду окремих видів роботи шкіл міста й області⁵³⁹.

У ті роки свої перші роботи опублікував Л. В. Баженов (згодом – декан історичного факультету, доктор історичних наук, професор). У березні 1965 р. він, студент I курсу історичного відділу, у газеті «Радянський студент» вмістив статтю «Це було 21 рік тому», присвячену визволенню Кам'янця-Подільського від німецько-фашистських загарбників. Розвідка базувалася на архівних документах. Раніше це питання практично не досліджувалося⁵⁴⁰. У наступні роки його публікації регулярно з'являлися на сторінках газети. 7-9 квітня 1966 р. студент брав участь у всесоюзній науковій студентській конференції, яка відбувалася у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка. На секційному засіданні він виступив з доповіддю «З історії польського повстання 1830-1831 рр. на Поділлі». У засіданні брали участь студенти Саратовського, Кабардино-Балкарського та Чернівецького університетів. Учасником цієї конференції був також студент V курсу математичного відділу М. В. Теплінський (брат – Ю. В. Теплінського). На матеріалах власних досліджень він підготував доповідь «Розширення симетричних операторів у просторі Гільберта»⁵⁴¹. У травні того ж року студенти історико-філологічного факультету В. І. Якубовський і А. Ф. Гуцал, які згодом стануть доцентами і десятки років будуть працювати на

⁵³⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 82; Конференція НСТ. *Радянський студент*. 1961. 4 квітня. №9 (293). С. 1.

⁵⁴⁰ Баженов Л. Це було 21 рік тому. *Радянський студент*. 1965. 25 березня. №10 (443). С. 2.

⁵⁴¹ Баженов Л. Наукова конференція в Києві. *Радянський студент*. 1966. 21 квітня. №11 (482). С. 1.

рідному факультеті, брали участь у XII всесоюзній археологічній студентській науковій конференції, що відбулася в місті Ужгород. Учасниками форуму були студенти з Ленінграду, Москви, Новгороду, Мінська, Вільнюса, Києва та інших міст. Доповідь Якубовського одержала схвалення й була відзначена грамотою⁵⁴². Студент історико-філологічного факультету Л. Осецький у квітні 1965 р. виступив із повідомленням щодо історичної етнографії Поділля на всесоюзній студентській науковій конференції в місті Махачкала⁵⁴³.

Кращі роботи надсилали на міжвишівський огляд студентських робіт. За рішеннями ради інституту і ради СНТ у 1959 р. на конкурс подано 22 роботи, 4 із яких відзначено грамотами Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР⁵⁴⁴. у 1960 р. також подано 22 кращих дослідження. Наказом Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР грамотами нагороджено таких студентів: Поліщук Г. А. за роботу «Перемога колгоспного ладу – найбільш революційний переворот на селі», Гальченко С. І. – «Н. К. Крупська про зв'язок школи з життям», В. П. Яшков – «Ядерні реактори»⁵⁴⁵. У 1961 р. направлено 18 робіт. Серед них такі роботи: Бец П. О., Ялоха П. В. «Одержання кольорових фотографій», Попова Б. В. «Розповсюдження газети «Іскра» на Поділлі», Роженко М. М. «Деякі закономірності в таблиці мас елементарних часток», Сінкевич А. М. «Математика у цукровому виробництві», Токарський М. В., Шіхменюк Ю. І. «З досвіду організації і проведення математичних вечорів студентами Кам'янець-

⁵⁴² Коваленко Л. А. Шлях у науку. Проблеми наукової роботи студентів. *Радянський студент*. 1966. 26 травня. №15 (486). С. 2; Якубовський В. В. Ужгороді, на археологічній конференції. *Радянський студент*. 1966. 26 травня. №15 (486). С. 2.

⁵⁴³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 73; На всесоюзну студентську етнографічну конференцію. *Радянський студент*. 1965. 9 травня. №16 (449). С. 2.

⁵⁴⁴ Звітна конференція НСТ. *Радянський студент*. 1960. 18 березня. №6 (266). С. 1.

⁵⁴⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 235, арк. 24.

Подільського педінституту», Сливка П. Г. «Шевченко в Петербурзі (1838-1845 рр.)», Перетятко Г. І. «Вивчення наголосу в школі», Орчаківський К. М. «Основні засоби суфіксального словотворення іменників у повістях Григорія Квітки-Основ'яненка» та ін.⁵⁴⁶

У 1962 р. на міжвишівський конкурс надіслали 15 робіт. Робота студента О. М. Кравчука «Більшовики Поділля в період підготовки та проведення Великої Жовтневої Соціалістичної революції (березень 1917 – лютий 1918 р.) (науковий керівник – викладач Ф. А. Петляк) перемогла на республіканському конкурсі, а на всесоюзному рівні її відзначено грамотою Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР. Це була єдина робота з усіх педінститутів УРСР, відзначена у номінації «Історичні науки і архівознавство»⁵⁴⁷.

У 1963 р. з-поміж робіт, відзначених міністром вищої і середньої освіти республіки премією в сумі 20 крб і грамотою, було дослідження Д. А. Галушко «Категорія незмінних прикметників (за даними тлумачних словників російської мови)». Грамоту вручили студенту І. Ахметзянова за роботу «Квантова радіофізика»⁵⁴⁸.

Щорічно в інституті проводили звітні наукові конференції членів студентського наукового товариства, що підбивали підсумки роботи гуртків. У 1960 р. заслухано 61 доповідь і повідомлення⁵⁴⁹, у 1961 р. – 59⁵⁵⁰, у 1964 р. – 79⁵⁵¹, у 1965 р. –

⁵⁴⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 260, арк. 43; спр. 244, арк. 83; Премії за кращі роботи. *Радянський студент*. 1961. 18 лютого. №4 (288). С. 1

⁵⁴⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3363, арк. 126; Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 276, арк. 45; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 129; Буданцева А. Підсумки роботи наукових студентських гуртків. *Радянський студент*. 1961. 10 жовтня. №24 (308). С. 1.

⁵⁴⁸ Відзначення кращих. *Радянський студент*. 1963. 4 квітня. №11 (364). С. 2.

⁵⁴⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 99, арк. 29; Залевська П. На конференції НСТ. *Радянський студент*. 1960. 29 березня. №7 (267). С. 2.

81⁵⁵², у 1966 р. – 75⁵⁵³. У виступах студенти охопили досить широке коло питань математики, фізики, хімії й біології, педагогіки й психології, археології, історії, філософії, літературознавства, мовознавства, теорії й методики фізичної культури. Більшість доповідей – результат вдумливої роботи студентів.

До того ж СНТ проводило низку інших студентських наукових конференцій. У 1960 р. відбулася науково-теоретична конференція, присвячена 50-річчю з дня смерті Л. М. Толстого, на якій виголошено такі доповіді: «Проблема позитивного героя в романі «Війна і мир», «Образ народу в романі «Війна і мир», «Тема патріотизму і героїзму в романі «Війна і мир», «Методичні погляди Толстого» та ін.⁵⁵⁴ У 1961 р. організовано теоретичні конференції, присвячені 100-річчю від дня смерті Т. Г. Шевченка і 250-річчю з дня народження М. В. Ломоносова⁵⁵⁵. У квітні 1964 р. відбулася студентська наукова конференція, присвячена 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка⁵⁵⁶.

2.4. Організація громадсько-політичної роботи

Одним із пріоритетів проректора І. В. Іваха була організація громадсько-політичної роботи, що цілком зрозуміло, зважаючи на час, у який працював Іван Вікторович. Ця робота була наскрізь заідеологізованою. Її повсякчас контролювали компартійні й радянські органи влади. У звіті про роботу

⁵⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 83; ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 65; Ювілейна наукова сесія. *Радянський студент*. 1961. 30 листопада. №29 (313). С. 1.

⁵⁵¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 293, арк. 70.

⁵⁵² Там само, спр. 311, арк. 73.

⁵⁵³ Там само, оп. 10, спр. 11, арк. 65; Науковий форум молоді. *Радянський студент*. 1966. 19 травня. №14 (485). С. 2.

⁵⁵⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 235, арк. 24.

⁵⁵⁵ Там само, спр. 260, арк. 42-43.

⁵⁵⁶ Студентська наукова конференція, присвячена Т. Г. Шевченку. *Радянський студент*. 1964. 9 квітня. №13 (407). С. 2.

педінституту за 1960-1961 н.р. зазначено, що ректорат, партійна, комсомольська й профспілкova організації інституту спрямовували політико-виховну й культурно-масову роботу на «глибоке розуміння студентами політики Комуністичної партії і боротьби радянського народу за її здійснення, на виховання студентів в дусі радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, прищеплення їм рис комуністичної моралі, на оволодіння вмінням проводити політико-виховну і культурно-масову роботу в школі і серед населення»⁵⁵⁷.

Форми політико-виховної та культурно-масової роботи були різноманітними: політінформації й бесіди в групах, індивідуальні бесіди зі студентами, збори й мітинги, присвячені політичним подіям в житті країни та в міжнародному житті, зустрічі з робітниками й колгоспниками, з героями праці й війни, організація факультету громадських професій, екскурсії на підприємства та зв'язки з молоддю підприємств і колгоспів, робота гуртків художньої самодіяльності, демонстрація кінофільмів, організація книжкових виставок, присвячених ювілейним датам, новинам політичної та художньої літератури, вечори запитань і відповідей, конференції й диспути щодо «Морального кодексу будівника комунізму», зустрічі з делегатами партійних з'їздів, старими комуністами, демонстрація кінофільмів тощо⁵⁵⁸.

Центром політико-виховної роботи була академічна група. Тут проводили політінформації, бесіди з питань міжнародного життя, внутрішнього життя країни. На їхню тематику значний вплив мала компартійна ідеологія («Керівна роль СРСР в боротьбі за мир, демократію і соціалізм», «Наша область і місто в семиріччі», «Матеріали і рішення ХХІІ з'їзду КПРС», «Нова програма і статут КПРС», «Виступ М. С. Хрущова з питань роботи сільського господарства», «Подолання наслідків культу особи в історичній і педагогічній науках», «Комунізм – це чесна праця», «Заява радянського уряду про Кубу», «Підсумки поїздки Л. І. Брежнєва до Югославії», «Відданість справі комунізму,

⁵⁵⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 84.

⁵⁵⁸ Там само, спр. 259, арк. 85.

любов до соціалістичної Вітчизни та до всіх країн соціалізму», «Непримиренність до ворогів комунізму, справи миру і свободи» тощо)⁵⁵⁹. У деяких академгрупах політінформації проводили прикріплені науково-педагогічні працівники, а в інших – попередньо підготовлені й проінструктовані студенти. Підготовку та інструктаж студентів-інформаторів здійснював прикріплений викладач⁵⁶⁰. Однак траплялося, коли політінформації «проводилися формально, зводилися до читки матеріалів з газет, без достатньої і потрібної активності самих студентів»⁵⁶¹.

3 травня 1965 р. з ініціативи комітету комсомолу інституту групи почали проводити політбої. У газеті «Радянський студент» зазначалося, що «студенти брали участь у політінформаціях, але відчувався якийсь стандарт, і це не могло не позначитися на якості політінформацій». Того місяця зустрілися студенти 32 групи українського і 32 групи російського відділів історико-філологічного факультету. Упродовж тижня групи студіювали питання міжнародного життя, зокрема обговорювали американську (США) агресію у В'єтнамі⁵⁶².

Для студентів організовували зустрічі з керівниками місцевих компартійних та радянських органів, делегатами партійних з'їздів, а також із керівними працівниками органів освіти. У 1961-1962 н.р. провели зустріч із секретарем Хмельницького обкому компартії України М. І. Мехедою та секретарем обкому комсомолу Ярошем, з делегатами XXII з'їзду КПРС Круліковським та Уваровим⁵⁶³. 24 жовтня 1959 р. перед колективом інституту виступив голова планової комісії міськвиконкому Гладков, який прочитав лекцію «Місто Кам'янець-Подільський в семиріччі». Присутні дізналися про

⁵⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 88; спр. 293, арк. 72; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 118.

⁵⁶⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 57.

⁵⁶¹ Там само, спр. 66, арк. 161.

⁵⁶² Цімар О. Ідуть політбої. *Радянський студент*. 1965. 1 квітня. №18 (451). С. 1.

⁵⁶³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 86.

перспективи розвитку міста, зокрема про розвиток промисловості, транспорту, комунального господарства⁵⁶⁴. У 1960-1961 н.р. перед молоддю виступили начальник управління підготовки вчителів Міністерства освіти УРСР Ф. В. Усенко, заступник завідувача обласного відділу народної освіти Балакирська, які розповіли студентам про перебудову роботи середніх шкіл відповідно до Закону про народну освіту, про перспективи розвитку середньої школи й педагогічних вишів, покращення підготовки вчительських кадрів. Директори Кам'янець-Подільської школи-інтернату Гаман і школи продовженого дня Л. І. Лебединська, ознайомили студентів із умовами роботи нових типів шкіл-інтернатів і продовженого дня⁵⁶⁵.

Студентів мобілізували на обговорення матеріалів партійних з'їздів і пленумів, участь у яких зобов'язані були брати всі, незалежно від їхнього бажання. У 1961-1962 н.р. на комсомольсько-молодіжному лекторії прочитані лекції за матеріалами й рішеннями XXII з'їзду КПРС. У січні 1962 р. зі студентами-заочниками провели теоретичні конференції за матеріалами з'їзду⁵⁶⁶.

Відбувалися мітинги, присвячені початку чергового з'їзду КПРС, на яких поряд із науково-педагогічними працівниками виступали й студенти⁵⁶⁷. У ці дні періодична преса широко висвітлювала роботу з'їзду, а також публікувала замітки студентів на відповідну тематику. Звісно, такі замітки писали під диктовку компартійних органів і були наповнені «великою любов'ю до мудрої політики» компартії та готовністю молоді «будувати комуністичне суспільство». Наведемо один із багатьох прикладів. Газета «Радянський студент» була переповнена такими замітками. Студент III курсу історико-філологічного факультету П. Стренада у квітні 1966 р. писав: «З

⁵⁶⁴ Лекція про місто в семиріччі. *Радянський студент*. 1959. 31 жовтня. №22 (254). С. 1.

⁵⁶⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 85.

⁵⁶⁶ Там само, спр. 259, арк. 87.

⁵⁶⁷ Збори науково-педагогічних працівників і студентського активу. *Радянський студент*. 1966. 24 листопада. №30 (501). С. 1.

великою увагою всі ці дні стежили ми за роботою ХХІІІ з'їзду КПРС. В доповідях першого секретаря ЦК КПРС Л. І. Брежнєва, Голови Ради Міністрів СРСР О. М. Косигіна, у виступах делегатів, як у дзеркалі відбито підсумки шляху нашого народу, пройденого під мудрим керівництвом Комуністичної партії, накреслено нові рубежі на шляху до комунізму. Величезні перспективи відкриваються перед радянським народом у цій п'ятирічці. Головне її завдання – на основі всемірного використання досягнень науки і техніки, індустріального розвитку всього суспільного виробництва, підвищення його ефективності і продуктивності праці забезпечити даліше невинне зростання промисловості і сталі темпи розвитку сільського господарства. На основі цього зросте рівень забезпечення матеріальних і культурних потреб нашого народу. Нас радують ці завдання. Щоб кожному знайти гідне місце у здійсненні всенародної п'ятирічки, ми, вчитуючись у рішення з'їзду, даємо слово вчитися ще краще, адже в майбутньому нам доведеться втілювати в життя плани партії в галузі народної освіти. Сили для злету є»⁵⁶⁸. У травні того ж року в інституті відбулася зустріч з делегатом з'їзду, бригадиром слюсарів-складальників заводу «Автозапчастина» П. Лядощуком⁵⁶⁹. У травні 1966 р. студентка інституту В. Гришунова була делегатом ХV з'їзду ВЛКСМ. Після повернення до рідного інституту вона поділилася враженнями про участь у комсомольському з'їзді⁵⁷⁰.

Зі студентами обговорювали «Моральний кодекс будівника комунізму», який є сукупністю основних принципів комуністичної моралі, що ввійшли до тексту Третьої Програми КПРС (передбачала будівництво комунізму до 1980 р.), ухваленої в 1961 р. на ХХІІ з'їзді КПРС. У цьому документі вказано вимоги до членів суспільства: відданість комуністичній

⁵⁶⁸ Стренада П. Сили для злету. *Радянський студент*. 1966. 14 квітня. №10 (481). С. 1.

⁵⁶⁹ Васюк П. Зустріч з делегатом ХХІІІ з'їзду КПРС. *Радянський студент*. 1966. 8 травня. №13 (484). С. 2.

⁵⁷⁰ Розповідає делегат ХV з'їзду комсомолу. Валентина Гришунова ділиться своїми враженнями. *Радянський студент*. 1966. 2 червня. №16 (487). С. 1.

справі, добросовісна праця на благо суспільства, суспільне почуття обов'язку, гуманне ставлення до інших, чесність, правдивість, моральність, повага в родині, доброта, нетерпимість до нечесності, кар'єризму, гармонійний розвиток людини: духовне багатство, моральна чистота, фізична досконалість⁵⁷¹. Загалом, більшість із цих принципів не мали негативного підтексту й були пов'язані з християнською мораллю. Водночас в умовах радянської дійсності вони не були наповнені реальним змістом і багато в чому залишалися декларативними.

Кафедри суспільних наук педінституту на кожному курсі для студентів організували в 1961-1962 н.р. диспути з «Морального кодексу» на теми: «Моральне обличчя радянського вчителя», «Жити і працювати по-комуністичному» тощо. Для студентів у навчальних корпусах і гуртожитках прочитано лекції й проведено бесіди «Моральне обличчя радянського студента», «Принцип будівника комунізму – хто не працює, той не їсть», «Непримиренність до несправедливості, дармоїдства й нечесності, кар'єризму й користолюбства», «Моральна чистота й свідомість у громадському та особистому житті» тощо. Студенти інституту підготували й провели теоретичні конференції з «Морального кодексу»⁵⁷².

Ректорат та парторганізація проводили політико-виховну роботу не лише серед студентів, але й з-поміж науково-педагогічних працівників та інших працівників інституту. Зокрема, задля підвищення їх «ідейно-теоретичного рівня» було організовано теоретичні семінари та політгуртки, у яких, наприклад, у 1964-1965 н.р. навчалися 180 осіб. 43 науково-педагогічних працівників історико-філологічного факультету зобов'язали відвідувати теоретичний семінар із вивчення «марксистсько-ленінської естетики» (керівник – С. І. Білецький); 13 викладачів кафедри педагогіки та психології

⁵⁷¹ Текст «Морального кодексу будівника комунізму». URL: http://www.ni.biz.ua/11/11_19/11_1969_tekst-moralnogo-kodeksa-stroitelya-kommunizma.html (дата звернення: 04.03.2023).

⁵⁷² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 86.

– семінар з «комуністичного виховання». На факультеті фізвиховання функціонував семінар із вивчення філософських питань сучасної біології та фізіології людини за участю 20 осіб (керівник – Є. Г. Фінгерман); на фізико-математичному факультеті – семінар з вивчення філософських питань фізики та математики (керівник – Г. С. Раздимаха), у якому навчалася 31 особа. У 4 гуртках із вивчення поточної політики (керівники – В. П. Анцут, М. М. Магден, І. І. Варнавський, А. П. Гаврищук) студіювали 83 особи адміністративно-технічного персоналу. Крім спеціальних питань, визначених профілем семінарів, на всіх гуртках і семінарах вивчали рекомендовану ЦК КПРС тематику «докорінних проблем будівництва комунізму в СРСР, розвитку світової системи соціалізму, стратегії і тактики комуністичних і робітничих партій на сучасному етапі»⁵⁷³. Водночас семінари не набули популярності в слухачів, на що, зокрема, у червні 1961 р. звернув увагу секретар парторганізації інституту І. А. Мотенко. Він зазначав, що мали місце неритмічність у скликанні семінарів, що призводило до порушення системності в їх роботі; недостатньою була активність слухачів семінару: часто виступали лише доповідачі без наступного обговорення; слабка «дієвість теоретичних семінарів» і як результат прояви аморальних вчинків зі сторони окремих науково-педагогічних працівників⁵⁷⁴.

Як викладачів, так і адміністративно-технічних працівників і студентів періодично «організовували» на відзначення державних свят. 28 квітня 1960 р. у міському будинку культури відбулися урочисті збори, присвячені Міжнародному дню солідарності трудящих 1 Травня. Збори відкрив заступник директора І. В. Івах. За тодішньою традицією до почесної президії зборів було обрано президію ЦК КПРС. З доповіддю про свято 1 Травня виступив кандидат історичних наук В. М. Голєв, який підкреслив, що «нинішній Першотравень

⁵⁷³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 76-77.

⁵⁷⁴ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 62, арк. 56.

відзначається в умовах тріумфальної ходи по світу ідей комунізму»⁵⁷⁵.

*Колектив інституту на святковій демонстрації.
1 травня 1960 р.*

Колектив інституту щорічно на початку листопада збирався на традиційні вечори, присвячені роковинам Жовтневої революції. Сценарій дійства був традиційним: спочатку присутні слухали основну доповідь, а після урочистої частини відбувався великий святковий концерт за участю студентського хору інституту, танцювального гуртка, вокальних груп співаків та окремих солістів-виконавців. У 1960 р. з доповіддю виступив завідувач кафедри марксизму-ленінізму доцент М. Д. Березовчук⁵⁷⁶, у 1962 р. – завідувач кафедри педагогіки І. Г. Оплаканський⁵⁷⁷, у 1963 р. – декан факультету педагогіки і методики початкової освіти Ф. А. Петляк⁵⁷⁸, у 1965 р. – викладач кафедри марксизму-ленінізму А. С. Маруняк. На урочистостях вшановували кращих науково-педагогічних працівників, техпрацівників і студентів. 7 листопада колектив інституту брав участь у святковій загальноміській демонстрації⁵⁷⁹.

⁵⁷⁵ Урочисті збори колективу. *Радянський студент*. 1960. 30 квітня. №10 (270). С. 1.

⁵⁷⁶ Вечір в інституті. *Радянський студент*. 1960. 19 листопада. №21 (281). С. 1.

⁵⁷⁷ Збори колективу. *Радянський студент*. 1962. 15 листопада. №32 (348). С. 1.

⁵⁷⁸ Святкування Жовтня. *Радянський студент*. 1963. 14 листопада. №36 (389). С. 1.

⁵⁷⁹ Святкування Жовтня. *Радянський студент*. 1965. 18 листопада. №32 (465). С. 1.

На початку березня студенти і викладачі інституту традиційно урочисто відзначали Міжнародний жіночий день – проводили вечори й бесіди. 7 березня 1963 р. в клубі (вул. Гагаріна) відбувся урочистий вечір колективу інституту. З доповіддю виступила асистент кафедри російської мови та літератури, депутат міської ради Г. М. Краєвська. Після доповіді учасники художньої самодіяльності факультетів дали концерт⁵⁸⁰. В інститутській багатотиражці з'явився критичний допис студента Ю. Хаята стосовно проведення концерту, причому він досить сміливо розкритикував контролювальні компартійні органи, які занадто прискіпливо ставилися до програми концерту: «Я хочу зупинитись на питанні художньої самодіяльності, зокрема про концерт 7 березня в клубі по вулиці Гагаріна, який наш факультет дав напередодні міжнародного жіночого дня. Не задовольнив цей концерт, ні слухачів, ні нас самих, і це відчувають всі. Претензії справедливі – невдалий він був. А чому? Мені здається, з тієї причини, що вже надто часто намагаються брати під опіку кожний виступ студентів, не враховуючи ні побажань самих учасників художньої самодіяльності, ні вимог студентського колективу... Якомога більше самостійності, якомога менше опіки!»⁵⁸¹.

Щорічно відзначали роковини з дня народження В. І. Леніна. У квітні 1963 р. провели урочистий вечір, на якому з доповіддю про життя і діяльність «вождя» виступив кандидат філософських наук, доцент С. Д. Болотов. Після доповіді відбувся великий концерт, підготовлений студентами⁵⁸².

Водночас нерідко частина науково-педагогічних працівників і студентів ігнорувала ці та інші подібні заходи. Наприклад, на урочистих зборах, присвячених 100-річчю І Інтернаціоналу, а також приурочених 20-й річниці з дня визволення України від німецько-фашистських загарбників, без

⁵⁸⁰ Вечір, присвячений Міжнародному жіночому дню. *Радянський студент*. 1963. 14 березня. №8 (361). С. 1.

⁵⁸¹ Чому не вдався концерт. З виступу студента Ю. Хаята. *Радянський студент*. 1963. 21 березня. №9 (362). С. 1.

⁵⁸² Присвячено В. І. Леніну. *Радянський студент*. 1963. 1 травня. №14-15 (367-368). С. 1.

поважної причини були відсутні окремі викладачі й багато студентів III і V курсів⁵⁸³.

Систематично проводили вечори відпочинку, які кваліфікувалися як «важливий захід з вироблення у студентів навичок організації та проведення політико-виховної й культурно-масової роботи». На кожному вечорі для студентів читали лекції з політичних, природничих, літературних, атеїстичних та інших тем. Тому розглядати ці вечори як масовий розважальний захід, метою яких був колективний відпочинок молоді, не можна. Вони були ще один способом ідеологічного виховання, що й підтверджують теми лекцій («Комунізм – наше завтра», «Про міжнародне становище», «60 років з дня виходу першого номера газети «Іскра», «Всесвітній День молоді й міжнародний день студентів», «15 років Демократичної Республіки В'єтнам», «Що таке кібернетика?», «Життя та творчість Л. М. Толстого», «Т. Г. Шевченко – художник», «В житті завжди є місце подвигу», «Наш сучасник», «Учитель – інженер людських душ», «Улюблена професія»). Після лекцій виступали гуртки художньої самодіяльності студентів факультетів, переглядали науково-популярні й художні фільми, проводили розваги, ігри тощо. Організовували вечори запитань і відповідей «Наука і релігія про Всесвіт», лекцію-концерт «Наша мета – комунізм, наш девіз – мир», тематичні вечори з математики, фізики, спорту та ін.⁵⁸⁴. Практикували й тематичні вечори. Наприклад, у березні 1963 р. відбувся вечір, присвячений 75-річчю з дня народження А. С. Макаренка. Про педагогічну діяльність педагога й письменника розповіла старший викладач кафедри педагогіки З. М. Варбанець. Уривки зі спогадів сучасників про майстерність педагога читали студенти Торжинська, Літус, Яцюк та ін.⁵⁸⁵ 27 березня 1965 р. відбувся загальноінститутський вечір, присвячений 21-й річниці звільнення Кам'янця-Подільського від німецько-фашистських

⁵⁸³ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 172.

⁵⁸⁴ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 87.

⁵⁸⁵ Присвячено педагогу і письменнику. *Радянський студент*. 1963. 21 березня. №9 (362). С. 2.

загарбників; у вересні 1964 р. – вечір, присвячений 60-річчю з дня народження М. О. Островського тощо⁵⁸⁶.

Організовували диспути, які також вважали однією з форм ідейно-виховної роботи. На таких заходах класичного типу публічно обговорювали ті чи ті важливі для присутніх проблеми. За радянської доби представники компартійної влади визначали питання, які студенти мали обговорювати й контролювали їх виконання. 28 листопада 1961 р. на факультеті фізичного виховання провели диспут «Нам комунізм будувати, нам в комунізмі жити». Було порушено й обговорено низку питань: «У чому велич і сила праці?», «Які риси характеру потрібні людині комуністичного суспільства?», «Побут не тільки власна справа, побут – це політика», «Яку участь берете в громадському житті інституту?». Студенти Романова, Добровольський, Мельникова, Суханюк та ін. розповіли про те, як «радянська молодь виховує себе в дусі комуністичної моралі»⁵⁸⁷. У наступні роки студенти обговорювали такі теми: «Вчитель – інженер людських душ», «Бережи студентську честь», «Жити й працювати так, як підказує тобі совість», «Людина людині друг, товариш і брат», «Про честь студентську», «У знаннях – сила», «Як ми виконуємо заповіді Ілліча», «Я і колектив», «Шляхом подолання релігійних пережитків», «Про радянську пісню», «Посперечаємося про наші смаки», «У чому полягає краса людини», «Умій красиво одягатися, вмій красиво говорити»⁵⁸⁸.

Викладачі й студенти не обмежувалися проведенням диспутів у інституті, а часто організовували їх в інших закладах освіти та на підприємствах міста. Зокрема, студенти факультету педагогіки та методики початкової освіти були ініціаторами й

⁵⁸⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 78.

⁵⁸⁷ Хроніка комсомольського життя. *Радянський студент*. 1961. 31 листопада. №29 (313). С. 1.

⁵⁸⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 88; оп. 10, спр. 11, арк. 84; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 119; Бобровник А. Про честь студентську. *Радянський студент*. 1963. 21 лютого. №5 (358). С. 2; Комсомольські новини. *Радянський студент*. 1965. 1 квітня. №11 (444). С. 2.

учасниками диспутів на верстатобудівному заводі («Те, що всіх стосується»), у сільськогосподарському технікумі («Любов, шлюб, сім'я»), а викладачі та студенти історико-філологічного факультету підготували диспут «Про романтику», який відбувся в міській бібліотеці⁵⁸⁹.

Серед студентів проводили антирелігійну роботу через методи пропаганди, нав'язування думки про шкідливий вплив релігії на свідомість населення. В основі антирелігійної пропаганди – критика релігії через спеціальні лекції, вечори, диспути, поширення наукових знань. Наприклад, у лютому 1960 р. в інституті провели вечір атеїзму, на якому лекцію «Виникнення життя на Землі» прочитав старший викладач М. Г. Фещук. До того ж виступали старший викладач кафедри марксизму-ленінізму К. С. Константинов, старший викладач кафедри анатомії та фізіології людини В. П. Шейко та ін. Учасники заходу переглянули науково-популярний кінофільм «Біля витоків життя»⁵⁹⁰. У 1964-1965 н.р. для молоді прочитали лекції «Ідеологічне пристосування сучасного православ'я та його суть», «Ідеологія сучасного релігійного сектантства» тощо. У тому році в науковому студентському гуртку атеїзму (керівник А. А. Грицюк) брав участь 61 студент. Відбулося 16 занять гуртка. Гуртківці організували й провели атеїстичні вечори в селах Гуменці, Голосків та ін.⁵⁹¹

В інституті систематично організовували демонстрації кінофільмів з тем «комуністичного будівництва, розвитку комуністичного робітничого руху», виховання молоді, розвитку техніки, науки, освіти. З-поміж них – «Рассказы о Ленине», «Юность Максима», «Мать», «Воспоминания о Ленине», «Великий гражданин», «Путешествие в мир электроники», «Электрификация СССР»⁵⁹². Студенти й викладачі інституту подивилися кінокартини «Синяя тетрадь», «Оптимистическая трагедия», «Живые и мертвые» та інші й обговорили їх в

⁵⁸⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 79.

⁵⁹⁰ Вечір атеїзму. *Радянський студент*. 1960. 23 лютого. №4 (264). С. 1.

⁵⁹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 80.

⁵⁹² Там само, спр. 259, арк. 88.

академгрупах, відвідали театральні виступи Молдавського театру опери та балету, Київського симфонічного оркестру тощо⁵⁹³.

Поширеними були зв'язки студентів із колгоспниками та працівниками підприємств міста. У 1960-1961 н.р. організували вечори-зустрічі з працівниками колгоспу імені Котовського, робітниками швейної фабрики. Колективи гуртків художньої самодіяльності педінституту виступали перед працівниками цукрового комбінату, заводу «Автозапчастина», у бригадах колгоспу імені Держинського села Гуменці, перед молоддю міста, у військових частинах тощо. Перед концертом самодіяльності завжди проводили лекції або доповіді, зазвичай на ідеологічну тему, які читали працівники інституту або студенти старших курсів⁵⁹⁴. Під час зимових канікул у січні 1962 р. студенти інституту прочитали населенню понад 100 політичних та наукових лекцій⁵⁹⁵. У 1961-1962 н.р. науково-педагогічні працівники інституту підготували й провели теоретичні конференції за матеріалами XXII з'їзду КПРС на верстатобудівному заводі, тютюновій фабриці, у колгоспі імені Котовського, імені Димитрова села Кадіївці, імені Жданова села Слобідка-Рихтецька⁵⁹⁶. У наступному році встановили тісні зв'язки між студентами історико-філологічного та фізико-математичного факультетів і передовиками виробництва електромеханічного заводу й бавовняної фабрики⁵⁹⁷.

На сторінках газети «Радянський студент» розлого описували зустрічі з населенням регіону. Ось типовий опис зустрічі з колгоспниками: «Нещодавно з концертом, присвяченим XXIII з'їзду КПРС, перед трудівникам села Колибаївка виступили студенти фізико-математичного факультету. Спочатку з бесідою про роботу з'їзду виступив викладач кафедри марксизму-ленінізму І. Й. Козак. Потім

⁵⁹³ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 164.

⁵⁹⁴ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 85-86.

⁵⁹⁵ Коротко. *Радянський студент*. 1962. 13 лютого. №5 (320). С. 1.

⁵⁹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 87-88.

⁵⁹⁷ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 118.

розпочався концерт, його відкрила дівоча вокальна група, яка виконала українські народні пісні та пісні радянських композиторів. Ще з минулого навчального року фізико-математичний факультет славиться своїм танцювальним колективом. Колосники побачили у їхньому виконанні «Русский перепляс», «Веселий калейдоскоп», «Повзунок» та інші. На прощання колгоспники щиро дякували студентам за хороший вечір»⁵⁹⁸.

Студенти допомагали колгоспникам у збиранні врожаю, про що ми вже згадували в контексті внесення необхідних змін у графік освітнього процесу, а це водночас негативно позначалося на якості навчання. 23 вересня 1965 р. на сторінках інститутської багатотиражки йшлося про роботу студентів: «Тиждень тому з подвір'я інституту одна за одною виїжджали автомашини. Першокурсники відправлялися на поля, сади й токи колгоспів нашого району, щоб допомогти кам'янецьким хліборобам вчасно зібрати багаті врожаї яблук, кукурудзи, перевіяти й перенести в колгоспні комори добірне зерно. А крім того, набуде інститутська юнь трудових навичок, здружиться в праці. І ось ми в саду колгоспу імені Дзержинського села Колибаївка. Тут, під керівництвом асистента кафедри марксизму-ленінізму А. Ф. Суругого працюють студенти першої групи російської відділу. Добре вродив цього року колгоспний сад, є до чого прикласти студентські трудові руки. Веселі, життєрадісні, збирають дівчата дари осені: яблука, сливи... На запитання, чи задоволені ви роботою, студенти відповідають: «Аякже! Кращого й бажати не треба. Працюємо на свіжому повітрі, норму виконуємо, повари готують для нас смачні страви. Вечорами читаємо програмові твори, коли повернемося в інститут, як знайдемо». Сумлінно трудяться на току колгоспу імені 40-річчя Жовтня села Жванець дівчата. Вони перевівають просо. Їхньою роботою задоволені колгоспники – люди

⁵⁹⁸ Лавренюк Б. Студенти в гостях у колгоспників. *Радянський студент*. 1966. 14 квітня. №10 (481). С. 1.

загартовані в труді, а це – найголовніше»⁵⁹⁹. Траплялися й протилежні випадки. У жовтні 1964 р. секретар парторганізації І. Ю. Гнатенко повідомив, що під час роботи в колгоспі студенти історичного факультету Боднарчук, Дикий, Гай «повели себе не так, як належить комуністам»⁶⁰⁰.

Однією з форм підготовки студентів до суспільно-корисної діяльності та їхнього виховання були факультети громадських професій. У процесі навчання студенти не лише отримували знання й розвивали певні вміння, здобували громадську професію, але й училися працювати в колективі. Водночас факультет ми розглядаємо і як форму комуністичного виховання студентів і, зокрема, підвищення їхньої громадської активності. У звіті інституту за 1961-1962 н.р. зазначено, що заняття на факультеті «сприяли поглибленню й закріпленню отриманих знань із суспільних наук та інших дисциплін, розширювали кругозір студентства, давали певний досвід громадсько-політичної практики, формували такі риси, як колективізм, відповідальність за доручену справу, інтернаціоналізм, самодисципліну, розвивали естетичні смаки й почуття, творчі здібності»⁶⁰¹. У тому році ФГП об'єднував такі відділення: піонерської роботи, журналістики, пропагандистської роботи, бібліотекознавства⁶⁰², у 1962-1963 н.р. – бібліотечне, піонерської роботи та журналістики. На ньому навчалося 85 осіб. Відділення журналістики дало перший випуск: 19 студентів набули певних теоретичних знань і практичних навичок журналістської роботи. 27 студентів факультету підготовки вчителів 1-4 класів отримали професію керівника гуртка «умілі руки»⁶⁰³. У 1963-1964 н.р. тут студіювали 107 студентів⁶⁰⁴, у 1964-1965 н.р. – 191⁶⁰⁵. У 1965 р. навчання у

⁵⁹⁹ Петрук Р. На колгоспних полях – першокурсники. *Радянський студент*. 1965. 23 вересня. №25 (458). С. 1.

⁶⁰⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 172.

⁶⁰¹ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 88.

⁶⁰² Там само, арк. 87.

⁶⁰³ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 117..

⁶⁰⁴ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 293, арк. 75.

⁶⁰⁵ Там само, спр. 311, арк. 80.

відділі (школі) пропагандистів завершили 50 студентів V курсу історико-філологічного факультету. Заняття проводили працівники ідеологічного відділу міськкому КПУ та викладачі інституту. Відділ (школа) агітаторів нараховував 200 осіб. Заняття проводили у формі лекцій і семінарів. Керували відділом викладачі кафедри марксизму-ленінізму А. С. Маруняк і А. Ф. Суровий⁶⁰⁶.

Науково-педагогічні працівники та студенти брали участь у підготовці та проведенні виборів у місцеві ради депутатів трудящих, виступали з лекціями, доповідями, концертами перед виборцями, забезпечували роботу двох агітпунктів, закріплених за інститутом. Студенти-слухачі школи пропагандистів у 1963-1964 н.р. прочитали для виборців 53 лекції. Студенти-агітатори провели на квартирах виборців і агітпунктах сотні бесід⁶⁰⁷. У січні 1963 р. керівник агітколективу інституту С. С. Шестакевич так описав роботу агітпунктів: «Надворі сильні морози. Проте вечорами на привітні вогні агітпунктів заходить немало людей, Тут тепло й затишно. На книжкових стендах – великий вибір літератури, присвяченої радянській виборчій системі, на столах свіжі газети, журнали. Перед виборцями виступають кращі лектори міста»⁶⁰⁸.

Серед обраних у депутати були й представники інституту. Наприклад, на виборах 5 березня 1961 р. депутатами обласної ради обрали В. П. Шейко, міської ради – А. М. Жука, Г. М. Краєвську, В. П. Россо⁶⁰⁹.

Частина науково-педагогічних працівників інституту були членами товариства для поширення політичних і наукових знань, зокрема станом на жовтень 1960 р. – 72 викладачі. За 10 місяців того року 43 члени прочитали 299 лекцій, у місцевій і обласній газеті опублікували 26 статей. Водночас заняття проводили нерегулярно, а члени бюро «не проявляли

⁶⁰⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 81.

⁶⁰⁷ Там само.

⁶⁰⁸ Шостакевич С. Наш внесок. *Радянський студент*. 1963. 31 січня. №3 (356). С. 1.

⁶⁰⁹ Наші депутати. *Радянський студент*. 1961. 18 березня. №7 (291). С. 1.

наполегливості до покращення роботи групи товариства»⁶¹⁰. Пізніше це товариство трансформувалося в товариство «Знання», основним завданням якого було читання лекцій на ідеологічні теми. За 9 місяців 1963 р. прочитано 670 лекцій⁶¹¹, у 1963-1964 н.р. – 620⁶¹², у 1964-1965 н.р. – 789 лекцій. Члени товариства, викладачі кафедри марксизму-ленінізму читали цикл лекцій при міському Компартії України для пропагандистів і для тих, хто самостійно вивчав марксистсько-ленінську теорію, забезпечували заняття у вечірніх університетах марксизму-ленінізму тощо. Викладачі фізико-математичного факультету проводили лекції в дитячій фізико-математичній школі, факультету фізичного виховання – в індустріальному технікумі⁶¹³. Однак інтенсивність роботи науково-педагогічних працівників педінституту не задовольняла правління обласного відділення товариства, хоча воно й визнавало, що осередок був одним із кращих в області. У жовтні 1963 р. на пленумі зазначали, що «серйозним недоліком у роботі міського відділення є послаблення пропаганди історико-партійних знань і марксистсько-ленінської теорії. Не відповідає вимогам життя і постановка науково-атеїстичної пропаганди. Слід посилити також пропаганду економічних знань та збільшити кількість лекцій на природничо-наукові теми»⁶¹⁴.

До читання лекцій для населення міста залучали студентів. Задля цього на кафедрі марксизму-ленінізму організували студентську лекторську групу, члени якої з червня 1961 р. до вересня 1962 р. прочитали 441 лекцію⁶¹⁵. У 1962-1963 н.р. під час перебування на практиці й на канікулах студенти інституту прочитали понад 500 лекцій⁶¹⁶.

⁶¹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 42.

⁶¹¹ Нагорода зобов'язує. *Радянський студент*. 1963. 14 листопада. №36 (389). С. 1.

⁶¹² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 168.

⁶¹³ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 81.

⁶¹⁴ Нагорода зобов'язує. С. 1.

⁶¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 63, арк. 169.

⁶¹⁶ Там само, спр. 65, арк. 119.

В інституті працювала група сприяння комітету державного партійного контролю (голова М. Ф. Александра). У вересні 1963 р. – жовтні 1964 р. група перевірила стан оформлення студентських справ та видачі дипломів начальником відділу кадрів І. Й. Варнавським, стан зберігання й використання устаткування в кабінетах і лабораторіях кафедри фізики, ведення особових справ студентів загальнонаукового факультету. Виявлені недоліки, а також пропозиції та зауваження оформили й передали ректору інституту. Керівник вживав необхідні заходи для виправлення недоліків. За недбале ставлення до оформлення студентських справ наказом по інституту Варнавському було оголошено догану⁶¹⁷.

Студентів залучали до шефської роботи, зокрема над сільськими народними університетами культури в колгоспах імені Держинського с. Колибаївка⁶¹⁸, імені Котовського с. Гуменці. Для слухачів читали лекції на політичні, економічні, технічні та літературні теми («Формування комуністичної особистості – генеральна лінія ідеологічної роботи КПСР», «Головне економічне завдання нашого народу – створити матеріально-технічну базу комунізму», «Що таке кібернетика?», «Естетичне виховання трудящих» тощо). В університетах часто виступали студенти зі своєю самодіяльністю, давали концерти, лекції для колгоспників читали С. Д. Болотов, О. М. Жук, М. Д. Березовчук, В. М. Голєв, Є. М. Гінзбург, С. І. Білецький, В. І. Тищенко, М. Й. Семиліт та ін.⁶¹⁹

У 1961 р. молодь взяла шефство над піонерським клубом «Дружба», у складі якого функціонували танцювальний, драматичний, палітурний гуртки, фотгурток, гурток художнього випалювання. Начальником штабу клубу працював студент фізико-математичного факультету С. Мельничук⁶²⁰. Студенти допомагали робітникам у підготовці до вступу в

⁶¹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 185.

⁶¹⁸ Там само, спр. 61, арк. 42.

⁶¹⁹ Там само, спр. 63, арк. 169; спр. 65, арк. 110.

⁶²⁰ Пестун М. В клубі «Дружба». *Радянський студент*. 1961. 18 лютого. №4 (288). С. 1.

заклади вищої освіти⁶²¹, поповнювали фонди робітничих бібліотек⁶²². За шефську роботу студентів над військовослужбовцями місцевого гарнізону почесними грамотами Прикарпатського військового округу нагородили керівництво комітету комсомолу й художньої самодіяльності⁶²³.

Частина молоді була членами добровільної народної дружини. Вони підтримували в місті громадський спокій. У грудні 1959 р. народна дружина фізико-математичного факультету налічувала 73 члени. Її об'єктами були міський будинок культури, кінотеатри, танцювальні майданчики, вулиці, райони Підзамче й вокзалу. Представники дружини здійснили чимало хороших справ, зокрема закликали до порядку громадян, які в нетверезому стані заважали людям відпочивати. 16 грудня дружинники доставили в міський штаб п'яного працівника будинку культури⁶²⁴. Таку ж роботу проводили й у наступні роки. У червні 1966 р. студентки факультету педагогіки і методики початкової освіти Л. Кидисюк та Є. Дзюбецька помітили, що біля кінотеатру «Дружба» п'яниця чіплявся до людей, обзивав їх брутальними словами. Дівчата негайно доставили хулігана у відділення міліції. Мешканка села Кадиївці приїхала на ринок і зупинилася в готелі. Поки вона влаштовувала свої справи, невідомі злодії викрали 40 кг черешень. Жінка звернулася за допомогою до дівчат. Невдовзі вони знайшли пропажу, а через деякий час працівники міліції розшукали й злодіїв, після чого дівчатам оголосили подяку⁶²⁵. Багатьох дружинників, насамперед, факультету фізичного виховання, нагородили грамотами міськкому КПУ і міськвиконкому⁶²⁶.

⁶²¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 90.

⁶²² Комітет комсомолу закликає. *Радянський студент*. 1960. 13 лютого. №3 (263). С. 2.

⁶²³ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 51.

⁶²⁴ Люба М. Дружинники фізмату. *Радянський студент*. 1959. 22 грудня. №27 (259). С. 2.

⁶²⁵ Софіян М. На варті спокою міста. *Радянський студент*. 1966. 16 червня. №18 (489). С. 1.

⁶²⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 132.

*У педінституті студенти
Київського державного
університету ім. Т. Г. Шевченка –
представники країн Азії і Африки.
1966 р.*

Певну увагу надавали інтернаціональній роботі. 10 лютого 1964 р. студенти зустрілися з посланцями країн Азії та Африки, які навчалися в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка. Перед студентами виступили представники Сомалі – Абдулкадир Мохамуд Ахмед, Йємену – Вехабі Абдулла Мохаммед, Того – Бакеле Джільбер⁶²⁷.

черешень. Жінка звернулася за допомогою до дівчат. Невдовзі вони знайшли пропажу, а через деякий час працівники міліції розшукали й злодіїв, після чого дівчатам оголосили подяку⁶²⁸. Багатьох дружинників, насамперед, факультету фізичного виховання, нагородили грамотами міськкому КПУ і міськвиконкому⁶²⁹

Проводили інтернаціональні вечори, учасником яких була молодь із країн Азії та Африки. У лютому 1965 р. студентство 32 групи історико-філологічного факультету зустрілося зі студентом із Сомалі Мохамедом Алі Мохамедом, який навчався в Одесі⁶³⁰. Невдовзі після повернення із міста над Смотричем він під враженням теплої зустрічі надіслав листа вдячності, у якому, зокрема, писав: «Я відвідав історичний музей-заповідник, міський стадіон, кінотеатри, будинок культури, познайомився з багатьма іншими історичними місцями чудового Кам'яця-

⁶²⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 163; Фартушняк А. У нас в гостях – студенти з Африки та Азії. *Радянський студент*. 1964. 13 лютого. №5 (399). С. 1.

⁶²⁸ Софіян М. На варті спокою міста. *Радянський студент*. 1966. 16 червня. №18 (489). С. 1.

⁶²⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 132.

⁶³⁰ У нас в гостях – студент із Сомалі. *Радянський студент*. 1965. 25 лютого. №6 (439). С. 2.

Подільського. Розповідав про них Борис [Лавренюк – студент III курсу історико-філологічного факультету]. Але я зустрівся не лише з видатними місцями міста, а й з його жителями. Адже всі цінності Кам'янця-Подільського створені ними, і я дуже вдячний всім, хто виявив таку теплоту й увагу мені, простому студентові. Велике враження справила на мене зустріч із учнями середніх шкіл, у яких я гостював разом з Борисом. Дні, проведені в Кам'янці-Подільському, залишаться в пам'яті назавжди. Велике спасибі Вам, дорогі друзі!»⁶³¹.

Студентство інституту зустрічалося також зі своїми колегами з освітніх закладів республік СРСР. Наприклад, у лютому 1966 р. у Кам'янці-Подільському гостювали 6 студентів Азербайджанського державного університету імені С. М. Кірова. Один із членів делегації – Акрем Зейналов, перебуваючи під враженням від прийому, сказав: «Ми приїхали до вас з Баку. Там зараз 25° тепла. У вас – сніг, мороз. Проте нам не холодно. Нас зігріває ваша тепла зустріч. Ми не лише цікаво відпочили, але й взяли з нашого «візиту дружби» багато корисного для себе. Прекрасне ваше місто, інститут, хороші у вас студенти»⁶³².

У 1966 р. після жакливого землетрусу в Ташкенті на договірних засадах між Міністерствами освіти Української та Узбецької РСР започаткували підготовку педагогічних кадрів із числа узбецької молоді. Перша група майбутніх учителів російської мови, що прибула до Кам'янця-Подільського із Узбекистану, складалася з 25 осіб. Навчання узбецьких студентів додавало певного національного колориту як в освітній процес, так і в громадські та виховні заходи, на яких звучали узбецькі пісні й демонструвалися ритмічні узбецькі танці та самотутній одяг⁶³³.

⁶³¹ Мохамед Алі Мохамед. Спасибі Вам, друзі!. *Радянський студент*. 1966. 18 березня. №9 (442). С. 2.

⁶³² Петрук Р. Дружба єднає серця. *Радянський студент*. 1966. 10 лютого. №4 (475). С. 1.

⁶³³ Філіпчук А. Г. Життя віддане справі. С. 133-134.

Певна увагу приділяли воєнно-патріотичному вихованню. Студентів залучали до участі в мітингах, де засуджували агресивні дії «імперіалістів». Звісно, резолюції, які ухвалювали за результатами всіх зібрань, компартійці готували заздалегідь, і можна було лише здогадуватися, чи всі студенти так одностайно підтримували рішення. Наведемо декілька прикладів проведення таких мітингів. У лютому 1961 р. студенти разом «з усім радянським народом висловили своє обурення у зв'язку з кривавою розправою бельгійських колонізаторів та їх маріонеток над сином конголезького народу Патрісом Лумумбою та його соратниками»⁶³⁴. Проводили мітинги протесту, на яких «засуджували» агресивні дії США проти Куби⁶³⁵. Декілька мітингів проведено на підтримку в'єтнамського народу. У грудні 1965 р. зібралося студентство історико-філологічного факультету. Студенти П. Ткачук, А. Поробок та інші «затаврували ганебну політику США у В'єтнамі, висловили надію, що спільними зусиллями всього прогресивного людства вдасться припинити війну»⁶³⁶.

Для студентів організовували екскурсії, які, з одного боку, мали навчальну мету, а з іншого – передбачали ознайомлення з місцями «революційної слави». 26 липня 1959 р. студенти інституту поїхали на екскурсію в Москву. Вони відвідали виставку досягнень народного господарства СРСР, панорамне кіно, мавзолей Леніна і Сталіна, ознайомилися з будівництвом нових районів міста, відвідали Московський державний університет імені М. В. Ломоносова, де, зокрема, зустрілися з учителями з НДР, Франції та США⁶³⁷. У січні 1964 р. студенти V курсу українського відділу історико-філологічного факультету

⁶³⁴ Ми вимагаємо. *Радянський студент*. 1961. 18 лютого. №4 (288). С. 1.

⁶³⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 89; Протест і солідарність. *Радянський студент*. 1962. 15 вересня. №26 (342). С. 1.

⁶³⁶ Блажевич Ю. Руки геть від В'єтнаму! *Радянський студент*. 1965. 16 грудня. №36 (469). С. 1.

⁶³⁷ Сливка П. Екскурсія до Москви. *Радянський студент*. 1959. 24 вересня. №19 (251). С. 2.

відвідали Ленінград, а група студентів V курсу фізико-математичного факультету – Москву⁶³⁸. На початку 1966 р. у Ленінграді побували 14 кращих комсомольців інституту. Вони відвідали Петропавлівську фортецю, Ермітаж, Ленінградський ордену Леніна державний університет імені А. А. Жданова, музей О. С. Пушкіна, Смольний, крейсер «Аврора» тощо⁶³⁹.

Подорожували студенти й українськими містами. Зокрема, у червні 1963 р. на екскурсії в Києві побувала група студентів відділу математики III курсу фізико-математичного факультету. У столиці республіки вони відвідали обчислювальний центр, Інститут фізики, Інститут кібернетики, де ознайомилися з принципами роботи обчислювальних машин, побували в педінституті імені О. М. Горького, відвідали визначні місця⁶⁴⁰. У вересні 1965 р. студенти II курсу українського відділення побували в Чернівцях⁶⁴¹.

Політико-виховну роботу зі студентами проводили в гуртожитках та серед студентів, що жили на приватних квартирах. Викладачі інституту систематично відвідували студентські гуртожитки й квартири студентів, вивчали їхні умови роботи та побуту, проводили групові та індивідуальні бесіди зі студентами на ідеологічні й побутові теми⁶⁴².

Вагомим чинником в ідеологічному вихованні студентів посідала інститутська преса – багатотиражка «Радянський студент» та стінгазети. Перша з них виходила систематично тричі на місяць. У ній друкували матеріали про організацію освітньо-виховної роботи в академгрупах, про стан навчальної дисципліни в групах та окремих студентів, про організацію ідеологічної та культурно-масової роботи, про громадсько-

⁶³⁸ Екскурсії в Москву і Ленінград. *Радянський студент*. 1964. 7 лютого. №4 (398). С. 2.

⁶³⁹ Цімар Л. Побачення з Ленінградом. *Радянський студент*. 1966. 17 лютого. №5 (476). С. 1.

⁶⁴⁰ Новини, події, факти. *Радянський студент*. 1963. 13 червня. №21 (374). С. 2.

⁶⁴¹ Луценко А. Один день у Чернівцях. *Радянський студент*. 1965. 7 жовтня. №27 (460). С. 1.

⁶⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 87.

корисну роботу студентів у місті й селі, про професію вчителя, про підпрактику в сільських школах, роботу з піонерами. На сторінках газети вміщували статті вчителів-випускників інституту, які обмінювалися думками про свою підготовку та роботу в школі. На факультетах і в академгрупах випускали стінгазети, сатиричні газети, бюлетені тощо⁶⁴³.

Регулярно проводили конкурси стінгазет. На початку січня 1963 р. переможцем конкурсу визнали газету факультету фізичного виховання «Радянський спорт», друге місце посіла газета «Радянська освіта» (орган факультету педагогіки і методики початкової освіти)⁶⁴⁴. У 1966 р. перше місце з-поміж факультетських стінгазет поділено між газетами історико-філологічного факультету «Зорі назустріч», фізико-математичного факультету «Ленінець» та факультету методики і педагогіки початкової освіти «Радянська освіта». Найкращою серед групових стінгазет визнали стіннівку IV курсу російського відділу «К заветной цели»⁶⁴⁵.

У звітах парторганізації інституту часто критично оцінювали стан стінгазет. У вересні 1963 р. секретар парторганізації Є. Ю. Сокрутенко зазначав: «Гарний вигляд мали газети факультету фізичного виховання й молодших класів, гірше газета фізико-математичного факультету. Зовсім поганий вигляд у газети історико-філологічного факультету, де були свої критики, прозаїки, журналісти й поети. Газета бідна й за змістом, і за формою. Майже не було гарних курсових газет. Вони малозмістовні, бліді й беззубі, погано відображали життя групи й курсу»⁶⁴⁶.

Стінгазети випускали також і в студентських гуртожитках⁶⁴⁷.

⁶⁴³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 88; ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 120.

⁶⁴⁴ Гасюк Л. Ще один підсумок. *Радянський студент*. 1963. 17 січня. №2 (355). С. 2.

⁶⁴⁵ Підсумки конкурсу. *Радянський студент*. 1966. 20 січня. №2 (473). С. 1.

⁶⁴⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 120.

⁶⁴⁷ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 81.

Студенти слухали радіопередачі. Щомісячно готували і викладали групи радіомовлення по 10-12 радіопередач⁶⁴⁸.

Незважаючи на значну ідеологічну роботу, яку проводила, насамперед, парторганізація в різних формах, траплялося, коли «її вплив не доходив до кожного студента зокрема». У частини молоді проявлялися антирадянські настрої. Зокрема, у звіті інституту за 1961-1962 н.р. йшлося про те, що студент V курсу історико-філологічного факультету Присяжнюк збирав антирадянські анекдоти, проявляв песимістичні настрої, «низькопоклонство перед Заходом, став на шлях обману товаришів». Студенти цього курсу знали про настрої Присяжнюка й «не дали їм належної оцінки і відсічі». Такі ж настрої були й серед студентів II курсу фізико-математичного факультету⁶⁴⁹.

Як і в попереднє десятиліття, мали місце вживання алкоголю в гуртожитках та в громадських місцях, які переростали в бійки, що інколи закінчувалися трагічно. 19 грудня 1962 р. на засіданні партбюро ухвалили виключити студента В. М. Коломійця з кандидатів у члени КПРС за аморальні прояви, які виявилися у недисциплінованості, систематичних пропусках і вживанні спиртних напоїв у компанії хуліганів-злочинців, які вбили Труневського⁶⁵⁰. Траплялися інші факти порушення норм поведінки окремими студентами: крадіжки особистих речей, пропуски лекцій, «панське» ставлення до фізичної праці, зневажливе ставлення до виконання громадських доручень, факти нетовариського ставлення студентів старших курсів до молодших⁶⁵¹. У 1959-1960 н.р. відраховували з інституту за хуліганські вчинки студентів факультету фізичного виховання Германа й Меджибовського⁶⁵², а у 1962-1963 н.р. за крадіжку, обман і хуліганство – Ердмана і Киричок⁶⁵³.

⁶⁴⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 41.

⁶⁴⁹ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 89.

⁶⁵⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 64, арк. 92-95.

⁶⁵¹ Там само, спр. 62, арк. 59.

⁶⁵² Там само, спр. 61, арк. 51.

⁶⁵³ Там само, спр. 65, арк. 121.

Мали місце аморальні вчинки й серед науково-педагогічних працівників⁶⁵⁴. Зафіксовано випадки, коли міліція чи дружинники затримували викладачів у нетверезому стані; недопустимими були випадки, коли викладачі вживали спиртні напої із заочниками⁶⁵⁵.

В інституті порушували питання про хабарництво. 13 червня 1962 р. на закритих партійних зборах розглянули закритий лист ЦК КПРС «Про посилення боротьби з хабарництвом і розкраданням народного добра». Секретар парторганізації Є. Ю. Сокрутенко повідомляв, що в 1961 р. заочники намагалися зробити подарунки голові й членам комісії. На цьому засіданні досить сміливим, як на той час, був виступ І. В. Іваха: «Необхідно сказати про етичну сторону питання. Коли говорять про хабар стосовно інституту, то варто визначити, яка ціна цих розмов, тобто доводити справу до кінця. Нам відомий випадок, коли дали 4,5 тис. карбованців посереднику – Паришкурі. Ми звернулися у міліцію, але там цю справу не довели до кінця. Якщо хто-небудь винний – суворо наказати. Скажемо про дрібні, на перший погляд, речі. Наприклад, про використання службового становища. Шамота, користуючись цим, проштовхував в наш інститут абітурієнта, говорячи при цьому «Нам і не таке сходило з рук». Ще про футболістів. Від нас вимагали, щоби футболістам, яким не поставили оцінки, без екзаменів дати стипендію. Доводиться назвати ім'я колишнього секретаря міськкому партії. Для Тонкочеева оцінки з фізики «дрібниця». А між тим на таких «дрібницях» будували принципові відносини з педінститутом. Наприклад, «обробляли» керівників господарських організації, і вони дуже недоброзичливо ставилися до наших, інститутських потреб. Подібного не повинно бути в партійній організації міста». Висловився також і ректор інституту І. С. Зеленюк: «У нашому інституті мали місце вчинки, за які прийшлося звільнити з роботи. Так, Перешкура незаконно давав різні

⁶⁵⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 63, арк. 133-135; ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 101-109.

⁶⁵⁵ Там само, арк. 172; спр. 63, арк. 120.

довідки, навіть дипломи про закінчення інституту, брав хабарі. Довести це не змогли, і він не був засуджений лише тому, що хворів легенями. Назву також Чернуху. Він під час звіту здав 5 чистих бланків дипломів. Не все було добре з оформленням трудових книжок»⁶⁵⁶.

Значне місце в житті інституту посідало естетичне виховання, яке завжди було в полі зору ректорату. Воно вирішувати такі основні завдання: художній розвиток студента, розуміння ним прекрасного, єдності етичного й естетичного, виховання його здібностей та смаку; набуття студентами певних знань, умінь та навичок як елементу професійної підготовки, щоб студент міг у подальшому бути організатором естетичного виховання учнів⁶⁵⁷.

Естетичне виховання студентів здійснювалося різними засобами. У лекційних курсах із літератури, історії розкривали художнє багатство літератури, красу світу й людини, велич гуманістичних ідеалів. У студентів виховували уміння оцінити естетичний зміст художнього твору. Цій меті було підпорядковано факультативний курс історії мистецтва (на історико-філологічному факультеті), лекції для студентів («У чому краса радянської людини?», «Прекрасне в житті та мистецтві», «Як слухати музику», «Естетичне оздоблення побуту», «Як читати художню картину», «Музика облагороджує людину»), літературно-музичні вечори, факультативні курси музичної грамоти, виразного читання, гуртки художньої самодіяльності, культпоходи в кіно і театр тощо⁶⁵⁸. На історико-філологічному факультеті працював гурток естетичного виховання, основною тематикою якого була організація естетичного виховання учнів у школі. Організували спеціальні тематичні вечори й композиції (вечір сонета,

⁶⁵⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 63, арк. 123-124.

⁶⁵⁷ Там само, спр. 311, арк. 82.

⁶⁵⁸ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 88; ф. п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 163.

пушкінський вечір, «Широка страна моя родная», «Слово Шевченка», «Парад літературних героїв» та інші)⁶⁵⁹.

З метою втілення естетичного начала в працю, побут і навчання систематично проводили бесіди в академгрупах, кімнатах гуртожитку та через газету «Радянський студент», зокрема про організацію праці студентів, оформлення їхніх кімнат, естетику поведінки, зовнішній вигляд⁶⁶⁰.

Естетичне виховання також здійснювали засобами музики, живопису, театрального мистецтва. Наприклад, у 1964-1965 н.р. проводили вечори «Лермонтов і музика», «П. І. Чайковський (до 150-річчя з дня народження)», виконували літературно-музичну композицію «Слово про музику», читали лекції про І. Ю. Репіна, Третьяковську галерею, єгипетське мистецтво⁶⁶¹.

Естетичне виховання студентів закривізовували через урізноманітнення роботи студентського університету культури та його секцій: «Цікаві зустрічі», інтернаціональна дружба, художня самодіяльність, оздоровчо-туристична. Проводили зустрічі з солдатами гарнізону, студентами інших закладів освіти міста, учителями, письменниками. Студенти листувалися зі студентами Болгарії, НДР, Польщі, Чехословаччини⁶⁶².

Вагомим чинником естетичного виховання була студентська драматична студія «Філолог», яка працювала на історико-філологічному факультеті. У 1961 р. вона налічувала 40 осіб. Студія здійснювала постановку п'єс і окремих сцен, виховувала акторську майстерність, давала їм досвід організації драматичного гуртка. Великий успіх мали постановки вистав «Назар Стодоля» Т. Г. Шевченка, «Таке кохання» Павела Когоута, «Власть тьми» Л. М. Толстого, «Бани» В. В. Маяковського, «Чайка» і «Предложения» А. П. Чехова і

⁶⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 130.

⁶⁶⁰ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 83.

⁶⁶¹ Там само.

⁶⁶² Там само.

т.д. Талановитими акторами були студенти Б. Попов, Н. Романюк, С. Бігун, Л. Медведєва, Є. Хаят, С. Круглов⁶⁶³.

Найбільш масова форма естетичного виховання – участь студентів у загальноінститутській та факультетській художній самодіяльності. Зокрема, в інституті працювали хор, вокальні

*Проходить чергове заняття чоловічого складу інститутського хору.
Керівник – Б. Р. Ліпман. 1962 р.*

чоловіча й жіноча групи, танцювальний колектив (з 1963 р.). На факультетах функціонували окремі хори, жіночий хор на факультеті 1-4 класів, вокальні групи, танцювальні й драматичні колективи, музичні гуртки, гуртки художнього читання, художньої гімнастики та акробатики. Загалом, у 1961-1962 н.р. у гуртках художньої самодіяльності брали участь понад 600 студентів⁶⁶⁴.

Інститутський хор у лютому 1960 р. налічував 70 осіб. У газеті «Радянська Україна» від 10 лютого була надрукована стаття інспектора-методиста Міністерства освіти УРСР П. Рудченка «Вчителям – музичні знання». Автор зазначав, що «Кам'янець-Подільський педінститут досяг хороших результатів у розвитку художньої самодіяльності. Особливої уваги, – писав він, – заслуговують вокальні ансамблі та хор інституту»⁶⁶⁵.

Колективи художньої самодіяльності користувалися повагою серед жителів міста й району, систематично виступали

⁶⁶³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 275, арк. 94; Краєвська Г. Студія «Філолог». *Радянський студент*. 1961. 26 травня. №14 (298). С. 1.

⁶⁶⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 89.

⁶⁶⁵ Круглов С. Інститутський хор. *Радянський студент*. 1960. 23 лютого. №4 (264). С. 2.

перед молоддю виробництва й закладів освіти міста, у колгоспах району, на виборчих дільницях. Загалом для населення міста й району в 1960-1961 н.р. було проведено 28 концертів художньої самодіяльності⁶⁶⁶, у 1961-1962 н.р. – 15 концертів у колгоспах району, 3 концерти в сільських будинках культури, міському будинку культури, будинку офіцерів, у підшефній військовій частині, на підприємствах та в закладах освіти, у школі-інтернаті. Загалом, у місті провели 23 концерти⁶⁶⁷.

Щорічно проводили факультетські конкурси на кращу студентську художню самодіяльність⁶⁶⁸, загальноінститутські огляди. Наприклад, у березні 1962 р. перше місце присудили студентам факультету педагогіки і методики початкової освіти⁶⁶⁹. Інститутські колективи успішно виступали на міському огляді. У 1964-1965 н.р. вони посіли перше місце. Вдало виступили змішаний хор, вокальні групи, солісти-співці, читці, танцювальні колективи⁶⁷⁰.

*Міжфакультетський огляд художньої самодіяльності.
Танцювальна група фізмату виконує молдавський танець.
1959 р.*

⁶⁶⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 88.

⁶⁶⁷ Там само, спр. 259, арк. 89.

⁶⁶⁸ Положення про огляд художньої самодіяльності Кам'янець-Подільського педагогічного інституту. *Радянський студент*. 1961. 18 лютого. №4 (288). С. 2; На огляді молодих талантів. *Радянський студент*. 1961. 14 квітня. №10 (294). С. 2.

⁶⁶⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 90.

⁶⁷⁰ Там само, спр. 311, арк. 83.

На початку 60-х рр. ініціативу з підготовки програми художньої самодіяльності студентського колективу виявляли науково-педагогічні працівники. На цьому, а також на тому, що варто більше уваги звертати на українську народну творчість, у листопаді 1960 р. акцентував секретар парторганізації інституту І. Ю. Гнатенко: «Викладачі повинні знайти своє правильне місце в цій роботі та не підміняти ініціативи студентів, не заглушати її, а навпаки, допомагати проявлятися такій ініціативі, не підміняти студентські громадські організації, а керувати їх діяльністю. Необхідно було ретельніше й задалегідь підбирати номери для програми виступів студентського колективу художньої самодіяльності, не допускати штурму, нервозності й усього того негативного у роботі, що пов'язано з поспішністю в підготовці концертних виступів. Підготовкою необхідно займатися впродовж року, постійно. Керівникам художньої самодіяльності рекомендується використовувати в репертуарі українські народні пісні, звернути увагу на місцеву художню творчість»⁶⁷¹. Після цього студенти почали керували колективами художньої самодіяльності на факультетах.

На високому рівні організовували різні заходи, присвячені творчості видатних письменників і поетів. Зокрема, вшановували пам'ять Т. Г. Шевченка. 1 березня 1961 р. відбулася теоретична конференція, присвячена 100-річчю з дня його смерті. Зі вступною промовою про життя й діяльність Шевченка виступив доцент М. М. Хмелінський. Студенти філологічного факультету виголосили доповіді, присвячені знаменній даті: «Шевченко і російська література» (доповідач – М. Курило), «Шевченко – художник» (Р. Шмирко), «Шевченко – основоположник української національної літературної мови» (Арсенюк), «Думки Шевченка про виховання та освіту» (Ткачук). Із прикінцевим словом виступив завідувач кафедри української мови та літератури С. І. Білецький⁶⁷². 9 березня того

⁶⁷¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 43.

⁶⁷² Тимошенко А. Наукова конференція. *Радянський студент*. 1961. 8 березня. №6 (290). С. 1.

ж року відбулася наукова сесія викладачів, присвячена цій події. Підготували 9 доповідей з тем, пов'язаних із життям і творчістю Кобзаря. На сесії прочитали доповіді С. І. Білецький «Т. Г. Шевченко і російський народ», викладач педагогіки І. Ф. Роздобудько «Педагогічні погляди Т. Г. Шевченка»⁶⁷³. У березні 1964 р. вшанували пам'ять Шевченка з нагоди його 150-річчя. Відбулися урочисті збори, на яких з доповіддю про його життя, творчу діяльність і революційну боротьбу знову виступив завідувач кафедри української мови і літератури С. І. Білецький. У клубі інституту на вул. Гагаріна відбувся вечір «Шевченко і музика». Доповідала викладачка музики факультету педагогіки і методики початкової освіти Г. Є. Пецух. Обидва зібрання закінчилися концертом⁶⁷⁴.

Ушановували й інших діячів. У лютому 1960 р. провели вечір, присвячений 100-річчю з дня народження А. П. Чехова. Вступне слово виголосив завідувач кафедри російської мови і літератури доцент Є. Ю. Сокрутенко. Виступали також члени гуртка художнього читання: М. Колесникович (схарактеризував твір «Шуточка»), М. Кривий («Коняче прізвище»), С. Круглов («Злой мальчик»). Показали також водевіль «Предложение» і сцену з п'єси «Чайка»⁶⁷⁵. 20 листопада того ж року в актовій залі інституту відбувся вечір, присвячений 50-річчю з дня смерті Л. М. Толстого, а 28 листопада – сесія наукових студентських гуртків російської літератури та мови, присвячена цій події⁶⁷⁶. Організовували також вечори творчості М. М. Коцюбинського та М. Ю. Лермонтова⁶⁷⁷.

Організовували зустрічі студентів із культурними діячами. У вересні 1962 р. студенти зустрілися з поетом

⁶⁷³ По інституту. *Радянський студент*. 1961. 18 березня. №7 (291). С. 2.

⁶⁷⁴ Вечори з нагоди 150-річчя. *Радянський студент*. 1964. 9 березня. №9 (403). С. 1.

⁶⁷⁵ Пам'яті А.П. Чехова. *Радянський студент*. 1960. 23 лютого. №4 (264). С. 1.

⁶⁷⁶ Літературний вечір. *Радянський студент*. 1960. 30 листопада. №22 (282). С. 2; Пісарєва В. На честь письменника. *Радянський студент*. 1960. 30 листопада. №22 (282). С. 2.

⁶⁷⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 83.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

М. П. Бажаном⁶⁷⁸, у жовтні того ж року – В.П.Беляєвим⁶⁷⁹, у листопаді – М. П. Годованцем, молодими письменниками-шістдесятниками М. С. Вінграновським, М. Ф. Сингаївським, Ю. Г. Ілленком, В. О. Шевчуком, О. Ф. Черногузом⁶⁸⁰. Секретар парторганізації Є. Ю. Сокрутенко на звітно-виборних зборах парторганізації (вересень 1963 р.) у доповіді зазначав, що «шкідливим був виступ поета Вінграновського, який приїхав у наш інститут для зустрічі зі студентами за путівкою ЦК ЛКСМУ»⁶⁸¹. Миколі Степановичу тоді, а згодом і в роки брежнєвського «застою», вистачило сили вистояти проти влади, йому вдалося залишитися собою.

*В актовій залі пединституту. Вірші читає М. Вінграновський.
1962 р.*

28 вересня 1963 р. відбувся вечір сатири і гумору, присвячений ювілею М. П. Годованця. У контексті цього студенти зустрілися з перчанином Ю. М. Кругляком, байкарем

⁶⁷⁸ Поет-академік Микола Бажан в інституті. *Радянський студент*. 1962. 8 вересня. №25 (341). С. 1.

⁶⁷⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 118; Фаренюк П. Наш гість – Володимир Беляєв. *Радянський студент*. 1962. 7 листопада. №31 (347). С. 1.

⁶⁸⁰ Письменники в інституті. *Радянський студент*. 1962. 22 листопада. №33 (349). С. 1.

⁶⁸¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 122.

П. Х. Красюком, львівським сатириком І. І. Сварником⁶⁸². У 1966 р. молодь спілкувалася з письменником П. Ф. Гуцалом⁶⁸³.

В інституті під керівництвом кандидата філологічних наук, доцента Г. М. Краєвської діяв гурток поетів-початківців «Літературні п'ятниці». Старостою гуртка був В. С. Прокопчук, згодом – доктор історичних наук, професор. Він із теплотою згадає заняття гуртка: «У гуртку із поруч вже відомими поетами Раїсою Гаврилюк, Василем Цілим, Анатолієм Ненцінським було немало тих, хто лише здійснював пробу пера, або й просто цікавився класичною й тогочасною літературою... Ми знали план роботи, завчасно комусь доручалася заголовна доповідь, скажімо, про класика літератури – ювіляра чи когось з тогочасних популярних авторів – Євгена Євтушенка, Роберта Рождественського, Андрія Вознесенського. Готувався до обговорення кожен з нас, аби висловити своє бачення творчості письменника... З таких вечорів ми поверталися збагаченими знаннями, уміннями дискутувати – пропонувати й відстоювати свою думку»⁶⁸⁴.

У 1966 р. було організовано студентський клуб мініатюри «Бригантина», засідання якого проводили Ж. Войтенко, В. Охрименко, А. Баланюк. Його члени обговорювали актуальні проблеми культури⁶⁸⁵.

При студентському клубі функціонував Клуб веселих і кмітливих (КВК), що успішно змагався з колективами інших закладів освіти. Вдало виступав зі спеціальною програмою СТЕМП (студентський театр епіграм, мініатюр, пародій), використовуючи сатиру для висміювання недоліків і боротьби з негативними явищами життя⁶⁸⁶.

⁶⁸² Володар аудиторії – сміх. На вечорі сатири і гумору в нашому інституті. *Радянський студент*. 1963. 3 жовтня. №30 (383). С. 1.

⁶⁸³ Зустріч з письменником. *Радянський студент*. 1966. 21 квітня. №11 (482). С. 2.

⁶⁸⁴ Прокопчук В. Людина і час. Спогади. Дунаївці, Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2020. С. 105.

⁶⁸⁵ Числинська С., Прокопчук В. «Бригантина» піднімає паруси.... *Радянський студент*. 1966. 8 травня. №13 (484). С. 2.

⁶⁸⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 84.

Одним зі складників виховної роботи в інституті була фізкультурно-спортивна робота. Крім обов'язкових занять фізичного виховання молодь мала можливість займатися в спортивних секціях. У 1960-1961 н.р. працювала 21 спортивна секція, якими охоплено понад 600 студентів⁶⁸⁷, у 1961-1962 н.р. – відповідно 23 і понад 700⁶⁸⁸.

Частина студентів, насамперед факультету фізичного виховання, виконували нормативи майстрів спорту. Упродовж 1959-1960 н.р. звання майстра спорту здобули 6 студентів⁶⁸⁹, у 1960-1961 н.р. – 3⁶⁹⁰. Станом на 1 січня 1961 р. в інституті навчалися 5 майстрів спорту (член збірної команди СРСР з легкої атлетики І. Усков, учасники збірної команди УРСР із велоспорту О. Бойко та А. Стародуб, майстри спорту зі спортивної гімнастики В.Козак та Г.Лешук)⁶⁹¹. У 1961-1962 н.р. звання майстра спорту здобули 7 студентів⁶⁹², у 1963 р. – 3⁶⁹³.

Студенти виконували нормативи масових розрядів. У 1959 р. в інституті було 263 спортсменів-розрядників, у 1960 р. – 244, у 1961 р. – 285, у 1962 р. – 294, у 1963 р. – 385, у 1964 р. – 302, у 1965 р. – 285 і 5⁶⁹⁴. До того ж студенти склали нормативи на значок ГПО I-II ступенів, «Турист СРСР», частині з них щорічно присвоювали звання суді I-III категорії, громадських судів – 26⁶⁹⁵.

⁶⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 89.

⁶⁸⁸ Там само, спр. 259, арк. 90.

⁶⁸⁹ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 61, арк. 53.

⁶⁹⁰ Там само, ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 90.

⁶⁹¹ Босенко А. У майбутніх вчителів фізвиховання. *Радянський студент*. 1961. 19 травня. №13 (297). С. 2.

⁶⁹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 90.

⁶⁹³ Там само, ф.п. 4, оп. 1, спр. 66, арк. 177; Сазонов Б. Увага: попереду – спартакіада. *Радянський студент*. 1964. 13 лютого. №5 (399). С. 1.

⁶⁹⁴ Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 38.

⁶⁹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 244, арк. 89-90; спр. 259, арк. 90; Якубовський А. Спорт став масовим. *Радянський студент*. 1961. 25 березня. №8 (292). С. 2; Сазонов Б. Увага: попереду – спартакіада. С. 1.

*Жіноча збірна команда зі спортивної гімнастики
(тренер – А. Д. Босенко). 1959 р.*

Спортивні команди інституту отримували призові місця з багатьох видів спорту в місті й області. Зокрема, у 1961 р. чоловіча збірна команда зі спортивної гімнастики у складі Г. Ліщука, М. Старінова, В. Козака, С. Антоненка, Г. Весельського, В. Курбатського посіла перше місце серед команд педінститутів України на IX республіканській спартакіаді. Загалом у першій групі (ЗВО, які мали факультети фізвиховання) інститут посів 6 місце із 10⁶⁹⁶. Гімнастка А. Обозненко на цих змаганнях стала абсолютною чемпіонкою. Перше місце з боротьби посів В. Овчаренко. Водночас на спартакіаді дуже низьку спортивну підготовку продемонстрували команди з плавання, волейболу і баскетболу (жіноча команда). Команда плавців інституту посіла останнє місце, а команда баскетболісток – передостаннє. 19 жовтня 1961 р. питання участі студентів у спартакіаді розглянули на засіданні ради інституту. Учасники зібрання звернули увагу на

⁶⁹⁶ IX спартакіада закінчилася. *Радянський студент*. 1961. 7 липня. №18 (302). С. 1; Єлсукова Г. Факультет фізвиховання на старті. *Радянський студент*. 1961. 10 січня. №1 (285). С. 1.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

низку серйозних недоліків у роботі кафедр фізичного виховання стосовно підвищення спортивної майстерності молоді та щодо масовості занять із окремих видів спорту, тому в інституті необхідно було розгорнути масову спортивну роботу і посилити роботу збірних команд. Серед тих, хто виступав, був і І. В. Івах, який зазначив, що основною причиною невдалих виступів команд було недостатнє їх забезпечення повноцінним резервом, студенти недостатньо масово займалися цими видами спорту. Кафедри гімнастики і легкої атлетики не використали всі можливості спортивної бази інституту для успішної підготовки команд до спартакіади, не забезпечили систематичних занять по 4-5 разів на тиждень⁶⁹⁷.

На стадіоні педінституту

На початку 60-х рр. перші кроки в спорті почав робити майбутній олімпійський чемпіон А. Боднарчук. Зокрема, у лютому 1961 р. на чемпіонаті Молдавської РСР він посів перші

⁶⁹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 240, арк. 57-58.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

місця з метання диску (43 м 70 см) і штовхання ядра (13 м 86 см)⁶⁹⁸.

До послуг студентів інституту був спортивно-оздоровчий табір, який став місцем культурного відпочинку й активної культурно-масової та спортивної роботи. У ньому одночасно могли відпочивати 250 студентів. У таборі обладнали стаціонарну їдальню, бібліотеку, читальний зал, радіо- і кіновузол, медичний пункт, створили спортивний комплекс (легкоатлетична бігова доріжка, легкоатлетичний сектор, майданчики для боротьби, боксу, настільного тенісу, для гри в баскетбол, волейбол, тенісний корт, водна станція). Для відпочинку й розваг до послуг студентів були естрадний і танцювальний майданчики тощо. У 1962 р. у таборі відпочивали 450 студентів⁶⁹⁹, у 1963 р. – 560⁷⁰⁰, у 1964-1965 н.р. – 360⁷⁰¹.

Студенти історико-філологічного факультету біля однієї з палаток спортивно-оздоровчого табору. 1959 р.

⁶⁹⁸ Сирцов. Досягнення легкоатлетів. *Радянський студент*. 1961. 28 лютого. №5 (289). С. 1.

⁶⁹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 8-9.

⁷⁰⁰ Там само, спр. 275, арк. 7.

⁷⁰¹ Там само, спр. 311, арк. 5.

Студентська молодь тут охоче оздоровлювалася. У квітні 1962 р. І. Дрікер у замітці «Свій табір здоров'я – це дуже добре» писав: «Мине небагато, зовсім небагато часу, і в сосновому бору під Голосковим знову замайорить червоний прапор, знову завирує, зашумить, задзвенить студентське літо. Постійні читачі інститутської газети знають, про що йде мова. Ну, а тим, хто ще не в «курсі дела», доведеться нагадати, що в нас, в інституті, вже кілька років діє спортивно-оздоровчий табір. Розташований недалеко від міста, в одному з найбільш мальовничих куточків подільської природи. Студенти старших курсів інституту переконалися, як цікаво і весело відпочивати у нашому таборі здоров'я. Треба думати, що там сподобається і нинішнім першокурсникам і майбутнім новачкам»⁷⁰². Водночас комсорг 22 групи фізико-математичного факультету Л.Кучер у вересні 1963 р. зазначала: «Культурно, весело і корисно провели ми час і скучати було ніколи, і сил набралися. В першу чергу, звичайно, займалися спортом. Але крім цього часто дивилися кінокартини, обговорювали їх спільно. За літо ми добре відпочили, прочитали багато книжок, загоріли. А головне – зміцніла дружба між студентами групи і факультету. А це – найцінніше надбання. Радісні, бадьорі поверталися у свої рідні села...»⁷⁰³.

2.5. Зміцнення матеріально-технічної бази

Ректорат проводив значну роботу щодо зміцнення матеріально-технічної бази. Насамперед відбудовували будинок колишнього університету та інституту народної освіти інституту по вул. Московській, який зруйнували в роки радянсько-німецької війни. Ректор І. С. Зеленюк неодноразово використовував свої депутатські повноваження. На його пропозицію до заходів із виконання наказів виборців депутатам Кам'янець-Подільської міської ради сьомого скликання,

⁷⁰² Дрікер І. Свій табір здоров'я – це дуже добре. *Радянський студент*. 1962. 3 квітня.

⁷⁰³ Кучер Л. Культурно, весело, корисно. *Радянський студент*. 1963. 2 вересня. №26 (379). С. 2.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

затверджених у середині березня 1959 р., включено пункт про відбудову впродовж 1959-1961 рр. будинку інституту. Відповідальними за виконання визначено інститут та будівельне управління №2. Відбудова й реконструкція, завдяки чому було добудовано четвертий поверх, здійснювалася у два етапи: перший завершили до кінця 1961 року, а другий – передбачав спорудження двох спортзалів з душовими, масажними кімнатами та гардеробом (планували завершити в 1962 р.)⁷⁰⁴. Однак підрядник не встиг у ці терміни виконати роботи. Станом на 1 серпня 1962 р. із загального кошторису вартості будівництва 694,75 тис. крб було використано 494,15 тис. крб⁷⁰⁵.

Головний корпус педінституту. 1963 р.

«Новосілля» відбулося лише в 1963 р. Щоправда і тут мав місце казус. Планували, що 1 вересня як свято початку нового навчального року проведуть у новому корпусі. Однак плани довелося підкорегувати, хоч у газеті «Радянська освіта» вже повідомили, що Кам'янець-Подільський педінститут зустріне новий навчальний рік у новому корпусі. Щодо цього секретар парторганізації Є. Ю. Сокрутенко на звітно-виборних зборах парторганізації зазначав: «Не можна сказати і про те, який негативний ефект зробили неправильні дії будівельників, які

⁷⁰⁴ Філінюк А. Г. Життя віддане справі. С. 156.

⁷⁰⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 5.

забили двері нового приміщення інституту напередодні нового навчального року. Якщо і потрібно було перешкодити доступу студентів у нове приміщення, то це потрібно було зробити якимось іншим чином. Я б сказав, що дії будівельників були політично незрілими і скандальними, навіть і через те, що республіканська газета «Радянська освіта» 1 вересня опублікувала замітку про введення до ладу нового корпусу і нормальну фотографію без хрестів»⁷⁰⁶.

У кабінети та аудиторії нового корпусу переселили факультети фізико-математичний, історико-філологічний та фізичного виховання, а також ректорат, канцелярію, бухгалтерію, громадські організації. У навчальному корпусі, що знаходився в Старому місті, залишили заочний відділ, загальнонауковий факультет, деякі лабораторії та майстерні фізико-математичного факультету, інститутську бібліотеку⁷⁰⁷.

Завдяки введенню в дію нового приміщення площа навчальних приміщень зросла з 5887 м² у 1962 р.⁷⁰⁸ до 12885 м² у 1964 р.⁷⁰⁹

Покращували забезпечення житлом студентів. У 1962-1963 н.р. площа гуртожитку становила 3234 м². На цій площі розмістили 428 студентів, а 150 проживали на приватних квартирах, що оплачував навчальний заклад⁷¹⁰, станом на 1964 р. – відповідно 4411, 567 і 128⁷¹¹. Згаданий секретар парторганізації Є. Ю. Сокрутенко попереджав, що гостра нестача гуртожитку для студентів спричинила велику шкоду виховній роботі: на «кутках», де проживала частина студентів, «не завжди бажана ідейна атмосфера»⁷¹².

⁷⁰⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 122.

⁷⁰⁷ Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.). С. 36-37.

⁷⁰⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 209, арк. 30зв.

⁷⁰⁹ Там само, спр. 224, арк. 17зв.

⁷¹⁰ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 3701, арк. 31зв.

⁷¹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 122.

⁷¹² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 4089, арк. 44зв.

У гуртожитку педінституту студентки готуються до державного екзамену. 1959 р.

Отже, до середини 60-х рр. житлове питання розв'язати не вдалося. У 1964-1965 н.р. розпочали будівництво студентського гуртожитку на 569 місць із розміщенням у кожній кімнаті по 3-4 студенти, яке планували завершити в жовтні 1965 р. З введенням в експлуатацію гуртожитку значно покращилися б побутові умови студентів⁷¹³.

Загальний вигляд будівництва нового гуртожитку. 1965 р.

У січні – на початку лютого 1966 р. приміщення гуртожитку здали в експлуатацію. Воно розташувалося на вул. Загородній (сьогодні – гуртожиток №1 К-ПНУ імені Івана Огієнка на проспекті Грушевського). Власне за графіком будівельники Кам'янець-Подільського «Промжитлобуду» мали

⁷¹³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 311, арк. 5.

завершити його спорудження в третьому кварталі 1965 року, але не впоралася із завданням і допустили відставання, не зважаючи на систематичну увагу з боку ректорату інституту та постійну допомогу студентської молоді. 10 лютого 1966 р. у газеті «Радянський студент» опублікували репортаж із промовистою назвою «Студентське новосілля»: «...Тут є всі умови для праці. В кожній кімнаті стільці, розсувний стіл, на двох студентів одна шафа. Любо зайти в новий гуртожиток. У кожній кімнаті гарні нікельовані ліжка, застелені малиновими покривалами, невеличкі килимки над ліжками, динаміки, картини. А захочеш зготувати сніданок, очистити одягу, випрасувати костюм, будь ласка, до твоїх послуг на кожному поверсі кухня, кімната для прасування. Подбали і про тих, хто любить причепуритися перед дзеркалом – на кожному поверсі по два трюмо. У великому напівпідвальному приміщенні є механічна пральня. Недовго доведеться сушити випрані речі – тут же сушильні барабани й камери. Чемодани з речами не обов'язково носити тепер, допустимо, на п'ятий поверх. Їх можна здати в камеру схову. Не доведеться студентам шукати шевця чи кравця – при гуртожитку працюватиме кімната побутового обслуговування. А коли незначна робота – підбити каблук чи пришити гудзик, то це можна зробити в окремій кімнаті, де є шевський інструмент, швейна машина. Коли ж прийде пора вечеряти, йти в місто не потрібно. Працюватиме буфет, де одночасно можуть перебувати більше 40 чоловік. У гуртожитку три кімнати спеціально обладнані для навчання. Тут одночасно можуть готуватись до занять 50 студентів. Для відпочинку виділено спеціальну кімнату: тут, сидячи на диванах, можна дивитись телевізор, слухати радіопередачі, за круглими столами можна пограти в шахи, почитати свіжі газети і журнали. Немає, певно, потреби шукати місця в готелі і родичам, які завітають в гості, для них виділена кімната. Годинники в коридорах вкажуть точний час. Телефони-автомати, які скоро стоятимуть на кожному поверсі, дадуть можливість зв'язатися з товаришами, друзями»⁷¹⁴.

⁷¹⁴ Студентське новосілля. *Радянський студент*. 1966. 10 лютого. №4 (475). С. 2.

Складно було забезпечити житлом науково-педагогічних працівників, частина з яких, не маючи квартир, жили в гуртожитку⁷¹⁵. 25 квітня 1962 р. на спільному засіданні партбюро і місцкому педінституту обговорили й затвердили кандидатури на отримання квартир у будинку сільськогосподарського інституту. Проголосували за надання квартир С. І. Білецькому, Ф. А. Петляку, О. Д. Степенку, М. І. Любі, Р. П. Ростикусу, А. Ю. Савенку, А. Л. Казимірову, Т. М. Лобановій-Сопітько. Ухвалили просити міську комісію з розподілу квартир і міськвиконком затвердити названі кандидатури на одержання квартир⁷¹⁶. На жаль, нам не вдалося встановити чи надала міська влада тоді квартири цим викладачам.

Значного поширення набуло самообслуговування студентів. Вони прибирали в гуртожитку, готували аудиторії до занять, ремонтували гуртожитки й стадіон. Частина студентів працювала на будівництві нового навчального корпусу інституту, очищували територію новобудови, перевозили обладнання кабінетів⁷¹⁷.

Більшість студентів отримували стипендію. Так, у 1959-1960 н.р. її отримували 692 студенти денної форми навчання із 942⁷¹⁸, у 1960-1961 н.р. – відповідно 686 і 982⁷¹⁹, у 1962-1963 н.р. – відповідно 826 і 1174⁷²⁰, у 1963-1964 н.р. – відповідно 877 і 1335⁷²¹.

В інституті була їдальня на 48 посадкових місць. За умовою з міськзмішторгом інститут створив необхідні умови для роботи їдальні, але відчутною була мала кількість посадкових місць, що не забезпечувало потреб студентів. Розширити їдальню не було можливості через брак приміщення. У навчальному корпусі та гуртожитку працювали буфети

⁷¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 65, арк. 122.

⁷¹⁶ Там само, спр. 64, арк. 24-27.

⁷¹⁷ Там само, арк. 117.

⁷¹⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2716, арк. 29.

⁷¹⁹ Там само, спр. 3055, арк. 32.

⁷²⁰ Там само, спр. 3701, арк. 31.

⁷²¹ Там само, спр. 4089, арк. 44.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
(загалом 5 на 190 місць)⁷²². Асортимент продукції цих буфетів часто був обмеженим.

У гуртожитку обладнали медичний пункт, який обслуговував студентів інституту. Працівники медпункту не лише надавали першу медичну допомогу, але також проводили профілактичну роботу: слідкували за санітарним станом навчальних приміщень і гуртожитків, проводили профілактичні огляди, щеплення тощо⁷²³.

* * *

Працюючи під керівництвом ректора інституту І. С. Зеленюка, І. В. Іваху як проректору з навчальної та наукової частини вдалося зробити чимало корисного для ЗВО. Зокрема, розширено спектр надання освітніх послуг, виконували плани прийому студентів, щорічно зростав зведений контингент, кількісно і якісно зріс викладацький склад. Особливу увагу звертали на оптимальну організацію освітньо-виховного процесу, однак це було не просто через необхідність унесення коректив, адже студентів у перші місяці навчального року залучали до збирання врожаю у колгоспах і радгоспах регіону. Удосконалювали методи навчання. І.В.Івах був одним із зачинателів упровадження в інституті програмованого навчання. Проректор, організовуючи освітній процес, мав урахувувати директиви, рішення партійних з'їздів і пленумів та відповідно не міг виходити за межі офіційно проголошеного партійного курсу на побудову комунізму. Вживали заходи щодо наближення діяльності науково-педагогічних працівників до практики роботи школи і покращення професійної підготовки студентів, удосконалювали й розширювали лабораторії, кабінети та спортивні споруди, значно зріс бібліотечний фонд. У полі зору проректора перебувала науково-дослідна робота, яку насамперед спрямовували на удосконалення освітньо-виховної роботи у виші та в школі, підвищення наукової кваліфікації

⁷²² Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 52.

⁷²³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 8, спр. 259, арк. 9.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

викладачів інституту. Щорічно в інституті проводили звітні наукові конференції науково-педагогічних працівників і членів студентського наукового товариства. І. В. Івах надавав велику увагу організації громадсько-політичної роботи, що була цілком заідеологізованою. Невід'ємним складником цієї роботи були політінформації, політбої, зустрічі з керівниками місцевих компартійних та радянських органів, збори й мітинги, зустрічі з робітниками і колгоспниками, конференції та диспути щодо «Морального кодексу будівника комунізму», участь у відзначенні державних свят, антирелігійна пропаганда, шефська та інтернаціональна робота, участь у загальноінститутській та факультетській художній самодіяльності, спортивних змаганнях тощо.

РОЗДІЛ 3

НА ЧОЛІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ

3.1. Призначення на посаду ректора. Характеристика викладацького і студентського складу

5 грудня 1966 р. раптово помер ректор інституту І. С. Зеленюк⁷²⁴. 20 грудня наказом Міністерства освіти УРСР обов'язки керівника закладу почав виконувати І. В. Івах⁷²⁵. 24 березня 1967 р. наказом Міністерства за № 307-к його призначили ректором⁷²⁶. На плечі ректора лягла велика відповідальність за роботу відомого в Україні вишу. Згодився набутий досвід адміністративної роботи, вірність службовому обов'язку, добре знання школи, велика працелюбність, повага й урахування думок колег, висока порядність. У службовій характеристиці відзначалося, що Іван Вікторович «показав себе хорошим організатором і вмілим керівником колективу, який принципово і по-діловому вирішував питання підготовки учителів для школи... Вимогливий до себе і підлеглих, наполегливий і рішучий у виконанні завдань»⁷²⁷.

На думку колег, він добре дбав про розширення, зміцнення та вдосконалення навчально-наукової бази інституту, створення нових кабінетів і лабораторій, обладнаних сучасними

⁷²⁴ Іван Степанович Зеленюк. *Радянський студент*. 1966. 27 жовтня. №32 (503). С. 2.

⁷²⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 52.

⁷²⁶ Там само, арк. 53.

⁷²⁷ Там само, арк. 29.

приладами, установками, наочністю, успішно займався іншими питаннями вищівської діяльності⁷²⁸.

Біографи Івана Вікторовича відзначають, що «для стилю керівництва І. Іваха характерні неквапливість і уважність у прийнятті рішень, демократизм і доступність, доброзичливість і лояльність у ставленні до людей, готовність поділитися своїм досвідом і знаннями з колегами»⁷²⁹.

Під керівництвом І. В. Іваха колектив закладу домогся значних успіхів у роботі. Відбулися позитивні зміни в структурі.

Відповідно до наказу Міністерства освіти УРСР за №69 від 9 квітня 1968 р. на базі історико-філологічного факультету було створено два самостійних факультети – історичний та філологічний⁷³⁰. 6 травня того ж року на засіданні ради інституту було обрано деканами – кандидата історичних наук А. О. Копилова (який до цього рік працював на посаді декана історико-філологічного факультету) та кандидата педагогічних наук І. Ю. Гнатенка (тривалий час трудився деканом загальнонаукового факультету, декілька разів обирався секретарем парторганізації інституту)⁷³¹. У тому ж році факультет педагогіки і методики початкового навчання став іменуватися факультетом підготовки вчителів початкових класів⁷³². Після того, як у 1968 р. оголосили про набір на спеціальність «Музика» факультет перейменували на музично-педагогічний. У 1974-1975 н.р. факультет підготовки вчителів

⁷²⁸ Завальнюк О. М., Прокопчук В. С., Гавришук А. П. Кам'янець-Подільський державний учительський інститут. С. 136-137.

⁷²⁹ Гавришук А. П. Іван Вікторович Івах. С. 159; Гавришук А. П. Пам'ять про ректора. *Кам'янець-Подільський вісник*. 1998. 24 січня.

⁷³⁰ Місяць за місяцем. *Радянський студент*. 1968. 30 грудня. №39-40 (582-583). С.1.

⁷³¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 87, арк. 47-49.

⁷³² Каньоса П. С., Суровий А. Ф. Педагогічний факультет. С. 9.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
початкових класів⁷³³ співіснував із музично-педагогічним факультетом до 1977 р., коли той було закрито⁷³⁴.

*Під час перебування в інституті міністра освіти УРСР
О. М. Маринича. 1973 р.*

Станом на 1968 р. виш мав 5 факультетів, у складі яких функціонували 11 кафедр. Ще 4 кафедри працювали як загальноінститутські. У наступні роки реорганізували низку кафедр. 10 жовтня 1969 р. на базі кафедри історії створено кафедри загальної історії та історії СРСР і УРСР, завідувачами яких стали відповідно професор Л. А. Коваленко і доцент І. С. Винокур⁷³⁵. У другій половині 60-х років на фізико-математичному факультеті створено три фахові кафедри: фізики (завідувач кафедри – доцент В. П. Житкевич), загально-

⁷³³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 4; спр. 270, арк. 56.

⁷³⁴ Педагогічний: віхи розвою: історичний нарис / упоряд. П.С. Каньоса. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. С. 7-8.

⁷³⁵ Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. *Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2003. С. 124.

технічних дисциплін і креслення (доцент Л. О. Манакін) і математики (старший викладач М. Й. Семиліт)⁷³⁶. 26 жовтня 1970 р. кафедру української та російської мов розділили на дві – української мови та російської мови. Першу з них очолив Ф. Я. Серета, російської мови – Ю.П. Ульянов⁷³⁷. У 1974 р. на базі кафедри української, російської та зарубіжної літератури виникли кафедри української літератури, російської і зарубіжної літератури, які очолили відповідно доценти М. А. Скорський і В. І. Тищенко⁷³⁸. У 1975 р. реорганізували кафедри на факультеті фізичного виховання. На базі кафедри легкої атлетики і спортивної гімнастики створили кафедри спорту і спортивних ігор; гімнастики, теорії і методики фізичного виховання; кафедри марксизму-ленінізму – кафедри історії КПРС і політекономії та філософії і наукового комунізму⁷³⁹.

Загалом кількість кафедр зросла з 15 у 1966 р. до 20 у 1977 р.⁷⁴⁰

Станом на 1976-1977 н.р. підготовку учительських кадрів здійснювали за такими спеціальностями: історія, українська мова і література, російська мова і література, математика, фізика, математика і фізика, фізичне виховання, музика і співи, педагогіка і методика початкового навчання⁷⁴¹.

Найближчими соратниками ректора стали проректори. Проректором із навчальної та наукової роботи працював В. І. Тищенко. З 1975 р. цю посаду поділили на посади

⁷³⁶ Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. С. 128.

⁷³⁷ Там сам. С. 126.

⁷³⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 4; спр. 270, арк. 56.

⁷³⁹ Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. С. 129.

⁷⁴⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 11, арк. 60; спр. 25, арк. 15; спр. 106, арк. 37зв.; оп. 11, спр. 7, арк. 20; спр. 56, арк. 25; спр. 108, арк. 21; спр. 112, арк. 19, 23, 24, 26, 37; спр. 118, арк. 81; спр. 157, арк. 59; спр. 205, арк. 34; спр. 208, арк. 4, 22; спр. 266, арк. 54; спр. 312, арк. 31; спр. 315, арк. 19-20.

⁷⁴¹ Там само, оп. 11, спр. 270, арк. 125.

проректорів з навчальної та наукової роботи. Очолити ці напрями доручили доцентам В. І. Тищенко і А. О. Копилову⁷⁴². Проректором із заочного навчання до 1972 р. працював М. Г. Фещук⁷⁴³, у 1972-1974 рр. – Ю. Н. Скринник⁷⁴⁴, а з 1974 р. – І. Й. Козак⁷⁴⁵. Проректором із адміністративно-господарської частини був І. Ф. Галінський⁷⁴⁶. У листопаді 1972 р. на звітно-виборних зборах парторганізації інституту йшлося про те, що господарська частина упродовж двох років була найслабшою ділянкою роботи, змінилося три проректори: одного звільнили, інший звільнився за власним бажанням. Станом на той час ректор вимушений був особисто займатися господарською діяльністю⁷⁴⁷. З 1976 р. проректором АГЧ працював Д. К. Ситник⁷⁴⁸.

Тісно співпрацював ректор із деканами. Фізико-математичний факультет очолював доцент Д. І. Марченко (1962-1978 рр.)⁷⁴⁹, філологічний – І. Ю. Гнатенко (1968-1973 рр.), Л. Г. Ништа (1973-1977 рр.)⁷⁵⁰, історичний – А. О. Копилов (1968-1975 рр.)⁷⁵¹, О. Д. Степенко (в.о. декана – у лютому-грудні

⁷⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 166-167.

⁷⁴³ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 54; Гавришук А. П. Михайло Григорович Фещук. *Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. Т. 3. С. 489.

⁷⁴⁴ Суrowsий А. Ф. Юрій Нестерович Скринник. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. Т. 2. С. 444-445.

⁷⁴⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 168.

⁷⁴⁶ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 106.

⁷⁴⁷ Там само, спр. 74, арк. 92.

⁷⁴⁸ Там само, спр. 83, арк. 76.

⁷⁴⁹ Лозовий В. С., Щирба В. С. Фізико-математичний факультет. С. 8.

⁷⁵⁰ Маркітантов Ю. О., Стецюк В. Б. Факультет української філології Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 21.

⁷⁵¹ Копилов С. А., Газін В. В. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. С. 20, 23.

1972 р. (А.О.Копилов перебував у науковому стажуванні в Софійському державному університеті))⁷⁵², Л. В. Баженов (1975-1993 рр.)⁷⁵³, факультет підготовки вчителів початкових класів – Ф. А. Петляк (1963-1968 рр.)⁷⁵⁴, А. С. Хоптяр (1975-1981 рр.)⁷⁵⁵; музично-педагогічний – Ф. А. Петляк (1968-1969 рр.), Ю. Н. Скринник (1969-1972 рр.), В. Ф. Іванов (1973-1974 рр.), А. Р. Каморник (1974-1977 рр.)⁷⁵⁶; фізичного виховання – В. О. Жабенко (1965-1971 рр.), Д. Я. Цвіркун (1971-1972 рр.), П. В. Кацедим (1972-1973 рр.), В. І. Трошенко (1973-1976 рр.), А. Д. Босенко (1976-1983 рр.)⁷⁵⁷.

Щодо завідувачів кафедр, то, наприклад, у 1975-1976 н.р. кафедру історії КПРС і політекономії очолював А. Ф. Суровий; філософії і наукового комунізму – К. С. Константинов; педагогіки і психології – І. Ю. Гнатенко; іноземних мов – Н. Є. Захарова; фізичного виховання – Т. Д. Кидалова; загальної історії – Л. А. Коваленко; історії СРСР і УРСР – І. С. Винокур; української мови – О. О. Чехівський; російської мови – Б. В. Хричиков; української літератури – М. А. Скорський; математики – В. І. Годич; фізики – В. П. Житкевич; теорії і методики фізичного виховання – В. І. Трошенко; спорту і спортивних ігор – В. О. Жабенко; анатомії і фізіології людини – Н. Г. Литовченко; педагогіки і методики початкового навчання – М. Д. Цвіянович; музики і співів – В. Г. Кузь⁷⁵⁸.

⁷⁵² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 74, арк. 87.

⁷⁵³ Копилов С. А., Газін В. В. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету. С. 23.

⁷⁵⁴ Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. *Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2003. С. 128-129.

⁷⁵⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 173; Оп. 11, спр. 268, арк. 233-234.

⁷⁵⁶ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 54; спр. 75, арк. 103; спр. 76, арк. 112; Педагогічний: віхи розвою. С. 7-8.

⁷⁵⁷ Солопчук М.С., Комарніцький О. Б. Факультет фізичної культури. С. 25.

⁷⁵⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 174-190.

Ректор був відповідальний за долю кожного викладача інституту. Він завжди цікавився їхніми здобутками, намагався морально чи матеріально підтримати в складних ситуаціях.

Зокрема, наприкінці 60-х рр. в інституті працювали:

Кафедра марксизму-ленінізму: Осетров О. Ф., завідувач кафедри, кандидат історичних наук, доцент; Петляк Ф. А., кандидат історичних наук, доцент; Константинов К. С., кандидат філософських наук, в.о. доцента; Грицюк А. А., кандидат філософських наук, в.о. доцента; Скринник Ю. Н., кандидат історичних наук, в.о. доцента; Давидчук С. М., кандидат економічних наук, в.о. доцента; Чернушенко О. А., доцент; Землінська М. М., старший викладач; Жук О. М., старший викладач; Кулаєв В. Г., старший викладач; Бондарчук В. Й., асистент; Козак І. Й., асистент; Юришинець І. П., асистент; Суровий А. Ф., асистент; Маруняк О. С., асистент; Великий Є. М., асистент; Крижанівський В. Ф., асистент; Тітов В. О., асистент; Гавришук А. П., асистент; Гончарук В. Д., асистент.

Кафедра педагогіки і психології: Роздобудько І. Ф., завідувач кафедри, кандидат педагогічних наук, доцент; Гнатенко І. Ю., кандидат педагогічних наук, доцент; Єлінецький Є. Ф., кандидат педагогічних наук, доцент; Магден М. М., старший викладач; Ништа Л. Г., старший викладач; Цвіянович М. Д., старший викладач; Нечипоренко Л. С., старший викладач; Саковська М. М., асистент; Копчук А. М., асистент; Хоптяр А. С., асистент.

Кафедра історії: Коваленко Л. А., завідувач кафедри, доктор історичних наук, професор; Лаптін П. Ф., кандидат історичних наук, доцент; Винокур І. С., кандидат історичних наук, доцент; Александра М. Ф., кандидат історичних наук, доцент; Степенко О. Д., кандидат історичних наук, доцент; Степенко О. Д., кандидат історичних наук, доцент; Щербина П. Ф., кандидат історичних наук, в.о. доцента; Копилов А. О., кандидат історичних наук, старший викладач; Кушнір Б. М., асистент; Цикра П. А., асистент; Радіоненко В. А., асистент; Довгань М. Ф., асистент; Зайцев В. В., асистент.

Кафедра української і російської мов: Брицин М. Я., завідувач кафедри, доктор філологічних наук, доцент; Баценко К. С., кандидат філологічних наук, доцент; Брицина О. І., кандидат філологічних наук, доцент; Ульянов Ю. П., кандидат філологічних наук, доцент; Вайнтруб С. Є., кандидат філологічних наук, в.о. доцента; Грипас Н. Я., кандидат філологічних наук, старший викладач; Лебедик Г. Л., старший викладач; Чехівський О. О., асистент; Бабина Т. А., асистент; Ляпота А. Р., асистент; Ткачук П. Є., асистент; Серета В. Б., асистент.

Кафедра української, російської і зарубіжної літератур: Білецький С. І., завідувач кафедри, кандидат філологічних наук, доцент; Тищенко В. І., кандидат філологічних наук, доцент; Хмелінський М. М., кандидат філологічних наук, доцент; Гінзбург Є. М., кандидат філологічних наук, доцент; Свідер П. І., кандидат філологічних наук, доцент; Чернущенко М. ., кандидат філологічних наук, доцент; Черницький С. М., кандидат філологічних наук, доцент; Краєвська Г. М., кандидат філологічних наук, в.о. доцента; Сапун В. М., асистент; Рокаш О. М., асистент.

Кафедра загальної фізики: Житкевич В. П., завідувач кафедри, кандидат фізико-математичних наук, доцент; Манакін Л. О., кандидат фізико-математичних наук, доцент; Раздимаха Г. С., кандидат технічних наук, доцент; Кравченко Ф. Г., старший викладач; Дорохов О. І., старший викладач; Коваленко А. П., старший викладач; Хохель С. Г., асистент; Криськов А. А., асистент; Царенко А. І., асистент.

кафедра загальнотехнічних дисциплін і креслення: Івах І. В., завідувач кафедри, кандидат педагогічних наук, доцент; Іванов В. П., старший викладач; Добровольський К. О., старший викладач; Лубенцова О. І., асистент; Кучменко А. П., асистент; Бігняк О. Д., асистент; Суліменко С. Д., асистент.

Кафедра математики: Семиліт М. Й., завідувач кафедри, старший викладач; Марченко Д. І., кандидат педагогічних наук, в.о. доцента; Россо В. П., старший викладач; Савронь В. М., старший викладач; Люба М. І., старший викладач; Паньков Г. В., старший викладач; Дудар М. А., старший викладач;

Годич В. І., старший викладач; Томусяк А. А., старший викладач; Солодка В. Є., асистент; Грабовський Б. А., асистент; Харьков С. В., асистент; Пелюх Г. П., асистент; Харабовська Л. В., асистент; Гнатюк В. О., асистент.

Кафедра педагогіки і методики початкового навчання: Серета Ф. Я., завідувач кафедри, кандидат філологічних наук, доцент; Скорський М. А., кандидат філологічних наук, в. о. доцента; С'єдугін І. В., старший викладач; Стефанцев М. П., старший викладач; Кутузова М. С., старший викладач; Укупник С. Ф., старший викладач; Фесенко А. І., старший викладач; Бойко В. І., викладач; Румбах В. І., викладач; Житкевич Л. Й., асистент; Стара Г. К., асистент.

Кафедра іноземних мов: Нагатенко Н. С., завідувач кафедри, старший викладач; Казар'янець С. Ц., старший викладач; Розенштейн Е. Й., старший викладач; Поливаний Г. З., старший викладач; Крупська В. А., старший викладач; Мархотко О. І., викладач; Казиміров-Кухар Л. А., викладач; Бордюк Г. Д., викладач; Єлісеєва Т. П., викладач; Лобанова-Сопітько Т. М., викладач; Затонська М. Є., викладач; Ковальчук В. П., викладач; Удалова Л. Л., викладач; Плуток Р. С., викладач; Сереброва Ж. Є., викладач; Гуменюк Ж. Г., викладач; Романишин Я. Д., викладач

Кафедра анатомії і фізіології людини: Литовченко Н. Г., завідувач кафедри, кандидат біологічних наук, доцент; Мисловський Ю. А., кандидат медичних наук, старший викладач; Шейко В. П., старший викладач; Фещук М. Г., старший викладач; Ієвлев С. О., старший викладач; Мислицька Я. І., асистент; Чоронодоля В. М., асистент

Кафедра гімнастики, теорії та методики фізичного виховання: Босенко А. Д., завідувач кафедри, старший викладач; Родін П. А., старший викладач; Данілов А. С., старший викладач; Весельський Г. А., викладач; Кацедим П. В., викладач; Мисів М. П., викладач; Роменський Л. В., викладач; Векслер Н. В., викладач

Кафедра легкої атлетики і спортивних ігор: Жабенко В. О., завідувач кафедри, старший викладач; Ляпустіна Л. М., старший викладач; Сазонов Б. М., старший викладач;

Сінгаєвський С. М., старший викладач; Мінькова В. І., викладач; Ковальчук М. М., викладач; Цветков Л. О., викладач; Грицьов Л. І., викладач; Качур В. М., викладач; Байцер В. П., викладач; Слупський Л. Н., викладач; Одинцов Б. О., викладач; Сінгаєвська О. С., викладач; Тимошенко Б. М., викладач

Кафедра фізичного виховання: Кидалова Т. Д., завідувач кафедри, старший викладач; Шахов В. І., викладач; Курбатський В. Д., викладач; Засанова Л. А., викладач; Могильний В. В., викладач; Шестакевич С. С., викладач; Левицький Е. Л., викладач.

Кафедра музики та співів: Липман Б. Р., завідувач кафедри, старший викладач; Щербатко В. Є., старший викладач; Федорчук С. С., викладач; Савронь О. В., викладач; Радомська Л. Л., викладач; Бец О. Д., викладач; Іванов В. Ф., викладач; Жура Л. С., викладач; Рева В. П., викладач; Коршунова О. О., викладач; Моклович М. В., викладач; Житкевич А. С., викладач; Руденко В. Т., викладач; Васільєв В. С., викладач⁷⁵⁹.

Кількісно і якісно зростав викладацький склад, у чому є й персональна заслуга ректора. У 1967 р. у виші працювали 149 науково-педагогічних працівників, у т.ч. 1 доктор наук, професор, 36 кандидатів наук, доцентів (якісний показник становив 24,8%), у 1968 р. – відповідно 151, 1, 41 і 27,8%; у 1969 р. – 156, 2, 42 і 28,2%; у 1970 р. – 165, 2, 42 і 26,6%; у 1971 р. – 168, 2, 44 і 26,1%; у 1972 р. – 170, 2, 46 і 28,2%; у 1973 р. – 170, 2, 43 і 26,4% у 1974 р. – 177, 2, 46 і 27,1%; у 1975 р. – 177, 2, 50 і 29,3%; у 1976 р. – 175, 2, 54 і 32%; у 1977 р. – 178, 60 і 34,8%⁷⁶⁰.

Найкраще укомплектовано науково-педагогічним працівниками кафедри загальної історії, історії СРСР і УРСР, педагогіки і психології, української мови, марксизму-ленінізму, анатомії та фізіології людини; гірше – кафедри іноземних мов, фізичного виховання, гімнастики, теорії та методики фізичного

⁷⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 48-55; спр. 89, арк. 68-75.

⁷⁶⁰ Там само, спр. 11, арк. 4; оп. 11, спр. 56, арк. 7; спр. 108, арк. 9зв.; спр. 118, арк. 81, 100; спр. 157, арк. 5зв.-6; спр. 205, арк. 2зв.; спр. 266, арк. 1зв.; спр. 312, арк. 11зв.; спр. 315, арк. 23-23зв.; спр. 353, арк. 3зв.

виховання, легкої атлетики, спортивних ігор, музики і співів, російської мови. У 1977 р. кафедра загальної історії налічувала 8 науково-педагогічних працівників, зокрема 1 доктор наук, професор, 4 кандидати наук, доценти; російської і зарубіжної літератур – відповідно 9, 1 і 3. На кафедрі історії КПРС і політекономії працювали 9 викладачів, серед яких були 4 кандидати наук, доценти; філософії і наукового комунізму – відповідно 11 і 4; педагогіки і психології – 10 і 4; історії СРСР і УРСР – 7 і 5; української мови – 6 і 5; російської мови – 10 і 3; української літератури – 5 і 4; математики – 14 і 5; фізики – 8 і 4; анатомії і фізіології людини – 6 і 3; педагогіки і початкової освіти – 13 і 4. На кафедрі іноземних мов серед 15 науково-педагогічних працівників був лише 1 кандидат наук, доцент. Теж саме було і на кафедрі загальнотехнічних дисциплін і креслення (5 науково-педагогічних працівників). На кафедрах фізичного виховання (8 науково-педагогічних працівників), теорії і методики фізичного виховання (10), спорту і спортивних ігор (14), музики і співів (8), цивільної оборони (4) не було жодного викладача із ученим званням чи науковим ступенем⁷⁶¹.

В інституті працювали також викладачі з погодинною оплатою праці. У 1966-1967 н.р. у виші було близько 40 погодинників⁷⁶². У наступні роки їх кількість суттєво зросла. У 1974-1975 н.р. з погодинною оплатою працювало 136 науково-педагогічних працівників, із них 18 мали навантаження понад 240 годин. Переважно вони проводили заняття на курсах медсестер та із підвищення спортивної майстерності. Кандидат медичних наук Б. П. Шаталюк працював із дозволу Міністерства освіти УРСР викладачем анатомії на пів ставки за сумісництвом⁷⁶³. У 1975-1976 н.р. трудилися 123 погодинники (на кафедрі фізичного виховання –

⁷⁶¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 315, арк. 19-20зв.

⁷⁶² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 5-6.

⁷⁶³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 177.

14, спорту і спортивних ігор – 28, курсах підготовки медсестер – 29)⁷⁶⁴, у 1976-1977 н.р. – відповідно 117 (14, 25 і 26)⁷⁶⁵.

Ректор не надто прихильно ставився до практики залучення до занять сумісників і погодинників. 28 травня 1971 р. на засіданні ради інституту він зазначив, що «працювати за сумісництвом в інших місцях можна лише в межах дозволеного, а не безмежного, як це роблять дехто з науково-педагогічних працівників кафедри музики і співів. Ми готуємо на музспеді учителів музики і співів для школи, а тому студентам не слід говорити, що вони викладатимуть у музичних училищах, це дуже хитка основа для створення авторитету»⁷⁶⁶.

Однак такі заходи не розв'язували проблеми. Щорічно у звітах зазначали, що інститут мав проблеми із забезпеченням інституту викладацькими кадрами. У 1970-1971 н.р. заклад мав гостру потребу у викладачах педагогіки, психології, геометрії, алгебри, електричних машин і станції, спортивних ігор, музично-ритмічного виховання та художньої гімнастики⁷⁶⁷; у 1972-1973 н.р. – російської мови, російської літератури, зарубіжної літератури, музики⁷⁶⁸, у 1973-1974 н.р. – української літератури, математики⁷⁶⁹, у 1974-1975 н.р. – педагогіки, анатомії і фізіології⁷⁷⁰. Новий 1976-1977 н.р. інститут розпочав у неповному викладацькому складі. Не заповнили вакансії на 1 вересня кафедри історії КПРС і політекономії, загальної історії, педагогіки і методики початкового навчання, анатомії і фізіології людини. Не вистачало 6 науково-педагогічних працівників. Декілька обраних за конкурсом викладачів не приступили до роботи через відсутність житла. Тому партбюро інституту звернулося з проханням до обкому й міському партії сприяти поліпшенню житлових умов науково-педагогічних

⁷⁶⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 163.

⁷⁶⁵ Там само, спр. 318, арк. 190.

⁷⁶⁶ Там само, спр. 58, арк. 36.

⁷⁶⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 7.

⁷⁶⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 9.

⁷⁶⁹ Там само, спр. 160, арк. 7.

⁷⁷⁰ Там само, спр. 208, арк. 176.

працівників інституту, оскільки без такої допомоги укомплектувати педагогічні кадри складно⁷⁷¹.

І. В. Івах постійно наголошував на необхідності посилення якісного рівня викладацького складу. 29 квітня 1974 р., виступаючи на засіданні ради інституту, він самокритично зауважив, що «у порівнянні з іншими вишами ми ще значно відстаємо у забезпеченні кафедр викладачами із вченими званнями і ступенями. Крім того, у нас велика плінність цих викладачів: за останні п'ять років вибуло з інституту з різних причин 14 осіб»⁷⁷².

Частина науково-педагогічних працівників, які прибули в інститут, мали наукові ступені та вчені звання, наприклад, у 1972-1973 н.р. – кандидат економічних наук І. С. Чайка, кандидати філологічних наук Ю. Й. Альперін, В. А. Лебедев, В. М. Пашигорев, кандидат медичних наук Ю. Б. Кривогорський, кандидат педагогічних наук, доцент В. І. Трошенок⁷⁷³, у 1973-1974 н.р. – кандидат економічних наук, доцент С. М. Давидчук, кандидат філологічних наук В. Б. Распопін, кандидат педагогічних наук З. Є. Запорожан⁷⁷⁴. Водночас, у 1973-1974 н.р. з інституту вибули три кандидати наук: доцент Ю. Н. Скринник перейшов на роботу в ЦК КПУ; кандидат історичних наук М. В. Тимчук – у Чернігівський педінститут; доцент П. І. Свідер звільнився за власним бажанням⁷⁷⁵; у 1975-1976 н.р. – професор кафедри анатомії і фізіології М. Є. Квітницький – виїхав до Києва; доцент кафедри анатомії і фізіології людини Т. М. Кучеренко – захворіла і вийшла на пенсію⁷⁷⁶; у 1976-1977 н.р. – кандидат філологічних наук В. А. Лебедев, який у зв'язку зі станом здоров'я виїхав з міста; кандидат філологічних наук Ю. Й. Альперін помер; старший викладач кафедри анатомії і фізіології людини, кандидат

⁷⁷¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 61.

⁷⁷² ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №5... від 29 квітня 1974 р.

⁷⁷³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 7.

⁷⁷⁴ Там само, спр. 160, арк. 5.

⁷⁷⁵ Там само, арк. 6.

⁷⁷⁶ Там само, спр. 270, арк. 164.

медичних наук Г. В. Янчик – за власним бажанням виїхала з міста⁷⁷⁷.

Загалом, у 1966-1967 н.р. в інститут прибуло 3 викладачі, вибули – 4⁷⁷⁸, у 1967-1968 н.р. – відповідно 14 і 12⁷⁷⁹, у 1968-1969 н.р. – 9 і 11⁷⁸⁰, у 1970-1971 н.р. – 2 і 6⁷⁸¹, у 1971-1972 н.р. – 6 і 4⁷⁸², у 1972-1973 н.р. – 17 і 19⁷⁸³.

Найвні архівні джерела уможливають здійснення розподілу науково-педагогічних працівників за основними характеристиками.

За національністю серед науково-педагогічних працівників абсолютно переважали українці, кількість яких щорічно зростала. У 1966-1967 н.р. українців було 111, росіян – 23, євреїв – 9, поляків – 5, естонців – 1⁷⁸⁴. У 1967-1968 н.р. з-поміж науково-педагогічних працівників було 112 українців, 25 росіян, 9 євреїв, 5 – інших національностей⁷⁸⁵, у 1970-1971 н.р. – 120, 32, 7, 5⁷⁸⁶, у 1973-1974 н.р. – 128, 33, 11, 4⁷⁸⁷, у 1976-1977 н.р. – 133, 35, 10, 5⁷⁸⁸.

На відміну від попередніх десятиліть більшість науково-педагогічних працівників були комуністами. Наприклад, у 1966-1967 н.р. за партійним складом 68 викладачів були членами чи кандидатами в члени КПРС, 64 – безпартійними⁷⁸⁹, у 1970-1971 н.р. – відповідно 80 і 60⁷⁹⁰, у 1973-1974 н.р. – 85 і 74⁷⁹¹.

⁷⁷⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 190.

⁷⁷⁸ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 6.

⁷⁷⁹ Там само, спр. 71, арк. 96.

⁷⁸⁰ Там само, спр. 92, арк. 6.

⁷⁸¹ Там само, оп. 11, спр. 11, арк. 6.

⁷⁸² Там само, спр. 60, арк. 4.

⁷⁸³ Там само, спр. 112, арк. 8.

⁷⁸⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 6.

⁷⁸⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 8.

⁷⁸⁶ Там само, оп. 11, спр. 11, арк. 5.

⁷⁸⁷ Там само, спр. 160, арк. 7.

⁷⁸⁸ Там само, спр. 318, арк. 190.

⁷⁸⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 6.

⁷⁹⁰ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 6.

⁷⁹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 7.

Щодо розподілу за віком, то, наприклад, у 1975-1976 н.р. в інституті працювали 85 науково-педагогічних працівників, яким ще не виповнилося 40 років, від 40 до 50 років – 46, від 51 до 55 років – 27, від 56 до 60 років – 13, від 61 до 65 років – 5, понад 65 років – 4⁷⁹².

У виші вшанували тих науково-педагогічних працівників, які десятки років професійного шляху, присвятили педінституту. 11 березня 1967 р. відбулося засідання ради інституту, присвячене 60-річчю з дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності завідувача кафедри історії, доктора історичних наук, професора Л. А. Коваленка. Заслухали доповідь доцента П. Ф. Лаптіна про життєвий і трудовий шлях ювіляра. З вітальним словом від Хмельницького обкому партії виступив секретар обкому В. В. Ортинський, від Кам'янець-Подільського міського партії – І. Ф. Задворний, від обкому профспілки, обласного і обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів – Н. С. Тимофєєнко та ін. (загалом понад 20 осіб). Міністерство освіти УРСР нагородило Л. А. Коваленка почесною грамотою. Надійшли вітальні телеграми з Інституту історія АН УРСР, Інституту археології АН УРСР, редакції «Українського історичного журналу», Київського і Ужгородського держуніверситетів, Житомирського, Луцького, Уманського педінститутів тощо⁷⁹³. 12 березня 1977 р. відбулися урочистості до 70-річчя професора⁷⁹⁴. 21 листопада 1968 р. на засіданні ради інституту вшанували проректора із заочної освіти М. Г. Фещука з нагоди 60-річчя від дня народження та 35-річчя науково-педагогічної діяльності⁷⁹⁵. Через 4 роки, 28 грудня 1972 р. знову вшанували М. Г. Фещука у зв'язку з виходом на пенсію. Про життєвий і трудовий шлях Михайла Григоровича розповів проректор із заочного навчання Ю. Н. Скринник.

⁷⁹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 163.

⁷⁹³ Там само, оп. 10, спр. 62, арк. 11-14.

⁷⁹⁴ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №4... від 12 березня 1977 р.

⁷⁹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 87, арк. 146-147.

Проректор із навчальної та наукової роботи В. І. Тищенко виголосив вітальне слово і вручив М. Г. Фещуку грамоту Міністерства освіти УРСР, вітальний адрес та цінний подарунок⁷⁹⁶. 17 квітня 1973 р. відбулося засідання ради інституту, приурочене 70-річчю доцента Г. С. Раздимахи⁷⁹⁷, а 16 березня 1977 р. вшанували проректора, доцента В. І. Тищенка з нагоди його ювілею⁷⁹⁸.

Зростала кількість осіб навчально-допоміжного і адміністративно-господарського персоналу: у 1969 р. їх загалом було 232, у 1970 р. – 224, у 1973 р. – 255, у 1975 р. – 245; у 1976 р. – 268, у т.ч. 69 осіб навчально-допоміжного персоналу і 199 адміністративно-господарського; у 1977 р. – відповідно 266, 69 і 197⁷⁹⁹.

Освітній процес на стаціонарі координувала навчальна частина, на заочній формі – відділ заочного навчання. Навчально-матеріальною і побутовою сферами опікувалася господарська частина. Навчально-методичні, наукові питання вирішувала рада інституту, організаційно-управлінські функції виконували ректорат і деканати факультетів.

Рада інституту була основним колегіальним органом інституту, засідання якої проводив ректор. На засіданнях обговорювали важливі та актуальні питання, спрямовані на поліпшення освітньо-виховного процесу, науково-дослідної роботи та зміцнення матеріально-технічної бази. У 1966-1967 н.р. відбулося 12 засідань, на яких заслухали й обговорили низку питань: підсумки 1965-1966 н.р. і завдання на 1966-1967 н.р.; про заміщення вакантних посад науково-педагогічних працівників, присвоєння вченого звання доцента кандидатам наук Ф. А. Петляку, І. Ф. Роздобудьку, О. І. Брициній, К. С. Баценко, І. Ю. Гнатенку, В. П. Житкевичу, Д. І. Марченку,

⁷⁹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 110, арк. 212-213.

⁷⁹⁷ Там само, спр. 158, арк. 71-72.

⁷⁹⁸ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №5... від 16 березня 1977 р.

⁷⁹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 25, арк. 45; спр. 106, арк. 4, 37; оп. 11, спр. 157, арк. 27; спр. 315, арк. 23зв.

М. Ф. Александрі, прикріплення до річної аспірантури викладача Т. М. Лобанової-Сопітько; про підсумки прийому студентів на I курс; про підсумки науково-дослідної роботи науково-педагогічних працівників інституту за 1966 рік та завдання на 1967 рік; про естетичне виховання студентів і підготовку до нового навчального року тощо. До того ж обговорили постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи», «Про заходи поліпшення підготовки спеціалістів та вдосконалення керівництва вищою і середньою спеціальною освітою в країні», постанову ЦК КП України «Про поліпшення викладання природничих наук і посилення їх впливу на формування марксистського світогляду студентів вищих учбових закладів», постанова ЦК ЛКСМУ «Про покращення підготовки виховання молодих науковців і спеціалістів вузів»⁸⁰⁰.

У 1971-1972 н.р. на 13 засіданнях, на яких окрім традиційних питань, пов'язаних із планами й звітами про різні напрями діяльності інституту, розглядалися ще й такі: стан науково-дослідної роботи на кафедрі педагогіки і психології інституту; стан готовності інституту до роботи в зимових умовах; організація навчально-виховної роботи науково-педагогічним працівниками, прикріпленими до академічних груп фізико-математичного факультету; організація контролю самостійної роботи студентів перших курсів; звіт про роботу комісії по зв'язках зі школами; стан фахової підготовки студентів музично-педагогічного факультету та заходи щодо її покращення; наслідки літньої екзаменаційної сесії та педпрактики студентів; звіт про роботу над докторськими дисертаціями Ю. М. Тарасова та П. І. Свідера. Розглядали питання про присудження вчених звань, комплектування штатів кафедр, надання іменних стипендій, творчих відпусток, затвердження тем кандидатських дисертацій, рекомендації до аспірантури, виконання графіку складання кандидатського мінімуму та захисту дисертацій тощо. На засіданнях ректор

⁸⁰⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 80-81.

довів до відома членів ради наказ Міністерства освіти УРСР №230 від 24 червня 1971 р. «Про підсумки виконання науково-дослідних робіт з педагогіки і психології у педагогічних інститутах республіки за 1966-1970 роки» і постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 25 жовтня 1971 р. «Про заходи по дальшому поліпшенню матеріальних, житлово-побутових умов студентів і учнів середніх спеціальних учбових закладів»⁸⁰¹.

У 1967-1968 н.р. відбулося 14 засідань⁸⁰², у 1972-1973 н.р. – 14⁸⁰³, у 1973-1974 н.р. – 13⁸⁰⁴.

Рада інституту працювала відповідно до затвердженого плану, засідання відбувалися щомісячно. Питання обговорювали активно, ухвалені рішення були продуманими та дієвими. Виконання постанов ради інституту перевіряли⁸⁰⁵.

На контролі ректора було питання проведення засідань кафедр. У 1966-1967 н.р. на 13 кафедрах провели 191 засідання⁸⁰⁶, у 1967-1968 н.р. – відповідно 15 і 232⁸⁰⁷, у 1970-1971 н.р. – 17 і 246⁸⁰⁸, у 1971-1972 н.р. – 16 і 220⁸⁰⁹, у 1972-1973 н.р. – 16 і 225⁸¹⁰, у 1973-1974 н.р. – 16 і 231⁸¹¹, у 1975-1976 н.р. – 20 і 274⁸¹², у 1976-1977 н.р. – 20 і 272⁸¹³.

На засіданнях ученої ради періодично обговорювали діяльність кафедр із активізації навчальної роботи. Ректор висловлював чимало критичних зауважень стосовно цих підрозділів та їх керівників, спрямованих на конструктив і, відповідно, на поліпшення їх роботи. Ось лише деякі з них:

⁸⁰¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 60, арк. 50-52.

⁸⁰² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 105.

⁸⁰³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 49.

⁸⁰⁴ Там само, спр. 160, арк. 80.

⁸⁰⁵ Там само, спр. 112, арк. 52.

⁸⁰⁶ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 93.

⁸⁰⁷ Там само, спр. 71, арк. 131.

⁸⁰⁸ Там само, оп. 11, спр. 11, арк. 63.

⁸⁰⁹ Там само, спр. 60, арк. 56.

⁸¹⁰ Там само, спр. 112, арк. 64.

⁸¹¹ Там само, спр. 160, арк. 94.

⁸¹² Там само, спр. 270, арк. 160.

⁸¹³ Там само, спр. 318, арк. 186.

«[кафедра марксизму-ленінізму] мало займається питанням учбового процесу... недостатньо використовувалися ті технічні засоби, які є в наявності»⁸¹⁴, «[на кафедрі музики] не ведеться контроль за навчальною роботою як викладачів, так і студентів. Неорганізована роботи по підвищенню кваліфікації викладачів. Кафедра замикається в своїй роботі тільки на факультеті. Необдуманно завантажуються студенти...»⁸¹⁵. 1 липня 1975 р. ректор зазначив, що кафедрі педагогіки і психології варто посилити увагу до поліпшення науково-дослідної роботи студентів. Починаючи з I курсу, треба готувати студентів до написання дипломних робіт. Ця підготовка повинна проводитися через гурткову роботу й написання курсових робіт. Кафедра зобов'язана читати психолого-педагогічний курс лекцій для населення, а також на курсах підвищення кваліфікації вчителів. На випускних курсах усіх факультети потрібно запровадити спецсеминар із питань виховної роботи в школі⁸¹⁶.

Значну увагу ректор надавав профорієнтаційній роботі й формуванню студентського загалу. Для залучення абітурієнтів до інституту використовували різні інструменти. Зокрема, ще з 1962 р. в інституті функціонувала юнацька фізико-математична школа, яка мала на меті розвивати математичні здібності учнів 9-10 класів, підвищувати їх інтерес до математики та фізики, поглиблювати знання учнів зі шкільного курсу цих дисциплін, ознайомлювати слухачів школи з елементами вищої математики і фізики, прищепити їм навички вивчення додаткової літератури. Школа працювала ввечері двічі на тиждень по три години. Зростала кількість слухачів. Якщо в 1962-1963 н.р. їх було 47, то вже у 1966 р. – 79. Їх розглядали як потенційних абітурієнтів. Працювала також літня юнацька фізико-математична школа, розташована в спортивно-оздоровчому таборі інституту в с. Голосків. Учні жили за розпорядком табору. На заняття

⁸¹⁴ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №5... від 26 квітня 1972 р.

⁸¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 158, арк. 102.

⁸¹⁶ Там само, спр. 268, арк. 202.

щодня відводили 4 години. Інший час присвячували суспільно-корисній праці, екскурсіям, змаганням і розвагам⁸¹⁷. У 1967-1968 н.р. в обох школах навчалося близько 400 учнів⁸¹⁸. У 1966-1967 н.р. на факультеті фізичного виховання працювала дитяча спортивна школа, в якій навчалися 50 учнів, а при кафедрі української та російської мов працював гурток «Юний лінгвіст»⁸¹⁹. До того ж викладачі фізико-математичного факультету брали участь у проведенні учнівських олімпіад⁸²⁰, що також можна вважати однією з форм профорієнтаційної роботи.

У Красилові, Дунаївцях, Полонному працювали самооплатні курси підготовки для вступу до інституту. Результати роботи цих курсів були не дуже відрадними, оскільки лише незначна частина слухачів курсів вступали до інституту, а відтак у 1968 р. ухвалили організувати місячні курси підготовки вступників до інституту, які розпочали роботу з 1 липня. Заняття були консультативними. Оголошення про набір вмістили у газеті «Радянське Поділля»⁸²¹.

Популяризували інститут, зокрема ректор, проректори, декани, завідувачі кафедр, окремі викладачі виступали в пресі та на радіо з розповідями про різні аспекти діяльності вишу. Налагоджували більш широкі зв'язки й устанавлювали тісні контакти з випускниками інституту – вчителями та органами народної освіти. Спільно з Хмельницьким і Тернопільським інститутами удосконалення вчителів проводили коротко-термінові курси перепідготовки вчителів Хмельницької та Тернопільської областей, а також республіканські курси викладачів фізичного виховання педучилищ. Учителі шкіл були задоволені від прийому в інституті й стали його популяризаторами з-поміж своїх вихованців⁸²².

⁸¹⁷ Семиліт М. Школа талантів. *Радянський студент*. 1967. 15 червня. №21-22 (527-528). С. 2.

⁸¹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 78.

⁸¹⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 63.

⁸²⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 62, арк. 62.

⁸²¹ Там само, спр. 87, арк. 93.

⁸²² Там само, арк. 92.

Організовували виїзди кращих спортсменів на змагання учнів для пропаганди інституту і виявлення здібної молоді. У райони області періодично виїжджали науково-педагогічні працівники для встановлення конкретного зв'язку зі школами, виявлення найбільш здібної молоді для вступу до інституту. Цю роботу проводили і через студентів денної та заочної форм навчання. Профорієнтаційну роботу здійснювали студенти і під час педпрактики: розповідали старшокласникам про обрану професію, свій інститут, факультет, читали й рекомендували книги про вчителів і школу. Під час зимових канікул студенти завжди приходили до рідної школи на традиційні зустрічі випускників зі старшокласниками, на яких виступали з пропозицією вступати до педінституту⁸²³.

Комсомольська організація кожного факультету мала підшефні сільські школи, де вони проводили профорієнтаційну роботу. При студентських будівельних загонах працювали консультанти інститутського штабу «Абітурієнт»⁸²⁴.

Значним недоліком було те, що інститут не мав підготовчого відділення. Він користувався послугами Вінницького педінституту, якому допомагав в укомплектуванні відділення зі спеціальностей «Російська мова і література», «Математика», «Фізика». Слухачів цих спеціальностей зараховували на I курс. Успішність випускників відділення постійно аналізували у зіставленні з тими студентами, які вступали на загальних підставах. Результати аналізу надсилали у Вінницький педінститут⁸²⁵.

Під контролем ректора були вступні кампанії. 28 травня 1971 р. на засіданні ради інституту він наголошував, що «вступні екзамени треба провести на високому рівні, організовано і чітко, проявляти максимум уваги і чуйності до

⁸²³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 134.

⁸²⁴ Філінюк А. Допомога студентів. *Радянський студент*. 1979. 15 лютого. №7 (948). С. 2.

⁸²⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 177-178.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

вступників, щоб ті, хто не пройде по конкурсу в цьому році, не боялися спробувати вступати до нас в наступному»⁸²⁶.

Щорічно виконували план прийому молоді на навчання. Детальніше про результативність вступних кампаній подано в таблиці 5.

Таблиця 5⁸²⁷

Інформація про прийом студентів у 1967-1977 рр.

Роки	Прийом студентів			Подано заяв		
	Всього	На денну форму навчання	На заочну форму навчання	Всього	На денну форму навчання	На заочну форму навчання
1967	885	420	465**	3208	1936	1272**
1968	828	420	408	2835	1988	847
1969	*	430	*	2260	1450	810
1970	740	430	310	*	1483	*
1971	762	437	325	*	1316	*
1972	789	475	314	*	1352	*
1973	781	481	300	*	1544	*
1974	750	511	239	2502	1786	716
1975	830	540	290	2220	1544	676
1976	832	560	272	*	1600	*
1977	845	575	270	2037	1464	573

* Даних не виявлено.

* Подано інформацію про абітурієнтів заочної форми навчання й загальнонаукового факультету.

⁸²⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 58, арк. 73.

⁸²⁷ Там само, оп. 10, спр. 62, арк. 62; спр. 87, арк. 133; спр. 114, арк. 157; оп. 11, спр. 9, арк. 199; спр. 58, арк. 148; спр. 110, арк. 187; спр. 158, арк. 189; спр. 206, арк. 215; спр. 208, арк. 4; спр. 268, арк. 271а-272; спр. 315, арк. 2зв.; спр. 316, арк. 285-286; Результати конкурсу абітурієнтів. *Радянський студент*. 1968. 2 вересня. №25 (568). С. 1; Фортуна обрала кращих. *Радянський студент*. 1970. 1 вересня. №19 (636). С. 1; Луценко В. Результати конкурсу абітурієнтів. *Радянський студент*. 1972. 1 вересня. №23 (707). С. 1; Люба Д. Результати конкурсу. *Радянський студент*. 1976. 31 серпня. №26 (856). С. 1.

З року в рік найбільшим попитом користувалися спеціальності історичного та філологічного факультету. Наприклад, у 1976 р. конкурс на спеціальності «Історія», «Українська мова і література» склав 4,2 особи на місце, «Російська мова і література» – 2,8⁸²⁸.

Поза конкурсом вступали медалісти. У 1967 р. серед першокурсників вони становили 16,5%⁸²⁹, у 1969 р. – 8,6%⁸³⁰, у 1972 р. – 5,1%⁸³¹, у 1975 р. – 7,5%⁸³². Пільги під час вступу мали також особи, які мали стаж роботи два і більше років, а також члени компартії (у правилах прийому це не зазначалося, але відповідні вказівки, які не розголошували, члени комісій отримували). У 1967 р. перші з них становили 10,2%, комуністи – 2,7%⁸³³, у 1972 р. – відповідно 23,4% і 1,9%⁸³⁴, у 1975 р. – 19,6% і 1,3%⁸³⁵.

І. В. Івах знаходив час для того, щоб виступити перед першокурсниками на мітингах, присвячених початку нового навчального року і посвяті в студенти з врученням студентського квитка, залікової книжки⁸³⁶. На все життя запам'ятав посвяту в студенти майбутній ректор О.М. Завальнюк, який розпочав навчання у виші 1 вересня 1968 р. Він звернув увагу на ідейно-патріотичний зміст його промови, неквапливу манеру виступу, заклик до

⁸²⁸ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №12 ... від 30 вересня 1976 р.

⁸²⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 62, арк. 62.

⁸³⁰ Там само, спр. 114, арк. 157.

⁸³¹ Там само, оп. 11, спр. 110, арк. 187.

⁸³² Там само, спр. 268, арк. 271а.

⁸³³ Там само, оп. 10, спр. 62, арк. 62.

⁸³⁴ Там само, оп. 11, спр. 110, арк. 187.

⁸³⁵ Там само, спр. 268, арк. 272.

⁸³⁶ І продзвенів перший дзвоник... *Радянський студент*. 1967. 7 вересня. №25 (531). С. 1; Просінкевич Я. Посвята в студенти. *Радянський студент*. 1972. 7 вересня. №24 (708). С. 1; За нові успіхи у навчанні. *Радянський студент*. 1974. 12 вересня. №23 (778). С. 1; Урочиста посвята в студенти. *Радянський студент*. 1975. 2 вересня. №26 (817). С. 1.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

першокурсників активно долучитися в багатоголосий студентський колектив і гідно продовжувати найкращі традиції радянського студентства⁸³⁷.

Ректор І. В. Івах вітає першокурсників на мітингу, присвяченому початку нового 1975-1976 навчального року

Зазвичай такі свята проводили на інститутському стадіоні. Студенти I курсу виголошували «клятву першокурсника»⁸³⁸. Першокурсникам вручали вітальні листівки, зміст яких відповідав комуністичній ідеології, що панувала в радянському суспільстві. У ньому містилися побажання «систематично глибоко оволодівати марксистсько-ленінською теорією, знаннями з обраної спеціальності, підвищувати свій ідейно-політичний, науковий і культурний рівень, бути прикладом комуністичного ставлення до праці, гідним звання студента радянського вузу, пам'ятати про обрану одну із

⁸³⁷ Завальнюк О. Івах очима студента, колеги і керівника. *Подільнин*. 2018. 9 лютого.

⁸³⁸ Свято на стадіоні. *Радянський студент*. 1974. 12 вересня. №23 (778). С. 1.

найблагодорніших професій – вчителя і вихователя молодого покоління борців за комунізм»⁸³⁹. Святкування продовжували на факультетах, де першокурсників ознайомили з традиціями, специфікою факультетів, їх педагогічними кадрами, кабінетами та ін. Проведення таких заходів було важливим засобом виховання у студентів почуття любові до свого закладу, факультету, обраної професії⁸⁴⁰. У перший день занять першокурсникам читали лекції про партійного й державного діяча В. П. Затонського, ім'я якого носив інститут, а також лекцію «Радянський вчитель і його роль в суспільстві»⁸⁴¹.

Традиційно до Дня знань приурочували вихід чергового номера «Радянського студента», де публікували, зокрема, замітки першокурсників. У 1969 р. студентка І курсу філологічного факультету О. Доманішевська писала: «Уже вдруге вступаю на філфак педагогічного. От тепер можу назвати себе студенткою. Четвірка і три п'ятірки на вступних іспитах відкрили мені двері вузу. Ні з чим не зрівняне почуття здійснення мрії зараз у мене. Адже про роботу літератора мрію вже давно. Хіба ж може бути щось більш благородне, ніж прищеплювати любов до прекрасного. Пригадую свою шкільну вчительку Іскру Сергіївну Брик. Ким тільки не стали мої однокласники, які тільки життєві шляхи собі не обрали, але кожний з них вдячний їй навечно за те, що вона змогла знайти і показати незвичайне в звичайному, за рядками віршів сторінками прози – великі думки і почуття. Через чотири роки і я маю викладати її предмет у якійсь школі. І якщо зможу бути схожою на неї, то й мені будуть вдячні мої учні, а це ж мало не найприємніше в житті: люди тобі вдячні. Та поки що я тільки студентка. І в інститут прийшла набувати професію, для якої необхідно так багато знань. Ще ніколи не приступала до занять з

⁸³⁹ Першокурснику. *Радянський студент*. 1974. 2 вересня. №22 (777). С. 1.

⁸⁴⁰ Комарницький О. Б., Моштак М. В. Профспілкова організація студентів. С. 63.

⁸⁴¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 29.

таким радісним почуттям. Хоч це не тільки у мене. Мабуть, в кожного, хто вперше йде на вузівську лекцію такої настрої»⁸⁴².

На кожному факультеті щорічно розробляли детальні плани роботи з першокурсниками, які передбачали такі організаційні й методичні заходи: ознайомлення першокурсників з історією інституту, структурою вишу, факультету, навчальними планами, особливостями навчально-виховної роботи в закладі, прикріплення найбільш досвідчених науково-педагогічних працівників до академгруп, призначення старости, проведення групових комсомольських та профспілкових зборів, зустрічі з видатними людьми, передовими вчителями, старшокласниками, екскурсії до музею трудової слави інституту, державного музею-заповідника тощо⁸⁴³.

Поступово зростала загальна кількість студентів. У 1966 р. в інституті навчалось 3691 студентів, у т.ч. 1325 – на денній формі навчання, 2366 – заочній; у 1967 р. – відповідно 4511, 1743 і 2768; у 1968 р. – 4255, 1662 і 2593; у 1969 р. – 4494, 1708 і 2786; у 1970 р. – 3807, 1692 і 2115; у 1971 р. – 4016, 1712 і 2304; у 1972 р. – 3899, 1789 і 2110; у 1973 р. – 3809, 1814 і 1995; у 1974 р. – 3870, 1875 і 1995; у 1975 р. – 4009, 1964 і 2045; у 1976 р. – 3569, 2016 і 1553; у 1977 р. – 3650, 2124 і 1526⁸⁴⁴. Отож на стаціонарі кількість студентів збільшувалася, а на заочному – зменшувалася. Ця обставина була в полі зору ректора. 29 квітня 1974 р. на засіданні вченої ради він звернув увагу на те, що «за останні три роки стабілізувався контингент прийому на перші курси інституту. Відбувається поступовий перерозподіл між денним і заочним навчанням. Але це зовсім не означає, що заочне навчання в ближчі роки згоратиметься навпаки,

⁸⁴² Слово першокурсникам. О. Доманішевська. *Радянський студент*. 1969. 1 вересня. №1 (604). С. 1.

⁸⁴³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 63.

⁸⁴⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 8; спр. 60, арк. 6; спр. 112, арк. 3; спр. 160, арк. 10; спр. 208, арк. 5; спр. 315, арк. 23в.; Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 23-24.

потрібно більше уваги приділяти навчанню студентів на заочному відділенні, щоб забезпечити їх рівень підготовки не нижче, ніж на денному навчання»⁸⁴⁵. Щодо останніх, то в 1971 р. працювали в школах за обраною в інституті спеціальністю 59% заочників, у інших закладах освіти – 30%, працювали не за фахом – 11%, у 1972 р. – відповідно 64%, 23% і 13%; у 1973 р. – 47%, 39% і 14%; у 1974 р. – 69%, 19% і 12%⁸⁴⁶.

Керівник закладу дбав про збереження контингенту, зокрема 27 листопада 1975 р. на засіданні вченої ради він зазначав: «За минулий рік ми виключили з інституту 54 студенти. Це найлегша справа виключити студента з інституту. Нам потрібно так працювати, щоб студент був завантажений, щоб він шукав викладача для одержання консультації»⁸⁴⁷.

Таке відбувалося й у попередні роки. Переважно ті, хто вибули, кількісно перевищували тих, хто прибули. Наприклад: у 1966-1967 н.р. на стаціонарі упродовж року прибуло 38 студентів, з яких 29 повернулися на навчання після військової служби; натомість вибуло 48, зокрема 7 – за неуспішність⁸⁴⁸. У 1973-1974 н.р. прибуло 17 студентів, вибуло 54 студенти, у т.ч. за неуспішність – 17, порушення трудової дисципліни – 8, аморальні вчинки – 3, за станом здоров'я – 1, надано академічні відпустки – 15 і т.ін. На заочній формі навчання прибув 41 студент, вибув – 121 (за неуспішність – 66, порушення трудової дисципліни – 8, аморальні вчинки – 4, надано академічних відпустки – 36 і т.ін.)⁸⁴⁹. У 1975-1976 н.р. вибули 45 студентів денної форми навчання, зокрема через неуспішність – 17, порушення трудової дисципліни – 4⁸⁵⁰, у

⁸⁴⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №5... від 29 квітня 1974 р.

⁸⁴⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 5.

⁸⁴⁷ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №14... від 27 листопада 1975 р.

⁸⁴⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 6.

⁸⁴⁹ Там само, оп. 11, спр. 160, арк. 11.

⁸⁵⁰ Там само, спр. 270, арк. 158.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

1976-1977 н.р. – відповідно 66, 15 і 2⁸⁵¹. На заочній формі навчання в 1975-1976 н.р. вибуло 60 студентів, зокрема через неуспішність –47, залишено на повторний курс – 104⁸⁵², у 1976-1977 н.р. – відповідно 35 і 67⁸⁵³.

Причиною відрахування студентів, надто молодших курсів, була їхня недостатня підготовка. Студенти спеціальності «Математика», які вивчали в школі курс математики за старими програмами, були не підготовлені до сприймання деяких розділів інститутського курсу математики за новою програмою. Студенти спеціальності «Фізичне виховання», маючи недостатню підготовку з хімії, не змогли подолати труднощі інститутської програми. Студенти з Узбецької РСР спеціальності «Російська мова і література» порушували трудову дисципліну, допускали аморальні вчинки, недостатньо підготовлені, у диктантах робили по 160-180 помилок. Для збереження контингенту студентів ректорат, партійні та комсомольські організації вживали різні заходи, а саме: індивідуальні бесіди, звіти студентів на засіданнях кафедр, факультетів, комсомольського бюро, групових зборах, виклик батьків та листування з ними, індивідуальні консультації, ретельну перевірку виконання домашніх завдань, адміністративні засоби впливу. Ректорат, деканат і кафедри проводили роботу, спрямовану на покращення освітнього й виховного процесу студентів молодших курсів, виховання у них почуття відповідальності за навчання, формування навичок і умінь наукової організації самостійної роботи⁸⁵⁴.

3.2. Організація освітньо-виховного процесу в інституті та удосконалення методів навчання

Суперечливі процеси, що мали місце в суспільно-політичному житті тодішнього Радянського Союзу, позначилися

⁸⁵¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 184.

⁸⁵² Там само, спр. 270, арк. 159.

⁸⁵³ Там само, спр. 318, арк. 185.

⁸⁵⁴ Там само, спр. 160, арк. 12.

і на освіті, яку компартія розглядала складником своєї ідеологічної системи. Тому вона зробила все, щоб якомога більше політизувати заклади вищої освіти, а відтак відбувалася суцільна ідеологізація суспільствознавства та інших дисциплін соціально-економічного й гуманітарного профілю, що позначилося на освітньо-виховному процесі ЗВО УРСР.

Зважаючи на це, основним напрямом роботи кафедр інституту було «посилення навчально-виховної роботи серед студентів, формування їх марксистсько-ленінського світогляду та ідейної переконаності», «глибоке» вивчення творів К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна, документів КПРС і міжнародного комуністичного руху, теоретичних висновків і положень про «дальше зростання керівної і спрямовуючої ролі КПРС в умовах розвинутого соціалізму», виховання студентської молоді «в дусі безмежної відданості справі комунізму, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму». Відповідальність за втілення в життя цих основоположних принципів покладали на кафедру історії КПРС і політекономії. До занять з історії КПРС і політекономії студенти обов'язково готували реферати, 5-7-хвилинні інформації з питань підготовки, проведення чергових з'їздів партії та пленумів ЦК КПРС, Компартії України, виконання їх рішень, конспектували першоджерела, «Ленінські зошити». Зазвичай тут був досить високий відсоток успішності: з історії КПРС – 98,8%, політекономії – 98⁸⁵⁵. До того ж навчальна програма передбачала вивчення спецкурсу «Критика сучасної буржуазної ідеології», факультативів «Марксистсько-ленінська етика» та «Марксистсько-ленінська естетика», на факультетах проводили пленуми «Виховання діалектико-матеріалістичного світогляду студентів»⁸⁵⁶.

Ідеологічними питаннями переважували навчальні програми. У курсах теорії і методики фізичного виховання,

⁸⁵⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 14; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р., арк. 13.

⁸⁵⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 22.

історії фізичної культури висвітлювалися «філософські та методологічні питання, пов'язані з навчанням і вихованням, спортивним тренуванням, підкреслю[валася] роль КПРС, марксистсько-ленінської філософії» у висвітленні таких питань як «Гармонійний розвиток людини майбутнього комуністичного суспільства», «Фізичне виховання як суспільне явище», «К. Маркс, Ф. Енгельс, В. І. Ленін про фізичне виховання молоді», «Значення основних положень доповідь Л. І. Брежнєва», «Джерела радянської системи фізичного виховання». Розглядаючи ці питання, викладачі «критикували минулі існуючі буржуазні системи фізичного виховання, націоналістичні та сіоністські напрями у фізичному вихованні, системи сіоністського толку «Маккабі», буржуазних апологетів у питаннях фізичного розвитку, зокрема, Гроса, Шиллера, Спенсера»⁸⁵⁷.

Організацію освітнього процесу у відповідності з навчальними планами та розкладами занять, семестрових атестацій, заліків та екзаменів. Під час складання розкладу навчальних занять враховували, щоб лекційні курси, семінарські, лабораторні, практичні заняття з окремих дисциплін і в комплексі з іншими курсами проводили логічно послідовно та взаємопов'язано.

Планування освітнього процесу здійснювали кафедри перед початком навчального року згідно з навчальними планами і програми. З метою чіткої організації освітнього процесу складали та затверджували кафедральні, індивідуальні та робочі плани. В індивідуальних планах було передбачено навчальну, науково-дослідну, методичну та громадську роботу членів кафедр. У планах роботи кафедр визначали тематику засідань, планували науково-методичну, громадську, педагогічну, виховну і спортивно-масову роботу, зв'язок зі школою, роботу на заочному відділі, унормовували роботу кабінетів і лабораторії. Щосеместрово складали робочі плани, у яких передбачали зміст занять, виділений час і термін виконання,

⁸⁵⁷ Солопчук М.С., Комарніцький О. Б. Факультет фізичної культури. С. 30.

використання технічних засобів навчання і завдання для самостійного опрацювання. Лабораторні й практичні заняття планували окремо⁸⁵⁸.

Розробляли деталізовані графіки освітнього процесу з усіх спеціальностей. На початку кожного семестру складали і доводили до відома студентів графік проведення колоквиумів, контрольних робіт, позааудиторного читання. В усіх групах проводили диктанти, консультації, додаткові заняття, оглядали нову методичну та наукову літературу. Розробляли докладні плани практичних, семінарських і лабораторних занять, урізноманітнювали тематику курсових робіт, конкретизували теми. Постійно проводили роботу зі стабілізації розкладу, зокрема пропагували досвід фізико-математичного факультету: щоб лекційні курси тісно пов'язувалися з практичними заняттями, кафедра математики для проведення практичних занять із однієї дисципліни виділяла стільки науково-педагогічних працівників, скільки академічних груп. Це давало змогу, не порушуючи ритму виконання інших дисциплін, практичні заняття за потреби замінити лекцією чи навпаки. Кафедра іноземних мов забезпечувала проведення занять на факультеті потоком, завдяки чому здійснювали диференційований підхід в освітньому процесі, студенти розподілялися на підгрупи з урахуванням рівня їх підготовки⁸⁵⁹.

Виступ на Чернівецькому телебаченні

В інституті запроваджували елементи наукових основ управління освітньо-виховним процесом, зокрема чітке спрямування й регламентування другої половини дня науково-педагогічних працівників і студентів (у графіку проведення позааудиторних заходів визначено дні й години проведення консультацій,

⁸⁵⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 15.

⁸⁵⁹ Там само, спр. 208, арк. 9.

роботи предметних гуртків і гуртків художньої самодіяльності, факультету громадських професій, засідань кафедр, рад факультетів, інституту, вечори відпочинку, години самостійної роботи тощо), що давало можливість уникнути нагромадження заходів⁸⁶⁰.

Водночас у організації освітнього процесу зафіксовано й недоліки. У звіті парторганізації за 1976 р. зазначено: «Навчальний процес протягом року (1975-1976 н.р. – Авт.) протікав далеко не ритмічно. Відомо, що діючі навчальні плани мали істотні недоліки, зокрема вони передбачають небажане перевантаження студентів обов'язковими і факультативним заняттями на окремих семестрах до 40 і більше тижневих годин, а деканати і навчальна частина не вживала заходів для усунення цих недоліків. Більше того, чим, як не стихійністю у плануванні, пояснити той факт, що студенти завантажені щодня по 4 пари. З другого боку, навчання закінчується на кілька тижнів раніше строку, передбаченого навчальним планом. Студенти завдяки цьому мали додаткову відпустку, до початку екзаменів роз'їжджаються по домівках»⁸⁶¹.

Складали і встановлювали певні форми контролю за освітнім процесом: відвідування ректором, проректором із навчальної та наукової роботи, деканами, завідувачами кафедрами лекцій і практично-семінарських занять; взаємовідвідування, обговорення на засіданнях кафедр лекцій і практичних занять; організація відкритих лекцій, практичних, лабораторних та семінарських занять із наступним обговоренням; рецензування текстів лекцій та планів практичних і семінарських занять; перевірка виконання індивідуальних та робочих планів і, нарешті, контрольне відвідування лекцій та практично-семінарських занять за направленнями навчально-наукової частини; перевірка групових журналів обліку проведених занять і відвідування студентів. Важливу роль у системі контролю за освітнім процесом

⁸⁶⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 20.

⁸⁶¹ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 65.

відігравали стабільні науково обґрунтовані розклади занять, графіки освітнього процесу⁸⁶².

Направлення навчальною частиною науково-педагогічних працівників для аналізу занять, що проводили колеги – одним із видів контролю за освітнім процесом. У цьому разі перевіряльник подавав аналіз заняття, на якому був присутній, безпосередньо до навчальної частини. Із зауваженнями проректора з навчальної та наукової роботи аналіз передавали на кафедру для вжиття заходів і усунення недоліків. У 1967-1968 н.р. перевірено роботу 64 науково-педагогічних працівників. Широко практикували записування лекцій викладачів на магнітофонну стрічку з наступним прослуховуванням і обговоренням. Всього було записано 12 лекцій⁸⁶³.

Проводили відкриті лекції, практичні заняття із наступним обговоренням, практикували обговорення текстів лекцій, планів практичних занять. У 1966-1967 н.р. на засіданнях кафедр обговорено 71 текст лекцій, 93 відкритих занять; завідувачі кафедр відвідали для контролю 601 заняття, ректор інституту побував на 45 заняттях, проректор із навчальної та наукової роботи – 56, декани факультетів – загалом 98⁸⁶⁴; у 1967-1968 н.р. – відповідно 63, 115; 906, 80, 76, 126⁸⁶⁵; у 1970-1971 н.р. – 58, 168; 687, 72, 102, 268⁸⁶⁶; у 1971-1972 н.р. – 60, 139; 729, 64, 94, 129⁸⁶⁷; у 1972-1973 н.р. – 62, 122; 562, 91, 72, 200⁸⁶⁸; у 1973-1974 н.р. – 78, 156; 672, 51, 64, 117⁸⁶⁹; у 1975-1976 н.р. – 94, 166; 705, 50, 85, 131⁸⁷⁰; у 1976-1977 н.р. – 89, 144; 721, 52, 74, 131⁸⁷¹.

⁸⁶² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 20.

⁸⁶³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 67.

⁸⁶⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 101.

⁸⁶⁵ Там само, спр. 71, арк. 131.

⁸⁶⁶ Там само, оп. 11, спр. 11, арк. 70.

⁸⁶⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 56.

⁸⁶⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 64.

⁸⁶⁹ Там само, спр. 160, арк. 94.

⁸⁷⁰ Там само, спр. 270, арк. 160.

⁸⁷¹ Там само, спр. 318, арк. 186.

На засіданнях кафедр систематично обговорювали питання поліпшення методичного рівня лекційних курсів, практичних і лабораторних занять. Більшість науково-педагогічних працівників інституту у лекційній роботі використовували найновіші досягнення сучасної науки, найбільш ефективні методи й прийоми вивчення програмного матеріалу. На високому науковому і методичному рівні у 1968 р. читали лекції професор Л. А. Коваленко, доценти А. О. Копилов, П. Ф. Лаптін, М. Ф. Александра (історичний факультет); професор М. Я. Бріцин, доценти В. І. Тищенко, С. Є. Вайнруб, С. І. Білецький, Є. М. Гінзбург, П. І. Свідер, М. І. Чернушенко (філологічний факультет); доценти Г. С. Раздимаха, Д. І. Марченко, І. В. Івах, В. П. Житкевич, старший викладач М. Й. Семиліт (фізико-математичний факультет); доценти О. Ф. Осетров, К. С. Константинов, Ю. Н. Скринник, С. М. Давидчук, О. М. Жук (кафедра марксизму-ленінізму); доценти І. Ф. Роздобудько, І. Ю. Гнатенко, Л. Г. Ништа (кафедра педагогіки); доцент Н. Г. Литовченко, старші викладачі В. О. Жабенко, А. Д. Босенко (факультет фізичного виховання); доцент Ф. Я. Серeda (факультет підготовки вчителів початкових класів)⁸⁷².

Навчально-наукова частина, деканати і кафедри організували контроль за поточною успішністю студентів. Упродовж року якість знань студентів перевіряли шляхом проведення контрольних робіт і диктантів, результати яких аналізували і обговорювали на засіданнях кафедр, радах факультетів та інституту. Контроль за поточною успішністю науково-педагогічні працівники здійснювали і шляхом опитування на практичних, семінарських і лабораторних заняттях, колоквиумах, індивідуальних і групових консультаціях, перевірки конспектів першоджерел, написання рефератів, курсових робіт тощо. На філологічному факультеті постійно заповнювали «Екран успішності», на інших факультетах запровадили журнали обліку успішності.

⁸⁷² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 159.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

Студентів, які одержали поточні незадовільні оцінки, викликали на засідання кафедр, у деканати⁸⁷³.

Успішність студентів інституту була досить стабільною: вона коливалась від 94,4% у 1966-1967 н.р. до 96,6% у 1974-1975 н.р. [див. табл. 6].

Таблиця 6⁸⁷⁴

Дані про абсолютну успішність студентів у 1966-1977 рр.

	Навчальні роки										
	1966-1967	1967-1968	1968-1969	1969-1970	1970-1971	1971-1972	1972-1973	1973-1974	1974-1975	1975-1976	1976-1977
Абсолютна успішність на літній сесії (%)	94,4	93,8	95,3	94,4	95,8	95,3	93	95,2	96,6	96,2	96,4

Щодо якісного показника, то він не був сталим. У 1968-1969 н.р. він становив 41,3%⁸⁷⁵, у 1969-1970 н.р. – 42,5%⁸⁷⁶, у 1970-1971 н.р. – 43,5%⁸⁷⁷, у 1972-1973 н.р. – 51,9%⁸⁷⁸, у 1973-

⁸⁷³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 20-21.

⁸⁷⁴ Там само, оп. 10, спр. 11, арк. 59; спр. 39, арк. 87; спр. 71, арк. 116; спр. 92, арк. 114; спр. 128, арк. 93; оп. 11, спр. 11, арк. 46; спр. 270, арк. 134; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 73; спр. 70, арк. 162; спр. 71, арк. 114; спр. 72, арк. 120; спр. 73, арк. 126; спр. 74, арк. 100; спр. 76, арк. 144; спр. 80, арк. 60; спр. 83, арк. 67; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1966-1967 н.р, арк. 85; ... за 1969-1970 н.р, арк. 98; ... за 1972-1973 н.р. Додаток №1; ... за 1973-1974 н.р. Додаток №1; ... за 1976-1977 н.р. Таблиця №1.

⁸⁷⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 114.

⁸⁷⁶ Там само, спр. 72, арк. 120.

⁸⁷⁷ Там само, спр. 73, арк. 126.

⁸⁷⁸ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1972-1973 н.р. Додаток №1.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

1974 н.р. – 56,7%⁸⁷⁹, у 1975-1976 н.р. – 49,3%, у 1976-1977 н.р. – 48,1%⁸⁸⁰.

У 1973-1974 н.р. роботу закладу перевіряла комісія Міністерства освіти УРСР, яка виявила прогалини в знаннях студентів. Зокрема, у звіті зазначали, що студенти філологічного факультету не завжди вміли використовувати теоретичні знання у процесі аналізу мовних явищ, допускали орфографічні помилки. Студенти спеціальності «Математика» відчували утруднення під час застосування тригонометрії та вибору раціональних способів розв'язання задач тощо. Частина студентів спеціальності «Фізика» не вміли аналізувати фізичні процеси, виконувати обчислення, чітко обґрунтовувати задачі. З 30 студентів контрольну роботу з фізики 9 виконали на «незадовільно»⁸⁸¹.

І. В. Івах звертав увагу підлеглих на успішне проведення екзаменаційних сесій: «Від деканів вимагається чіткий розклад заліків та екзаменів, від викладачів – спокійного, врівноваженого настрою на екзаменах та заліках. Екзамени слід обставити скромно, без величезних букетів та ін. атрибутів»⁸⁸².

Катастрофічно низькою була якісна успішність заочників. Наприклад, на літній екзаменаційній сесії 1974-1975 н.р. абсолютна успішність становила 93,9%, а якісна – 21,9%, у 1975-1976 н.р. – відповідно 93,6% і 21,2%; у 1976-1977 н.р. – 94,3% і 16,9%. Зауважимо, що зважаємо лише на тих, хто складав екзамени. Значна частина заочників взагалі не з'являлася на сесії. У 1975-1976 н.р. з 1634 студентів екзамени склали 1232, а у 1976-1977 н.р. – відповідно 1531 і 1178⁸⁸³.

⁸⁷⁹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1973-1974 н.р. Додаток №1.

⁸⁸⁰ Там само. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р. Таблиця №1.

⁸⁸¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 29.

⁸⁸² ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №6... від 25 травня 1972 р.

⁸⁸³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 135; спр. 318, арк. 161.

Станом на 1972-1973 н.р. закінчили навчання в установлений термін згідно з навчальним планом 72% заочників. Своєчасно не виконали навчальний план і навчалися понад встановлений термін: від 1 до 3 років – 166 заочників (8,5% від загальної кількості), від 3 до 5 років – 43 (2,5%), від 5 до 10 років – 6 (0,3%)⁸⁸⁴.

Звісно, на якості навчання позначалася специфіка роботи заочників. Освітній процес на заочному відділі поділявся на два етапи: самостійна робота в міжсесійний період і сесійні заняття. У міжсесійний період заочники в домашніх умовах виконували контрольні й курсові роботи, писали реферати, готувалися до складання екзаменів і заліків. Велику допомогу заочникам у міжсесійний період надавали консультаційні пункти. На них проводили семінарські заняття з дисциплін кафедри марксизму-ленінізму, практичні заняття з математичних дисциплін і мов, виконували в аудиторних умовах контрольні роботи з іноземних мов, групові та індивідуальні консультації, приймалися екзамени і заліки, подеколи читали проблемні лекції. Контроль за самостійною роботою заочників у міжсесійний період здійснювали, переважно, через перевірку контрольних робіт та зустрічі зі студентами на консультпунктах. Ефективність такого контролю краща на тих кафедрах, де контрольні роботи рецензували викладачі, які читали лекції та проводили практичні заняття з цих навчальних дисциплін. Значно гірше здійснювали контроль там, де одні викладачі працювали зі студентами під час сесії, а інші – у міжсесійний період. Студентам-заочникам, які виконували міжсесійні завдання і не мали заборгованості за попередній семестр, надсилали виклики на сесію з правом одержання оплачуваної відпустки. На січневу сесію 1969-1970 н.р. такі виклики одержали 28% заочників, на літню – 47%. Успішність заочників за перше півріччя становила лише 30%. Така низька успішність послужила підставою для того, що міністр освіти заявив на колеґії Міністерства, що робота на заочному відділенні інституту була незадовільною. Зокрема, на історичному факультеті успішність становила

⁸⁸⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 10.

36,5%, відділенні української мови і літератури – 16%, відділенні російської мови і літератури – 20%, факультеті фізичного виховання – 40%, фізико-математичному факультеті – 14%. Такий стан успішності викликав певне занепокоєння. Питання успішності обговорювали на кафедрах і вживали певні заходи з ліквідації заборгованості. Працівники заочного відділу написали листи директорам шкіл за місцем їх роботи з проханням проконтролювати виїзд заочників на консультпункти і ліквідацію заборгованості. Вжиті заходи дали певні результати й станом на 1 квітня 1970 р. відсоток успішності зріс до 57%. На літній сесії успішність становила 68%, залишено на повторний курс 14,8%⁸⁸⁵. У наступні роки успішність знову знизилася, про що ми вище зазначали.

Із студентами-заочниками проводили виховну роботу. Під час січневих сесій на всіх курсах відбувалися загальні збори, на яких розглядали актуальні питання організації сесії, відвідування занять, підвищення трудової дисципліни, успішності. У дні роботи сесії зі старостами академгруп проводили спеціальні наради-семінари, на яких, окрім обміну досвідом, підбивали підсумки роботи студентів-заочників за попередній семестр, а також у загальному визначали план наступного семестру. Виховну роботу розпочинали ще із загальних зборів абітурієнтів, на яких розповідали про правила прийому, проведення вступних іспитів, зарахування до складу студентів, про специфіку заочного навчання, оскільки тоді переважно вступала молодь віком 19-26 років, а також випускники педучилищ, які не мали досвіду щодо заочного навчання⁸⁸⁶.

Ректорат підтримував постійний зв'язок із органами народної освіти. Після закінчення кожної навчально-екзаменаційної сесії в обласні й районні відділи народної освіти надавали списки тих, хто мав низький рівень знань і заборгованість. Усі питання, пов'язані з організацією прийому на заочне навчання, виконання студентами навчальних планів,

⁸⁸⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 112-116.

⁸⁸⁶ Там само, спр. 270, арк. 77.

узгоджували з обласними відділами народної освіти. Зокрема, 14 лютого 1976 р. спільно з Хмельницьким облвно ректорат затвердив і направив у райвно рішення, у якому проаналізував стан підготовки вчителів заочної форми навчання, зобов'язав кафедри і райвідділи усунути виявлені недоліки. На засіданнях кафедр і факультетів аналізували стан успішності студентів-заочників, вживали заходи, спрямовані на підвищення ефективності заочної педагогічної освіти. Особливо часто підбивали підсумки екзаменаційних сесій, державних екзаменів, семестрових і курсових заліків і екзаменів. Значну увагу звертали на поліпшення методики проведення занять із заочникам, приймання заліків і екзаменів, проведення консультацій, а також на рівень психолого-педагогічної підготовки. Кафедри приділяли увагу контролю за самостійною роботою студентів-заочників. Це проявлялося, зокрема, у проведенні індивідуальних консультацій у міжсесійний період на кафедрах, здебільшого з фахових дисциплін⁸⁸⁷.

В інституті розробили дієву систему заохочування. Кращим студентам надавали іменні ленінські стипендії. Серед них – П. Бура і В. Нечитайло (у 1967 р.)⁸⁸⁸, Н. Ткачов, Є. Войтенко⁸⁸⁹, О. Коваленко, Ж. Семиліт (1969 р.)⁸⁹⁰, А. Опря, П. Ткачук, І. Луговий, Н. Корольова (1970 р.)⁸⁹¹; І. Рибак, М. Дарманський, М. Лісовський, П. Савицький (1971 р.)⁸⁹²; Л. Телішевська, О. Григоренко, С. Герук, А. Немцов (1972 р.)⁸⁹³; Л. Телішевська, О. Григоренко, О. Приданчук, А. Немцов (1973 р.)⁸⁹⁴; А. Цвігун, В. Гродник, Л. Пушкар, А. Панчук

⁸⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 78.

⁸⁸⁸ Там само, оп. 10, спр. 62, арк. 38-39.

⁸⁸⁹ Там само, спр. 114, арк. 9.

⁸⁹⁰ Там само, арк. 96.

⁸⁹¹ Там само, оп. 11, спр. 9, арк. 95; Вітаємо. *Радянський студент*. 1970. 1 вересня. №19 (636). С. 1.

⁸⁹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 110, арк. 20.

⁸⁹³ Луценко В. За наказом міністра. *Радянський студент*. 1972. 7 листопада. №30 (714). С. 1.

⁸⁹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 158, арк. 11.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

(1974 р.)⁸⁹⁵; А. Цвігун, Н. Мойсюк, В. Гродник, В. Дев'яткін (1975 р.)⁸⁹⁶; В. Скиба, Л. Ярошно, М. Григорчук, С. Слесарєв (1976 р.)⁸⁹⁷; М. Грищук, Г. Ткачук, І. Семиліт, Л.Дороніна (1977 р.)⁸⁹⁸.

Студенти-відмінники інституту. 1976 р.

Студентів стимулювали і морально, і матеріально. Наприклад, у 1974-1975 н.р. заохочення отримали 103 студенти, зокрема 24 – грамоту, 44 – подяку, 14 – цінний подарунок, 21 – грошову премію; у 1975-1976 н.р. – відповідно 110, 6, 92, 12, 0⁸⁹⁹. У 1976-1977 н.р. оголошено подяку 40 студентам, 44 – отримали грошову премію⁹⁰⁰.

21 лютого 1974 р. на засіданні ради інституту ухвалили нагородити значками ЦК ВЛКСМ і Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти «За відмінне навчання» 36 студентів-відмінників інституту. Такими відзнаками нагороджували студентів III-IV курсів, які продемонстрували за

⁸⁹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 206, арк. 11.

⁸⁹⁶ Там само, спр. 268, арк. 34.

⁸⁹⁷ Там само, спр. 268, арк. 205.

⁸⁹⁸ Там само, спр. 316, арк. 227.

⁸⁹⁹ Там само, спр. 270, арк. 161.

⁹⁰⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р. Табл. №22.

підсумками сесії високий рівень знань і домоглися успіхів у громадській і науково-дослідній роботі⁹⁰¹.

Прізвища кращих студентів заносили на Дошку пошану. Наприклад, у 1970 р. такої честі удостоїлися І. Луговий, М. Дарманський, Л. Семиліт, Л. Карнаевич, Є. Гончар, Т. Плющ, А. Кринін, Л. Аніскін, Н. Скавронська, М. Шпетний, О. Коваленко⁹⁰².

Статті про кращих студентів регулярно публікували на сторінках газети «Радянський студент». Наприклад, 5 березня 1970 р. студентка II курсу українського відділу філологічного факультету Н. Пакулько розповіла про свою одногрупницю Л. Мороз: «Невисока, струнка, непомітна, на перший погляд, сором'язлива дівчина. Та скільки чуйності, уважності в ставленні до товаришів, відповідальності енергійності притаманно їй. Вона редагувала нашу стіннівку, неодноразово її замітки з'являлися у факультетській газеті, а в цьому році товариші довірили їй неабияке доручення – обрали членом профкому інституту. Людмила з вогником комсомольським взялася за справу. ... Люда ще й чудово навчається. Давайте погортаємо її матрикул. Там все лише «відмінно», навіть жодної четвірки. Старанно готується до кожного семінарського заняття, перечитує літературу, а скільки зошитів, списаних вздовж і впоперек конспектами. І так щодень, бо ж лише працею невтомною можна «штурмувати» вершини знань, а це Люда пам'ятає завжди. Завжди уважна, вона помічає все. З нею можна поділитися всім, навіть найпотаємнішим. І вислухає і добру пораду дасть, за все це і поважають її одногрупники»⁹⁰³.

Проводили зльоти студентів-відмінників навчання, на яких ділилися досвідом про поєднання відмінного навчання з громадсько-корисною і науково-дослідною роботою. У березні 1974 р. студент III курсу фізико-математичного факультету

⁹⁰¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 206, арк. 39-40.

⁹⁰² Дошка пошани. *Радянський студент*. 1970. 23 квітня. №12 (629). С. 1.

⁹⁰³ Пакулько Н. Заслужений авторитет. *Радянський студент*. 1970. 5 березня. №7 (624). С. 1.

В. Гродник виклав свої критерії визначення відмінника: «Відмінник. Яким він повинен бути? Які основні завдання, що стоять перед ним? Ці питання цікавлять всіх студентів. Відмінник повинен, в першу чергу, багато працювати самостійно, сумлінно готуватися до практичних і семінарських занять. Однак цього не досить, щоб називатися відмінником. Студент, який всі екзамени склав на «5» і не бере участі у житті інституту, – це ще не відмінник. Голос відмінника повинні чути скрізь: у комсомольській і профспілковій роботі, у НСТ, у гуртках художньої самодіяльності і спортивних секціях. Від нього у великій мірі залежить успішність академгрупи. Роботу відмінників потрібно широко пропагувати, тоді й наслідки будуть вагоміші»⁹⁰⁴.

На одному із таких зібрань виступав і ректор, який зазначив: «На вас, майбутніх учителів, покладене велике завдання – виховувати людину комуністичного суспільства. Ви повинні одержати в інституті щонайбільше теоретичних і професійних знань, щоб прийти в школи сіл і міст республіки висококваліфікованими фахівцями своєї справи»⁹⁰⁵.

Щоразу учасники зльоту ухвалювали й публікували звернення до студентів, у якому зобов'язувалися і, водночас, закликали свої товаришів «систематично і наполегливо оволодівати знаннями, любити обрану професію, формувати у собі якості радянського вчителя; завжди бути готовим захищати рідну Батьківщину, виконувати обов'язки патріота-інтернаціоналіста; бути гідним високого звання радянського студента, берегти і примножувати кращі традиції вищої школи, успішним навчанням, зразковою поведінкою і активною участю у громадській роботі заслужити довір'я і авторитет колективу рідного вузу, берегти і зміцнювати його матеріально-технічну базу; присвятити студентські роки вихованню в собі високих моральних якостей – щирості, скромності, людяності,

⁹⁰⁴ Гродник В. Роботу пропагувати. *Радянський студент*. 1974. 14 березня. №10 (765). С. 1.

⁹⁰⁵ Вчитись, вчитись і вчитись. *Радянський студент*. 1974. 14 березня. №10 (763). С. 1.

формування прекрасного, чесного, гуманного для щедрої віддачі своєму народові набутих знань і культури в ім'я збагачення його невмирущої духовної скарбниці»⁹⁰⁶.

Водночас трудова дисципліна на факультетах подеколи була на низькому рівні. У 1974-1975 н.р. на історичному факультеті в середньому на одного студента припадало 13 год. пропущених занять із поважних причин, 14 год. – без поважних причин, філологічному – відповідно 11 і 7, фізичного виховання – 22 і 44, фізико-математичного – 18 і 18, початкових класів – 23 і 12⁹⁰⁷. Порушники дисципліни отримували дисциплінарні стягнення. У 1974-1975 н.р. отримали стягнення 66 студентів, зокрема за порушення правил проживання у гуртожитку – 21, трудової дисципліни – 13, партійної дисципліни – 1, комсомольської – 31; у 1975-1976 н.р. – відповідно 43, 14, 11, 0, 18⁹⁰⁸.

Особливо «відзначалися» студенти-філологи з Узбецької РСР, які навчалися в інституті з 1967 р. Щороку набирали групу з 25 осіб. Викладачі філологічного факультету готували для Узбекистану кваліфікованих спеціалістів російської мови і літератури. У 1971 р. здійснили перший випуск у кількості 22 осіб, у 1972 р. – 18, у 1973 р. – 21. Станом на травень 1973 р. на філологічному факультеті навчалося 111 студентів з Узбецької РСР⁹⁰⁹. З проводили щоденну цілеспрямовану навчально-методичну, наукову та виховну роботу. До вступу в інститут переважна більшість узбеків не володіли російською мовою, або в кращому разі мали недостатній лексикон⁹¹⁰. Упродовж перших тижнів навчання на I курсі вони писали диктанти й твори, у них перевіряли техніку читання і відповідно до результатів визначали форми й методи індивідуальної роботи зі студентами. У процесі навчання, надто з таких дисциплін, як

⁹⁰⁶ Звернення до всіх студентів Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім. В. П. Затонського. *Радянський студент*. 1974. 14 березня. №10 (765). С. 1.

⁹⁰⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 80, арк. 67-68.

⁹⁰⁸ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 162.

⁹⁰⁹ Там само, спр. 158, арк. 106.

⁹¹⁰ Там само, оп. 10, спр. 128, арк. 41.

практикум з російської мови і літератури, основну увагу надавали виробленню навичок грамотної усної та писемної мови. Викладачі мови проводили словникову роботу. З II курсу розпочинали вивчення теоретичних дисциплін мовознавчого й літературознавчого циклу, викладання яких здійснювали з урахуванням специфіки роботи зі студентами-узбеками⁹¹¹. Все ж багато студентів, навіть на IV-V курсах, мали низький рівень мовної підготовки, мало читали твори художньої літератури, були погано обізнані з монографічною мовознавчою та літературознавчою літературою. З року в рік низьким залишався рівень успішності студентів Узбецької РСР. У 1973 р. з 115 студентів зимову екзаменаційну сесію на «відмінно» і «добре» склали лише 39 студентів (28,7% від загальної кількості). Абсолютна успішність на I курсі становила 80%, на II курсі – 78,8%, на III-му – 80,2%, на IV-му – 78,9%, на V-му – 90,5%. Мало місце порушення трудової та навчальної дисципліни, зокрема пропуски занять без поважних причин. У лютому-травні 1973 р. студенти I курсу пропустили 663 год. 31 травня 1973 р. на засіданні ради інституту ректор зазначав: «На факультеті є певний досвід роботи зі студентами з УзРСР, але є багато питань, які треба ще вирішувати. На першому курсі треба займатися вивченням російської мови. Потрібно проводити роботу з кожним студентом зокрема, мати чіткий графік роботи з кожним студентом, передбачити суму знань, якими повинен оволодіти студент на першому курсі, щоб він міг засвоїти більш складний матеріал на старших курсах. Вечорами студенти-узбеки не мають що робити, у них багато вільного часу. Таким чином, друга половина дня зовсім не планується і не контролюється. У гуртожитку, де живуть студенти УзРСР, кімнати неохайні, двері побиті, трапляється часто грубе порушення дисципліни (пияцтво, бійки)»⁹¹².

Заради справедливості зазначимо, що чимало студентів із Узбецької РСР ні в чому не поступалися подолянам. До того ж подавали приклад сумлінного навчання й глибоких знань, із

⁹¹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 158, арк. 108.

⁹¹² Там само, арк. 95.

великим ентузіазмом брали участь у різноманітних заходах інституту, а це водночас уможлиблювало всебічну підготовку до майбутньої учительської діяльності та розвиток природніх здібностей і талантів⁹¹³.

Виокремимо кращих науково-педагогічних працівників, які були зразком для наслідування. У 1973-1974 н.р. комісія Міністерства освіти УРСР, яка перевіряла роботу інституту, позитивно оцінила лекції та практичні заняття доцентів В. С. Константинова, А. Ф. Сурового (кафедра марксизму-ленінізму), доцентів І. Ю. Гнатенка, Л. Г. Ништи (кафедра педагогіки і психології), старших викладачів А. А. Казимирова, С. Ц. Казар'янц, Е. Й. Розенштейн, М. Є. Затонської (кафедра іноземних мов), старшого викладача Т. Д. Кидалової (кафедра фізичного виховання), професорів Л. А. Коваленка, П. Ф. Лаптіна, доцентів А. О. Копилова, І. І. Винокура, П. Ф. Щербини, Ю. М. Тарасова, О. Д. Степенка (історичний факультет), доцентів К. С. Баченко, С. Є. Вайнтруба, Г. М. Краєвської, Ю. П. Ульянова (філологічний факультет), доцентів А. А. Томусяка, Л. О. Манакіна, Ф. Г. Кравченка (фізико-математичний факультет), професора М. Є. Квітницького, доцентів В. І. Трошенка, Н. Г. Литовченко (факультет фізичного виховання) та ін.⁹¹⁴

*Група нагороджених викладачів
(3-й ряд, 2-й праворуч – І. В. Івах). 1970 р.*

⁹¹³ Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. *Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення*. С. 122.

⁹¹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 27-28.

Кращих науково-педагогічних працівників морально й матеріально заохочували. У 1974-1975 н.р. заохочення отримали 83 викладачі, зокрема прізвища 5 – занесено до книги пошани, 13 – отримали грамоту, 36 – подяку, 29 – цінний подарунок; у 1975-1976 н.р. – відповідно 68, 1, 10, 49, 0⁹¹⁵, у 1976-1977 н.р. – 46, 0, 4, 391, 0⁹¹⁶.

Частину науково-педагогічних працівників за аморальну поведінку звільнили з роботи⁹¹⁷.

Траплялася така неприємна поведінки поодиноких науково-педагогічних працівників, як зловживання спиртними напоями⁹¹⁸. Щодо цього 4 квітня 1968 р. ректор на засіданні ради інституту зазначив: «Звертаю вашу увагу. Це роблять буквально одиниці. Справа дійшла до розгляду у партійному бюро. При аналізі цих справ виявилось, що кафедри, – завідуючий кафедри і члени кафедри, не звертають уваги на поведінку цих окремих товаришів. Знають, що викладач прийшов, випивши на заняття до заочників, на прийом заліків чи позааудиторне читання, і, сором'язливо, опустивши голову, проходять мимо і мовчать. Хай, мовляв, ректор за цим слідкує. З одного боку, ректор не може одночасно бути в десятках місць занять, а з другого боку, треба турбуватися про моральну чистоту колективу кафедри. Якщо ви на кафедрах цього не робите, мовчки потураєте подібним проявом поведінки, замовчуєте, прикриваєте їх, то тим самим об'єктивно стаєте на шлях підриву авторитету викладача і кафедри в цілому серед студентів. Є й інші прояви нетактовності викладачів по відношенню до студентів, наприклад, відмова прийняти залік і екзамен у час, призначений викладачем, запізнення на зустріч зі студентами, грубе звертання до студента тощо. Або, візьміть, приміром, куріння викладачів у непризначених для цього місцях, або в місцях відпочинку. Це теж порушення

⁹¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 161.

⁹¹⁶ Там само, спр. 318, арк. 188.

⁹¹⁷ Там само, оп. 10, спр. 87, арк. 1-4; ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 34-49; ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 9.

⁹¹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 190; ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 113; спр. 74, арк. 89.

елементарних правил етики. У цьому колективі немає потреби особливо наголошувати, що головними факторами виховання підлеглих є не стільки слово, скільки особистий приклад. І приємного мало, навіть більше – шкідливо для здоров'я, коли в кабінетах і коридорах повно диму, насмічено, напльовано. І цьому потурає, навіть сам приймає участь, викладач, поважний науковець»⁹¹⁹.

Водночас на партійних зборах розглядали справи науково-педагогічних працівників, які в позаробочий час торгували, що, на думку, владних органів компрометувало викладача радянського вишу⁹²⁰.

За спроби «підзаробити» таврували і студентів. У 1972 р. сигналізували про те, що деякі студенти музично-педагогічного факультету уникали громадської роботи, а, натомість, працевлаштовувалися на роботу з оплатою на підприємствах міста⁹²¹.

Ректор надавав великого значення підвищенню педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників, науково-методичного рівня викладання та професійної підготовки майбутніх учителів. На засіданнях кафедр постійно розглядали питання методики читання лекцій, проведення практичних занять, планування роботи, попередньо обговорювали тексти лекцій і плани практичних занять. У центрі методичної роботи були питання надання допомоги асистентам кафедр, науково-педагогічним працівникам, які мали невеликий стаж роботи в інституті. Кафедра педагогіки і психології працювала над такими методичними питаннями: формування в студентів педагогічних умінь, професійна орієнтація учнів сільської школи, методика проведення практичних і лабораторних занять тощо. Поліпшували методику проведення практичних занять. Ефективно використовували

⁹¹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 87, арк. 41-42.

⁹²⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 87.

⁹²¹ Там само, спр. 74, арк. 107.

технічні засоби навчання, широко послуговувалися наочними посібниками й дидактичними матеріалами⁹²².

Успішно працював міжвузівський семінар із проблем методів і форм вишівської роботи (керівник – доцент С. Є. Вайнтруб). Діяльність семінару отримала високу оцінку в обласній і республіканській пресі⁹²³.

Організовували конференції, семінари, на яких викладачі могли обмінятися досвідом. Наприклад, у квітні 1969 р. провели спеціальну нараду науково-педагогічних працівників історичного факультету, на якій узагальнили кращий досвід організації самостійної роботи студентів над окремими курсами громадянської історії. На факультеті створили спеціальну методичну комісію, яка запропонувала обсяг рекомендованої літератури зі спорідненими дисципліни. З метою поліпшення якості навчальної роботи на філологічному факультеті діяв науково-методичний міжкафедральний семінар, на якому обговорювали актуальні питання теорії та історії мови, літературознавства, викладання мови і літератури в інституті та школі⁹²⁴. У 1974-1975 н.р. проводили науково-методичну конференцію з проблеми «Удосконалення навчального процесу в інституті»⁹²⁵. На всіх факультетах працювали семінари передового педагогічного досвіду, які відігравали позитивну роль у піднесенні методичної роботи науково-педагогічних працівників. Систематично вивчали й поширювали кращий досвід освітньо-виховної роботи. На засіданнях міжінститутського семінару з питань методів і форм освітнього процесу розглядали питання значення змісту і основ організації самостійної роботи студентів, навчального режиму, режиму праці і відпочинку, методів і форм навчання психологічних основ освітньо-виховного процесу, основ педагогічної майстерності викладача, проблеми соціального і біологічного у

⁹²² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 10.

⁹²³ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 151; спр. 83, арк. 62.

⁹²⁴ Там само, спр. 71, арк. 110.

⁹²⁵ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 11.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

розвитку людини, актуальні питання організації наукових досліджень у виші⁹²⁶.

Практикували проведення спільних засідань і пленумів кафедр. Наприклад, у 1973-1974 н.р. кафедри факультету фізичного виховання і загальноінститутська кафедра фізичного виховання на спільному засіданні обговорили питання підвищення якості викладання в групах спортивного удосконалення і підготовки спортсменів високої кваліфікації⁹²⁷.

Питання вишівської методики обговорювали на виробничих зібраннях. На факультеті фізичного виховання щомісячно проводили семінар тренерів. На музично-педагогічному факультеті з метою покращення методичної роботи утворили 5 секцій: хорового диригування та методики музичного виховання (керівник – старший викладач Б. Р. Ліпман), спеціального фортепіано (викладач А. Л. Радомська), народних інструментів (старший викладач В. Ф. Іванов), теоретичних дисциплін (старший викладач В. С. Васильєв), постановки голосу (викладач Р. В. Лапко)⁹²⁸.

Під час лекції на історичному факультеті. 1975 р.

⁹²⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 30.

⁹²⁷ Там само, арк. 31.

⁹²⁸ Там само, арк. 31-32; спр. 208, арк. 11.

Кафедри забезпечували викладання дисциплін з урахуванням досягнень науки і техніки та нового змісту середньої освіти. У 1973-1974 н.р. у зв'язку з переходом загальноосвітніх шкіл на новий зміст навчання, до програми з методики викладання української мови додано теми, передбачені новою шкільною програмою (методика викладання розділів «Лексика», «Словотвір», «Практична стилістика»), до програми з історії української літературної мови внесена тема «Основні тенденції розвитку української літературної мови на сучасному етапі»⁹²⁹.

Щорічно викладачі видавали методичні вказівки, посібники. Наприклад, у 1975-1976 н.р. В. С. Степанков опублікував методичну розробку «Антифеодальна боротьба на Правобережній Україні в роки визвольної війни українського народу 1648-1654 рр.»; П. Ф. Лаптін «Методичні вказівки до практичних занять з історії середніх віків»; Л. А. Коваленко «Методичні вказівки до вивчення курсу «Історіографія нової і новітньої історії»⁹³⁰; М. М. Скорський «Методичні вказівки до курсу української літератури для студентів історичних факультетів»; І. П. Черно «Методичні вказівки до вивчення поеми К. Симонова «Син артилериста» в IV класі»⁹³¹; В. О. Гнатюк «Тексти лекцій з математичного аналізу для студентів I курсу», В. І. Годич «Тексти лекцій з алгебри і теорії чисел для студентів II курсу (розділ «Кільця та ідеали»)», Д. І. Марченко «Тексти лекцій розділу «Системи лінійних нерівностей» з курсу алгебри і теорії чисел», А. А. Томусяк «Тексти лекцій з наукових основ шкільного курсу математики», В. М. Гордієнко «Методичні вказівки до курсу математики для студентів I курсу факультету підготовки вчителів початкових класів», Г. С. Раздимаха «Астрономія: посібник на допомогу студентам фізико-математичних факультетів педагогічних інститутів»; І. В. Івах «Практикум з факультативних занять з

⁹²⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 32.

⁹³⁰ Там само, спр. 270, арк. 25.

⁹³¹ Там само, арк. 37.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

фізики у школі»⁹³²; у 1976-1977 н.р. – А. А. Томусяк «Наукові основи шкільного курсу математики: підручник для педінститутів»; В. П. Россо «Розв'язування задач з теорії аналітичних функцій: навчальний посібник для студентів III курсу педінститутів»; Г. В. Паньков «До побудови зображень тіл, обмежених площинами і поверхнями другого порядку: навчальний посібник для студентів I-II курсів педінститутів»; М. А. Дудар, В. Є. Солодка «Методичні вказівки до лабораторних робіт з курсу «Обчислювальна математика і програмування»; В. О. Гнатюк «Тексти циклу лекцій з математичного аналізу для студентів II курсу»; Д. І. Марченко «Тексти циклу лекцій з алгебри і теорії часу (розділ «Вступ до теорії Галуа»)»⁹³³; А. Д. Босенко «Методичні вказівки щодо проведення занять з гімнастики в школі за новими програмами»; В. І. Трошенко «Методичні вказівки щодо написання курсових робіт»; В. О. Жабенко «Методичні вказівки до програмового матеріалу з легкої атлетики»⁹³⁴; М. П. Стефанцев, Ф. Я. Серeda «Методика викладання української та російської мов»; З. Є. Запорожан «Методичні вказівки до проведення лабораторних і практичних занять з курсу землезнавство і краєзнавства»; у 1976-1977 н.р. – А. С. Хоптяр, М. П. Стефанцев, М. Д. Цвіянович «Педагогічна практика студентів факультету підготовки вчителів початкових класів»; М. П. Стефанцев «Програма «Методика викладання української і російської мов в початкових класах» та ін.⁹³⁵

Викладачі періодично підвищували кваліфікацію на факультетах, курсах та в інститутах підвищення кваліфікації. Зокрема, у 1968-1969 н.р. на чотиримісячних курсах підвищення кваліфікації навчалися С. Г. Хохель, В. Є. Солодка, О. Д. Бігняк, А. А. Криськов, А. С. Маруняк, А. М. Копчук, В. О. Титов⁹³⁶. У тому ж році викладачі отримали відрядження в інші виші

⁹³² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 48.

⁹³³ Там само, спр. 318, арк. 55-56.

⁹³⁴ Там само, спр. 270, арк. 61.

⁹³⁵ Там само, спр. 318, арк. 70.

⁹³⁶ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 6-7.

країни для творчого вивчення кращого досвіду лекційної роботи, проведення практичних занять, організації самостійної роботи студентів (П. Ф. Лаптін побував у Московському державному університеті імені М. В. Ломоносова; І. І. Винокур – у Ленінградському державному університеті імені О. С. Пушкіна; А. О. Копилов, І. Ф. Роздобудько – у Полтавському педінституті; Б. М. Кушнір – у Московському педінституті ім. В. І. Леніна; В. В. Зайцев – у Харківському державному університеті; М. Ф. Довгань – у Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка; К. С. Константинов, Д. І. Марченко, В. С. Гришунова, І. Ю. Гнатенко – у Кримському педінституті)⁹³⁷. У 1970-1971 н.р. на ФПК студіювали 12 науково-педагогічних працівників⁹³⁸, у 1971-1972 н.р. – 8⁹³⁹. У 1972-1973 н.р. підвищення кваліфікації на ФПК та ПК Московського державного університету імені М. В. Ломоносова, АПН СРСР, Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, Львівського державного університету імені І. Я. Франка, Київського інституту іноземних мов, Київського інституту фізичної культури пройшли 16 науково-педагогічних працівників, а доцента Ю. П. Ульянова відрядили в Румунію⁹⁴⁰. У 1973-1974 н.р. підвищували кваліфікацію 14 викладачів⁹⁴¹, 1974-1975 н.р. – 9⁹⁴², у 1976-1977 н.р. – 18⁹⁴³. Водночас частина науково-педагогічних працівників з різних причин відмовлялися від підвищення кваліфікації на ФПК й ПК. У 1975-1976 н.р. замість запланованих 22 було направлено лише 17 викладачів⁹⁴⁴.

Значну увагу приділяли професійному вихованню майбутніх учителів, яке здійснювали науково-педагогічні працівники інституту під час вивчення фахових дисциплін.

⁹³⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 111.

⁹³⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 7.

⁹³⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 60, арк. 5.

⁹⁴⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 7.

⁹⁴¹ Там само, спр. 160, арк. 31.

⁹⁴² Там само, спр. 208, арк. 12.

⁹⁴³ Там само, спр. 318, арк. 196.

⁹⁴⁴ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 63.

Викладачі допомагали студентам оволодіти знаннями, перетворити ці знання в переконання, готували їх до учительської роботи в школі. Традиційними стали бесіди науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки і психології із студентами про педагогічну професію, про майстерність учителя, його роль у суспільстві. Для студентів читали лекції про комплексний підхід до виховання, розвиток освіти, удосконалення процесу навчання і виховання молоді. Для студентів-випускників, наприклад, у 1976-1977 н.р. прочитали лекцію «Особливості навчально-виховної роботи у сільській школі». У цьому ж навчальному році в групах організували огляди педагогічних журналів: «Начальная школа», «Початкова школа», «Народное образование», «Вожатый», газет «Учительская газета», «Радянська освіта», «Комсомольская правда», «Пионерская правда», «Юный ленинец», «Зірка». Викладачі кафедри педагогіки і психології проводили конференції «Яким повинен бути вчитель радянської школи», по книзі В. О. Сухомлинського «Виховання громадянина», організували походи з наступним обговоренням кінофільмів «Розыграш», «Ключи без права передачи». Кафедра педагогіки і методики початкового навчання організувала обговорення книги В. О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину». На всіх факультетах провели бесіди про педагогічну етику, педагогічний такт і культуру поведінки майбутніх учителів, прочитали лекцію «Педагогічна інтуїція і педагогічний такт вчителя». Зі статтями на цю тему викладачі кафедри педагогіки і психології виступали на сторінках газети «Радянський студент». На всіх факультетах пройшли зустрічі з майстрами педагогічної справи – учасниками IV з'їзду учителів УРСР⁹⁴⁵.

Для ґрунтовнішої професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів проводили практикуми і факультативні курси. У 1966-1967 н.р. на третіх курсах всіх факультетів читали курс «Технічні засоби навчання». Наприкінці року бажаючим запропонували скласти кваліфікаційний екзамен на права

⁹⁴⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 130.

кінодемонстратора вузькоплівкового кіно. У травні 1967 р. такий екзамен склали 240 студентів третіх курсів⁹⁴⁶, у листопаді 1968 р. – 359⁹⁴⁷. У 1967-1968 н.р. в інституті проводили практикуми: спецфізпрактикум, номографія, практикум в навчальних майстернях (фізико-математичний факультет), виготовлення об'ємних наочних посібників, шкільна графіка (історико-філологічний факультет), практикум зі спортивного удосконалення (факультет фізичного виховання); читали факультативні курси: креслення, моделювання, радіосправа, методика математики (фізико-математичний факультет), ляльковий театр, словотвір іменників та прикметників (факультет підготовки вчителів початкових класів), історія мистецтва, історична бібліографія, міжнародний комуністичний рух на сучасному етапі, міжнародні відносини у ХІХ – на початку ХХ століття (історико-філологічний факультет), основи естетики (факультет фізичного виховання)⁹⁴⁸. У 1975-1976 н.р. для всіх факультетів викладали етику й естетику, основи держави і права, школознавство, ТЗН, іноземну мову (німецька, англійська, французька), фізичне виховання; на фізико-математичному факультеті – вибрані питання шкільного курсу математики, моделювання, історія фізики, радіомонтажні роботи, фізика елементарних часток; на факультеті підготовки вчителів початкового навчання – каліграфія, спеціальний інструмент, хоровий спів, оркестровий клас, ансамбль баяністів⁹⁴⁹.

До того ж запровадили спецсемінари та спецкурси, частина яких мали комуністичне ідеологічне спрямування. Наприклад, у першій половині 70-х рр. студенти вивчали такі дисципліни: «Критика сучасної буржуазної ідеології», «Організація позакласної та позашкільної роботи з учнями», «Форми і методи факультативних занять у школі»,

⁹⁴⁶ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 53.

⁹⁴⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 66.

⁹⁴⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 66.

⁹⁴⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 22, 33-34, 42-43, 53, 58-59.

«Профорієнтаційна робота з учнями», «Історіографія історії Української РСР», «Джерелознавство історії СРСР», «Історичне краєзнавство», «Методика викладання географії в школі», «Радянське музеєзнавство», «Основи архівознавства», «Піонерська та комсомольська робота в школі», «Міжнародні відносини в епоху капіталізму та імперіалізму», «Соціально-економічний розвиток Росії у післяреформенний період», «Критика сучасних буржуазних соціологічних теорій», «Міжнародний комуністичний та робітничий рух», «Позакласна та позашкільна робота в школі», «В. І. Ленін і утворення української соціалістичної держави», «Критика буржуазних націоналістичних фальсифікацій історії України», «Словотворення в українській мові», «Основні питання граматики», «Основні питання методики викладання української мови в середній школі», «Вибрані питання лінійної алгебри», «Вибрані питання шкільної математики», «Теорії аналітичних функцій», «Лінійне програмування», «Операційний метод розв'язання функціональних рівнянь», «Вимірювальні роботи на місцевості», «Моделювання», «Історія фізики», «Факультатив з фізики в школі», «Метрично визначені зображення», «Креслення», «Школотзнавство», «Теорія інформації», «Фізика твердого тіла», «Фізика напівпровідників», «Квантові властивості світла», «Фізика елементарних часток», «Спортивна кардіологія», «Сучасна гармонія та інструментовка»⁹⁵⁰.

Для читання низки нормативних навчальних дисциплін, спецкурсів запрошували кращих фахівців республіки. Серед них – віце-президент АН УРСР, академік І. К. Білодід, академік АН УРСР, директор Інституту математики АН УРСР Ю. О. Митропольський⁹⁵¹, академіки АН УРСР А. Макарченко, В. Васильєв⁹⁵², заступник директора Інституту математики АН

⁹⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 60, арк. 32; спр. 112, арк. 35-36; ф. п. 4, оп. 1, спр. 74, арк. 94-95.

⁹⁵¹ Виступи вчених республіки. *Радянський студент*. 1970. 26 листопада. №29 (646). С. 1.

⁹⁵² Лекції читають академіки. *Радянський студент*. 1969. 1 травня. №14-15 (597-598). С. 1.

УРСР В. С. Корлюк⁹⁵³, заступник директора Інституту фізики АН УРСР В. П. Шелест⁹⁵⁴, заступник директора Інституту археології АН УРСР В. Д. Баран, завідувач сектором НДІ педагогіки АН УРСР В. О. Онишук⁹⁵⁵, завідувач відділу Інституту літератури АН УРСР Н. Є. Крутикова⁹⁵⁶, член-кореспонденти АН УРСР Є. П. Кирилюк⁹⁵⁷ і Є. С. Шаблювський⁹⁵⁸, доктор історичних наук М. Н. Лещенко⁹⁵⁹, доктор філологічних наук, професор С. А. Крижанівський, доктор філософських наук, співробітник Інституту філософії АН УРСР Дишльовий та ін. Для груп студентів Узбецької РСР спецкурс прочитали доценти Ферганського педінституту А. А. Абдулханідов та А. А. Кім⁹⁶⁰

Водночас частина вчених відмовлялися приїхати і зустрітися зі студентами «провінційного» педінституту. Наприклад, у 1975-1976 н.р. ректор у звіті про навчально-виховну роботу педінституту зазначав, що «ніхто з учених провідних вузів України на запрошення не приїхав». Прибув лише доцент сусіднього Чернівецького університету Д. Г. Радченко, який прочитав науково-педагогічним працівникам кафедри іноземних мов цикл лекцій із теорії англійської мови⁹⁶¹.

⁹⁵³ Слово столичних математиків. *Радянський студент*. 1968. 21 березня. №11(554). С. 2.

⁹⁵⁴ Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.). С. 40.

⁹⁵⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р, арк. 23-24.

⁹⁵⁶ Гайдамашко В. Лекція члена-кореспондента. *Радянський студент*. 1974. 14 березня. №10 (765). С. 2.

⁹⁵⁷ Виступи вчених республіки. *Радянський студент*. 1970. 26 листопада. №29 (646). С. 1.

⁹⁵⁸ В гостях – учений з Києва. *Радянський студент*. 1967. 21 грудня. №37 (543). С. 1.

⁹⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 62, арк. 65.

⁹⁶⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 123.

⁹⁶¹ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 19.

У 70-ті рр. розгорнули широкомасштабну русифікацію освітнього процесу, розпочату ще в 30-х рр. Щорічно розширювали план прийому студентів на спеціальність «Російська мова і література». Зокрема, у 1976 р. на I курс денної форми навчання зарахували 94 майбутніх російських філологів-учителів. Водночас контингент студентів денної форми навчання спеціальності «Українська мова і література» зменшили до однієї групи. Русифікація призводила до зниження інтересу студентів до вивчення української мови і літератури. За 1972-1974 рр. на кафедрі української мови і літератури виконано по одній дипломній роботі⁹⁶².

Інтенсифікацію освітнього процесу здійснювали на кафедрах за допомогою використання різноманітних видів унаочнення й технічних засобів навчання. Лекції та практичні заняття науково-педагогічних працівників незмінно супроводжували схеми, карти, навчальне кіно, програвачі, діапроектори, епідіаскопи, магнітофони, апарат ЛЕТІ⁹⁶³.

В інституті обладнали 8 аудиторій для використання ТЗН; кафедри іноземних мов та музики і співів створили фонолабораторії. На першій із цих кафедр обладнали дві фонолабораторії. Студенти широко використовували магнітофони і самостійній роботі з вивчення іноземної мови. У лабораторії виконували 12 лабораторних робіт з граматики, 8 – із фонетики, прослуховували тексти, розмовні теми⁹⁶⁴. Фонотеку кафедри систематично поповнювали комплектами грампластинок із записом комплексу лабораторних робіт із розмовних тем, граматичними таблицями. Викладачі кафедри самостійно склали методичні розробки «Універсіада-73 в Москві», «Спорт в СРСР», «Система освіти в СРСР», «Освоєння космосу», «Радіо і телебачення»⁹⁶⁵.

⁹⁶² Філінюк А.Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. *Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення*. С. 132.

⁹⁶³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 34.

⁹⁶⁴ Там само, спр. 112, арк. 38-39.

⁹⁶⁵ Там само, спр. 160, арк. 35.

На факультеті фізичного виховання створили кінофотолабораторію, де виготовляли фотоматеріали для практичних занять із теорії і методики фізичного виховання, кінокільцівки гімнастичних вправ на перекладині, фотографії для навчальних таблиць з гімнастики, фотоплівки та слайди для професійних апаратів. Фотолабораторія обслуговувала масові заходи на факультеті та в інституті, готувала матеріали для інститутської багатотиражки «Радянський студент» та факультетської газети «Радянський спорт»⁹⁶⁶.

Кабінети історичного факультету обладнали магнітофонами та електропрогравачами, кіноапаратом і епідіаскопом. Викладачі систематично використовували кінофільми й діапозитиви. Зокрема, у 1973-1974 н.р. організували перегляд кінофільмів історичної тематики: «Визволення», «Війна і мир», «Олівер Кромвель», «Паризькі таємниці», розробили методику активного перегляду та аналізу студентами фільмів із погляду вчителя-історика. Студенти філологічного факультету переглянули навчальні кінофільми «Павло Тичина», «Андрій Головка», «Іван Микитенко», «Рождения стиха», «Пушкин в изгнании», «И.Тургенев и его произведение «Муму», «Лев Толстой в Ясной Поляне», «Драматургия Чехова», «Лермонтов и его время», «Драматургия М. Горького», «Фрагменты из произведений М. Шолохова» та ін.⁹⁶⁷ На цьому ж факультеті під час лекцій і проведення практичних занять використовували такі технічні засоби: кодоскоп, магнітофони, фільмоскоп, епідіаскоп⁹⁶⁸. Магнітофонні записи використовували доцент К. С. Баценко і лаборант Л. О. Варик, які разом зі студентами неодноразово виїжджали у села Хмельницької області для записів діалектного мовлення. Викладач П. Є. Ткачук записав говіркове мовлення у Львівській, Черкаській, Житомирській, Чернівецькій, Чернігівській

⁹⁶⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 37.

⁹⁶⁷ Там само, арк. 35.

⁹⁶⁸ Там само, спр. 112, арк. 38.

областях. Ці матеріали успішно використовували в процесі навчання⁹⁶⁹.

Широко застосовували технічні засоби навчання викладачі кафедр марксизму-ленінізму, педагогіки і психології, фізики, загальнотехнічних дисциплін і креслення, музики і співів⁹⁷⁰.

На засіданнях ученої ради ректор неодноразово акцентував увагу на необхідності підвищення кваліфікації лаборантів, які мали оволодіти технічними засобами навчання. 26 квітня 1972 р., аналізуючи роботу кафедри іноземних мов, він так оцінив їхню роботу: «Недостатньо працюють лаборанти, надіються на допомогу сторонніх, а вони повинні самі добре володіти технічними засобами. Лаборанти не завантажені, мало працюють на навчальний процес. При атестації лаборантів треба враховувати всі їх ділові якості»⁹⁷¹. Про це йшлося і 15 березня 1973 р.: «Лаборанти мусять навчатися демонструвати кінофільми, діаграми і робити все самостійно. Треба закупити потрібні матеріали, створити технічну базу і слідкувати за її роботою. Потрібно провести заняття по підвищенню їх кваліфікації і закінчити ці знання екзаменом»⁹⁷².

Лаборанти обслуговували не лише лабораторії, але й кабінети. Станом на 1975-1976 н.р. в інституті працювали кабінети історії КПРС, політекономії, філософії, наукового комунізму, наукового атеїзму, педагогіки, психології, іноземних мов, естетичного виховання, історії СРСР, археології, української мови, російської мови, української літератури, російської літератури, вищої математики, анатомії людини, фізіології людини, природознавства, музики, догляду за хворими, методики викладання математики, методики викладання історії і суспільствознавства, теорії і методики фізичного виховання, методики музики. На всіх факультетах

⁹⁶⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 35.

⁹⁷⁰ Там само, спр. 112, арк. 39.

⁹⁷¹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №5... від 26 квітня 1972 р..

⁹⁷² Там само. Протокол №3... від 15 березня 1973 р.

обладнали кабінети ТЗН. Окрім фонолабораторії іноземних мов, про яку ми розповідали вище, заняття проводили також у лабораторіях психології, камеральної обробки, обчислювальних машин, оптики і ядерної фізики, електрики, спецфізпрактикуму, теплоти і молекулярної фізики, електротехніки, методики і техніки шкільного фізичного експерименту, спортивного тренування, хімії, фотолабораторії⁹⁷³.

Ректор приділяв значну увагу оснащенню кабінетів і лабораторій. Зокрема, упродовж дев'ятої п'ятирічки (1971-1975 рр.) на історичному факультеті обладнали кабінет методики історії і застосування ТЗН, створили кабінет історії СРСР, читальний зал, музей В. П. Затонського, придбали проєкційно-демонстраційну апаратуру (2 кіноапарати «Україна», 1 апарат «ЛЭТИ», 1 магнітофон, 1 телевізор, 2 програвачі, 2 друкарські машинки «Україна»). На філологічному факультеті створили кабінет ТЗН, 4 нові кабінети, кімнати-музеї М. О. Островського та І. Ю. Кулика. На фізико-математичному факультеті дві аудиторії обладнали устаткуванням для використання ТЗН, створили лабораторію обчислювальної математики, яка мала електронно-обчислювальну машину «Наірі-К» та напівавтоматичні клавішні обчислювальні машини, придбали універсальний монохроматор. На факультеті фізичного виховання функціонували дві аудиторії для використання ТЗН, придбали гімнастичний килим, батут. На факультеті підготовки вчителів початкових класів створили лінгафонний кабінет і кабінет природознавства, придбали технічні засоби навчання: магнітофони, програвачі, кіноапарати тощо. У 1974-1975 н.р. для розширення й поліпшення матеріально-технічної бази використали 61734 крб⁹⁷⁴. У 1975-1976 н.р. придбали нове обладнання на 11607 крб (6 обчислювальних машин «Електроніка», 1 кіноапарат «Україна», 2 акордеони, 14 баяни, 1 діапроектор «Світязь», 1 кінокамера «Альфа», 4 телевізори «Електроніка», 1 радіовузол,

⁹⁷³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 127.

⁹⁷⁴ Там само, спр. 208, арк. 178-179.

1 станок УПДС, 7 осцілографи, 2 шафи витяжні, 2 прилади ТМ-28, 1 універсальний монохромметр, 1 піонерська гірка)⁹⁷⁵.

Ректорат, деканати і кафедри детально планували самостійну роботу студентів. Ввели єдиний графік позааудиторної роботи, у якому передбачили години на проведення консультацій, колоквіумів, наукових студентських гуртків, гуртків художньої самодіяльності, самостійної роботи. Основні форми опрацювання матеріалу – конспектування рекомендованої літератури, самостійне опрацювання відповідних розділів курсу, виконання різноманітних домашніх завдань, участь у теоретичних та експериментальних дослідженнях, написання курсових робіт тощо. Кафедри склали графіки проведення контрольних робіт. У робочих планах науково-педагогічних працівників визначали обов'язкову й додаткову літературу, теми і підтеми для самостійного опрацювання, контрольні питання для колоквіумів⁹⁷⁶.

Організовуючи самостійну роботу студентів, деканати і кафедри вживали низку заходів. На початку поточного навчального року відбувалися зустрічі зі студентами першого курсу, на яких розглядали, крім інших питань, і питання самостійної роботи, надавали загальні рекомендації та поради. Для першокурсників прочитали лекції «Особливості навчання у вузі», «Як правильно організувати свій час», «Як треба слухати і конспектувати вузівську лекцію», «Планування і організація самостійної роботи студента», «Методика самостійної роботи над книгою», «Робота над першоджерелами», «Як готуватись до практичних занять», «Як працювати в бібліотеці, в читальному залі і кабінетах». Кожний викладач, що працював на перших курсах, проводив інструктивні бесіди з питань методики роботи над підручником, монографічними дослідженнями, журнальними статтями, навчав, як треба готуватися до практичних і семінарських занять. Кафедри виготовляли методичні розробки для студентів. Викладачі ознайолювали

⁹⁷⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 127.

⁹⁷⁶ Там само, спр. 160, арк. 37.

студентів зі специфікою дисциплін. Бесіди проводили й на старших курсах у процесі вивчення нової дисципліни, нового розділу, періоду⁹⁷⁷.

Окремо проводили роботу зі студентами випускних курсів. На початку навчального року на зборах випускників детально аналізували результати державних екзаменів попередників. Давали поради з організації праці на випускному курсі, щоб не допускати можливих помилок та успішно підготуватися й скласти державні екзамени⁹⁷⁸.

Студентів залучали до складання бібліографії, виготовлення наочності, підготовки тематичних виставок і т.ін. Для з'ясування ефективності самостійної роботи студентів викладачі перевіряли їхні формуляри в кабінетах, читальних залах, у бібліотеці. Перевірка відбувалася і на практичних заняттях, консультаціях. Від студентів вимагали чіткі, продумані конспекти опрацьованої літератури. Для надання практичної допомоги студентам стосовно самостійної роботи в навчальних кабінетах організували щоденне чергування науково-педагогічних працівників з 17 до 21.00 год.⁹⁷⁹

Практикували й інші форми контролю за самостійною роботою: короткочасне (3-5-хвилинне) опитування попереднього матеріалу на початку лекції, колоквиуми з провідних дисциплін, насамперед з тих, що виносилися на екзаменаційну сесію, контрольні роботи з поточного матеріалу, перевірка завдань, визначених для самостійного опрацювання, індивідуальні бесіди зі студентами під час консультацій, консультації для окремих студентів, особливо для тих, хто пропускав заняття, а також запрошення на засідання кафедр⁹⁸⁰.

Деякі кафедри були специфічними в організації самостійної роботи. Наприклад, кафедра іноземних мов самостійну роботу студентів організувала переважно в кабінеті

⁹⁷⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39; спр. 71, арк. 85.

⁹⁷⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 67.

⁹⁷⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 68.

⁹⁸⁰ Там само, оп. 11, спр. 11, арк. 63.

іноземних мов та лінгафонній лабораторії, які мали 48 робочих місць. Одночасно можна було ввімкнути 14 програм. На допомогу студентам, крім комплектів магнітних записів, які одержали з Ніжинського педінституту, було багато різноманітних записів, зроблених науково-педагогічними працівниками інституту. Навчальні тексти для студентів перших курсів записали на плівку, більшість із них з інтервалами для повторення. У фонотеці були лабораторні роботи з різних розділів граматики німецької, англійської та французької мов, які студенти виконували в позалекційний час. Вагомий аспект самостійної роботи студентів з іноземної мови – домашнє читання⁹⁸¹.

На історичному факультеті студенти виконували домашні завдання з контурними картами, опрацьовували монографічну літературу, готували реферати-доповіді, реферати-співдоповіді та рецензії на реферати. На філологічному факультеті як форму самостійної роботи використовували написання різних творчих письмових робіт: перекази, твори, переклади з однієї мови на іншу, окремі вправи зі шкільного підручника⁹⁸².

Особливості проведення самостійної роботи були на факультеті фізичного виховання. Це було пов'язано з тим, що в другу половину робочого дня проводили навчально-тренувальні заняття. Через недостатню матеріальну базу, надто в осінньо-зимовий період, вони відбувалися в різні дні й години впродовж тижня. Такі умови створювали труднощі в організації самостійної роботи студентів у межах факультету. Складним було проведення групових консультацій, оскільки частина студентів групи тренувалися. Зважаючи на це, організацію самостійної роботи проводили в межах спеціалізації. Відповідав за організацію контролю за певним видом роботи тренер і викладач-предметник⁹⁸³.

⁹⁸¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 37.

⁹⁸² Там само, арк. 38.

⁹⁸³ Солопчук М.С., Комарніцький О. Б. Факультет фізичної культури. С. 35.

Організація самостійної роботи на спеціальності «Музика і співи» теж мала свою специфіку. Такі дисципліни, як диригування та читання хорових партитур, спеціалізований інструмент, додатковий інструмент, постановка голосу, хорова оранжировка студенти вивчали індивідуально, тому викладачі в спеціальних журналах відзначали, як студент працював самостійно, визначали домашнє завдання, оцінювали якість його виконання⁹⁸⁴.

Ускладнювало організацію самостійної роботи недостатня кількість навчальної літератури. Наприклад, у 1975-1976 н.р. обмаль було підручників і посібників з історії стародавнього Сходу, нової і новітньої історії країн Азії та Африки, історії південних і західних слов'ян, основ радянської держави і права, методики правового виховання, плавання, ковзанярського спорту. Не було підручників з української мови, стилістики української мови, практикуму з української мови, лінгвістичного аналізу тексту, туризму. Не вистачало підручників для спеціальностей математика, фізика, «Педагогіка і методика початкового навчання»⁹⁸⁵.

Значну увагу питанню самостійної роботи студентів приділяла бібліотека, завдання якої – забезпечити освітній процес необхідною літературою, допомогти студентам оволодіти спеціальністю, навчити їх самостійно працювати над книгою. Зокрема, працівники бібліографічного відділу допомагали читачам у доборі літератури для написання контрольних і курсових робіт, рефератів, для підготовки до лекцій та семінарських занять. Вони надавали індивідуальну та групову інформацію про нові надходження в бібліотеку, огляди літератури, укладали картотеку. Наприклад, у 1974-1975 н.р. структурний підрозділ надав 645 бібліографічних довідок, зокрема 38 письмових⁹⁸⁶. Як і в попереднє десятиліття,

⁹⁸⁴ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р, арк. 26.

⁹⁸⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 128.

⁹⁸⁶ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 94; оп. 11, спр. 208, арк. 35.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

практикували надсилання поштою літератури студентам-заочників (наприклад, у 1967-1968 н.р. – 352 книги)⁹⁸⁷.

Дбали про комплектування бібліотеки необхідною літературою, забезпечення науково-педагогічних працівників і студентів бібліографічними матеріалами. Фонди бібліотеки регулярно поповнювалися і відповідно зростали. Якщо в 1967 р. вони становили 384271 прим.⁹⁸⁸, то в 1975 р. – 538155⁹⁸⁹. Докладніше основні показники діяльності бібліотеки педінституту продемонстровано в таблиці 7.

Таблиця 7⁹⁹⁰

Дані про основні показники діяльності бібліотеки педінституту в 1967-1977 рр.

Роки	Бібліотечний фонд	Річне поповнення бібліотечного фонду	Кількість читачів, які скористалися послугами бібліотеки	Кількість примірників, виданих читачам	Загальна кількість бібліотечних працівників
1967	384271	*	5322	379326	*
1968	414895	30109	5404	382013	*
1969	426172	*	5473	402086	*
1970	470088	*	*	*	*
1971	463323	*	*	*	*
1972	490009	*	*	*	*
1973	503690	*	*	*	27
1974	511780	*	*	*	27
1975	538155	6563	3870	370565	27
1976	*	*	*	*	*
1977	*	*	*	*	*

* Даних не виявлено.

⁹⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 72.

⁹⁸⁸ Там само, арк. 71.

⁹⁸⁹ Там само, оп. 11, спр. 266, арк. 20.

⁹⁹⁰ Там само, оп. 10, спр. 11, арк. 66; спр. 39, арк. 71; спр. 71, арк. 92; спр. 92, арк. 85; оп. 11, спр. 208, арк. 33-34, 180; спр. 266, арк. 20; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1966-1967 н.р, арк. 69-70; ... за 1967-1968 н.р, арк. 90-92; ... за 1968-1969 н.р, арк. 84-86.

Бібліотека передплачувала періодичку, як вітчизняну, так і зарубіжну: 1968 р. – 238 журналів, зокрема 10 часописів зарубіжних країн, та 28 газет, із них 4 іноземними мовами⁹⁹¹, 1969 р. – відповідно 255 і 26, 28 і 5⁹⁹²; 1974-1975 н.р. – 237 журналів, 31 газету⁹⁹³.

*У читальному залі бібліотеки.
1968 р.*

Для полегшення користування книгами в читальному залі з 1966-1967 н.р. запровадили відкритий доступ до значної частини книжкового фонду, зокрема до довідкової, суспільно-політичної, художньої та навчальної літератури⁹⁹⁴. До того ж із метою «наближення» книг до

читачів у студентському гуртожитку №1, спортивно-оздоровчому таборі та Хмельницькому консультпункті функціонували бібліотеки-пересувки⁹⁹⁵.

У 1966-1967 н.р. для кращого забезпечення читачів необхідною літературою відкрили міжбібліотечний абонемент у 13 найбільших бібліотеках СРСР. Того року по МБА надіслано 280 заявок і одержано 175 прим. книг⁹⁹⁶, у 1967-1968 н.р. – 145⁹⁹⁷, у 1968-1969 н.р. – 253⁹⁹⁸, у 1974-1975 н.р. – 238⁹⁹⁹.

У бібліотеці постійно ознайомлювали зі списками нових надходжень та організували постійні книжкові виставки «Новини літератури». У 1966-1967 н.р. провели два

⁹⁹¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 92.

⁹⁹² Там само, спр. 6976, арк. 85.

⁹⁹³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 34.

⁹⁹⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 72.

⁹⁹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 93.

⁹⁹⁶ Там само, спр. 39, арк. 72.

⁹⁹⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 93.

⁹⁹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 92, арк. 86.

⁹⁹⁹ Там само, оп. 11, спр. 208, арк. 34.

інформаційні тижні книги, під час яких студентів ознайомлювали з новинками літератури з різних галузей знань¹⁰⁰⁰. У наступні роки їхня кількість значно зросла. У 1974-1975 н.р. відбулося 27 днів інформації, на яких експонували 2934 книги¹⁰⁰¹.

Для популяризування літератури серед студентів бібліотека проводила низку масових заходів. У 1966-1967 н.р. організували 37 оглядів літератури, 50 книжкових виставок, 1 читацьку конференцію, 2 тематичних вечори, 187 обговорень книг в академгрупах тощо¹⁰⁰², у 1967-1968 н.р. – 25 оглядів літератури і 60 виставок, у 1968-1969 н.р. – відповідно 28 і 72¹⁰⁰³, 1974-1975 н.р. – 30 і 65¹⁰⁰⁴.

В академгрупах за допомогою читацького активу працівники бібліотеки організували обговорення творів радянських і зарубіжних авторів, наприклад, у 1967-1968 н.р. – книги Л. Дмитерка «Кроки на шляху», С. Смірнова «Брестська фортеця»¹⁰⁰⁵, у 1975-1976 н.р. – роману М. Зарудного «Гілея» та книги В. Ліпатова «І все це про нього»¹⁰⁰⁶. Проводили читацькі конференції, зокрема, у 1969 р. за книгою А. Коптолова «Возгорится пламя»¹⁰⁰⁷, у 1974-1975 н.р. – О. Гончара «Бригантина» (взяли участь понад 200 студентів)¹⁰⁰⁸, у 1975-1976 н.р. – Ю. Збанацького «Кують зозулі»¹⁰⁰⁹.

Зростала кількість читальних залів і посадкових місць у них. У 1971 р. був один читальний зал на 96 місць, у 1972 р. – відповідно 2 і 296, у 1973-1975 рр. – по 3 і 318¹⁰¹⁰.

¹⁰⁰⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 72.

¹⁰⁰¹ Там само, спр. 71, арк. 94; оп. 11, спр. 208, арк. 35.

¹⁰⁰² Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 72.

¹⁰⁰³ Там само, спр. 92, арк. 86.

¹⁰⁰⁴ Там само, оп. 11, спр. 208, арк. 34.

¹⁰⁰⁵ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 93.

¹⁰⁰⁶ Там само, оп. 11, спр. 270, арк. 97.

¹⁰⁰⁷ Там само, спр. 9, арк. 66.

¹⁰⁰⁸ Там само, спр. 208, арк. 35.

¹⁰⁰⁹ Там само, спр. 270, арк. 97.

¹⁰¹⁰ Там само, спр. 208, арк. 180.

Питання діяльності бібліотеки неодноразово розглядали на засіданнях ради інституту. Висловлював міркування про роботу цього структурного підрозділу ректор. Наприклад, 26 березня 1970 р. він критично оцінив роботу читального залу: «Нас турбує стан роботи читального залу. Тут немає твердого керівництва, немає чіткого графіку роботи читального залу. Не можна видавати книгу тому викладачу чи студенту, який є боржником. Я повністю підтримую думку про єдиний читацький квиток. Студенти скаржаться на незадовільну роботу працівників читального залу. Працівники повинні завжди бути на своєму робочому місці і не займатися сторонніми розмовами. Думаю, що ми одержимо для бібліотеки посаду палітурника, журнали і газети слід зберігати у повному порядку. Варто запровадити письмові замовлення на літературу, студенти повинні вміти користуватися каталогами»¹⁰¹¹. 27 листопада 1975 р. ректор особливу увагу звернув на науково-педагогічних працівників-боржників, які не повертали вчасно книги: «Наші викладачі затримують цінні бібліотечні книги у себе вдома. Бібліотека повинна забрати всі ці книги, коли викладачі йдуть у відпустку. Інформації про надходження малоефективні і не досягають своєї мети. Треба частіше міняти експозиції, краще оформляти їх. Наша бібліотека має свою специфіку, це вузівська, а не масова бібліотека. Але окремі методи роботи масової бібліотеки можуть бути придатні і для нас. Не всі працівники бібліотеки і читальних залів відносяться з душею до своєї роботи. Потрібно посилити громадський вплив на кожного працівника бібліотеки, посилити трудову дисципліну»¹⁰¹².

У полі зору ректора завжди були виробничі практики. У підготовці вчителя-вихователя великого значення набувало озброєння його практичними знаннями й уміннями організувати різні види роботи з учнями. Це досягалося, насамперед, за допомогою практичних занять і педагогічної практики.

¹⁰¹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 57.

¹⁰¹² Там само, спр. 268, арк. 304.

Педпрактика студентів у школі – органічний складник освітнього процесу. На основі теоретичної підготовки практика уможовлювала набуття студентами основних практичних знань і навичок, необхідних учителю й вихователю.

Безвідривну педагогічну практику студентів I-II курсів організувала кафедра педагогіки і психології спільно з комітетом комсомолу інституту. Заздалегідь визначали кращі школи міста, класи, керівників. Студенти працювали за виховними планами класних керівників, вчилися проводити бесіди, ранки, вечори, політінформації, диспути, конференції, екскурсії, походи, збори, брали участь у роботі гуртків, спортивних секцій. Молодь проводила громадську роботу з дітьми та підлітками за місцем їх проживання в позашкільних дитячих закладах. Студенти працювали в дитячій спортивній школі, здійснювали постійне шефство над дитячою кімнатою міліції, брали активну участь у роботі міського палацу піонерів, станції юних техніків¹⁰¹³.

Педпрактику в школі проводили на передвипускних і випускних курсах.

На передвипускних курсах практику організували в школах міста. Її спрямовували на прищеплення студентам інтересу до педагогічної та науково-дослідної роботи в галузі педагогічних наук. У 1966-1967 н.р. практику з відривом від навчання в інституті проводили на III-V курсах. Студенти III курсів історико-філологічного, фізико-математичного (спеціальність – математика) факультетів, факультету фізичного виховання та педагогіки і методики початкового навчання, а також студенти IV курсу фізико-математичного факультету (спеціальність – фізика) проходили практику в школах Кам'янець-Подільського. До проходження практики їх достатньо підготували. Їм прочитали більшу частину курсу методик; провели аналіз основного матеріалу з математики, фізики, мови, літератури, історії, який вивчався у восьмирічній школі; студентів-фізиків ознайомили з обладнанням фізичних кабінетів шкіл і технікою експерименту з більшістю тем курсу фізики; всіх

¹⁰¹³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 10.

студентів навчили складати календарні й поурочні плани роботи класного керівника¹⁰¹⁴.

Перед початком практики студенти виготовляли наочні посібники для роботи в школі. У 1974-1975 н.р. на історичному факультеті організували виставку об'ємних посібників, що мала велике пізнавальне значення. Її відвідали не лише студенти й викладачі вишу, але й учителі Хмельницької, Житомирської, Тернопільської областей, які проходили перепідготовку в інституті. Добре підготували практику й на інших факультетах, студенти яких також виготовляли різноманітні посібники. Ними поповнили кабінети шкіл, у яких проводили практику, а також кабінети підшефних шкіл¹⁰¹⁵.

В інститутській газеті «Радянський студент» регулярно публікували замітки студентів, які вперше перебували на педпрактиці. Студентка філологічного факультету Р. Сухіна поділилася із читачами своїми роздумами про майбутній перший досвід діяльності на посаді вчителя: «Ось-ось розпочнеться педагогічна практика. І кожного з нас тривожить майже однакові думки: Якою вона буде, оця перша педпрактики? Що перше скажу дітям, коли зайду в клас? Чого нового навчу їх? Тривоги, тривоги. Вони як хвилі б'ються об береги життя і народжують у серці нашому безліч переживань і надій. А скільки їх на шляху майбутнього вчителя? Багато-багато. Ще невідомо, ким ти будеш для своїх учнів: чи тільки вчителем, чи може, більше – старшим другом, чи принесеш для дітей не тільки знання мови або математики, а сонце в очах і тепло посмішки, що так потрібно дітям. І знову – роздуми, тривоги. Ще б пак: перша педагогічна практика! Якось і радісно, і страшно, і цікаво. Це ж перші кроки педагогічної діяльності. Вони, напевно, будуть схожі на невпевнені кроки дитини, яка вчиться ходити. Але нічого – перше все таке: невпевнене, несміливе. Незабаром я і мої друзі підемо до школи, до гамірливої дівтори. Окрім конспектів уроків і підручників,

¹⁰¹⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 41-42.

¹⁰¹⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р, арк. 60.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

ми захопимо з собою частинку сонця, багато тепла і чудовий настрій»¹⁰¹⁶.

Третьокурсниця історичного факультету В. Повх на педпрактиці. 1969 р.

Перед початком практики з дирекцією та вчителями шкіл розробляли плани її проведення. В інституті організовували конференції, на яких студентів ознайомлювали із загальними завданнями практики, а в школах конкретно визначали теми уроків, заходи із позакласної роботи.

Практика відбувалася організовано. З перших днів студенти включилися у роботу школи: відвідували уроки вчителів-предметників, складали індивідуальні плани роботи, вивчали учнів класу, до якого були прикріплені, проводили виховну роботу. Педпрактика засвідчила, що студенти-практиканти одержали в інституті достатню теоретичну й методичну підготовку, вони вдало застосовували на практиці

¹⁰¹⁶ Сухіна Р. Роздуми. *Радянський студент*. 1972. 27 січня. №2-3 (686-687). С. 1.

теоретичні знання, тісно пов'язуючи процес навчання із виховними завданнями. Готуючись до уроків, вони ретельно вивчали методичну літературу, опановували теоретичний матеріал, уважно прислухалися до порад методистів і вчителів-предметників, ґрунтовно продумували структуру кожного уроку, намагалися використати найбільш ефективні методи й прийоми вивчення програмового матеріалу, технічні засоби та різні наочні посібники¹⁰¹⁷.

Упродовж практики зростав рівень педагогічної майстерності студентів. Якщо, наприклад, на початку практики були окремі методичні недоліки (невміння слухати учнів і оцінювати їхні відповіді, встановити контакт із класом, спрямувати учнів на самостійний висновок, проаналізувати урок однокурсника під час його обговорення тощо), то на завершення практики цих недоліків майже не було. Студенти-практиканти оволоділи методикою проведення повторення (особливо поточного, зв'язаного й не зв'язаного з новою темою), методикою опитування й перевірки домашнього завдання, вміло користувалися методом бесіди під час пояснення нового матеріалу. На уроках застосовували різні види тренувальних вправ, посилили увагу до організації самостійної роботи та розвитку мислення учнів¹⁰¹⁸.

Окремі методисти проводили показові уроки, у ході яких демонстрували практикантам різні види уроків, методи та прийоми навчання, принципи використання унаочнення, роботи над підручником і документом, форми активізації пізнавальної діяльності учнів. Проведенню таких уроків велику увагу приділяв методист кафедри історії Б. М. Кушнір. Під його керівництвом у Кам'янець-Подільській СШ №3 як експеримент продемонстровано вивчення теми «Культура Росії першої половини ХІХ століття» у формі лекції, що є специфічною й становить певні труднощі для студентів. У лекцію ввели елементи бесіди та застосовували різні види унаочнення. Учнів попередили про виконання підсумкової письмової роботи

¹⁰¹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 43.

¹⁰¹⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 44.

(5 варіантів), а тому вони уважно опрацьовували навчальний матеріал і додаткову літературу. З роботою вони впоралися, незадовільних оцінок не було¹⁰¹⁹.

У процесі практики студенти одержали необхідні навички та вміння проведення уроків у 5-8 класах, а студенти факультету педагогіки та методики початкового навчання – у 1-4 класах. Студенти-практиканти організовували й позакласну роботу: працювали з учнями, які мають початковий рівень знань, перевіряли їхні зошити, письмові роботи й щоденники, допомагали вихователям школи-інтернату організовувати самопідготовку учнів, готували і проводили бесіди, вечори, вікторини на лінгвістичні, літературні, математичні та фізичні теми. Студенти-практиканти проводили велику й змістовну виховну роботу: політінформації, екскурсії, походи в кіно, випуск стінних класних і загальношкільних газет, бесіди на естетичні, етичні, літературні, мистецькі теми, проведення класних зборів разом з класним керівником, відвідування загальношкільних вечорів, участь у підготовці художньої самодіяльності школи¹⁰²⁰. Заслуговує на увагу робота студентів-істориків, які проходили практику в СШ №3. Зокрема, вони цікаво провели «Вечір історика». У програмі вечора: «Поділля – край радянський (композиція практикантів)», виступи поетів педінституту А. Ненцінського та В. Цілого, показ кінофільмів студії педінституту «Горизонт» про археологічні розкопки й оздоровчий табір села Голосків. На весняних канікулах студенти цієї групи провели для учнів екскурсію «За скарбами подільськими» по Хмельницькій області, під час якої ознайомилися з творчістю народних митців краю¹⁰²¹.

Підсумки практики підбивали на педагогічних радах у школах та в інституті на заключних конференціях. У 1966-1967 н.р. практика 87 студентів історико-філологічного факультету була оцінена на «відмінно», 50 – на «добре», 4 – на «задовільно»; на фізико-математичному – відповідно 93, 24, 0;

¹⁰¹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 57-58.

¹⁰²⁰ Там само, спр. 39, арк. 45.

¹⁰²¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 59-60.

факультеті педагогіки і методики початкової освіти – 12, 26 і 3; фізичного виховання – 15, 36 і 0¹⁰²²; у 1967-1968 н.р. – загалом по інституту: 238, 136, і 15¹⁰²³; у 1968-1969 н.р. – 201, 180, 8¹⁰²⁴; у 1970-1971 н.р. – 214, 128, 15¹⁰²⁵; у 1971-1972 н.р. – 227, 160, 30¹⁰²⁶; у 1973-1974 н.р. – 202, 165, 21¹⁰²⁷; у 1975-1976 н.р. – 237, 164, 16¹⁰²⁸.

Студенти випускних курсів проходили практику в кращих районних і сільських школах області. Перед проведенням педпрактики випускних курсів на кафедрах, у деканатах факультетів здійснили значну роботу. Наприкінці кожного навчального року кафедри делегували зі свого складу кращих викладачів-методистів, організовували й проводили інструктивні наради-конференції студентів та науково-педагогічних працівників. У червні на факультетах проводили настановні наради для студентів стосовно організації педагогічної практики та її змістового наповнення. Студентів направляли в школи з 25 серпня для того, щоб вони могли взяти участь у роботі серпневих педагогічних рад, ознайомитися і взяти участь у плануванні навчальної та виховної роботи в школі. Обласним і районним відділам народної освіти та школам надсилали повідомлення про те, у які школи направляли студентів¹⁰²⁹.

Упродовж перших двох тижнів студенти брали участь у міських та районних учительських конференціях і секціях із фаху, у роботі педагогічних рад і предметних комісії. Разом з учителями вони укладали робочі календарні плани на перше півріччя навчального року, плани виховної роботи класного керівника, відвідували уроки вчителів з фаху та ін. з метою

¹⁰²² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 46.

¹⁰²³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 60-61.

¹⁰²⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6976, арк. 55.

¹⁰²⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 23-24.

¹⁰²⁶ Там само, спр. 60, арк. 36-37.

¹⁰²⁷ Там само, спр. 160, арк. 68.

¹⁰²⁸ Там само, спр. 270, арк. 74.

¹⁰²⁹ Там само, оп. 10, спр. 114, арк. 173.

ознайомлення з досвідом роботи вчителів, з класом, до яких були прикріплені, консультувалися у методистів і учителів шкіл.

Студенти переважно сумлінно ставилися до навчальної роботи в школі, старанно готувалися до уроків, опрацьовували рекомендовану методичну літературу. Зі звітів методистів і характеристик студентів зрозуміло, що студенти намагалися творчо опрацьовувати матеріал у процесі підготовки до уроку, урізноманітнювати форми викладання, використовувати наочні посібники, технічні засоби навчання тощо¹⁰³⁰.

Студенти серйозно ставилися до своїх обов'язків, до поповнення знань. Студентка філологічного факультету С. Бульба, наприклад, у 1969 р. у своєму звіті писала: «За короткий час перебування в школі я випробувала свої сили на педагогічній роботі і зробила висновок, щоб стати майстром своєї справи, потрібно багато прикласти зусиль, здобути великий багаж знань». Загалом, усі студенти приділяли багато уваги навчальній роботі – проводили різні види, типи уроків, намагалися урізноманітнювати методи проведення уроків, використовували наочні посібники (часто виготовляли їх самостійно в процесі підготовки до уроків), опрацьовували найновішу методичну літературу, використовували монографії, підручники та іншу літературу¹⁰³¹. Старший інспектор навчальної частини Г. К. Стара на засіданні ради інституту 13 листопада 1969 р. зазначала: «Було приємно спостерігати ріст студентів як учителів. Не сміливі, не впевнені в собі на перших уроках, а під кінець практики вони вже проводили уроків не гірше досвідчених вчителів»¹⁰³².

Студенти під час занять прищеплювали учням любов до рідного краю. У 1969-1970 н.р. студентка історичного факультету Слив'ячук у процесі проведення уроку «Хмельниччина в роки Великої Вітчизняної війни» розповідала учням про важкі умови на окупованій території, про героїзм наших земляків на фронтах війни та в умовах підпілля у

¹⁰³⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 114, арк. 174.

¹⁰³¹ Там само, арк. 175.

¹⁰³² Там само, арк. 172.

Славути, Проскуріві, Чемерівцях, Кам'янці-Подільському та інших місцях¹⁰³³.

Студенти проводили багато уроків, проте кількість їх досить різна (від 20 до 100). Частина практикантів працювали на робочих місцях вчителів. У 1969-1970 н.р. на початку практики Городоцький райвно звернувся в ректорат інституту з проханням дозволити направити студентів-математиків на робочі місця. Ректорат погодився, і студенти працювали добре, про що свідчить їхні характеристики. Однак частина студентів були надто перевантаженими, а деякі проводили уроки не за фахом. Студент Горецький за час практики провів 186 уроків з фізики й астрономії, Ліпницька – 159. Студентки Цикра і Ковш працювали на робочих місцях і поряд із уроками математики проводили уроки креслення, фізики, української, російської мов та літератури¹⁰³⁴.

Крім уроків студенти організовували багато інших видів навчальної роботи, намагаючись поповнити знання учнів, виявити інтерес учнів до тієї чи іншої дисципліни. Студенти-математики проводили факультативні заняття з окремих розділів, готували учнів до олімпіади юних математиків, проводили заняття математичного гуртка. Студенти-філологи випускали літературні та мовні стінгазети, проводили літературні вікторини, читацькі конференції, поезії тощо¹⁰³⁵.

Студенти працювали також і як класні керівники. Зокрема, вони проводили виховні години, разом із учнями виготовляли стенди, брали участь у відзначенні річниці визволення України від фашистських загарбників, дня комсомолу, річниці Жовтневої революції. Студенти філологічного факультету організовували й проводили літературні вечори. Студенти факультету фізичного виховання пожвавлювали у школах спортивну роботу. Наприклад, у Кам'янець-Подільській СШ №10 студенти активізували роботу спортивних секцій і як результат – 2 місце на міських

¹⁰³³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 114, арк. 175.

¹⁰³⁴ Там само.

¹⁰³⁵ Там само, арк. 176.

учнівських змаганнях. У школі було проведено загальношкільне спортивне змагання¹⁰³⁶. Студенти також організували спортивні вечори, змагання, приймали норми ГПО, брали участь в обладнанні спортмайданчиків. Практиканти музично-педагогічного факультету проводили огляд дитячої художньої самодіяльності¹⁰³⁷. Учасник танцювального колективу «Горлиця» В. Ковбель організував роботу танцювального учнівського гуртка. Практиканти не залишилися осторонь громадсько-корисної роботи: організували класи на збір металобрухту, макулатури, допомогали колгоспникам збирати урожай¹⁰³⁸. З метою згуртування дитячого колективу проводили культпоходи в кіно з наступним обговоренням фільмів, організували бесіди «Наша любов до рідного краю», «В чому ти бачиш своє щастя», «Любов і дружба»; з метою виховання в учнів почуття прекрасного влаштовували вечори, КВК, конкурси на виконання кращого танцю й пісні; для поліпшення успішності проводили роботу з невстигаючими, бесіди з батьками, перевіряли зошити й щоденники, класні збори¹⁰³⁹.

Студенти допомагали школам зміцнювати їх матеріальну базу. Зокрема, студенти-фізики брали участь в обладнанні фізичних кабінетів, виготовленні приладів, наочних посібників, ремонті фізичних приладів, демонстрації навчальних кінофільмів, виготовленні радіоприймачів для кабінетів¹⁰⁴⁰. Студенти історичного факультету виготовляли об'ємні наочні посібники та проводили уроки з використанням технічних засобів навчання¹⁰⁴¹.

Враження методистів, відгуки шкіл, громадськості та характеристики на студентів із місця роботи свідчили про те, що до самостійної роботи в школі студенти переважно підготовлені, належно володіли фактичним матеріалом і фаховими

¹⁰³⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 114, арк. 177-178.

¹⁰³⁷ Там само, оп. 11, спр. 160, арк. 67.

¹⁰³⁸ Там само, оп. 10, спр. 114, арк. 177-178.

¹⁰³⁹ Там само, оп. 11, спр. 270, арк. 74.

¹⁰⁴⁰ Там само, оп. 10, спр. 114, арк. 172.

¹⁰⁴¹ Там само, оп. 11, спр. 160, арк. 67.

методиками, вдало проводили найрізноманітнішу позакласну й позашкільну роботу, брали активну участь у громадському житті. Багато характеристик студентів закінчувалися проханнями після закінчення інституту направити цих практикантів на роботу в школи, де вони проходили педпрактику¹⁰⁴².

Однак у педпрактиці окремих студентів було чимало недоліків, переважно притаманних початковому періоду практики: надмірна увага до опитування, тому не залишалось часу для ґрунтового закріплення нового матеріалу; неправильне оцінювання відповідей окремих учнів; невміння тримати в полі зору весь клас; засмічення мови діалектизмами. Студенти факультету фізичного виховання подеколи нечітко виголошували команди, не завжди зрозумілими були методичні вказівки під час виконання учнями вправ; незадовільно оформлювали ділову документацію¹⁰⁴³.

13 листопада 1969 р. на засіданні ради інституту під час обговорення питання про практику ректор резонно розкритикував її організацію: «Кафедри притупили увагу до педагогічної практики студентів. Один методист керує практикою 15 студентів. Хіба ж це раціонально? Методисти відвідують мало уроків, оцінюють уроки студентів, навіть не відвідавши їх. Не всі уроки обговорюються, не ведуться протоколи обговорення уроків. Конспект уроку студент повинен подати викладачеві за три дні до проведення уроку, викладач перевіряє, підписує конспект. Так повинно бути, але це насправді не завжди так. Наші студенти все виконують, школи ними задоволені, честь і хвала їм за це, але заслуга методистів тут дуже мала. Прошу деканів, завідуючих кафедрами провести підсумкові конференції, організувати виставки наслідків педпрактики. Незабаром розпочнеться педпрактика третіх курсів, студенти будуть в школах міста, треба, щоб кожний урок був відвіданий методистом і обговорено»¹⁰⁴⁴. 3 квітня 1975 р.

¹⁰⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 11, арк. 46.

¹⁰⁴³ Там само, спр. 39, арк. 48-49.

¹⁰⁴⁴ Там само, спр. 114, арк. 160-161.

Іван Вікторович звернув увагу керівників педпрактики, що «студенти-випускники скаржаться, що вони не вміють планувати позакласну роботу, не знають, що таке групи продовженого дня. Студенти повинні проходити педпрактику і в профтехучилищах, а не лише в школах»¹⁰⁴⁵.

Абсолютна більшість практикантів отримували відмінні оцінки за проходження практики. У 1967-1968 н.р. на «відмінно» оцінили роботу 208 студентів випускних курсів, «добре» – 127, «задовільно» – 18¹⁰⁴⁶, у 1968-1969 н.р. відповідно 290, 96, 0¹⁰⁴⁷, у 1970-1971 н.р. – 225, 105, 7¹⁰⁴⁸, у 1971-1972 н.р. – 205, 122, 16¹⁰⁴⁹, у 1973-1974 н.р. – 227, 121, 24¹⁰⁵⁰, у 1975-1976 н.р. – 264, 173, 12¹⁰⁵¹.

Після закінчення педпрактики на факультетах були традиційними підсумкові конференції з обміну досвідом та виставки наочних посібників, виготовлених студентами під час роботи в школі¹⁰⁵². З 1975-1976 н.р. їх зобов'язали захищати матеріали практики і виконувати реферат із методичної теми з наступним обговоренням на науково-практичній конференції. У рефератах студенти використовували власний досвід роботи в школі, робили узагальнення спостережуваного досвіду вчителів школи¹⁰⁵³.

Значну роль у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів відігравали студентські педагогічні загони. Педзагін із роботи з неповнолітніми підлітками створено у вересні 1975 р. і нараховував 50 студентів різних факультетів. Для його керівництва створили штаб із 7 студентів, начальником якого затвердили студента історичного факультету Б. І. Шпігеля. На кожному факультеті були відділення цього

¹⁰⁴⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №4... від 3 квітня 1975 р.

¹⁰⁴⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 63-64.

¹⁰⁴⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6976, арк. 57-58.

¹⁰⁴⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 23-24.

¹⁰⁴⁹ Там само, спр. 60, арк. 36-37.

¹⁰⁵⁰ Там само, спр. 160, арк. 68.

¹⁰⁵¹ Там само, спр. 270, арк. 74.

¹⁰⁵² Там само, спр. 160, арк. 68.

¹⁰⁵³ Там само, спр. 270, арк.73.

загону. Основне завдання формування – проведення індивідуальної профілактичної виховної роботи серед неповнолітніх підлітків, схильних до правопорушень. За кожним студентом закріпили підлітка, який перебував на обліку в дитячій кімнаті міліції. Процес роботи члена загону з підопічним фіксувався на спеціальних картках обліку виховної роботи. Проводили низку рейдів із виявлення й усунення бездоглядності підлітків, організовували виховну роботу з учнями шкіл, де студенти проходили педпрактику. 7 важковиховуваних підлітків включили до студентських будівельних загонів і упродовж літа вони працювали і виховувалися під наглядом своїх шефів. Педзагін був завжди в тісному контакті з працівниками міської дитячої кімнати міліції. Дієву допомогу членам загону надавала кафедра педагогіки і психології, яка організовувала для них спеціальні інструктивно-методичні семінари¹⁰⁵⁴.

Студенти II курсів фізико-математичного (спеціальність – математика), історико-філологічного факультетів, факультету педагогіки та методики початкової освіти, III курсів факультету фізичного виховання та фізико-математичного факультету (спеціальність фізика) проходили практику в піонерських таборах як піонервожаті або вихователі. До початку літньої практики в інституті проводили відповідну роботу, скеровану на те, щоб студенти одержали належну практичну й методичну підготовку з піонерської роботи. Для ознайомлення із структурою піонерської організації, роботи в таборі, організації дозвілля піонерів проводили 20-годинний спеціальний семінар. До його організації залучали працівників обкому комсомолу та Будинку піонерів. Кафедра педагогіки і психології розробила інструктивні матеріали з підготовки студентів до практики. Кожний студент приготував папку з потрібними матеріалами. Студенти навчилися планувати роботу загону, вивчили багато піонерських ігор, пісень, девізів, речівок, конкурсів, що значно допомогло їм у роботі. Кафедра історії СРСР і УРСР активно допомагала готувати екскурсоводів, їм прочитали лекції з історії

¹⁰⁵⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 75.

міст, розказали про визначні місця тощо. Більшість студентів поїхали на робочі місця в піонерські табори Хмельницької області, лише частина проходила практику у дворових піонерських таборах і на майданчиках, дитячих туристичних базах Москви, Ленінграда, Риги, Вільнюса, Мінська, Києва, Одеси, Ялти, Севастополя, Хмельницького, Кам'янця-Подільського. При будівельних студентських загонах створювали табори-супутники¹⁰⁵⁵. Улітку 1975 р. студентство працювало також в екскурсійних бюро Ленінграда, Москви, Києва, Севастополя¹⁰⁵⁶.

Під час практики студенти планували роботу загону на зміну і кожний день з урахуванням інтересів та індивідуальних особливостей дітей. Організовували колективні види роботи з піонерами (загонові збори, лінійки, огляди, вогнища, конкурси, змагання, туристичні походи, ігри), виконували адміністративні доручення (контроль за дотриманням режиму й розпорядку дня в таборі, чергування)¹⁰⁵⁷.

Студенти факультету фізичного виховання проходили практику як фізруки або інструктори з плавання. Окремим студентам дозволяли проходити практику на літніх оздоровчих майданчиках, в учнівських бригадах, навчально-дослідних господарствах, комсомольсько-молодіжних таборах як організаторам та інструкторам із туризму, екскурсоводам і методистам туристично-екскурсійних закладів. Зокрема, влітку 1975 р. практику в піонерських таборах проходили 332 студенти, на дворових майданчиках – 95, на туристичних базах – 21. Студентів направляли на літню практику згідно із заявками профспілкових організацій підприємств і закладів, які організували літню оздоровчо-виховну роботу з дітьми.

¹⁰⁵⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 50-51; спр. 71, арк. 64; спр. 92, арк. 58; оп. 11, спр. 160, арк. 66; спр. 270, арк. 71; ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 100; Комарніцький О. Б. Доцент І. В. Івах... С. 327.

¹⁰⁵⁶ Там само, оп. 11, спр. 158, арк. 90; спр. 208, арк. 141; спр. 270, арк. 71; Рудницький О. У місті Леніна. *Радянський студент*. 1973. 7 листопада. №31 (751). С. 2.

¹⁰⁵⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 158, арк. 89-90.

Завершувалася практика конференцією студентів та диференційованим заліком¹⁰⁵⁸.

Студенти-історики щорічно проходили археологічну практику. Зокрема, у 1971-1972 н.р. розкопки проводили на території городища скіфського часу у с. Рудківці Новоушицького району. Керівники практики провели з молоддю бесіди з питань історії скіфських племен, історіографії їх досліджень, етнічної приналежності. Під час практики студенти ознайомилися з методикою археологічних робіт, набули перші навички археолога¹⁰⁵⁹. Вони навчилися здійснювати розчистку, фіксувати пам'ятки, набули навичок проведення польових досліджень, що знадобилося їм у майбутньому для проведення історико-краєзнавчої роботи в школі. У 1973-1974 н.р. вони брали участь у практиці, внесеної до плану наукових досліджень Інституту археології АН УРСР. Її проведено в зоні затоплення, що мала утворитися після будівництва Могилів-Подільської ГЕС. Зокрема, проводили розкопки слов'янського селища середини I тис. н.е. в околицях літописної Бакоти, де виявили залишки житлових і господарських споруд, численну кераміку, залізні, бронзові та кістяні речі IV-VII ст. Поблизу с. Рудківці Новоушицького району студенти дослідили залишки городища скіфського часу VII-V ст. до н.е., відкрили житлово-господарські об'єкти, виявили серію побутових речей¹⁰⁶⁰. У середині десятиліття розкопки, крім Бакоти і Рудківців, проводили також у с. Сокіл. Зі студентами працювали доцент І. С. Винокур, старші лаборанти В. О. Накап'юк і В. П. Мегей, аспіранти Інституту археології АН УРСР А. Ф. Гуцал і О. І. Журко¹⁰⁶¹. У 1976-1977 н.р. проводили археологічні розвідки в районах Хмельницької, Тернопільської та Чернівецької областей. Група студентів взяла участь у роботі ранньослов'янської середньодніпровської експедиції Інституту археології АН УРСР

¹⁰⁵⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 316, арк. 55.

¹⁰⁵⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 38.

¹⁰⁶⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 69.

¹⁰⁶¹ Там само, спр. 208, арк. 80; спр. 270, арк. 28; спр. 318, арк. 34

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
на території Чернігівської та Київської областей¹⁰⁶². Досвід співпраці зі студентами інших закладів вищої освіти мав місце і в попередні роки. Наприклад, у 1968 р. в експедиції спільно зі студентами пединституту брало участь студентство Іркутського та Дніпропетровського університетів¹⁰⁶³.

На археологічній практиці. 1969 р.

Під час практики, зокрема в 1970-1971 н.р., знімали короткометражний фільм про археологічні розкопки та історичні пам'ятки Хмельниччини, який використовували в освітньому процесі. У тому році в археологічних експедиціях також брали участь учні старших класів шкіл. Деякі виявили професійне зацікавлення археологією і згодом вступили на історичний факультет. На основі зібраних матеріалів дехто зі студентів написали дипломні роботи на «відмінно», наприклад, В. П. Малиновський, В. А. Линник¹⁰⁶⁴, О. В. Бітковський (тема

¹⁰⁶² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 34.

¹⁰⁶³ Винокур І. Подільська експедиція – 1968. *Радянський студент*. 1968. 10 жовтня. №30 (573). С. 2.

¹⁰⁶⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 31.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

«Культура шнурової кераміки»)¹⁰⁶⁵, В. Д. Собчук («Черняхівські племена середнього і верхнього Придністров'я»)¹⁰⁶⁶ та ін.

З 1973-1974 н.р. навчальну практику з діалектології та фольклору проходили студенти I курсу філологічного факультету спеціальності «Українська мова і література». Її проходили в різних районах і селах області. Під час діалектологічної експедиції студенти записували говори за відповідним питальником, збирали матеріали для регіонального діалектного словника, матеріали з топонмастики¹⁰⁶⁷.

Практиці передувала значна підготовча робота: сформовано групи, визначено місця проведення практики, заздалегідь складено план, визначено мету й методи роботи. Підготовку до навчальної практики з діалектології проводили під час лекцій і практичних занять з цієї дисципліни. Важливе місце на них відводилося питанню вивченню фонетичної транскрипції та застосуванню її на практиці. Записи особливостей місцевих говірок робили за «Програмою для збирання матеріалів до ДАУ української мови» (Київ, 1949) та програмою з фонетики, лексики місцевих говірок, складеною кафедрою української мови інституту¹⁰⁶⁸.

Одна з практик відбувалася з 24 червня до 5 липня 1977 р. 25 студентів побували в селах Кам'янець-Подільського, Хмельницького, Волочиського, Полонського та Славутського районів. Першокурсники записали за програмою говірковий матеріал із фонетики, словотвору, морфології, синтаксису, а також лексики і фразеології. В окремих населених пунктах місцеве мовлення записано на магнітофонну стрічку (с. Онацьківці Полонського, с. Бубнівка Волочиського, с. Ружичанка Хмельницького, с. Руда і с. Вихватнівці Кам'янець-Подільського районів).

У тому ж році ті ж студенти були у фольклорній експедиції в селах області, де записували пісні, перекази,

¹⁰⁶⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 26.

¹⁰⁶⁶ Там само, спр. 318, арк. 34.

¹⁰⁶⁷ Там само, спр. 160, арк. 69.

¹⁰⁶⁸ Там само, спр. 270, арк. 38-39.

приказки, прислів'я тощо. Записи народних творів здійснювали в районах Хмельницької (Білогірський, Дунаєвський, Волочиський, Городоцький, Кам'янець-Подільський, Новоушицький, Полонський, Старокостянтинівський, Чемеровецький райони), Тернопільської (Підволочиський, Гусятинський райони), Івано-Франківської (Надвірнянський район), Чернівецької (Хотинський) областей. Зроблено чимало цікавих записів, передусім, балад та історичних пісень, колядок і щедрівок, суспільно-побутових про Олексу Довбуша, весільних і обрядових пісень. Викликають інтерес записи народних пісень періоду радянсько-німецької війни, зокрема про підпільно-партизанську боротьбу, про становище молоді, вигнаної у фашистське рабство, боротьбу українських юнаків і дівчат за свою людську гідність¹⁰⁶⁹.

На факультеті підготовки вчителів початкових класів студенти I курсу проходили навчально-польову практику, під час якої звертали особливу увагу на вивчення флори і фауни лісу, степу (поля), луків, водойм Поділля. Студенти набували навичок, необхідних вчителю у викладанні природознавства в початкових класах, а також засвоювали найпростіші природоохоронні заходи¹⁰⁷⁰. У процесі практики проводили зйомки місцевості, вивчали різні типи ґрунтів (чорнозем, сірий, лісовий, болотний, політий), вимірювали їх висоту й віддали за допомогою скафіса, дальноміра, орієнтувалися на місцевості, спостерігали за рухом сонця по небосхилу, його висотою тощо. Студенти вивчали місцеві рослинні угруповання (лісу, луків, болота, поля) та їх флористичний склад, зібрили і загербаризували значну кількість матеріалу, необхідного для виготовлення гербарію, ознайомилися з культурною польовою рослинністю, лікарськими рослинами, з тваринним світом лісу, луків, боліт, поля, водойм. Проводили екскурсію в кар'єр для ознайомлення з материнською породою і хрящем¹⁰⁷¹.

¹⁰⁶⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 34.

¹⁰⁷⁰ Там само, спр. 270, арк. 62.

¹⁰⁷¹ Там само, спр. 318, арк. 71.

Як і раніше, студенти фізико-математичного факультету проходили виробничу практику на промислових підприємствах, переважно на верстатобудівному і електромеханічному заводах. Упродовж практики вони вивчали виробничий технологічний процес, працюючи в усіх основних цехах. Студенти закріплювали теоретичні знання, вдосконалювали практичні навички, набуті в навчальній майстерні інституту. Виробнича практика студентів закінчувалася диференційованим заліком і складанням кваліфікаційного екзамену на виробничі розряди слюсарів, токарів і фрезерувальників. Працюючи на робочих місцях, студенти виконували встановлені норми роботи в стержневому відділі ливарного цеху верстатобудівного заводу і в цеху зборки реостатів і магнітів електромеханічного заводу. Їм встановлювали норми виробітку. На заводах практиканти брали активну участь у громадській і культурно-масовій роботі. Вони працювали агітаторами в цехах і бригадах, випускали стінні газети, брали участь у художній самодіяльності¹⁰⁷².

Частина студентів фізмату після проходження відповідної підготовки одержували права водія автомашин¹⁰⁷³.

Бажаючи студенти-третьокурсники всіх факультетів складала кваліфікаційні екзамени на права кінодемонстратора вузькоплівкового кіно. Поступово кількість бажаючих зростала. Якщо у травні 1967 р. успішно склали екзамени 240 студентів¹⁰⁷⁴, то вже у 1969 р. – 426¹⁰⁷⁵. У другій половині 60-х років в інституті працювало студентське об'єднання кіноаматорів «Горизонт» (керівник – В. Валяровський). У квітні 1967 р. воно продемонструвало на екрані два невеликі кінофільми – «Слідами древніх культур» (про археологічні

¹⁰⁷² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 128, арк. 57-58; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1969-1970 н.р., арк. 56.

¹⁰⁷³ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1968-1969 н.р., арк. 60.

¹⁰⁷⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 53; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1966-1967 н.р., арк. 52.

¹⁰⁷⁵ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6976, арк. 61.

розкопки студентів інституту в Ружичанці й Бакоті) та «Як ми в таборі жили» (про літній відпочинок студентів у спортивно-оздоровчому таборі села Голосків). Над їх створенням працювали студенти фізико-математичного факультету Ю. Шульц, історико-філологічного – В. Нечитайло та Ж. Войтенко. Кінофільми мали успіх в Кам'янці-Подільському та в обласному центрі, а один із них – «Слідами древніх культур» – посів одне з перших місць і потрапив на республіканській огляд любителських фільмів у Києві¹⁰⁷⁶.

Студенти проходили виробничу практику в обчислювальних лабораторіях поза межами міста. У січні 1967 р. виробничу практику з курсу «Математичні машини і програмування» студенти III курсу фізико-математичного факультету проходили в обчислювальній лабораторії Київського педінституту ім. О. М. Горького¹⁰⁷⁷, а з кінця 60-х рр. – у Вінницькому педінституті ім. М. О. Островського¹⁰⁷⁸. Обсяг практики становив 36 год.¹⁰⁷⁹

До початку практики студенти виконували програму лекційних (36 год.) та лабораторних занять (28 год.). Процес завершився складанням заліку з теорії будови ЦАМ та практики програмування на 3-адресній машині¹⁰⁸⁰.

Під час практики студенти демонстрували активність у роботі, високу організованість і дисциплінованість, що відзначили науково-педагогічні працівники інституту, які проводили заняття. Варто зазначити про зразкову організацію роботи викладачів кафедри обчислювальної математики Київського педінституту¹⁰⁸¹. Водночас практика засвідчила, що

¹⁰⁷⁶ Валяровський В. Ми робимо кінофільми. *Радянський студент*. 1967. 1 травня. №14-15 (520-521). С. 1.

¹⁰⁷⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 50.

¹⁰⁷⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 128, арк. 56; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1969-1970 н.р., арк. 55.

¹⁰⁷⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 37.

¹⁰⁸⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 50; оп. 11, спр. 60, арк. 37-38.

¹⁰⁸¹ Там само, оп. 10, спр. 92, арк. 59.

частина студентів недостатньо опанувала коди ЦАМ «Мінськ-1», оскільки до цього складали програми лише для 3-адресних машин. Отож виникла необхідність надалі засвоювати програмування на 2-адресній машині типу «Мінськ»¹⁰⁸². У наступні роки це врахували. У звіті інституту за 1971-1972 н.р. зауважено: «Оскільки, згідно з програмою, методика складання програм студенти вивчали на навчальній обчислювальній машині, то перед виїздом на практику з метою полегшення її проходження студенти на консультаційних заняттях були ознайомленні з кодами реальної ЦАМ «Мінськ-1» та основними принципами складання програм для ЦАМ «Мінськ-1». Під час підготовки до проведення практики використовували таблиці й стенди, де на фотографіях було відбито перебіг практики студентів у попередні роки¹⁰⁸³.

У вільний від занять час студенти відвідували музеї, театри, кіно, ознайомлювалися з визначними місцями та пам'ятниками міста¹⁰⁸⁴. У 1966-1967 н.р. вони відвідали філіал музею В. І. Леніна, музей західного й східного мистецтва, історичний музей, музей Т. Г. Шевченка, оперний театр, кінопанораму, стереокіно тощо. Більшість студентів ретельно конспектували лекції мистецтвознавців для використання в процесі проведення виховної роботи в школі¹⁰⁸⁵. У 1973-1974 н.р. молодь відвідала музей російського образотворчого мистецтва, історичний музей, Лавру, оперний театр, цирк, зоопарк, екскурсію по Дніпру тощо. Для студентів організували зустріч з поетом, академіком П. Г. Тичиною, який подарував інституту бібліотеку видань власних творів. У Вінниці для них організували екскурсії до садиби-музею М. І. Пирогова¹⁰⁸⁶.

Під час практики в 1968 р. стався неприємний інцидент. 20 вересня на партійних зборах розглядали персональну справу викладача Д. У квітні того року він керував практикою

¹⁰⁸² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 50-51.

¹⁰⁸³ Там само, оп. 11, спр. 60, арк. 37-38.

¹⁰⁸⁴ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 50-51.

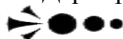
¹⁰⁸⁵ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 52.

¹⁰⁸⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 70.

студентів у обчислювальній лабораторії Києва. Одна з груп (31 особа) проживала в республіканській спортивній школі-інтернаті міста Києва. Від'їжджаючи, староста групи звернувся до дирекції та в бухгалтерію, щоб розрахуватися за проживання. Загалом мали заплатити 2 крб 50 коп. за кожного студента. Директор відмовився брати гроші за проживання й запропонував старості групи і Д., щоб студенти використали кошти на морозиво. Студенти з власної ініціативи зібрали по 50 коп. і купили обслуговуючому персоналу подарунки. Д. приїхав із Києва на один тиждень пізніше, звернувся до старости і студентів, щоб вони зібрали гроші. Мотивував це тим, що він заплатив кошти директорові школи за проживання. Староста зібрав ці кошти і віддав Д. 50 крб. Факт збору грошей викликав певні сумніви серед студентів, про що стало відомо керівництву інституту й факультету. Інститут звернувся до дирекції школи з проханням повідомити про форму й факт отримання коштів. 24 травня школа все пояснила інституту. Після цього Д. сказав про неофіційне вручення грошей директору школи без свідків. Ректору Д. повідомив, що залишив кошти своєму родичу, хоча згодом виявилось, що останній у школу не звертався. За антипедагогічні дії, обман студентів і недостойну поведінку Д. партбюро винесло йому сувору догану із занесенням в особову справу. Це рішення підтримали й партійні збори¹⁰⁸⁷.

Студенти спеціальності «Математика» на III курсі проходили навчальну практику з вимірювання на місцевості та обчислень на ЕОМ. Її складниками була теоретична (ознайомлення з найважливішими геодезичними інструментами) та практична (проведення лабораторних робіт – бусольне знімання, теодолітне знімання, мензульне знімання, геометричне нівелювання) підготовка. Практика з обчислення відбувалася в обчислювальній лабораторії кафедри математики, створеній у 1974-1975 н.р. на базі ЕОМ «Наїрі-К». Керували практикою старший викладач М. А. Дудар і викладач В. Є. Солодка, які склали програму практики, що передбачала

¹⁰⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 68-74.

роботу студентів на ЕОМ «Наїрі-К» в лічильному автопрограмуванні й універсальному режимі¹⁰⁸⁸.

З 1968 р. вперше серед педінститутів України студенти історичного факультету, а згодом й інші, виконували дипломні роботи¹⁰⁸⁹. Навчальні плани дозволяли студентам, які виявили здібності і схильності до наукової діяльності, замінити державний екзамен зі спеціальності на дипломну роботу. Практика написання дипломних робіт сприяла поглибленню фахової підготовки вчителів. Спочатку їх виконували лише на історичному факультеті. У 1967-1968 н.р. студенти-історики виконали 11 дипломних робіт¹⁰⁹⁰, у 1970-1971 н.р. – 7, у 1971-1972 н.р. – 13, у 1972-1973 н.р. – 10. У 1973-1974 н.р. написано 14 робіт, авторами 12 з яких були студенти історичного факультету¹⁰⁹¹. У 1975-1976 н.р. на історичному факультеті виконано 18 дипломних робіт (Ямполь В. В. «Соціально-економічний лад Росії за «Руською правдою» Пестеля»; Ромах В. В. «Радянська історіографія 3-ї селянської війни»; Штогрин В. М. «Оформлення російського військового національного мистецтва в кінці XVIII – на початку XIX століття»; Матвієнко Г. С. «Вирішення бессарабського питання перед Великою Вітчизняною війною»; Колібабчук Н.Я. «Курсом березневого пленуму ЦК КПРС (1965 р.): на матеріалах колгоспу «Україна» села Маків»; Форостян А. Т. «Освітньо-виховне значення сільського шкільного музею революційної, бойової і трудової слави»; Бітковський О. В. «Культура шнурової кераміки»; Тришневський Ю. Ю. «З історії радянсько-французьких відносин (1924-1976 рр.)»; Соломонович В. С. «Національно-революційна війна іспанського народу та солідарність з ним трудящих Поділля»; Онойко В. З. «Солідарність трудящих Поділля з класовою і національно-визвольною боротьбою трудящих Польщі (1918-1939 рр.)»; Ковтуняк В. С. «Радянсько-

¹⁰⁸⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 49.

¹⁰⁸⁹ Місяць за місяцем. *Радянський студент*. 1968. 30 грудня. №39-40 (582-583). С.1.

¹⁰⁹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 89, арк. 65.

¹⁰⁹¹ Там само, оп. 11, спр. 112, арк. 36; спр. 160, арк. 40; ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 110.

египетські відносини в 60-х роках ХХ століття»; Кохан М. П. «Кам'янець-Подільський район за 50 років» та ін.)¹⁰⁹²; на філологічному факультеті – 3 роботи (Кондратюк В. Р. «Розвиток і взаємозбагачення братніх мов народів СРСР»; Нікольчук В. П. «Ідея історичної неминучості революційної боротьби народу і її художнє відображення в творчості Д. М. Мамина-Сибіряка»; Сутягіна А. А. «В. А. Слепцов – публіцист»)¹⁰⁹³; на фізико-математичному факультеті – 2 (Якобчук М. О. «Антилінійні оператори в скінченновимірному просторі»; Сарган М. А. «Еволюція метagalактики та реліктове випромінювання»)¹⁰⁹⁴.

У 1976-1977 н.р. на істфаці авторами робіт були 18 студентів¹⁰⁹⁵, філфаці – 8¹⁰⁹⁶, фізматі – 5¹⁰⁹⁷.

Дипломні роботи виконували на широкій джерельній основі. Зокрема, студенти-історики використовували фонди центральних державних архівів СРСР і УРСР, Державного архіву Хмельницької області, фонди дореволюційної російської преси, літературу на польській, англійській та італійській мовах. Тематичні плани роботи були пов'язані переважно з історією СРСР, зокрема Поділля. Дипломники працювали над темами 2-3 роки. З фрагментами досліджень вони виступали на засіданнях наукових гуртків, студентських наукових конференціях, брали участь у республіканських конкурсах на кращу студентську роботу. Дипломні роботи мали належний теоретичний, науковий і методичний рівні¹⁰⁹⁸.

Досвід написання студентами дипломних і курсових робіт популяризувався. Так, 18 квітня 1972 р. в інституті відбувся міжвузівський семінар на тему «Дипломні і курсові роботи як важлива форма самостійної роботи студентів». З досвідом

¹⁰⁹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 26-27.

¹⁰⁹³ Там само, арк. 38.

¹⁰⁹⁴ Там само, арк. 48.

¹⁰⁹⁵ Там само, спр. 318, арк. 31.

¹⁰⁹⁶ Там само, арк. 44.

¹⁰⁹⁷ Там само, арк. 57.

¹⁰⁹⁸ Там само, спр. 160, арк. 40.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

керівництва дипломними роботами на історичному факультеті виступив доктор історичних наук, професор Л. А. Коваленко¹⁰⁹⁹.

Студенти склали державні іспити, які засвідчили, що більшість випускників достатньо оволоділи програмним матеріалом, одержали належну теоретичну й практичну підготовку для організації освітньо-виховного процесу в школі.

Під час підготовки до державних іспитів. На фото – майбутні професори О. М. Завальнюк (ліворуч) та І. В. Рибак (праворуч). 1972 р.

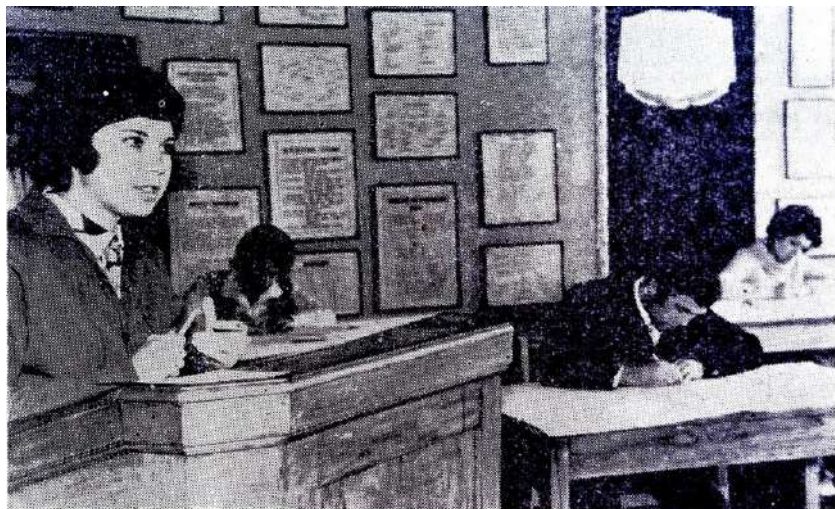
У 1966-1967 н.р. допустили до складання державного іспиту 459 студентів, 2 – не допущено і відраховано, 4 – повернулися з академвідпустки. Загалом, успішно закінчили курс навчання в інституті, склали державні іспити і одержали кваліфікацію вчителя середньої школи 463 студенти, із них 21 отримали диплом із відзнакою. Не склали державних іспитів 1 студентка фізико-математичного факультету¹¹⁰⁰. У 1968-1969 н.р. іспити не склали 2 студенти¹¹⁰¹, у 1971-1972 н.р. –

¹⁰⁹⁹ Цифри і факти. *Радянський студент*. 1972. 25 травня. №19 (703). С. 2.

¹¹⁰⁰ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 88-90.

¹¹⁰¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 92, арк. 114.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
4¹¹⁰², у 1971-1972 н.р. – 2¹¹⁰³, у 1974-1975 н.р. – 3, у 1975-1976 н.р. – 6¹¹⁰⁴, у 1976-1977 н.р. – 6¹¹⁰⁵. Щодо студентів заочної форми навчання, то тут успішність на державних екзаменах була не найкращою. У 1974-1975 н.р. не склали державний екзамен 11 випускників, а у 1975-1976 н.р. – 27¹¹⁰⁶.

Під час складання державного екзамену. На фото випускниця філологічного факультету Б. Гнап. 1973 р.

Щороку інститут направляє на роботу близько тисячі своїх випускників. Детальніші відомості про кількість випускників подано в таблиці 8.

¹¹⁰² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 60, арк. 6.

¹¹⁰³ Там само, спр. 112, арк. 3.

¹¹⁰⁴ Там само, спр. 270, арк. 140.

¹¹⁰⁵ Там само, спр. 318, арк. 166.

¹¹⁰⁶ Там само, спр. 270, арк. 141.

Дані про кількість випускників педінституту в 1967-1977 рр.

<i>Роки</i>	<i>Всього випущено спеціалістів</i>	<i>Денної форми навчання</i>	<i>Заочної форми навчання</i>	<i>Отримали диплом із відзнакою (денна форма навчання)</i>
1967	*	463	*	21**
1968	*	348	*	28**
1969	*	382	*	29**
1970	836	368	468	44
1971	907	366	541	*
1972	809	387	422	*
1973	803	363	440	*
1974	761	388	373	*
1975	770	386	384	30**
1976	838	450	388	27**
1977	728	416	312	46

*Даних не виявлено.

**Лише випускники денної форми навчання.

Абсолютна більшість студентів працевлаштовувалися. У 1976 р. направлення на роботу в школу одержали 88,6% студентів, у 1977 р. – 90,2%¹¹⁰⁸. Випускник 1972 року, професор О. М. Завальнюк згадує свою зустріч із ректором під час розподілу випускників: «Навесні 1972 р. ректор прибув на історичний факультет для розподілу випускників на роботу. Очолювана ним комісія працювала злагоджено – ми заходили по

¹¹⁰⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 11, арк. 60; Спр. 39, арк. 8; спр. 71, арк. 11; спр. 92, арк. 114; Спр. 128, арк. 99; Оп. 11, спр. 11, арк. 8; спр. 208, арк. 5; спр. 270, арк. 140; спр. 315, арк. 2зв.; спр. 318, арк. 166; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р. Табл. №20; Навчаємось. Радянський студент. 1967. 14 вересня. №26 (532). С. 1.

¹¹⁰⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 187.

одному в аудиторію, відповідали на запитання ректора про те, чи погоджуємося працювати у заздалегідь погодженому місці, і, в разі публічної згоди, розписувалися у загальній відомості та виходили з почуттям виконаного обов'язку. Хто хотів отримати право на вільне працевлаштування, приносив із собою низку документів про сімейний стан, стан здоров'я і листи, як правило, від міських відділів освіти про готовність надати випускнику роботу за місцем проживання. З ними розмова тривала довше. А вже у червні у переповненому залі міського Будинку культури ректор і голови державних екзаменаційних комісій вручили випускникам 1972 р. дипломи і направлення на роботу, причому керівник персонально спілкувався з тими, хто спромігся на так звані «червоні дипломи», тобто з відзнакою. Отримуючи з рук ректора документи, почув від нього настанову: «Будьте героєм!». Не знаю, що малось на увазі, але ці слова запам'ятав на все життя і розтлумачив їх як побажання, щоб з мене щось якісне вийшло у майбутньому. У відповідь подякував за належні умови для нормального навчання упродовж чотирьох років, здобуту якісну освіту і матеріальну допомогу на друк дипломної роботи та конкурсної праці, яка, як стало відомо трохи пізніше,

*Під час вручення диплому
випускнику 1976 року
В. М. Федорчуку*

виборолa на республіканському етапі перше місце і була рекомендована від України на студентську конференцію у Московський університет»¹¹⁰⁹. Схожі побажання почув від ректора випускник 1967 року, професор В. С. Прокопчук, який отримав диплом із відзнакою: «Ректор Іван Вікторович Івах, вручаючи диплом, зауважив, що попереду чекає складніше життя і побажав пройти його так само

¹¹⁰⁹ Завальнюк О. Івах очима студента, колеги і керівника. *Іван Вікторович Івах...* С. 29.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
відмінно»¹¹¹⁰.

Значна частина випускників поповнювали сільські школи. У 1977 р. випускники всіх факультетів підтримали патріотичне звернення студентських груп Харківського державного університету імені О. М. Горького та Луцького державного педінституту імені Лесі Українки до всіх випускників республіки «Всією групою – на роботу в сільську школу»¹¹¹¹.

Водночас траплялося, що студенти-випускники не прибували на роботу за призначенням (36 студентів у 1975 р.)¹¹¹².

Ректор ініціював відновлення стажування випускників [практикували в 20-х рр. – Авт.] педвишів, що, на його думку, було корисним школам і студентам¹¹¹³.

В інститутській газеті регулярно друкували слова вдячності випускників за знання, які вони засвоїли впродовж навчання. Наприклад, у липні 1974 р. один із випускників С. Мазур писав: «Що дав мені інститут? Щоб відповісти на це питання, потрібно згадати ті 5 років, які спочатку здавалися вічністю, а тепер навіть не знаю, як вони швидко пролетіли. В пам'яті з'являються епізоди нашого студентського життя: складання перших заліків та екзаменів, перші громадські доручення, перші радощі і невдачі. Таке ніколи не забувається, воно залишається на все життя, завжди буде зв'язане з інститутом, з студентським Кам'янцем-Подільським. Тут ми змужніли, набралися сил перед виходом на довгу дорогу життя. Що дав мені інститут? Інститут дав мені знання, які так необхідні кожному з нас, розширив наш кругозір, допоміг заглибитися в таємниці наук, він дав мені друзів, про яких завжди буду згадувати з великою теплотою. Адже людина почуває себе сильною в колективі. З вузом у мене була пов'язана найкраща пора життя – юність, неповторність

¹¹¹⁰ Прокопчук В. Людина і час. Спогади. Дунаївці, Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2020. С. 113.

¹¹¹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 134.

¹¹¹² Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 80, арк. 67.

¹¹¹³ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 206, арк. 2.

студентських років, коли появляються мрії, погляди у майбутнє. Хіба можна забути звичайний шум аудиторій перед лекціями, дзвоник на практичні заняття»¹¹¹⁴.

Серед випускників відомі вчені – лауреати Державної премії України в галузі науки і техніки, академік НАН України, директор Інституту історії України НАН України В. А. Смолій, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка В. С. Степанков, доктор фізико-математичних наук, професор кафедри геометрії та методики викладання математики Ю. В. Теплінський, а також доктор історичних наук, професор, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка О. М. Завальнюк, ректор Рівненського державного гуманітарного університету, професор Р. М. Постолювський, гандболістки київського «Спартак», генерали В. В. Шеремета, М. Й. Кулінський, перший заступник керівника Головної служби гуманітарної політики та з питань збереження національного культурного надбання Секретаріату Президента України М. М. Олексійко, доктори історичних наук, професори С. Е. Баженова, О. П. Григоренко, В. В. Нечитайло, В. С. Прокопчук, доктор економічних наук, професор В. І. Гринчуцький, доктор філософських наук, професор І. М. Предборська та ін.¹¹¹⁵

Одним із пріоритетів у діяльності ректора була постійна і цілеспрямована допомога школам міста й області. Задля цього щорічно складався єдиний план зв'язку зі школами, за виконанням якого стежила спеціальна комісія, затверджена радою інституту. Такі комісії були і на факультетах. У планах зв'язку зі школами передбачено такі розділи: науково-методична робота кафедр на допомогу школі; вивчення й узагальнення передового досвіду освітньо-виховної роботи в

¹¹¹⁴ Мазур С. Спасибі за все! *Радянський студент*. 1974. 11 липня. №21 (776). С. 1.

¹¹¹⁵ Видатні випускники. URL: <https://kpnpu.edu.ua/pro-universytet/vydatni-vypuskyky/> (дата звернення: 07.02.2023).

школах; надання методичної допомоги вчителям; зв'язки з випускниками; робота з учнями шкіл; пропаганда педагогічних знань.

Кафедри інституту проводили науково-дослідну роботу в школах. Наприклад, лише на звітній сесії науково-педагогічних працівників за 1966 р. із 92 виконаних робіт 42 присвячено шкільні тематиці. Під керівництвом професора Л. А. Коваленка написано посібник для вчителів «Питання методики вивчення в школах Хмельницької області історико-краєзнавчого матеріалу». У збірнику «Новые исследования в педагогических науках» доцент І. Ф. Роздобудько та старший викладач Л. С. Нечипоренко виступили з дослідженнями про використання технічних засобів у трудовому навчанні та схематичних наочних посібників на уроках. Доцент Є. Ф. Єлінецький працював над проблемами програмованого навчання. У журналі «Радянська школа» (1966, №3) він опублікував статтю «Програмоване навчання в курсі психології». Він сконструював машину, що моделювала процес навчання, підготував зразки програмованих посібників та інші матеріали, які використовували в школі. Для вчителів і керівників шкіл області викладач прочитав 18 лекцій із питань упровадження програмованого навчання. Доцент Л. А. Манакін написав методичну розробку про викладання теми «Елементарні частинки» в курсі фізики середньої школи¹¹¹⁶.

Таку роботу проводили і в наступні роки. У 1970-1971 н.р. 60 науково-педагогічних працівників різних кафедр здійснювали наукові дослідження в галузі педагогіки та методики викладання окремих дисциплін у школі. Наприклад, члени кафедри педагогіки і психології продовжували вивчати досвід роботи учительки Кам'янець-Подільської школи №1 В. О. Івашкової, учительки біології Довжоцької СШ Є. М. Ковальчук (кандидат педагогічних наук О. П. Граб), учителя Дунаєвського ПТУ А. Ф. Терлецького (доцент Є. Ф. Єлінецький), учителя фізики СШ №2 В. І. Карасевича,

¹¹¹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 58-59, 62.

класного керівника СШ №3 З. І. Ногаєвої (асистент А. С. Хоптяр)¹¹¹⁷. Дисертаційні роботи старших науково-педагогічних працівників М. Д. Цвіянович і М. М. Саковської присвячено вивченню проблеми розвитку мовлення учнів початкової школи, асистентів А. С. Хоптяра – краєзнавчій роботі з учнями, А. М. Копчук – розвитку літературних здібностей старшокласників¹¹¹⁸.

Частина науково-педагогічних працівників практикували в школах. У 1973-1974 н.р. асистент кафедри загальної історії А. В. Опря у восьмирічній школі с. Жовтневе на громадських засадах проводив уроки історії середніх віків¹¹¹⁹. Факультативні заняття в школах проводили доценти В. О. Гнатюк, Т. М. Кучеренко, А. А. Томусяк, М. Д. Цвіянович, старші викладачі К. О. Добровольський, Г. В. Паньков Г. В. Янчик, викладачі А. С. Данилов і Г. А. Весельський, Б. М. Кушнір, Я. І. Мислицька, Е. Й. Розенштейн, асистенти В. В. Теслюк, О. П. Бодян¹¹²⁰.

Значна частина науково-педагогічних працівників здійснювали експериментальні науково-методичні дослідження на основі передового досвіду роботи вчителів області. Зокрема, кафедри виконували науково-дослідну роботу, скеровану на допомогу вчителям, опрацьовуючи комплексні теми. У 1966-1967 н.р. під керівництвом І. В. Іваха група членів кафедри фізики працювали над комплексною темою «Інтенсифікація самостійної роботи учнів на уроках фізики». Тему «Шляхи і форми впровадження програмованого навчання в загальноосвітній школі» розробляли кафедри педагогіки, фізики, математики, історії¹¹²¹. У 1970-1971 н.р. викладачі кафедри математики Д. І. Марченко, В. П. Россо, М. І. Люба, Л. В. Харабовська працювали над комплексною темою «Методика викладання окремих розділів математики у

¹¹¹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 48.

¹¹¹⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 49.

¹¹¹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 72.

¹¹²⁰ Там само, спр. 11, арк. 51; спр. 208, арк. 149; спр. 270, арк. 110; спр. 318, арк. 137.

¹¹²¹ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 59.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

восьмирічній школі за новими програмами»¹¹²². У 1971-1972 і 1972-1973 н.р. окремі складники теми вони апробували в школах Кам'янець-Подільського та Чемеровецького районів¹¹²³. У 1975-1976 н.р. викладачі цієї ж кафедри виконували тему «Актуальні питання методики викладання математики у середній школі за новими програмами»¹¹²⁴. У наступному році до педагогічного експерименту кафедра залучила вчителів підшефних шкіл, провела науково-практичну конференцію, тематика доповідей якої була тісно пов'язана з темою комплексного дослідження. На конференції виступили 4 вчителів області. Особливий інтерес викликала доповідь учителя Хмельницької СШ №15 Ю. Т. Коробки «Застосування технічних засобів навчання на уроках математики»¹¹²⁵.

Окремі викладачі проводили індивідуальні дослідження. Наприклад, у 1975-1976 н.р. доцент Ю. Б. Кривогорський на базі шкіл міста й району досліджував гігієнічну оцінку впливу нових навчальних програм на стан здоров'я і працездатність учнів. Його роботу координували з НДІ фізіології дітей та підлітків¹¹²⁶.

Кафедри допомагали в науковій роботі вчителям, зокрема з підготовки до складання екзаменів кандидатського мінімуму, консультували щодо написання дисертацій. У 1966-1967 н.р. кафедри марксизму-ленінізму, іноземної мови та педагогіки надали допомогу в підготовці до складання екзаменів кандидатського мінімуму 10 вчителям¹¹²⁷. У 1967-1968 н.р. директор Орининської школи-інтернату Р. М. Дикий (один із тих, хто консультувався у науково-педагогічних працівників педінституту) успішно захистив кандидатську дисертацію в АПН СРСР¹¹²⁸. У 1970-1971 н.р. доцент Є. Ф. Єлінецький допомагав у роботі над дисертацією учителю Дунаєвецької СШ А. Ф. Терлецькому, доцент Ю. П. Ульянов – вчительці СШ №5

¹¹²² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 49.

¹¹²³ Там само, спр. 112, арк. 42.

¹¹²⁴ Там само, спр. 270, арк. 112.

¹¹²⁵ Там само, спр. 318, арк. 139.

¹¹²⁶ Там само.

¹¹²⁷ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 59.

¹¹²⁸ Там само, спр. 71, арк. 81.

Є. В. Болоній, доцент С. Є. Вайнруб – учителям з Ізяслава О. М. Коваленку¹¹²⁹. У 1972-1973 н.р. надавали допомогу учителю Голосківської СШ О. Т. Щуру, вчительці Хмельницької школи-інтернату №1 Л. В. Топоринській¹¹³⁰, у 1974-1975 н.р. – вчителям В. Надвірняку, О. Єргієву, О. М. Завальнюку, І. В. Рибаку, О. П. Григоренку, Г. Пасєці та ін. Кафедра загальної історії допомагала випускнику В. А. Смолю в організації захисту кандидатської дисертації, який успішно відбувся в Інституті історії УРСР на початку 1975 року¹¹³¹.

Окремі вчителі й випускники інституту отримали рекомендації для вступу до аспірантури. У 1976 р. до цільової аспірантури рекомендували учителя історії Орининської середньої школи-інтернату О. М. Завальнюка, учителя історії середньої школи села Серби Кодимського району Одеської області О. І. Журка, а також колишніх випускників О. М. Коваленка, В. А. Гомусяка, Н. Ф. Остапенко, Ц. А. Криськова¹¹³². У 1977 р. до аспірантури одержали рекомендації випускники історичного факультету Т. І. Щербина, В. Й. Скиба, І. В. Рибак, І. М. Козлова, філологічного – А. А. Сутигіна, фізико-математичного – Г. Д. Мітін, І. М. Півторак, Н. Д. Моцик¹¹³³.

Кафедри практикували різні форми підвищення ділової кваліфікації вчителів: наукові повідомлення, виступи, доповіді викладачів перед педагогічними колективами шкіл; звіти науковців інституту перед учителями про результати науково-методичної роботи; виїзні засідання кафедр у школах; науково-практичні конференції, семінари-практикуми; колоквиуми для вчителів; розширені пленуми кафедр у школах; наради викладачів і вчителів; звітні сесії науковців; консультації

¹¹²⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 52-53.

¹¹³⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 41.

¹¹³¹ Там само, спр. 208, арк. 151.

¹¹³² Там само, арк. 113.

¹¹³³ Там само, спр. 318, арк. 142.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

вчителів із методичних питань; лабораторні роботи для вчителів.

Зупинимося на окремих з них. Наприклад, спільні засідання кафедр і педагогічних рад шкіл проходили у формі цікавих творчих дискусій, обміну досвідом та обговорення актуальних питань теорії і практики роботи школи. У 1966-1967 н.р. організовано 16 виїздів у школи. Кафедра педагогіки провела виїзне засідання в Довжоцькій СШ, де обговорили доповідь «Розвиток освіти на Хмельниччині за 50 років радянської влади». Кафедра історії організувала дві науково-теоретичні конференції за участю вчителів історії. Кафедри математики, фізики, мови і літератури разом з педагогічними колективами низки шкіл області обговорили роботу вчителів за новими навчальними планами і програмами¹¹³⁴.

Кафедра педагогіки і методики початкового навчання проводить виїзне засідання кафедри в Жовтневій СШ

У наступному навчальному році кафедра педагогіки та психології провела у 8 школах області спільні засідання з педагогічними радами, на яких обговорювали такі питання:

¹¹³⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 59-60.

«Який він, сучасний урок?», «Шляхи активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках». Члени кафедри не лише попередньо відвідували уроки вчителів, але й ознайомилися з позакласною роботою з різних дисциплін, вивчали стан успішності учнів, форми і методи роботи з невстигаючими, стан використання на уроках технічних засобів, поєднання навчальної та виховної роботи, ознайомилися з організацією методичної роботи в школі. У деяких школах члени кафедри відвідали низку уроків, оглянули кабінети, виставки, наявну літературу. Проведено контрольну роботу, яка допомогла виявити прогалини в знаннях учнів. Кафедра української та російської мов, аналізуючи матеріали вступних екзаменів до інституту, уроки вчителів, відповіді студентів, дійшла висновку, що мова учнів і вчителів засмічена подільським діалектизмами, після чого в школах області організували обговорення таких питань: культура мови вчителя, лексичні діалектизми в мові учнів Хмельниччини і боротьба з ними, позакласна робота з української мови в школі, використання художньої літератури в роботі вчителя тощо. Кафедра історії, якою керував професор Л. А. Коваленко, проаналізувавши нові програми й наявні підручники, визначила, що в програмі з історії наявні історико-краєзнавчі питання, які недостатньо відбиті в підручниках і методичній літературі. Члени кафедри визначили й підібрали необхідний краєзнавчий матеріал, який доцільно було використовувати в процесі вивчення окремих тем з історії. Зібрані матеріали систематизували в посібнику, який видав обласний ІУКВ. На II Подільській історико-краєзнавчій конференції працювала секція методики вивчення історико-краєзнавчого матеріалу в школах. Про різні сторони історико-краєзнавчої класної та позакласної роботи розповідали на секції 12 учителів-істориків¹¹³⁵.

Виїзні засідання проводили також у Чемеровецькій, Жванецькій, Нігинській, Орининській, Маківській, Жовтневій, Жердянській, Ярмолинецькій середніх школах, Вовковинецькій

¹¹³⁵ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 71-73.

експериментальній школі-інтернату, Орининській школі-інтернаті тощо¹¹³⁶.

Одним із важливих засобів допомоги вчителям різних спеціальностей була робота науково-педагогічних працівників на курсах підвищення кваліфікації учителів, які постійно працювали в інституті. До того ж у них задіяли більшу частину викладацького складу. Наприклад, у 1967-1968 н.р. із 154 науково-педагогічних працівників інституту на курсах працювали 102, зокрема 2 професори і 35 кандидатів наук та доцентів¹¹³⁷. У 1970-1971 н.р. перепідготовку пройшли 696 учителів Хмельницької, Тернопільської та Житомирської областей¹¹³⁸, у 1972-1973 н.р. – 810¹¹³⁹, у 1973-1974 н.р. – 835¹¹⁴⁰, 1974-1975 н.р. – 834¹¹⁴¹.

У 1975-1976 н.р. в інституті працювали одномісячні курси поглибленої перепідготовки вчителів 8-річних та середніх шкіл Хмельницької області з таких спеціальностей: «Історія та суспільствознавство», «Українська мова і література», «Російська мова і література», «Математика», «Фізика». В інституті проходили перепідготовку вчителі історії та суспільствознавства Житомирської і Тернопільської областей. Підвищення кваліфікації пройшли 872 вчителі, зокрема з історії і суспільствознавства – 273, української мови літератури – 165, російської мови літератури – 176, математики – 198, фізики – 60. Читання лекцій і проведення практичних занять забезпечували викладачі загальноінститутських та фахових кафедр. Кафедри загальної історії, історії СРСР і УРСР, математики за дорученням Міністерства освіти УРСР розробили детальні програми для курсів перепідготовки вчителів цих спеціальностей. На базі педінституту обласний інститут удосконалення вчителів проводив у червні-липні 1976 р. місячні

¹¹³⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 52; спр. 112, арк. 40; спр. 160, арк. 70; спр. 270, арк. 109; спр. 318, арк. 135.

¹¹³⁷ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 77-78.

¹¹³⁸ Там само, спр. 11, арк. 49.

¹¹³⁹ Там само, спр. 112, арк. 43.

¹¹⁴⁰ Там само, спр. 160, арк. 72.

¹¹⁴¹ Там само, спр. 208, арк. 150.

курси підвищення кваліфікації вчителів зі спеціальностей «Фізика», «Фізичне виховання», «Історія», «Початкові класи». Одночасно викладачі педінституту забезпечували роботу курсів в Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті та обласному інституті вдосконалення вчителів зі спеціальностей «Трудове навчання», «Хімія», «Біологія», «Математика», «Українська мова і література», «Російська мова і література», «Іноземна мова». Упродовж року викладачі інституту забезпечували роботу короткотермінових та довготривалих курсів учителів усіх спеціальностей, директорів та завучів шкіл, організаторів позакласної роботи, піонервожатих, працівників дошкільних установ, семінарів завідувачів методичних кабінетів, інспекторів райвно, які проводив обласний інститут удосконалення вчителів¹¹⁴².

Кафедри надавали великого значення такій формі контактів з учителями, як доповіді й виступи. Викладачі інституту часто виступали з лекціями й доповідями на різних короткотермінових курсах, нарадах, конференціях, в інституті удосконалення кваліфікації вчителів, у відділах народної освіти або з ініціативи комісії по зв'язку із школами. Зокрема, у 1966-1967 н.р. вони прочитали 42 лекції і доповідей на обласних нарадах керівників шкіл, 82 – на секціях вчителів під час серпневих і січневих нарад, 47 – в опорних школах і школах передового досвіду, 54 – на обласних міських і районних семінарах вчителів-предметників, 102 – для вчителів безпосередньо в школі чи в інституті, близько 1000 – на курсах підвищення кваліфікації вчителів в ІУКВ¹¹⁴³, у 1967-1968 н.р. – відповідно 32, 88, 72, 102, 132, бл. 800¹¹⁴⁴. У 1970-1971 н.р. вчителі прослухали понад 300 лекцій¹¹⁴⁵, у 1973-1974 н.р. – понад 400¹¹⁴⁶.

¹¹⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 115-117.

¹¹⁴³ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 61.

¹¹⁴⁴ Там само, спр. 71, арк. 77-78.

¹¹⁴⁵ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 50.

¹¹⁴⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 71.

У 1966-1967 н.р. кафедра педагогіки провела 6-денний семінар науково-педагогічних працівників технікумів із питань педагогіки та психології. Тоді викладачі інституту надали допомогу 24 учителям у підготовці до обласних і республіканських педагогічних читань. Кафедри забезпечили роботу університетів педагогічних знань у Хмельницькому, Кам'янці-Подільському та Дунаївцях, а також роботу 15 батьківських університетів міста та області¹¹⁴⁷. У 1973-1974 н.р. у Кам'янець-Подільському районі організовано учительський університет науково-педагогічних знань. Лекції та практичні заняття на 5 факультетах університету проводили 15 доцентів та 7 старших викладачів¹¹⁴⁸. У 1967-1968 н.р. на кафедрах факультету фізичного виховання працював університет фізичної культури, який охоплював учителів фізичного виховання шкіл, тренерів дитячих спортивних шкіл і науково-педагогічних працівників технікумів Хмельницької області¹¹⁴⁹.

Цінною формою допомоги школам та вчителям стали семінари-практикуми, які систематично проводили кафедри. У 1967-1968 н.р. у школах Кам'янця-Подільського проведено практикуми з учителями щодо виготовлення наочних посібників на уроках математики та фізики; виконання лабораторних робіт з анатомії та фізіології людини; використання технічних засобів на уроках іноземної мови; упровадження художньої гімнастики в позакласній роботі. Кафедра іноземних мов проводила районні семінари-практикуми для опрацювання шкільної тематики з розмовної мови, поглиблення знань учителів з граматики та лексики іноземної мови. Часто заняття проводили в лінгафонному кабінеті інституту, де учителі могли прослухати бездоганну вимову в процесі читання певного тексту, записати й прослухати себе, слідкувати за текстом, слухаючи запис на магнітофонній стрічці, прослухати вимову слів тощо. На

¹¹⁴⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 61.

¹¹⁴⁸ Там само, оп. 11, спр. 160, арк. 70.

¹¹⁴⁹ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 78.

кафедрі музики багато років працював постійний семінар передового досвіду учителів музики і співів міста¹¹⁵⁰.

Семінари проводили і в наступні роки. Практикуми-семінари, які започаткувала кафедра іноземної мови, стали традиційними. Їх проводили в Дунаєвському, Кам'янець-Подільському, Новоушицькому, Чемеровецькому, Ярмолинецькому районах. Наприклад, у 1972-1973 н.р. викладачі провели 31 заняття для 102 вчителів іноземних мов¹¹⁵¹, у 1976-1977 н.р. – відповідно 48 і 245¹¹⁵². Щодо інших факультетів, то, зокрема, на фізматі на кафедрі математики працював семінар молодих учителів математики, на кафедрі фізики – з проблем сучасної фізики¹¹⁵³.

Добре функціонував семінар передового педагогічного досвіду на історичному факультеті, яким керував доцент П. Ф. Лаптін¹¹⁵⁴. У його роботі брали участь кращі вчителі республіки. Так, у 1972-1973 н.р. перед студентами виступили В. М. Рогожникова (Київська СШ №30), О. Г. Якімова (Лугинська СШ Житомирської обл.). В кабінеті історії організували виставку досвіду передових учителів області (Л. В. Ковальчук, Г. С. Столярчук, М. Д. Сусяк, К. І. Терещук)¹¹⁵⁵. У 1975-1976 н.р. третьокурсники були гостями заслуженого вчителя УРСР О. С. Тура, який працював у Заліщицькій середній школі Тернопільської області. Учитель історії поділився досвідом із майбутніми колегами стосовно створення історико-краєзнавчого музею. У гостях у студентів-філологів була учителька російської мови і літератури СШ №5 З. Г. Укупник та учителька СШ №1 В. О. Івашкова, яка прочитала лекцію «Професія вчителя». Студенти фізико-математичного факультету на День учителя запросили до себе кращих учителів фізики В. Я. Карасевича, Л. І. Хіміча, С. М. Ледньова. Учителі Л. Й. Немцов, М. М. Федорова,

¹¹⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 78-80.

¹¹⁵¹ Там само, оп. 11, спр. 112, арк. 40.

¹¹⁵² Там само, спр. 318, арк. 138.

¹¹⁵³ Там само, арк. 137.

¹¹⁵⁴ Там само, спр. 11, арк. 51.

¹¹⁵⁵ Там само, спр. 112, арк. 40-41.

В. І. Козлова розповіли студентам фізичного виховання про роль вчителя фізкультури в здійсненні виховного процесу в школі¹¹⁵⁶.

Мала місце низка інших форм співпраці зі школами. Наприклад, кафедри факультету фізичного виховання надавали допомогу школам та райвно у проведенні спортивних змагань із окремих видів спорту й спартакіад, в організації спортивних свят. На базі інституту проводили тренування окремих груп ДЮСШ міста. Учні шкіл області були частими гостями обчислювальної лабораторії, створеної на кафедрі математики, кабінетів кафедр фізики, історії СРСР і УРСР, суспільних наук та ін. Під час археологічної практики студенти і викладачі історичного факультету залучали до розкопок учнів та вчителів шкіл Новоушицького і Кам'янець-Подільського районів (села Рудківці, Бакота), що сприяло популяризуванню історико-краєзнавчих знань. Таку ж роботу здійснювали й кафедри української мови і літератури під час діалектологічної та фольклористичної практик. Викладачі кафедри української літератури допомагали школам проводити тижні мови і літератури, присвячені Лесі Українці, Шевченківський літературний вечір¹¹⁵⁷.

Викладачі надавали допомогу у створенні нових і переобладнанні існуючих кабінетів. У 1975-1976 н.р. старший викладач Б. М. Кушнір та старший лаборант І. І. Щегельський виготовили ескізи обладнання кабінету історії для середніх шкіл №5 і 15 (у наступному році повністю завершили обладнання кабінету), а доцент К. С. Баценко і старший викладач П. Є. Ткачук допомогли в обладнанні кабінету української мови в Орининській СШ, викладачі кафедри математики передали в Маківську СШ понад 100 саморобних наочних посібників із математики, виготовлених студентами. Кафедра загальнотехнічних дисциплін і креслення допомогла дообладнати кабінет фізики у СШ №5, а кафедра анатомії і фізіології людини – кабінет хімії та анатомії у СШ №15,

¹¹⁵⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 105.

¹¹⁵⁷ Там само, спр. 318, арк. 137-138.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

Кадівецькій та Рахнівській СШ¹¹⁵⁸. У 1976-1977 н.р. кафедри факультету фізичного виховання допомогли обладнати у СШ №5 спортивний зал і майданчик. Кафедра педагогіки і методики початкового навчання передала восьмирічній школі села Жовтнєве 50 гербаріїв, 10 таблиць української мови для 3 класу, виготовлених студентами¹¹⁵⁹.

*Серед делегатів IV з'їзду вчителів УРСР
(верхній ряд, крайній ліворуч – І. В. Івах)*

Більшість кафедр інституту для допомоги школам у галузі навчальної та виховної роботи залучали студентів. Наприклад, у 1975-1976 н.р. студенти історичного факультету застосовували свої професійні здібності у шефстві над семикласниками СШ №1 і учнями школи-інтернату №2. Майбутні вчителі історії відвідували школи, допомагали учням не лише навчатися, але й цікаво, змістовно відпочивати. Вони організували екскурсію на виставку картин В. К. Розвадовського, провели бесіду про творчість І. Ю. Рєпіна, тиждень музики тощо. Студенти філологічного факультету проводили шефську роботу в піонерських загонах СШ №5, Довжоцької СШ. Загонові вожаті організували цікаві бесіди, культпоходи в кіно, вивчали

¹¹⁵⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 109.

¹¹⁵⁹ Там само, спр. 318, арк. 136.

історичні пам'ятки міста, допомагали готувати піонерські збори, свята, концерти. Студенти фізико-математичного факультету брали участь у роботі заочної фізико-математичної школи, проводили екскурсії для старшокласників у фізичні лабораторії інституту. Молодь факультету підготовки вчителів початкових класів підготувала й провела тиждень музики в підшефній школі с. Привороття, проводила з учнями бесіди, дала концерт, допомагала в організації учнівської художньої самодіяльності. Студентство факультету фізичного виховання упродовж навчального року провело 12 тематичних вечорів із показом акробатичних і гімнастичних вправ для учнів шкіл області, 19 показових виступів із художньої гімнастики й акробатики в містах і селах. Організовували виступи зі спортивними номерами на вечорі-зустрічі з учнями радгоспу-технікуму¹¹⁶⁰. У наступному навчальному році студенти факультету підготовки вчителів початкових класів у 3 класі СШ №8 організували танцювальний гурток, гурток «Умілі руки», випустили стінгазету «Почемучка». У дитячому садку «Золота рибка» студенти допомагали вихователям у проведенні занять, вивчали психологічні особливості дошкільнят, набували умінь працювати з ними. Студенти фізмату в школі-інтернаті №1 та СШ №3 провели конкурс «Нумо ж, хлопці!», «Нумо ж, дівчата», диспути «Кого я вважаю своїм товаришем», «Мій ідеал»¹¹⁶¹.

Вищенаведені приклади співпраці зі школами є далеко не вичерпними. Однак не всі науково-педагогічні працівники були задіяні в цій роботі. 22 травня 1969 р. на засіданні ради інституту ректор критично висловився щодо надання допомоги школам: «Ряд викладачів нашого інституту дуже багато уваги приділяли питанню допомоги школами. Але цього не можна сказати про всіх викладачів. Ми готуємо вчителів, наше виробництва – школа, ми повинні вивчати досвід роботи школи,

¹¹⁶⁰ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 63; Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 106.

¹¹⁶¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 132-133.

враховувати всі недоліки, які є у наших випускників в їх педагогічній роботі»¹¹⁶².

Ректор звертав увагу на налагодження зворотного зв'язку з випускниками. Зв'язки здійснювали різними шляхами. Зокрема, під час педпрактики в школах викладачі мали можливість відвідувати уроки й спостерігати за підвищенням рівня педагогічної майстерності колишніх студентів. На факультетах традиційно проводили зустрічі випускників. Зв'язок із ними здійснювався і через курси поглибленої перепідготовки вчителів. Допомогу молодим учителям надавали й під час виїзних засідань кафедр, у процесі підготовки й проведення учнівських предметних олімпіад. На кафедрі фізики з 1952 року укладали картотеку випускників, куди заносили зміни в трудовій діяльності. Кафедри історії СРСР і УРСР залучали вчителів до краєзнавчої роботи, археологічних розкопок. З метою виявлення прогалин у професійно-педагогічній підготовці та надання практичної допомоги кафедрі української мови і математики узагальнювали досвід роботи випускників за спеціальним питальником-анкетою¹¹⁶³.

У 1976 р. на істфаці кожному випускнику вручали анкету для заповнення після прибуття на місце призначення. Анкети надсилали в деканат. Кафедри факультету фізичного виховання практикували проведення з випускниками науково-методичних конференцій, змагань. Окремі листи випускників деканат публікував на сторінках газети «Радянський студент»¹¹⁶⁴.

3.3. Участь викладачів та студентів у науково-дослідній роботі

Особливою турботою ректора була царина наукової та науково-технічної діяльності інституту, яка здійснювалася за такими напрямками: проблеми «комуністичного виховання, пролетарського інтернаціоналізму», історії партійних

¹¹⁶² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 114, арк. 74.

¹¹⁶³ Там само, оп. 11, спр. 270, арк. 112-114.

¹¹⁶⁴ Там само, спр. 318, арк. 142.

організацій, міст і сіл Хмельницької області, питання історіографії, розроблення актуальних проблем літературознавства і мовознавства, підвищення ефективності уроку в школі та вдосконалення освітньо-виховного процесу у виші, вивчення фізико-хімічних процесів у низькотемпературній плазмі¹¹⁶⁵.

У 1967 році науково-дослідну роботу проводили 117 науково-педагогічних працівників. Серед них 5 працювали над докторськими, 30 – над кандидатськими дисертаціями, 82 – над монографіями, підручниками і посібниками для вишів і шкіл, теоретичними та експериментальними дослідженнями¹¹⁶⁶, у 1969 р. – відповідно 108, 5, 27, 76¹¹⁶⁷, у 1970 р. – 117, 6, 35, 76¹¹⁶⁸, у 1972 р. – 136, 7, 43, 86¹¹⁶⁹, у 1973 р. – 142, 6, 45, 91¹¹⁷⁰, у 1975 р. – 149, 5, 35, 101¹¹⁷¹. У 1967 р. не здійснювали науково-дослідної роботи 35 науково-педагогічних працівників, серед яких 31 викладач працював в інституті від 1 до 3 років, 4 – мали стаж понад 3 роки. Це переважно викладачі музики, які не мали вищої освіти й продовжували навчання в закладах вищої музичної освіти¹¹⁷². У 1969 р. не займалися НДР 24 викладачі¹¹⁷³, у 1971-1972 рр. – по 35, у 1973 р. – 36, у 1974 р. – 31, у 1975 р. – 23¹¹⁷⁴.

У 1967 р. викладачі працювали над 86 темами НДР, зокрема 3 колективними і 83 індивідуальними. У 1971 р. таких тем було 115, у 1972 р. – 135, у 1973 р. – 134, у 1974 р. – 133¹¹⁷⁵.

¹¹⁶⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 2, оп. 11, спр. 9, арк. 21.

¹¹⁶⁶ Там само, оп. 10, спр. 69, арк. 2; Спр. 87, арк. 10.

¹¹⁶⁷ Там само, оп. 11, спр. 9, арк. 20.

¹¹⁶⁸ Там само, спр. 58, арк. 36.

¹¹⁶⁹ Там само, спр. 158, арк. 68.

¹¹⁷⁰ Там само, спр. 206, арк. 52.

¹¹⁷¹ Там само, спр. 275, арк. 3, 105.

¹¹⁷² Там само, оп. 10, спр. 69, арк. 57.

¹¹⁷³ Там само, спр. 126, арк. 73.

¹¹⁷⁴ Там само, оп. 11, спр. 316, арк. 51.

¹¹⁷⁵ Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана. С. 59-60.

У 1976 р. розробляли 131 тему держбюджетних науково-дослідних робіт, у яких було задіяно 166 науково-педагогічних працівників і 1612 студентів, у 1977 р. – відповідно 111, 135 і 1542¹¹⁷⁶.

Щодо госпдоговірної тематики НДР, то, наприклад, у 1968 р. на замовлення відділу навчально-методичної та наукової роботи Міністерства освіти УРСР розробляли такі програми: Ляпустіна Л. М., Жабенко В. О. «Програма з рухливих ігор для факультетів фізичного виховання»; Сингаївський С. М., Слущкий Л. М., Цветков Л. О. «Програма спортивних ігор для факультетів фізичного виховання»¹¹⁷⁷.

Розробляли комплексні теми, зокрема у 1969 р.: нариси історії Хмельницької обласної партійної організації (кафедри марксизму-ленінізму, історії СРСР і УРСР); історія міст і сіл Хмельницької області (кафедри історії СРСР і УРСР, загальної історії, марксизму-ленінізму, літератури); історіографія (кафедри загальної історії, історії СРСР і УРСР); питання нової і новітньої історії зарубіжних слов'ян (кафедра загальної історії); історичне краєзнавство (кафедри історії СРСР і УРСР, марксизму-ленінізму, літератури, мови, Кам'янець-Подільський, Хмельницький, Тернопільський історичні музеї, вчителі шкіл)¹¹⁷⁸.

Досліджуючи теми НДР, кафедри співпрацювали із академічними установами і ЗВО СРСР:

- кафедра марксизму-ленінізму – з Інститутом філософії АН УРСР, Інститутом історії партії ЦК Компартії України та Київським державним університетом імені Т. Г. Шевченка;

- кафедра педагогіки і психології – з науково-дослідними інститутами АПН СРСР, науково-дослідними Інститутами педагогіки і психології УРСР;

- кафедра іноземних мов – з Московським інститутом іноземних мов імені М. Тореза, Львівським та Чернівецьким

¹¹⁷⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 315, арк. 26зв.

¹¹⁷⁷ Там само, оп. 10, спр. 89, арк. 92.

¹¹⁷⁸ Там само, спр. 126, арк. 20.

державними університетами, Київським інститутом іноземних мов, Інститутом мовознавства АН УРСР;

- кафедра історії СРСР і УРСР – з Інститутом історії АН УРСР, Інститутом археології АН СРСР і АН УРСР, Київським, Львівським і Харківським держуніверситетами;

- кафедра загальної історії – з Інститутом історії АН СРСР і АН УРСР, Київським, Львівським, Чернівецьким, Харківським держуніверситетами, Інститутом слов'янознавства і балканістики АН СРСР;

- кафедра української, російської та зарубіжної літератур – з Інститутом літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР, Московським педінститутом імені В. І. Леніна, Київським, Харківським, Одеським, Львівським, Чернівецьким, Дніпропетровським держуніверситетами, Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР;

- кафедра української та російської мов – з Інститутом мовознавства АН УРСР, Київським державним університетом імені Т. Г. Шевченка, Київським педінститутом імені О. М. Горького;

- кафедра математики – з Інститутом математики АН УРСР, Інститутом кібернетики АН УРСР, Харківським і Київським держуніверситетами, Одеським і Київським педінститутами;

- кафедра фізики – з Інститутом філософії АН УРСР, Інститутом фізики АН УРСР, Московським, Одеським, Дніпропетровським, Чернівецьким держуніверситетами, Запорізьким та Київським педінститутами;

- кафедра загальнотехнічних дисциплін і креслення – з АПН СРСР, Київським педінститутом імені О. М. Горького;

- кафедра гімнастики, теорії та методики фізичного виховання – з Київським інститутом фізкультури;

- кафедра легкої атлетики і спортивних ігор – з Всесоюзним науково-дослідним інститутом фізкультури, Харківським педінститутом, Київський інститутом фізичної культури,

- кафедра анатомії та фізіології людини – з лабораторіями Інституту фізіології АН УРСР, Київським науково-дослідним

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

інститутом отоларингології, Чернівецьким держуніверситетом¹¹⁷⁹.

У 1967-1977 рр. викладачі загалом опублікували 710 праць, із них 16 монографій і понад 60 підручників та навчальних посібників (див. табл. 9).

Загалом, кількість друкованої продукції була недостатньою. Лише 45 науково-педагогічних працівників інституту систематично друкували результати своїх наукових досліджень. Багато науково-педагогічних працівників упродовж, наприклад, 1971-1973 рр., не надрукували жодної наукової праці або повідомлення¹¹⁸⁰.

Таблиця 9¹¹⁸¹

Дані про кількість публікацій науково-педагогічних працівників педінституту в 1967-1977 рр.

Роки	Всього праць (кількість друкованих ар. кушіе)	Книги і брошури			Статті			Тези доповідей
		Монографії	Підручниця і навчальні посібники	Навчально-методичні посібники і методичні	Всього статей	Статті у журналах та збірниках	Згабіжчі публікації	
1967	39	-	3	21	15	*	*	*
1968	67	3	7	22	9	33	*	*
1969	118 (157)	4	8	35	76	*	*	*
1970	68 (91,5)	1 (10)	5 (53,25)	*	43	7	*	7 (3,5)

¹¹⁷⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 275, арк. 3-5.

¹¹⁸⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 121.

¹¹⁸¹ Там само, ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 82; оп. 10, спр. 69, арк. 31-32; спр. 89, арк. 80; спр. 126, арк. 74; оп. 11, спр. 275, арк. 3, 96; спр. 316, арк. 50; Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 63.

1971	86	2 (26,3)	6 (45,8)	*	23	12	*	*
1972	71 (110,69)	2 (37,09)	7 (41,45)	*	40	11	*	*
1973	43 (51,59)	2 (14,68)	5 (20,51)	*	29	1	*	*
1974	47 (55,4)	1 (12)	3 (15,05)	*	34	11	*	*
1975	58 (47,5)	-	7 (24,7)	*	51	22	*	*
1976	43 (63,5)	-	12 (40,5)	*	31	23	*	*
1977	70 (58,65)	1	*	*	43	*	*	*

*Даних не виявлено.

У 1972 р. вийшла у світ колективна монографія «Нариси з історії партійної організації Хмельницької області», виконана істориками інституту. Того ж року вони підготували 22 нариси до фундаментальної праці «Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область». У 1973 р. Л. А. Коваленко впорядкував «Хрестоматію з нової історії» (ч. 2). Він та І. С. Винокур, Б. М. Кушнір на замовлення Міністерства освіти склали проект програми та проспект посібника «Історичне краєзнавство Української РСР». З-поміж інших виокремимо праці П. Ф. Лаптіна «Община в русской историографии», І. С. Винокура «Збирання і визначення археологічних пам'яток», «Історія та культури черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II-V ст. н.е.», В. І. Тищенко «Кармалюк в творчості Василя Кучера», «Народ про Кобилицю», «Історичний роман М. Старицького про Кармалюка», Ю. М. Тарасова «Російська селянська колонізація Південного Уралу періоду феодалізму та її наслідки (др. пол. XVIII – перш. пол. XIX ст.)», М. Г. Кукурудзяка «Робітничий рух в Північній Буковині кін. XIX – поч. XX ст.», Л. А. Коваленка «Історіографія історії Української РСР від найдавніших часів до Великої Жовтневої соціалістичної революції», О. Ф. Осетрова «Сторінки пролетарської

солідарності (інтернаціональні зв'язки робітничого класу Радянської України. 1917-1927 рр.)), М. П. Стефанцева «Орфографічний словник для початкової школи», Ф. Я. Середи, М. П. Стефанцева «Українська мова» (підручник для 2-го класу), Г. С. Раздимахи «Астрономія», І. В. Іваха «Методика викладання фізики», П. В. Кацедима «Гімнастика», Б. В. Хричикова «Современный русский язык», І. О. Гнатенка «Стажування випускників вузів» та низку інших¹¹⁸².

Чимало статей надруковано в престижних журналах «Вопросы истории» (П. Ф. Лаптін), «Український історичний журнал» (М. Ф. Довгань, Л. А. Коваленко, П. Ф. Лаптін, О. Ф. Осетров, Ю. Н. Скринник, В. С. Степанков, А. Ф. Суrowsий), «Питання нової та новітньої історії» (Л. В. Баженов, В. В. Зайцев, Л. А. Коваленко), «Советское словяноведение» (Л. А. Коваленко), «Історіографічні дослідження в Українській РСР» (Л. А. Коваленко), «Советская археология» (І. С. Винокур), «История СССР» (І. С. Винокур), «Народна творчість та етнографія» (І. С. Винокур), «Етика і естетика» (І. Й. Козак), «Мовознавство» (К. С. Баценко, О. О. Чехівський), «Жовтень» (М. А. Скорський), «Детская литература» (М. А. Скорський), «Радянське літературознавство» (П. І. Свідер), «Іноземна філологія» (Г. Д. Бордюк), «Математика в школі» (Д. І. Марченко), «Вычислительная и прикладная математика» (Ф. Г. Кравченко), «Украинский математический журнал» (В. І. Годич), «Український геометричний журнал» (Г. В. Паньков), «Кибернетика» (В. О. Гнатюк, А. А. Томусяк), «Радянське право» (О. С. Маруняк), «Радянська школа» (Б. М. Кушнір), «Школа и производство» (І. Ф. Роздобудько), «Початкова школа» (А. С. Хоптяр), «Воспитание школьников» (П. Г. Сливка), «Начальная школа» (І. В. С'єдугін), «Вестник дерматологии и

¹¹⁸² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 31-32; спр. 89, арк. 87; спр. 126, арк. 76; спр. 126, арк. 80; оп. 11, спр. 275, арк. 102-103; ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 130-131; спр. 75, арк. 120; Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.). С. 38-39.

венерології» (С. О. Ієвлев), «Фізіологічний журнал» (П. М. Кучеренко), «Педиатрія» (Ю. Б. Кривогорський), «Физическая культура в школе» (С. М. Сінгаєвський, Л. О. Цветков), «Спортивные игры» (Л. М. Слупський), «Теорія і практика фізичного виховання» (Т. Д. Кидалова), «Тваринництво України» (О. С. Ліпінський) тощо¹¹⁸³.

Серед найкращих науковців О. Ф. Осетров, Ф. А. Петляк, К. С. Константінов, А. А. Грицюк, О. А. Чернущенко, О. М. Жук, І. Й. Козак, А. Ф. Суrowий, В. Г. Кулаєв (кафедра марксизму-ленінізму); І. Ф. Роздобудько, І. Ю. Гнатенко, Є. Ф. Єлінецький, Л. С. Нечипоренко, М. Д. Цвіянович (кафедра педагогіки і психології); Т. М. Лобанова, Н. С. Нагатенко, Е. Й. Розенштейн, О. І. Мархотко, А. Л. Казиміров (кафедра іноземних мов); Ф. Я. Серєда, М. А. Скорський, М. П. Стефанцев (кафедра педагогіки і методики початкового навчання); Л. А. Коваленко, П. Ф. Лаптін, І. С. Винокур, М. Ф. Александра, О. Д. Степенко, П. Ф. Щербина, А. О. Копилов, В. В. Зайцев (історичний факультет); С. І. Білецький, В. І. Тищенко, М. М. Хмелінський, Є. М. Гінзбург, П. І. Свідер, М. І. Чернущенко, Є. М. Черницький, Г. М. Краєвська, М. Я. Брицин, К. С. Баєнко, О. І. Брицина, С. Є. Вайнтруб, О. О. Чехівський, О. М. Рокаш, Н. Я. Грипас, Ю. П. Ульянов (філологічний факультет); В. П. Житкевич, І. В. Івах, Ф. Г. Кравченко, Л. О. Манакін, Г. С. Раздимаха, Д. І. Марченко, В. І. Годич, А. А. Томусяк, А. П. Коваленко, В. О. Гнатюк (фізико-математичний факультет); Н. Г. Литовченко, М. Є. Квітницький, В. О. Жабенко, Л. О. Цветков, Л. Н. Слупський, С. О. Ієвлев (факультет фізичного виховання)¹¹⁸⁴.

Викладачі звітували про наукові здобутки на звітних наукових конференціях кафедр інституту, які зазвичай відкривав ректор¹¹⁸⁵.

¹¹⁸³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 89, арк. 83-91; спр. 126, арк. 76-84; оп. 11, спр. 275, арк. 97-103.

¹¹⁸⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 87, арк. 11; оп. 11, спр. 9, арк. 21.

¹¹⁸⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 89, арк. 59; спр. 126, арк. 65; оп. 11, спр. 275, арк. 5; Звітують науковці інституту.

Загалом, з 1967 р. до 1976 р. проведено не менше 64 регіональних, кафедральних, міжкафедральних і загальноінститутських конференцій (детальніше див. табл. 10).

Таблиця 10¹¹⁸⁶

**Дані про кількість конференцій,
проведених у педінституті в 1967-1977 рр.**

Роки	Всього конференцій	Міжнародні конференції	Всеукраїнські конференції	Регіональні та вишівські конференції
1967	4	-	1	3
1968	6	-	-	6
1969	8	-	-	8
1970	1	-	-	1
1971	*	*	*	*
1972	6	-	-	6
1973	4	-	-	4
1974	9	-	-	9
1975	17	-	-	17
1976	9	-	-	9
1977	*	*	*	*

* Даних не виявлено.

З-поміж найбільш представницьких виокремимо науково-методичну конференцію історичних факультетів педінститутів з питань історіографії, яка відбулася 9-10 лютого 1967 р. У роботі

Радянський студент. 1967. 5 січня. №1 (507). С.2; Сесія підсумовує. *Радянський студент*. 1968. 25 січня. №4 (548). С. 1; Звітно-наукова. *Радянський студент*. 1972. 23 березня. №10 (694). С. 1; Звіт вчених інституту. *Радянський студент*. 1974. 28 березня. №12 (767). С. 1-2; Звіт вчених інституту. *Радянський студент*. 1975. 10 квітня. №16 (807). С. 1; XXVIII звітно-наукова. *Радянський студент*. 1976. 18 березня. №9-10 (839-840). С. 1.

¹¹⁸⁶ Подвигу присвячено. *Радянський студент*. 1975. 18 грудня. №539 (830). С. 2; Цифри і факти. *Радянський студент*. 1976. 18 березня. №9-10 (839-840). С. 1; Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 65-66.

конференції взяли участь і виступили з доповідями доктор історичних наук О. В. Чистякова (Московський історико-архівний інститут), доценти А. Г. М'якшин, О. В. Волобуєв (Кримський педінститут), В. П. Духнич (Івано-Франківський педінститут), А. С. Черевань (Полтавський педінститут), П. В. Снесаревський (Калузький педінститут). Доповіді виголосили викладачі інституту – професор Л. А. Коваленко, доценти М. Ф. Александра, І. С. Винокур, П. Ф. Лаптін, О. Д. Степенко, В. І. Тищенко. Учасники конференції підкреслили важливість систематичного введення історіографічних елементів до курсів громадянської історії. Вартий уваги досвід науково-педагогічних працівників Кримського педінституту щодо вивчення історіографії на істаці, де проводили спецсемінари, студенти писали курсові й дипломні роботи на історіографічну тематику тощо¹¹⁸⁷.

10-12 квітня 1967 р. кафедра історії організувала II Подільську історико-краєзнавчу конференцію. Серед її учасників були не лише науковці інституту та вчителі Хмельниччини, але й дослідники з інших міст, зокрема член-кореспондент АН УРСР С. М. Бібіков. Учасники конференції заслухали його проблемну доповідь «Палеоекономіка і археологічні дослідження», у якій сформульовано новий напрям досліджень археології. Наукова громадськість позитивно оцінила роботу конференції. Інформацію про неї вмістили на сторінках «Українського історичного журналу» (№2)¹¹⁸⁸. У 1970 р. проведено III Подільську історико-краєзнавчу конференцію¹¹⁸⁹, у 1971 р. – четверту¹¹⁹⁰.

3-поміж конференцій переважали ті, що мали компартійну ідеологічну тематику. 14-16 грудня 1966 р. кафедра історії спільно з ідеологічним відділом обкому КП України, обласним

¹¹⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 39-40; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 62.

¹¹⁸⁸ Там само, ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 36-39.

¹¹⁸⁹ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 132.

¹¹⁹⁰ Винокур І. С., Коваленко Л. А. Четверта Подільська історико-краєзнавча конференція [Кам'янець-Подільськ]. *Укр. іст. журн.* 1971. № 10. С. 154-156.

архівом, обласним краєзнавчим товариством провела наукову конференцію «Боротьба за владу Рад на Поділлі (1917-1920 рр.)», у роботі якої брали участь наукові співробітники АН УРСР, учасники боротьби за «встановлення радянської влади на Поділлі», учителі історії спеціальних середніх і загальноосвітніх середніх шкіл області (загалом 340 учасників)¹¹⁹¹.

14 вересня 1967 р. кафедра марксизму-ленінізму організувала науково-теоретичну конференцію, присвячену 100-річчю від дня виходу у світ праці Карла Маркса «Капітал»¹¹⁹², 24-25 жовтня того ж року – наукову конференцію, присвячену 50-річчю Жовтневої революції¹¹⁹³, 29 березня 1968 р. – 100-річчю від дня народження О. М. Горького¹¹⁹⁴, 26 травня 1969 р. – науково-теоретичну конференцію, присвячену радянсько-болгарській дружбі¹¹⁹⁵. У 1975 р. проведено науково-практичні конференції «До виходу в світ повного зібрання творів В. І. Леніна українською мовою», «70-річчя виходу в світ першого номеру газети «Іскра», «70-річчя виходу в світ статті Леніна «Партійна організація і партійна література», «70-річчя Першої російської буржуазно-демократичної революції», «100-річчя з дня народження М. І. Калініна», «100-річчя з дня народження А. В. Луначарського» тощо¹¹⁹⁶.

¹¹⁹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 82; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 61.

¹¹⁹² Там само, ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 33; спр. 87, арк. 12.

¹¹⁹³ Там само, спр. 69, арк. 33-36.

¹¹⁹⁴ Там само, спр. 89, арк. 59.

¹¹⁹⁵ Там само, спр. 126, арк. 66-67; оп. 11, спр. 9, арк. 21.

¹¹⁹⁶ Там само, оп. 11, спр. 275, арк. 5.

Виступ професора Л. А. Коваленка на загальноінститутській конференції. 1967 р.

Викладачі інституту брали участь у міжнародних, всесоюзних, республіканських і міжвишівських наукових конференціях (табл. 11).

Таблиця 11¹¹⁹⁷

Дані про участь науково-педагогічних працівників інституту в міжнародних, всесоюзних, республіканських і міжвишівських наукових конференціях у 1971-1975 рр.

Роки	Міжнародні конференції		Всесоюзні конференції		Республіканські конференції		Міжвишівські конференції	
	Кількість учасників	Виступили з доповідями	Кількість учасників	Виступили з доповідями	Кількість учасників	Виступили з доповідями	Кількість учасників	Виступили з доповідями
1971	1	1	7	6	12	10	58	32
1972	2	1	12	9	22	15	30	6
1973	-	-	6	6	3	3	4	1
1974	1	1	6	4	6	5	-	-
1975	1	1	7	7	10	10	7	7
Загалом	5	4	38	32	53	33	93	46

¹¹⁹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 316, арк. 294-295.

Якщо проаналізувати участь викладачів у роботі цих конференцій, то це зазвичай одні й ті ж науково-педагогічні працівники. Недостатньо брали участь у конференціях окремі представники кафедр фізичного виховання, іноземних мов, суспільних наук, російської мови, математики, теорії і методики фізичного виховання, спортивних ігор, музики.

Ректор приділяв увагу підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації. Зокрема, у 1967 р. в аспірантуру вступили 6 осіб¹¹⁹⁸, у 1967-1968 н.р. – 1¹¹⁹⁹, у 1968-1969 н.р. – 4¹²⁰⁰, у 1969-1970 н.р. – 4¹²⁰¹, у 1970-1971 н.р. – 6¹²⁰², у 1971-1972 н.р. – 5¹²⁰³, у 1974-1975 н.р. – 85¹²⁰⁴, у 1975-1976 н.р. – 7, у 1976-1977 н.р. – 9¹²⁰⁵.

Як і в попередній період практикували надання творчих відпусток для завершення написання дисертацій. У 1967 р. короткотермінові відпустки (1-2 місяці) надали 27 науково-педагогічним працівникам. Доценту П. Ф. Лаптіну надано 6-місячна відпустка для завершення докторської дисертації¹²⁰⁶, у 1971-1972 н.р. – І. С. Винокуру та Ф. Я. Середі¹²⁰⁷, у 1972-1973 н.р. – Ю. М. Тарасову¹²⁰⁸. Ректор на засіданні ради інституту неодноразово звертав увагу на ефективність такої допомоги науково-педагогічним працівникам. Зокрема, 16 квітня 1971 р. він зазначав, що «потрібно навести порядок у справі надання творчих відпусток. Ми будемо надавати творчі відпустки лише тим викладачам, які пишуть кандидатські дисертації і працюють над солідними дослідженнями. Кафедра

¹¹⁹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 55.

¹¹⁹⁹ Там само, спр. 71, арк. 9.

¹²⁰⁰ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6976, арк. 6-7.

¹²⁰¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 95.

¹²⁰² Там само, спр. 11, арк. 7.

¹²⁰³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 5.

¹²⁰⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 176; спр. 275, арк. 110.

¹²⁰⁵ Там само, спр. 318, арк. 196.

¹²⁰⁶ Там само, оп. 10, спр. 69, арк. 56.

¹²⁰⁷ Там само, оп. 11, спр. 60, арк. 5.

¹²⁰⁸ Там само, спр. 112, арк. 6.

повинна проаналізувати роботу кожного викладача. Хто отримував творчу відпустку, заслухати його звіт на засіданні кафедри»¹²⁰⁹.

У щорічних звітах інституту ректор постійно акцентував увагу на складанні кандидатського мінімуму. У 1967 р. із 112 науково-педагогічних працівників інституту, які не мали вченого звання або ступеня, 34 склали кандидатські екзамени повністю, 33 – продовжували складання екзаменів¹²¹⁰, у 1968 р. – відповідно 115, 38 і 27¹²¹¹, у 1969 р. – 114, 43 і 30¹²¹², у 1974 р. – 116, 63 і 39 у 1975 р. – 116, 62 і 29¹²¹³.

Щорічно в інституті захищали дисертації. 12 жовтня 1967 р. доцент М. Я. Брицин успішно захистив докторську дисертацію «Юридична термінологія у східнослов'янській писемності до XV століття»¹²¹⁴. У 1975 р. докторську дисертацію «Українська літературна Кармалюкіана» захистив В. І. Тищенко¹²¹⁵. Над докторськими дисертаціями працювали О. А. Чернущенко («Народницький і демократичний рух на Україні кінця 60-х – початку 80-х років XIX ст.»), П. Ф. Лаптін («Проблеми общини західноєвропейського середньовіччя в російській буржуазно-ліберальній позитивістській історіографії»), О. Д. Степенко («Розвиток історіографії України 80-90-х років XIX століття»), І. С. Винокур («Племена Дністро-Дніпровського міжріччя II-V століть н.е.: історія та культура»),

¹²⁰⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 58, арк. 34.

¹²¹⁰ Там само, оп. 10, спр. 69, арк. 57; Спр. 87, арк. 12.

¹²¹¹ Там само, спр. 89, арк. 77.

¹²¹² Там само, спр. 126, арк. 75.

¹²¹³ Там само, оп. 11, спр. 275, арк. 90.

¹²¹⁴ Артикуца Н., Гончаров В., Суровий А. Ф. Михайло Якимович Брицин. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 584.

¹²¹⁵ Рокаш О. М., Суровий А. Ф. Віктор Іванович Тищенко. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 490.

Ф. Я. Середа («Словотвір прикметників в українській мові у зіставленні з російською і білоруською мовами») ¹²¹⁶.

У 1966-1967 н.р. захистили кандидатські дисертації 5 науково-педагогічних працівників (Н. Я. Грипас, А. О. Копилов, А. А. Грицюк, С. Є. Вайнтриб, М. А. Скорський) ¹²¹⁷, у 1967-1968 н.р. – 2 (А. А. Томусяк, О. М. Жук) ¹²¹⁸, у 1968-1969 н.р. – 5 (Ф. Г. Кравченко, Л. С. Нечипоренко, В. В. Зайцев, М. Ф. Довгань, О. О. Чехівський) ¹²¹⁹, у 1969-1970 н.р. – 2 (А. П. Коваленко, Н. С. Болтовець) ¹²²⁰, у 1970-1971 н.р. – 3 (А. Ф. Суровий, В. І. Годич, В. О. Гнатюк) ¹²²¹, у 1971-1972 н.р. – жодної дисертації ¹²²², у 1972-1973 н.р. – 8 (І. Й. Козак, М. Д. Цвіянович, І. П. Юришинець, А. Л. Казимиров, В. М. Гордієнко, А. С. Хоптяр, Ю. Й. Альперін, М. В. Тимчук) ¹²²³, у 1973-1974 н.р. – 5 (С. Д. Абрамович, Л. В. Баженов, А. Л. Копчук, О. М. Рокаш, В. Ф. Іванов) ¹²²⁴, у 1974-1975 н.р. – 4 (П. Є. Ткачук, В. О. Щербатко, Є. І. Сохацька, В. Г. Кулаєв) ¹²²⁵, у 1975-1976 н.р. – 1 (Ю. В. Теплінський) ¹²²⁶, у 1976-1977 н.р. – 1 (А. А. Цвяк) ¹²²⁷.

¹²¹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 56-57; спр. 87, арк. 12.

¹²¹⁷ Там само, спр. 39, арк. 7.

¹²¹⁸ Там само, спр. 71, арк. 9.

¹²¹⁹ Там само, спр. 92, арк. 6; спр. 114, арк. 15; ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 119

¹²²⁰ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 95; ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 132.

¹²²¹ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 5; ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 131.

¹²²² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 63.

¹²²³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 6, 64; спр. 158, арк. 69, 137.

¹²²⁴ Там само, спр. 160, арк. 4, 96; спр. 206, арк. 52.

¹²²⁵ Там само, спр. 208, арк. 176; ф. п. 4, оп. 1, спр. 80, арк. 71.

¹²²⁶ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 195; ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 61.

¹²²⁷ Суровий А. Ф. Анатолій Аркадійович Цвяк. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіум, 2003. Т. 1. С. 487.

В організації науково-дослідної роботи мали місце і низка недоліків, на яких акцентували увагу в річних звітах про НДР. Зокрема, у 1967 р. серед недоліків – розрізнені тематики досліджень, багатопроBLEMність, відсутність на окремих кафедрах (іноземних мов, фізичного виховання, легкої атлетики, спортивних ігор, гімнастики) кваліфікованої допомоги молодим науково-педагогічним працівникам, утруднення в обміні науковою інформацією, друкуванні наукової продукції, недостатнє постачання устаткування, необхідного для наукової роботи в галузі природничих наук. Окремі науково-педагогічних працівників заплановані дослідження виконували одночасно з написанням кандидатської дисертації, термін завершення яких уже закінчився. Це впливало на якість запланованих наукових робіт і на їх своєчасне завершення¹²²⁸. У 1973-1974 н.р. комісія Міністерства освіти УРСР, перевіряючи роботу педінституту, виявила прогалини в НДР, зокрема деякі викладачі не працювали над кандидатськими дисертаціями, розробляли лише дві комплексні теми. Недостатньо організована наукова робота студентів, надто старших курсів. Кафедри були осторонь розроблення проблематики сільської школи, педагогіки вищої школи¹²²⁹. У звіті парторганізації інституту за 1976 р. зазначали, що в роки дев'ятої п'ятирічки (1971-1975 р.) 24 викладачі не вклалися в установлений графік виконання кандидатських дисертацій, не виконали план захисту докторських дисертацій. Значна кількість науково-педагогічних працівників порушила графік складання кандидатського мінімуму. Окремі з них взагалі не виконали цього плану (викладачі кафедр іноземних мов, музики і співу, спорту і спортивних ігор, теорії та методики фізичного виховання). Викладачі цих кафедр повільно встановлювали зв'язки з науковими та академічними установами, не координували з ними план науково-дослідної роботи. Періодично на цих кафедрах викладачі не виконували

¹²²⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 32-33.

¹²²⁹ Там само, оп. 11, спр. 160, арк. 29.

плану науково-дослідної роботи, не планували писати кандидатські дисертації¹²³⁰.

Під керівництвом досвідчених науково-педагогічних працівників до наукової роботи залучали студентів. Науково-дослідна робота студентів була дієвим способом підвищення якості підготовки майбутніх фахівців і проводилася в тісному зв'язку з освітнім процесом. Її спрямовували на виховання цілеспрямованості, умінь і навичок дослідника, професійну підготовку майбутнього педагога. Кількість студентів, яких залучали до науково-дослідної роботи, з року в рік зростала. У 1967 р. науково-дослідною роботою займався 551 студент, що становили 31,6% від загальної кількості студентів; у 1968 р. – відповідно 550 і 33%; у 1969 р. – близько 600 і 35,1%; у 1970 р. – 560 і 33%; у 1971 р. – 717 і 41,8%; у 1972 р. – 814 і 45,5%; у 1973 р. – 923 і 51,1%; у 1974 р. – 1314 і 70%; у 1975 р. – 1584 і 80,6%; у 1976 р. – 1612 і 85,7%; у 1977 р. – 1625 і 82%¹²³¹.

Студенти, що займалися НДР, були членами студентського наукового товариства. СНТ очолювала рада, яка досить активно працювала. У 1966-1967 н.р. її очолював студент Л. Баженов (куратор СНТ – професор Л. А. Коваленко). Рада ініціювала конкурс на кращу студентську роботу. З її ініціативи інститутська багатотиражна газета «Радянський студент» опублікувала кілька спеціальних сторінок, присвячених роботі студентських гуртків¹²³². У 1968-1969 н.р. до ради СНТ входило 14 студентів. Орган організував проведення студентської звітної наукової конференції, інших конференцій, внутрішні

¹²³⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 62.

¹²³¹ Там само, ф. р. 302, оп. 10, спр. 9, арк. 22; спр. 11, арк. 64; спр. 87, арк. 13; спр. 92, арк. 83; спр. 114, арк. 15, 40; оп. 11, спр. 9, арк. 146; спр. 268, арк. 281; спр. 275, арк. 55; спр. 354, арк. 134; Коваленко Л., Баженов Л. Наукою покликані. *Радянський студент*. 1968. 22 лютого. №7 (551). С. 2; НСТ – шлях в науку. *Радянський студент*. 1968. 14 березня. №10 (553). С. 1; Хроніка. *Радянський студент*. 1971. 21 січня. №2 (653). С. 2; Цифри і факти. *Радянський студент*. 1972. 25 травня. №19 (703). С. 2.

¹²³² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 69.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

інститутські конкурси на кращу студентську роботу тощо¹²³³. У 1969-1970 н.р. СНТ очолював студент М. Кулінський¹²³⁴.

На початку 1975 р. створено загальноінститутську Раду НДРС на чолі з ректором інституту, до якої ввійшли 16 провідних викладачів та 5 кращих студентів. До того ж наказом ректора інституту затверджено склад факультетських рад НДРС, які очолювали декани факультетів¹²³⁵. У 1977 р. до ради НДРС інституту, крім ректора І. В. Іваха, ввійшли проректори А. О. Копилов, В. І. Тищенко, секретар партійної організації інституту М. І. Люба, завідувачі кафедр К. С. Константинов, А. Ф. Суровий, І. Ю. Гнатенко, Л. А. Коваленко, секретар комітету комсомолу М. В. Тарасюк, декани історичного факультету Л. В. Баженов, філологічного – Л. Г. Ништа, фізико-математичного – Д. І. Марченко, факультетів фізичного виховання – А. Д. Босенко, підготовки вчителів початкових класів – А. С. Хоптяр, голова ради товариства «Студент і науково-технічний прогрес» Ф. Г. Кравченко, голова ради молодих учених В. О. Гнатюк, голова ради СНТ інституту П. Є. Ткачук, голови рад СНТ: історичного факультету – Г. Б. Вонсович, філологічного – А. М. Попик, фізико-математичного – О. С. Хохель, факультетів фізичного виховання – Л. В. Андросова, підготовки вчителів початкових класів – Є. М. Нечитайло¹²³⁶.

Основними формами роботи СНТ були наукові студентські гуртки, індивідуальна робота науково-педагогічних працівників зі студентами, які виявляли схильність до наукових досліджень, тематичні семінари, виконання лабораторних, курсових і дипломних робіт за планом науково-дослідної роботи кафедр¹²³⁷.

На I-II курсах усіх факультетів основною формою залучення студентів до наукової творчості було впровадження

¹²³³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 92, арк. 83.

¹²³⁴ Там само, оп. 11, спр. 9, арк. 143; ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 133.

¹²³⁵ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 316, арк. 121.

¹²³⁶ Там само, спр. 354, арк. 126-127.

¹²³⁷ Там само, спр. 275, арк. 60; Навчаємось. *Радянський студент*. 1967. 14 вересня. №26 (532). С. 1.

елементів досліджень в освітній процес. Їх залучали до пошукової роботи в наукових гуртках. Першокурсники, вивчаючи дисципліну «Вступ до спеціальності», слухали лекції «Основи бібліографії, методика пошуку інформації», «Робота з літературними та історичними джерелами», «Науково-дослідна робота студентів» тощо¹²³⁸. На III-IV курсах основною формою організації наукових досліджень були проблемні групи (у кількості від 5 до 10 осіб), створені на всіх кафедрах, керівниками яких були провідні науково-педагогічні працівники¹²³⁹.

З-поміж основних форм роботи студентів у наукових гуртках – написання рефератів, підготовка доповідей, складання анотацій, розв’язування конкретних задач, проведення експериментів, виготовлення наочних посібників, організація й проведення тематичних та ювілейних конференцій, вечорів, випуск стінгазет тощо. На початку кожного навчального року на всіх факультетах у курсі «Вступ до спеціальності» читали лекції про основи наукових досліджень. На першому засіданні гуртків їх керівники презентували лекції з методики наукових досліджень відповідно до профілю гуртка. Двічі на місяць науково-дослідну роботу студентів планували в розкладі занять як обов’язкову форму роботи. Елементи навчально-дослідної роботи використовували в процесі виконання лабораторних робіт на фізико-математичному факультеті й факультетах фізичного виховання, підготовки вчителів молодших класів, у написанні курсових робіт на історичному і філологічному факультетах. Найбільш широко елементи наукових досліджень впроваджували в освітній процес під час написання дипломних робіт. Елементи наукових досліджень широко впроваджували на виробничих і педагогічних практиках. З цією метою студенти одержували спеціальні завдання напередодні практики,

¹²³⁸ Баженов Л. Різними формами і методами. *Радянський студент*. 1976. 11 березня. №8 (838). С. 2.

¹²³⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 354, арк. 133.

виконували реферати, які враховувалися під час захисту практики¹²⁴⁰.

У 1966-1967 н.р. в інституті працювали 19 гуртків, які об'єднували 510 студентів¹²⁴¹, у 1967 р. – відповідно 22 і 551¹²⁴². У 1968 р. було 23 гуртки (536 студентів). Зокрема, заняття в гуртку історії КПРС відвідували 18 студентів (керівник – А. Ф. Суровий), наукового комунізму – 32 (О. С. Маруняк), філософії та наукового атеїзму – 12 (А. А. Грицюк), політекономії – 14 (С. М. Давидчук), педагогіки – 35 (Л. С. Нечипоренко), психології – 15 (А. С. Хоптяр), історії – 28 (П. Ф. Щербина), археології – 16 (І. С. Винокур), методики викладання історії в школі – 45 (Б. М. Кушнір), російської мови – 24 (С. Є. Вайнтриб), української мови – 30 (К. С. Заблоцька), російської літератури – 32 (Є. М. Черницький), української літератури – 26 (М. М. Хмелінський), загальної фізики – 29 (В. П. Житкевич), теоретичної фізики – 26 (Л. О. Манакін), математики – 20 (В. П. Россо), хіміко-біологічний – 25 (Н. Г. Литовченко), гімнастики – 25 (А. Д. Босенко), легкої атлетики – 29 (В. О. Жабенко), методики викладання української та російської мов – 26 (Ф. Я. Серета), методики викладання арифметики – 14 (І. В. С'єдугін), методики викладання природознавства – 15 (М. С. Кутузова)¹²⁴³.

У 1969 р. працювали 24 наукові студентські гуртки, які об'єднували понад 500 осіб¹²⁴⁴, у 1972 р. – відповідно 27 і 717 (42% від загальної кількості студентів денної форми навчання)¹²⁴⁵, у 1973 р. – 29 і 923 (51%), у 1974 р. – відповідно 45 і 1314 (70%). у 1975 р. – 49 і 1584 (80,6%)¹²⁴⁶. У 1975 р. один із гуртків очолював ректор. Він керував гуртком методики

¹²⁴⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 275, арк. 61.

¹²⁴¹ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 68.

¹²⁴² Там само, спр. 69, арк. 41-43; спр. 87, арк. 12; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 76.

¹²⁴³ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 89, арк. 62.

¹²⁴⁴ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 120.

¹²⁴⁵ Там само, спр. 74, арк. 114.

¹²⁴⁶ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 275, арк. 55; спр. 316, арк. 112, 121.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

фізики і шкільного фізичного експерименту. Гуртки працювали на таких кафедрах:

- кафедра історії КПРС і політекономії – гуртки: історії КПРС і політекономії (об'єднував 35 студентів; керівник – А. П. Гавришук); політекономії (30 студентів; О. С. Ліпінський);

- кафедра філософії і наукового комунізму – гуртки: наукового комунізму і філософії (38 студентів; Є. М. Великий); наукового атеїзму (36 студентів; А. А. Грицюк);

- кафедра педагогіки і психології – педагогічний гурток (42 студенти; І. Ю. Гнатенко);

- кафедра іноземних мов – гурток технічного перекладу (127 студентів; Н. Є. Захарова, С. С. Казар'янець, Т. П. Єлисеєва, А. Л. Казимиров, Е. Й. Розенштейн);

Заняття наукового гуртка музично-педагогічного факультету (керівник – В. С. Васильєв). 1970 р.

- кафедра історії СРСР та УРСР – гуртки: історії СРСР радянського періоду (41 студент; М. Ф. Довгань); історії СРСР дожовтневого періоду (25 студентів; Ю. М. Тарасов), історії УРСР (35 студентів; О. Д. Степенко); генезис капіталізму і буржуазні реформи у другій половині XIX століття в Росії (23 студенти; П. Ф. Щербина), археології СРСР (13 студентів; І. С. Винокур), методики викладання історії (60 студентів; Б. М. Кушнір);

- кафедра загальної історії – гуртки: загальної історії для І-ІІ курсів (27 студентів; Л. В. Баженов); загальної історії для ІІІ-

IV курсів (33 студенти; М. Г. Кукурудзяк); проблеми нової історії (31 студент; Л. А. Коваленко); проблеми новітньої історії країн Європи і Америки (31 студент; А. О. Копилов); проблеми нової та новітньої історії країн Азії та Африки (22 студенти; В. С. Степанков);

- кафедра української мови – гуртки: сучасної української мови (12 студентів, П. Є. Ткачук); культури мови (25 студентів; Н. Я. Грипас); методики викладання української мови (29 студентів; О. О. Чехівський); української діалектології (30 студентів; К. С. Баценко);

- кафедра української літератури – гуртки: української радянської літератури (38 студентів; П. І. Свідер); методики української літератури (18 студентів; Є. І. Сохацька); теорії літератури та літературної критики (10 студентів; М. А. Скорський); дожовтневої української літератури (24 студенти; С. І. Білецький);

- кафедра російської мови – гуртки: методики викладання російської мови (20 студентів; Г. Л. Лебедик); сучасної російської мови (30 студентів; С. Є. Вайнтруб); лінгвістичний гурток (29 студентів; Б. В. Хричиков);

- кафедра російської та зарубіжної літератур – гуртки: російської літератури XIX століття (27 студентів; С. Д. Абрамович); теорії літератури і літературної критики (31 студент; Г. М. Красвська); методики викладання російської літератури (27 студентів; І. П. Черно); історії російської літератури, фольклору, давньої літератури, літератури XVIII століття (30 студентів; В. І. Тищенко); історії зарубіжної літератури (27 студентів; О. М. Рокаш, В. А. Лебедев);

- кафедра математики – гуртки: цікавої математики (17 студентів; В. П. Россо); методики викладання математики (45 студентів; М. А. Дудар); математичного програмування (35 студентів; В. О. Гнатюк); теорії операторів (21 студент; В. І. Годич);

- кафедра фізики – гуртки: фізики (53 студенти; В. П. Житкевич);

- кафедра технічних дисциплін і методики фізики, шкільного фізичного експерименту – гуртки: методики фізики (31 студент; І. В. Івах, К. О. Добровольський);

- кафедра спорту і спортивних ігор – гуртки: легкої атлетики (73 студенти; В. О. Жабенко, Б. О. Одинцов, Д. С. Солопан, Г. П. Дубенюк, В. Я. Бабій, І. О. Кирилов, І. І. Чупрін, В. О. Нечаєв, В. І. Мінькова, М. М. Ковальчук); спортивних ігор (28 студентів; Т. А. Сапешко);

- кафедра теорії і методики фізичного виховання – гуртки: гімнастики (22 студенти; А. Д. Босенко); теоретичних основ фізичного виховання (25 студентів; В. І. Трошенко);

- кафедра анатомії та фізіології людини – гуртки: біохімічний (25 студентів; Н. Г. Литовченко, Ю. Б. Кривогорський); гігієни (21 студент; Ю. Б. Кривогорський); анатомії (28 студентів; Г. В. Янчик);

- кафедра педагогіки і методики початкової освіти – гуртки: біологічний (42 студенти; З. Є. Запорожан); психологічний (40 студентів; М. Д. Цвіянович);

- кафедра музики і співів – гуртки: музикознавства та методики вивчення музики (20 студентів; В. О. Щербатко)¹²⁴⁷.

У 1976-1977 н.р. функціонувало 37 наукових гуртків і 53 проблемні групи, які охопили 1486 студентів¹²⁴⁸.

Найбільші гуртків було на філологічному та історичному факультетах. Наприклад, у 1975 р. на історичному і філологічному факультетах було по 16 гуртків, фізико-математичному – 6, факультеті фізичного виховання – 7, підготовки вчителів початкових класів – 3¹²⁴⁹.

Гуртківці збиралися на свої засідання. Наприклад, упродовж 1966-1967 н.р. загалом відбулося 133 засідання гуртків, на яких заслухали близько 400 доповідей і повідомлень. Окремі члени гуртків за рік підготували по дві доповіді й взяли участь у підсумковій студентській науковій конференції. Найактивніше працювали гуртки археології, історії, російської

¹²⁴⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 275, арк. 56-60.

¹²⁴⁸ Там само, спр. 318, арк. 118.

¹²⁴⁹ Там само, спр. 268, арк. 282-285.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

мови, російської літератури, хіміко-біологічний. Роботи гуртківців I-II курсів були реферативними, а тому еталоном для них була зорієнтованість на творчі реферати, застосовували перші елементи експериментальних спостережень. Наукові роботи студентів старших курсів переважно були науковими повідомленнями чи науковими статтями. Водночас не всі студенти активно працювали: близько 25% гуртківців були пасивними¹²⁵⁰.

Доцент І. С. Винокур проводить засідання археологічного гуртка. 1976 р.

У 1967 р. проведено майже 200 засідань гуртків, на яких розглянули 390 студентських доповідей і повідомлень. Значне місце в тематиці студентських робіт посідали різні аспекти методичних питань, вивчення й узагальнення досвіду шкіл області. Зокрема, на кафедрі історії працював гурток методики викладання історії в школі, на факультеті педагогіки і методики початкової освіти три студентські гуртки мали методичне спрямування. Літературознавець М. М. Хмелінський опрацьовував із гуртківцями питання майстерності викладання літератури в школі. Гурток педагогіки вивчав практику роботи Новоселицької СШ щодо військово-патріотичного виховання учнів. Гурток анатомії і фізіологія людини провів вечори в

¹²⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 69-70.

Маківській СШ та Дунаєвецькій СШ №1 з теми «Розвиток хімічної науки за роки радянської влади», а в Маківській середній школі ще й «Бородін – хімік і композитор»¹²⁵¹. Таку ж роботу гуртки здійснювали й у наступні роки.

Кафедри залучали студентів до експериментальної роботи. Наприклад, у 1966-1967 н.р. кафедра іноземних мов створила 10 груп студентів, які почали проводити вивчення усної мови в дитячих садках міста на основі спостережень. Їм вдалося зібрати оригінальний методичний і психологічний матеріал, який оприлюднено в доповідях «Навчання дітей-дошкільників іноземній мові» (студент З. Криштун), «Психологія засвоєння іноземної мови дошкільниками» (студент Є. Войтенко). Спостерігався посилений інтерес молоді до експериментальної роботи, де вони могли проявити ініціативу й вподобання. Прикладом цього була участь студентів у археологічних експедиціях і спостереженнях, діалектологічна експедиція, фізичні експерименти тощо¹²⁵². На засіданні ради інституту 24 вересня 1970 р. йшлося про те, що «найбільше експериментальними роботами представлено факультет фізичного виховання. Особливо важливим, чого немає на жодному факультеті, є те, що майже всі зусилля студентів-науковців були направлені на вивчення проблеми фізичних навантажень, причому ця проблема вивчається як у фізіологічному, так і динамічному аспекті»¹²⁵³. На факультеті підготовки вчителів початкових класів створено проблемну групу, члени якої під керівництвом декана В. Г. Кузя працювали над питанням формування особистості дитини в комплексі «Школа – дитячий садок». У Кам'янець-Подільській СШ №12 постійно діяла науково-методична група, до якої, крім завідувача кафедри педагогіки і методики початкового навчання Н. Я. Грипас, входили вчителі школи, студенти з проблемної групи. Упродовж декількох років група розробляла унаочнення

¹²⁵¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 69, арк. 43.

¹²⁵² Там само, спр. 39, арк. 70.

¹²⁵³ Там само, оп. 11, спр. 9, арк. 148.

для уроків української мови¹²⁵⁴. У 1977 р. у дослідженні «Моральне стимулювання трудової діяльності як закономірності розвитку суспільства» разом з доцентом К. С. Константиновим брали участь студенти-історики Л. Беднарський, В. Мудрик, В. Горобець та студентка фізико-математичного факультету Майстрич¹²⁵⁵. Частина молоді працювала в складі студентського конструкторського бюро¹²⁵⁶.

Тематика студентських наукових робіт переважно мала зв'язок із науковими інтересами кафедр інституту. Більшість із них – результат експериментальних, соціологічних і етнографічних досліджень, а також обробки матеріалів експедицій (археологічної, діалектологічної, фольклорної) і архівних джерел.

На фізико-математичному факультеті, зокрема в галузі експериментальних досліджень, успішно працювали доценти Л. О. Манакін і В. П. Житкевич, старші викладачі Ф. Г. Кравченко та О. І. Дорохов. У звіті кафедри фізики визначено, що до розроблення конкретних тем залучали до 12 студентів. На кафедрі історії до опрацювання окремих фрагментів історіографії залучали студентів професор Л. А. Коваленко, доценти П. Ф. Лаптін, О. Д. Степенко; доцент І. С. Винокур – до опрацювання археологічної тематики. Студентам-історикам прищеплювали навички роботи в архівах. Доцент Н. Г. Литовченко заохочувала студентів до опрацювання тем із вивчення впливу м'язового навантаження на обмін речовин в організмі людини. Спонукали студентів до своєї наукової роботи й мовознавці: доктор філологічних наук М. Я. Бріцин доручав студентам опрацьовувати теми з історії давньоруської юридичної термінології, а доцент К. С. Босенко, яка працювала над вивченням мовних діалектів Хмельниччини, досить широко залучала студентів до збирання діалектного матеріалу¹²⁵⁷.

¹²⁵⁴ Каньоса П. С. Педагогічний факультет. С. 20-22.

¹²⁵⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 354, арк. 136.

¹²⁵⁶ Там само, спр. 9, арк. 149.

¹²⁵⁷ Там само, оп. 10, спр. 69, арк. 46-47.

Ректор сприяв науковому пошуку студентів. Щодо цього професор О. М. Завальнюк згадує: «У вересні 1970 р. кілька третьокурсників історичного факультету письмово звернулися до Івана Вікторовича з проханням офіційно дозволити пропустити упродовж 10 днів навчальний процес, щоб відбути до Києва для роботи у бібліотеці Академії наук. Був сумнів, чи наважиться інститутський посадовець найвищого рангу, який строго стежив за трудовою дисципліною і безумовним виконанням навчального плану, піти на порушення писаних правил. На наше щастя, ректор виявився зовсім не зашореним чиновником, який строго дотримувався різного роду міністерських циркулярів, і підписав чотири заяви. Радості не було меж – негайно поїхали до столиці по матеріали до дипломних робіт! Після повернення з цього наукового «відрядження» ректор подарував нам ще одну велику приємність – щоб якось компенсувати витрати на дорогу та проживання у Києві, він звернувся до профкому інституту з пропозицією надати нам на 10 днів талони та безкоштовні обіди в інститутській їдальні. Завдяки цьому наші гаманці відчули певне полегшення»¹²⁵⁸.

Щорічно відбувалися звітні наукові конференції, на яких традиційно зі вступним словом виступав ректор. 22-24 березня 1967 р. проведено звітну конференцію членів СНТ інституту, на якій працювали секції соціально-економічних наук, історії, педагогіки та психології, літературознавства, мовознавства, фізико-математичних наук, анатомії та фізіології людини, фізичного виховання, педагогіки та методики початкового навчання. Всього заслухано 94 доповідей та повідомлень¹²⁵⁹. У 1968 р. виголошено 120 доповідей¹²⁶⁰, у 1969 р. –

¹²⁵⁸ Завальнюк О. Івах очима студента, колеги і керівника. *Подільнин*. 2018. 9 лютого.

¹²⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 71; спр. 69, арк. 45.

¹²⁶⁰ Там само, спр. 71, арк. 89; спр. 89, арк. 59, 62; ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 165; НСТ – шлях в науку. *Радянський студент*. 1968. 14 березня. №10 (553). С. 1.

104¹²⁶¹, у 1970 р. – 135¹²⁶². У квітні 1975 р. 250 доповідачів працювали в 16 секціях, у 1976 р. – відповідно 280 і 18¹²⁶³.

Студенти були учасниками всесоюзних і міжвишівських наукових конференцій. У лютому 1967 р. у XIII всесоюзній археологічній конференції студентів та аспірантів у Московському державному університеті брали участь С. Нізевич та В. Стороженко, доповіді яких відзначили організаторами¹²⁶⁴. У 1967-1968 н.р. Л. Баженов взяв участь у IV міжвузівській конференції істориків-славістів у Мінську. Його доповідь «Польське повстання 1830-31 рр. на Правобережній Україні» викликала інтерес у колах спеціалістів і була оцінена позитивно¹²⁶⁵.

У 1968-1969 н.р. на міжвузівській науковій студентській конференції з фізико-математичних наук представили чотири доповіді студентів педінституту (відбулася у Києві), з мови і літератури – 4 (Вінниця), суспільних наук – у Луганську – 4, у Харкові – 3 доповіді, з педагогіки – 1 (Одеса)¹²⁶⁶. У наступному навчальному році республіканські студентські конференції з фізики і математики відбулися у Києві (студенти інституту виголосили 5 доповідей), з філології – у Вінниці (4 доповіді), з суспільних наук – в Умані (2 доповіді), з педагогіки – в Одесі (1 доповідь), з історії – у Львові (2 доповіді). Тоді ж студенти були учасниками всесоюзної археологічної студентської

¹²⁶¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 92, арк. 84; спр. 126, арк. 65, 70; Оп. 11, спр. 9, арк. 21; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1968-1969 н.р., арк. 83.

¹²⁶² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 144; Наукова студентська конференція. *Радянський студент*. 1970. 16 квітня. №11 (628). С. 1.

¹²⁶³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 275, арк. 65.

¹²⁶⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 70.

¹²⁶⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 91; спр. 89, арк. 64.

¹²⁶⁶ Там само, спр. 92, арк. 84-85.

конференції в Харкові (про доповіді учасників з КПДП йшлося на сторінках «Українського історичного журналу») ¹²⁶⁷.

У березні 1975 р. студенти О. Журко, В. Мегей, В. Собчук взяли участь у регіональній міжвузівській науковій студентській археологічній конференції в місті Кишинів. Їх доповіді відзначили грамотами. Учасниками міжвишівських студентських наукових конференцій були студенти А. Цвігун, І. Мазурик (Чернівці, квітень 1975 р.), В. Марієчко, В. Романюк (Вінниця, березень 1975 р.), В. Савельєв, В. Бідун, Т. Коник, Л. Борчук (Вінниця, грудень 1975 р.) ¹²⁶⁸.

Студенти брали участь в інститутських конкурсах на кращу наукову роботу. Роботи переможців надсилали на республіканський і всесоюзний огляди-конкурси. У 1967 р. на перший тур всесоюзного конкурсу на кращу наукову студентську роботу із суспільних наук було подано 80 студентських доповідей. Комісія відібрала 18 кращих й рекомендувала для інститутської підсумкової конференції. На обласному огляді студентських робіт відзначено роботи студентів В. Іванюка («Історія заводу «Мотор») (керівник М. Ф. Александра), О. Наумця («Участь болгарської молоді у повстанні 9 вересня 1944 року») (керівник А. О. Копилов). Наукову розвідку В. Іванюка надіслали на республіканський огляд ¹²⁶⁹. Вона була з-поміж переможців цього конкурсу. У 1970 р. Ю. Блажевич також був переможцем конкурсу (тема роботи «Теорія конвергенції – наступальна зброя імперіалізму») ¹²⁷⁰, а у 1972 р. диплом першого ступеня здобув О. Завальнюк за роботу «Колокол» Герцена і буржуазні реформи 60-х років у Росії» ¹²⁷¹. У 1973 р. із робіт, надісланих на

¹²⁶⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 145.

¹²⁶⁸ Там само, спр. 275, арк. 63.

¹²⁶⁹ Там само, оп. 10, спр. 69, арк. 43-44; спр. 87, арк. 13; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 76.

¹²⁷⁰ Кулінський М. Підсумки всесоюзного конкурсу. *Радянський студент*. 1971. 21 січня. №2 (653). С. 2.

¹²⁷¹ Досліджуючи духовні скарби України. До 60-річчя від дня народження і 35-річчя науково-педагогічної діяльності професора

республіканський конкурс, чотири відзначено дипломами I-III ступенів¹²⁷².

Із середини 60-х рр. почали проводити республіканські конкурси з природничих, технічних та гуманітарних наук. У 1975 р. на конкурс із Кам'янець-Подільського педінституту подали 61 роботу (у 1974 році – 10). З них на кафедрі історії СРСР та УРСР підготовлено 14 робіт, загальної історії – 9, української мови – 6, української літератури – 6, російської мови – 6, російської літератури – 4, педагогіки і психології – 5, математики – 1, фізики – 2, спорту і спортивних ігор – 2, теорії і методики фізичного виховання – 2, анатомії фізіології – 2, музики – 2¹²⁷³. Роботу студента фізико-математичного факультету Якобчука відзначено дипломом III ступеня і рекомендовано на всесоюзний конкурс¹²⁷⁴. Переможцями та призерами всесоюзного й республіканського турів були С. Сірий (1973 р. – робота «Суспільна і наукова діяльність угорського яacobінця Іgnатія Мартинoвича у Львові»)¹²⁷⁵, Т. Баєва (1976 р.), Л. Печенога (1976 р.)¹²⁷⁶.

У 1975 р. студенти інституту взяли активну участь у всесоюзній олімпіаді «Студент і науково-технічний прогрес». Понад 1600 студентів були учасниками інститутського туру, а 318 студентів захищали честь інституту на першому етапі республіканську туру, четверо з них представляли інститут у другому етапі¹²⁷⁷.

Тоді ж з'явилися перші студентські статті. Загалом, у 1969-1971 рр. їх налічувалось 5¹²⁷⁸.

О.М. Завальнюка /[уклад.: О.Б. Комарницький]. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. С. 13.

¹²⁷² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 119.

¹²⁷³ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 275, арк. 61.

¹²⁷⁴ Там само, спр. 316, арк. 124.

¹²⁷⁵ Дипломант. *Радянський студент*. 1973. 15 листопада. №32 (752). С. 1.

¹²⁷⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 354, арк. 135.

¹²⁷⁷ Там само, спр. 275, арк. 65.

¹²⁷⁸ Цифри і факти. *Радянський студент*. 1972. 25 травня. №19 (703). С. 2.

Питання науково-дослідної роботи повсякчас розглядали на засіданнях ученої ради, у їхньому обговоренні брав участь і ректор. Зокрема, 22 березня 1973 р. він звернув увагу на те, що «рівень наукових досліджень у нас з кожним роком підвищується. Але потрібно вимагати від кандидатів наук планування докторських дисертацій... До підготовки студентських робіт треба віднестися з усією відповідальністю і провести цю роботу на належному рівні»¹²⁷⁹. Наступного року, розробляючи перспективне планування до 1990 р., Івах вніс такі пропозиції: «Продумати і запропонувати тематику досліджень молодим науково-педагогічним працівникам. При підборі кадрів, комплектуванні кафедр особливу увагу звертати на наукову роботу...»¹²⁸⁰.

3.4. Ідейно-політична й культурно-масова робота

В інституті пропагували компартійну ідеологію. Ідейно-виховна робота передбачала ідейно-політичне, інтернаціональне, професійно-педагогічне, трудове, етичне, естетичне, військово-патріотичне та фізичне виховання студентів. У звіті інституту за 1975-1976 н.р. зазначено: «Усі форми ідейно-виховної роботи, спрямовані на формування у студентів комуністичного світогляду, ідейної зрілості комуністичних переконань, уміння аналізувати явище суспільного життя з марксистсько-ленінських позицій, непримиренності до проявів буржуазної ідеології, уміння протистояти чужим впливам, виховання радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, свідомого ставлення до навчання, високої трудової дисципліни, громадської активності, нетерпиме ставлення до порушників громадського порядку, відданості революційним, бойовим і

¹²⁷⁹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №4... від 20 березня 1973 р.

¹²⁸⁰ Там само. Протокол №3... від 21 березня 1974 р.

трудоми традиціями радянського народу, справі Комуністичної партії»¹²⁸¹.

Певну увагу приділяли політичному навчанню науково-педагогічних працівників і адміністративно-технічного персоналу. Наприкінці 60-х рр. щомісячно працювали 5 теоретичних семінарів з різних питань «марксистсько-ленінської теорії», на яких викладачі виступали з доповідями й повідомленнями, присвяченими вивченню матеріалів партз'їздів і рішень пленумів ЦК КПРС. Адміністративно-технічний персонал «підвищував свій ідейно-теоретичний рівень» у 4 гуртках поточної політики¹²⁸². У 70-х рр. кількість теоретичних семінарів зростає спочатку до 7, а згодом – до 8, водночас гуртків поточної політики було три¹²⁸³.

Проводили відкриті партійні, комсомольські й профспілкові збори, у проведенні яких брали участь парторги, завідувачі кафедр, викладачі, прикріплені до академгруп. На зборах обговорювали питання успішності, трудової дисципліни, громадсько-політичної практики, виконання громадських доручень, побуту студентів тощо. Питання грубого порушення студентам трудової дисципліни, планування конкретних заходів поліпшення виховної роботи в групах розглядали на засіданнях комсомольських і профспілкових бюро факультетів. Систематично організовували семінари з комсомольським і профспілковим активом, старостами академгруп, членами студкому¹²⁸⁴.

Складником ідеологічного впливу на студентську молодь були «ленінські заліки». Кожний студент розробляв особистий комплексний план під девізом «Вчимося комунізму, будуємо комунізм» (1971-1972 н.р.)¹²⁸⁵, «Рішення XXV з'їзду – в життя» (1975-1976 н.р.). На основі особистих комплексних планів у

¹²⁸¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 25.

¹²⁸² Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 76; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 65, спр. 70, арк. 149

¹²⁸³ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 127; спр. 76, арк. 122; спр. 83, арк. 94.

¹²⁸⁴ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 86-87.

¹²⁸⁵ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 45-46.

кожній групі укладали групові зобов'язання. Для керівництва заліком при факультетських первинних комсомольських організаціях створювали комісії, до складу яких входили партійні й комсомольські активісти, викладачі, прикріплені до академгруп, викладачі суспільних наук, представники адміністрації, ветерани партії та комсомолу. Під час «ленінського заліку» проводили різноманітні заходи: зустрічі з ветеранами партії та комсомолу, делегатами партійних і комсомольських з'їздів, передовиками виробництва, провідними вченими; ленінські уроки; форуми відмінників; виступи лекторських груп на підприємствах та в закладх освіти міста для пропаганди рішень партз'їздів; вечори інтернаціональної дружби, запитань і відповідей; усні журнали; огляд художньої самодіяльності; спортивно-масові свята; суботники й недільники тощо¹²⁸⁶. Студентів зобов'язували для громадської атестації конспектувати (занотувати «у свою залікову книжку») праці В. І. Леніна, який у радянській історіографії та комуністичній пропаганді йменувався «вождем світового пролетаріату» та «основоположником ленінізму»: «Завдання Спілок молоді», «Чергові завдання радянської влади», «Про соціалістичне змагання», «Імперіалізм як вища стадія капіталізму», «Матеріалізм і емпіріокритицизм»¹²⁸⁷. Залік проводили в три тури. Наприклад, у 1970 р. за результати змагання академгруп перші місця посіли 21 група історичного факультету (комсорг О. Завальнюк), 32 група історичного факультету (комсорг Т. Ткаченко), 41 група фізматфакультету (комсорг Г. Матківська)¹²⁸⁸.

У 1973-1974 н.р. введено громадсько-політичну практику, що повинна була слугувати підвищенню громадської активності студентів-педагогів, які в найближчій перспективі мали розповідати й укорінювати в маси учнівства, міські й сільські

¹²⁸⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 88-89; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р, арк. 123-124.

¹²⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 10.

¹²⁸⁸ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 136.

громади наріжні ідеї тогочасного тоталітарного радянського суспільства. У процесі практики студенти набували комплексу знань, умінь і навичок пропагандиста, лектора-агітатора, а також організатора колективу й вихователя¹²⁸⁹. Практику проводили відповідно до «Положення про громадсько-політичну практику студентів вищих учбових закладів». Керували практикою інститутська та факультетські комісії. Плани роботи складали на навчальний рік. Вони передбачали теоретичні й практичні завдання для кожного курсу з урахуванням виконаних завдань за попередні роки (написання реферату на загальнополітичну тему, виступ із рефератом, участь у громадській роботі, художній самодіяльності, наукових студентських гуртках тощо). Викладачі, прикріплені до академгруп, визначали індивідуальні завдання для кожного студента. Першокурсники писали реферати з історії КПРС, проводили бесіди в академгрупах, готували і проводили політінформації, виконували громадські доручення. Студенти II курсу готували реферати з «марксистсько-ленінської» філософії, доповіді, з якими виступали на науковій конференції. Студенти III-IV курсів, крім написання рефератів та інших громадських завдань, одержали індивідуальні завдання на час проходження педпрактики, що переважно склалися з пропаганди матеріалів XXV з'їзду КПРС. Під час проведення практики студенти виступали з лекціями перед учнями, батьками, колгоспниками, проводили політінформації, бесіди на політичні теми, організовували вечори, зустрічі, ранки, проводили екскурсії тощо. З учнями проведено понад 1000 бесід про внутрішню і зовнішню політику КПРС, міжнародне становище, про право на освіту, працю, відпочинок. Під час виборчого процесу студенти виконували обов'язки агітаторів¹²⁹⁰.

Студенти вивчали матеріали партійних з'їздів. У 1971 р. в усіх академгрупах науково-педагогічні працівники кафедри

¹²⁸⁹ Громадсько-політична практика. Завдання і принципи громадсько-політичної практики студентів. *Радянський студент*. 1974. 17 січня. №4 (759). С. 1.

¹²⁹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 89-91.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

марксизму-ленінізму прочитали лекції, проводили семінарські заняття за матеріалами XXIV з'їзду КПРС і XXIV з'їзду КПУ. Матеріали з'їздів вивчалися також на політінформаціях, теоретичних семінарах партійної освіти, у комсомольських групах. У квітні 1971 р. в інституті організували науково-теоретичну конференцію студентів і науково-педагогічних працівників за матеріалами з'їздів. У інститутській газеті «Радянський студент» ввели окрему рубрику з пропаганди рішень з'їздів¹²⁹¹. У 1976 р. вивчали матеріали XXV з'їзду КПРС. Зокрема, на кафедрах суспільних наук працювали постійні консультпункти, проводили індивідуальні та групові консультації. Матеріали з'їздів внесено до робочих планів науково-педагогічних працівників, включено у відповідні теми до курсів історії КПРС, філософії, політекономії, наукового комунізму, історії та інших дисциплін, змінено тематику курсових, дипломних, наукових робіт студентів. У гуртожитках провели вечори запитань і відповідей з теми «Рішення XXIV з'їзду КПРС виконані», «Плани партії – плани народу»¹²⁹².

Доцент К.С.Константинов проводить бесіду з проекту директив XXIV з'їзду КПРС. 1970 р.

Періодично відбувалися мітинги, присвячені початку чергового з'їзду КПРС, на яких поряд з науково-педагогічним працівниками виступали й студенти. Зокрема, 24 лютого 1976 р. студенти С. Ганущак і Л. Бойко від імені студентства в душі того

¹²⁹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 116.

¹²⁹² Там само, спр. 83, арк. 96.

часу «схвалили внутрішню і зовнішню політику КПРС, висловили щире спасибі рідній Комуністичній партії і Радянському уряду за те світле і творче життя, яким ми живемо сьогодні, запевнили Центральний Комітет КПРС, що не пошкоджують сил і енергії для дальшого процвітання рідної Вітчизни, будуть йти завжди в перших рядах будівників світлого майбутнього – комунізму»¹²⁹³.

І. В. Івах, як і абсолютна більшість радянських людей, як кажуть, був «дитиною свого часу». У його доповідях на різних зібраннях наявний і ідеологічний складник. Наприклад, 7 квітня 1976 р. на засіданні вченої ради обговорювали підсумки XXV з'їзду КПРС. Серед інших виступив й ректор, який, зокрема, зазначив: «Нещодавно закінчився історичний XXV з'їзду КПРС. Підбито підсумки роботи комуністичної партії і радянського народу в IX п'ятиріччі. Накреслено нові важливі завдання дальшого руху до комунізму. З'їзд дав могутній імпульс для нових звершень. Ось чому перед кожним колективом, перед кожною радянською людиною постало завдання – визначити своє місце у втіленні в життя рішень всесоюзного партійного форуму комуністів. Воно стоїть і перед нами – викладачами, співробітниками і студентами інституту»¹²⁹⁴. Відбувалися відкриті партійні збори, на яких розглядали «Звернення ЦК КПРС до партії, до радянського народу і завдання парторганізації щодо поліпшення навчально-виховної роботи в інституті». З відповідними доповідями виступав керівник закладу¹²⁹⁵. І. В. Іваха запрошували на партійні й комсомольські збори, які проводили окремі факультети. Наприклад, у квітні 1974 р. на зборах осередку ЛКСМУ факультету фізичного виховання розглянули питання «Завдання комсомольської організації факультету у світлі рішень XXII з'їзду ЛКСМ

¹²⁹³ Луценко В. Студентське спасибі. *Радянський студент*. 1976. 26 лютого. №6 (836). С. 1.

¹²⁹⁴ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №5... від 7 квітня 1976 р.

¹²⁹⁵ Завдання партії – програма дій. *Радянський студент*. 1974. 7 лютого. №5 (760). С. 1; Мітинг в інституті. *Радянський студент*. 1975. 9 січня. №2 (793). С. 1.

України». Виступив і ректор¹²⁹⁶. В інституті організували «соціалістичні змагання». На думку керівництва, це мало активізувати навчальну та ідеологічну роботу. Вважалося, що «соцзмагання» було добровільним виявом ініціативи науково-педагогічних працівників і студентів, але насправді його організували за наказами «згори». Академгрупи змагалися за право називатися «ленінською групою», групою «імені ленінського комсомолу»¹²⁹⁷, імені Миколи Островського («Корчагінський колектив»)¹²⁹⁸, 50-річчя СРСР¹²⁹⁹ тощо. Конкурсні комісії розробляли відповідні критерії. Зокрема, у 1967 р. пріоритетними визнавалися такі напрями: «1. Кожна група – центр ідейно-виховної та культурно-масової роботи. 2. Широку дорогу студентам в науку. 3. Праця на користь суспільства – обов'язок кожного. 4. Широкий і тісний зв'язок груп з піонерськими дружинами шкіл міста. 5. Інтернаціональні зв'язки. 6. Естафета традицій групи. 7. Зміцнення дружби групи з підприємствами міста – твій обов'язок. 8. Спортивно-масова робота. 9. Оборона країна – священний обов'язок кожного студента»¹³⁰⁰. Організувалися міжвишівські змагання. Наприклад, у 1976-1977 н.р. «соцзмагання» розгорнулося між студентами I курсу факультету підготовки вчителів початкових класів педінституту і курсантами I курсу військового училища, II курсу факультету механізації сільськогосподарського інституту. Дві групи IV курсу фізико-математичного факультету уклали договори про змагання на кращу організацію громадсько-політичної роботи з академгрупами Хмельницького

¹²⁹⁶ Рішення з'їзду – в життя. *Радянський студент*. 1974. 11 квітня. №13 (768). С. 1.

¹²⁹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 81; спр. 70, арк. 174; Умови змагання. *Радянський студент*. 1967. 14 грудня. №36 (542). С. 1.

¹²⁹⁸ Умови змагання на право називатися «Корчагінським колективом». *Радянський студент*. 1974. 6 червня. №19-20 (274-275). С. 2.

¹²⁹⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 45; Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 74, арк. 109

¹³⁰⁰ Умови змагання. *Радянський студент*. 1967. 14 грудня. №36 (542). С. 1.

інституту побутового обслуговування та Чернівецького медичного інституту. «Соціалістичні зобов'язання», їхній перебіг та результати висвітлювали на сторінках інститутської багатотиражки «Радянський студент»¹³⁰¹.

Науково-педагогічних працівників інституту (членів товариства «Знання») зобов'язували читати для населення лекції та доповіді. Вони виїжджали у Кам'янець-Подільський, Віньковецький, Дунаєвецький, Хмельницький, Ярмолинецький, Новоушицький райони Хмельницької області, де, зокрема, у 1967-1968 н.р. прочитали колгоспникам і робітникам понад 900 лекцій і доповідей¹³⁰², у 1970-1971 н.р. – 3160¹³⁰³. У 1974 р. товариство «Знання» охоплювало всіх науково-педагогічних працівників інституту і нараховувало 174 особи. Вони прочитали в 1973 р. 1981 лекцію¹³⁰⁴, у перших трьох кварталах 1975 р. – відповідно 177 і 1693¹³⁰⁵, у 1976 р. – 181 і 2160¹³⁰⁶.

До цієї роботи залучали і студентів. У 1968-1969 н.р.

Під час святкування річниці створення ВЛКСМ

працювала студентська лекторська група, яку очолював викладач А. П. Гавришук. Студенти-лектори виступали на підприємствах і в закладах міста¹³⁰⁷. У 1969 р. вони прочитали для населення міста й області понад 240 лекцій¹³⁰⁸, у 1973-1974 н.р. – 627¹³⁰⁹. У 1971 р. під час зимових канікул комітет

¹³⁰¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 106.

¹³⁰² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 97.

¹³⁰³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 56.

¹³⁰⁴ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 76, арк. 125.

¹³⁰⁵ Там само, спр. 80, арк. 86.

¹³⁰⁶ Там само, спр. 83, арк. 97.

¹³⁰⁷ Там само, спр. 70, арк. 151.

¹³⁰⁸ Там само, спр. 71, арк. 99.

¹³⁰⁹ Там само, спр. 76, арк. 155.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

комсомолу провів десятиденний агітпохід селами області, у якому взяли участь понад 50 студентів. За час походу вони прочитали 180 лекцій і дали 8 шефських концертів¹³¹⁰.

Партбюро інституту створило 5 постійних агітпунктів на підприємствах міста, де, зокрема, у 1971 р. виступали студенти – слухачі дворічної школи молодого лектора (80 осіб), дворічної школи молодого лектора-атеїста (60 осіб), школи молодого комуніста (58 осіб)¹³¹¹.

Серед комсомольського активу педінституту

У 1971-1972 н.р. комітет комсомолу створив постійну групу студентів із написання історії піонерської організації Кам'янець-Подільського, а також проспекту про визначні місця й пам'ятки міста. У серпні 1972 р. цю роботу на республіканську огляді, який відбувався у Харкові, нагороджено дипломом I ступеня, а міська організація ЛКСМУ посіла перше місце в республіці¹³¹².

Традиційною формою ідеологічної роботи партії були політінформації. Їхню організацію й проведення контролювали партбюро факультетів і прикріплені науково-педагогічні працівники. Політінформації проводили у години, визначені

¹³¹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 116.

¹³¹¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 56.

¹³¹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 60, арк. 44.

партбюро й деканатами, заздалегідь оголошували тему й рекомендовану літературу. На них розглядали «актуальні питання сучасності», насамперед пов'язані зі «знаменними» датами історії СРСР, відзначенням революційних свят, проведенням партійних з'їздів і пленумів тощо («Комуністична партія України – бойовий загін КПРС (до підсумків XXV з'їзду Компартії України)», «Форум партії – форум народу (XXV з'їзд КПРС)», «Доповідь Генерального секретаря ЦК КПРС Л. І. Брежнєва «Звіт ЦК КПРС і чергові завдання партії в галузі внутрішньої і зовнішньої політики», «Основні напрями розвитку народного господарства СРСР на 1976-1980 рр.», «Молодь у боротьбі за мир і дружбу», «КПРС – керівна і спрямовуюча сила у будівництві комуністичного суспільства», «До 70-річчя з дня народження Генерального секретаря ЦК КПРС Л. І. Брежнєва», «Роль комуністичних суботників в ідейному, трудовому та моральному вихованні студентської молоді», «Проект Конституції СРСР» тощо)¹³¹³. Для участі в політінформаціях запрошували ветеранів партії (наприклад, члена КПРС з 1919 року І. Ф. Слизького), ветеранів комсомолу (П. П. Цикру, ветерана факультету, пенсіонера, який відвідав БАМ, виступив у всіх групах із лекцією про його спорудження), ветеранів Другої світової війни (професора Л. А. Коваленка, доцента Ю. М. Тарасова, підполковника запасу М. Н. Дейнеженка), колишніх партизан Кам'янець-Подільського району (С. І. Березовський), ветеранів праці (доцента П. Ф. Щербину). На політінформаціях також підбивали підсумки успішності й трудової дисципліни за тиждень¹³¹⁴.

Водночас в організації політінформацій, на думку партійців, мали місце й недоліки. У звіті про роботу партійного бюро інституту за період з 12 грудня 1967 р. до 8 грудня 1968 р. зазначено: «Не усунений ще до кінця формалізм у проведенні політінформацій. Вони іноді зводяться до читки газет, окремі студенти слабо розбираються в питаннях міжнародного і

¹³¹³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 75; оп. 11, спр. 270, арк. 93; спр. 318, арк. 116-117,

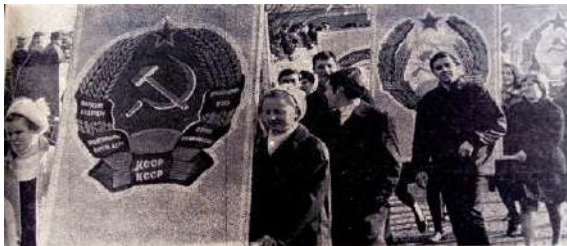
¹³¹⁴ Там само, оп. 11, спр. 208, арк. 131.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

внутрішнього життя, в літературі і мистецтві. Ця робота іноді проводиться без достатньої цілеспрямованості»¹³¹⁵.

Практикували таку форму компартійного ідеологічного виховання студентів, як політбої, що проводили не лише в академгрупах, але й між групами. У 1966-1967 н.р. на історико-філологічному факультеті провели політбої «Політика країн Заходу», «СРСР на сучасному етапі», «Сучасне міжнародне становище» тощо. Уперше на факультетах запровадили прес-конференції «За круглим столом»¹³¹⁶. Щотижнево організовували «комсомольські четверги», своєрідні дискусійні клуби (щоправда, т.зв. «дискусії» повністю контролювали партбюро і комітет комсомолу. – Авт.). Ось деякі теми «дискусій» на цих вечорах: «Методи ідеологічного впливу на молодь в країнах капіталу», «Молодь і ультраправі сили в США», «Молодь світу у боротьбі за мир» тощо. Тему визначали завчасно й щоразу брали участь від 20 до 30 осіб¹³¹⁷.

У виші відзначали державні й партійні свята: річниця Жовтневої революції, День Конституції, День радянської армії, Міжнародний жіночий день, 1 травня, День Перемоги та інші. У ці свята відбувалися урочисті збори колективу, лекції й бесіди в групах, зустрічі з цікавими людьми, загальноміські демонстрації тощо.

*Студенти
інституту на
демонстрації.
7.11.1971 р.*

Для І. В. Іваха як колишнього фронтовика знаменним був День Перемоги. На мітингах, приурочених цій події, він

¹³¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 154.

¹³¹⁶ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 75.

¹³¹⁷ Там само, спр. 7955, арк. 58; Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 118; спр. 75, арк. 123.

виступав із особливим натхненням¹³¹⁸. У 1975 р. урочисто відзначили 30-річчя Перемоги. Програма святкування була насиченою. На факультетах, в академгрупах, у гуртожитках читали лекції, проводили бесіди, вечори, зустрічі з воїнами радянської армії, учасниками війни, працівникам тилу. На всіх курсах вивчали тему «Всесвітньо-історичне значення Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні» (2 год. лекційних і 2 год. семінарських занять). Організували науково-практичну конференцію «Відображення героїки радянського народу в художній літературі про Велику Вітчизняну війну», тематичний вечір-концерт «Пісня, опалена війною», конкурс читців-декламаторів, вогник разом з учасниками війни – працівниками інституту. 8 травня перше заняття в усіх групах пройшло як урок мужності й пам'яті, на яке запросили ветеранів війни, працівників тилу – викладачів і працівників інституту. На факультетах відбулися огляди художньої самодіяльності. Організовували поїздки кращих комсомольських груп до міст-героїв Москви, Ленінграда, Києва, Бреста. Виготовляли тематичні стенди «Подвигу – 30 років», «Подвиг радянського народу», «Ніхто не забутий, ніщо не забуте». У читальних залах улаштували виставку літератури та інших матеріалів військово-патріотичної тематики. Провели суботник із упорядкування території інституту, вулиць, посадили дерева, святково оформили навчальні приміщення, гуртожитки. Організували спартакіаду інституту з різних видів спорту. Студенти I-II курсів взяли участь у міських спортивних масових виступах, присвячених Дню Перемоги, та загальному міському факельному поході молоді. Відбулися походи для перегляду хронікально-документальних і художніх фільмів про війну, випустили спецномер багатотиражки «Радянський студент», провели конкурс факультетських газет, присвячених цій даті, урочисті збори колективу інституту й святковий концерт. Колектив інституту взяв активну участь в упорядкуванні могил воїнів, які загинули в боротьбі з фашистськими загарбниками, у

¹³¹⁸ Урочисті збори. *Радянський студент*. 1975. 12 травня. №21 (812). С. 1.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

міському урочистому мітингу, а масових спортивних виступах, у міському параді ветеранів. Провели урочистий мітинг біля могили воїнів, які загинули в боях. На могилу Невідомого солдата та могили радянських воїнів поклали квіти, студенти несли почесну варту¹³¹⁹.

*Учасники святкування 30-річчя Перемоги
(у другому ряду, 6-й ліворуч – І.В.Івах). 9.05.1975 р.*

У березні 1974 р. студенти брали участь у загальноміському мітингу, присвяченому 30-річчю визволення міста, похоронах невідомого солдата, запаленні вічного вогню слави¹³²⁰.

Однією з форм політизації вищої школи було присвоєння вишам імен державних і партійних діячів. Серед них –

¹³¹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 133-136.

¹³²⁰ Там само, спр. 160, арк. 77.

Кам'янець-Подільський державний пединститут, якому 19 вересня 1968 р. Рада Міністрів УРСР, задовільнивши пропозицію Хмельницького обкому КПУ і облвиконкому, присвоїла ім'я «визначного державного, партійного і громадського діяча», колишнього наркома освіти В. П. Затонського, який народився в Кам'янці-Подільському¹³²¹. З цієї нагоди в жовтні 1968 р. в інституті відбувся мітинг, де І. В. Івах розповів про життєвий шлях діяча, про його «значний вклад в перемогу Радянської влади на Україні, в господарське і культурне будівництво республіки» відбувся мітинг, присвячений присвоєнню інституту імені В. П. Затонського. Викладач кафедри педагогіки Л. Г. Ништа говорив про діяльність Затонського як вченого і педагога. На мітингу виступили студент III курсу фізико-математичного факультету І. Луговий і другокурсниця українського відділу В. Іванченко¹³²². Крім того, було виготовлено і встановлено на навчальному корпусу історичного факультету (колишня чоловіча гімназія, де навчався В. П. Затонський) меморіальну дошку та створено музей¹³²³.

У 1971 р. відзначали 50-річний ювілей інституту. Зокрема, кафедри марксизму-ленінізму, загальної історії, історії СРСР і УРСР провели науково-теоретичну конференцію, присвячену цій події, у якій брали участь майже всі викладачі й понад 500 студентів. У заходах ректорату й партбюро було передбачено відкриття музею, написання історії комсомольської організації та коротких нарисів історії інституту. У комісіях, які були створено на виконання цих заходів, працювали 76 науково-педагогічних працівників і майже 260 студентів. Нагромадження матеріалів історії інституту, партійної та комсомольської організацій уможливило проведення науково-теоретичної

¹³²¹ Про присвоєння імені В. П. Затонського. *Радянський студент*. 1968. 3 жовтня. №29 (572). С. 1.

¹³²² Знаменна подія. *Радянський студент*. 1968. 10 жовтня. №30 (573). С. 1.

¹³²³ Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. *Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2003. С. 131.

конференції, розширення тематики курсових і дипломних робіт із таких проблем: «Розвиток революційних подій на Поділлі», «Утвердження інтернаціональних зв'язків трудящих Поділля із трудящими зарубіжних країн», «Історія партійної і комсомольської організацій Поділля», «Боротьба КПРС за розвиток народної освіти на Поділлі», «Діяльність студентського колективу Кам'янець-Подільського ІНО по ліквідації неписьменності серед трудящих області» тощо. Загалом, було виконано понад 80 дипломних і курсових робіт¹³²⁴. Встановлено зв'язки з випускниками 20-30-х років і у 1970-1971 н.р. понад 80 випускників приїздили на зустріч зі студентами¹³²⁵.

В інституті щорічно проводили теоретичні конференції, приурочені компартійним з'їздам і пленумам, знаменним датам, ювілеям культурних діячів. Зрозуміло, що вони мали глибоко ідеологічний зміст. Науково-педагогічних працівників та студентів залучали брати участь у них. У 1968 р. відбулися теоретичні конференції, присвячені 50-річчю встановлення радянської влади в Україні, 150-річчю з дня народження К. Маркса, 50-річчю з дня заснування КПУ, 100-річчю з дня народження О. М. Горького¹³²⁶. У 1974-1975 н.р. теоретичні конференції проводили з таких тем: «30-річчя визволення Радянської України від німецько-фашистських загарбників», «70-річчя з дня народження М. Островського», «70-річчя Першої російської буржуазно-демократичної революції 1905-1907 років», «30 років Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні», «70-річчя від дня народження М. Шолохова» та ін.¹³²⁷; у 1975-1976 н.р. – «XXV з'їзд КПРС – важлива віха на шляху радянського народу до комунізму», «150 років подвигу декабристів», «Розвиток і збагачення української літературної мови як наслідок ленінської національної політики КПРС», «70-

¹³²⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 57; ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 117

¹³²⁵ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 119.

¹³²⁶ Там само, спр. 70, арк. 148.

¹³²⁷ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 131.

річчя статті Леніна «Партійна організація і партійна література», «100-річчя з дня народження М. І. Калініна», «100-річчя з дня народження А. В. Луначарського», «Ленінська теоретична спадщина (присвячено завершенню видання повного зібрання творів Леніна в 55 томах українською мовою)», «1975 рік – Міжнародний рік жінки», «75 років – Ленінській «Искре» та ін.¹³²⁸; у 1976-1977 н.р. – «Історичне значення Жовтневого (1976 р.) пленуму ЦК КПРС», «XXV з'їзд КПРС про основні завдання комуністичного виховання студентської молоді», «XXV з'їзд КПРС про дальше зміцнення дружби і співробітництва соціалістичних країн і успіхи світової соціалістичної системи», «Економічна стратегія і вузлові проблеми розвитку економіки України на сучасному етапі»¹³²⁹.

На факультетах фахові кафедри проводили студентські теоретичні конференції, наприклад, кафедра української літератури – «Героїка праці в творах радянських письменників», «Л. І. Глібов – видатний український байкар», «І. Кулик – поет революції», «Життя і творчість М. Трублаїні»; кафедра російської і зарубіжної літератур – «Видатний російський письменник О. О. Фадєєв», «Відображення класової боротьби пролетаріату в сучасній зарубіжній літературі»; кафедра математики – «175-річчя з дня народження видатного російського математика М. В. Остроградського». Кафедра іноземних мов організувала студентську теоретичну конференцію іноземними мовами, присвячену країнам, мови яких вивчалися. На конференції працювали секції німецької, англійської та французької мов, було заслухано й обговорено 26 доповідей¹³³⁰.

Ідеологічний підтекст мали і тематичні вечори відпочинку, сценарії яких затверджував комітет комсомолу або партійне бюро. У 1967-1968 н.р. кафедри марксизму-ленінізму, історії, педагогіки та психології провели у гуртожитку три вечори запитань і відповідей про зовнішньополітичний курс

¹³²⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 94.

¹³²⁹ Там само, спр. 318, арк. 118.

¹³³⁰ Там само.

СРСР, вечір «Вчитель, його обов'язки і покликання», «Ми працю славимо, що в творчість перейшла», «Культура мови», «Умій красиво говорити, умій красиво одягатися»¹³³¹. Урочисто проходили вечори-посвяти в студенти, вручення дипломів випускникам, від'їзду студентських будівельних загонів, зльотів відмінників, проводили історичні «четверги» та літературні «п'ятниці», зокрема у 1973-1974 н.р.¹³³², 1 листопада 1975 р., організували вечір, присвячений Дню народження комсомолу, 3 квітня 1976 р. – вечір «Ми працю славимо, що в творчість перейшла». Всього за 1975-1976 н.р. відбулося 15 вечорів¹³³³. У 1976-1977 н.р. студенти факультету підготовки вчителів початкових класів підготували і провели разом із курсантами військового училища вечори «Поезія Сергія Єсеніна», «Радянська лірична пісня»¹³³⁴. Організовано вечори, присвячені В. І. Леніну, М. О. Островському, М. М. Коцюбинському, Л. М. Толстому, М. Ю. Лермонтову, М. Д. Леонтовичу¹³³⁵, І. Ю. Кулику¹³³⁶, О.М.Горькому¹³³⁷.

Традиційними були зустрічі з керівниками парторганізацій, ветеранами Великої Вітчизняної війни, працівниками промислових підприємств, новаторами виробництва, творчими людьми тощо. Наприклад, лише в 1971-1972 н.р. відбулося близько 100 таких зустрічей¹³³⁸. Упродовж 1967-1977 рр. проводили зустрічі з першим секретарем обкому КПУ М. Д. Бубновським, другим секретарем обкому М. І. Мехедою, завідувачем відділом шкіл і науки обкому

¹³³¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 97; ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 152

¹³³² Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 76.

¹³³³ Там само, спр. 270, арк. 97.

¹³³⁴ Там само, спр. 318, арк. 124.

¹³³⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 128, арк. 85; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р., арк. 122; Присвячено В. І. Леніну. *Радянський студент*. 1966. 1 травня. №12 (483). С. 2.

¹³³⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 77.

¹³³⁷ Там само, спр. 71, арк. 100.

¹³³⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 45.

В. В. Ортинським, секретарями міськкому КПУ О. М. Лесовим, І. Ф. Задворним, Героєм Соціалістичної Праці, членом ЦК КПУ, першим секретарем Волочиського райкому КПУ М. І. Починком, Героєм Соціалістичної Праці І. І. Сивйоловим, депутатом Верховної Ради СРСР, бригадиром комсомольсько-молодіжної будівельної бригади П. Є. Столярем, делегатами XXII з'їзду ЛКСМУ комсоргом бригади «Цементбуд» М. К. Онуфраном, делегатом XXV з'їзду КПУ, професором Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту О. І. Алексеевою, учасниками громадянської війни Г. С. Раздимахою, П. І. Волковим, генералом армії, двічі Героєм Радянського Союзу Д. Д. Лелюшенком, Героями Радянського Союзу М. П. Дев'ятаєвим і М. Н. Дейнеженком, повними кавалерами ордена Слави В. Г. Заріповим, А. Рахімбаєвим з Узбекистану, учасниками партизанського руху І. В. С'єдугіним, М. Т. Тоскалюком, учасником визволення Кам'янця-Подільського Героєм Радянського Союзу І. Уткіним, учасником оборони Брестської фортеці Яловицом, організаторами комсомолу на Поділлі А. Б. Шерудило, Й. Б. Котенком, А. Є. Крижанівським, українськими письменниками С. Олійником, І. Сварником, С. Стриженюком, В. Баженовим, поетом В. Забаштанським, працівниками журналу «Жовтень» М. Ільницьким і Р. Іваничуком, вихованкою А. С. Макаренка О. К. Паскаль¹³³⁹.

В інституті вшановували пам'ять видних діячів культури. Наприклад, у 1967-1968 н.р. на честь 80-річчя від дня народження А. С. Макаренка провели розширене засідання кафедри педагогіки і психології, у якому брали участь викладачі інших кафедр інституту, вчителі шкіл і студенти. За ініціативи кафедри української і зарубіжної літератур відзначили 100-річчя з дня народження О. М. Горького: провели загальноінститутські урочисті збори, студентську наукову конференцію, горьківську

¹³³⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 98; оп. 11, спр. 11, арк. 59; спр. 60, арк. 45; спр. 160, арк. 80; спр. 208, арк. 133; спр. 208, арк. 133; спр. 270, арк. 95; спр. 318, арк. 123; ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 99; спр. 76, арк. 124; спр. 83, арк. 96, 103.

літературну «п'ятницю», науково-педагогічним працівниками прочитали лекції й доповіді для населення міст і сіл області. Під керівництвом кафедри української і зарубіжної літератур в інституті відзначили 50-річчя з дня смерті І. С. Нечуя-Левицького. Вшанували також українських письменників А. В. Головка, який відзначив своє 70-річчя, і О. Т. Гончара, якому виповнилося 50 років¹³⁴⁰.

Урочисто святкували 100-річчя з дня народження «вождя світового пролетаріату», лідера більшовиків В. І. Леніна. Відзначати ювілей розпочали ще восени 1969 р., коли було проведено загальноінститутські та факультетські науково-практичні конференції, «ленінські читання». В усіх академгрупах і в студентських гуртожитках проводили бесіди про Леніна, культпоходи на кінофільми, присвячені «вождю», революційним подіям з наступним обговоренням цих фільмів (наприклад, «Шестое ноября», «Казнены и на рассвете»), практикували теоретичні конференції за книгами про життя й діяльність ювіляра, літературні вечори. Відбувся конкурс читців, у якому брали участь близько 40 осіб. У бібліотеці інституту й навчально-методичних кабінетах кафедр організували тематичні виставки літератури. У вестибюлі інституту встановили пам'ятний календар дат виходу у світ найважливіших творів Леніна. Ленінська тематика переважала в наочній агітації у кожному навчальному корпусі та гуртожитку¹³⁴¹. У рік ювілею, у 1970 р., в інституті провели спільну з Хмельницьким обкомом і Кам'янець-Подільським міськкомом ювілейну науково-практичну конференцію, викладачі кафедри марксизму-ленінізму та історії СРСР і УРСР організували ленінські теоретичні конференції в Новоушицькому, Дунаєвецькому, Чемеровецькому, Кам'янець-Подільському, Городоцькому районах. Комунисти-викладачі й члени студентської лекторської групи прочитали в містах і селах області та за її межами понад 600 лекцій. На кожному факультеті проходили ленінські читання. На фізико-

¹³⁴⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 96-97.

¹³⁴¹ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 93-96.

математичному факультеті їх проводили під рубрикою «Ленінська теоретична спадщина та її роль у розвитку природничих наук», на філологічному – «В. І. Ленін про радянського вчителя», на історичному – «В. І. Ленін і радянська історична наука». Члени кафедри музики і співів разом зі студентами підготували й провели дві тематичні програми-лекторії «Музика в житті В. І. Леніна», «Музична ленініана радянських композиторів – лауреатів Ленінських і державних премій»¹³⁴².

У середині квітня кожного року, напередодні чергової річниці з дня народження В. І. Леніна, відбувалися всесоюзні «ленінські комуністичні суботники», до участі в яких залучали науково-педагогічних працівників і студентів, адмінтехперсонал. Зокрема, у 1968-1969 н.р. студенти посадили понад 400 дерев на схилах р. Смотрич, скопали 5100 м² землі під газони, встановили 163 погонних метрів бордюрів, викопали траншею для зеленої огорожі довжиною 630 м, заклали три парники¹³⁴³. 21 квітня 1973 р. на всесоюзному суботнику працювали 2155 науково-педагогічних працівників і співробітників, студентів і вчителів, курсантів ПК. Вони посадили 1301 дерево, обкопали 2137 дерев, посадили 280 м² квітів, прибрали 56600 м² території. Наприкінці трудового дня

Викладачі, студенти і службовці беруть участь у суботнику 11 04 1970 р.

оркестр народних інструментів за участю лауреатів республіканських фестивалів солістів Т. Плющ і А. Ляпоти дали концерт для жителів міста¹³⁴⁴. 19 квітня 1975 р. провели благоустрій території біля навчальних корпусів, гуртожитків, стадіону, прибрали вулиці (проспект Леніна, вулиці Чкалова, Уральська),

¹³⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 114-117.

¹³⁴³ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 13.

¹³⁴⁴ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 132-133.

розчистили сквер імені Васильєва, посадили 1702 дерева, обкопали 947 дерев і кущів, посадили 1500 м зеленої огорожі, пофарбували 800 м огорожі стадіону інституту, надали допомогу в благоустрою міського стадіону тощо¹³⁴⁵. 16 квітня 1977 р. під час суботника посадили 800 кущів, 150 дерев, заасфальтували дорогу стадіону інституту, прибрали міський парк, вулиці, що прилягали до інституту, територію спортивного табору в селі Голосків¹³⁴⁶.

Безпосередню участь у суботниках брав і ректор. Професор О. М. Завальнюк згадує про зустріч з І. В. Івахом під час одного з таких заходів: «Наш курс брав участь у комуністичному суботнику, присвяченому 50-річчю комсомолу (прибирали навколишню площу, висаджували декоративні кущі та дерева). Раптом під'їхав легковик, з якого вийшов Іван Вікторович. Його упізнав відразу. Неквапливо підійшов до студентів, поцікавився, як працюється, як ідуть навчальні справи, чи ніхто не ображає, чи є якісь труднощі з житловими умовами. Мене з товаришем він запримітив недалеко від входу в будинок, де ми збирали інвентар. По-дружньому запитав: чи не важко навчатись, як до нас ставляться старшокурсники, чи відвідуємо батьків тощо. Почуте, мабуть, задовольнило керівника, який, усміхнувшись, побажав нам успіхів у нашій щоденній праці»¹³⁴⁷.

В інституті пропагували атеїзм. Проводили вечори «Мистецтво в боротьбі з релігією», «Хімія проти чудес», «Астрономія в боротьбі з релігією», «Атеїстичні мотиви в творчості російських композиторів», диспути за книгами С. Т. Даниленка «Дорогою ганьби і зради» та «Уніати», А. Черкасова «Хміль», А. Іванова «Тіні зникають опівдні». На факультеті фізичного виховання пройшла конференція «Науково-атеїстичне виховання в школі». У гуртожитках провели вечори запитань і відповідей з атеїстичних тем («Релігія

¹³⁴⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 136.

¹³⁴⁶ Там само, спр. 318, арк. 107.

¹³⁴⁷ Завальнюк О. Івах очима студента, колеги і керівника. *Подільнин*. 2018. 9 лютого.

та її шкідливість для прогресу людства», «Релігія – опіум для народу»), читали лекції «Сучасний баптизм та його суть», «Сучасне православ'я та його суть», «Нові свята та обряди – у побут трудящих» тощо. В інституті регулярно демонстрували атеїстичні кінофільми. Студенти усіх випускних курсів прослухали у відділі «Наука і релігія» місцевого музею лекцію «Католицизм і уніатство на Поділлі», а студенти з Узбецької РСР – «Релігійні організації СРСР і характер їх діяльності у сучасний період». В інституті створили кабінет атеїзму, із експозицією якого ознайомили студентів. Студенти проводили атеїстичні вечори в школах міста й області, надто під час педпрактики і в піонерських таборах, виступали перед населенням міста і області з науково-атеїстичними лекціями, брали участь у проведенні вечорів, що пояснювали «релігійні чудеса»¹³⁴⁸. На четвертих курсах читали курс та проводили семінарські заняття з основ наукового атеїзму, а на кафедрі марксизму-ленінізму працювала дворічна школа лекторів-атеїстів¹³⁴⁹.

У студентів виховували пролетарські інтернаціональні почуття, які були фундаментальною основою радянської пропагандистської машини.

Особливо тісними були зв'язки з побратимами Сілістринського учительського інституту і Дулівського педучилища (Народна Республіка Болгарія). Наприкінці травня 1967 р. інститут відвідала делегація із Сілістри. До її складу ввійшли партійні та комсомольські працівники. І. В. Івах особисто провів екскурсію інститутом і розповів про принцип дії приладів, встановлених у кабінеті програмованого навчання¹³⁵⁰. Для болгарської делегації з м. Сілістра організували спортивні виступи і концерти учасників художньої

¹³⁴⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 96-97; спр. 318, арк. 122; ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 151; спр. 71, арк. 101, 105; спр. 72, арк. 121.

¹³⁴⁹ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 76, арк. 130.

¹³⁵⁰ Болгарські друзі в навчальному закладі. *Радянський студент*. 1967. 1 червня. №19 (525). С. 1.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
самодіяльності¹³⁵¹. З 1973-1974 н.р. активно діяв клуб
інтернаціональної дружби та бюро колективного члена
товариства болгарсько-радянської дружби. Встановлено зв'язки
зі студентським клубом інтернаціональної дружби
Сілістринського учительського інституту¹³⁵². Відтоді між
інститутами Кам'янця-Подільського і Сілістри підтримували
тісні стосунки й щороку здійснювали обміни
інтернаціональними студентськими загонами «Дружба». Підхід
до організації їх роботи був такий: по 20 кращих студентів обох
ЗВО під керівництвом досвідчених науково-педагогічних
працівників спільно працювали на будівельних майданчиках
слов'янських країн, організовували обмін досвідом, цікаві
зустрічі, диспути, екскурсії по історичних місцях, у картинні
галереї, музеї тощо¹³⁵³. Детальніше про роботу цих загонів
розповімо нижче.

*Ректор І. В. Івах під час зустрічі з болгарськими студентами.
1976 р.*

¹³⁵¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 74.

¹³⁵² Там само, оп. 11, спр. 160, арк. 77.

¹³⁵³ Там само, спр. 160, арк. 77; Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. С. 133.

Найбільш поширеною формою організації інтернаціонального виховання були вечори дружби народів. У 1966-1967 н.р. провели вечір дружби з азербайджанським народом, у якому взяли участь студенти із м. Баку, а також азербайджанці-воїни, які проходили службу в Кам'янці-Подільському. У тому ж році відбувся вечір дружби з узбецьким народом, на якому виступали з концертом студенти-узбеки інституту¹³⁵⁴. У 1968 р. організували вечори інтернаціональної дружби з молоддю Судана, Ємену й Сомалі¹³⁵⁵. У квітні 1970 р. – вечір дружби народів «Дружбою ми здружені», у якому крім українців брали участь узбеки, молдавани, білоруси, татари, киргизи, представники Румунії та Угорщини¹³⁵⁶. Влітку 1970 р. студенти відпочивали в багатьох районах СРСР і після приїзду в інститут провели вечір «На паралелях і меридіанах нашого Союзу». Студенти поділилися враженнями «про багатство і велич Батьківщини»¹³⁵⁷. У 1970-1971 н.р. уя вечорах інтернаціональної дружби брали участь представники 11 національностей, що навчалися в інституті, та представники ще 4 національностей, запрошених з інших закладів освіти міста¹³⁵⁸. У 1973-1974 н.р. на вечорі з розповіддю про Індію, у якій він прожив три роки, виступив доцент Б. В. Хричиков. Викладач В. С. Гришунова поділилася враженнями від поїздки у Фінляндію¹³⁵⁹.

Студенти з Узбецької РСР, які навчалися в інституті, проводили вечори дружби в школах міста, району, де їх «зустрічали з сердечною теплотою»¹³⁶⁰. До того ж студентів зобов'язали в районах області провести вечори, присвячені радянським республікам. Зокрема, у 1971-1972 н.р. проведено 37 виступів на заводах, будівельних майданчиках і в

¹³⁵⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 74.

¹³⁵⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 167.

¹³⁵⁶ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 11.

¹³⁵⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 118.

¹³⁵⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 58.

¹³⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 77.

¹³⁶⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р, арк. 119.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
колгоспах¹³⁶¹.

Мали місце низка інших прикладів проведення інтернаціональної роботи. Зокрема, викладачі читали лекції для студентів, присвячені міжнародним подіям. У 1968 р. молоді роз'яснювали «політику ЦК КПРС, уряду і соціалістичних країн у зв'язку з подіями в Чехословаччині»¹³⁶². Того року відбулося вторгнення військ СРСР та країн-сателітів, членів країн-членів Варшавського договору до ЧСРР, повалення чехословацького уряду та окупація країни для припинення реформ Празької весни. За офіційною радянською версією введення військ відбулося для ліквідації загрози виходу Чехословаччини із «соціалістичного табору» та військового союзу з СРСР¹³⁶³.

У 1968 р. проведено недільник у фонд допомоги В'єтнаму¹³⁶⁴.

Відбувалися мітинги. У 1975-1976 н.р. на всіх факультетах організували мітинги, присвячені збору підписів під Стокгольмською відозвою Всесвітньої ради миру за припинення гонки озброєнь, за роззброєння. Всі студенти підписали її¹³⁶⁵.

У 1973 р. створено клуб пролетарської солідарності молоді «Пам'яті Сальвадора Альєнде». Його члени листувалися з 18 клубами інтернаціональної дружби педвишів союзних республік. На факультетах діяли відділення клубу¹³⁶⁶.

У червні 1971 р. провели автопробіг студентів місцями партизанської слави в західних районах України і Білорусії, по республіках Прибалтики, а також Ленінграду і Ленінградській області, під час якого встановили дружні зв'язки зі студентами

¹³⁶¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 44.

¹³⁶² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 149.

¹³⁶³ Придушення «Празької весни». URL:

<https://www.uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/21/1968-prydushennya-prazkoyi-vesny> (дата звернення: 06.03.2023).

¹³⁶⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 173.

¹³⁶⁵ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 86; Скиба В. Воля колективу інституту. *Радянський студент*. 1976. 17 червня. №23 (853). С. 1.

¹³⁶⁶ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1973-1974 н.р, арк. 76.

14 вишів республік Прибалтики, Білорусії, Молдавії та Російської Федерації. За проведену роботу команда посіла на всесоюзному огляді третє місце в СРСР і була нагороджена почесними грамотами і вимпелами ЦК ВЛКСМ, ЦК ДТСААФ та Центрального штабу¹³⁶⁷. Такі автопробіги стали традиційними й проводилися щорічно. У 1974-1975 н.р. команда педінституту посіла перше місце в Союзі¹³⁶⁸.

Здобутки інституту в інтернаціональному вихованні студентської молоді відзначено на міжнародному рівні. У 1976-1977 н.р. заклад нагороджено дипломом Міжнародного Союзу студентів¹³⁶⁹.

В інституті певну увагу приділяли військово-патріотичному вихованню студентів. Зокрема, партійна організація залучала молодь до участі в мітингах протесту, на яких ухвалювали заготовлені партійцями резолюції, у яких, наприклад, у 1967 р. засуджували агресію США у В'єтнамі, Ізраїлі, на Близькому Сході¹³⁷⁰. У 1969 р. студентський і викладацький колективи «таврували американську агресію у В'єтнамі, розбійницьку діяльність ізраїльських агресорів на Близькому Сході і діяльність групи Мао Цзедуна»¹³⁷¹. У березні того ж року на мітингу протесту засудили провокаційні дії Китаю, які виражалися у тому, що в ніч на 2 березня близько 300 озброєних китайських солдатів, порушивши радянський державний кордон, перейшли через протоку річки Уссурі на невеличкий спірний острів Даманський. Це був перший в історії

¹³⁶⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 56; спр. 60, арк. 45.

¹³⁶⁸ Там само, спр. 208, арк. 142.

¹³⁶⁹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р., арк. 120.

¹³⁷⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 75; Маньковський М., Білоус В. «Ганьба агресорам!» - кажуть студенти. *Радянський студент*. 1967. 21 грудня. №37 (543). С. 2; Капітула І. Гнівний протест. *Радянський студент*. 1967. 21 грудня. №37 (543). С. 2.

¹³⁷¹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 102.

збройний конфлікт між двома соціалістичними країнами та найбільший в історії радянсько-китайських відносин¹³⁷².

У листопаді 1973 р. провели мітинг протесту проти дій чилійської хунти. Студенти одногосно підтримали чилійський народ і вимагали свободу Генеральному секретарю Комуністичної партії Чилі Луїсу Корвалану, якого після військового перевороту генерала Аугусто Піночета 11 вересня заарештували разом із багатьма іншими супротивниками режиму¹³⁷³.

Комсомольські організації факультетів і груп постійно підтримували шефські зв'язки із комсомольсько-молодіжним бригадами підприємств, колгоспів, шкіл міста і району. У 1974-1975 н.р. встановили дружні контакти з комсомольсько-молодіжною бригадою цементного заводу, а також комсомольською організацією електромеханічного заводу. 25 травня 1975 р. провели вогник на історичному факультеті, де гостями була бригада із цементного заводу. Комсомольці інституту були організаторами і учасниками святкових проведів у армію членів цієї бригади, а також допризовників підшефного колгоспу села Оринин. Разом із бригадою організували вечори відпочинку й спортивні змагання. Комсомольці взяли шефство над школами міста й району. Особливо велику роботу провели в школі-інтернаті №2. За кожною академгрупою закріпили загін і загоновожатих. Для учнів відбулися екскурсії-огляди міста, їх ознайомили з музеєм історії інституту, музеями В. П. Затонського, І. Ю. Кулика, М. О. Островського¹³⁷⁴. У 1975-1976 н.р. налагодили зв'язки з комсомольсько-молодіжними бригадами друкарні імені В. І. Леніна, заводу імені Петровського, приладобудівного, кабельного, електро-

¹³⁷² Гнів і обурення. *Радянський студент*. 1969. 13 березня. №8 (591). С. 1.

¹³⁷³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 77; Калейдоскоп тижня. *Радянський студент*. 1973. 15 листопада. №32 (752). С. 1.

¹³⁷⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 140-141.

механічного заводів, бавовняної фабрики, молодими будівельникам тресту «Кам'янець-Подільськпромбуд»¹³⁷⁵.

Невід'ємним складником ідеологічної роботи в інституті була наочна агітація, зокрема, в усіх навчальних корпусах, гуртожитках обладнано стенди, монтажі, виставки, що розкривали «велич економічних, політичних і соціальних завершень радянського народу». Наприклад, у 1973-1974 н.р. оформлено стенди «Рішення ХХІV з'їзду КПРС в життя», «Україна в дев'ятій п'ятирічці», «Соціалістичні зобов'язання 1974 року», «30-річчя визволення Кам'янця-Подільського від фашистських загарбників», «Ленінським шляхом», «Карл Маркс і Фрідріх Енгельс», «Н. К. Крупська». Періодично оновлювалися стенди «Складання норм ГПО», «На старт», «Спортивна слава», книжкові виставки «Матеріали ХХІV з'їзду КПРС», «На допомогу в науковій роботі», «Нові журнали», «Вибори до Верховної Ради СРСР – всенародна справа»¹³⁷⁶.

Значну роль в ідеологічній роботі відіграла інститутська преса. Систематично тричі на місяць виходила багатотиражна газета «Радянський студент». Найчастіше серед тем, які обговорювали на шпальтах видання, були питання ідеологічного виховання. З цієї метою в газеті впровадили рубрики «Бесіди про моральний кодекс будівника комунізму», «Партійне життя», «Комсомольці – неспокойні серця», «Ми – інтернаціоналісти», «Молоді – ідейний гарт», «Дружбою ми здружені» тощо. На сторінках газети друкували соціалістичні зобов'язання інституту, факультетів, окремих груп, висвітлювався перебіг та результати змагання¹³⁷⁷. Газета містила постійну рубрику «Етапи славного шляху», під якою вміщували статті, кореспонденції, історичні документи, фотографії з історії інституту. Спеціальні сторінки газета присвятила дружбі між узбецькими та українськими студентами, відвіданню інституту болгарськими делегаціями. Систематично публікували матеріали з педпрактики студентів, зв'язків інституту зі

¹³⁷⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 95.

¹³⁷⁶ Там само, спр. 160, арк. 73; спр. 318, арк. 107.

¹³⁷⁷ Там само, спр. 268, арк. 91.

школою, новини профспілкового життя, спорту, організації дозвілля студентів. Значне місце відводили студентській науковій роботі й вихованню молодих науковців (рубрика «Студент іде в науку»). Друкували уривки зі студентських наукових робіт («З історії заводу «Мотор» автор В. Іванюк). Намагання редколегії зробити газету більш цікавою, змістовною, багатогранною було високо оцінено Спілкою журналістів СРСР і редакцією «Учительской газеты». На Всесоюзному семінарі редакторів багатотиражок педінститутів у Москві один із членів редколегії газети інституту виступив з доповіддю, у якій поділився досвідом роботи. Роботу багатотиражки віддзеркалено в оглядовій статті газети «Радянська освіта» (органу Міністерства освіти УРСР). Схвальну оцінку дав газеті журнал «Робочо-крест'янський кореспондент» (Москва, 1967, №10)¹³⁷⁸. Переважна більшість матеріалів писали студенти: комсомольські активісти, члени наукових гуртків, молоді літератори, слухачі відділу журналістики факультету громадських професій. Серед найактивніших кореспондентів багатотиражки студенти В. Нечитайло, А. Ненцінський, В. Цілий, В. Маньковський, А. Білоус, П. Буря, О. Токар, І. Капітула, В. Валяровський, Й. Шульц, П. Клейман, В. Каськів, В. Мельник, В. Іванюк, В. Стороженко, М. Панчук, З. Товкач, Л. Баженов та ін.¹³⁷⁹

На факультетах і в академічних групах виходили стінні, сатиричні газети, бюлетені тощо. Студенти історичного факультету випускали стінгазету «Радянський історик», філологічного – «Зорі назустріч», фізико-математичного – «Ленінець», факультету фізичного виховання – «Радянський спорт», підготовки вчителів початкових класів – «Радянська освіта». Стінгазети випускали по 11-12 номерів на рік, нерегулярно виходили сатиричні додатки до факультетських

¹³⁷⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 67; спр. 76, арк. 135

¹³⁷⁹ Там само, спр. 70, арк. 155-157.

стінгазет (по 2-3 номери впродовж навчального року)¹³⁸⁰. На філологічному факультеті оприлюднювали курсові стінгазети «К заветной цели», «Жизнь зовет», «Восход», «Радянський педагог», «Бригантина», «Комсомолец», «Золотий час», «Романтика»; фізико-математичному – «Райдуга», «Юність», «Студент»; історичному – «Історик», «Корчагінець»; факультеті фізичного виховання – «К фінішу», «Штрафний удар», «Комсомольський прожектор», «Блискавка»; підготовки вчителів початкових класів – «За знання» тощо¹³⁸¹. У факультетських і курсових стінгазетах знаходимо матеріали про освітньо-виховну роботу, організацію самостійної роботи студентів, кращих студентів-відмінників навчання, активних учасників громадського життя інституту, вміщували також твори поетів-початківців, оповідання, нариси¹³⁸².

Традиційним було проведення конкурсу на кращу факультетську стіннівку. Особливу увагу звертали на зміст газети, її оформлення, ефективність виступів. Зокрема, у 1975-1976 н.р. об'єднаний профком і комітет комсомолу оголосив конкурс на кращу факультетську стінгазету на честь XXV з'їзду КПРС. Переможцем визнали газету фізико-математичного факультету «Ленінець». У конкурсі, оголошеному до дня преси, перше місце посіла газета філологічного факультету «Зорі назустріч»¹³⁸³.

Науково-педагогічних працівників та студентів інституту залучали до виборчих процесів як агітаторів. У 1974-1975 н.р. понад 200 студентів були агітаторами під час підготовки до

¹³⁸⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 98; ф. п. 4, оп. 1, спр. 76, арк. 134; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р, арк. 122; Конкурс газет. *Радянський студент*. 1976. 4 березня. №7 (837). С. 1; Оголошено конкурс. *Радянський студент*. 1976. 1 травня. №17 (847). С. 2.

¹³⁸¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 68; Підсумки конкурсу стіннівок. *Радянський студент*. 1968. 11 січня. №2 (546). С. 1; Сероглазов В. Конкурс стіннівок. *Радянський студент*. 1969. 27 листопада. №31 (614). С. 1.

¹³⁸² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 76, арк. 135.

¹³⁸³ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 98.

виборів у депутати до Верховної Ради УРСР та в місцеві ради депутатів трудящих¹³⁸⁴. У 1975-1976 н.р. понад 150 студентів працювали агітаторами під час виборів у народні суди. Агітпункти обладнали в гуртожитках та в одному навчальному корпусі¹³⁸⁵.

Частину членів викладацького і студентського колективів обирали до представницьких органів. Неодноразово був депутатом міської та обласної рад народних депутатів, кандидатом у члени обкому та членом міськкому партії, парткому ректор інституту¹³⁸⁶. У 1971 р. депутатом міської ради стала студентка А. Кравчук¹³⁸⁷. У 1975 р. депутатом до Хмельницької обласної ради депутатів трудящих обрали студента III курсу історичного факультету М. В. Тарасюка¹³⁸⁸.

Окремі студенти були пасивними й активної участі в громадсько-політичній роботі не брали. У 1973-1974 н.р. у заключному акті комісії Міністерства освіти УРСР зазначали, що частина студентів залишалися поза сферою виховного впливу, не брали активної участі в громадській роботі. Студенти недостатньо обізнані з життям країни, міжнародними подіями, не систематично читали газети¹³⁸⁹.

Ректорат і партбюро приділяли значну увагу трудовому вихованню студентів. Зокрема, студенти надавали допомогу підшефним колгоспам. У жовтні-листопаді 1970 р. у колгоспі «Прапор комунізму» (с. Оринин) студенти у вихідні дні й у позаурочний час зібрали врожай із 190 га цукрового буряка і 89 га кукурудзи, виконали низку інших робіт. Всього

¹³⁸⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 132.

¹³⁸⁵ Там само, спр. 270, арк. 86.

¹³⁸⁶ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 30, 62; До Рад – партійних. *Радянський студент*. 1967. 16 лютого. №6 (512). С. 1; Висування кандидатів у депутати. *Радянський студент*. 1969. 13 лютого. №4 (587). С. 1.

¹³⁸⁷ Суrowий А. Студентка-депутатка. *Радянський студент*. 1971. 17 червня. №21 (671). С. 1.

¹³⁸⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 132.

¹³⁸⁹ Там само, спр. 160, арк. 29.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

відпрацювали 3600 людиноднів¹³⁹⁰, у 1972 р. – 8 тис. За сумлінну роботу зі збирання врожаю 1972 року 11 колгоспів відзначили студентів почесними грамотами і подяками, грошовими преміями, а одного студента нагородили медаллю «За трудову відзнаку»¹³⁹¹. Упродовж вересня-жовтня 1974 р. студенти зібрали 13725 ц картоплі, очистили 53765 ц зерна, 1200 ц буряків, 845 ц кукурудзи, зібрали 4759 ц фруктів, 1022 ц овочів, 11890 погонних метрів тютюну, буряки на площі 765 га, кукурудзу – 308 га. За роботу зі збирання врожаю 72 студенти нагороджено почесними грамотами правління колгоспів, 2 – премійовано баянами, 3 – телевізорами¹³⁹².

Водночас мали місце випадки, коли через погану організацію студентські сили залишалися незатребуваними. Наприклад, у 1970 р. тричі з колгоспів Дунаєвецького району відправляли загін студентів аж поки він перестав функціонувати. Два тижні не могли визначити фронт робіт на цементному заводі, не мали студенти в перший тиждень роботи на будівництві тваринницького комплексу в с. Шутнівці¹³⁹³. У 1974 р. у селах Зарічанка, Яромирка відмовилися прийняти студентів. У 1975 р. частина колгоспів Кам'янець-Подільського району виявилися не готовими до приїзду студентів. Заїзд студентів планувався на 4 вересня, а в селі Ходорівці прийняли їх лише 9 вересня, у Гринчуку і Руді – 9 вересня, у Соколі й Голоскові – 10 вересня. Радгосп с. Устя відмовився приймати студентів (туди на роботу мали виїхати 100 студентів)¹³⁹⁴.

Навесні 1971 р. студенти випускних курсів розпочали, а навесні 1974 р. закінчили облаштування молодіжного парку на схилах річки Смотрич¹³⁹⁵.

¹³⁹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 59.

¹³⁹¹ Там само, спр. 112, арк. 46.

¹³⁹² Там само, спр. 208, арк. 136; ф. п. 4, оп. 1, спр. 76, арк. 139-140.

¹³⁹³ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 137.

¹³⁹⁴ Там само, спр. 80, арк. 90-91.

¹³⁹⁵ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 125.

Студенти інституту на озелененні проспекту

У літні місяці студенти працювали в будівельних загонах. У 1969 р. створено 4 загони, що об'єднали 145 студентів, один із яких працював у Казахстані, а три – на будівельних майданчиках області¹³⁹⁶. 22 січня 1970 р. ректор на засіданні ради інституту критично зауважив, що потрібно збільшувати кількість будзагонівців: «лише 10% кількості студентів працювали у будівельних бригадах. Слід організувати більше подібних бригад, зокрема в себе в інституті і в місті. Будуються цементний завод і завод точних приладів. Треба взяти участь у будівництві»¹³⁹⁷. Заклик ректора почули і у трудовому семестрі 1970 року в 4 будівельних загонах «Поділля-70» працювали 250 студентів, які виконали обсяг будівельних робіт на суму 220 тис. крб, у 1971 р. – 294 тис. крб. Один із загонів працював у Тюменській області (на ст. Богондинка студенти побудували два будинки, а в радгоспі «Залізничний» – Будинок культури та інші об'єкти)¹³⁹⁸. У 1972 р. на будівельних майданчиках України і

¹³⁹⁶ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 101; Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. С. 41.

¹³⁹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 3.

¹³⁹⁸ Там само, арк. 60; ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 137; Суровий А.Ф. Микола Іванович Шпетний. *Кам'янець-Подільський національний*

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

Казахстану працювали 9 бригад, що на будівельно-монтажних роботах освоїли 470 тис. крб¹³⁹⁹. У 1973 р. на будмайданчиках України, Казахстану і плантаціях Криму працювали 9 загонів інституту, які освоїли капіталовкладень на загальну суму 381,7 тис. крб¹⁴⁰⁰. У 1974 р. будзагонівці трудилися на будмайданчиках Хмельницької області, Казахської РСР, плантаціях Миколаївської області. Виробничу програму виконали на 435 тис. крб. Уперше того року створили інтернаціональний будівельний загін. 20 кращих студентів факультетів працювали на сільськогосподарських роботах у селі Кайнарджа Сілістринського округу Болгарії. Після успішного виконання виробничої програми студенти провели вечір радянсько-болгарської дружби, зустрілись зі студентами учительського інституту міста Сілістра. У 1975 р. прибули будівельні загони болгарських і чеських студентів, які спільно з радянськими студентами трудилися на полях колгоспу села Маків¹⁴⁰¹. У 1975 р. будзагони виконали виробничу програму на 340 тис. крб¹⁴⁰².

Бійці студентських будівельних загонів вирушають у дорогу

університет імені Івана Огієнка в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. Т. 3. С. 967.

¹³⁹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 46.

¹⁴⁰⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 132.

¹⁴⁰¹ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 137-138.

¹⁴⁰² Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 80, арк. 90-91.

У першій половині 70-х рр. будзагони очолювали студенти В. Шеремета, М. Шпетний (у 1970 р. студента, який тричі очолював будівельний загін інституту, що працював у східних районах СРСР, відзначили медалями «За трудову доблесть» і «За освоєння цілини»¹⁴⁰³, Ю. Блажевич, С. Вишимірський, Є. Абросімов, Б. Кобель¹⁴⁰⁴, В. Ніколенко¹⁴⁰⁵, І. Лернер, С. Вергелес¹⁴⁰⁶, І. Заграй, В. Мельник, Г. Габруска¹⁴⁰⁷. У той період діяли такі загони: «Горизонт», який у 1971 р. будував тваринницький комплекс у селі Попівці Летичівського району¹⁴⁰⁸, «Зоряний», «Ровесник», «Бригантина», «Зоря»¹⁴⁰⁹, «Еллада»¹⁴¹⁰, «Аеліта», «Старт»¹⁴¹¹ та ін.

У 1976-1977 рр. кількість будзагонівців зменшилася, що пов'язано з введенням обласним штабом, який координував роботу будзагонів, обмеження на кількість загонів і, відповідно, їхній кількісний склад.

Трудовим будням третього трудового семестру 1976 року передувала підготовча робота, яка розпочалася восени 1975 р. після оголошення підсумків минулого літа: сформовано штаби загонів, складено план роботи штабу трудових справ, визначено склад майбутніх студентських будівельних загонів, сформовано агіткультбригади, лекторські групи, проведено певну підготовку загонів до виробничої та виховної діяльності, навчання

¹⁴⁰³ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 111; Суровий А.Ф. Микола Іванович Шпетний. С. 967.

¹⁴⁰⁴ Дрожженова Л. Третій трудовий на «відмінно». *Радянський студент*. 1974. 2 вересня. №22 (777). С. 2.

¹⁴⁰⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 120.

¹⁴⁰⁶ Там само, спр. 9, арк. 12.

¹⁴⁰⁷ Блажевич Ю. Трудовий похід. *Радянський студент*. 1972. 17 лютого. №5 (689). С. 1.

¹⁴⁰⁸ Тюлягін С. Здобутки третього семестру – виконанню рішень XXIV з'їзду КПРС. *Радянський студент*. 1971. 17 червня. №21 (671). С. 2.

¹⁴⁰⁹ Дрожженова Л. Третій трудовий на «відмінно». *Радянський студент*. 1974. 2 вересня. №22 (777). С. 2.

¹⁴¹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 12.

¹⁴¹¹ Тюлягін С. Здобутки третього семестру – виконанню рішень XXIV з'їзду КПРС. С. 2.

будівельним спеціальностям. До складу загонів зараховували лише тих, хто навчався на «добре» і «відмінно». Першим випробуванням для бійців майбутніх СБЗ була робота на завершенні будівництва очисних споруд міського водопроводу. За рішенням обласного штабу в інституті створили 5 студентських загонів, із них чотири будівельних і один сільськогосподарський. До складу СБЗ увійшло 179 студентів усіх факультетів. Зокрема, загін ім. М. Островського налічував 31 студента історичного факультету, імені О. Матросова – 25 студентів факультету фізичного виховання, імені С. Корольова – 24 студенти фізико-математичного факультету, загін «Поділля-76» – 32 студенти і загін «Юність-76» – 48 студентів із різних факультетів. Інтернаціональний загін «Дружба» нараховував 20 студентів різних факультетів педінституту і 21 студента Сілістринського учительського інституту. Командирами і комісарами рекомендовано студентів, які добре проявили себе в громадському житті, мали досвід роботи на виробництві, володіли певними організаторськими навичками. Наприклад, командир загону імені О. Матросова В. Ніколенко, нагороджений медаллю «За трудову доблесть», утретє очолив будівельний загін. Командир загону «Поділля-76» С. Дроздовський, відзначений медаллю «За освоєння цілинних земель», удруге очолив будівельний загін. З бійцями загонів провели заняття з техніки безпеки за 12-годинною програмою, вони склали екзамен. Студенти пройшли медичний огляд. Загони забезпечили медикаментами, перев'язочними матеріалами і дезінфекційними засобами¹⁴¹².

Першим випробуванням для бійців була робота на об'єктах міста. Зокрема, вони брали участь у будівництві міського будинку зв'язку, цементного і цукрового заводів, очисних споруд міського водопроводу, середньої школи №16¹⁴¹³.

¹⁴¹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 119-120.

¹⁴¹³ Там само, арк. 119; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р, арк. 148; Заваль-

Після цього загони вирушили на пункти призначення. Загін ім. М. Островського уклав договір з Шепетівською ПМК-181 тресту «Поліссяводбуд» на 79 тис. крб і зобов'язався працювати на об'єктах у системі меліорації. У експлуатацію було здано три об'єкти, одному з яких присвоїли студентський знак якості. Загалом робіт виконано на 120 тис. крб. Загін ім. О. Матросова співпрацював із Теофіпольським міжколгоспбудом на 60 тис. крб і зобов'язався виконати будівельно-монтажні роботи на будівництві лінії вивозу гною і гноєсховища, реконструкції молочнотоварної ферми. Об'єкти здали в експлуатацію з оцінкою «добре». Понад план загін побудував телятник. Загін ім. С. Корольова уклав договір з БМУ «Промжитлобуд» м. Славути на 60 тис. крб. Загін працював на будівництві житлових будинків і договір виконав. Загін «Поділля-76» співпрацював із Федорівською ППК-204 тресту КМС-2 Кустанайської області Казахської РСР на 120 тис. крб і зобов'язався побудувати середню школу й спальний корпус у селищі Лісний Коржункольського зернорадгоспу. Оскільки будівельні організації не забезпечили загін будівельним матеріалом, загін, замість спального корпусу побудував двоквартирний будинок і виконав робіт на 150 тис. крб. Загін «Юність-76» уклав договір із радгоспом-заводом «Червоний маяк» Бориславського району Херсонської області на 5 тис. крб і працював на виноградниках і в саду, але через невисокий урожай фруктів частина загону працювали на будівництві (відремонтували три цехи заводу і здали в експлуатацію один будинок для робітників). Інтернаціональний загін «Дружба» уклав договір зі Старокостянтинівським міжколгоспбудом на 6,5 тис. крб і зобов'язався побудувати на свинокомплексі пожежний резервуар, з'єднувальну галерею і фундамент одного корпусу. Друга половина робочої програми тривала на полях Селістринського округу Болгарії, де студенти збирали овочі.

Робіт виконано на 1130 крб. Загалом заgonи зобов'язалися виконати робіт на 330500 крб, а виконали на 422630 крб¹⁴¹⁴.

У 1977 р. загін імені О. Матросова проводив будівельні роботи на Понінківській картонно-паперовій фабриці, імені М. Островського – у с. Малашківці Хмельницького району, імені С. Корольова – у с. Бережинці Теофіпольського району, «Юність-77» – на сільськогосподарських роботах у радгоспі «Красный маяк» Бериславського району Херсонської області. Загін «Поділля-77» направили на роботу в Тюменську область у м. Нижневартовськ. Інтернаціональний загін «Дружба-77» першу половину робочої програми виконував на плодоконсервному заводі м. Сілістра, другу – у колгоспі «Україна» Дунаєвського району¹⁴¹⁵.

Ефективність роботи будівельних загонів проілюструє таблиця 12.

Таблиця 12¹⁴¹⁶

**Дані про участь студентів у будівельних загонах
(1969-1977 рр.)**

Роки	Кількість будівельних загонів	Чисельність студентів – учасників будзагонів	Обсяг робіт, виконаних будзагонівцями (у тис. крб)
1969	4	145	*
1970	*	250	220
1971	4	250	386,9

¹⁴¹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 121-122.

¹⁴¹⁵ Там само, спр. 318, арк. 149-150.

¹⁴¹⁶ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1968-1969 н.р, арк. 96; ... за 1974-1975 н.р, арк. 137; ... за 1976-1977 н.р, арк. 148; Тюлягін С. Здобутки третього семестру – виконанню рішень ХХІV з'їзду КПРС. С. 2; Блажевич Ю. Трудовий похід. *Радянський студент*. 1972. 17 лютого. №5 (689). С. 1; Дрожжєнова Л. Третій трудовий на «відмінно». *Радянський студент*. 1974. 2 вересня. №22 (777). С. 2.

1972	*	*	*
1973	9	241	381,7
1974	8	240	435
1975	6	190	436
1976	4	179	422
1977	5	173	*

*Даних не виявлено

Велику увагу надавали підготовці загонів до проведення агітаційно-пропагандистської та культурно-масової роботи. У кожному загоні сформували лекторську групу. Члени кафедр суспільних наук допомагали розробляти тематику лекцій, рецензували тексти лекцій, консультували доповідачів. За допомогою керівників художньої самодіяльності розробили концертні програми, створили агіткультбригади. Надавали допомогу сільським школам у підготовці до нового навчального року: ремонтували парти, білили класи, оформляли наочні посібники. У 1973 р. прочитали 82 лекції, провели вечори дружби з місцевою молоддю, дали 27 концертів художньої самодіяльності, організували спортивні змагання з волейболу, футболу, баскетболу, передали шкільним бібліотекам 400 книг, створили 5 піонерських таборів «Супутник» (для дітей проводили екскурсії, військово-спортивні ігри, спортивні змагання, вечори відпочинку)¹⁴¹⁷. Таку роботу проводили й у наступні роки. Цікаво, що в 1974 р. агітбригада СБЗ «Поділля-74» у районному фестивалі Кустанайського району Казахстану посіла друге місце¹⁴¹⁸.

Бійці також активно допомагали колгоспникам у сільськогосподарських роботах. Про трудові звершення студентів на колгоспних полях неодноразово йшлося на сторінках місцевих газет. 8 серпня 1974 р. у газеті «Робітнича правда» колгоспу «Зелений гай» Вознесенського району Миколаївської області зазначено: «Ми давно чекали, що до нас прибуде на роботу комсомольський студентський будівельний

¹⁴¹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 76.

¹⁴¹⁸ Там само, спр. 208, арк. 137-138.

загін. І він прибув. Веселі і працьовиті хлопці та дівчата. Трудяться всі завзято. Нашим радгоспним комсомольцям треба з них брати приклад. Працюють студенти як справжні трудівники, ледачих серед них нема. Студенти брали участь у збиранні фруктів, підв'язували виноградну лозу, сапали городину»¹⁴¹⁹.

Роботу будзагонів відзначено низкою вагомих нагород. У 1970 р. загону «Еллада» вручили вимпел ЦК ЛКСМУ «Кращому спеціалізованому будівельному загону». За організацію студентських будівельних загонів комсомольську організацію інституту нагородили цінним подарунком обкому ЛКСМУ – радіолою «Кантата»¹⁴²⁰. У 1975 р. за вагомий внесок у спорудження об'єктів соціально-культурної та виробничої сфер загін «Поділля», який працював на Кустанайщині, відзначили медаллю «За освоєння цілинних земель». Посвідчення й медаль зберігаються в музеї університету і символізують трудову доблесть студентів багатьох поколінь, які пройшли школу загартування у будівельних та сільськогосподарських загонах¹⁴²¹.

Водночас у діяльності будзагонів були і неприємні моменти. У звіті про роботу партбюро інституту за 1976 р. зазначено про негідний вчинок бійця СБЗ «Дружба-76» студента історичного факультету В. Сеньчука, поведінку деяких бійців загону «Поділля-76» після одержання зарплати, нещасний випадок з комісаром СБЗ «Юність-76» Н. Кириловою¹⁴²².

Науково-педагогічні працівники й студенти також брали участь у сільськогосподарських загонах, які, за рішенням уряду, щороку у вересні виїжджали у райони Хмельницької області для допомоги колгоспникам у збиранні врожаю полів і садів, а також працювали на підприємствах із переробки сільськогосподарської сировини. Зокрема, в 1973 р. у цих роботах брали участь 786 студентів, у 1974 р. – 910, у 1975 р. –

¹⁴¹⁹ Сповідіає «Робітнича правда». *Радянський студент*. 1974. 2 вересня. №22 (777). С. 2.

¹⁴²⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 9, арк. 12.

¹⁴²¹ Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. С. 133.

¹⁴²² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 116.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

980. У 1974 р. студенти зібрали 1372,5 т картоплі, 475,9 т яблук, 102,2 т овочів, очистили 5376,5 т зерна¹⁴²³.

Науково-педагогічні працівники на очищенні кукурудзи в колгоспі. 1972 р.

З 1967 р. для «підвищення фахової підготовки майбутніх вчителів, поглиблення їх знань і формування громадської активності» функціонував факультет громадських професій, де передавали свій досвід викладачі інституту, спеціалісти з різних організацій міста – редакції міськрайонної газети «Прапор жовтня», будинку піонерів, міськкому комсомолу тощо¹⁴²⁴. У різні роки тут нараховували від 9 до 13 відділів: молодого лектора, піонервожатих, інструктивно-масової роботи, організаторів культурно-масової роботи, відділ бібліотечної справи, журналістики, екскурсодів і т.ін.¹⁴²⁵ Детальніше про роботу ФГП йдеться в таблиці 13.

¹⁴²³ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р., арк. 134.

¹⁴²⁴ Там само, арк. 126.

¹⁴²⁵ Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. С. 44.

***Дані про роботу факультету громадських професій у
1966-1977 рр.***

<i>Назва відділень</i>	<i>Навчальні роки/кількість слухачів</i>							
	<i>1966-1967</i>	<i>1969-1970</i>	<i>1971-1972</i>	<i>1972-1973</i>	<i>1973-1974</i>	<i>1974-1975</i>	<i>1975-1976</i>	<i>1976-1977</i>
Піонерської роботи (піонервожатих)	97	*	100	175	723	*	*	925
Журналістики	57	*	-	-	-	*	124	74
Пропагандистів економічних і політичних знань	-	-	-	-	-	-	82	88
Бібліотечної справи	32	*	-	-	-	*	96	130
Молодого лектора	40	*	180	116	178	*	138	-
Лектора-атеїста	-	-	60	56	*	*	64	-
Підготовки керівників самодіяльних танцювальних і хорових колективів	-	-	45	126	*	*	95	67
Організаторів комсомольської роботи	-	-	-	-	-	-	62	106
Підготовки керівників спортивних секцій, суддів	-	-	-	-	-	-	72	-

¹⁴²⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 11, арк. 71; спр. 39, арк. 53-54; спр. 128, арк. 84; оп. 11, спр. 60, арк. 44; спр. 112, арк. 45; спр. 160, арк. 75; спр. 270, арк. 92; , спр. 318, арк. 114; Грішунова В. Якщо хочеш мати громадську професію. *Радянський студент*. 1968. 27 червня. №24 (567). С. 2.

по спорту								
Екскурсоводів	-	-	-	-	-	-	61	166
Лектора- міжнародника	-	-	-	-	-	-	-	61

*Даних не виявлено

У 1966-1967 н.р. на факультеті навчалися 226 студентів¹⁴²⁷, у 1971-1972 н.р. – 385, у 1972-1973 н.р. – 473¹⁴²⁸, у 1973-1974 н.р. – 1527¹⁴²⁹, у 1974-1975 н.р. – 1767¹⁴³⁰, у 1976-1977 н.р. – 1617¹⁴³¹.

На відділеннях факультету студентів упродовж двох років готували до майбутньої громадсько-виховної та громадсько-корисної роботи, зокрема до роботи з дітьми в гуртках і об'єднаннях за інтересами, до туристично-краєзнавчої та туристично-екскурсійної справи, проведення спортивно-масових заходів, упровадження нових обрядів і звичаїв тощо. Щороку в межах функціонування факультету проводили творчі звіти відділень, під час яких слухачі демонстрували свої знання, навички та вміння¹⁴³². Слухачам, які успішно оволоділи програмою навчання, кваліфікаційна комісія видавала дипломи про набуття тією чи іншою громадської професії¹⁴³³.

Щоправда, у його роботі траплялися й недоліки. Так, у травні 1968 р. викладач Є. М. Гінзбург на раді інституту зазначала: «Наявність факультету громадської професій накладає на весь колектив інституту велику відповідальність. Деканом факультету повинен бути викладач, кандидат наук, а не студент. Слухачі факультету дуже пасивні. Їм слід давати більше практичних завдань. Так, наприклад, слухачі відділу журналістики можуть підготувати і випустити номер

¹⁴²⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 53-54.

¹⁴²⁸ Там само, оп. 11, спр. 112, арк. 45.

¹⁴²⁹ Там само, спр. 160, арк. 75.

¹⁴³⁰ Там само, спр. 208, арк. 128; ф. п. 4, оп. 1, спр. 80, арк. 90.

¹⁴³¹ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 114.

¹⁴³² Філінюк А.Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. С. 133.

¹⁴³³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 268, арк. 195.

інститутської багатотиражки, піонервожаті можуть допомагати в роботі палацу піонерів тощо». Солідарним із викладачем був Л. Баженов: «Студенти-слухачі факультету надіються на легкі справи, на те що, навчання на факультеті принесе негайні і вагомні наслідки. Але навчання тут потребує зусиль, праці, а це лякає студентів, вони не справляються з перевантаженням»¹⁴³⁴.

Проводили значну роботу з морально-етичного, статевого й правового виховання студентів. Зокрема, у гуртожитку провели бесіду «Культура поведінки молодої людини», участь у якій взяли модельєр одягу, перукар¹⁴³⁵. Студентам усіх курсів читали лекції з гігієнічно-статевого виховання, лікарі інституту провели в гуртожитках вечори запитань і відповідей на медичні теми. На всіх факультетах і курсах прочитали цикл лекцій «Правове виховання студентів», «Основи сімейного права», «Основи законодавства про працю», «Про попередження правопорушень серед молоді». У гуртожитках проводили вечори «Основи радянського права», «Питання сімейного права», вечір запитань і відповідей з юридичних тем. Перед студентами виступали представники міської міліції, суду, прокуратури. Зокрема, вони прочитали лекції «Про стан та заходи з посилення боротьби із злочинністю і правопорушеннями» (прокурор міста І. З. Черноіванов), «Закон і ми» (заступник начальника карного розшуку Кам'янця-Подільського Д. Д. Яворський). У грудні 1973 р. відбулася нарада-семінар профспілкового активу з покращення вивчення радянського права в інституті, на якому виступили голова народного суду Івко, І. З. Черноіванов, старший консультант відділу юстиції Хмельницького облвиконкому Коріненко, відповідальний секретар у справах неповнолітніх при міськвиконкомі М. М. Іванова. 3 лютого 1974 р. при об'єднаному профкомі працювала громадська юридична консультація, яка надавала юридичну допомогу, проводила правове виховання і пропаганду права. Основи законодавства про народну освіту студенти вивчали у факультативному курсі

¹⁴³⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 87, арк. 58.

¹⁴³⁵ Там само, оп. 11, спр. 270, арк. 97.

«Школознавство». У тому ж році 15 студентів-істориків працювали в дитячій кімнаті міліції. Вони взяли на облік 30 неповнолітніх, схильних до правопорушень, і проводили з ними індивідуальну роботу¹⁴³⁶.

Вищезазначені заходи не завжди були ефективними. У 1970 р. студент факультету фізичного виховання комуніст Струк на день народження з братом вживали спиртні напої та їх затримали органи міліції¹⁴³⁷. У тому ж році відрахували з інституту за крадіжки студента II курсу історичного факультету Римара, за погану поведінку – студентів І. Лернера, В. Бордюжана¹⁴³⁸. У 1971 р. побували в медветверезнику 6 студентів, а у 1972 р. – 3¹⁴³⁹. Мали місце випадки пияцтва серед студентів Узбецької РСР, які відзначали свої дні народження, батьків і навіть прадідів. У 1972 р. студенти Ільхом Джуміньязов і Нурмухамед Хасанов відвідали медвитверезник¹⁴⁴⁰. У 1973-1974 н.р. на комсомольських зборах порушили питання про заходи із запобігання випадків зловживання спиртними напоями серед студентів, оскільки упродовж навчального року в інституті були випадки порушення громадського порядку з боку студентів. За хуліганство і порушення притягнули до судової відповідальності студентів Л. М. Хіврича, Л. К. Голубовського, П. І. Довганюка. Останній поглумився над могилою Невідомого солдата. За порушення громадського порядку й пияцтво відрахували з інституту 12 студентів. Їх антигромадські вчинки засудила студентська громадськість¹⁴⁴¹. У 1975-1976 н.р. студенти IV курсу філологічного факультету організували в гуртожитку пиятику. Студент цього ж факультету Іскандеров улаштував бійку в нетверезому стані. Недостойно поводити себе в громадських місцях студенти факультету фізичного виховання

¹⁴³⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 78; спр. 316, арк. 28; ф. п. 4, оп. 1, спр. 76, арк. 127-128

¹⁴³⁷ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 106.

¹⁴³⁸ Там само, арк. 111.

¹⁴³⁹ Там само, спр. 74, арк. 101.

¹⁴⁴⁰ Там само, арк. 107.

¹⁴⁴¹ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 79; спр. 206, арк. 58-59.

Степанова, Жмуйда і студент IV курсу музично-педагогічного факультету Свінціцький¹⁴⁴². За п'ятику і перебування у медветверезнику ряди студентів покинули І. Джуманіязов¹⁴⁴³ та Е. Степанова¹⁴⁴⁴.

Загалом, за аморальні вчинки, порушення трудової дисципліни у 1971-1972 н.р. відраховано 4 студенти, у 1972-1973 н.р. – 2, у 1973-1974 н.р. – 12, у 1974-1975 н.р. – 7¹⁴⁴⁵, у 1975-1976 н.р. – 4, у 1976-1977 н.р. – 7¹⁴⁴⁶.

Частина студентів педінституту були членами народної дружини і допомагали міліції в охороні громадського порядку. У 1974-1975 н.р. членами цих формувань були 327 студентів, які об'єднувалися в три загони¹⁴⁴⁷, у 1975-1976 і 1976-1977 н.р. – по 420¹⁴⁴⁸.

Для студентів організовували туристичні поїздки. У 1970-1971 н.р. переможці «ленінського заліку» побували в Ленінграді. Одна студентська група виїздила до Києва на святкування Дня Перемоги. Більшість студентів відвідали музеї Чернівців, Вінниці, Хмельницького, Кришталеві печери в Кривче Тернопільської області¹⁴⁴⁹. У 1972-1973 н.р. проведено екскурсії в Москву, Київ, Вінницю і Чернівці, у яких взяли участь близько 400 студентів¹⁴⁵⁰. Під час літніх канікул 1974 року студенти здійснили туристичний водний похід маршрутом Хотин-Рибниця-Дубосари-Одеса, присвячений 30-річчю Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками. Екіпаж у кількості 7 студентів під час подорожі ознайомився з

¹⁴⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 316, арк. 28.

¹⁴⁴³ Там само, спр. 158, арк. 113.

¹⁴⁴⁴ Луценко В. Негідний вчинок. *Радянський студент*. 1976. 18 березня. №9-10 (839-840). С. 3.

¹⁴⁴⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р., арк. 5.

¹⁴⁴⁶ Там само, звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р., табл. №17.

¹⁴⁴⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 143.

¹⁴⁴⁸ Там само, оп. 11, спр. 270, арк. 86; спр. 318, арк. 107.

¹⁴⁴⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 58.

¹⁴⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 49.

історичними місцями та пам'ятками культури. Зроблено фотомонтаж пам'ятників, побудованих на честь Перемоги (у Могилеві-Подільському, Тирасполі, Одесі). У молдавському місті Бендери сфотографовано пам'ятник, що вшановує пам'ять солдатів Подільського полку, які загинули на території Молдови. Подорож закінчилася покладанням вінків до пам'ятника Невідомому матросу в Одесі¹⁴⁵¹. Організовували екскурсії до Брестської та Хотинської фортець, музеїв М. О. Островського (Шепетівка), М. І. Пирогова і М. М. Коцюбинського (Вінниця), О. Ю. Кобилянської і Ю. А. Федьковича (Чернівці), музею партизанської слави в місті Ярмче, дендропарку села Германівка тощо¹⁴⁵².

Ректорат і партійне бюро проводили певну роботу зі студентами стосовно вивчення рідного краю. У 1976-1977 н.р. студенти історичного факультету були активними слухачами народного університету «Скарби народу», який активізував їх діяльність із охорони пам'яток історії та культури. Університет давав можливість майбутнім учителям історії набути знання з історії краю¹⁴⁵³.

Велику увагу в інституті надавали питанням естетичного виховання. Для координування роботи з естетичного виховання студентів, естетичного оформлення навчальних приміщень та гуртожитків створили художню раду інституту (голова – доцент Г. М. Краєвська), на факультетах працювали комісії з естетичного виховання. Вони розглядали тематику лекцій із мистецтвознавства, художнього оформлення приміщень інституту та гуртожитків, репертуар художньої самодіяльності¹⁴⁵⁴. 25 травня 1967 р. на засіданні ради інституту йшлося про роль художньої ради в естетичному вихованні студентів. Ректор зазначив, що «недоліком організації естетичного виховання студентів був той факт, що художня рада

¹⁴⁵¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 142.

¹⁴⁵² Там само, спр. 270, арк. 95; ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 102

¹⁴⁵³ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 119; ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 102

¹⁴⁵⁴ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 98.

почала працювати зовсім нещодавно. Але тепер вона працює успішно, проводячи значну роботу по оформленню головного корпусу інституту, гуртожитків, організації художньої самодіяльності студентів тощо. Студентський клуб існував лише юридично, але фактично він не працював, хоча саме клуб повинен організовувати всю роботу художньої самодіяльності. А. Р. Ляпота і П. Є. Ткачук самоусунулися від роботи. Ми повинні організувати в інституті кабінет естетичного виховання. Ця справа складна і ще не зовсім ясна. Треба подумати над цим питанням. Кошти нам для такого кабінету виділені, але їх потрібно розумно і доцільно витратити. Я підтримую думку про організацію екскурсій в інші міста. Кошти для цього потрібно збирати у самих студентів, профком допоможе»¹⁴⁵⁵.

Невдовзі кабінет естетичного виховання створили¹⁴⁵⁶. Незважаючи на критику, продовжував працювати студентський клуб. Станом на середину 70-х рр. у його складі функціонували секції цікавих зустрічей, інтернаціональної дружби, художньої самодіяльності, оздоровчо-туристичної роботи. При комітеті комсомолу створили молодіжний клуб «Ровесник», який організовував і проводив вечори відпочинку, передвихідні, вихідні й святкові дні, вогники, лекції, бесіди, зустрічі, конкурси художньої самодіяльності тощо¹⁴⁵⁷.

При клубі інституту працював лекторій із питань історії музики та образотворчого мистецтва. У його роботі брали участь викладачі інституту, фахівці з інших закладів освіти міста, а також мистецтвознавці з Москви та Києва. Наприклад, мистецтвознавець В. Г. Шишкін (м. Москва) прочитав лекцію «Прогресивні течії в сучасному італійському мистецтві», професор Є. С. Шаблювский (м. Київ) – «Естетичні погляди Т. Г. Шевченка»¹⁴⁵⁸.

¹⁴⁵⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 62, арк. 23-24.

¹⁴⁵⁶ Там само, оп. 11, спр. 160, арк. 80.

¹⁴⁵⁷ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р., арк. 142.

¹⁴⁵⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 100.

В інституті працював лекторій із питань мистецтва, яким керувала доцент Г. М. Краєвська. До читання лекцій залучали не лише викладачів, але й місцевих діячів мистецтва (художників С. В. Кукурузу, С. К. Гайха). У 1975-1976 н.р. організували екскурсію на виставку картин художника В. К. Розвадовського. При кабінеті естетичного виховання працював «Клуб любителів мистецтва», слухачів якого (29 осіб) ознайомлювали з основами мистецтвознавства, сучасним мистецтвом та культурною спадщиною минулого¹⁴⁵⁹.

Наприкінці 60-х років на філологічному факультеті створили клуб «Аеліта», у якому студенти бесідували про творчість російських художників, обговорювали новинки літератури. Студенти фізико-математичного факультету започаткували «Університет культури»¹⁴⁶⁰.

Активно працювала літературна студія, на засіданнях якої обговорювали не лише твори поетів-початківців, але й загальноестетичні теми. Члени літературної студії досить часто друкували твори на сторінках республіканської преси. Зокрема, у газеті «Літературна Україна» у 1967-1968 н.р. з'явилися вірші В. Цілого і А. Ненцінського, у журналі «Дніпро» – В. Цілого¹⁴⁶¹. На засіданнях студії виступали зі своїми першими творами початківці-студенти В. Горбатюк, В. Цимбалюк, Г. Марченко, М. Бенедига, С. Кучер, організовували конкурси на кращий твір, кращого читця-декламатора, проводили вечори поезії та літератури. Неодноразово відбувалися засідання студії в інших закладах освіти (індустріальному, будівельному, сільськогосподарському технікумах)¹⁴⁶². З кінця 60-х рр. регулярно проводили «літературні п'ятниці», на яких студенти ознайомлювалися не лише з творами відомих письменників і поетів, але й із задоволенням слухали виступи і відзначали

¹⁴⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 98.

¹⁴⁶⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1968-1969 н.р., арк. 98.

¹⁴⁶¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 100.

¹⁴⁶² Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 131; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р., арк. 123.

творче зростання своїх товаришів. Улюбленцями «п'ятниць» були В. Нечитайло, А. Ненцінський, З. Товкач, І. Іов, Н. Пакулько, О. Коваленко, П. Клейман, Н. Абдуганієв, В. Мельник, В. Севаст'янов, В. Цілий, З. Цитрина та ін.¹⁴⁶³ На кожному засіданні брали участь 30-35 студентів. Учасники обговорювали поезії С. Єсеніна, Е. Багрицького, О. Блока, лірику Лесі Українки. Гостями літературної п'ятниці були І. Вільде, Л. Забашта, Б. Олійник, І. Сварник, М. Шаповалов, М. Сингаївський¹⁴⁶⁴.

Перед студентами виступає поет М. Сингаївський. 1968 р.

Популярність у студентів завоювала драматична студія «Юність», яка, зокрема в 1973 р., дала 17 вистав, із них 10 виїзних¹⁴⁶⁵.

Естетичному вихованню студентів сприяла також постійна виставка творів народно-прикладного мистецтва в кабінеті малювання, яку зібрав й улаштував викладач факультету підготовки вчителів початкових класів А. І. Фесенко¹⁴⁶⁶. На історичному та філологічному факультетах

¹⁴⁶³ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка, звіт про навчально-виховну роботу... за 1968-1969 н.р., арк. 98; Краєвська Г. Наші «п'ятниці». *Радянський студент*. 1971. 25 лютого. №4-5 (655-656). С. 4.

¹⁴⁶⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 73, арк. 121.

¹⁴⁶⁵ Там само, спр. 75, арк. 131.

¹⁴⁶⁶ Там само, ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 101.

обладнали виставки творів, подарованих художником С. В. Кукурузою¹⁴⁶⁷.

На факультетах, у студентських групах регулярно організовували культпоходи на найкращі фільми та театральні вистави з наступним обговоренням їх. Наприклад, студенти переглянули кінофільми «Тихий Дон», «Піднята цілина», «Доля людини»¹⁴⁶⁸, «Волчья стая», «Они сражались за Родину», «Звезда пленительного счастья»¹⁴⁶⁹, «Дворянське гніздо», «Брати Карамазови»¹⁴⁷⁰, вистави Кам'янець-Подільського народного театру, Хмельницького театру імені Петровського¹⁴⁷¹, Львівського академічного театру («Марія Заньковецька», «Сестри Річинські», «Пора жовтого листя»)¹⁴⁷². Цікаво проходили зустрічі з мистецькими колективами, що перебували на гастролях у нашому місті. 26 вересня 1975 р. відбулася зустріч з артистами Львівського державного академічного драматичного театру імені Марії Заньковецької, 29 жовтня – з артистом Київської філармонії А. Кисельовим¹⁴⁷³. Пам'ятними були зустрічі з артистами Н. Мордюковою, Р. Биковим, Ю. Тимошенком (Тарапунькою), Ю. Березіним (Штепселем), С. Мішуліним, А. Румянцевою, М. Озеровим¹⁴⁷⁴, письменниками й поетами І. Олійником, А. Хорунжим, М. Сингаївським, Р. Іваничуком, О. Ковінькою, В. Юхимовичем, М. Шаповалом, Р. Дубківським¹⁴⁷⁵, олімпійським чемпіоном В. Борзовим.

¹⁴⁶⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 97.

¹⁴⁶⁸ Там само, спр. 208, арк. 144.

¹⁴⁶⁹ Там само, спр. 270, арк. 98.

¹⁴⁷⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 120-121.

¹⁴⁷¹ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 80.

¹⁴⁷² Там само, спр. 270, арк. 98.

¹⁴⁷³ Там само, спр. 270, арк. 98.

¹⁴⁷⁴ Там само, спр. 158, арк. 83; Спр. 270, арк. 98; Кович В. Розповідають майстри кіно. *Радянський студент*. 1966. 27 жовтня. №27 (498). С. 1; Кривошия В. Коментатор, спортсмен, артист. *Радянський студент*. 1972. 30 листопада. №33 (717). С. 1.

¹⁴⁷⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 167; спр. 71, арк. 100; спр. 72, арк. 121; спр. 76, арк. 124.

Під час зустрічі з олімпійським чемпіоном В. Борзовим. 1975 р.

Для допомоги школам міста та області викладачі інституту проводили консультації з питань естетичного виховання для учителів, читали лекції з питань естетики та мистецтва (наприклад, у 1966-1967 н.р. прочитали понад 20 лекцій, у 1967-1968 н.р. – 30: «Радянська

музика на сучасному етапі», «Радянське образотворче мистецтво на сучасному етапі», «Основні проблеми сучасної естетики», «М. Горький і Ф. Шаляпін», «Революційна пісня» тощо). Члени гуртка естетичного виховання історико-філологічного факультету керували гуртками естетичного виховання у школах міста¹⁴⁷⁶.

Чимало студентів-гуртківців були учасниками художньої самодіяльності. У 1966-1967 н.р. гуртки художньої самодіяльності інституту охоплювали близько 500 студентів¹⁴⁷⁷, у 1967-1968 н.р. – 700¹⁴⁷⁸, у 1970-1971 н.р. – 630¹⁴⁷⁹, у 1973-1974 н.р. – 560 (14 гуртків)¹⁴⁸⁰, у 1975-1976 н.р. – відповідно понад 600 і 14¹⁴⁸¹, у 1976-1977 н.р. – понад 500 і 12¹⁴⁸².

Загальноінститутські та факультетські колективи художньої самодіяльності систематично виступали перед молоддю виробництв і навчальних закладів, у колгоспах, військових частинах. У 1966-1967 н.р. вони дали 65 концертів, які мали великий успіх¹⁴⁸³, у 1967-1968 н.р. – 105¹⁴⁸⁴, 1973-

¹⁴⁷⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 78; спр. 71, арк. 101.

¹⁴⁷⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 79.

¹⁴⁷⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 102.

¹⁴⁷⁹ Там само, оп. 11, спр. 11, арк. 61.

¹⁴⁸⁰ Там само, спр. 160, арк. 79.

¹⁴⁸¹ Там само, спр. 270, арк. 101.

¹⁴⁸² Там само, спр. 318, арк. 126.

¹⁴⁸³ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 79.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти
1974 н.р. – 63¹⁴⁸⁵, у 1975-1976 н.р. – понад 50¹⁴⁸⁶, у 1976-1977
н.р. – понад 40¹⁴⁸⁷.

На сцені танцювальний ансамбль «Горлиця». 1971 р.

Серед кращих колективів варто назвати танцювальні колективи. У середині 60-х рр. своєю майстерністю виділялися танцівники фізико-математичного факультету (керівник – студент II курсу Севастьянов, з 1967-1968 н.р. – студент I курсу В. С'єдін), фізичного виховання (студент I курсу В. Плейзор) та історико-філологічного факультету (студентка I курсу В. Зайцева)¹⁴⁸⁸.

Активізував діяльність загальноінститутський танцювальний ансамбль, у складі якого було 32 учасники. У вересні 1967 р. він отримав назву «Горлиця». Після смерті керівника ансамблю О. Г. Ситніка, який створив колектив у 1963 р., його у 1968 р. очолив В. М. С'єдін.

У 1966-1967 н.р. танцювальний ансамбль став переможцем республіканського огляду художньої самодіяль-

¹⁴⁸⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 102.

¹⁴⁸⁵ Там само, оп. 11, спр. 160, арк. 79.

¹⁴⁸⁶ Там само, спр. 270, арк. 101.

¹⁴⁸⁷ Там само, спр. 318, арк. 126.

¹⁴⁸⁸ Там само, оп. 10, спр. 39, арк. 78; спр. 71, арк. 102.

ності педінститутів та кандидатом на республіканський фестиваль самодіяльного мистецтва. Ансамбль нагородили дипломом I ступеня та грамотою ЦК ЛКСМУ¹⁴⁸⁹. У 1967-1968 н.р. він став лауреатом республіканського фестивалю художньої самодіяльності. За досягнуті успіхи в розбудові хореографічного мистецтва та відмінні виступи на цих оглядах ансамблю у вересні 1967 р. президія Укрпрофради присвоїла звання «Народний». Його нагородили дипломами Міністерства освіти України, Укрпрофради та Міністерства культури, грамотами ЦК ВЛКСМ, дипломами і грамотами обласного управління культури. Рішенням бюро Кам'янець-Подільського міськкому Компартії України ансамбль танцю занесли на міську дошку пошани¹⁴⁹⁰. Колектив нагородили золотими медалями й дипломами лауреатів республіканських конкурсів художньої самодіяльності, присвячених 50-річчю Жовтневої революції (1967 р.), 100-річчю з дня народження В. І. Леніна (1970 р.), 50-річчю утворення СРСР (1972 р.), І зльоту учасників студентської художньої самодіяльності України (1975 р.), І всесоюзного фестивалю самодіяльності художньої творчості трудящих (1977 р.), III фестивалю молоді України (1977 р.)¹⁴⁹¹. У 1975-1976 н.р. кращі танцювальні пари ансамблю у складі танцювального колективу Хмельницької області брали участь у гастрольних поїздках у Нідерланди й Бельгію¹⁴⁹².

Славився майстерністю хоровий колектив інституту, який створено в середині 60-х рр. на базі хорових гуртків історико-філологічного, фізико-математичного факультетів та факультету педагогіки і методики початкової освіти¹⁴⁹³. Хор інституту, який у 1966-1967 н.р. нараховував 86 учасників, був переможцем обласного огляду, учасником республіканського огляду

¹⁴⁸⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 78.

¹⁴⁹⁰ Там само, спр. 6472, арк. 104.

¹⁴⁹¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 356, арк. 145; Кенц В. Наша «Горлиця». Радянський студент. 1969. 30 грудня. №34-35 (616-617). С. 4.

¹⁴⁹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 101; ф. п. 4, оп. 1, спр. 83, арк. 106.

¹⁴⁹³ Там само, ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 78; спр. 71, арк. 102.

педінститутів, де як один із кращих, нагороджений дипломом I ступеня та грамотою ЦК ЛКСМУ. Соліст А. Р. Ляпота був переможцем обласного та республіканського оглядів, його нагородили грамотою ЦК ЛКСМУ та цінним подарунком¹⁴⁹⁴. У 1971-1972 н.р. студентка IV курсу Т. Плющ стала лауреатом всесоюзної телевізійної передачі «Алло, ми шукаємо таланти!»¹⁴⁹⁵. У 1973-1974 н.р. хоровий колектив (солісти Т. Плющ і Р. Лапко) стали лауреатами I республіканського фестивалю педінститутів, учасниками творчого звіту майстрів мистецтв Хмельницької області в Києві на сцені палацу «Україна» (участь у концерті брав також народний ансамбль танцю «Горлиця») ¹⁴⁹⁶. У 1975-1976 н.р. хор, жіночий вокальний ансамбль і солістка ансамблю Т. Плющ стали переможцями другого туру I всесоюзного фестивалю самодіяльної художньої творчості трудящих¹⁴⁹⁷. Загальноінститутський хор, як і танцювальний колектив «Горлиця», був удостоєний звання «Народний»¹⁴⁹⁸.

Професор О. М. Завальнюк згадує, що ректор регулярно відвідував репетиції хору: «Доводилося бачити нашого керівника на зібраннях змішаного студентського хору, який готував насичену концертну програму до відзначення на міському рівні таких щорічних важливих політичних подій, як річниця Жовтневої революції і день народження Леніна. Побачення з хористами було не випадковим, адже ректор ніс персональну відповідальність перед міським партійним керівництвом і за ідейний репертуар концерту, і за якість його виконання. Візит ректора завершувався з'ясуванням відвідування репетицій студентами-хористами. А вже наступного дня у деканат викликали вимушених чи свідомих прогульників. Після цього хористи з'являлися на зібрання

¹⁴⁹⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 79.

¹⁴⁹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 60, арк. 47; ф. п. 4, оп. 1, спр. 74, арк. 111.

¹⁴⁹⁶ Там само, спр. 160, арк. 79; ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 131.

¹⁴⁹⁷ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 101.

¹⁴⁹⁸ Філінюк А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. С. 127.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

краще. Ректор завжди відвідував наші концерти. Радів успіхам. Нам же було приємно чути слова вдячності, адресовані творчому колективу і його диригенту. Не раз бачили Іваха у першому ряду актового залу, де відбувалися творчі звіти художньої самодіяльності факультетів, концерти до Міжнародного жіночого дня. Було відчуття, що наш керівник, хоч і мав високий управлінський статус, не цурається нас, студентів, цінує молодіжну художню творчість, демонструє близькість до пересічних народних цінностей, не відривається (поширене тоді твердження) від колективу»¹⁴⁹⁹.

*Виступає оркестр народних інструментів. Соліст –
А. Р. Ляпота. 1970 р.*

У 1967-1968 н.р. розпочав свою роботу оркестр народних інструментів (керівник І. С. Доскоч) у складі 55 учасників¹⁵⁰⁰. У першій половині 70-х рр. оркестр удостоєний звання «Народний»¹⁵⁰¹.

До кращих гуртків художньої самодіяльності належали ляльковий театр, акторами якого були студенти факультету педагогіки та методики початкової освіти, духовий та естрадний оркестри. Естрадний оркестр факультету фізичного виховання був учасником обласного й республіканського оглядів художньої самодіяльності¹⁵⁰². На сторінках газети «Радянський

¹⁴⁹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 101.

¹⁵⁰⁰ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 103; ф. п. 4, оп. 1, спр. 75, арк. 131.

¹⁵⁰¹ Там само, ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 79.

¹⁵⁰² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 79.

студент» йшлося про те, що в березні 1972 р. студенти Ферганського педінституту надіслали своїм побратимам узбецькі національні музичні інструменти. 4 березня 1972 р. Чернівецьке телебачення студентам-узбекам Кам'янець-Подільського педінституту присвятило сторінку публіцистично-художнього альманаху «Братерство»¹⁵⁰³.

Кращі колективи інституту виступали у республіканських телепередачах «Вишневі усмішки», «Сонячні кларнети», телепередачах, які транслювали на Центральному телебаченні «Споємте друзья», «Шире круг», на Чернівецькому телебаченні, відстоювали честь області на сцені Київського палацу культури «Україна»¹⁵⁰⁴.

Щорічно проводили факультетські та міжфакультетські конкурси на кращу студентську художню самодіяльність¹⁵⁰⁵. Факультетські колективи регулярно виступали на святкових загальноінститутських концертах, вечорах відпочинку. Відбувалися конкурси виконавців молодіжної, військово-патріотичної пісні¹⁵⁰⁶.

У студентів був неабиякий потяг до мистецтва, про що, наприклад, свідчить те, що в 1976 р. студенти історичного, фізико-математичного факультетів, факультету фізичного виховання на гроші, зароблені під час осінніх сільськогосподарських робіт, вирішили купити музичні інструменти¹⁵⁰⁷.

¹⁵⁰³ Собчук В. Посилка з Фергани. *Радянський студент*. 1972. 16 березня. №9 (693). С. 1.

¹⁵⁰⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 79; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1968-1969 н.р., арк. 98; ... за 1973-1974 н.р., арк. 78; Капітула І. Заслужена слава. *Радянський студент*. 1967. 15 червня. №21-22 (527-528). С. 4; Гринчук М. І пісні, і танці. Наші аматори – на сцені палацу «Україна». *Радянський студент*. 1973. 5 грудня. №34 (754). С. 2.

¹⁵⁰⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р., арк. 104.

¹⁵⁰⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 101.

¹⁵⁰⁷ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1976-1977 н.р., арк. 125.

Значну роботу провели гуртки художнього слова. Учасник гуртка історико-філологічного факультету В. Нечитайло був переможцем обласного конкурсу читців-декламаторів та лауреатом республіканського огляду художньої самодіяльності педінститутів. Його нагородили грамотою ЦК ЛКСМУ та цінним подарунком¹⁵⁰⁸. Майстрами художнього слова були Л. Войтенко, В. Падитель, О. Лисенко¹⁵⁰⁹.

Велику роботу провів драматичний колектив історико-філологічного факультету (керівник Г. М. Краєвська). Цей колектив був одним із кращих драматичних колективів області. У 1967-1968 н.р. він провів 9 виступів¹⁵¹⁰.

В інституті працювала художня студія, у якій у 1970-1971 н.р. навчалися 26 початківців-художників¹⁵¹¹.

Значну увагу надавали спортивно-масовій роботі, якою опікувався спортивний клуб «Буревісник». Щорічно в інституті проводили спартакіади з 10 видів спорту, «Бодрість і здоров'я» – з 6, серед гуртожитків – з 4 видів спорту. Проведено низку інших спортивно-масових заходів: першості факультетів з волейболу, баскетболу, гандболу, футболу, легкої атлетики. У «ленінських кімнатах» гуртожитків працювали шахово-шашкові клуби. Організовано відбувалися масові кроси на призи газет «Правда» і «Комсомольська правда», профспілково-комсомольські кроси (осінній і весняний), змагання з Всесоюзного комплексу ГПО, одноденні та дводенні туристичні походи. В інституті організували роботу спортивних секцій із акробатики, спортивної гімнастики, легкої атлетики, волейболу, гандболу, боксу, вільної боротьби, класичної боротьби, гирьового спорту, кульової стрільби, футболу, лижного спорту, дзюдо, тенісу, шах матів. Збірні команди й найсильніші спортсмени закладу брали участь у міських, обласних, республіканських і всесоюзних змаганнях¹⁵¹².

¹⁵⁰⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 39, арк. 78.

¹⁵⁰⁹ Там само, спр. 71, арк. 102.

¹⁵¹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 103.

¹⁵¹¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 61.

¹⁵¹² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 108; спр. 72, арк. 140; спр. 73, арк. 132; спр. 75, арк. 138; спр. 76, арк. 158;

У колоні – студенти факультету фізичного виховання

60-ті рр. характеризувалися низькими спортивними результатами спортсменів. Зокрема, на XIII спартакіаді педінститутів УРСР збірна студентів факультету фізичного виховання посіла 10 місце з 11 можливих. Збірні команди інституту укомплектовані студентами історико-філологічного, фізико-математичного факультетів, факультету початкової освіти на міських змаганнях із легкої атлетики, футболу, боротьби та інших видів спорту посідали місця нижчі, ніж учні технікумів, а показники студентів не перевищували нормативів III розряду. Погані результати на обласних змаганнях із футболу, баскетболу, волейболу, плавання демонстрували збірні команди факультету фізичного виховання¹⁵¹³. 8 лютого 1968 р. на засіданні ради інституту декан факультету фізичного

спр. 83, арк. 107-108; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р, арк. 141; ... за 1976-1977 н.р., арк. 123;

¹⁵¹³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 87, арк. 22.

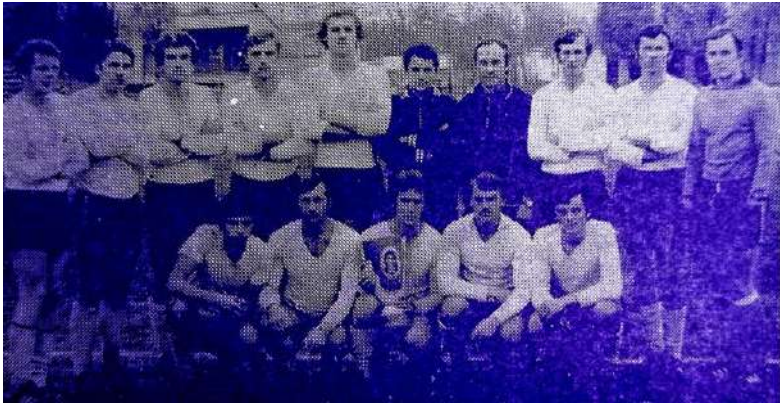
виховання В. О. Жабенко у доповіді «Про стан спортивної підготовки студентів інституту та заходи до його покращення» зазначив, що «якість підготовки наших збірних команд не відповідає тим вимогам, які ставляться на республіканських змаганнях. Причини цього стану в тому, що протягом останніх років набір на факультет проводився за рахунок абітурієнтів, що мали виробничий стаж. Такі випускники мали низьку спортивну підготовку... Недостатньо налагоджені зв'язки з дитячими спортшколами... Спортивна база факультету, особливо в зимових умовах, не дає можливості проводити заняття в необхідній кількості... Дуже важко діставати обладнання, місто погано забезпечується спорттоварами. Спортзали по вул. Карла Маркса, 10 і Гагаріна, 45 устаткуванні не зовсім сучасним інвентарем. Там холодно, треба ремонтувати систему освітлення і опалення спортзалів»¹⁵¹⁴. На тому ж засіданні виступив і ректор, який піклувався про розвиток фізичної культури і спорту: «Викладачі факультету фізичного виховання докладають багато зусиль, щоб підготувати спортсменів-розрядників. Але я не бачу мети в підготовці лише окремих спортсменів. Нам потрібен такий рівень фізвиховання, щоб ми випускали хороших учителів фізичного виховання і окрему групу спортсменів-розрядників. Кафедри повинні самі займатися обладнанням спортзалів, поновленням спорінвентаря. Ректорат завжди піде назустріч, дасть необхідні кошти. Питанням ремонту і опалення душевої ректорат займається вже три місяці. Ми ведемо переписку з Міністерством освіти, але в цих коштах нам відмовляють. Всі господарські роботи, про які йшла мова сьогодні, будуть виконані в робочому порядку. Кошти на побудову нового спортзалу нам зараз не виділять, тому що потрібно будувати їдальню, новий гуртожиток, поновити учбовий корпус. В роботі по фізичному вихованню студентів є ряд недоробок. Не проводяться масові спортивні міроприємства, особливо зимою. Слід поновити ранкову зарядку і зарядку під час занять. Нам потрібно підвищити інтенсивність роботи на тих заняттях, які нам відведені. До

¹⁵¹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 87, арк. 18.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

нового прийому факультет повинен готуватися протягом всього навчального року – налагодити зв'язки з райвно, облвно, спортшколами, підібрати на факультет людей, які люблять спорт і мають хороші спортивні показники»¹⁵¹⁵.

У наступні роки ректор продовжував турбуватися про покращення спортивних здобутків студентів. 28 червня 1976 р., виступаючи на засіданні вченої ради, Іван Вікторович зауважив, що «треба звернути особливу увагу на підготовку спортсменів вищої кваліфікації. Крім того, потрібно організувати семінари з теоретичних питань для тренерів різних спеціальностей. Але якщо переводити студентів на індивідуальний графік роботи, то не тільки деканат, а й всі викладачі повинні відповідати за цю справу»¹⁵¹⁶.

Футбольна команда «Буревісник». 1975 р.

Спортивні результати поступово почали поліпшуватися. У 1972 р. на спартакіаді педінститутів УРСР Кам'янець-Подільський педінститут посів друге місце з 35 педвишів¹⁵¹⁷. У 1975-1976 н.р. студенти успішно виступали у першості Уккрани

¹⁵¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 87, арк. 21.

¹⁵¹⁶ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №8... від 28 червня 1976 р.

¹⁵¹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 158, арк. 7.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

СДСТ «Буревісник» серед факультетів фізичного виховання вищів із багатоборства комплексу ГПО; у молодіжній першості СДСТ «Буревісник» із веслування на байдарках і каное (студент I курсу Федчишин посів II місце, студенти Пастух і Лигес – третє); у міжвідомчій першості СРСР із веслування (студент I курсу Волик став чемпіоном СРСР); у міжвідомчій першості СДСТ «Буревісник» команда городошників посіла перше місце, у міжвідомчій першості України – третє¹⁵¹⁸. У 1976-1977 н.р. на XIV спартакіаді педінститутів УРСР вдало виступили чоловіча й жіноча команда баскетболістів та чоловіча команда з ручного м'яча¹⁵¹⁹.

Щороку зростала кількість підготовлених спортсменів-розрядників, майстрів спорту і кандидатів у майстри спорту (див. табл. 14).

Таблиця 14¹⁵²⁰

Дані про кількість підготовлених у 1967-1977 рр. у педінституті спортсменів-розрядників, майстрів спорту, кандидатів у майстри спорту тощо

Роки	Підготовлено					
	Спортсменів-розрядників	Кандидатів в майстри спорту	Майстрів спорту	Значкистів ГПО	Громадських інструкторів	Суддів по спорту
1967	800	*	5	357	*	*
1968	927	8	7	395	*	*
1969	732	14	5	365	159	180
1970	*	*	*	*	*	*
1971	620	*	2	*	*	*
1972	*	*	3	*	*	*

¹⁵¹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 100.

¹⁵¹⁹ Там само, спр. 318, арк. 125.

¹⁵²⁰ Там само, оп. 10, спр. 87, арк. 22; спр. 114, арк. 142-143; оп. 11, спр. 208, арк. 143; спр. 270, арк. 100; спр. 318, арк. 125; ф. п. 4, оп. 1, спр. 69, арк. 85; спр. 70, арк. 169; спр. 71, арк. 109; спр. 73, арк. 132; спр. 74, арк. 116; спр. 75, арк. 138; спр. 76, арк. 159; спр. 83, арк. 108; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1972-1973 н.р., арк. 17; ... за 1974-1975 н.р., арк. 141-142; ... за 1976-1977 н.р., арк. 124; Босенко А. Спортивний гарт. *Радянський студент*. 1967. 15 червня. №21-22 (527-528). С. 4.

1973	578	5	3	435	*	24
1974	744	*	4	538	*	*
1975	534	5	1	588	244	144
1976	820	58**	4	520	*	*
1977	830	70**	1	533	*	*

*Даних не виявлено

**Зведені дані про першорозрядників і кандидатів у майстри спорту

Є люди, чий унесок у спортивну славу закладу найбільш помітний. Ці слова значною мірою стосуються випускника факультету фізичного виховання І. Є. Турчина. Гандбольна команда «Спартак» (Київ), яку він очолював, виграла 20 чемпіонатів СРСР і 12 Кубків європейських чемпіонів. За високі показники в міжнародних змаганнях «Спартак» і прізвище його тренера занесли до Книги рекордів Гіннеса. Спартаківки З. Турчина, Л. Бобрусь, М. Маршуба, Г. Маноха, випускниці факультету, двічі завойовували звання чемпіонів Олімпійських ігор (1976, 1980 рр.), були бронзовими призерами, двічі – чемпіонами світу¹⁵²¹. Чоловіча команда гандболістів у 1968 р. стала чемпіоном серед педвишів України, її гравцям було присвоєно звання кандидатів в майстри спорту СРСР (тренер Л. О. Цветков, капітан команди В. Олищук)¹⁵²². У 1966-1967 н.р. гімнасти посіли 2 місце на республіканських змаганнях IV Спартакіади народів СРСР¹⁵²³. У 1965-1969, 1975-1976 рр. команди городошників були першими на чемпіонаті Уккрази СДСТ «Буревісник»¹⁵²⁴. Однією з кращих легкоатлеток України була Н. Побережна, яка в 1969 р. метнула диск на 50,76 м¹⁵²⁵.

¹⁵²¹ Комарніцький О.Б. Ігор Євдокимович Турчин. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. С. 746-748.

¹⁵²² Солопчук М.С., Комарніцький О. Б. Факультет фізичної культури. С. 51.

¹⁵²³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 5578, арк. 33.

¹⁵²⁴ Солопчук М. С., Комарніцький О. Б. Факультет фізичної культури. С. 51.

¹⁵²⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 114, арк. 142.

Для студентів факультету фізичного виховання організовували зустрічі зі знайомими спортсменами, наприклад, у 1976-1977 н.р. – з учасником XX Олімпійських ігор у Мюнхені (1972 р.) К. Ахметовим, заслуженим тренером СРСР В. О. Донським¹⁵²⁶.

На факультеті фізичного виховання успішно працював народний університет фізичної культури, у якому систематично підвищували свою педагогічну майстерність учителі фізкультури міста, району і області. Викладачі й студенти педінституту надали велику допомогу в розвитку фізичної культури і спорту іншим колективам міста, району й області, особливо в середніх і восьмирічних школах. У 1968 р. студенти факультету провели в школах близько 100 спортивних вечорів, надавали допомогу міським організаціям у проведенні змагань учнів і дорослих із легкої атлетики, баскетболу волейболу, ручного м'яча, гімнастики та інших видів спорту¹⁵²⁷. У 1969 р. науково-педагогічні працівники університету фізичної культури провели 70 лекцій для вчителів фізичного виховання шкіл, ДСП, Будинку радянської армії, а також на підприємствах міста¹⁵²⁸. На факультеті фізичного виховання працювала дитяча спортивна школа, у якій у 1973 р. навчалися 160 дітей шкіл міста¹⁵²⁹.

3.5. Поліпшення навчально-матеріальної бази та побутових умов життя студентства

Ректор постійно турбувався про розширення, зміцнення й удосконалення навчально-матеріальної бази. В умовах компартійної системи ректор знаходив можливість успішно співпрацювати з владою і отримував необхідне фінансування для розвитку матеріально-технічної, інформаційної бази. Зокрема, площа навчально-лабораторних приміщень зросла з 14817 м², з яких навчальна площа становила 7672 м² (на

¹⁵²⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 120.

¹⁵²⁷ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 70, арк. 170.

¹⁵²⁸ Там само, спр. 71, арк. 109.

¹⁵²⁹ Там само, спр. 75, арк. 124.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

1 студента стаціонару припадало 4,4 м²) у 1967 р. до відповідно 17435, 9481 (5,2 м²) у 1974 р.¹⁵³⁰ До послуг студентів було 47 аудиторій, 29 кабінетів, 17 лабораторій, 8 навчальних майстерень, 13 класів для індивідуальної гри, 2 актові зали, 3 читальних зали, 4 спортзали¹⁵³¹. Навчання відбувалося в одну зміну в трьох навчальних корпусах¹⁵³². Такі позитивні зміни сталися після добудови у 1972 р. приміщення головного навчального корпусу.

Головний корпус педінституту. 1972 р.

Постійною турботою ректора було питання поліпшення побутових умов студентів. У 1967-1968 н.р. гуртожитком забезпечили 942 студенти. До їхніх послуг кімнати для самостійної роботи, відпочинку, духова, добре обладнаний медпункт тощо¹⁵³³. У 1968-1969 н.р. у педінституті було 1550

¹⁵³⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 84.

¹⁵³¹ Там само, арк. 85.

¹⁵³² Там само, спр. 208, арк. 178.

¹⁵³³ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 7.

іногородніх студентів. На той час у виші був типовий гуртожиток по проспекту Леніна, 54 на 506 осіб, житловий будинок по вулиці Ленінградській, 62, пристосований для гуртожитку на 300 осіб, три невеликі будинки, пристосовані для гуртожитків, разом на 74 особи. Отож для житла студентів було 948 місць, що складало 62% забезпечення гуртожитком іногородніх студентів. Житлова площа на одного студента становили 4,5 м², що було значно нижче від існуючих санітарних норм – 6 м². У гуртожитку по проспекту Леніна, 54 була «ленінська кімната», 4 кімнати для самостійної роботи студентів на 64 місця та бібліотека з читальним залом на 60 місць. Для побутового обслуговування молоді працювали кравецька і шевська майстерні, перукарня, пункт прийому поштових відправлень і міжміських телефонних переговорів, кіоск для продажу письмового приладдя, духова, пральня, кладова для зберігання власних речей студентів. На кожному поверсі були кухні. У гуртожитку по вул. Ленінградській, 62 були «ленінська кімната» й кімната для самостійної роботи студентів на 26 місць. Для побутового обслуговування працювали дві кухні, кубова, кладова для зберігання власних речей, кіоск для продажу письмового приладдя. Студенти, що проживали в будинках, пристосованих під гуртожитки, користувалися побутовими послугами майстерень міста. Всі гуртожитки забезпечені твердим та м'яким інвентарем¹⁵³⁴. За дотриманням чистоти в житлових кімнатах, кухнях, побутових приміщеннях слідували студради. Складено графіки чергування, виставляли оцінки за якість прибирання. Щоп'ятниці влаштовували санітарний день, громадські об'єднання регулярно проводили рейди-перевірки гуртожитків¹⁵³⁵. Гуртожитки своєчасно ремонтували, вони були в належному санітарному стані¹⁵³⁶. У звіті інституту за 1973-

¹⁵³⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6976, арк. 100-101; Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 128, арк. 87.

¹⁵³⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 47.

¹⁵³⁶ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 62.

1974 н.р. уперше згадується про газифікацію гуртожитків, де було обладнано і газифіковано кухні¹⁵³⁷.

У 1968 р. педінститут став переможцем республіканського конкурсу педвишів на кращу організацію умов праці, побуту і відпочинку¹⁵³⁸.

Поступово зростав студентський контингент, що одночасно загострювало житлову проблему. У 1970-1971 н.р. забезпечення студентів у гуртожитках становило лише 53%¹⁵³⁹, у 1973-1974 н.р. – 52% (житлова площа на одного студента становила 5,9 м²)¹⁵⁴⁰. Щодо абсолютних показників, то в 1970-1971 н.р. житлом забезпечили 906 студентів¹⁵⁴¹, у 1971-1972 н.р. – 922¹⁵⁴², у 1972-1973 н.р. – 970¹⁵⁴³, у 1973-1974 н.р. – 942¹⁵⁴⁴.

В інституті вбачали доцільним розв'язати проблему забезпечення студентів гуртожитками через будівництво нових гуртожитків. Наприкінці 1974 року збудували гуртожиток по вул. Уральська, 3 на 450 місць (сьогодні – гуртожиток №3 фізико-математичного факультету)¹⁵⁴⁵. Завдяки цьому загальна площа гуртожитків зросла з 8685 м², зокрема 4714 м² житлової площі, до відповідно 14219 м² і 9548 м² (на цих площах мешкали 1272 студенти)¹⁵⁴⁶. Будівельникам допомагали споруджувати гуртожиток студенти. Серед них був і А. Г. Філінюк, тодішній першокурсник, а згодом – доктор історичних наук, професор: «На початку вересня 1974 р. ректор зустрівся із студентами першого курсу і після привітання зі вступом до вишу розповів

¹⁵³⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 86.

¹⁵³⁸ Наш вуз – переможець конкурсу. *Радянський студент*. 1968. 28 листопада. №36 (579). С. 1.

¹⁵³⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 48.

¹⁵⁴⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 160, арк. 86.

¹⁵⁴¹ Там само, спр. 11, арк. 62.

¹⁵⁴² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 62.

¹⁵⁴³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 47.

¹⁵⁴⁴ Там само, спр. 160, арк. 86.

¹⁵⁴⁵ Там само, спр. 208, арк. 179.

¹⁵⁴⁶ Там само, спр. 60, арк. 48; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1972-1973 н.р., арк. 46; ... за 1974-1975 н.р., арк. 180.

про труднощі з виділенням місць у гуртожитку. При цьому підкреслив, що можливості поліпшити наші житлові умови великою мірою залежать від кожного з нас. Ми тоді довідалися, що на будівельному майданчику зі спорудження студентського гуртожитку бракувало робочих рук, особливо для виконання некваліфікованих робіт. Зрозуміло, що за таких обставин здача в експлуатацію гуртожитку і заселення студентів у його просторі кімнати могли затягнутися як мінімум ще на півроку... Розмова тоді вийшла невимушеною і водночас напрочуд переконливою. Ідею допомогти в завершенні будівництва так потрібного гуртожитку більшість із нас підхопила без будь-яких вагань. На це були вагомі причини й особиста мотивація більшості з нас першокурсників, бо ж змушені й витратити на це значні кошти... Студенти, викладачі, співробітники доклали чималих зусиль (виносили будівельне сміття, чистили, драїли, мило, словом, виконували різноманітну брудну, важку, але таку необхідну роботу). Працювали з ентузіазмом, весело і завзято. Не було випадків, щоб хтось хитрував чи відмовлявся. Ніхто не скиглив і не ховався за чиюсь широку спину... Впадало у вічі й те, щонайменше один раз, а то й кілька разів на день до нас на будівельний майданчик приходив ректор із секретарем партбюро інституту М. Любою чи деканом історичного факультету доцентом А. Копиловим. Прикметно, що вони не лише цікавилися, як просуваються завершальні роботи, а й нерідко бралися самі за інструмент (лопату чи лом) і вміло вправлялися поряд із вихованцями»¹⁵⁴⁷.

Ректор нерідко звертав увагу на покращення роботи зі студентами в гуртожитку. 30 листопада 1972 р., аналізуючи роботу викладачів кафедри легкої атлетики в гуртожитку, Іван Вікторович зауважив, що «недостатньо проводиться роботи у гуртожитках, є випадки вживання студентами алкогольних напоїв. Студенти читають переважно лише спортивні сторінки, мало читають газет. Потрібно зробити у гуртожитку зразкові

¹⁵⁴⁷ Філінюк А. Г. Іван Івах і традиції студентського самоврядування в Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 52-53.

кімнати, як у студентів-узбеків V курсу. Викладачі рідко бувають у гуртожитках...»¹⁵⁴⁸. В іншому виступі (27 вересня 1973 р.) він наголошував на необхідності запровадити чергування науково-педагогічних працівників у гуртожитках із 19.00 до 22.00 год. та активізувати роботу кураторів¹⁵⁴⁹.

У полі зору ректора було дотримання дисципліни в гуртожитках. 27 вересня 1973 р. на засіданні ради інституту він зазначив: «В гуртожитку на вулиці Ленінградській, де живуть узбеки, всі двері побиті ножем. Треба ввести чергування науково-педагогічних працівників у гуртожитках кожен день з 7 до 10 години вечора. Цей графік чергувань візьме під контроль адміністрація. Нас цікавить робота студентів в гуртожитках. Я думаю, що ви всі будете згодні. Куратор повинен знати, в якій кімнаті живуть його студенти, який порядок в них. Треба зробити зразкові кімнати, організувати бригади по ремонту. Студенти повинні приїжджати раніше і ремонтувати свої кімнати»¹⁵⁵⁰.

Керівник закладу звертав увагу на те, що студенти рідко відвідують кінотеатри, на необхідність слідкувати за зовнішнім виглядом молоді, зокрема, вболівав за охайність зачісок¹⁵⁵¹. У 1972 р. на зборах партійної організації інституту повідомляли про запозичення окремими студентами «елементів буржуазної культури» (зачіски хлопців під хіпі, «сліпе копіювання» моди зарубіжних артистів тощо)¹⁵⁵².

У гуртожитках проводили значну кількість виховних заходів. Систематично перед студентами виступали викладачі кафедр суспільних наук, а також окремих фахових кафедр. Вони читали лекції, проводили бесіди, вечори запитань і відповідей з ідеологічних питань. Особливу увагу звертали на пропаганду

¹⁵⁴⁸ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №19... від 30 листопада 1972 р.

¹⁵⁴⁹ Там само, протокол №10... від 27 вересня 1973 р.

¹⁵⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 158, арк. 186-187.

¹⁵⁵¹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Протокол №6... від 26 квітня 1973 р.

¹⁵⁵² Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 74, арк. 107.

матеріалів партійних з'їздів, різних партійних настанов. Зактивізовувалася робота напередодні державних свят. Проводили в гуртожитках «усні журнали», літературні вечори, дискусії, диспути, конференції, вікторини, організували спільні перегляди кінофільмів, зустрічі з ветеранами війни та праці, комсомолу, делегатами з'їздів, відомими культурними діячами, передовиками виробництва, вчителями¹⁵⁵³. Щотижнево організували «політчетверги», на яких виступали працівники міськкому і обкому Компартії України¹⁵⁵⁴.

Ректор турбувався про поліпшення житлових умов своїх працівників. Більшість із них були забезпечені квартирами. Однак були й ті, хто проживав у студентських гуртожитках. У звіті інституту за 1974-1975 н.р. зазначали, що в гуртожитках проживали 4 сім'ї науково-педагогічних працівників (59 м²). Звісно, це мізерна площа, відтак побутові умови цих науково-педагогічних працівників були дуже складними¹⁵⁵⁵. Іван Вікторович, як і за молодих літ, проживав у непорядкованій квартирі, що мала незручне розташування (Старе місто, район каньйону). Згодом він придбав кооперативну квартиру. Ректор був скромним і дотримувався здорового способу життя. Його можна було побачити на стадіоні й у останні роки життя, де він робив ранкову фізичну зарядку¹⁵⁵⁶.

Непростим був стан забезпечення студентів харчуванням. У 1967-1968 н.р. інститут не мав стаціонарної їдальні. Враховуючи це, дирекція налагодила харчове обслуговування студентів за допомогою 5 буфетів, два з яких видавали гарячу їжу. Вони працювали з 7 год. 30 хв. до 20 год. із годинною

¹⁵⁵³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 103; Александра М. Бесіди в гуртожитках. *Радянський студент*. 1968. 21 березня. №11 (554). С. 2.

¹⁵⁵⁴ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1972-1973 н.р., арк. 45.

¹⁵⁵⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 208, арк. 183.

¹⁵⁵⁶ Гавришук А. П. Іван Вікторович Івах. *Кам'янець-Подільський державний університет в особах*. Кам'янець-Подільський: Оіом, 2003. Т. 1 С. 162.

перервою на обід¹⁵⁵⁷. У навчальному корпусі №1, де навчалися понад тисячу студентів, працював роздатковий пункт на 48 посадкових місць, у корпусі №2 – відповідно 250 і 36, у корпусі №3 – 150 і 18, у гуртожитку по проспекту Леніна, 54 – 566 і 60, у гуртожитку по вулиці Ленінградській, 62 – 300 і 28. Загалом, в усіх роздаткових пунктах на 1724 студенти денної форми навчання було 190 місць. Такої кількості місць, звісно, було недостатньо для забезпечення молоді харчуванням. Постачання продуктами пунктів проводив міський трест їдалень (за кожним роздатковим пунктом закріпили найближчу міську їдальню). На дієтичному харчуванні перебували 128 студентів. В інституті їдальні не було, тому харчування за абонементами, у кредит, продаж комплексних обідів, сніданків, вечер не здійснювали, незважаючи на те, що ректорат та профком інституту неодноразово виносили на громадське обговорення тресту їдалень пропозиції про введення однієї поточної лінії в їдальні №6 для запровадження нових прогресивних форм обслуговування¹⁵⁵⁸. У 1970-1971 н.р. для поліпшення харчування в інституті організували роздавання їжі під час перерви. Перша перерва була збільшена до 45 хв.¹⁵⁵⁹. Однак це суттєво стану з харчуванням студентів не покращило.

У 1972 р., після добудови, у головному корпусі відкрили їдальню на 240 осіб, яка до того ж мала ще й дієтичний зал. Її обладнали двома роздатковими лініями, буфетом. У їдальні було необхідне технологічне устаткування, меблі, посуд, ліфт для подання страв на другий поверх¹⁵⁶⁰. У навчальних корпусах і гуртожитках продовжували працювати 5 буфетів та роздаткових пунктів із загальною кількістю 250 посадкових місць¹⁵⁶¹.

Їдальня, роздаткові пункти та буфети працювали з 8.00 год. до 19.00 год. Після першої пари була 35-хвилинна

¹⁵⁵⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 71, арк. 7.

¹⁵⁵⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6976, арк. 101-102.

¹⁵⁵⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 62.

¹⁵⁶⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р., арк. 181.

¹⁵⁶¹ Там само, звіт про навчально-виховну роботу... за 1972-1973 н.р., арк. 47.

перерва, що давало можливість студентам поспіяти. На всіх перервах продавали молоко, соки, пиріжки та бутерброди. Продавали абонементи на сніданки й обіди. Запроваджували комплексні обіди, що уможливило скоротити час харчування¹⁵⁶². Санстанція, комісія профкому інституту, група народного контролю постійно перевіряли санітарний стан їдальні та якість харчування. Для покращення роботи їдальні проводили анкетування студентів. Результати опитування аналізували на спільних засіданнях профкому й працівників їдальні¹⁵⁶³.

У гуртожитках інституту функціонували два медпункти, в яких у 1968-1969 н.р. працювали лікар-терапевт, лікар із контролю за станом здоров'я студентів факультету фізичного виховання та медсестра. Медпункти обладнано необхідним інвентарем. Медогляд проводили на початку і в середині навчального року. Диспансерний нагляд за хворими студентами проводили лікарі міської поліклініки¹⁵⁶⁴. У 1972 р. в медпункті гуртожитку №1 обладнали зуболікарський кабінет¹⁵⁶⁵. У 1972-1973 н.р. у штаті медпункту були лікар, фельдшер, лікар-стоматолог, санітарка. Медпункт мав зуболікувальний кабінет, фізикабінет, 2 ізолятори, кабінет для приймання хворих. Працівники медпункту своєчасно проводили медичні огляди, щеплення, флюорографію, профілактичну роботу, виступали перед студентами з лекціями¹⁵⁶⁶.

В інституті дбали про оздоровлення студентів. Продовжував свою роботу спортивно-оздоровчий табір, у якому щорічно оздоровлювали 450-500 студентів. У таборі побудували шлако-вапняні будиночки на 5-6 осіб кожний, їдальня на 200 осіб, медпункт, обладнали бігову доріжку, майданчик для

¹⁵⁶² ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1974-1975 н.р., арк. 181.

¹⁵⁶³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 49.

¹⁵⁶⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 92, арк. 102.

¹⁵⁶⁵ Там само, оп. 11, спр. 60, арк. 49.

¹⁵⁶⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 48; спр. 318, арк. 147; ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Звіт про навчально-виховну роботу... за 1972-1973 н.р., арк. 47; ... за 1974-1975 н.р., арк. 181-182.

спортивних ігор, танцювальний і естрадний майданчики. Всі роботи з обладнання табору виконували студенти¹⁵⁶⁷. У 1976-1977 н.р. за літній період у таборі оздоровили 560 студентів. Під час відпочинку проводили культурно-масову й спортивно-масову роботу: бесіди, читали лекції, демонстрували художні й науково-популярні кінофільми, організовували вечори художньої самодіяльності, концерти, вечори відпочинку, диспути, конкурси. У табір регулярно доставляли газети й журнали, випускали радіогазети, стінгазети «Радянський студент», «Колючка», «Спортивний екран», працював телевізор. Студенти підготували концерт для жителів села Голосків. В таборі здійснювали й трудове виховання. Студенти впорядкували алеї парку, асфальтні доріжки, облаштували душові. Функціонували спортивні секції, провели спартакиади з 5 видів спорту, туристичні походи, прогулянки в ліс, на річку. Щоранку студенти робили зарядку¹⁵⁶⁸.

Частина студентів оздоровлювалися на курортах, санаторіях та в будинках відпочинку. Щороку видавали до 20 путівок у санаторії та на курорти, 20-25 – в пансіонати й будинки відпочинку за 30% їх вартості, 20% усіх путівок – безкоштовно. Кращим у навчанні видавали путівки в оздоровчі табори, розташовані на узбережжях Чорного та Азовського морів: «Примор'є», «Росія», «Алушта», «Сочі», «Дружба», «Золоті піски», «Горний», «Водопад», «Бердянськ», «Орлине гніздо», «Голуба гірка», «Авангард», «Євпаторія», «Затока», «Будівельник», «Дачі Ковалевського», «Ромашка»¹⁵⁶⁹. 1970 р. у будинках відпочинку і санаторіях оздоровили 47 студентів¹⁵⁷⁰, 1971 р. – 45¹⁵⁷¹, 1971-1972 н.р. – 47¹⁵⁷², 1972-1973 н.р. – 54¹⁵⁷³, 1973-1974 н.р. – 30¹⁵⁷⁴, 1976-1977 н.р. – 50¹⁵⁷⁵.

¹⁵⁶⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 10, спр. 92, арк. 102.

¹⁵⁶⁸ Там само, оп. 11, спр. 318, арк. 147.

¹⁵⁶⁹ Там само, оп. 10, спр. 88, арк. 89; оп. 11, спр. 270, арк. 118.

¹⁵⁷⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 72, арк. 139.

¹⁵⁷¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 62.

¹⁵⁷² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 60, арк. 49.

¹⁵⁷³ Там само, спр. 112, арк. 48.

¹⁵⁷⁴ Там само, спр. 160, арк. 87.

Однією із форм оздоровлення були туристичні походи й подорожі¹⁵⁷⁶.

В інституті дбали про відпочинок науково-педагогічних працівників і співробітників. Для працівників інституту на літній період на березі Чорного моря організовували оздоровчі табори (у 1969 р. там перебувало близько 100 осіб¹⁵⁷⁷). У 1970 р. 8 науково-педагогічних працівників поліпшили своє здоров'я в санаторіях, 2 працівники побували у будинках відпочинку¹⁵⁷⁸. Влітку 1973 р. в оздоровчих таборах Одеських педінституту і медінституту відпочивали 28 співробітників¹⁵⁷⁹. Профком неодноразово організовував поїздки працівників і студентів на Дністер, у ліс¹⁵⁸⁰, у цікаві туристичні подорожі. У 1973 р. вони були на екскурсіях у Москві, Ленінграді, Бресті, Києві, Єревані, Тбілісі, Одесі, Вільнюсі, Каунасі, Таллінні, Орджонікідзе, Тольятті, Куйбишеві, Кисловодську, Калінінграді, Харкові, Запоріжжі, Херсоні, Алушті, Сочі, Ялті та багато інших. У зарубіжні туристичні поїздки, зокрема й відпочинок, виїжджали дві особи (Югославія і Польща)¹⁵⁸¹.

Надавали матеріальну допомогу пенсіонерам, організовували централізовані закупки фруктів, овочів та палива для всіх працівників інституту¹⁵⁸².

Результативну працю колективу університету, його науково-педагогічних працівників і співробітників високо оцінили державні й партійні органи. У 1967 р. виш нагородили Пам'ятним прапором обласного комітету Компартії України, виконкому Хмельницької обласної ради депутатів трудящих і обласної ради професійних спілок, який символізував заслуги в

¹⁵⁷⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 318, арк. 147.

¹⁵⁷⁶ Там само, спр. 11, арк. 62; спр. 60, арк. 49; спр. 112, арк. 48; спр. 318, арк. 147.

¹⁵⁷⁷ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 71, арк. 121.

¹⁵⁷⁸ Там само, спр. 72, арк. 139.

¹⁵⁷⁹ Там само, спр. 75, арк. 136.

¹⁵⁸⁰ Там само, спр. 74, арк. 120.

¹⁵⁸¹ Там само, спр. 75, арк. 137.

¹⁵⁸² Там само, спр. 71, арк. 121.

розвитку освіти і науки¹⁵⁸³. До 50-річчя існування інституту в 1971 р. за заслуги в підготовці висококваліфікованих педагогічних кадрів його нагородили Почесною грамотою Президії Верховної Ради України¹⁵⁸⁴. Ректора 30 березня 1970 р. відзначили медаллю «За доблесну працю», 20 червня 1971 р. – орденом Трудового Червоного Прапора, низкою ювілейних медалей¹⁵⁸⁵.

Незалежний стиль керівництва І. В. Іваха, позбавлений неприродного зовнішнього ефекту й догоджання місцевим органам, не завжди знаходив у них розуміння і підтримку. Тому, очевидно, й роботу колективу інституту вони не завжди гідно оцінювали. Однак високий професіоналізм, чесність і порядність ректора, підтримка його колективом інституту, злагодженість у роботі були вищими за прояви об'єктивності.

3.6. На посаді завідувача кафедри

І. В. Івах не лише виконував обов'язки ректора, а й працював завідувачем кафедри. На посаді завідувача кафедри загальнотехнічних дисциплін і креслення Івана Вікторовича затверджено наказом Міністерства освіти УРСР за №499 від 31 серпня 1968 р.¹⁵⁸⁶

Упродовж майже десятиліття (1968-1977 р.) відбувалися зміни в складі кафедри. У 1968-1969 н.р. окрім І. В. Іваха на кафедрі працювали О. І. Лубенцова, А. П. Кучменко, С. Д. Суліменко, В. П. Іванов, К. О. Добровольський, О. Д. Бігняк, В. Ф. Мисик¹⁵⁸⁷. У 1971 р. на кафедру прибув

¹⁵⁸³ Пам'ятний прапор – на вічне зберігання. *Радянський студент*. 1967. 16 листопада. №34 (540). С. 2.

¹⁵⁸⁴ Філінок А. Г. Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут. С. 131.

¹⁵⁸⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 3-3зв.

¹⁵⁸⁶ Атаманчук П. С. Ідеолог дидактичного креативу: від прогнозу до результату. С. 93.

¹⁵⁸⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 3, арк. 2зв.-3зв., 11-11зв.

В. В. Чижик, щоправда він пропрацював недовго – лише один рік¹⁵⁸⁸. У 1971 р. на пенсію вийшла О. І. Лубенцова¹⁵⁸⁹, а у 1974 р. – В. П. Іванов¹⁵⁹⁰. У 1975-1976 н.р. не було серед науково-педагогічних працівників кафедри В. Ф. Мисика¹⁵⁹¹.

На кафедрі всі, крім завідувача кафедри, не мали вчених звань і наукових ступенів¹⁵⁹².

Певні зміни були і в складі лаборантів. У 1969-1970 н.р. у кабінеті ТЗН та лабораторії теплоти лаборантом працював А. М. Котик, у слюсарній навчальній майстерні – С. І. Волощук, лабораторії методики і техніки фізичного експерименту – Т. Ф. Сочинська, кабінеті креслення – Л. О. Ковальова, електротехнічній лабораторії – А. Й. Будзінський, радіолабораторії – А. М. Корсакевич¹⁵⁹³. У 1970-1971 н.р. у кабінеті навчального кіно розпочав працювати Б. Й. Шкварський, фотолабораторії – Шульц, кабінеті ТЗН – А. А. Долінський¹⁵⁹⁴, у 1971-1972 н.р. у столярній майстерні – Гнибіда¹⁵⁹⁵, у 1972-1973 н.р. у кабінеті креслення – А. П. Яшкова¹⁵⁹⁶, у 1973-1974 н.р. у кабінеті ТЗН – Ц. А. Криськов¹⁵⁹⁷, у столярній майстерні – А. В. Голубков¹⁵⁹⁸.

Викладачі кафедри забезпечували викладання низки навчальних дисциплін. Зокрема, І. В. Івах викладав методику навчання фізики, спецкурс «Будова і властивості речовини»; О. І. Лубенцова – методику і техніку шкільного фізичного

¹⁵⁸⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 41, арк. 1-2; спр. 94, арк. 1-2

¹⁵⁸⁹ Там само, спр. 15, арк. 65.

¹⁵⁹⁰ Там само, спр. 251, арк. 1-2.

¹⁵⁹¹ Там само, спр. 301, арк. 1-2.

¹⁵⁹² Там само, спр. 270, арк. 163.

¹⁵⁹³ Там само, спр. 3, арк. 24-24зв.

¹⁵⁹⁴ Там само, спр. 41, арк. 2зв.-3.

¹⁵⁹⁵ Там само, спр. 94, арк. 2зв.-3.

¹⁵⁹⁶ Там само, спр. 146, арк. 61-61зв.

¹⁵⁹⁷ Криськов Ц. А. Перші кроки з об'єктивного оцінювання знань абітурієнтів та студентів (спогади про Івана Вікторовича Іваха). *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег...* С. 44.

¹⁵⁹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 193, арк. 2-2зв.

експерименту, спецкурс «Фізичні основи електроніки», методику фізики, ТЗН; А. П. Кучменко – ТЗН, спецкурс «Закони збереження в механіці», методику викладання фізики, методику і техніку фізичного експерименту; С. Д. Суліменко – технічне креслення, техніку безпеки, технології матеріалів, вимірювання на місцевості, ТЗН; В. П. Іванов – електричні станції і системи, технічну механіку, основи технічного креслення, механічне креслення, технології матеріалів з практикумом у начальних майстернях; К. О. Добровольський – електричне вимірювання, загальну електротехніку, радіотехніку, методику викладання електротехніки; О. Д. Бігняк – ТЗН; В. Ф. Мисик – електричні машини; В. В. Чижик – електротехніку, методику викладання електротехніки, електричні машини, ТЗН¹⁵⁹⁹.

Незважаючи на заклопотаність ректорськими справами, Іван Вікторович знаходив час для проведення засідань кафедри, не цурався поточної роботи. Зокрема, у 1967-1968 н.р. відбулося 12 засідань кафедри¹⁶⁰⁰, у 1970-1971 н.р. – 10¹⁶⁰¹, у 1971-1972 н.р. – 12¹⁶⁰², у 1972-1973 н.р. – 14¹⁶⁰³, у 1973-1974 н.р. – 16¹⁶⁰⁴, у 1975-1976 н.р. – 18¹⁶⁰⁵, 1976-1977 н.р. – 12¹⁶⁰⁶.

На засіданнях кафедри обговорювали тексти лекцій і відкритті заняття. У 1967-1968 н.р. аналізували 2 тексти лекцій, і обговорили 4 із 6 відкритих лекцій¹⁶⁰⁷, у 1971-1972 н.р. – відповідно 6, 11 із 11¹⁶⁰⁸, у 1972-1973 н.р. – 2, 5 із 7¹⁶⁰⁹, у 1975-

¹⁵⁹⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 3, арк. 2зв.-3зв., 11-11зв.; спр. 3, арк. 22зв.-23зв., 31-31зв.; спр. 41, арк. 1-2; спр. 94, арк. 1-2; спр. 146, арк. 60-61; спр. 193, арк. 1-1зв.; спр. 301, арк. 1-2.

¹⁶⁰⁰ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 131.

¹⁶⁰¹ Там само, оп. 11, спр. 11, арк. 70.

¹⁶⁰² ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 63.

¹⁶⁰³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 64.

¹⁶⁰⁴ Там само, спр. 160, арк. 94.

¹⁶⁰⁵ Там само, спр. 270, арк. 160.

¹⁶⁰⁶ Там само, спр. 318, арк. 186.

¹⁶⁰⁷ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 131.

¹⁶⁰⁸ Там само, оп. 11, спр. 60, арк. 63.

¹⁶⁰⁹ Там само, спр. 112, арк. 64.

1976 н.р. – 4, 6 із 6¹⁶¹⁰.

Щодо обговорення лекцій, то, цікаво, що в 1969-1972 рр. обговорювали лише відкриті лекції старшого викладача В. П. Іванова. Наприклад, 23 грудня 1971 р. оцінили відкриту лекцію з теми «Передачі». Зокрема, старший викладач А. П. Кучменко під час обговорення зазначив, що лекція відзначалося глибоким аналізом навчального матеріалу. Водночас виведення формул було занадто тривалим, макет, використаний для демонстрації з'єднань, – недостатньо презентабельний через невдало вибране тло. Старший викладач К. О. Добровольський звернув увагу, що викладач мав великий досвід викладання, практичний стаж і досконало володів навчальним матеріалом. Однак мали місце методичні недоліки: поспішність під час показу моделей і натуральних деталей, відсутність на рисунках необхідних позначень. До обговорення долучився і завідувач кафедри, який констатував, що В. П. Іванов як інженер і викладач добре й методично правильно пояснював фактичний матеріал. Викладач використав достатній ілюстративний матеріал. На думку Івана Вікторовича, необхідно було використати тези лекцій, підготовлені заздалегідь. Тези були, але через «професійну сприйнятливість» він ними не користувався і тому були деякі недогляди у виведенні формул. В ухвалі засідання відзначили, що «лекція прочитана у відповідності до програми, зміст матеріалу забезпечував розуміння студентами основних характеристик передач, їх використання у відповідності до потреб та умов передачі руху. Звернути увагу на використання ілюстративного та демонстраційного матеріалу»¹⁶¹¹. 8 квітня 1969 р. обговорили лекцію В. П. Іванова з теми «Парові турбіни»¹⁶¹², 24 січня 1970 р. – «Газові турбіни»¹⁶¹³, 6 грудня – 1973 р. – «Різьбове з'єднання»¹⁶¹⁴.

¹⁶¹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 160.

¹⁶¹¹ Там само, спр. 94, арк. 63в.-7.

¹⁶¹² Там само, спр. 3, арк. 13зв.-14.

¹⁶¹³ Там само, спр. 3, арк. 39-39зв.

¹⁶¹⁴ Там само, спр. 193, арк. 5-5зв.

З 1973 р. досить часто відкриті лекції проводив завідувач кафедри. Зокрема, 25 квітня 1973 р. обговорили його лекцію з теми «Будова кристалів». В обговоренні взяли участь старші викладачі А. П. Кучменко, В. П. Иванов, К. О. Добровольський. Кафедра відзначила достатньо глибоке розкриття теоретичних питань, які стосувалися будови кристалів, у доступній формі для розуміння студентами, гарну ілюстрацію матеріалу, методично і технічно добре проведення дослідів¹⁶¹⁵. 21 березня 1974 р. проведено відкриту лекцію «Дії світла, кванти світла»¹⁶¹⁶, 14 листопада 1974 р. – «Лабораторні заняття з фізики в середній школі»¹⁶¹⁷, 13 березня 1975 р. – «Електричне поле»¹⁶¹⁸, 13 листопада того ж року – «Лабораторні заняття з фізики у школі»¹⁶¹⁹.

Періодично викладачі звітували про свою роботу. Зазвичай під час звітів учасники засідання схвально відгукувалися про роботу своїх колег, рекомендували звіт затвердити і переобрати на наступний термін. Це свідчило про здоровий мікроклімат, у чому неабияка заслуга завідувача кафедри. Наприклад, 5 червня 1970 р. заслухано звіт старшого викладача В. П. Иванова про роботу за п'ятирічний термін. У процесі обговорення, зокрема, С. Д. Суліменко зазначив, що викладач за останні п'ять років провів значну роботу щодо розроблення нових курсів, які змінювалися майже щорічно, та вдосконалення тих, які читав раніше. Він розробив лабораторні завдання з технології матеріалів, креслення, проводив виховну роботу в групі студентів. В обговоренні взяв участь І. В. Івах, який звернув увагу на те, що В. П. Иванов працював в інституті тривалий час і був провідним викладачем одного з циклів технічних дисциплін. Сталося так, що впродовж цих років тричі змінювалася спеціалізація студентів-фізиків і завжди нові технічні курси доручали Иванову. Він повністю відповідав

¹⁶¹⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 146, арк. 75-75зв.

¹⁶¹⁶ Там само, спр. 193, арк. 11-11зв.

¹⁶¹⁷ Там само, спр. 251, арк. 6зв.-7.

¹⁶¹⁸ Там само, арк. 18-18зв.

¹⁶¹⁹ Там само, спр. 301, арк. 6.

вимогам, що ставилися до викладача інституту: вмів організувати заняття, вимогливий до студентів, проводив виховну роботу в групі студентів. За підсумками обговорення ухвалили звіт затвердити і рекомендувати раді факультету перебрати Іванова на посаду старшого викладача на 1970-1975 рр.¹⁶²⁰

10 грудня 1973 р. розглянули звіт асистента О. Д. Бігняка про його роботу на кафедрі з 1968 до 1973 р. Під час обговорення зазначали, що він проводив заняття з технічних засобів навчання та історії фізики. Лекції та практичні заняття відповідали вимогам програми, викладач багато працював над удосконаленням методики проведення занять. Надавав допомогу в застосуванні технічних засобів іншим кафедрам, повністю склав кандидатські екзамени. Брав участь у виховній та громадсько-корисній роботі, працював куратором академгрупи. Кафедра рекомендувала переобрати Бігняка на посаду асистента¹⁶²¹.

На засіданні кафедри рекомендували до друку наукові праці та методичні вказівки науково-педагогічних працівників. Наприклад, 3 вересня 1971 р. рекомендовано до друку статтю методичної тематики старшого викладача К. О. Добровольського «Методичні вказівки до теми «Автогенератори»¹⁶²².

Завідувач кафедри знаходив час, щоб відвідати заняття колег, після чого, як досвідчений і кваліфікований вчений-методист, завжди давав влучні поради з удосконалення викладання тих чи тих дисциплін. У 1967-1968 н.р. він побував на 60 заняттях¹⁶²³, у 1970-1971 н.р. – 24¹⁶²⁴, у 1971-1972 н.р. – 32¹⁶²⁵, у 1972-1973 н.р. – 28¹⁶²⁶, у 1973-1974 н.р. – 12¹⁶²⁷, у 1975-

¹⁶²⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 3, арк. 40-40зв.

¹⁶²¹ Там само, спр. 193, арк. 6.

¹⁶²² Там само, спр. 94, арк. 3зв.

¹⁶²³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6472, арк. 131.

¹⁶²⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 11, арк. 70.

¹⁶²⁵ Там само, спр. 60, арк. 63.

¹⁶²⁶ Там само, спр. 112, арк. 64.

¹⁶²⁷ Там само, спр. 160, арк. 94.

1976 н.р. – 10¹⁶²⁸, у 1976-1977 н.р. – 12¹⁶²⁹.

Іван Вікторович був ініціатором взаємовідвідувань занять науково-педагогічним працівниками кафедри. Заняття членів кафедри регулярно відвідував і декан фізико-математичного факультету. У 1967-1968 н.р. декан факультету відвідав 6 занять, було зафіксовано 6 взаємовідвідувань членів кафедри¹⁶³⁰, у 1970-1971 н.р. – відповідно 8 і 27¹⁶³¹, у 1971-1972 н.р. – 4 і 46¹⁶³², у 1972-1973 н.р. – 10 і 48¹⁶³³, у 1973-1974 н.р. – 4 і 12¹⁶³⁴, у 1975-1976 н.р. – 6 і 18¹⁶³⁵, у 1976-1977 н.р. – 5 і 14¹⁶³⁶.

Членів кафедри залучали до читання публічних лекцій для населення регіону і студентів. У 1970-1971 н.р. прочитано 7 лекцій для населення, зокрема 2 – на педагогічні теми, для студентів – 3 лекції¹⁶³⁷, у 1971-1972 н.р. – відповідно 4, 2 і 8¹⁶³⁸, у 1972-1973 н.р. – 12, 7 і 18¹⁶³⁹, у 1973-1974 н.р. – 13, 4 і 5¹⁶⁴⁰.

Більшість науково-педагогічних працівників працювали на курсах поглибленої перепідготовки вчителів фізики. У 1970-1971 н.р. заняття проводили А. П. Кучменко, І. В. Івах (вів розділи з фізики, подані за новою програмою для 6-8 класів), К. О. Добровольський, О. Д. Бігняк, Т. Ф. Сочинська¹⁶⁴¹. У 1971-1972 н.р. на курсах між науково-педагогічним працівниками було розподілено години так: Івах І. В. – 14 год., Добровольський К. О. – 8, Кучменко А. П. – 4, Кравченко Ф. Г.

¹⁶²⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 270, арк. 160.

¹⁶²⁹ Там само, спр. 318, арк. 186.

¹⁶³⁰ Там само, оп. 10, спр. 71, арк. 131.

¹⁶³¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7955, арк. 70.

¹⁶³² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 60, арк. 63.

¹⁶³³ Там само, спр. 112, арк. 64.

¹⁶³⁴ Там само, спр. 160, арк. 94.

¹⁶³⁵ Там само, спр. 270, арк. 160.

¹⁶³⁶ Там само, спр. 318, арк. 186.

¹⁶³⁷ Там само, спр. 11, арк. 70.

¹⁶³⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8345, арк. 63.

¹⁶³⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 112, арк. 64.

¹⁶⁴⁰ Там само, спр. 160, арк. 94.

¹⁶⁴¹ Там само, спр. 41, арк. 6.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

– 8, Іванов В. П. – 2, Кучменко А. П. і Сочинський Т. Ф. – 10 (останні двоє забезпечували роботу практикуму)¹⁶⁴².

У лабораторії фізико-математичного факультету. 1970 р.

На кафедрі дбали про підвищення методичного рівня. 16 вересня 1972 р. на об'єднаному засіданні кафедр загальнотехнічних дисциплін і креслення, фізики, математики заслухали інформацію доцента Л. О. Манакіна, старшого викладача М. І. Люби про участь у роботі республіканського семінару, а також старшого викладача А. П. Кучменка – у роботі всесоюзного семінару з питань змісту та методики викладання фізики та математики у школах за новою програмою. Заслухавши доповіді науково-педагогічних працівників, ухвалили, щоб усі члени кафедр ознайомилися з новими посібниками з фізики для середньої школи і пов'язували викладання відповідних розділів курсу загальної фізики з матеріалами посібників. У фізичних лабораторіях, надто в лабораторії методики і техніки шкільного фізичного експерименту, варто передбачити роботи відповідно до нових шкільних програм. Розробити і поставити в лабораторії методики і техніки шкільного фізичного експерименту роботи лабораторного практикуму факультативних занять із фізики. Доповнити тематику курсових робіт питаннями методичного опрацювання нових питань шкільного курсу фізики. На лекціях

¹⁶⁴² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 94, арк. 11.

та практичних заняттях ознайомити студентів із новими методичними матеріалами, які стосувалися викладання фізики за оновленою програмою¹⁶⁴³.

Відповідно до графіка викладачі підвищували кваліфікацію. Наприклад, у 1970 р. О. Д. Бігняк пройшов перепідготовку з історії фізики в Московському державному університеті імені М. В. Ломоносова, А. П. Кучменко – у Київському пединституті імені О. М. Горького¹⁶⁴⁴.

Викладачі кафедри керували курсовими роботами. Наприклад, 10 жовтня 1968 р. на засіданні затверджено 41 тему¹⁶⁴⁵.

Завідувач кафедри забезпечував стабільне проходження педагогічної практики. На засіданнях кафедри заслуховували відповідні звіти. 14 листопада 1968 р. йшлося про практику четвертокурсників. Кожний студент провів 12-15 уроків у різних класах. Студент Чуцман проводив уроки за вчителя, який захворів. Практиканти організовували заняття з відстаючими, провели свято врожаю, КВК, «вечір цікавої фізики». Студенти на уроках використовували фільми, епідіаскопи. Студент Камінський у школі с. Жовтневе відремонтував радіостанцію. У школі-інтернаті №1 студенти випустили три газети, фізичну газету, провели фізичний КВК, екскурсію на електромеханічний завод і відвідали з учнями місця бойової слави міста. Дирекція просила, щоб студенти приходили і в подальшому до школи і провели ще один фізичний КВК. У всіх школах до студентів ставилися добре, учителі надавали допомогу. Уроки проводили методично правильно¹⁶⁴⁶. Водночас О. І. Лубенцова зазначала, що несприятливими для роботи студентів були умови в СШ №3, оскільки заклад працював у дві зміни. Студенти не мали робочого місця, не було приміщення для обговорення уроків. Лаборант кабінету фізики не давав студентам можливості готувати до уроків демонстрації, не було змоги проводити

¹⁶⁴³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 146, арк. 67.

¹⁶⁴⁴ Там само, спр. 41, арк. 7зв.-8.

¹⁶⁴⁵ Там само, спр. 3, арк. 5.

¹⁶⁴⁶ Там само, арк. 5зв.-7.

заняття з відстаючими, у гуртках. Тому, на думку викладачки, бажано було в майбутньому в цій школі практику не проводити¹⁶⁴⁷.

У першому семестрі 1970-1971 н.р. 4 студентів IV курсу проходили практику в школі №10, де щодня проводили п'ятихвилинку, на яких підсумовували роботу за минулий день. До уроків студенти готувалися старанно. Під час практики вони виготовили прилад «Машина Аत्वуда», проводили з учнями бесіди, випускали газети, провели «Вечір цікавої фізики». У школі №2 проходили практику 6 студентів. На уроках у 6-8 класах студенти широко використовували унаочнення. Вони випускали газети, систематично проводили політінформації, виховні години, виготовляли прилади, організували збір каштанів. У школі №7 практикувалося 6 студентів. Спочатку їм було важко, відчували необізнаність із новими підручниками. Тому потрібно було звернути увагу на нові підручники, розв'язати з них задачі. У школі №15 проходили практику 8 студентів. Школа переходила на викладання українською мовою, тому студентам доводилося проводити заняття українською і російською мовами. Кожен студент провів по 10-12 років. У школі №3 проходять практику 6 студентів. У всіх закладах освіти студентів зустрічали добре. У школах №2 і №3 була погана дисципліна, що впливало на проведення уроків. Підсумовуючи роботу студентів на практиці, І. В. Івах зауважив, що «організація та наслідки практики є цілком задовільні. Студенти були ознайомлені з потрібним навчальним матеріалом з курсу фізики, мали достатню підготовку з педагогічних дисциплін. Щодо зразків навчальної документації, то студенти мають рацію, їх треба мати більше в кабінеті методики фізики. Студенти-практиканти, як вони в цьому переконалися, повинні краще знати шкільні підручники. Це буде зроблено і на наступних заняттях з методики фізики. У майбутньому треба більше займатися виготовленням наочних посібників з метою вироблення умінь у студентів»¹⁶⁴⁸.

¹⁶⁴⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 3, арк. 5зв-6.

¹⁶⁴⁸ Там само, спр. 41, арк. 4-5.

Певні труднощі в організації практики мали місце і в наступні роки. У 1971-1972 н.р. у школі №4 студенти не мали доступу до фізичного кабінету, оскільки не було лаборанта. Викладач С. Д. Суліменко зазначав, що для виготовлення приладів не було матеріальної бази ні в школі, ні в інституті. Тому потрібно було це врахувати і в подальшому забезпечувати студентів потрібними матеріалами для виготовлення приладів. Керівник практики Л. І. Бондарчук інформувала, що студенти погано відвідували школу. Часто перебували на робочому місці не більше години. У деяких закладах студенти мали вільні дні¹⁶⁴⁹.

Щодо практики п'ятикурсників, то, наприклад, 6 травня 1971 р. старший інспектор навчальної частини А. К. Стара зазначила, що студенти готові до практичної роботи. Вони оволоділи теоретичним матеріалом, застосовували на уроках різні методи, проводили уроки різних видів, використовували для підготовки до уроків методичну літературу. Особливо багато працювали студенти стосовно проведення виховної роботи, виступали з лекціями, доповідями перед населенням сіл і міст, де проходили практику, брали участь у сільській

*Студенти спеціальності
«Фізика» на лабораторних
заняттях із
спеціалізації. 1973 р.*

художньої самодіяльності. Багато працювали студенти з відстаючими учнями. Аналізуючи виховну і навчальну роботу, інспектор констатувала, що кількість проведених студентами уроків різна (від 18 і більше). Деякі студенти провели значну кількість уроків. Практика відбувалася у Кам'янці-Подільському, Борщеві, Ізяславі, Ярмолинцях, Чемерівцях, Жванці, Оринині тощо.

¹⁶⁴⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 94, арк. 4зв.-5зв.

Студенти ставилися до практики сумлінно, що зауважено в характеристиках, звітах, оцінках (була лише одна «трійка», всі інші – «відмінно» і «добре») ¹⁶⁵⁰.

У другому семестрі 1974-1975 н.р. студенти V курсу проходили практику переважно в старших класах сільських середніх шкіл. У всіх школах вона було організована добре, учительські колективи із задоволенням зустрічали практикантів, надавали їм необхідну допомогу. Завдання практики молодь виконала повністю. За результатами практики 37 студентів отримали оцінку «відмінно», 6 – «добре», 1 – «задовільно» ¹⁶⁵¹.

Один із напрямів роботи кафедри – зміцнення зв'язків зі школою. 4 жовтня 1973 р. на засіданні кафедри розглянули постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи подальшого поліпшення умов роботи сільської загальноосвітньої школи». Ухвалили взяти участь у роботі нарад для учителів у районах області, провести виїзне засідання кафедри у Вовковинецькому школі-інтернату, переглянути робочий план науково-педагогічних працівників на курсах перепідготовки вчителів для їх ознайомлення з новітніми досягненнями науки та методики навчання фізики, виготовити лабораторне й демонстраційне обладнання для Вовковинецької школи-інтернату, надавати вчителям фізики консультації з проблем навчання учнів з фізики, допомогу в проведенні факультативних занять (читання лекцій для вчителів, розроблення факультативних курсів з механіки, молекулярної фізики), взяти участь в організації роботи заочної фізико-математичної школи ¹⁶⁵².

24 січня 1974 р. розглянули питання про надання шефської допомоги Князпільській СШ. Задля забезпечення успішної постановки в школі лабораторних робіт вирішили, щоб студенти виготовили прилади для школи, надати можливість користуватися фільмотекою інституту (список наявних

¹⁶⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 41, арк. 10зв.-11.

¹⁶⁵¹ Там само, спр. 193, арк. 15-15зв.

¹⁶⁵² Там само, арк. 3зв.-4.

кінофільмів з фізики і астрономії надіслати в школу); провести нараду з вчителями фізики школи стосовно викладання фізики за новою програмою; запропонувати керівникам курсових робіт із методики викладання фізики доповнити тематику робіт проектами обладнання фізичного кабінету СШ; провести екскурсію учнів 10-х класів у фізичну лабораторію інституту; науково-педагогічним працівникам виступити перед учнями й учителями закладу з лекціями та бесідами¹⁶⁵³.

Щодо науково-дослідної роботи, то викладачі кафедри працювали над питаннями методики викладання фізики в школі, покращення організації освітнього процесу у ЗВО, проблемами історії фізики. Зокрема, вони досліджували науково-технічну підготовку студентів до керівництва дитячою технічною творчістю, проблемами змісту й методики читання факультативних курсів з фізики в середній школі, питаннями вдосконалення освітнього процесу з технічних дисциплін¹⁶⁵⁴. Щодо персонального виміру, то наукові вподобання К.О.Добровольського стосувалися проблем педагогіки вищої школи, І. В. Іваха, А. П. Кучменка, С. Д. Суліменка – удосконалення змісту і методів навчання в школі, О. Д. Бігняка – історії науки¹⁶⁵⁵.

Завідувач кафедри працював на тему монографії «Інтенсифікація самостійної роботи учнів на уроках фізики», продовжував експериментальну роботу та спостереження за роботою вчителів у школі. У 1969 р. у співавторстві з М. А. Килимником та М. Г. Кіпець видали посібник «Методика розв'язування задач з фізики» (вид. 2-ге)¹⁶⁵⁶. У 1973 р. він винайшов апаратуру й установки для виконання 10 робіт практикуму з механіки і молекулярної фізики для середньої школи, яку використовували у лабораторному практикумі з методики фізики¹⁶⁵⁷. У наступному році він продовжував

¹⁶⁵³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 193, арк. 17-17зв.

¹⁶⁵⁴ Там само, спр. 65, арк. 48.

¹⁶⁵⁵ Там само, спр. 162, арк. 58.

¹⁶⁵⁶ Там само, оп. 10, спр. 126, арк. 51; оп. 11, спр. 3, арк. 30.

¹⁶⁵⁷ Там само, спр. 162, арк. 58.

експериментальне випробування установок для лабораторного практикуму факультативного курсу, доопрацював опис інструкції до робіт, підготував матеріал для аналізу методів лабораторних досліджень із фізики в школі¹⁶⁵⁸. У 1975 р. І. В. Івах закінчив розроблення практикуму факультативних занять із фізики в середній школі, виготовив лабораторні установки до 15 завдань, перевірів їх¹⁶⁵⁹. З 1976 р. учений-методист розпочав роботу з теми «Облік логічної структури і зв'язків навчального матеріалу при вивченні фізики в школі». У тому році йому вдалося розробити методика логічно-структурного аналізу навчального матеріалу, проаналізувати частину матеріалу курсу механіки¹⁶⁶⁰. У 1977 р. Іван Вікторович, продовжуючи роботу з теми, схарактеризував логічні міжпредметні зв'язки курсу механіки і математики, розробив матеріал для забезпечення цих зв'язків (логічні задачі, обчислювальні задачі, визначення величин і понять, облік цих зв'язків під час проведення досліджень і лабораторних робіт)¹⁶⁶¹.

І. В. Івах був авторитетним ученим у галузі методики викладання фізики, про що свідчить, зокрема, те, що його щорічно залучали до рецензування статей у республіканському методичному збірнику «Методика викладання фізики». Наприклад, у 1974 р. він подав рецензії на 7 статей¹⁶⁶².

Старший викладач А. П. Кучменко працював над темою кандидатської дисертації «Особливості методики викладання факультативного курсу «Закони збереження в механіці». За планом роботи над дисертацією у 1969 р. він виконав методичний аналіз тем «Рух у різних інерціальних системах відліку» та «Закон збереження кількості руху», проводив експериментальне викладання факультативного курсу в школі. Склавав кандидатські екзамени¹⁶⁶³. Однак у 1972 р. роботу над

¹⁶⁵⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 251, арк. 9.

¹⁶⁵⁹ Там само, спр. 275, арк. 38.

¹⁶⁶⁰ Там само, спр. 320, арк. 67.

¹⁶⁶¹ Там само, спр. 358, арк. 72.

¹⁶⁶² Там само, спр. 251, арк. 9.

¹⁶⁶³ Там само, оп. 10, спр. 126, арк. 51.

дослідженням викладачу довелося призупинити, оскільки УНДП його тему анулював, через те, що подібну роботу писав інший науковець¹⁶⁶⁴. У 1973 р. тему довелося скорегувати: викладач розробляв практичні методи визначення кутового переміщення і кутового прискорення з теми «Особливості методики вивчення учнями факультативного курсу з фізики»¹⁶⁶⁵. У 1974 р. він у контексті розроблення теми займався методикою вивчення обертального руху твердого тіла, практичного визначення кутового переміщення та прискорення¹⁶⁶⁶. У 1976 р. А. П. Кучменко розпочав працювати над темою «Питання проблемного навчання фізики в сільській школі». У тому році він вивчав досвід учителів сільських шкіл, проводив частину експерименту¹⁶⁶⁷, а в 1977 р. аналізував прийоми і форми висування проблеми, дидактичний матеріал, виступав із питань проблемного навчання перед учителями фізики Дунаєвського району¹⁶⁶⁸.

Старший викладач К. О. Добровольський з 1969 р. розпочав складання кандидатських екзаменів, у 1970 р. визначив тему кандидатського дослідження «Науково-технічна підготовка студентів для керівництва дитячою технічною творчістю»¹⁶⁶⁹. У контексті роботи над дисертацією викладач досліджував аспекти викладання радіотехніки у виші, що координувалося відомчими науково-дослідними установами Міністерства освіти УРСР та АПН СРСР¹⁶⁷⁰. У 1972 р. надрукував брошуру «Автогенератори», підготував матеріал для другої брошури. Водночас науковий керівник рекомендував надати дисертанту творчу відпустку для завершення дисертації, оскільки план роботи він успішно виконував¹⁶⁷¹. До керівника не дослухалися і К. О. Добровольський продовжував досліджувати тему без

¹⁶⁶⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 146, арк. 69.

¹⁶⁶⁵ Там само, спр. 162, арк. 59.

¹⁶⁶⁶ Там само, спр. 251, арк. 9зв.

¹⁶⁶⁷ Там само, спр. 320, арк. 68.

¹⁶⁶⁸ Там само, спр. 358, арк. 72-73.

¹⁶⁶⁹ Там само, спр. 41, арк. 8.

¹⁶⁷⁰ Там само, спр. 65, арк. 48.

¹⁶⁷¹ Там само, спр. 146, арк. 69.

відриву від викладацької діяльності. У наступні роки він проводив експериментальні дослідження¹⁶⁷². У 1975 р. у річному звіті про науково-дослідну роботу науково-педагогічних працівників йшлося про те, що Добровольський не завершив кандидатську дисертацію через недостатню кількість експериментального матеріалу¹⁶⁷³. У 1976 р. він розпочав роботу над темою «Формування професійного інтересу і нахилів учнів при вивченні фізики»¹⁶⁷⁴, у контексті якої в 1977 р. вивчав теоретичний матеріал і проводив постановочний експеримент із удосконалення змісту і методів вивчення факультативних курсів. Вивчав питання активізації навчальної і пізнавальної діяльності учнів на факультативних заняттях із радіотехніки, проводив анкетування деяких вчителів області з питань ефективності залучення учнів до позакласних занять з техніки¹⁶⁷⁵.

Асистент О. Д. Бігняк з 1969 р. працював над темою дослідження з історії фізики – «Проблема інерціальних систем відліку»¹⁶⁷⁶. Однак перші три роки були малопродуктивними. Викладачу не вдалося скласти запланованих кандидатських екзаменів¹⁶⁷⁷. 8 лютого 1973 р. на засіданні кафедри йшлося про наукову роботу О. Д. Бігняка, який «коливався між аспірантурою і темою роботи». Тому йому рекомендували вступати до аспірантури або надати тримісячну творчу відпустку¹⁶⁷⁸. Як і у випадку з Добровольським, Бігняк не прислухався до пропозиції колег і надалі продовжував працювати над темою, поєднуючи пошукову і викладацьку роботу, що не було продуктивним. У 1973 р. він опрацьовував літературні джерела іноземною мовою для встановлення хронологічного порядку розвитку поняття «інерціальні системи», формування поняття тіла відліку в науці та його

¹⁶⁷² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 251, арк. 9.

¹⁶⁷³ Там само, спр. 275, арк. 39.

¹⁶⁷⁴ Там само, спр. 320, арк. 67-68.

¹⁶⁷⁵ Там само, спр. 358, арк. 73.

¹⁶⁷⁶ Там само, спр. 3, арк. 30зв.

¹⁶⁷⁷ Там само, спр. 41, арк. 8; спр. 65, арк. 48.

¹⁶⁷⁸ Там само, спр. 146, арк. 69.

застосування в практиці¹⁶⁷⁹. У 1975 р. викладач працював над методичним посібником з історії фізики про розвиток поняття інерціальних систем, опрацьовував джерела, виступав на республіканських семінарах, методичних об'єднаннях учителів¹⁶⁸⁰. З 1976 р. Бігняк розпочав досліджувати тему «Причини і умови формування негативних якостей особистості»¹⁶⁸¹. У роботі він вивчав вплив природних задатків на поведінку людини, розглядав співвідношення між біологічною і соціальною природою на різних історичних етапах розвитку суспільства¹⁶⁸².

Складнощі з написанням дисертації були і в асистента С. Д. Суліменка, який працював над темою «Викладання креслення у 7-9 класах і застосування нових стандартів». У 1970-1972 рр. через постійні хвороби він не зміг скласти кандидатські екзамені¹⁶⁸³. У 1973 р. Суліменко написав частину розробки «Особливості нової програми з креслення» для вчителів креслення¹⁶⁸⁴, у 1974 р., відповідно до плану, опрацьовував розділ із посібника про шрифти, види перерізів у кресленнях різних галузей промисловості й будівництва¹⁶⁸⁵, а в 1975 р. – виконав планову частину посібника з креслення, зокрема написав розділи «Спрощені та умовні зображення деталей для креслення і технічні вимоги до цих зображень»¹⁶⁸⁶.

Старші викладачі В. П. Іванов і О. І. Лубенцова, які працювали на кафедрі наприкінці 60-х – на початку 70-х рр., складання кандидатських екзаменів не планували, оскільки були пенсійного віку¹⁶⁸⁷.

Отож усі викладачі, окрім останніх двох, планували написання кандидатських дисертацій, але жодний із них не

¹⁶⁷⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 162, арк. 59.

¹⁶⁸⁰ Там само, спр. 275, арк. 39.

¹⁶⁸¹ Там само, спр. 320, арк. 68.

¹⁶⁸² Там само, спр. 358, арк. 73.

¹⁶⁸³ Там само, спр. 41, арк. 8; спр. 146, арк. 69.

¹⁶⁸⁴ Там само, спр. 162, арк. 58.

¹⁶⁸⁵ Там само, спр. 251, арк. 9зв.

¹⁶⁸⁶ Там само, спр. 275, арк. 39.

¹⁶⁸⁷ Там само, спр. 3, арк. 30зв.

завершив написання роботи. Найближчим до мети був асистент-сумісник В. В. Чижик, який пропрацював на кафедрі лише один рік. 23 грудня 1970 р. на засіданні кафедри розглянули і затвердили текст автореферату його дисертації з теми «Методика формування практичних умінь і навичок при проведенні лабораторних робіт з використанням алгоритмів» на здобуття ступеня кандидата педагогічних наук¹⁶⁸⁸. Однак наприкінці року він залишив інститут. Чи захистив він дисертацію і як склалася його подальша доля нам, на жаль, з'ясувати не вдалося.

Недостатньою була публікаційна активність викладачів кафедри. У 1971 р. члени кафедри опублікували дві статті обсягом 1 др. арк.¹⁶⁸⁹, у 1972 р. – 3 (2,25 др.арк.)¹⁶⁹⁰. У 1973, 1976, 1977 рр. – наукових публікацій на кафедрі не було¹⁶⁹¹.

Певну увагу надавали студентській НДР. У 1970 р. на кафедрі створили студентське конструкторське бюро, до якого залучили 19 студентів (керівник – старший викладач К. О. Добровольський)¹⁶⁹². Воно проіснувало рік і в 1971 р. працював студентський гурток з радіотехніки (45 осіб). Його роботою керував К. О. Добровольський¹⁶⁹³. Гурток проіснував до 1975 р.¹⁶⁹⁴. У 1976 р. наукових гуртків на кафедрі не було. Натомість функціонував науковий семінар із проблем методики навчання фізики в школі, який охоплював 27 студентів і дві проблемні групи (10 осіб). До роботи кафедра залучила 5 студентів-гуртківців, над дипломними роботами працювали 3 студенти. Провели 2 науково-методичні конференції з питань організації освітньо-виховної роботи з фізики в школі, виголосили 18 доповідей. Науковими роботами студентів керували викладачі кафедри (у середньому на одного викладача планували 7 студентів, які займалися науковою роботою)¹⁶⁹⁵. У 1977 р.

¹⁶⁸⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 41, арк. 8.

¹⁶⁸⁹ Там само, спр. 65, арк. 50.

¹⁶⁹⁰ Там само, спр. 117, арк. 61.

¹⁶⁹¹ Там само, спр. 162, арк. 58; спр. 320, арк. 67; спр. 358, арк. 72.

¹⁶⁹² Там само, спр. 15, арк. 66.

¹⁶⁹³ Там само, спр. 65, арк. 50.

¹⁶⁹⁴ Там само, спр. 117, арк. 61; спр. 211, арк. 82.

¹⁶⁹⁵ Там само, спр. 320, арк. 68-69.

працював гурток з електротехніки та дві проблемні групи (керівники – І. В. Івах і К. О. Добровольський), якими охоплено 28 студентів. Проведено науково-теоретичні конференції з питань організації освітньо-виховної роботи в школі, на яких виступили 13 доповідачів¹⁶⁹⁶.

На засіданнях кафедри часто розглядали питання про активізацію політико-виховної роботи серед науково-педагогічних працівників і студентів. Компартійний ідеологічний диктат поширювався на всі структурні підрозділи інституту.

Члени кафедри, які були кураторами академгруп, періодично звітували стосовно виховної роботи серед молоді. Наприклад, 6 березня 1969 р. заслухали звіт А. П. Кучменка за перший семестр 1968-1969 н.р, який був куратором 23 групи. Він зазначив, що політико-виховна робота в групі була спрямована на покращення дисципліни та успішності, залучення студентів до громадсько-корисної роботи. Студенти факультету зустрічалися з делегатом Всесоюзного з'їзду вчителів Н. І. Наливайко. До дня вчителя провели групову зустріч із делегатом Всесоюзного з'їзду вчителів, учителем фізики Нігинської СШ А. А. Гаврилюком. Для покращення самостійної роботи студентів куратор відвідував молодь у гуртожитку та на квартирах, перевіряв їхню підготовку до семінарських і лабораторних робіт, провів групові збори на тему «Ілліч наш заповідав», організував допомогу кращих студентів відстаючим. У групі регулярно проводили політінформації, на яких, зокрема, розглядали новини науки і техніки, спортивні новини. На тому ж засіданні В. П. Іванов розповів про виховну роботу в 13 групі. Студенти їздили в колгосп допомагати збирати врожай цукрових буряків. На початку жовтня студентам прочитали лекцію «Як працювати з підручником». Частина студентів брали активну участь у художній самодіяльності. Упродовж семестру куратор відвідав всіх студентів, які жили на приватних квартирах, ознайомився з умовами їхнього життя. Тричі відвідував

¹⁶⁹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 358, арк. 73.

студентів у гуртожитку. Вони колективно переглядали фільми, ходили групою в лижний похід¹⁶⁹⁷.

Неодноразово про роботу в академгрупах розповідав завідувач кафедри. Зокрема, 20 квітня 1972 р. під час обговорення питання про стан політико-виховної роботи в 14 групі І. В. Івах зазначив, що куратор групи Т. Ф. Сочинська проводила в групі значну організаційну роботу зі створення дружнього колективу, працездатного, відповідального за роботу кожного студента. Але в роботі студентів було ще чимало недоліків. Іван Вікторович переконував підлеглих, що основне – це створення атмосфери непримиренності до студентів, які не виконували основного обов'язку – добре навчатися. Зі студентами проводили роботу щодо професіоналізації, діяльності, виховання любові до вчительської роботи й потреби постійно готуватися до неї¹⁶⁹⁸.

Обговорювали питання про підготовку до державних свят. 12 квітня 1972 р. розглянули питання про підготовку до відзначення 50-річчя СРСР. Ухвалили, щоб викладачі кафедри в лекційних курсах, на практичних і семінарських заняттях демонстрували «всесвітньо історичне значення створення і розвитку Радянського Союзу, його завоювання та успіхи, життєву силу марксистсько-ленінського вчення з національного питання, торжество ленінської національної політики КПРС», доповнили робочі плани, передбачивши використання матеріалу, який би висвітлював успіхи Радянського Союзу, окремих республік, областей, районів у галузі народного господарства, культури та освіти. Викладачі мали виступити з лекціями перед населенням міста й району, педагогічними колективами шкіл із відповідної тематики¹⁶⁹⁹. 15 лютого 1973 р. заслухали питання «Про вивчення студентами доповіді Л. І. Брежнєва на урочистому засіданні ЦК КПРС, Верховної Ради СРСР та Верховної Ради РРФСР, присвяченої 50-річчю утворення СРСР»¹⁷⁰⁰.

¹⁶⁹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 3, арк. 12-12зв.

¹⁶⁹⁸ Там само, спр. 94, арк. 12.

¹⁶⁹⁹ Там само, спр. 94, арк. 10зв.

¹⁷⁰⁰ Там само, спр. 146, арк. 70.

Час ректорування І. В. Іваха був досить плідним у діяльності навчального закладу. Відбулися позитивні зміни в структурі денного та заочного навчання. Неухильно збільшувалася кількість і частка науково-педагогічних працівників із науковими ступенями та вченими званнями, зокрема через запрошених науково-педагогічних працівників. Значну увагу ректор надавав профорієнтаційній роботі й відповідно формуванню студентського загалу. Значно зріс науково-теоретичний і методичний рівень професорсько-викладацького складу. Негативний вплив на якість освітнього процесу мала його політизація й суцільна ідеологізація дисциплін соціально-економічного і гуманітарного профілю. В освітній сфері акцент робився на професійне виховання майбутніх учителів, що здійснювалося науково-педагогічними працівниками інституту впродовж навчання під час вивчення фахових дисциплін, практикумів і факультативних курсів, проходження виробничих практик. Активно продовжували роботу щодо створення нових кабінетів і лабораторій, обладнаних сучасними приладами, установками й наочністю, завдяки чому здійснювали інтенсифікацію освітнього процесу. Певні позитиви були і в царині наукової та науково-технічної діяльності інституту: щорічно зростала кількість науково-педагогічних працівників, які здійснювали науково-дослідну роботу, і відповідно розробляли теми НДР, зросла кількість публікацій, чимало статей надруковано в престижних журналах, збільшилася кількість науково-педагогічних працівників, які захищали дисертації, багато студентів були переможцями конкурсів студентських наукових робіт всесоюзного та республіканського рівнів. Щодо виховної роботи, то як і в попередні десятиліття, в її основі була компартійна ідеологія, а, відтак, під її впливом було ідейно-політичне, інтернаціональне, професійно-педагогічне, трудове, етичне, естетичне, військово-патріотичне та фізичне виховання студентів. Істотно зміцнилися навчально-матеріальна та побутова сфери. Зокрема, було розширено навчальні площі, введено в дію новий гуртожиток.

РОЗДІЛ 4

ПІСЛЯ РЕКТОРСТВА

4.1. Керівництво кафедрою і основні напрями її діяльності

20 липня 1977 р. згідно з поданою заявою за власним бажанням Міністерство освіти УРСР звільнило І. В. Іваха з посади ректора. За багаторічну й сумлінну працю з підготовки педагогічних кадрів йому оголосили подяку¹⁷⁰¹, а 28 грудня того ж року рішенням міністерської колегії Івана Вікторовича нагородили медаллю А. С. Макаренка¹⁷⁰².

Після 10 років плідної праці на посаді ректора, І. В. Івах далі залишався працювати завідувачем кафедри загальнотехнічних дисциплін і креслення. 28 лютого 1978 р. його переобрали на цю посаду за конкурсом¹⁷⁰³. 29 серпня 1980 р. Міністерство освіти УРСР наказом №231 змінило назву кафедри на методики викладання фізики і технічних засобів навчання¹⁷⁰⁴.

Станом на 30 серпня 1977 р. на кафедрі, окрім І. В. Іваха, працювали старші викладачі К. О. Добровольський, А. П. Кучменко, асистенти О. Д. Бігняк, С. Д. Суліменко¹⁷⁰⁵. До початку 80-х рр. склад кафедри був незмінним. Після 1980-1981 н.р. кафедру покинув А. П. Кучменко¹⁷⁰⁶, у серпні 1982 р. – К. О. Добровольський. Натомість, у першому семестрі 1982-1983 н.р. колектив поповнили кандидат технічних наук А. Є. Коваленко (з вересня 1982 р.), кандидат педагогічних наук

¹⁷⁰¹ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 74.

¹⁷⁰² Там само, арк. 74.

¹⁷⁰³ Там само, арк. 70.

¹⁷⁰⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 573, арк. 23в.

¹⁷⁰⁵ Там само, спр. 383, арк. 34.

¹⁷⁰⁶ Там само, спр. 617, арк. 116; спр. 691, арк. 1.

П. С. Атаманчук (з жовтня 1982 р.)¹⁷⁰⁷. 4 листопада 1982 р. на засіданні кафедри кандидатуру П. С. Атаманчука рекомендували на посаду старшого викладача підготовчого відділення кафедри. Завідувач кафедри звернув увагу на те, що Петро Сергійович у 1961 р. закінчив фізико-математичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту і працював за направленням учителем фізики середньої школи, а згодом – викладачем фізики сільськогосподарського технікуму. На останньому місці роботи він пропрацював 20 років. Керівництво технікуму характеризувало його як висококваліфікованого, ініціативного працівника. Упродовж тривалого часу досліджував проблеми програмованого навчання фізики, праці. Отримані результати схвалила республіканська науково-методична комісія з середньої спеціальної освіти. Результати досліджень висвітлені у 12 працях, надрукованих у республіканських збірниках або видані окремими виданнями. Тривалі дослідження викладач узагальнив у дисертації «Дидактичні основи розробки і використання еталонів контролю навчальної діяльності учнів», яку захистив у травні 1982 р. Іван Вікторович і колеги відвідали відкриту лекцію П. С. Атаманчука «Методика вивчення початкових відомостей про будову речовини», прочитану студентам IV курсу фізико-математичного факультету. Її оцінили цілком позитивно. Загалом, викладач добре володів методикою і технікою читання лекцій. Він організував роботу проблемної групи з методики викладання фізики, брав активну участь у громадсько-корисній роботі, зокрема обраний до складу профбюро факультету. Зважаючи на вищевикладене, кафедра рекомендувала П. С. Атаманчука на вакантну посаду старшого викладача підготовчого відділення кафедри¹⁷⁰⁸. 18 грудня 1982 р. на посаду старшого викладача було рекомендовано А. Є. Коваленка, який викладав електро- і радіотехніку. На засіданні кафедри завідувач проінформував, що викладач мав спеціальну освіту (закінчив у

¹⁷⁰⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 740, арк. 118, спр. 807, арк. 3, 7.

¹⁷⁰⁸ Там само, спр. 807, арк. 8зв.-9.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

1971 р. Таганрозький радіотехнічний інститут), працював у науково-дослідних інститутах, опублікував 19 наукових статей, одержав 2 авторські свідоцтва на винаходи. З березня 1982 р. розпочав працювати в педінституті, де очолив групу, що розробляла і успішно виконувала госпдоговірну тему. Заняття з електротехніки проводив на високому теоретичному рівні. У його викладацькій роботі мали місце деякі методичні недоліки, які стосувалися планування лекцій, техніки читання, організації роботи студентів. Основна причина – недостатній досвід проведення лекційних занять, однак викладач працював над покращенням методики читання лекцій¹⁷⁰⁹.

Щодо лаборантів, то станом на 30 серпня 1977 р. на кафедрі працювали старші лаборанти Т. Ф. Сочинська, А. Й. Будзінський, А. М. Корсакевич, Б. С. Шевченко, технік Б. Й. Шкварський, майстри С. Й. Волошук, А. В. Голубков¹⁷¹⁰. Наступного року цей склад поповнив І. І. Хмельюк, який обійняв посаду майстра¹⁷¹¹. До 1982 р. сталися зміни і на 16 січня на кафедрі працювали старші лаборанти Т. Ф. Сочинська (лабораторія методики фізики), А. Й. Будзінський (лабораторія радіотехніки), С. С. Бухвалов (лабораторія електротехніки), технік Б. Й. Шкварський (лабораторія ТЗН), навчальний майстер С. Й. Волошук¹⁷¹².

Кафедра методики викладання фізики і технічних засобів навчання. 1981 р.

¹⁷⁰⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 807, арк. 15-16.

¹⁷¹⁰ Там само, спр. 383, арк. 34.

¹⁷¹¹ Там само, спр. 428, арк. 1.

¹⁷¹² Там само, спр. 691, арк. 11.

Періодично викладачі кафедри звітували про свою роботу. Наприклад, 3 січня 1979 р. про навчальну, навчально-методичну, науково-дослідну, громадську роботу та підвищення кваліфікації за 1973-1978 рр. доповідав асистент О. Д. Бігняк. В обговоренні виступив завідувач кафедри, який підтримав колегу, з яким співпрацював багато років. Він зазначав, що «характерними рисами навчально-виховної роботи Бігняка була акуратність і активне втручання у всі її ланки. Він весь час дбав не тільки про якість знань студентів, але й про навчальний авторитет предмету технічних засобів навчання. Весь час виконував громадські доручення, працював над дослідженням, яке буде мати і практичний вихід. Потрібне удосконалення в методиці дослідження. Систематично підвищував кваліфікацію на ФПК». Члени кафедри звіт О. Д. Бігняка схвалили й рекомендували раді факультету переобрати його на наступний термін на посаду асистента кафедри. У представленні зазначалося, що О. Д. Бігняк обраний на посаду асистента в грудні 1973 р. За цей час проводив лабораторні заняття з технічних засобів навчання, читав лекції з історії фізики, керував педпрактикою студентів і написанням курсових робіт, працював з учителями на курсах підвищення кваліфікації. Щодо навчально-методичної роботи, то вдалося виготовити діафільми з курсу фізики, брав участь у розробленні лабораторних завдань до курсу ТЗН. Проводив науково-дослідну роботу: у 1973-1975 рр. досліджував історію розвитку інерціальних систем відліку, а з 1975 р. досліджує тему «Причини і умови формування від'ємних якостей людини». Його обирали членом профбюро факультету, завідувачем агітколективу факультету, він відповідав за роботу ДТСААФ на факультеті, був куратор академічної групи. Підвищував кваліфікацію (у 1976 р. навчався на факультеті підвищення кваліфікації в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка)¹⁷¹³.

15 травня 1981 р. на засіданні кафедри заслухали звіт старшого викладача А. П. Кучменка про роботу в 1976-1981 рр. У звіті він зазначив, що читав лекції та проводив лабораторні

¹⁷¹³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 428, арк. 12-14.

заняття з курсу технічних засобів навчання, лабораторні заняття з методики і техніки шкільного фізичного експерименту, керував написанням курсових робіт та педпрактикою студентів. Щодо навчально-методичної роботи, то підготував текст лекції з курсу ТЗН та розробив структурно-логічні схеми всього курсу та до кожної лекції, зокрема. Він уклав питання для роботи з контролювальними машинами типу «Сигнал-1» з лабораторних занять із методики викладання фізики для студентів IV курсу. У галузі науково-дослідної роботи працював на тему «Питання проблемного навчання в сільській школі». З питань наукової теми виступав на секції вчителів фізики Дунаєвського району (1977, 1979 рр.). У серпні 1978 р. презентував тему вчителям фізики Ізяславського району. До наукової роботи з питань проблемного навчання залучав студентів. Результат їх роботи – написання 7 курсових робіт. Підготовлено рукопис методичного посібника для вчителів фізики з проблемного навчання в сільській школі. Виконував обов'язки куратора академічної групи, його обирали членом профбюро факультету, партгрупоргом кафедри. У 1978 р. пройшов перепідготовку на ФПК у Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка Ухвалили: звіт затвердити і рекомендувати раді факультету переобрати Кучменка на посаду старшого викладача кафедри на 1981-1986 рр.¹⁷¹⁴ Ухвалу кафедри реалізувати не вдалося, оскільки, як зазначалося, А. П. Кучменко кафедру покинув. Якими були причини такого кроку нам, на жаль, не вдалося з'ясувати.

8 червня 1981 р. звітували К. О. Добровольський і С. Д. Суліменко, звіти яких затвердили й рекомендували переобрати їх на посади (відповідно) старшого викладача і асистента¹⁷¹⁵.

26 серпня 1982 р. на засіданні кафедри І. В. Івах звітував про роботу на посаді доцента за період з січня 1977 р. до серпня 1982 р. У звіті зазначалося, що Іван Вікторович упродовж звітного періоду проводив лекції, практичні та лабораторні

¹⁷¹⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 573, арк. 24-26.

¹⁷¹⁵ Там само, арк. 27-31.

заняття з методики викладання фізики, лекційні та лабораторні заняття з технічних засобів навчання, практикуму розв'язування задач з фізики за середню школу, керував написанням дипломних та курсових робіт з методики фізики, педпрактикою студентів. Щодо навчально-методичної роботи, то науково-педагогічний працівник розробив логічно-структурні схеми міжпредметних і внутрішньо предметних зв'язків курсів методики викладання фізики і ТЗН, підготував матеріали для машинного контролю знань студентів у процесі виконання лабораторних робіт з методики фізики і технічних засобів навчання, щорічно їх удосконалював. У галузі науково-дослідної роботи в 1976-1980 рр. працював над дослідженням теми «Врахування логічної структури і зв'язків навчального матеріалу при вивченні фізики у школі». Внаслідок логічного аналізу окремих розділів курсу фізики, виявлення міжпредметних і внутрішньо предметних зв'язків вніс пропозиції з удосконалення методики їх вивчення, опублікував дві статті, а також методичні вказівки до вивчення молекулярної фізики в 9 класі. Підготував методичні роботи «Підготовка вчителя до уроку фізики», «Програмований контроль знань студентів», 6 відгуків про автореферати кандидатських дисертацій, як член редколегії республіканського науково-методичного збірника «Методика викладання фізики» рецензував статті цього видання. У 1981 р. розпочав дослідження особливостей організації уроку з фізики з використанням комплексу ТЗН. У галузі виховної роботи І. В. Івах виступав з лекціями перед студентами і вчителями шкіл області. У 1977 р. підвищував кваліфікацію через участь у роботі семінару керівних працівників педагогічних інститутів. У засіданні кафедри брав участь декан факультету Л. О. Сморжевський, який у своєму виступі зазначив, що знає Івана Вікторовича як кваліфікованого викладача, який добре організовував освітній процес з доручених йому курсів. Він плідно працював як науковець, провів значну роботу з організації кафедри і обладнання її навчально-матеріальної бази. Схвально про роботу свого завідувача відгукнулися і члени кафедри. Так, старший викладач К. О. Добровольський

акцентував увагу на тому, що доцент Івах – досвідчений викладач, тривалий час забезпечував читання провідного курсу методики викладання фізики, заняття проводив на високому рівні, плідно працював у галузі наукових досліджень, надавав значну допомогу іншим членам кафедри, рецензував низку авторефератів, статей до наукових збірників. Отож цілком відповідає посаді доцента кафедри. Солідаризувався із своїм колегою асистент О. Д. Бігняк. Він також відзначив, що І. В. Івах постійно ознайомлювався з новим доробком з методики фізики, ТЗН і кращий досвід упроваджував в освітній процес, приділяв багато уваги роботі зі студентами. Асистент С. Д. Суліменко стверджував, що Іван Вікторович був ініціатором і керівником введення програмованого контролю знань студентів, запровадження якого вимагало посилення роботи викладача, водночас такий підхід підвищував навчальний ефект. Учасники засідання ухвалили звіт І. В. Іваха затвердити і рекомендувати раді інституту обрати його на посаду доцента кафедри на період з вересня 1982 р. до серпня 1987 р.¹⁷¹⁶

Завідувач кафедри слідкував за дотриманням членами кафедри графіку освітнього процесу впродовж навчального року. Навчання відбувалося згідно з графіком, незважаючи на труднощі, створені окремими змінами в тривалості занять через залучення студентів до сільськогосподарських робіт. Навчальні плани виконували повністю¹⁷¹⁷.

Кафедра забезпечувала викладання низки дисциплін, наприклад, у 1979-1980 н.р.: методика навчання фізики (24 год. лекційних, 12 год. семінарських, 32 год. лабораторних занять), радіотехніка (36 год. лекційних, 36 год. лабораторних занять), технічні засоби навчання (всі факультети) (12 год. лекційних, 24 год. лабораторних занять), технологія мінералів і практикум у навчальних майстернях (24 год. лекційних, 34 год. лабораторних занять), охорона праці (спецкурс для всіх факультетів) (12 год. лекційних, 2 год. практичних занять),

¹⁷¹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 807, арк. 1-2.

¹⁷¹⁷ Там само, спр. 383, арк. 37зв.

практикум розв'язування задач з фізики (26 год. практичних занять), історія фізики (факультатив) (24 год. лекційних)¹⁷¹⁸. Окрім останнього, факультативні заняття проводили також із таких дисциплін: «Актуальні питання навчання фізики у школі», «Конструкторські уміння» (1977-1978 н.р.)¹⁷¹⁹, «Креслення» (1982-1983 н.р.)¹⁷²⁰.

Студенти фізико-математичного факультету в лабораторії спеціального фізичного практикуму. 1978 р.

Завідувач пропагував вагомість дисциплін, викладання яких забезпечувала очолюваним кафедрою, зокрема технічних засобів навчання. 7 грудня 1978 р. на сторінках газети «Радянський студент» він опублікував статтю «Більше уваги ТЗН». І. В. Івах зазначав, що інтенсифікація освітнього процесу в школі, пошуки методів творчої діяльності учнів на всіх етапах уроку та ланках навчання неможливі без застосування технічних засобів інформації, контролю та керування освітнім процесом. Іван Вікторович інформував, що науково-педагогічні працівники кафедри в 1978-1979 н.р. перебудували процес навчання студентів із дисципліни ТЗН. Відтепер заняття проводили у формі лабораторних робіт із систематичною перевіркою засвоєння за допомогою контролювальних пристроїв «Сигнал-1». Для переходу від практичних занять до лабораторних робіт із оперативним контролем викладачам лаборантам кафедри довелося провести значну підготовчу методичну й організаційну роботу: підготовлено матеріальну частину для занять, інструктивні матеріали, завдання для контролю засвоєння матеріалу. За модернізованою методикою працювали майже

¹⁷¹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 476, арк. 1зв.

¹⁷¹⁹ Там само, спр. 383, арк. 42.

¹⁷²⁰ Там само, спр. 807, арк. 5.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

350 студентів. Завідувач поділився із читачами планами й очікуваннями позитивних результатів цього методу: «Ми плануємо роботу по включенню у навчальний процес технічних засобів інформації. Це трудомістка справа, але без такого розширення сфери включення ТЗН у навчальний процес не можна буде підготувати студентів до активного використання засобів у практичній роботі в школі. Виробити розуміння принципів застосування ТЗН і практичні уміння, розкрити зміст методики роботи з ТЗН можна лише на прикладах використання їх у викладанні всіх навчальних предметів даної спеціальності студента. Якщо всі кафедри інституту не стануть на цей шлях, то студенти не будуть готові до роботи з ТЗН при вивченні мови, літератури, історії, математики, фізики і т.д. в школі»¹⁷²¹.

І. В. Івах на занятті з ТЗН

Іван Вікторович Івах викладав методикау викладання фізики і ТЗН (лекції, семінарські і лабораторні заняття), був керівником педпрактики. У 1977-1978 н.р. його педнавантаження становило 742 год.¹⁷²²

Завідувач кафедри здійснював контроль за освітньо-виховним процесом, практикувалося взаємовідвідування занять науково-педагогічними працівниками. Одним із засобів контролю були відкриті лекції, які детально обговорювалися на

¹⁷²¹ Івах І. В. Більше уваги ТЗН. *Радянський студент*. 1978. 7 грудня. №36 (941). С. 1.

¹⁷²² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 388, арк. 37.

засіданні кафедри. Зокрема, у 1977-1978 н.р. було проведено 15 засідань кафедри, на яких обговорили 3 відкриті лекції. До того ж у тому році зафіксовано 13 взаємовідвідувань занять викладачами кафедри; завідувач кафедри відвідав 16 лекцій та інших видів занять, ректор – 4, проректор з навчальної роботи – 4, декан факультету – 8¹⁷²³, у наступному навчальному році – відповідно 14, 3, 10, 16, 4, 8, 10¹⁷²⁴.

І. В. Івах як завідувач кафедри, викладач-практик, учений-методист завжди брав участь в обговоренні відкритих лекцій, під час яких зазвичай позитивно оцінював педагогічну майстерність колег, а, інколи, висловлював конструктивні критичні зауваження. Наприклад, 11 листопада 1977 р. обговорювали відкриту лекцію з техніки безпеки асистента С. Д. Суліменка на тему «Засоби індивідуального захисту». Завідувач кафедри відзначив, що зміст лекції відповідав робочій програмі, викладач дотримався графіку освітнього процесу стосовно викладання цієї дисципліни. Відмітив позитивні аспекти у викладанні лекції: викладач досить уміло й спокійно керував роботою студентів і сприйманням матеріалу, їхніми записами, чітко прослідковувалася основна думка, наголошувалося на дотриманні правил безпеки в практичній роботі вчителя¹⁷²⁵. 6 грудня 1982 р. знову обговорили відкриту лекцію С. Д. Суліменка (тема «Техніка безпеки в шкільних навчальних майстернях і кабінетах»). Івах зазначив, що лекцію проведено а на високому методичному рівні. Він звернув увагу, що Суліменко був уже досвідченим викладачем, однак лекція була б кращою, якби було використано наочні посібники, наприклад таблиці із зображенням засобів захисту органів дихання (респіратори та ін.), обличчя, голови, загалом варто посилити наочність. У частині лекції, де йшлося про пожежний захист, потрібно було чіткіше показати загальні вимоги пожежної безпеки¹⁷²⁶.

¹⁷²³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 388, арк. 34.

¹⁷²⁴ Там само, спр. 432, арк. 154.

¹⁷²⁵ Там само, спр. 383, арк. 40зв.

¹⁷²⁶ Там само, спр. 807, арк. 12-12зв.

Іван Вікторович також виступав під час обговорення відкритих лекцій старшого викладача К. О. Добровольського з радіотехніки (22 грудня 1977 р. на тему «Генератори і автогенератори електричних коливань»¹⁷²⁷, 6 грудня 1979 р. – «Принцип генерації електромагнітних коливань»¹⁷²⁸, 11 березня 1982 р. – «Автогенератори»¹⁷²⁹).

Проводив відкриті лекції і завідувач кафедри. Нерідко його заняття також конструктивно критикували. Це свідчить про те що, Іван Вікторович не був авторитарним керівником, на кафедрі панувала доброзичлива і довірлива обстановка. 8 грудня 1977 р. обговорили лекцію з ТЗН «Наукова кінематографія та її використання в учбових фільмах. Навчальне телебачення», проведenu на III курсі фізико-математичного факультету. У виступі старшого викладача А. П. Кучменка йшлося про те, що лекція відповідала програмі курсу ТЗН. Викладач успішно продемонстрував різні види наукової кінематографії та можливості використання кінодокументації в навчальних фільмах. Водночас для відкритої лекції варто було взяти одну тему, а не частини двох і більше, та наголосити на можливостях навчального кіно, а не просто кінематографа. Асистент С. Д. Суліменко звернув увагу на значну кількість матеріалу, високий теоретичний рівень викладання, добре володіння методикою читання лекції. Позитиву було чимало, однак мали місце й незначні недоліки, наприклад, не всі методи кінозйомки були однаково охарактеризовані (нічні зйомки, підводні, аерофотозйомки). Дисципліна студентів була зразковою. В обговоренні брав участь і старший викладач К. О. Добровольський. Усі були одностайними в тому, що лекцію прочитано відповідно до програми і графіка читання курсу ТЗН, заняття відповідало вимогам до вишівської лекції. Відзначили її високий теоретичний і методичний рівень, організацію роботи студентів на лекції та в позалекційний час. Висловили побажання більше уваги приділяти добору

¹⁷²⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 383, арк. 45-46.

¹⁷²⁸ Там само, спр. 476, арк. 7зв.-8.

¹⁷²⁹ Там само, спр. 617, арк. 116; спр. 691, арк. 16зв.-17.

дидактичного матеріалу відповідно до спеціальності студентів¹⁷³⁰.

13 листопада 1980 р. обговорили відкриту лекцію І. В. Іваха «Методика розв'язування задач з фізики». Прозвучали деякі критичні зауваження. Старший викладач А. П. Кучменко зазначив, що мав деякі зауваги до проведення досліду з вимірювання сили струму: «Перший раз опір має вимірюватися в холодному стані, а потім амперметр закривається і хто знає, що там реєструється». На його думку, «варто було переключити на другу напругу». Викладач цілком слушно зауважив, що потрібно було дати повне розв'язування однієї задачі. Асистент С. Д. Суліменко підтримав попереднього виступаючого і зазначив, що необхідно було довести розв'язання кожної задачі до кінця, варто було звертатися в процесі лекції до окремих студентів із запитаннями для активізації їх роботи. До того ж він помітив, що записи на дошці було погано видно, якість дошки і крейди не задовольняли вимог, а також те, що для роботи з кодоскопом викладачу необхідно мати довгу указку. Із висловленими зауваженнями погодився і старший викладач К. О. Добровольський. Водночас декан факультету Л. О. Смржевский, який вів засідання кафедри зазначив, що він захоплений прочитаною лекцією, зокрема, побудовою, логікою викладу, мовою викладача. Заняття зацікавило його, як викладача методики математики, загальним змістом і методами роботи лектора. Він підбив підсумки і зауважив, що побажання членів кафедри переважно стосувалися техніки читання лекції. На його думку, не варто було «особливо наголошувати на методах аналізу і синтезу, бо вони існують у тісній взаємодії, треба було дати зразок розв'язування задачі». Після завершення обговорення завідувач кафедри відповів на висловлені зауваження і дав вичерпні відповіді: «Зауваження щодо прочитаної лекції заслуговують уваги. Щодо досліду – він проводився з метою постановки проблеми і цього було досягнуто. Відносно розв'язування поданого прикладу до одержання числової відповіді. По-перше, у практикумі

¹⁷³⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 383, арк. 43-44.

розв'язування задач будуть розглянуті зразки методики розв'язування різних типів задач. По-друге, розв'язування поданого прикладу могло призвести до перенесення наголосу з проблеми методики розв'язування задач на техніку розв'язування. Щодо єдності аналізу і синтезу при розв'язуванні задач, то весь час саме так організується процес мислення учнів. А виділення в лекції зроблено для розрізнення змісту цих методів». Учасники засідання ухвалили, що лекцію прочитано відповідно до програми, з урахуванням нових даних наукових досліджень, на високому теоретичному і методичному рівні¹⁷³¹.

Відкриті лекції І. В. Івах проводив і в наступні роки. 18 листопада 1982 р. обговорили відкриту лекцію «Основи кінематографії і кінотехніки. Кіноплівка»¹⁷³², 14 квітня 1983 р. – «Методика використання ТЗН на уроках»¹⁷³³.

На кафедрі обговорювали тексти лекцій. Наприклад, 12 жовтня 1978 р. оцінювали лекцію завідувача кафедри на тему «Науково-педагогічні основи сучасних технічних засобів навчання». В обговоренні взяли участь старший викладач А. П. Кучменко, асистент О. Д. Бігняк. Ухвалили текст лекції схвалити. Матеріал лекції було викладено з врахуванням новітніх досліджень з педагогіки і психології, цілком відповідав програмі курсу і сприяв розумінню студентами нових проблем у вдосконаленні методів освітньо-виховного процесу¹⁷³⁴. 7 грудня того ж року схвалили текст лекції І. В. Іваха «Звукотехніка» з курсу ТЗН¹⁷³⁵, а 4 квітня 1980 р. – «Основні поняття кінематографії та кінотехніки. Кіноплівка»¹⁷³⁶.

Періодично, відповідно до графіку викладачі підвищували свою кваліфікацію. Наприклад, з 8 лютого до 7 червня 1978 р. у Київському державному університеті на факультеті підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників підвищував свій

¹⁷³¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 573, арк. 10.

¹⁷³² Там само, спр. 807, арк. 11-11зв.

¹⁷³³ Там само, арк. 25-25зв.

¹⁷³⁴ Там само, спр. 428, арк. 6-6зв.

¹⁷³⁵ Там само, арк. 9зв.-10.

¹⁷³⁶ Там само, спр. 476, арк. 18зв. -19.

фаховий рівень А. П. Кучменко¹⁷³⁷ з 1 вересня до 31 грудня 1978 р. на тому ж факультеті підвищував кваліфікацію К. О. Добровольський. Він прослухав курс зі спеціальності «Загальна фізика» у кількості 600 год., із них 288 лекційних, 168 семінарських, 144 лабораторних. Заняття проводили з таких курсів: методика викладання і вибрані питання з фізики, обчислювальна математика і машинні методи обробки результатів спостережень, основи радіоелектроніки, проблеми сучасної фізики; спецкурси за вибором: філософські проблеми природознавства, трудове законодавство вищої школи. Слухач виконав випускную роботу «Автогенератори», прочитав на цю ж тему лекцію для слухачів факультету. Рішенням кафедри радіоелектроніки робота рекомендована до друку¹⁷³⁸. Асистент О. Д. Бігняк з 1 лютого до 31 травня 1982 р. підвищував кваліфікацію на ФПК у Київському педінституті імені О. М. Горького¹⁷³⁹.

Освітній процес з дисциплін кафедри був повністю забезпечений підручниками і навчальними посібниками¹⁷⁴⁰. До поповнення навчально-методичного забезпечення долучилися і викладачі кафедри. 10 березня 1983 р. на засіданні кафедри рекомендували до друку навчальний посібник А. Є. Коваленка «Основи радіоелектроніки і обчислювальної техніки». Під час обговорення завідувач кафедри звернув увагу на те, що необхідність такого посібника назріла давно. Програма курсу «Електротехніка і радіотехніка» передбачала вивчення нових досягнень радіоелектроніки, ознайомлення студентів із основами обчислювальної техніки, а посібника, у якому б ці проблеми були розроблені стосовно спеціальностей педінституту, не було. Викладач у заявці-проспекті запланував розкрити всі питання, визначені програмою. Значну увагу приділив питанням використання радіоелектронної техніки у практиці роботи вчителя школи. Автор був добре обізнаний із

¹⁷³⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 428, арк. 23в.

¹⁷³⁸ Там само, арк. 13зв.

¹⁷³⁹ Там само, спр. 691, арк. 21.

¹⁷⁴⁰ Там само, спр. 573, арк. 6.

новими досягненнями радіоелектронної й обчислювальної техніки, вів наукову роботу в галузі практичного застосування мікроелектронної техніки, читав цей курс студентам і мав всі об'єктивні підстави для написання такого посібника. В ухвалі зазначалося, що видання цього посібника буде сприяти підвищенню рівня підготовки студентів фізико-математичного факультету¹⁷⁴¹.

Викладачі кафедри рецензували рукописи посібників з інших закладів освіти республіки, що свідчило про їх авторитетність з-поміж колег-методистів-фізиків. Зокрема, 29 березня 1979 р. на засіданні кафедри затвердили рецензію І. В. Іваха і А. П. Кучменка на працю Є. В. Коржак, С. І. Гончаренка, Н. М. Коржак «Методика розв'язування задач з фізики. Практикум» (Київ: Вища школа, 1978). Тоді ж затвердили рецензію К. О. Добровольського на посібник П. М. Борка «Практикум з електроніки» (Київ: Радянська школа, 1978)¹⁷⁴². 20 березня 1980 р. К. О. Добровольський просив колег затвердити його рецензію на підручник В. А. Вертабедяна «Загальна електротехніка»¹⁷⁴³.

В освітньому процесі з методики фізики, електротехніки, радіотехніки, технічних засобів навчання, технології матеріалів і практикуму у навчальних майстернях використовували різні засоби наочності (прибори, установки, схеми, таблиці), засоби проєкції (кінофільми, діафільми, діапозитиви, малюнки, рисунки), контролювальні засоби (аудиторії з із зворотнім зв'язком, контролюючі засоби «Сигнал-1», «Огонек-1», КИСИ-5 та ін.)¹⁷⁴⁴. У 1981-1982 н.р. зроблено першу спробу використати на лекції з радіотехніки телевізійний екран¹⁷⁴⁵.

Достатня начально-матеріальна база полегшувала самостійну роботу студентів. Її зміст і обсяг визначався науково-педагогічним працівниками під час лекційних занять. У

¹⁷⁴¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 807, арк. 22-22зв.

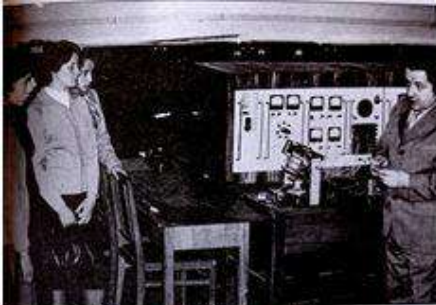
¹⁷⁴² Там само, спр. 428, арк. 20зв.-21.

¹⁷⁴³ Там само, спр. 476, арк. 16зв.-17.

¹⁷⁴⁴ Там само, спр. 432, арк. 149; спр. 573, арк. 6.

¹⁷⁴⁵ Там само, спр. 692, арк. 3.

позалекційний час проводили консультації відповідно до графіка, який установлював деканат. Консультації проводили переважно в лабораторіях радіотехніки і методики фізики, у яких було достатньо посібників, і студенти заздалегідь мали можливість опрацювати потрібний матеріал, а підготовку їх до практикуму викладачі перевіряли перед виконанням кожного завдання. Позитивним є й те, що працівники готували методичні розробки для самостійної роботи студентів. Наприклад, у 1977-1978 н.р. старший викладач К. О. Добровольський підготував такі розробки: «Підсилювачі електричних сигналів», «Методи розрахунку підсилювачів електричних сигналів»¹⁷⁴⁶.

*Старший викладач
К. О. Добровольський у лабораторії
електротехніки*

Регулярно на засіданнях кафедри підбивали підсумки успішності студентів. Рівень якісної успішності був досить високим. Наприклад, на зимовій екзаменаційній сесії 1979-1980 н.р. екзамен із методики навчання фізики (І. В. Івах) на «відмінно» склали 30% студентів, «добре» – 54%, «задовільно» – 16%; радіотехніки – відповідно 38,3%, 56,3%, 5,4%¹⁷⁴⁷; у 1979-1980 н.р. – електротехніки – 24,7%, 70,7%, 4,6%¹⁷⁴⁸; на зимовій сесії 1980-1981 н.р. – радіотехніки – 19,5%, 72,4%, 8,1%; на літній сесії того ж року – методики викладання фізики – 15,9%, 47,9%, 36,2%; на зимовій сесії 1981-1982 н.р. – електротехніки – 23,4%, 73,4%, 3,2%; на літній сесії того ж року – методики викладання фізики – 10,1%, 54,5%, 35,4%; радіотехніки – 20,5%, 73,9%, 5,6%¹⁷⁴⁹. Отже, найбільш принциповим викладачем був завідувач кафедри.

¹⁷⁴⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 388, арк. 29.

¹⁷⁴⁷ Там само, спр. 476, арк. 12зв.-13.

¹⁷⁴⁸ Там само, спр. 481, арк. 75; спр. 573, арк. 7.

¹⁷⁴⁹ Там само, спр. 617, арк. 116, спр. 691, арк. 13зв.; спр. 692, арк. 4.

Кафедра відповідала за підготовку студентів до складання кваліфікаційного екзамену на право демонстрації вузькоплівкового кіно. Цей захід мав полегшити справу кінодемонстрації під час навчальних занять у школі за місцем роботи майбутніх вчителів. У 1977-1978 н.р. такий іспит перед державною екзаменаційною комісією управління кінофікації Хмельницької області склали 446 студентів фізико-математичного, історичного факультетів і факультету підготовки вчителів молодших класів¹⁷⁵⁰, у 1978-1979 н.р. – 406¹⁷⁵¹, 1979-1980 н.р. – 317¹⁷⁵², у 1981-1982 н.р. – 317¹⁷⁵³.

Одним із пріоритетів у роботі завідувача кафедри було дотримання підлеглими трудової дисципліни. 27 жовтня 1977 р. на засіданні кафедри він поінформував, що ректор інституту звернувся до всіх працівників суворо дотримуватися розпорядку і режиму робочого дня. На кафедрі не було випадків прогулів, залишення завчасно роботи, непроведення викладачами занять. Однак завідувач кафедри стверджував, що «нам треба ще краще віднестися до організації роботи і роботи студентів. Від нашої акуратності і дисципліни залежить і дисципліна студентів. Треба вести чіткий облік явки студентів на заняття, їх активність на заняттях. Ми мусимо добиватися покращення якості всієї роботи»¹⁷⁵⁴. 24 лютого 1983 р. на засіданні кафедри обговорили наказ ректора №23 від 31 січня 1983 р. «Про дальше зміцнення трудової дисципліни в інституті». У наказі зазначено, що рівень трудової дисципліни у всіх підрозділах інституту був ще не належному рівні, траплялися запізнення на роботу науково-педагогічних працівників, співробітників, порушення розпорядку роботи лабораторій, кабінетів тощо. І. В. Івах висловлювався, що поодинокі випадки таких порушень мали місце і на кафедрі: «Це, так би мовити, зовнішні ознаки дисциплінованості працівників, але для нас важливо є

¹⁷⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 388, арк. 28.

¹⁷⁵¹ Там само, спр. 432, арк. 149.

¹⁷⁵² Там само, спр. 481, арк. 75.

¹⁷⁵³ Там само, спр. 692, арк. 5.

¹⁷⁵⁴ Там само, спр. 383, арк. 38.

внутрішня дисциплінованість кожного, розуміння свого обов'язку в колективі кафедри і інституту і бездоганне виконання його. Якщо я маю робоче місце, то воно має бути зразковим, якщо мені доручено якась ділянка роботи, то я її виконую у визначений час і бездоганно. Одним словом, треба бути зразком для наших вихованців-студентів»¹⁷⁵⁵.

Важливим напрямом роботи кафедри була якісна організація і проведення педагогічної практики. У 1977-1978 н.р. на IV курсі спеціальності «Фізика» практику проводили в Чемеровецькій, Жванецькій, Зарічанській, Летавській, Ярмолинецькій, Довжоцькій, Дунаєвецьких СШ №1, 2, Кам'янець-Подільських №15 та ПТУ №6. Керівниками практики були І. В. Івах, А. П. Кучменко, К. О. Добровольський, О. Д. Бігняк, С. Д. Суліменко. Під час практики студенти готували реферати з методики фізики, у яких враховувався досвід роботи вчителів фізики та власний. Реферати обговорювали на науково-практичних конференціях, їх якість враховували у загальній оцінці практики. На «відмінно» практику захистили 58,8% студентів, «добре» – 37,4%, «задовільно» – 1,9%, не атестовано – 1,9%. Студенти достатньо володіли фактичним матеріалом, методикою і технікою фізичного експерименту, не допускали грубих помилок, уміли проводити досліди, лабораторні роботи, використовували роздавальний матеріал, працювали над покращенням знань учнів, проводили, за потреби, додаткові заняття. Водночас були труднощі в організації самостійної роботи учнів (розв'язування задач, закріплення матеріалу, самостійне експериментування тощо)¹⁷⁵⁶. Такі позитиви і зауваження висловлювали і в наступному навчальному році. 11 листопада 1977 р. на засіданні кафедри керівник практики А. П. Кучменко зауважував, що грубих помилок у викладанні матеріалу студенти не допускали. Вони достатньо володіли фактичним матеріалом, методикою і технікою фізичного експерименту, працювали над покращенням знань учнів і в разі необхідності проводили додаткові заняття,

¹⁷⁵⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 807, арк. 21.

¹⁷⁵⁶ Там само, спр. 388, арк. 30.

випускали фізичні газети, організовували вікторини, «вечори цікавої фізики» тощо. Викладач зазначив, що деякі труднощі студенти мали стосовно закріплення матеріалу, який вивчали на уроці. Вони більше уваги надавали поданню нового матеріалу, а не його засвоєнню, що пояснювалося недостатнім досвідом педагогічної роботи. Не всі студенти під час практики виготовляли наочні посібники (прилади, схеми і моделі)¹⁷⁵⁷.

У 1978-1979 н.р. уперше провели педпрактику зі студентами спеціальності «Математика, фізика». В організації цієї практики мали місце суттєві труднощі. Найбільшою проблемою було те, що курс методики фізики для студентів ще не читався, що, звісно, наклало свій відбиток на підготовку до практики. Для четвертокурсників аврально організували семінари, консультації з матеріалу, який вони мали вивчати з учнями, їх ознайомили з методами і технікою фізичного демонстраційного експерименту. Такі заходи дали можливість розпочати й провести практику. Перший досвід її проведення свідчив про наявність недостатнього координування з практикою з математики¹⁷⁵⁸.

10 квітня 1980 р. підбили підсумки педпрактики студентів V курсу. Під керівництвом І. В. Іваха в СШ №5 Кам'янець-Подільського проходили практику три студенти. Він інформував, що студенти навчалися на «відмінно», і на практиці вони підтвердили свої знання і вироблення навичок роботи вчителя: добре знали зміст матеріалу, уміли працювати з методичною літературою, обирали методи роботи з учнями відповідно до змісту матеріалу та цілей його опрацювання. Широко використовували наочні матеріали, проводили позакласну роботу¹⁷⁵⁹. У 1981-1982 н.р. Іван Вікторович керував практикою 10 студентів у СШ №14. На засіданні кафедри він розповів, що студентів розподілили на дві підгрупи по 5 осіб. Умови роботи були задовільними. У кабінеті фізики до послуг

¹⁷⁵⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 383, арк. 39зв.-40.

¹⁷⁵⁸ Там само, спр. 432, арк. 151.

¹⁷⁵⁹ Там само, спр. 476, арк. 17зв.-18.

студентів було обладнання для проведення демонстраційного і лабораторного експерименту в 6-7 класах. Учні організовані, мали навички інтенсивної роботи на уроках. Практику 6 студентів методист оцінив на «відмінно», 4 – на «добре». Керівник практики не приховував і недоліки, серед яких – недостатні навички техніки експерименту, недостатня обізнаність із широким політехнічним матеріалом, тяжіння до вербальних методів викладу матеріалу¹⁷⁶⁰. У звіті кафедри за 1981-1982 н.р. йшлося про те, що практикантів перевантажували навчальною роботою (уроками), а вчителі шкіл намагалися влаштувати собі додатковий відпочинок¹⁷⁶¹.

Для кращої організації практики у січні 1983 р. І. В. Івах, П. С. Атаманчук, Л. О. Смержевський підготували і видали методичні рекомендації «Педагогічна практика студентів фізико-математичного факультету»¹⁷⁶².

Особливу увагу надавали роботі з випускниками. 6 жовтня 1977 р. на засіданні кафедри розглядали питання про покращення роботи зі студентами випускного курсу. Завідувач кафедри зазначив, що на випускному курсі проводили заняття з радіотехніки, практикуму з методики фізики та історії фізики. Науково-педагогічні працівники, які працювали на випускних курсах, якісно організовували освітньо-виховний процес. Куратори випускних груп О. Д. Бігняк і А. П. Кучменко провели роботу щодо ознайомлення студентів із порядком направлення на роботу, а також їх правовим станом¹⁷⁶³.

У 1977 р. на кафедрі уперше захищали дипломні роботи двоє студентів. Ці захисти були успішними¹⁷⁶⁴. 23 вересня того ж року на засіданні кафедри затвердили теми дипломних робіт студенток С. А. Лобкової («Поелементний контроль як засіб покращення знань учнів») і Н. В. Карасевич («Проблемні лекції

¹⁷⁶⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 691, арк. 17зв.-18.

¹⁷⁶¹ Там само, спр. 692, арк. 2.

¹⁷⁶² Там само, спр. 808, арк. 3.

¹⁷⁶³ Там само, спр. 383, арк. 36.

¹⁷⁶⁴ Там само, спр. 383, арк. 37зв.

у викладанні фізики в школі»¹⁷⁶⁵.

Зміцнювали зв'язки зі школою. Деякі викладачі практикували у школі. У 1977-1978 н.р. старший викладач К. О. Добровольський проводив заняття з радіотехніки у СШ №15, а лабораторні роботи учні виконували у спеціалізованій лабораторії кафедри¹⁷⁶⁶.

Вивчали передовий педагогічний досвід. Зокрема, у 1979-1980 н.р. упродовж року ознайомлювалися з досвідом роботи вчителів Є. Г. Остапенко (Шепетівська СШ №9), Б. Л. Каушинської (СШ №14 Кам'янця-Подільського), які застосовували технічні засоби на уроках, а також досвід вчительки Закупнянської СШ Чемеровецького району, заслуженої вчительки УРСР М. В. Штефанюк – з організації позакласної роботи з фізики. У кабінеті методики фізики зберігалися матеріали передового досвіду роботи вчителів фізики Огородника, Л. Білогурова, Е. А. Козака, узагальненого кабінетом фізики Хмельницького обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів¹⁷⁶⁷.

Викладачі кафедри брали участь в учительських конференціях. Зокрема, у 1978-1979 н.р. учасниками районних конференцій учителів були І. В. Івах та А. П. Кучменко¹⁷⁶⁸.

Кафедра організувала методичні семінари. У 1977-1978 н.р. спільно з кабінетом технічних засобів навчання Хмельницького обласного інституту підвищення кваліфікації вчителів провели семінар завідувачів районних фільмотек, директорів та заступників із навчально-виховної роботи шкіл Волочиського, Дунаєвецького, Новоушицького районів і Кам'янця-Подільського з питань наукової організації праці вчителів та учнів у навчальних кабінетах¹⁷⁶⁹. У грудні 1981 р. І. В. Івах виступив на обласному семінарі молодих учителів фізики з доповідями «Інтенсифікація освітнього процесу з

¹⁷⁶⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, арк. 35зв.

¹⁷⁶⁶ Там само, спр. 388, арк. 31.

¹⁷⁶⁷ Там само, спр. 481, арк. 75; спр. 573, арк. 7.

¹⁷⁶⁸ Там само, спр. 476, арк. 4.

¹⁷⁶⁹ Там само, спр. 388, арк. 31.

фізики за допомогою технічних засобів навчання» і «Вдосконалення міжпредметних зв'язків при вивченні фізики в школі». На цьому ж семінарі консультували окремих учителів з питань організації позакласних занять¹⁷⁷⁰. Такі ж консультації проводили і в попередні роки. У 1978-1979 н.р. викладачі кафедри надали консультацію і допомогу в електрообладнанні кабінету фізики СШ №3 Кам'янця-Подільського, а також допомогли обладнати засоби зворотного зв'язку в Сатанівській СШ Городоцького району, ПТУ №6 Кам'янця-Подільського¹⁷⁷¹.

Кафедра забезпечувала роботу курсів поглибленої перепідготовки вчителів фізики. Щорічно працювало два потоки курсів. Для курсантів читалися лекції з актуальних проблем методики фізики, проводили екскурсії на підприємства міста, практичні заняття в школах, розглядали методику розв'язування задач і організовували практичні конференції з актуальних питань освітньо-виховного процесу в школі, обговорювали проблеми профорієнтації та підготовки учнів до праці в процесі навчання фізики, забезпечення міжпредметних зв'язків¹⁷⁷². Зокрема, у 1978-1979 н.р. лекції та практичні заняття з питань загальної методики проводив І. В. Івах, наукові засоби і методики вивчення окремих питань курсу фізики – І. В. Івах і А. П. Кучменко, педагогічну практику – А. П. Кучменко, лабораторний практикум – А. П. Кучменко і старший лаборант Т. Ф. Сочинська¹⁷⁷³.

Викладачі проводили бесіди з учнями щодо вступу в інститут, зокрема про навчання на підготовчому відділенні¹⁷⁷⁴, проводили екскурсії для учнів шкіл області, у лабораторії кафедри¹⁷⁷⁵.

Розвиток пізнавальних здібностей учнів, їх активності, вироблення навичок самостійної роботи, застосування знань у

¹⁷⁷⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 692, арк. 1.

¹⁷⁷¹ Там само, спр. 432, арк. 152; спр. 476, арк. 4.

¹⁷⁷² Там само, спр. 388, арк. 31-32; спр. 428, арк. 11зв.

¹⁷⁷³ Там само, спр. 428, арк. 6зв.

¹⁷⁷⁴ Там само, спр. 692, арк. 2.

¹⁷⁷⁵ Там само, спр. 388, арк. 31.

практичній діяльності – основні напрями наукової роботи колективу кафедри.

22 грудня 1980 р. на засіданні кафедри науково-педагогічні працівники звітували про науково-дослідну роботу в 1980 р. та упродовж 1976-1980 рр. Зокрема, завідувач кафедри зазначив, що в 1980 р. розробив методику структурно-логічного аналізу задач із фізики, написав методичний посібник «Підготовка вчителя до уроку фізики (на допомогу студентам-практикантам)», у якому використав методику структурно-логічного аналізу до планування вивчення конкретної теми з курсу фізики та розподілу часу на уроці. До того ж подано застосування цього методу під час аналізу розв'язання фізичних задач. Упродовж 1976-1980 рр. детально опрацював методику структурно-логічну аналізу матеріалу й застосував її до аналізу окремих розділів, тем і змісту окремих уроків з фізики, а також до розв'язування задач. Метод структурного аналізу використано для підготовки контрольних програм до лабораторних завдань із ТЗН і методики фізики, надруковано дві статті (у 1976 і 1977 рр.) у республіканському збірнику «Методика викладання фізики», а також «Методичні вказівки до вивчення розділу фізики 9 класу «Молекулярна фізика» (Хмельницький, 1979). Прорецензував 13 статей до збірника «Методика викладання фізики», дав 5 відгуків про автореферати кандидатських дисертацій, керував написанням 5 дипломних робіт із методики викладання фізики. Старший викладач А. П. Кучменко в 1980 р. написав розділ «Навчальні проблеми при вивченні фізики в 6-10 класах сільської школи», розробив рекомендації для проведення уроків у сільській школі, які використовували вчителі Кульчівецької та Ходоровецької СШ і студенти-практиканти. Результати досліджень повідомляли на засіданні методичного об'єднання вчителів фізики Дунаєвського району. Упродовж 1976-1980 рр. розглянули питання про створення проблемних ситуацій на уроках, методи і прийоми формування навчальної проблеми та її розв'язання. Підготовлено рукопис методичних вказівок. Старший викладач К. О. Добровольський у 1980 р. завершив експериментальні дослідження з проблем розвитку професійних навичок та умінь

у процесі вивчення фізики. В експериментальній роботі гарні результати у виробленні навичок та умінь спостереження, аналізу явищ, виконання практичних завдань, організації самостійної роботи учнів дали такі форми роботи, як факультативні заняття, виробнича практика. Викладач завершував систематизацію та узагальнення експериментальних матеріалів і виготовлення методичної розробки з досліджуваних питань. Обоє науково-педагогічних працівників (Кучменка і Добровольського) зобов'язали до 1 лютого 1981 р. подати на кафедру завершені методичні розробки з досліджуваних питань. Асистент О. Д. Бігняк у 1980 р. систематизував матеріали теоретичного дослідження, які стосувалися впливу емоцій на поведінку людини, зробив спробу виявити причини деяких негативних якостей людини. У 1976-1980 рр. працював над теоретичним дослідженням про умови та причини формування негативних якостей особистості. Подальші дослідження цієї проблеми потребували експериментальних досліджень, однак кафедра для цього не мала матеріальної бази. Через це ухвалили припинити подальшу роботу над цією темою і до 1 лютого 1981 р. подати науковий звіт. Асистент С. Д. Суліменко в 1980 р. написав методичну розробку для вчителів креслення «Стандарти ЄСКД для країн РЕВ», у якій подав системи нормативно-технічних документів, прийнятих для стандартизації в країнах РЕВ останніми роками. Про матеріали розробки доповідали на курсах підвищення кваліфікації вчителів креслення Хмельницької області. У попередні роки підготував також методичне видання з креслення «Елементи технології та конструювання в машинобудівельному кресленні. Застосування нових стандартів на уроках креслення»¹⁷⁷⁶.

13 листопада 1980 р. на засіданні кафедри затверджено тему колективного дослідження «Ефективність використання різних комплексів засобів навчання в середній школі» на 1981-1985 рр. Керівник теми – доцент І. В. Івах. Було затверджено тематику досліджень, яку виконували у руслі колективної теми, і їх виконавців: «Використання технічних засобів для

¹⁷⁷⁶ Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.11, спр.573, арк.12зв.-14.

постановки завдань уроку навчальної проблеми» (А. П. Кучменко), «Особливості організації уроку з використанням технічних засобів інформації» (І. В. Івах), «Ефективність використання технічних засобів на уроках практичних занять» (К. О. Добровольський), «Затрати часу вчителя на підготовку технічних засобів і керування ними в навчальному процесі» (О. Д. Бігняк), «Ефективність застосування засобів контролю на уроках» (С. Д. Суліменко)¹⁷⁷⁷. У 1981 р. викладачі розпочали роботу над темою, зокрема почали вивчати наукову літературу, присвячену цій проблемі. Виконавці ознайомилися зі станом використання технічних засобів навчання в школах міста, проаналізували дидактичні й методичні можливості та особливості засобів проєкції¹⁷⁷⁸.

Кафедрі не вдалося виконати завдання захистів дисертації. Станом на 1978 р. усі викладачі без учених ступенів склали кандидатські екзамени¹⁷⁷⁹. У звіті кафедри за цей рік йшлося про те, що потрібно особливу увагу звернути на підготовку кандидата наук¹⁷⁸⁰, оскільки єдиним, хто мав науковий ступінь і вчене звання, був завідувач кафедри. Подальші події засвідчили, що жодний викладач так і не підготує дисертації до захисту.

У 1982 р., як уже зазначалося, на кафедрі сталися суттєві зміни. Зокрема, значно підсилено науковий потенціал через запрошення на кафедру кандидатів наук П. С. Атаманчука і А. Є. Коваленка. У звіті за 1982 р. зазначено, що на кафедрі розробляли три теми: колективну, госпдоговірну, індивідуальну. Щодо колективної теми («Ефективність використання різних комплексів засобів навчання в середній школі») (виконавці І. В. Івах, О. Д. Бігняк, С. Д. Суліменко), то того року дослідили дидактичні можливості засобів інформації, дидактичні принципи їх комплексного використання, провели попередні експерименти щодо витрат часу вчителя на підготовку до застосування ТЗН і управління ними в освітньому процесі.

¹⁷⁷⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 573, арк. 10зв.

¹⁷⁷⁸ Там само, спр. 617, арк. 116.

¹⁷⁷⁹ Там само, спр. 403, арк. 13.

¹⁷⁸⁰ Там само, спр. 403, арк. 110.

Досліджували деякі питання ефективності застосування засобів контролю на уроках фізики. Старший викладач А. Є. Коваленко працював над госпдогвірною тематикою «Застосування мікроЕВМ в народному господарстві». Старший викладач П. С. Атаманчук закінчив дослідження з теми «Дидактичні основи розробки і використання еталонів контролю навчальної діяльності учнів» і у травні 1982 р. захистив дисертацію на присвоєння ступеня кандидата педагогічних наук. Учений виступав із доповіддю на X сесії всесоюзного семінару з методологічних проблем педагогіки (м. Москва), опублікував тези доповіді¹⁷⁸¹.

На засіданнях кафедри затверджували тексти відгуків І. В. Іваха про автореферати кандидатських дисертацій. 16 жовтня 1980 р. схвалили відгуки на дисертації О. І. Огородника «Здійснення принципу політехнізму у викладанні оптики в сільській школі» та В. І. Савченко «Система вправ і лабораторних робіт як засіб підвищення ефективності вивчення фізики атома і атомного ядра в середній школі»¹⁷⁸², 5 січня 1981 р. – М. М. Бориса («Методика використання графіків у курсі фізики середньої школи (на прикладі механіки)»¹⁷⁸³, 15 квітня 1982 р. – З. Д. Дрбачака «Фізичні парадокси як засіб підвищення інтересу учнів до вивчення фізики»¹⁷⁸⁴.

Щодо студентської науково-дослідної роботи, то в 1977-1978 н.р. працювали проблемні групи студентів із актуальних питань методики фізики, радіотехніки¹⁷⁸⁵. Частина гуртківців презентували отримані результати на звітних наукових конференціях. Наприклад, у грудні 1977 р. на засіданні кафедри затверджено такі теми студентів на конференцію. Серед них – В. Ф. Білоус («Демонстраційні прилади на повітряній подушці»), С. А. Лобкова («Поелементний контроль знань учнів

¹⁷⁸¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 740, арк. 118.

¹⁷⁸² Там само, спр. 573, арк. 4зв.

¹⁷⁸³ Там само, арк. 17зв.

¹⁷⁸⁴ Там само, спр. 691, арк. 19.

¹⁷⁸⁵ Там само, спр. 383, арк. 42.

з фізики)), Н. В. Карасевич («Класифікація навчальних проблем при вивченні фізики»), В. А. Борщак («Універсальний блок живлення для шкільного експерименту»), А. І. Бакай («Викладання теми «Затухаючі коливання в шкільному курсі фізики») ¹⁷⁸⁶. У 1979-1980 н.р. функціонував студентський гурток із проблем методики вивчення фізики (керівник І. В. Івах) та проблемна група з радіоелектроніки (К. О. Добровольський) ¹⁷⁸⁷.

Одним із напрямів роботи кафедри було ідейне виховання, спрямоване на формування в науково-педагогічних працівників і студентів комуністичних ідейності, поглядів і переконань. Зокрема, кафедра брала участь у соціалістичному змаганні. 27 жовтня 1977 р. її завідувач звітував про підсумки виконання «соціалістичних зобов'язань» кафедри з організації освітнього процесу, науково-дослідної роботи, політико-виховної роботи, роботи з покращення матеріальної бази, громадсько-педагогічної роботи та допомоги підшефній школі. Він рапортував, що переважно зобов'язання виконані ¹⁷⁸⁸. 16 листопада 1979 р. І. В. Івах на засіданні кафедри поінформував, що більшість узятих зобов'язань у 1979 р. виконані повністю. Однак у наступні роки варто наполегливіше покращувати роботу, зокрема заняття з ТЗН мають завершуватися кваліфікаційним екзаменом (для реалізації цієї ідеї потрібна, насамперед, згода деканів факультетів), посилити лекційну пропаганду серед населення, звернути увагу на вивчення досвіду роботи вчителів, посилити трудову дисципліну працівників кафедри ¹⁷⁸⁹.

Низку заходів було розроблено для відзначення 110-річчя від дня народження В. І. Леніна. Зокрема, у лекційних курсах з методики фізики, електротехніки студентам прочитали лекції, у яких «розкривається зміст ленських ідей про пізнаваність світу, невичерпність матерії, матеріального світу». Студентки Бойчук

¹⁷⁸⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 383, арк. 46-46зв.

¹⁷⁸⁷ Там само, спр. 476, арк. 15-15зв.

¹⁷⁸⁸ Там само, спр. 383, арк. 37.

¹⁷⁸⁹ Там само, спр. 476, арк. 6зв.-7.

та Нагавичко підготували доповіді на студентську наукову конференцію «Ознайомлення учнів середньої школи з філософськими працями Леніна», «Ознайомлення учнів при вивченні фізики з діяльністю В. І. Леніна». Підготували рекомендації студентам V курсу про організацію під час педагогічної практики позакласної роботи з учнями, присвяченої ювілею Леніна. Викладачі кафедри А. П. Кучменко і О. Д. Бігняк проводили бесіди в групах, пов'язані з життям і діяльністю «вождя». Інші викладачі брали участь у проведенні Ленінського заліку. У кабінеті фізики організували виставку літератури для підготовки студентами курсових робіт, проведення позакласної роботи з ленінської тематики¹⁷⁹⁰. У 1983 р. відзначали 165-річчя з дня народження Карла Маркса. Кафедра доручила завідувачу виступити на конференції, присвяченій цієї події, з доповіддю «Карл Маркс про політехнічне навчання»¹⁷⁹¹.

На засіданнях кафедри розглядали рішення компартійних з'їздів і постанови, матеріали пленумів. Наприклад, 9 вересня 1982 р. слухали доповідь І. В. Іваха про проєкт заходів кафедри із виконання рішень травневого (1982 р.) пленуму ЦК КПРС. Ухвалили затвердити такі заходи: 1. Усім членам кафедри взяти участь у вивченні й пропаганді рішень травневого пленуму ЦК КПРС, зокрема у роботі теоретичного семінару з вивчення матеріалів пленуму; в академгрупах провести політінформації за рішеннями пленуму; 2. Доповнити лекційні курси матеріалами пленуму, ширше використовувати відомості про досягнення в розвитку техніки, виробництва, особливо сільсько-господарського виробництва, забезпечити ознайомлення студентів із розвитком енергетичної бази сільського господарства, механізації сільськогосподарських робіт, зростанням продуктивності праці в сільському господарстві. До тематики курсових робіт ввести завдання, пов'язані з роботою вчителя в сільській школі. 3. Ширше ознайомити студентів з

¹⁷⁹⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 476, арк. 16-16зв.

¹⁷⁹¹ Там само, спр. 807, арк. 22зв.-23.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

проблемами роботи сільської школи (організувати проходження педпрактики студентів V курсу в сільських школах; проводити щосеместру в студентській аудиторії виступи кращих учителів сільських шкіл із проблем організації навчально-виховного процесу з фізики; надавати постійні консультації вчителям фізики, особливо сільських шкіл із питань організації освітньо-виховного процесу з фізики; проводити дні відкритих дверей для учнів сільських шкіл; під час занять у навчальній майстерні передбачити виготовлення простіших приладів для передачі сільським школам). 4. Встановити місця роботи випускників інституту і надавати їм систематичну допомогу в роботі. 5. Надати допомогу деканату факультету в організації проведення студентами сільськогосподарських робіт¹⁷⁹².

Під час відзначення 60-річчя утворення СРСР. У першому ряду, 2-й ліворуч І. В. Івах

На завідувача покладалася подвійна відповідальність за пропагування ідей комунізму, оскільки його обирали до складу партбюро інституту, наприклад у 1978 і 1979 рр.¹⁷⁹³ Він опікувався навчальною роботою інституту. Неодноразово

¹⁷⁹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 807, арк. 4-5.

¹⁷⁹³ Підвищити рівень діяльності. *Радянський студент*. 1978. 19 жовтня. №32 (937). С. 1; На головних напрямках. *Радянський студент*. 1979. 7 листопада. №33 (950). С. 1.

виступав на партійних зборах інституту. Зокрема, у лютому 1979 р. він був співдоповідачем проректора з навчальної роботи І. Й. Козака, який виступив із доповіддю «Про шляхи дальшого вдосконалення навчального процесу і підвищення якості підготовки педагогічних кадрів у світлі рішень XXV з'їзду КПРС»¹⁷⁹⁴. Івана Вікторовича як учасника радянсько-німецької війни запрошували на зустрічі зі студентами, на яких він розповідав про свої фронтові будні¹⁷⁹⁵. Як завідувач кафедри він щорічно брав участь у «днях відкритих дверей», на яких виступав перед абітурієнтами¹⁷⁹⁶.

Куратори звітували про насадження компартійної ідеології в академгрупах. Наприклад, 27 квітня 1978 р. на засіданні кафедри заслухали інформацію асистента С. Д. Суліменка про організацію політико-виховної роботи в 44 групі студентів фізико-математичного факультету. Він повідомив, що на початку навчального року розробили комплексний план «комуністичного виховання» студентів відповідно до інститутського плану виховної роботи і плану роботи комсомольської організації групи. Робота в групі проводилася «у дусі виконання рішень XXV з'їзду КПРС». У першому семестрі проведено збори групи, присвячені ухваленню нової Конституції СРСР, 60-річчю Жовтневої революції, обговоренню проекту Конституції УРСР тощо. У групі регулярно проводили політінформації: «Радянська конституція – найдемократичніша Конституція у світі», «Достойно зустрінемо 60-річчя Великого Жовтня», «60 років Радянській армії і Військово-морському флоту СРСР», «Міжнародний жіночий день 8 березня», «90 років з дня народження А. С. Макаренка», «108-а річниця з дня народження В. І. Леніна» тощо. Також провели збори, на яких обговорили постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про подальше

¹⁷⁹⁴ Партійні збори. *Радянський студент*. 1979. 1 березня. №9 (973). С. 1.

¹⁷⁹⁵ Вітаємо зі святом. *Радянський студент*. 1979. 23 лютого. №8 (949). С. 1.

¹⁷⁹⁶ Дні відкритих дверей. *Радянський студент*. 1979. 7 червня. №20 (961). С. 1.

вдосконалення навчання і виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовка їх до праці». У групі організували суспільно-політичну атестацію учасників «ленінського заліку». Систематично проводили бесіди, присвячені знаменним і пам'ятним датам. Куратор систематично здійснював контроль за роботою студентів у гуртожитку, кабінетах і читальному залі. Упродовж чотирьох років навчання у групі не було особливих порушень дисципліни, за винятком студентів С. Вовк і Н. Аскуляк, які без дозволу поїхали додому перед Жовтневими святами. За порушення дисципліни цих студентів покарано в адміністративному порядку. Студентів залучали до виконання сільськогосподарських роботах і до участі в суботниках. Проводили бесіди «Трудове виховання учнів», «Повага до праці будь-якої професії», «Бути вчителем в школі – це означає завжди вчити дітей і завжди учитись» тощо¹⁷⁹⁷.

Академнаставники організували політінформації. У 1977-1978 н.р. С. Д. Суліменко, О. Д. Бігняк як куратори груп проводили бесіди в групах, політінформації за матеріалами XXV з'їзду КПРС, XXV з'їзду компартії України, проекту Конституції УРСР, за книгами Л. І. Брежнева «Мала земля» та «Відродження»¹⁷⁹⁸.

Бесіди на політичні, етичні, педагогічні, природничі теми викладачі кафедри проводили і в студентському гуртожитку, наприклад, у 1978-1979 н.р. – «Підготовка студента до вчительської праці», «Бути вчителем – постійно вчитися самому», «Правила соціалістичного співжиття у гуртожитку», «Досягнення сучасної електроніки», «Новий етап у розвитку шкільного курсу фізики» та ін.¹⁷⁹⁹

Науково-педагогічних працівників кафедри залучали до проведення політико-виховної роботи серед населення міста. У позалекційний час вони працювали агітаторами¹⁸⁰⁰, виступали з лекціями на наукові теми перед вчителями і громадськістю

¹⁷⁹⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 383, арк. 55-56.

¹⁷⁹⁸ Там само, спр. 388, арк. 27-28.

¹⁷⁹⁹ Там само, спр. 432, арк. 152.

¹⁸⁰⁰ Там само, спр. 383, арк. 37зв.

міста та районів. Водночас, як зазначалося на засіданні кафедри 13 квітня 1978 р., викладачі кафедри уникали лекційної пропаганди з політичних і наукових питань серед робітників і колгоспників¹⁸⁰¹. У 1978-1979 н.р. викладач О. Д. Бігняк керував роботою агітколективу студентів під час виборчої кампанії до Верховної Ради СРСР¹⁸⁰².

Приділяли увагу зміцненню матеріально-технічної бази кафедри. Станом на 30 серпня 1978 р. на кафедрі функціонували 5 лабораторій (електротехнічна, методики і техніки шкільного фізичного експерименту, радіотехніки, фотолабораторія, ТЗН), столярна і механічна майстерні¹⁸⁰³.

У 1977-1978 н.р. для лабораторії ТЗН придбали кодоскоп, 5 кадрпроекторів «Світязь-авто», кадрпроектор «Альфа», 2 кінопроектори «Україна-5», 12 пристосувань для контролю знань студентів «Сигнал-1», демонстраційне обладнання для лабораторії методики викладання фізичного процесу в школі¹⁸⁰⁴. У 1978-1979 н.р. оновили матеріально-технічне забезпечення лабораторії методики фізики: закупили мікрокалькулятор «Електроніка-Б321», комплект електрообладнання; лабораторії електротехніки – міліамперметр; лабораторії радіотехніки – тераомметр, 2 осцилографи; лабораторії ТЗН – 2 кіноустановки «Україна-5», 2 магнітофони «Яуза-207», 1 синхронізатор, 10 контролювальних пристосувань «Сигнал-1», 3 кодоскопи, 13 кінофільмів, 11 кінофрагментів. Упродовж навчального року придбали обладнання на суму 5070 крб¹⁸⁰⁵.

Станом на 15 червня 1979 р. кафедра загальнотехнічних дисциплін і креслення мала таку матеріальну базу: кінопроектори «Україна» – 29 шт.; кадрпроектори: «Світязь» – 5 шт., «Горизонт» – 1, «Альфа» – 2, «Протон» – 1; діапроектори: ЛЕТИ – 5 шт., «Універсальний» – 2, 5 кодоскопів, 5 епідіаскопів, 12 магнітофонів, 2 програвачі, 1 радіоприймач,

¹⁸⁰¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, арк. 54.

¹⁸⁰² Там само, спр. 432, арк. 152.

¹⁸⁰³ Там само, спр. 428, арк. 1зв.

¹⁸⁰⁴ Там само, спр. 388, арк. 27-28.

¹⁸⁰⁵ Там само, спр. 432, арк. 153.

4 телевізори, 695 кінофільмів, 3 діафільми, 15 діапозитивів¹⁸⁰⁶.

На початку 80-х рр. ситуація змінилася, наявна матеріально-технічна база потребувала оновлення. 8 жовтня 1981 р. асистент С. Д. Суліменко на засіданні кафедри поскаржився на недостатнє матеріальне забезпечення навчальної майстерні. Він зазначав, що на практикумі в майстерні студенти ознайомилися з деякими властивостями найпоширеніших матеріалів, які використовували в роботі у фізичному кабінеті, а також набували практичних умінь в обробці деревини, металу, виготовляли найпростіші наочні посібники, моделі. Водночас мали місце труднощі в придбанні матеріалів та інструментів. Господарська частина інституту практично не надавала допомогу в цій справі. Свого колегу підтримав К. О. Добровольський, який скаржився, що лабораторні практикуми важливі стосовно психологічної підготовки студентів до роботи в школі. Вони знімали у багатьох «приладобоязнь», сприяли покращенню наочності освітнього процесу. Тому необхідно було активізувати використання у практикумах найновішої апаратури¹⁸⁰⁷.

4.2. Професійні здобутки і творчий пошук у 1980-х рр.

Наприкінці лютого 1983 р. в І. В. Іваха закінчився термін перебування на посаді завідувача кафедри. Заяву про продовження роботи на цій посаді Іван Вікторович не подавав, оскільки мав проблеми зі здоров'ям, а також хотів приділити більше уваги сім'ї та порадіти внукам.

12 травня 1983 р. на засіданні кафедри методики викладання фізики і технічних засобів навчання розглянули питання про рекомендацію на вакантну посаду завідувача кафедри П. С. Атаманчука. Декан факультету Л. О. Смержевський поінформував, що ректорат інституту оголосив конкурс на заміщення вакантної посади завідувача. П. С. Атаманчук –

¹⁸⁰⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, арк. 159.

¹⁸⁰⁷ Там само, спр. 691, арк. 3.

єдиний на кафедрі, хто подав заяву про участь у цьому конкурсі. Декан зазначив, що Петро Сергійович пропрацював в інституті навчальний рік, вів лекційний курс, практичні й лабораторні заняття з методики викладання фізики та заняття на підготовчому відділенні. Він проводив активні дослідження освітнього процесу з фізики, організував науково-методичну роботу студентів, керував педпрактикою з фізики, достатньо ознайомився з роботою кафедри. Вищезазначене дало підстави рекомендувати його на цю посаду. Доцент І. В. Івах (виконував обов'язки завідувача до 1 червня) підтримав декана. Він підкреслив, що П. С. Атаманчук проводив усі види навчальних занять із методики викладання фізики, приділяв значну увагу вдосконаленню цього курсу, підготовці студентів до практичної роботи в школі, добре володів методикою читання лекцій, проведення практичних занять, багато працював зі студентами. Зважаючи на це, Іван Вікторович висловив переконання, що Петро Сергійович цілком зможе впоратися з обов'язками завідувача кафедри. Кафедра ухвалила рекомендувати раді інституту обрати П. С. Атаманчука на посаду завідувача кафедрою¹⁸⁰⁸. Рада дослухалася і 26 травня він очолив кафедру, керівництво якою здійснював до 2022 року¹⁸⁰⁹.

16 листопада 1984 р. І. В. Іваха звільнили з посади доцента за власним бажанням у зв'язку з виходом на пенсію за віком¹⁸¹⁰. Але через необхідність завершити заняття з ТЗН і методики викладання фізики, а також забезпечити курси підготовки вчителів І. В. Іваха зарахували на посаду доцента з 26 листопада до 31 грудня 1984 р. 2 січня 1985 р. його знову прийняли на посаду доцента на 0,5 ставки¹⁸¹¹.

¹⁸⁰⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 807, арк. 27-28.

¹⁸⁰⁹ Атаманчук Петро Сергійович, доктор історичних наук, професор. URL:

https://tnpu.edu.ua/faculty/fizmat/Атаманчук%20Петро%20Сергійовичпо%20вау-stranitsa.php?clear_cache=Y (дата звернення: 26.02.2023).

¹⁸¹⁰ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 82.

¹⁸¹¹ Там само, арк. 85, 86.

1 квітня 1985 р. на засіданні кафедри розглянули питання про рекомендацію І. В. Іваха на посаду доцента кафедри на 0,5 ставки. Відповідну ухвалу з рекомендацією обрати Івана Вікторовича на посаду доцента на 0,5 ставки подано на раду інституту і 25 квітня того ж року вищий колегіальний орган вишу ухвалив позитивне рішення¹⁸¹². У 1985-1986 н.р. його навчальне навантаження складало 400 год., з яких 54 год. лекцій, 140 год. лабораторних робіт. 52 год. – на дипломні роботи, 4 год. – на курсові роботи, 96 год. – на практику, 15 год. – на заліки, 20 год. – науково-дослідну роботу студентів¹⁸¹³. У 1986-1987 н.р. виконував навантаження в обсязі 385 год.¹⁸¹⁴, у 1987-1988 н.р. – 372 год.¹⁸¹⁵ 19 травня 1989 р., за декілька місяців до своєї смерті, І. В. Івах звітував про навчально-методичну роботу в 1988-1989 н.р. Упродовж року він читав лекції з курсу «ТЗН і обчислювальна техніка» на факультетах інституту. На IV курсі фізико-математичного факультету проводив лабораторні заняття з ТЗН і техніки й методики шкільного фізичного експерименту, керував педагогічною та обчислювальною практиками. Навчальне навантаження виконав повністю. Фактично це був останній публічний звіт Івана Вікторовича як викладача¹⁸¹⁶.

Щодо результативності роботи студентів, то на зимовій екзаменаційній сесії 1984-1985 н.р. методику викладання фізики на «відмінно» склали 25 студентів, «добре» – 47, «задовільно» – 13. Залік із технології матеріалів склали майже всі студенти: отримали «зараховано» 69 студентів, «не зараховано» – 1, з технічних засобів навчання – відповідно 267 і 1¹⁸¹⁷.

Перебуваючи на пенсії, І.В.Івах продовжував приділяти увагу методичній роботі. У 1983 р. він завершив розроблення структурно-логічної схеми курсу ТЗН і курсу методики

¹⁸¹² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 1038, арк. 38-38зв.

¹⁸¹³ Там само, арк. 47.

¹⁸¹⁴ Там само, спр. 1163, арк. 92зв.

¹⁸¹⁵ Там само, спр. 1280, арк. 67.

¹⁸¹⁶ Там само, оп. 12, спр. 178, арк. 39.

¹⁸¹⁷ Там само, спр. 1038, арк. 34; спр. 1039, арк. 1.

викладання фізики. Удосконалив з урахуванням новітніх досліджень лекцію «Методика використання технічних засобів навчання в навчальному процесі», текст якої знаходився в кабінеті фізики. Проводив роботу з удосконалення перевірки знань студентів з практикумів із методики фізики і ТЗН за допомогою контролювальних засобів. До того ж викладач досліджував частину контролювальних тестів на валідність і надійність¹⁸¹⁸.

26 квітня 1984 р. засідання кафедри присвятили єдиному питанню – удосконаленню методики проведення занять зі шкільного фізичного експерименту. Змістовну доповідь виголосив І. В. Івах. Він підкреслював, що в процесі проведення заняття зі шкільного фізичного експерименту необхідно добитися того, щоб кожний студент розумів, що всі досліди, передбачені інструкційною картою, він повинен перевірити і провести самостійно, а результати експерименту мають бути однозначними і зрозумілими для кожного учня; прилади, установки і обладнання мали задовольняти правила техніки безпеки. Іван Вікторович зауважував, що, враховуючи тенденції розвитку навчального експерименту в сучасних умовах, необхідно переглянути тематику занять із метою розширення можливостей застосування в демонстраційних дослідах різних вимірювань, використання нових приладів (лазер, високовольтний перетворювач, демонстраційна електронно-променева трубка тощо), блочної системи обладнання з електроніки¹⁸¹⁹.

І. В. Івах дуже скрупульозно вивчав проекти програм навчальних дисциплін. 17 січня 1986 р. під час обговорення на засіданні кафедри проекту програми «Обчислювальна техніка і технічні засоби навчання» він поінформував, що за новими навчальними планами, запровадженими на перших курсах цього навчального року, для всіх спеціальностей (крім фізико-математичних) вводився курс «Обчислювальна техніка і технічні засоби» замість дисципліни «Технічні засоби навчання»

¹⁸¹⁸ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 808, арк. 4.

¹⁸¹⁹ Там само, спр. 923, арк. 55.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

в обсязі 50-54 години. Збільшення кількості годин від 36 до 54 уможливить забезпечити ознайомлення студентів із елементами обчислювальної техніки та вироблення початкових навичок використання її в освітньо-виховному процесі. До запропонованого проєкту програми внесено зміни, зокрема враховано розвиток методики застосування технічних засобів за останні роки та покращення апаратури. Відкривалися нові можливості для вдосконалення освітньо-виховного процесу через розвиток відеотехніки і мікропроцесорних засобів. Отож, на думку викладача, передбачуваний проєкт програми можна схвалити. Водночас Іван Вікторович рекомендував звернути увагу, що деякий матеріал уведений у програму, не відповідає дидактичним вимогам використання технічних засобів у освітньому процесі й з'явився як «данина захопленням останнього часу (до речі, які вже проходять)». До нього належить вивчення будови й експлуатація світломузичних систем, а також обладнання й організація роботи шкільних дискотек. Складним для студентів неспеціальних факультетів буде також вивчення будови і правила експлуатації шкільних радіовузлів. До того ж час, передбачений на їх вивчення програмою, надто обмежений (2 год.). Такий розподіл годин нераціональний і призведе лише до негрунтовних знань про них. У пояснювальній записці зазначено, що студенти завершують вивчення курсу складанням екзамену спеціальної комісії для одержання посвідчення демонстратора вузькоплівкового кіно, але за мізерної кількості лабораторних занять (лише 3) вивчити кінопроекційну апаратуру й оволодіти умінням демонстрування фільмів неможливо. Тому для проведення такого екзамену потрібно збільшити кількість годин на вивчення й експлуатацію кінопроекційної апаратури до 10¹⁸²⁰. Невідомо, чи врахували ці пропозиції, однак можна лише подякувати Івану Вікторовичу за небайдужість у розв'язанні цього питання.

Викладач проводив відкриті лекції, які обговорювали на засіданнях кафедри. 11 жовтня 1984 р. позитивно оцінили

¹⁸²⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 1163, арк. 56-56зв.

лекцію з ТЗН «Загальні питання застосування технічних засобів навчання у навчальному процесі загальноосвітньої школи»¹⁸²¹.

Обговорювали також тексти лекцій. Наприклад, 27 жовтня 1983 р. розглянули текст лекції І. В. Іваха «Методика використання технічних засобів у навчальному процесі». В ухвалі йшлося про те, що лекція побудована на використанні новітніх досліджень, а, відтак її рекомендували до друку і до широкого використання в практиці проведення лекційних занять зі студентами, учителями шкіл¹⁸²².

Кафедра рекомендувала до друку творчі доробки доцента. Зокрема, 27 жовтня 1983 р. на засіданні позитивно оцінили «Методичні вказівки до вивчення технічних засобів навчання». У них висвітлено мету й завдання курсу, його методологічні основи й виховне значення, подано перелік тем лекцій і лабораторних завдань, визначено порядок використання технічних засобів для контролю знань, зазначено список основної та додаткової літератури. У роботі окремим розділом розроблено логічно-структурні схеми кожної лекції за такою схемою: тема і план лекції, рекомендована література (основна), графічно подано схему логічних зв'язків між основними частинами матеріалу лекції. Такі схеми давали можливість студентам чітко орієнтуватися в логіці й змістові матеріалу лекції, сприяли організації самостійної роботи і економії часу (не потрібно було спеціально записувати план лекції та рекомендовану літературу) за умови наявності методичних указівок у кожного студента¹⁸²³.

І. В. Івах брав активну зацікавлену участь в обговоренні різних питань, що стосувалися освітньої сфери. Наприклад, 13 жовтня 1983 р. на кафедрі розглянули питання про дослідження можливостей удосконалення уроку на основі використання комплексних критеріїв контролю навчальної діяльності учнів. Щодо цього викладач зазначив: «Безумовно,

¹⁸²¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 1038, арк. 14зв.-16.

¹⁸²² Там само, спр. 923, арк. 13-14зв.

¹⁸²³ Там само, арк. 14зв.-15.

що проблема об'єктивізації контролю у навчанні актуальна. Зробивши якісь перші кроки, треба рухатися далі. Тут треба використати різні наші резерви: педагогічна практика студентів, курсова підготовка вчителів, наукова робота студентів»¹⁸²⁴. 11 вересня 1986 р. відбулося об'єднане засідання кафедр факультету, на яких заслухано доповідь «Про підсумки навчально-виховної роботи за 1985-1986 навчальний рік і завдання на 1986-1987 навчальний рік у світлі вимог шкільної і вузівської реформ». І. В. Івах досить критично поставився до результативності навчальної роботи: «У підвищенні якості навчання є багато недоліків. Якщо загальна успішність залишилася на рівні минулих років, то якісний показник знизився: на державних екзаменах він становив з фізики 38%, а з математики – 43%. З виступів завідуючих кафедр ми ще не почули того, якими шляхами вони намічають добитися зрушення, покращення якості навчання. Зрозуміло, що самодіяльність студентів треба заохочувати, і підписку на періодичну пресу забезпечити, але які заходи до покращення успішності студентів передбачені, від них не чули. Ще недостатньо ведеться боротьба за підвищення рівня успішності кожного студента: мало консультацій, недостатньо серйозна індивідуальна робота з кожним студентом. З метою кращого засвоєння навчального матеріалу треба підвищити відповідальність самих студентів за стан їх знань, не можна обмежитися трійками, треба боротися за вищу оцінку. У цій справі важлива роль належить громадським організаціям. Деканові факультету і партбюро треба всю діяльність направити на покращення рівня знань студентів, негайно передбачити заходи, які мають бути здійснені для цього і суворо дотримуватися їх виконання»¹⁸²⁵.

Іван Вікторович брав участь в обговоренні звітів колег про роботу на посадах за п'ятирічний термін. 12 січня 1984 р. заслухали звіт асистента О. Д. Бігняка про роботу за 1978-1983 рр. І. В. Івах рекомендував звіт викладача затвердити й

¹⁸²⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, арк. 6.

¹⁸²⁵ Там само, спр. 1280, арк. 3-3зв.

переобрати його на цій посаді на наступний термін. У своєму виступі він звернув увагу на такі ділові риси асистента, як сумлінне ставлення до своїх обов'язків, добру науково-методичну підготовку та високу виконавську дисципліну. Він успішно забезпечував освітній процес, проводив науково-дослідну роботу, виконував низку громадських доручень, постійно піклувався про зміцнення матеріально-технічної бази кафедри¹⁸²⁶. Підтримав свого колегу Іван Вікторович і 10 березня 1989 р., коли О. Д. Бігняк звітував про чергову каденцію на посаді асистента¹⁸²⁷. 30 травня 1986 р. заслухали звіт С. Д. Суліменка про навчально-виховну, науково-дослідну і громадсько-політичну роботу за 1981-1986 рр. Рекомендували переобрати на посаду асистента на наступний термін. Знову серед виступаючих був І. В. Івах, який схвально висловився на його адресу¹⁸²⁸.

Підтримував колег, коли обговорювали питання про рекомендацію їх на вищі посади. Наприклад, 5 лютого 1985 р. на засіданні кафедри розглянули питання про рекомендацію старшого викладача П. С. Атаманчука на посаду в.о.доцента кафедри. І. В. Івах зазначив, що Петро Сергійович мав великий досвід роботи в середній школі, з успіхом читав курс методики викладання фізики, використовував і повідомляв студентам новітні дослідження з педагогіки і методики, навчав їх інтенсифікації освітнього процесу з фізики. Із появою П.С.Атаманчука на кафедрі значно пожвавилася науково-дослідна робота науково-педагогічних працівників і студентів. Він розробляв актуальні проблеми покращення якості навчання учнів з фізики. Зважаючи на це, резюмував доцент, кафедра мала підстави для порушення клопотання стосовно рекомендації про обрання П. С. Атаманчука на посаду доцента¹⁸²⁹. 30 серпня того ж року обговорили питання про рекомендацію старшого викладача А. Є. Коваленка на посаду доцента кафедри. Івах

¹⁸²⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 923, арк. 35зв.

¹⁸²⁷ Там само, оп. 12, спр. 178, арк. 34.

¹⁸²⁸ Там само, оп. 11, спр. 1163, арк. 79зв.-80.

¹⁸²⁹ Там само, спр. 1038, арк. 33.

підтримав колегу і зазначив, що Анатолій Єпіфанович тривалий час працював викладачем електро-, радіотехніки, а останнім часом вів новий курс «Обчислювальна техніка і інформатика». Він удосконалював науково-методичний рівень занять, плідно займався науковою роботою. Під його керівництвом успішно функціонував студентський науковий гурток, систематично готували студентські наукові роботи на республіканський і всесоюзний конкурси¹⁸³⁰.

14 листопада 1988 р. розглянули питання про рекомендацію П. С. Атаманчука для переобрання на посаду завідувача кафедри. І. В. Івах, характеризуючи роботу Петра Сергійовича на цій посаді, зазначив, що він зарекомендував себе, як хороший організатор і компетентний спеціаліст, мав багатий досвід роботи в школі, добре знав її проблеми, постійно піклувався про підвищення рівня фахової підготовки майбутніх учителів. Належно була організована діяльність членів кафедри і студентів щодо перебудови вищої школи, багато уваги завідувач надавав покращенню навчально-виховної роботи студентів факультету, зміцненню матеріально-технічної бази лабораторій і кабінетів кафедри. Він плідно займався науково-дослідною роботою (мав понад 30 публікацій), активізував студентську науково-дослідну роботу. Щорічно кафедра подавала на конкурси по 5-7 студентських наукових робіт. Інститутський підрозділ підтримував тісні творчі зв'язки зі школами та органами народної освіти, зокрема до проведення науково-методичних досліджень за тематикою кафедри залучено багатьох вчителів фізики області. Петро Сергійович надавав допомогу в дисертаційних дослідженнях випускникам факультету та членам кафедри, брав активну участь у роботі всесоюзних та республіканських наукових конференцій, семінарів тощо із методологічних проблем навчання фізики¹⁸³¹.

Іван Вікторович Івах дбав про підвищення свого фахового рівня. З 1 вересня до 31 жовтня 1983 р. він проходив стажування в Чернівецькому державному університеті. У процесі роботи

¹⁸³⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 1163, арк. 6зв.

¹⁸³¹ Там само, оп. 12, спр. 178, арк. 9зв.-10.

ознайомився з використанням комплексів технічних засобів на заняттях різних типів (лекції, практичні й семінарські заняття), ознайомився з роботою технічного центру університету (структура, зв'язок із кафедрами, підготовка матеріалів)¹⁸³².

Доцент продовжував керувати педпрактикою студентів. Наприклад, у січні 1986 р. він оприлюднив звіт про результати практики студентів V курсу. І. В. Івах повідомив, що його група студентів проходила практику в місцевому ПТУ, всі уроки він відвідав. Молодь проходила практику з двох спеціальностей – математики і фізика, здійснювала позакласну роботу, провела вечір фізики, КВК. Водночас він критично поставився до організації практики: «Поки буде на практиці 2 спеціальності студенти-практиканти повністю віддаватися фізиці не зможуть. Перед практикою студентам слід повторити шкільний курс. Обговорення слід протоколювати»¹⁸³³. Іван Вікторович ввів у практику щорічну організацію виставок студентських робіт, виконаних під час педагогічної практики¹⁸³⁴.

Важливим напрямом у роботі І. В. Іваха була робота з учителями шкіл. У 1984 р. він допоміг обласному інституту удосконалення вчителів у здійсненні перепідготовки вчителів, в організації обласного семінару вчителів фізики «Оптимізація навчально-пізнавальної діяльності учнів при вивченні фізики», на якому він, а також П. С. Атаманчук, виступили з доповідями. У тому ж році П. С. Атаманчук, А. Є. Коваленко, І. В. Івах, О. Д. Бігняк провели виїзне засідання в Стружській середній школі Новоушицького району з питань цільового планування уроків та використання ТЗН в освітньо-виховному процесі¹⁸³⁵.

У 1985 р. за участю Івана Вікторовича створили «Банк передового педагогічного досвіду», забезпечили регулярне функціонування семінару для учителів міста з проблем інформатики та обчислювальної техніки. Брав участь у роботі

¹⁸³² Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 923, арк. 10зв.-11.

¹⁸³³ Там само, спр. 1280, арк. 35-35зв.

¹⁸³⁴ Там само, спр. 1163, арк. 17.

¹⁸³⁵ Там само, спр. 1038, арк. 11-12.

серпневих і січневих нарад вчителів Кам'янця-Подільського і Старокостянтинова¹⁸³⁶. У травні-червні 1986 р. прочитав цикл лекцій на курсах голів методоб'єднань¹⁸³⁷.

Іван Вікторович Івах продовжував займатися науково-дослідною роботою. Зокрема, він керував колективною темою «Ефективність різних комплексів засобів навчання в середній школі». У 1983 р. з цієї теми проаналізували роботи з комплексного застосування ТЗН в освітньому процесі, визначили методикку експериментального дослідження, провели попередні спостереження застосування різних засобів вчителями на уроках фізики і біології, експериментальні уроки з використанням ТЗН. Тоді ж підготували до друку «Методичні вказівки до вивчення ТЗН». У посібнику визначено завдання курсу, розроблено плани лекцій і структурно-логічні схеми навчального матеріалу до них¹⁸³⁸. Однак уже в 1984 р. Іван Вікторович змушений був визнати, що в дослідженні, запланованому на 1981-1985 рр., спостерігалось відставання від графіку через те, що інституту покинули старші викладачі А. П. Кучменко і К. О. Добровольський, які були одними із основних виконавців теми. Експерименти проводили в СШ №2 і 5 Кам'янця-Подільського. У цих закладах провели порівняльний аналіз доцільності використання кінопроекційної апаратури і кодоматеріалів для різних занять із фізики, встановили критерії оптимальних витрат часу вчителя на комплексне використання ТЗН на уроках фізики¹⁸³⁹. 29 листопада 1985 р. на засіданні кафедри ухвалили припинити подальше дослідження цієї теми. Підставою для цього було й те, що цю тему достатньо повно розробив інший колектив дослідників. Наприклад, у 1984 р. у видавництві «Вища школа» вийшов посібник В. Я. Ожогіна «Технічні засоби в навчальному процесі. Інформаційні властивості і ергономічні особливості застосування»¹⁸⁴⁰.

¹⁸³⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 1163, арк. 19-20.

¹⁸³⁷ Там само, арк. 100; спр. 1164, арк. 3.

¹⁸³⁸ Там само, спр. 858, арк. 89.

¹⁸³⁹ Там само, спр. 968, арк. 137.

¹⁸⁴⁰ Там само, спр. 1163, арк. 21, 23.

Вчений був учасником різних наукових заходів. Зокрема, у 1984 р. він брав участь у республіканських щомісячних семінарах «Актуальні проблеми методики викладання фізики» і «Актуальні проблеми використання ТЗН у навчально-виховному процесі»¹⁸⁴¹.

І. В. Івах публікував свої праці. У 1985 р. вийшли «Методичні рекомендації використання мікрокалькуляторів на уроках фізики» (Хмельницький: ОІУВ, 1985)¹⁸⁴², а у 1987-1988 н.р. опублікував ще 2 методичні розробки¹⁸⁴³. У 1988-1989 н.р. створено тимчасовий творчий колектив у складі В. П. Яценка (учитель фізики Летичівської СШ №2), К. Г. Скиби (учитель фізики Хмельницької спеціалізованої школи-інтернату №2), І. В. Іваха і П. С. Атаманчука з написання навчально-методичного посібника і збірника задач з фізики для середньої школи. У тому році підготували обґрунтування та план-проспект, які передали на розгляд у видавництво «Радянська школа»¹⁸⁴⁴. 19 травня 1989 р. Іван Вікторович востаннє звітував про наукову роботу. Він зазначав, що у 1988-1989 н.р. відповідно до плану роботи розробляв програми для мікрокалькуляторів для розв'язування експериментальних задач. Результати роботи опубліковано в статті «Використання програмованих мікрокалькуляторів для розв'язування експериментальних задач» у збірнику «Розв'язування задач з фізики» (Київ: Радянська школа, 1989). Удосконалював завдання з методики і техніки шкільного фізичного експерименту та завдання для обчислення й практики¹⁸⁴⁵.

Спільно з колегами організовував студентську НДР, зокрема проводили конференції. У 1983 р. відбулася науково-практична конференція студентів IV курсу з проблем освітньо-виховного процесу з фізики в школі. Підготували виставку робіт студентів, виконаних під час педпрактики¹⁸⁴⁶. Наступного року

¹⁸⁴¹ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 968, арк. 139.

¹⁸⁴² Там само, спр. 1163, арк. 19; спр. 1164, арк. 2.

¹⁸⁴³ Там само, оп. 12, спр. 68, арк. 3.

¹⁸⁴⁴ Там само, оп. 11, спр. 179, арк. 4.

¹⁸⁴⁵ Там само, спр. 178, арк. 39.

¹⁸⁴⁶ Там само, спр. 808, арк. 1.

провели дві науково-практичні конференції для четвертокурсників із проблем активізації освітнього процесу та першу наукову конференцію для студентів V курсу «Учитель фізики – фахівець, ідеологічний працівник» за участю активу учителів фізики області¹⁸⁴⁷. У 1985 р. провели науково-практичну конференцію «Формування діалектико-матеріалістичного світогляду учнів – важлива задача курсу фізики». До того ж відбувся вечір запитань і відповідей за круглим столом із проблем загальноосвітньої та професійної школи¹⁸⁴⁸.

Щорічно студенти під керівництвом І. В. Іваха брали участь у звітних студентських конференціях¹⁸⁴⁹.

*Під час святкування Дня Перемоги (2-й праворуч – І. В. Івах).
9 травня 1988 р.*

Івана Вікторовича, незважаючи на похилий вік і суттєві проблеми зі здоров'ям, на громадських засадах залучали до лекційної пропаганди. Упродовж другого семестру 1985-1986 н.р. він прочитав 8 лекцій для науково-педагогічних працівників і студентів і ще три лекції в трудових колективах міста за матеріалами XXVII з'їзду КПРС і з питань проведення

¹⁸⁴⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 1038, арк. 10.

¹⁸⁴⁸ Там само, спр. 1163, арк. 18.

¹⁸⁴⁹ Там само.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

шкільної реформи¹⁸⁵⁰. У другому семестрі 1986-1987 н.р. прочитав 12 лекцій¹⁸⁵¹.

І. В. Івах турбувався і про зміцнення матеріально-технічної бази рідної кафедри. 13 жовтня 1983 р. на засіданні кафедри йшлося про труднощі з виготовлення демонстраційних приладів для школи в навчальних майстернях інституту. Зокрема, складно було постачати майстерні матеріалами й устаткуванням. Іван Вікторович з погляду практика (мав великий ректорський досвід) зазначив, що труднощі з постачанням будуть існувати й надалі. Задля вирішення питання необхідно наперед спланувати практичні розробки, так буде простіше визначити потребу в матеріалах та устаткуванні, а, отже, розв'язувати цю проблему з адміністрацією інституту¹⁸⁵².

*Могила І. В. Іваха на
Алеї слави кладовища
Кам'яця-Подільського*

У 1984 р. завдяки наполегливості І.В. Іваха, О.Д. Бігняка, Т.Ф. Сочинської навчальні кабінети й майстерні кафедри поповнили новими навчальними приладами та обладнанням на суму близько 2 тис. крб¹⁸⁵³.

Багаторічна праця І. В. Іваха, спрямована на покращення освітньо-виховного процесу, активізацію науково-дослідної роботи, зміцнення матеріально-технічної бази інституту і кафедри, увінчалася тим, що в 1986 р. його нагородили грамотою Міністерства освіти УРСР¹⁸⁵⁴.

11 жовтня 1989 р. Івана Вікторовича Іваха не стало¹⁸⁵⁵. Його

¹⁸⁵⁰ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 1163, арк. 103-104; спр. 1164, арк. 6-7.

¹⁸⁵¹ Там само, спр. 1280, арк. 66; спр. 1281, арк. 3.

¹⁸⁵² Там само, спр. 923, арк. 11зв.-12.

¹⁸⁵³ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 11, спр. 1038, арк. 10.

¹⁸⁵⁴ Там само, спр. 1280, арк. 20.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

поховано на центральній алеї міського кладовища. Справу батька продовжила донька Елеонора, яка тривалий час працювала завідувачем кафедри педагогіки, професором. Посаду проректора з навчально-методичної роботи обіймав зять В. М. Федорчук. Внуки Вікторія та Іван стали кандидатами наук¹⁸⁵⁶.

З онуком Іваном

З онукою Вікторією

* * *

У післяректорський період І. В. Івах продовжував жваво цікавитися життям інституту, сумлінно виконував громадські доручення. До 1983 р. він очолював кафедру методики викладання фізики і технічних засобів навчання. Упродовж цього часу підрозділ поповнився двома запрошеними кандидатами наук, завдяки чому зріс, насамперед, науковий потенціал кафедри. Завідувач кафедри завжди підтримував

¹⁸⁵⁵ ВА К-ПНУ імені Івана Огієнка. Особова справа Іваха Івана Вікторовича, арк. 99.

¹⁸⁵⁶ Завальнюк О. М., Комарницький О. Б., Стецюк В. Б. Минуле і сьогодні Кам'янець-Подільського: політики, військові, підприємці, діячі освіти, науки, культури й медицини. С. 268.

Іван Вікторович Івах: людина, вчений-методист, менеджер вищої освіти

колег у їх професійному зростанні, зокрема під час звітів про роботу на займаній посаді, підвищенні кваліфікації. Водночас слідкував за дотриманням членами кафедри графіку освітньо-виховного процесу, а також здійснював за ним контроль, відвідував заняття науково-педагогічних працівників, брав участь в обговоренні відкритих лекцій. Важливими напрямками роботи були організація педпрактики, вивчення передового педагогічного досвіду. Зміцнювалася начальньо-матеріальна база, активізувалася науково-дослідна робота, зокрема на кафедрі виконували три теми: колективну, госпдоговірну, індивідуальну. Після завершення терміну перебування на посаді завідувача Іван Вікторович продовжив успішно працювати на посаді доцента кафедри.

ВИСНОВКИ

Репутація кожного закладу освіти – це значною мірою результат тривалого історичного шляху, пройденого всіма, хто тут здобував освіту, викладав і творив науку, і, звісно, тих, хто очолював колектив закладу. Майже 40 років свого життя присвятив Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституту Іван Вікторович Івах, який пройшов усі шаблі професійного зростання від асистента до ректора. Кам'янчанам він відомий також як талановитий вчений-методист, педагог, патріот свого закладу, міста, цілеспрямована, потужна в організаційному, суспільному і людському сенсі особистість.

У нашому дослідженні ми намагалися комплексно й усебічно проаналізувати життєвий і трудовий шлях, організаторську, громадську, педагогічну та науково-дослідницьку діяльність І. В. Іваха, який працював у педінституті на посадах викладача, старшого викладача, секретаря парторганізації, заступника директора, ректора, завідувача, доцента кафедри.

Життєвий шлях майбутнього ректора розпочався в мальовничому подільському селі Балакіри, що на Городоччині, де пройшли його дитячі роки. Після отримання семирічної освіти хлопець їде до Кам'янця-Подільського, із яким згодом пов'яже все своє життя. Вищу освіту здобував у Ніжинському педінституті, оскільки педагогічний ЗВО у Кам'янці-Подільському розформували. Після завершення навчання повернувся на рідне Поділля, де розпочався його трудовий шлях, який ми розподілимо на 7 періодів.

Перший період пов'язаний із учительськими буднями, перерваними службою в армії, а згодом і радянсько-німецькою війною. Вчительську кар'єру він розпочав у Вишнівчицькій середній школі, де попрацював декілька місяців, оскільки мобілізували на військову службу, яку проходив на посаді заступника політрука в артилерійському полку. У складі цього підрозділу зустрів війну. Воював на Центральному фронті, перебував у полоні, звідки втік (довелося довго переконувати

контррозвідку, що він чесна людина, а не німецький шпигун). Після цього пройшов фронтіві дороги на посадах командира гармати, старшини батареї. Перемогу зустрів у Чехословаччині. Його бойовий шлях відзначений низкою урядових нагород. Після завершення війни відновив учительську практику, працюючи спочатку у Кам'янець-Подільській СШ №5, а згодом – у СШ №9. Однак Івану Вікторовичу згадали про перебування в полоні, і під тиском він вимушений був покинути вчительську роботу. Виручив свого бойового побратима ректор педінституту, який запросив його на посаду асистента кафедри фізики. Так розпочався другий період його професійного шляху.

На посаді асистента, а згодом і старшого викладача, вивчав мистецтво викладання фізики, ознайомлювався з передовим педагогічним досвідом, розробляв демонстраційні прилади, методику викладання окремих тем шкільного курсу фізики, не поривав зв'язків зі своїми вже колишніми колегами – вчителями фізики шкіл міста. Він читав лекції та проводив практичні заняття на високому теоретичному рівні, систематично підвищував рівень своїх знань. Молодому викладачеві, який уже мав певний учительський досвід, доручили керувати педпрактикою. Йому вдалося створити кабінет методики фізики і оснастити його відповідним приладдям й апаратурою. Виконував обов'язки куратора групи, керівника студентських наукових гуртків, партійні та громадські доручення. Професійні вподобання у царині методики викладання фізики поступово переросли в наукову тему. Щоправда, від планомірної роботи над дисертацією місцеві органи управління освітою постійно відволікали через необхідність написання потрібних для школи методичних розробок. Незважаючи на ці перешкоди, І. В. Івах зумів зібрати, систематизувати необхідний матеріал і успішно захистити кандидатську дисертацію. Згодом йому присвоїли вчене звання доцента.

Третій період пов'язаний із діяльністю на посаді секретаря первинної партійної організації інституту, на якого було покладено завдання посилювати вплив на професійну діяльність науково-педагогічних працівників компартійної ідеології, а

також виховувати студентство в комуністичному дусі, формувати в нього такі риси як радянський патріотизм, пролетарський інтернаціоналізм тощо. Іван Вікторович виконував покладені на нього обов'язки відповідально і чесно, однак він ніколи не був «фанатичним комуністом», про що неодноразово заявляли керівники вищих партійних структур, звинувачуючи його в «м'якотілості і нерішучості». Він був нетиповим керівником парторганізації (для нього чужими були методи крику і нотацій, він більше покладался на метод переконання). Партійні функціонери звертали увагу, що за часів Іваха парторганізація не зростала, а, навпаки, зменшився її кількісний склад, незадовільною була сплата членських внесків. Як очільник парторганізації І. В. Івах регулярно проводив засідання партійного бюро і партійні збори, звертав увагу всіх партійців на ідеологічну та ідейно-виховну роботу в студентському середовищі, яка наскрізь була пронизана ідеологемами і риторикою компартійно-радянської влади про будівництво комунізму. Ця робота мала різні форми: лекції, доповіді, теоретичні конференції, політінформації, бесіди в групах, випуск стінгазет, бесіди із тими, хто самостійно вивчав марксистсько-ленінську теорію, шефська робота. Комуністів і безпартійних науково-педагогічних працівників, навчально-допоміжний і адміністративно-господарський персонал інституту зобов'язували займатися політичною самоосвітою. Під контролем партбюро була робота комсомольської і профспілкових організацій, осередків добровільних товариств. До того ж партійній організації і, зокрема її очільнику, доводилося розглядати складні справи, пов'язані з аморальною поведінкою партійців. Партбюро контролювало і перебіг освітнього процесу, науково-дослідну роботу. У низці випадків ця робота була позитивною. Наприклад, у результаті заходів, ухвалених дирекцією і партійною організацією, покращилася організація й контроль за науковою роботою, роботою з підвищення наукової кваліфікації викладацького складу, збільшилася кількість науково-педагогічних працівників, які займалися науковою роботою. Найбільше сил, енергії й часу керівника парторганізації забирало питання поліпшення

навчально-матеріальної бази інституту, оскільки потрібно було створити необхідні умови для нормального і ритмічного функціонування вишу. Для цього доводилося використовувати усі можливі варіанти, зокрема по партійній лінії.

Робота на посаді секретаря інститутського партійного осередку неабияк загартувала І. В. Іваха, який до того ж був невтомним працелюбом, прогресивним педагогом, творчим викладачем, мудрим вихователем. Самі ці якості стали вирішальними для тодішнього директора інституту І. С. Зеленюка, який запросив Івана Вікторовича у свою «команду» на посаду заступника директора з навчальної та наукової частини. Цим самим було започатковано четвертий період у його професійному зростанні. Разом із директором було багато зроблено щодо вдосконалення організаційної структури (створення нових факультетів, відкриття низки спеціальностей, започаткування нових кафедр); збільшення чисельності студентського контингенту і зміцнення кадрового складу; налагодження повноцінного освітньо-виховного процесу, хоча були й труднощі, пов'язані із внесенням змін у графіки освітнього процесу, тому що владні органи щорічно залучали студентів до сільськогосподарських робіт у колгоспи й радгоспи області. У цей час в освітній процес впроваджували новачки, зокрема елементи програмованого навчання, проводили роботу із вивчення організації освітньо-виховного процесу в низці закладів вищої освіти, до читання лекцій залучали провідних фахівців із науково-дослідних установ, особливу увагу приділяли наближенню діяльності науково-педагогічних працівників до практики роботи школи, які, водночас дбали про більш якісну професійну підготовку студентської молоді, зокрема через написання професійно зорієнтованих курсових робіт, проходження виробничих практик. Проводили роботу щодо зміцнення навчально-матеріальної бази, насамперед, удосконалювали й розширювали лабораторії, кабінети та спортивні споруди, поповнювали бібліотечні фонди тощо. У полі зору проректора І. В. Іваха також перебувала науково-дослідна робота. Тут були свої негативи і позитиви. Зокрема, відсоток науково-педагогічних працівників, які займалися

науково-дослідною роботою, з кожним роком знижувався, що пояснювалося збільшенням кількості викладачів за рахунок кращих випускників університетів та інституту, вчителів, яким потрібний був час, щоб обрати тему наукового дослідження і розпочати роботу над ним. Щодо тематики НДР, то їх кількість щорічно зростала, створювалися перші науково-дослідні лабораторії. Загальна кількість виданих наукових праць була незначною, насамперед, через обмежений видавничий потенціал республіки, черги на опублікування праць, невелику кількість наявних періодичних видань. Значну увагу приділяли захистам дисертацій, зокрема було захищено першу докторську дисертацію, щорічно проводили конференції (тоді започаткували практику проведення Подільських історико-краєзнавчих конференцій). Одним із пріоритетів проректора була організація громадсько-політичної роботи, що цілком зрозуміло, зважаючи на час, у який працював Іван Вікторович. Ця робота була наскрізь заідеологізованою. Її повсякчас контролювали компартійні й радянські органи влади. Форми політико-виховної та культурно-масової роботи були різноманітні: політінформації та бесіди в групах, індивідуальні бесіди зі студентами, збори і мітинги, присвячені політичним подіям у житті країни і в міжнародному житті, зустрічі з робітниками і колгоспниками, з героями праці й війни, організація факультету громадських професій тощо.

«Зірковим» і водночас найбільш складним був п'ятий етап професійного шляху І. В. Іваха (1966-1977 рр.). На цей період припадає його діяльність на посаді керівника педагогічного ЗВО. За ректорства Івана Вікторовича Кам'янець-Подільський педінститут мав суттєві напрацювання в усіх напрямках. Його вимогливість до себе і підлеглих, наполегливість і рішучість у виконанні завдань, уважність в ухваленні рішень, демократизм і доступність, доброзичливість і лояльність у ставленні до людей, готовність поділитися своїм досвідом і знаннями з колегами стали запорукою подальших успіхів.

У цей час відбулися позитивні зміни у структурі: кількість факультетів зросла до 5, кафедр – до 20. Зріс якісний склад

науково-педагогічних працівників з 24,8% до 34,8%. Для покращення кадрового питання в інститут запрошували науково-педагогічних працівників-погодинників. Такі заходи не вирішували проблеми. Щорічно у звітах зазначали, що інститут мав проблеми із забезпеченням інституту викладацькими кадрами. Водночас не можна не відмітити такого позитивного факту, що у виші вшановували тих науково-педагогічних працівників, які десятки років свого професійного шляху присвятили педінституту. Керівник закладу завжди приділяв увагу профорієнтаційній роботі (започаткували юнацьку фізико-математичну школу, дитячу спортивну школу; працювали самооплатні курси підготовки для вступу до інституту; проводили роботу з популяризації інституту тощо) і, відповідно, формуванню студентського загалу. Важливо, що щорічно план прийому молоді на навчання виконувався, тому поступово зростала загальна кількість студентів.

Пріоритетним напрямом у діяльності ректора була організація освітньо-виховного процесу, на якому негативно позначалася політизація і суцільна ідеологізація, що наскрізь пронизували всі сфери життя тогочасного радянського суспільства. Встановлювався тотальний контроль за освітнім процесом, як з боку партійної організації інституту, так, звісно, і з боку ректорату, деканатів і кафедр. Практикували відвідування занять ректором, проректором, деканами, завідувачами кафедрами; взаємовідвідування, обговорення на засіданнях кафедр відкритих занять тощо. Такий контроль мав як негативні, так і позитивні аспекти: постійний контроль певною мірою обмежував викладача, не давав можливість йому розкрити свій творчий потенціал, водночас керівництво, більш досвідчені колеги могли поділитися досвідом, вказати на методичні прогалини й порадити, як їх усунути. Під час таких занять викладачі намагалися використовувати найновіші досягнення сучасної науки, найбільш ефективні методи і прийоми вивчення програмного матеріалу. Інтенсивніше почали використовувати різноманітні види унаочнення та технічні засоби навчання. Серед позитивів було і те, що в інституті розробили дієву систему заохочування як для науково-педагогічних працівників,

так і студентів. Ректор надавав великого значення підвищенню педагогічної майстерності викладачів, науково-методичного рівня викладання. Задля цього організували конференції, семінари, на яких викладачі обмінювалися досвідом, практикували проведення спільних засідань і пленумів кафедр, виробничих зібрань, видавали методичні вказівки, посібники. Значну увагу приділяли професійній підготовці майбутніх учителів: вивчали фахові дисципліни, проводили практикуми й факультативні курси, спецсемінари та спецкурси, організували виробничі практики. Інновацією стало те, що в Кам'янці-Подільському вперше серед педінститутів України кращі студенти-випускники виконували дипломні роботи. Як і в попередні роки, важливим напрямом роботи ректора була постійна й цілеспрямована допомога школам міста і області, яка мала різні форми.

Особливою турботою ректора була царина наукової та науково-технічної діяльності інституту. Зросла кількість науково-педагогічних працівників, які займалися НДР, відповідно, збільшилася кількість наукових тем, зокрема комплексних. Збільшилася кількість друкованої продукції, чимало статей друкували в престижних всесоюзних і республіканських журналах. Однак загалом кількість наукових праць була незначною. Організували міжінститутські, регіональні, кафедральні, міжкафедральні та загальноінститутські конференції. В окремих із них брали участь науковці з багатьох міст СРСР. Викладачі інституту були учасниками міжнародних, всесоюзних, республіканських і міжвишівських наукових конференцій. Ректор приділяв увагу підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації. Щорічно у виші захищали дисертації, зокрема, дві докторські. Під керівництвом досвідчених науково-педагогічних працівників до наукової роботи залучали студентів. Науково-дослідна робота студентів була дієвим способом підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, її проводили в тісному зв'язку з освітнім процесом. Усі студенти, що займалися НДР, були членами студентського наукового товариства. Основною формою роботи СНТ були наукові студентські гуртки. Кафедри залучали молодь до

експериментальної роботи. Щорічно відбувалися студентські звітні наукові конференції. Студенти брали участь у всесоюзних і міжвишівських наукових конференціях, конкурсах на кращу наукову роботу, а кращі з них надсилали на республіканський і всесоюзні огляди-конкурси. Декілька студентів виявилися переможцями цих конкурсів.

В інституті насаджувалася компартійна ідеологія. Певну увагу приділяли політичному навчанню науково-педагогічних працівників і адміністративно-технічного персоналу. Складниками ідеологічного впливу на студентську молодь були «ленінські заліки», громадсько-політична практика, політінформації, політбої, теоретичні конференції, тематичні вечори відпочинку, зустрічі з керівниками парторганізацій, ветеранами радянсько-німецької війни, працівниками промислових підприємств, новаторами виробництва, творчими людьми тощо. Студенти вивчали матеріали партійних з'їздів, відзначали державні й партійні свята, дні народження В. І. Леніна, були учасниками «соціалістичного змагання», суботників, їх залучали до читання лекцій та доповідей на ідеологічну тематику для населення, зокрема до виборчих процесів. В інституті насаджували атеїзм, поширювали різні форми організації інтернаціонального і військово-патріотичного виховання, розширювали шефські зв'язки з комсомольсько-молодіжним бригадами підприємств, колгоспів, шкіл міста і району. Значну роль в ідеологічній роботі відігравала наочна агітація, інститутська преса. Чималу увагу ректорат і партбюро приділяли трудовому вихованню студентів (студенти надавали допомогу підшефним колгоспам, брали участь у будзагонах), функціонуванню факультету громадських професій, морально-етичному, статевого, правового і естетичному вихованню студентів, творчості колективів художньої самодіяльності, кращими з яких були загальноінститутський хор, танцювальний колектив «Горлиця», оркестр народних інструментів. Значну увагу надавали спортивно-масовій роботі, покращенню спортивних результатів спортсменів.

Ректор постійно турбувався про розширення, зміцнення та удосконалення навчально-матеріальної бази. В умовах

компартійної системи ректор знаходив можливість успішно співпрацювати з владою і отримував від неї необхідне фінансування для розвитку матеріально-технічної, інформаційної бази. Зокрема, за рахунок добудови головного навчального корпусу зросла площа навчально-лабораторних приміщень, було введено у дію новий гуртожиток, почала функціонувати стаціонарна їдальня, дбали про оздоровлення студентів. Керівник закладу турбувався про поліпшення житлових умов своїх працівників, більшість із яких були забезпечені квартирами.

Наступні два періоди професійної діяльності І. В. Іваха пов'язані з післяректорською діяльністю на посаді завідувача кафедри загальнотехнічних дисциплін і креслення (з 1980 р. – методики викладання фізики і ТЗН), згодом – доцента кафедри історії України. На цих посадах Іван Вікторович був у постійному пошуку. Він розробляв лабораторні роботи, доклав багато зусиль для обладнання лабораторій, вивчав програмування. Під його керівництвом лабораторії з методики і техніки шкільного фізичного експерименту були повністю автоматизовані, обладнані сучасними засобами навчання та контролюючими засобами. Як викладач І. В. Івах активно працював на курсах поглибленої перепідготовки вчителів. Продовжував жваво цікавитися життям інституту, сумлінно виконував громадські доручення.

Отже, Іван Вікторович Івах зробив вагомий унесок в історію Кам'янець-Подільського державного педінституту – попередника Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Він прожив яскраве життя. Іван Вікторович ніколи не зважав на труднощі, згуртовував колектив і спрямовував його на поступ уперед. Він був керівником, щедрим на добре слово й підтримку, не шкодував ні сил, ні часу, ні здоров'я, щоб утілити заплановане в життя. Колишні колеги та учні Івана Вікторовича Іваха зберігають світлу пам'ять про нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Неопубліковані джерела

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, м. Київ

Ф. 166. Міністерство освіти України. 1917-2000 рр.

Оп. 15.

1. Спр. 1443. Зведений звіт педагогічних і учительських інститутів на початок 1953-1954 н/року, форма 79-кв. Б.д. 123 арк.
2. Спр. 1621. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1954-1955 н/року, форма 79-кв. Б.д. 99 арк.
3. Спр. 2080. Накази Міністра вищої освіти СРСР з питань роботи педагогічних вузів. 21 січня 1957 р. – 25 листопада 1957 р. 75 арк.
4. Спр. 2261. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1957-1958 н/року, форма 79-кв. Б.д. 76 арк.
5. Спр. 2541. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1958-1959 н/рік. Б.д. 90 арк.
6. Спр. 2716. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1959-1960 н/року, форма 3-нк. Б.д. 77 арк.
7. Спр. 2777. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1959-1960 н/рік. Б.д. 109 арк.
8. Спр. 3055. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1960-1961 н/року, форма 3-нк. Б.д. 65 арк.
9. Спр. 3085. Накази Міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР з питань роботи педагогічних вузів. 9 січня 1961 р. – 27 листопада 1961 р. 259 арк.

10. Спр. 3324. Звіти педагогічних інститутів на початок 1961-1962 н/року, форма 3-нк. Б.д. 79 арк.
11. Спр. 3363. Накази Міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР з питань роботи педагогічних вузів. 3 січня 1962 р. – 24 травня 1962 р. 144 арк.
12. Спр. 3392. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1961-1962 н/рік. Б.д. 115 арк.
13. Спр. 3701. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1962-1963 н/року, форма 3-нк. Б.д. 76 арк.
14. Спр. 3782. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1962-1963 н/рік. Б.д. 125 арк.
15. Спр. 4089. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1963-1964 н/року, форма 3-нк. Б.д. 74 арк.
16. Спр. 4181. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1963-1964 н/рік. Б.д. 91 арк.
17. Спр. 4650. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1964-1965 н/рік. Б.д. 99 арк.
18. Спр. 5578. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1966-1967 н/рік. Б.д. 100 арк.
19. Спр. 6472. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1967-1968 н/рік. Б.д. 128 арк.
20. Спр. 6976. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1968-1969 н/рік. Б.д. 124 арк.
21. Спр. 7955. Річний звіт про навчально-виховну роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1971 рік. Б.д. 75 арк.
22. Спр. 8345. Річний звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1971-1972 н/рік. Б.д. 65 арк.

**2. Державний архів Хмельницької області,
м. Хмельницький**

***Ф. П. 4. Осередок Комуністичної партії України
Кам'янець-Подільського педагогічного інституту. 1924-
1932, 1934-1935, 1944-1991 рр.***

Оп. 1.

23. Спр. 54. Протоколи партсобраний, протоколи партбюро, плани роботи, ведомости по уплате членских взносов, квитанции, прикрепительные талоны, корешки извещения. 16 января – 28 декабря 1954 г. 334 арк.
24. Спр. 55. Протоколы партсобраний, протоколы партбюро, планы работы, ведомости по уплате членских взносов, квитанции, прикрепительные талоны, корешки извещения. 14 января – 27 декабря 1954 г. 341 арк.
25. Спр. 56. Протоколы партийных собраний, протоколы заседаний партийного бюро, планы работы, ведомости по уплате членских партийных взносов, квитанции, прикрепительные талоны и корешки извещения. 21 января – 27 декабря 1955 г. 319 арк.
26. Спр. 57. Протоколы партийных собраний, протоколы заседаний партийного бюро, планы работы, ведомости по уплате членских партийных взносов, квитанции, прикрепительные талоны и корешки извещения. 12 января – 27 декабря 1956 г. 232 арк.
27. Спр. 58. Протоколы партсобраний, партийного бюро, планы работы, ведомости по уплате членских партийных взносов и квитанции. 24 января – 27 декабря 1957 г. 206 арк.
28. Спр. 59. Протоколы партийных собраний, партийного бюро, планы работы, ведомости по уплате членских партийных взносов и квитанции. 10 февраля – 26 декабря 1958 г. 196 арк.
29. Спр. 60. Протоколы партийных собраний, протоколы заседаний партбюро, планы работы партбюро, ведомости

- по уплате членских партвзносов и квитанции. 23 января – 26 декабря 1959 г. 206 арк.
30. Спр. 61. Протоколы партсобраний и заседаний партбюро, планы работы, ведомости по уплате членских партвзносов. 21 января – 28 декабря 1960 г. 170 арк.
31. Спр. 62. Протоколы партийных собраний и протоколы заседаний партийного бюро, планы работы, ведомости по уплате членских партийных взносов и квитанции. 28 января – 29 декабря 1961 г. 269 арк.
32. Спр. 63. Протоколы партийных собраний. 1 января – 31 декабря 1962 г. 198 арк.
33. Спр. 64. Протоколы партбюро, ведомости уплаты членских партвзносов. 1 января – 31 декабря 1962 г. 164 арк.
34. Спр. 65. Протоколы партийных собраний. 1 января – 31 декабря 1963 г. 195 арк.
35. Спр. 66. Протоколы партийных собраний. 24 января – 18 декабря 1964 г. 211 арк.
36. Спр. 69. Протоколы партийных собраний и заседаний партийного бюро. 24 февраля – 30 декабря 1967 г. 163 арк.
37. Спр. 70. Протоколы партийных собраний и заседаний бюро. 16 февраля – 8 декабря 1968 г. 331 арк.
38. Спр. 71. Протоколы партийных собраний и заседаний бюро. 22 февраля – 26 декабря 1969 г. 208 арк.
39. Спр. 72. Протоколы партийных собраний и заседаний бюро. 16 января – 31 декабря 1970 г. 178 арк.
40. Спр. 73. Протоколы партийных собраний и заседаний бюро. 22 января – 3 декабря 1971 г. 215 арк.
41. Спр. 74. Протоколы партийных собраний и заседаний бюро. 10 февраля – 20 декабря 1972 г. 191 арк.
42. Спр. 75. Протоколы партийных собраний и заседаний бюро. 23 января – 24 декабря 1973 г. 264 арк.
43. Спр. 76. Протоколы партийных собраний. 27 сентября – 22 ноября 1974 г. 162 арк.
44. Спр. 80. Протоколы партийных собраний. 30 октября – 19 декабря 1975 г. 128 арк.

45. Спр. 83. Протоколи партийних зборань. 11 ноября – 17 декабря 1976 г. 165 арк.

**Ф. Р. 302. Кам`янець-Подільський державний
педагогічний інститут.
1920-1935, 1948-1997 рр.**

Оп. 7.

46. Спр. 106. Отчет о работе кафедр за 1950-1951 уч. год. 3 января – 3 июля 1951 г. 193 арк.
47. Спр. 107. Отчет о работе кафедр института за 1950-1951 уч. год. Июнь – 27 июня 1951 г. 76 арк.
48. Спр. 129. Годовые отчеты кафедр и факультетов за 1951-1952 уч. год. 28 августа 1952 г. 52 арк.
49. Спр. 130. Отчеты о работе кафедр института за 1951-1952 учебный год. 12 июня 1952 г. 99 арк.
50. Спр. 149. Годовые отчеты кафедр и факультетов за 1952-1953 учебный год. 26 августа 1953 г. 82 арк.
51. Спр. 153. Отчеты преподавателей института о выполнении планов научно-исследовательской работы за 1952-1953 учебный год. 24 июня – 4 июля 1953 г. 59 арк.
52. Спр. 178. Отчеты кафедр института о работе в 1953-1954 учебном году. 29 января – 30 июня 1954 г. 172 арк.
53. Спр. 194. Отчеты преподавателей института о выполнении планов научно-исследовательской работы за 1955 год. 14 октября 1955 г. – 2 января 1956 г. 87 арк.

Оп. 8.

54. Спр. 63. Отчеты кафедр института за 1955-1956 учебный год. Б.д. 140 арк.
55. Спр. 64. Отчеты преподавателей института о выполнении планов научно-исследовательских работ за 1955-1956 учебный год. Сентябрь 1955 г. – май 1956 г. 79 арк.
56. Спр. 67. Протоколы заседаний кафедр института за 1956-1957 учебный год. Сентябрь 1956 г. – Май 1957 г. 219 арк.
57. Спр. 90. Протоколы заседаний кафедры физики за 1958-1959 учебный год. Б. д. 117 арк.

58. Спр. 101. Индивидуальные отчеты преподавателей института о работе за 1958-1959 учебный год. Б.д. 214 арк.
59. Спр. 105. Протоколы заседаний совета института. 11 января – 15 декабря 1960 г. 85 арк.
60. Спр. 112. Отчет о деятельности института за 1958-1959 учебный год. Б.д. 92 арк.
61. Спр. 209. Статистический отчет. 26 февраля – 26 ноября 1962 г. 79 арк.
62. Спр. 217. Статистический цифровой отчет института за 1963 год. 6 февраля – декабрь 1963 г. 66 арк.
63. Спр. 224. Статистический отчет института за 1964 год. 1964 г. 32 арк.
64. Спр. 233. Статистический отчет института за 1965 год. 1965 г. 36 арк.
65. Спр. 234. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів Кам'янець-Подільського педінституту за 1959 рік. 1959 р. 84 арк.
66. Спр. 235. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів Кам'янець-Подільського педінституту за 1960 рік. 1960 р. 52 арк.
67. Спр. 240. Протоколы заседаний совета института за 1961 год. 25 января – 29 декабря 1961 г. 76 арк.
68. Спр. 244. Звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1960-1961 навчальний рік. 1960-1961 рр. 113 арк.
69. Спр. 254. Протоколы заседаний совета института за 1962-1963 учебный год. 11 января – 26 декабря 1962 г. 62 арк.
70. Спр. 259. Звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1961-1962 навчальний рік. 1961-1962 рр. 116 арк.
71. Спр. 260. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів за 1961 рік. 1961 р. 260 арк.
72. Спр. 268. Протоколы заседаний совета института за 1963 год. Февраль – ноябрь 1963 г. 60 арк.
73. Спр. 275. Звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1962-1963 навчальний рік. 1962-1963 рр. 125 арк.

74. Спр. 276. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1962 рік. 1962 р. 80 арк.
75. Спр. 293. Звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1963-1964 навчальний рік. 1963-1964 рр. 91 арк.
76. Спр. 294. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1963 рік. 1963 р. 79 арк.
77. Спр. 304. Протоколи засідань ради інституту за 1965 рік. Січень – грудень 1965 р. 131 арк.
78. Спр. 311. Звіт про роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1964-1965 навчальний рік. 1964-1965 рр. 98 арк.
79. Спр. 312. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1964 рік. 1964 р. 69 арк.

Оп. 10.

80. Спр. 9. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів за 1965 рік. 1965 р. 171 арк.
81. Спр. 11. Звіт про роботу інституту за 1965-1966 навчальний рік. 1965-1966 рр. 85 арк.
82. Спр. 25. Статистичний звіт інституту за 1966 рік. Б.д. 50 арк.
83. Спр. 39. Звіт про навчально-виховну роботу Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту за 1966-1967 навчальний рік. 1966-1967 рр. 101 арк.
84. Спр. 55. Статистичний звіт інституту по формах за 1967 рік. Б.д. 37 арк.
85. Спр. 62. Протоколи засідань ради інституту за 1967 рік. Січень – грудень 1967 р. 143 арк.
86. Спр. 69. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів за 1967 рік. 1967 р. 92 арк.
87. Спр. 71. Звіт про навчально-виховну роботу Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту

- ім. В.П. Затонського за 1967-1968 навчальний рік. 1967-1968 рр. 132 арк.
88. Спр. 84. Статистичний звіт інституту по формах за 1968-1969 навчальний рік. Б.д. 33 арк.
89. Спр. 87. Протоколи засідань ради інституту за 1968 рік. Січень – грудень 1968 р. 187 арк.
90. Спр. 89. Звіт про науково-дослідну роботу викладачів за 1968 рік. 1968 р. 92 арк.
91. Спр. 92. Звіт про навчально-виховну роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1968-1969 навчальний рік. 1968-1969 рр. 126 арк.
92. Спр. 106. Статистичний звіт по формах. Грудень 1969 р. 44 арк.
93. Спр. 114. Протоколи засідань ради інституту за 1969 рік. Січень – грудень 1969 р. 198 арк.
94. Спр. 126. Звіт про науково-дослідну роботу Кам'янець-Подільського педагогічного інституту за 1969 рік. 1969 р. 85 арк.
95. Спр. 128. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1969-1970 навчальний рік. 1969-1970 рр. 104 арк.

Оп. 11.

96. Спр. 3. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 5 вересня 1968 р. – 5 червня 1970 р. 41 арк.
97. Спр. 7. Річний статистичний звіт інституту за 1970 рік. Б.д. 43 арк.
98. Спр. 9. Протоколи засідань ради інституту. 22 січня – 24 грудня 1970 р. 240 арк.
99. Спр. 11. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1970-1971 навчальний рік. 1970-1971 рр. 76 арк.
100. Спр. 15. Звіт про науково-дослідну роботу кафедр за 1970 рік. 1970 р. 102 арк.
101. Спр. 41. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 31 серпня 1970 р. – 6 травня 1971 р. 11 арк.

102. Спр. 56. Річний статистичний звіт інституту за 1971 рік. Б.д. 31 арк.
103. Спр. 58. Протоколи засідань ради інституту. 11 лютого – 23 грудня 1971 р. 188 арк.
104. Спр. 60. Річний звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1971-1972 навчальний рік. 1971-1972 рр. 63 арк.
105. Спр. 65. Звіт про науково-дослідну роботу кафедр за 1971 рік. 1971 р. 103 арк.
106. Спр. 94. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 30 серпня 1971 р. – 20 квітня 1972 р. 12 арк.
107. Спр. 108. Річний статистичний звіт інституту за 1972 рік. Б.д. 70 арк.
108. Спр. 110. Протоколи засідань ради інституту. 20 січня – 28 грудня 1972 р. 234 арк.
109. Спр. 112. Річний звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1972-1973 навчальний рік. 1972-1973 рр. 64 арк.
110. Спр. 117. Звіт про науково-дослідну роботу кафедр за 1972 рік. 1972 р. 79 арк.
111. Спр. 118. Річний звіт про науково-дослідну роботу викладачів за 1972 рік. 1972 р. 81 арк.
112. Спр. 146. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 30 серпня 1972 р. – 10 травня 1973 р. 77 арк.
113. Спр. 157. Річний статистичний звіт інституту за 1973 рік. Б.д. 87 арк.
114. Спр. 158. Протоколи засідань ради інституту. 30 січня – 28 грудня 1973 р. 287 арк.
115. Спр. 160. Річний звіт інституту про навчально-виховну роботу в 1973-1974 навчальному році. 1973-1974 рр. 94 арк.
116. Спр. 162. Звіт про науково-дослідну роботу кафедр за 1973 рік. 1973 р. 79 арк.

117. Спр. 193. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 30 серпня 1973 р. – 13 червня 1974 р. 20 арк.
118. Спр. 205. Річний статистичний звіт інституту за 1974 рік. Б.д. 55 арк.
119. Спр. 206. Протоколи засідань ради інституту. 31 січня – 26 грудня 1974 р. 249 арк.
120. Спр. 208. Річний звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1974-1975 навчальний рік. 1974-1975 рр. 186 арк.
121. Спр. 211. Звіт про науково-дослідну роботу кафедр за 1974 рік. 1974 р. 112 арк.
122. Спр. 251. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 30 серпня 1974 р. – 29 травня 1975 р. 21 арк.
123. Спр. 266. Річний статистичний звіт інституту за 1975 рік. Б.д. 85 арк.
124. Спр. 268. Протоколи засідань ради інституту. 23 січня – 25 грудня 1975 р. 376 арк.
125. Спр. 270. Звіт про навчально-виховну роботу Кам'янець-Подільського державного педінституту за 1975-1976 навчальний рік. Вересень 1975 р. – серпень 1976 р. 192 арк.
126. Спр. 275. Річний звіт про науково-дослідну роботу викладачів за 1975 рік. 1975 р. 112 арк.
127. Спр. 301. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 30 серпня 1975 р. – 7 червня 1976 р. 23 арк.
128. Спр. 312. Річний статистичний звіт інституту за 1976 рік. Б.д. 58 арк.
129. Спр. 315. Паспорт. Каменец-Подольський государственный педагогический институт им. В.П. Затонского. 1976-1980. 30 арк.
130. Спр. 316. Протоколи засідань ради інституту. 5 лютого – 23 листопада 1976 р. 389 арк.

131. Спр. 318. Річний звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1976-1977 навчальний рік. 1976-1977 рр. 199 арк.
132. Спр. 320. Річний звіт кафедр про науково-дослідну роботу за 1976 рік. 1976 р. 86 арк.
133. Спр. 353. Річний статистичний звіт інституту за 1977 рік. Б.д. 83 арк.
134. Спр. 354. Протоколи засідань ради інституту. 27 січня – 29 грудня 1977 р. 397 арк.
135. Спр. 356. Річний звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1977-1978 навчальний рік. 1977-1978 рр. 222 арк.
136. Спр. 358. Річний звіт кафедр про науково-дослідну роботу за 1977 рік. 1977 р. 94 арк.
137. Спр. 383. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 30 серпня 1977 р. – 11 червня 1978 р. 58 арк.
138. Спр. 388. Річні звіти кафедр про навчально-виховну роботу за 1977-1978 навчальний рік. Т. II. 1977-1978 рр. 161 арк.
139. Спр. 403. Річний звіт кафедр про науково-дослідну роботу за 1978 рік. 1978 р. 190 арк.
140. Спр. 428. Книга протоколів засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення фізико-математичного факультету за 1978-1979 н.р. 30 серпня 1978 р. – 19 червня 1979 р. 28 арк.
141. Спр. 432. Річні звіти кафедр про навчально-виховну роботу за 1978-1979 навчальний рік. 1978-1979 рр. 159 арк.
142. Спр. 449. Річний звіт кафедр про науково-дослідну роботу за 1979 рік. 1979 р. 154 арк.
143. Спр. 476. Протоколи засідань кафедри загальнотехнічних дисциплін та креслення. 31 серпня 1979 р. – 19 червня 1980 р. 25 арк.
144. Спр. 481. Річні звіти кафедр про навчально-виховну роботу за 1979-1980 навчальний рік. 1979-1980 рр. 162 арк.

145. Спр. 573. Протоколи засідань кафедри методики преподавания физики и технических средств обучения. 29 августа 1980 г. – 8 июня 1981 г. 31 арк.
146. Спр. 617. Річний звіт кафедр про науково-дослідну роботу за 1981 рік. 1981 р. 195 арк.
147. Спр. 691. Протоколи засідань кафедри методики преподавания физики и технических средств обучения. 29 августа 1981 г. – 26 июня 1982 г. 22 арк.
148. Спр. 692. Річний звіт кафедри методики викладання фізики і технічних засобів навчання про роботу за 1981-1982 навчальний рік. 1981-1982 рр. 5 арк.
149. Спр. 740. Річний звіт кафедр про науково-дослідну роботу за 1982 рік. 1982 р. 132 арк.
150. Спр. 807. Протоколи засідань кафедри методики преподавания физики и технических средств обучения. 26 августа 1982 г. – 12 мая 1983 г. 28 арк.
151. Спр. 808. Отчет о работе кафедры в 1983 году. 1983 г. 6 арк.
152. Спр. 858. Річний звіт кафедр про науково-дослідну роботу за 1983 рік. 1983 р. 111 арк.
153. Спр. 923. Протоколи засідань кафедри методики преподавания физики и технических средств обучения. 30 августа 1983 г. – 31 мая 1984 г. 58 арк.
154. Спр. 968. Річний звіт кафедр про науково-дослідну роботу за 1984 рік. 1984 р. 171 арк.
155. Спр. 1038. Протоколи засідань кафедри. 19 серпня 1984 р. – 26 червня 1985 р. 57 арк.
156. Спр. 1039. Годовой отчет об учебно-воспитательной работе в 1984-1985 учебном году. 1984-1985 гг. 4 арк.
157. Спр. 1163. Протоколи засідань кафедри. 30 серпня 1985 р. – 24 червня 1986 р. 105 арк.
158. Спр. 1164. Річний звіт про навчально-виховну роботу за 1985-1986 навчальний рік. 1985-1986 рр. 7 арк.
159. Спр. 1280. Протоколи засідань кафедри. 30 серпня 1986 р. – 18 червня 1987 р. 67 арк.
160. Спр. 1281. Річний звіт про навчально-виховну роботу за 1986-1987 навчальний рік. 1986-1987 рр. 3 арк.

161. Спр. 68. Річний звіт про навчально-виховну роботу за 1987-1988 навчальний рік. 1987-1988 рр. 5 арк.

Оп. 12.

162. Спр. 178. Протоколи засідань кафедри. 30 августа 1988 р. – 25 июня 1989 р. 45 арк.

163. Спр. 179. Годовой отчет об учебно-воспитательной работе в 1988-1989 учебном году. 1988-1989 гг. 4 арк.

3. Відомчий архів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

164. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1966-1967 н.р.

165. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1968-1969 н.р.

166. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1969-1970 н.р.

167. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1972-1973 н.р.

168. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1973-1974 н.р.

169. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1974-1975 н.р.

170. Звіт про навчально-виховну роботу інституту за 1976-1977 н.р.

171. Івах Іван Вікторович, доцент кафедри фізики. 18 февраля 1950 г. – 11 октября 1989 г. 100 арк.

172. Протокол №1 засідання ради інституту від 5 лютого 1976 р.

173. Протокол №12 засідання ради інституту від 30 вересня 1976 р.

174. Протокол №8 засідання ради інституту від 28 червня 1976 р.

Опубліковані документи, мемуари

175. Александра М. Бесіди в гуртожитках. *Радянський студент*. Кам'янець-Подільський, 1968. 21 березня. №11 (554). С. 2.
176. Александрович З., Лепьохіна А., Шудрова А., Гадомська Є. На цілину! *Радянський студент*. 1961. 4 квітня. №9 (293). С. 2.
177. Археологічна експедиція діє. *Радянський студент*. 1965. 17 липня. №21 (454). С. 1.
178. Баженов Л. Наукова конференція в Києві. *Радянський студент*. 1966. 21 квітня. №11 (482). С. 1.
179. Баженов Л. Різними формами і методами. *Радянський студент*. 1976. 11 березня. №8 (838). С. 2.
180. Беземський І. Фізичний вечір в школі. *Радянський студент*. 1958. 29 листопада. №26 (229). С. 2.
181. Блажевич Ю. Руки геть від В'єтнаму! *Радянський студент*. 1965. 16 грудня. №36 (469). С. 1.
182. Блажевич Ю. Трудовий похід. *Радянський студент*. 1972. 17 лютого. №5 (689). С. 1.
183. Бобровник А. Про честь студентську. *Радянський студент*. 1963. 21 лютого. №5 (358). С. 2.
184. Босенко А. У майбутніх вчителів фізвиховання. *Радянський студент*. 1961. 19 травня. №13 (297). С. 2.
185. Буданцева А. Підсумки роботи наукових студентських гуртків. *Радянський студент*. 1961. 10 жовтня. №24 (308). С. 1.
186. В гостях – учений з Києва. *Радянський студент*. 1967. 21 грудня. №37 (543). С. 1.
187. Валяровський В. Ми робимо кінофільми. *Радянський студент*. 1967. 1 травня. №14-15 (520-521). С. 1.
188. Васюк П. Зустріч з делегатом ХХІІІ з'їзду КПРС. *Радянський студент*. 1966. 8 травня. №13 (484). С. 2.
189. Вечір атеїзму. *Радянський студент*. 1960. 23 лютого. №4 (264). С. 1.
190. Вечір в інституті. *Радянський студент*. 1960. 19 листопада. №21 (281). С. 1

191. Вечір міжнародної солідарності. *Радянський студент*. 1966. 24 листопада. №30 (501). С. 1.
192. Вечір міжнародної солідарності. *Радянський студент*. 1966. 24 листопада. №30 (501). С. 1.
193. Вечір, присвячений Міжнародному жіночому дню. *Радянський студент*. 1963. 14 березня. №8 (361). С. 1.
194. Вечори з нагоди 150-річчя. *Радянський студент*. 1964. 9 березня. №9 (403). С. 1.
195. Винокур І. Земля відкриває свої таємниці. *Радянський студент*. 1963. 19 вересня. №28 (381). С. 2.
196. Винокур І. І знову археологи в путі. *Радянський студент*. 1964. 29 жовтня. №31 (425). С. 2.
197. Випускники одержали призначення. *Радянський студент*. 1960. 30 квітня. №10 (270). С. 1.
198. Висока честь. *Радянський студент*. 1960. 9 вересня. №16 (276). С. 1.
199. Виступи вчених республіки. *Радянський студент*. 1970. 26 листопада. №29 (646). С. 1.
200. Відзначення кращих. *Радянський студент*. 1963. 4 квітня. №11 (364). С. 2.
201. Вісті з кафедр. *Радянський студент*. 1963. 12 вересня. №27 (380). С. 1.
202. Вітаємо. *Радянський студент*. 1970. 1 вересня. №19 (636). С. 1
203. Вітаємо з нагородою. *Радянський студент*. 1966. 20 жовтня. №26 (497). С. 1.
204. Вітаємо зі святом. *Радянський студент*. 1979. 23 лютого. №8 (949). С. 1.
205. Вітаємо, ленінські стипендіати. *Радянський студент*. 1963. 21 лютого. №5 (358). С. 2.
206. Володар аудиторії – сміх. На вечорі сатири і гумору в нашому інституті. *Радянський студент*. 1963. 3 жовтня. №30 (383). С. 1.
207. Вчитись, вчитись і вчитись. *Радянський студент*. 1974. 14 березня. №10 (765). С. 1.
208. Г.М.Краєвська – кандидат філологічних наук. *Радянський студент*. 1965. 25 лютого. №6 (439). С. 1.

209. Гаврилюк Р., Гіршик В. Знову сторінка древності. *Радянський студент*. 1964. 10 вересня. №25 (419). С. 2.
210. Гайдамашко В. Лекція члена-кореспондента. *Радянський студент*. 1974. 14 березня. №10 (765). С. 2.
211. Гасюк Л. Ще один підсумок. *Радянський студент*. 1963. 17 січня. №2 (355). С. 2.
212. Гіллїх Я. Педпрактика – справа відповідальна. *Радянський студент*. 1965. 18 листопада. №32 (465). С. 1.
213. Гнатенко І. На загальнонауковому. *Радянський студент*. 1962. 28 червня. №22 (338). С. 1.
214. Гнів і обурення. *Радянський студент*. 1969. 13 березня. №8 (591). С. 1.
215. Гринчук М. І пісні, і танці. Наші аматори – на сцені палацу «Україна». *Радянський студент*. 1973. 5 грудня. №34 (754). С. 2.
216. Гродник В. Роботу пропагувати. *Радянський студент*. 1974. 14 березня. №10 (765). С. 1.
217. Громадсько-політична практика. Завдання і принципи громадсько-політичної практики студентів. *Радянський студент*. 1974. 17 січня. №4 (759). С. 1.
218. ІХ спартакіада закінчилася. *Радянський студент*. 1961. 7 липня. №18 (302). С. 1.
219. Двомісячні курси викладачів фізики. *Радянський студент*. 1963. 10 жовтня. №31 (384). С. 1.
220. Дні відкритих дверей. *Радянський студент*. 1979. 7 червня. №20 (961). С. 1.
221. Довгань С. Розкопки в Ружичанці. *Радянський студент*. 1965. 7 жовтня. №27 (460). С. 1.
222. Довір'я партії виправдаємо з честю! *Радянський студент*. 1962. 3 квітня. №11 (327). С. 1.
223. Дошка пошани. *Радянський студент*. 1966. 1 травня. №12 (483). С. 1.
224. Дошка пошани. *Радянський студент*. 1970. 23 квітня. №12 (629). С. 1.
225. Драненко В. Куток нумізматики. *Радянський студент*. 1965. 25 березня. №10 (443). С. 2.

226. Дрікер І. Свій табір здоров'я – це дуже добре. *Радянський студент*. 1962. 3 квітня.
227. Дрожженова Л. Третій трудовий на «відмінно». *Радянський студент*. 1974. 2 вересня. №22 (777). С. 2.
228. Екскурсії в Москву і Ленінград. *Радянський студент*. 1964. 7 лютого. №4 (398). С. 2.
229. Експедиція студентів-археологів. *Радянський студент*. 1963. 2 вересня. №26 (379). С. 2.
230. Єлінецький Є. Шостий том «Наукових записок» інституту. *Радянський студент*. 1958. 24 вересня. №21 (224). С. 1.
231. Єлсукова Г. Факультет фізвиховання на старті. *Радянський студент*. 1961. 10 січня. №1 (285). С. 1.
232. Житкевич В. Знайомлячись з виробничими процесами. *Радянський студент*. 1960. 13 січня. №1 (261). С. 1.
233. 3 днем твого народження, наймолодший брате факультетів. *Радянський студент*. 1960. 1 вересня. №15 (275). С. 1
234. За останній тиждень. *Радянський студент*. 1964. 1 січня. №1 (395). С. 1.
235. За роботу, друзі! *Радянський студент*. 1964. 10 вересня. №25 (419). С. 1.
236. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. До історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1918-2010 рр.): довідково-статистичні матеріали. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. 112 с.
237. Залевська П. На конференції НСТ. *Радянський студент*. 1960. 29 березня. №7 (267). С. 2.
238. Захист дисертації. *Радянський студент*. 1963. 31 жовтня. №34 (387). С. 1.
239. Збори викладачів і студентського активу. *Радянський студент*. 1966. 24 листопада. №30 (501). С. 1.
240. Збори колективу. *Радянський студент*. 1962. 15 листопада. №32 (348). С. 1.
241. Звернення до всіх студентів Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту ім. В. П. Затонського. *Радянський студент*. 1974. 14 березня. №10 (765). С. 1.

242. Звітна конференція НСТ. *Радянський студент*. 1960. 18 березня. №6 (266). С. 1.
243. Звітна наукова сесія. *Радянський студент*. 1963. 21 лютого. №5 (358). С. 1.
244. Звітна наукова сесія кафедр. *Радянський студент*. 1964. 20 лютого. №6 (400). С. 2.
245. Звітно-наукова сесія кафедр. *Радянський студент*. 1959. 22 грудня. №27 (259). С. 1.
246. Звітує студентське наукове товариство. *Радянський студент*. 1963. 28 березня. №10 (363). С. 2.
247. Знаменна подія. *Радянський студент*. 1968. 10 жовтня. №30 (573). С. 1.
248. Зустріч з письменником. *Радянський студент*. 1966. 21 квітня. №11 (482). С. 2.
249. Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження): матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р. / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. 62 с.
250. Іван Степанович Зеленюк. *Радянський студент*. 1966. 27 жовтня. №32 (503). С. 2.
251. Івах І. В. Звітна наукова сесія кафедр інституту. *Радянський студент*. 1959. 31 грудня. №28 (260).
252. Івах І. В. Більше уваги ТЗН. *Радянський студент*. 1978. 7 грудня. №36 (941). С. 1.
253. Івах І. В. Звітно-наукова сесія кафедр. *Радянський студент*. 1962. 22 березня. №10 (326). С. 2.
254. Їх залишено для роботи на кафедрах. *Радянський студент*. 1962. 6 жовтня. №28 (344). С. 1
255. Їх нагороджено. *Радянський студент*. 1960. 18 березня. №6 (266). С. 1.
256. Калейдоскоп тижня. *Радянський студент*. 1973. 15 листопада. №32 (752). С. 1
257. Камінська Н. Наукове життя. *Радянський студент*. 1962. 15 березня. №9 (325). С. 2.

258. Капітула І. Гнівний протест. *Радянський студент*. 1967. 21 грудня. №37 (543). С. 2.
259. Капітула І. Заслужена слава. *Радянський студент*. 1967. 15 червня. №21-22 (527-528). С. 4.
260. Кенц В. Наша «Горлиця». *Радянський студент*. 1969. 30 грудня. №34-35 (616-617). С. 4
261. Клюєва Р. Ніколи не збудеться. *Радянський студент*. 1965. 15 квітня. №13 (446).
262. Коваленко Л., Баженов Л. Наукою покликані. *Радянський студент*. 1968. 22 лютого. №7 (551). С. 2.
263. Коваленко Л. А. Шлях у науку. Проблеми наукової роботи студентів. *Радянський студент*. 1966. 26 травня. №15 (486). С. 2.
264. Кович В. Розповідають майстри кіно. *Радянський студент*. 1966. 27 жовтня. №27 (498). С. 1.
265. Ковтонюк В. Почин істориків. *Радянський студент*. 1966. 13 січня. №1 (472). С. 1.
266. Комітет комсомолу закликає. *Радянський студент*. 1960. 13 лютого. №3 (263). С. 2.
267. Комсомольські новини. *Радянський студент*. 1965. 1 квітня. №11 (444). С. 2.
268. Конкурс газет. *Радянський студент*. 1976. 4 березня. №7 (837). С. 1.
269. Конференція НСТ. *Радянський студент*. 1961. 4 квітня. №9 (293). С. 1
270. Коротко. *Радянський студент*. 1962. 13 лютого. №5 (320). С. 1.
271. Коротко. *Радянський студент*. 1962. 15 вересня. №26 (342). С. 2.
272. Коротко. *Радянський студент*. 1962. 6 грудня. №35 (351). С. 1.
273. Краєвська Г. Стипендія імені вождя. *Радянський студент*. 1963. 18 квітня. №13 (366). С. 1.
274. Краєвська Г. Студія «Філолог». *Радянський студент*. 1961. 26 травня. №14 (298). С. 1.
275. Кривошия В. Коментатор, спортсмен, артист. *Радянський студент*. 1972. 30 листопада. №33 (717). С. 1.

276. Криськов Ц. А. Перші кроки з об'єктивного оцінювання знань абітурієнтів та студентів (спогади про Івана Вікторовича Іваха). *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження)*: матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р. / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 43-44.
277. Круглов С. Інститутський хор. *Радянський студент*. 1960. 23 лютого. №4 (264). С. 2.
278. Кулінський М. Підсумки всесоюзного конкурсу. *Радянський студент*. 1971. 21 січня. №2 (653). С. 2.
279. Кучер Л. Культурно, весело, корисно. *Радянський студент*. 1963. 2 вересня. №26 (379). С. 2.
280. Л. А. Коваленко – доктор історичних наук. *Радянський студент*. 1965. 25 лютого. №6 (439). С. 1.
281. Лавренюк Б. Студенти в гостях у колгоспників. *Радянський студент*. 1966. 14 квітня. №10 (481). С. 1.
282. Лекції читають академіки. *Радянський студент*. 1969. 1 травня. №14-15 (597-598). С. 1.
283. Ленінські стипендіати. *Радянський студент*. 1964. 17 вересня. №26 (420). С. 2.
284. Ленінські стипендіати. *Радянський студент*. 1966. 21 квітня. №11 (482). С. 2.
285. «Лихий попутав». *Радянський студент*. 1963. 31 січня. №3 (356). С. 1.
286. Літературний вечір. *Радянський студент*. 1960. 30 листопада. №22 (282). С. 2.
287. Ліхоманова В., Яцуненко Г., Костюк Р. Щирими і теплими словами. *Радянський студент*. 1964. 4 липня. №23 (417). С. 1.
288. Луценко А. Один день у Чернівцях. *Радянський студент*. 1965. 7 жовтня. №27 (460). С. 1.
289. Луценко В. За наказом міністра. *Радянський студент*. 1972. 7 листопада. №30 (714). С. 1.
290. Луценко В. Негідний вчинок. *Радянський студент*. 1976. 18 березня. №9-10 (839-840). С. 3.

291. Луценко В. Результати конкурсу абітурієнтів. *Радянський студент*. 1972. 1 вересня. №23 (707). С. 1.
292. Луценко В. Студентське спасибі. *Радянський студент*. 1976. 26 лютого. №6 (836). С. 1.
293. Люба Д. Результати конкурсу. *Радянський студент*. 1976. 31 серпня. №26 (856). С. 1.
294. Люба М. Дружинники фізмату. *Радянський студент*. 1959. 22 грудня. №27 (259). С. 2.
295. Любіть і знайте свій край (із Подільської історико-краєзнавчої конференції). *Радянський студент*. 1965. 16 вересня. №24 (457). С. 2.
296. Мазур С. Спасибі за все! *Радянський студент*. 1974. 11 липня. №21 (776). С. 1.
297. Маньковський М., Білоус В. «Ганьба агресорам!» - кажуть студенти. *Радянський студент*. 1967. 21 грудня. №37 (543). С. 2.
298. Ми вимагаємо. *Радянський студент*. 1961. 18 лютого. №4 (288). С. 1.
299. Мохамед Алі Мохамед. Спасибі Вам, друзі! *Радянський студент*. 1966. 18 березня. №9 (442). С. 2.
300. На всесоюзну студентську етнографічну конференцію. *Радянський студент*. 1965. 9 травня. №16 (449). С. 2.
301. На головних напрямках. *Радянський студент*. 1979. 7 листопада. №33 (950). С. 1.
302. На огляді молодих талантів. *Радянський студент*. 1961. 14 квітня. №10 (294). С. 2.
303. На підвищення кваліфікації. *Радянський студент*. 1965. 11 березня. №8 (441). С. 2.
304. Навчаємось. *Радянський студент*. 1967. 14 вересня. №26 (532). С. 1.
305. Нагорода зобов'язує. *Радянський студент*. 1963. 14 листопада. №36 (389). С. 1.
306. Нагородження працівників вищої школи. *Радянський студент*. 1961. 22 вересня. №22 (306). С. 1.
307. Найкраща характеристика. *Радянський студент*. 1965. 17 липня. №21 (459). С. 1.

308. Нас вітає академік М.М.Тихомиров. *Радянський студент*. 1963. 18 липня. №25 (378). С. 2.
309. Науковий форум молоді. *Радянський студент*. 1966. 19 травня. №14 (485). С. 2.
310. Наші депутати. *Радянський студент*. 1961. 18 березня. №7 (291). С. 1.
311. Новини, події, факти. *Радянський студент*. 1963. 13 червня. №21 (374). С. 2.
312. Нові кандидати наук. *Радянський студент*. 1964. 31 грудня. №38-39 (432-433). С. 1.
313. НСТ – шлях в науку. *Радянський студент*. 1968. 14 березня. №10 (553). С. 1.
314. Оголошено конкурс. *Радянський студент*. 1976. 1 травня. №17 (847). С. 2.
315. Пакулько Н. Заслужений авторитет. *Радянський студент*. 1970. 5 березня. №7 (624). С. 1.
316. Пам'яті А.П. Чехова. *Радянський студент*. 1960. 23 лютого. №4 (264). С. 1.
317. Партиїні збори. *Радянський студент*. 1979. 1 березня. №9 (950). С. 1.
318. Першокурснику. *Радянський студент*. 1974. 2 вересня. №22 (777). С. 1.
319. Пестун М. В клубі «Дружба». *Радянський студент*. 1961. 18 лютого. №4 (288). С. 1.
320. Петрук Р. Дружба єднає серця. *Радянський студент*. 1966. 10 лютого. №4 (475). С. 1.
321. Петрук Р. На колгоспних полях – першокурсники. *Радянський студент*. 1965. 23 вересня. №25 (458). С. 1.
322. Письменники в інституті. *Радянський студент*. 1962. 22 листопада. №33 (349). С. 1.
323. Підвищити рівень діяльності. *Радянський студент*. 1978. 19 жовтня. №32 (937). С. 1.
324. Підвищується кваліфікація. *Радянський студент*. 1966. 8 вересня. №21 (492). С. 1.
325. Підсумки 1960-1961 навчального року. *Радянський студент*. 1961. 8 вересня. №21 (305). С. 1.

326. Підсумки конкурсу. *Радянський студент*. 1966. 20 січня. №2 (473). С. 1.
327. Підсумки конкурсу стіннівок. *Радянський студент*. 1968. 11 січня. №2 (546). С. 1.
328. Підсумки наукової конференції. *Радянський студент*. 1966. 22 грудня. №34 (505). С. 2.
329. Пісарєва В. На честь письменника. *Радянський студент*. 1960. 30 листопада. №22 (282). С. 2
330. По інституту. *Радянський студент*. 1961. 18 березня. №7 (291). С. 2.
331. Поет-академік Микола Бажан в інституті. *Радянський студент*. 1962. 8 вересня. №25 (341). С. 1.
332. Поліщук І. Слово першокурсника. *Радянський студент*. 1959. 11 вересня. №18 (250). С. 1.
333. Положення про огляд художньої самодіяльності Кам'янець-Подільського педагогічного інституту. *Радянський студент*. 1961. 18 лютого. №4 (288). С. 2
334. Премії за кращі роботи. *Радянський студент*. 1961. 18 лютого. №4 (288). С. 1.
335. Присвячено В.І.Леніну. *Радянський студент*. 1963. 1 травня. №14-15 (367-368). С. 1.
336. Присвячено В.І.Леніну. *Радянський студент*. 1966. 1 травня. №12 (483). С. 2.
337. Присвячено педагогу і письменнику. *Радянський студент*. 1963. 21 березня. №9 (362). С. 2.
338. Проблеми, розробки, дослідження. *Радянський студент*. 1964. 19 березня. №10 (404). С. 2.
339. Програма ювілейної конференції в інституті, присвяченої 900-річчю Кам'янця-Подільського. *Радянський студент*. 1962. 13 жовтня. №29 (345). С. 1.
340. Прокопчук В. Людина і час. Спогади. Дунаївці, Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2020. 412 с.
341. Протест і солідарність. *Радянський студент*. 1962. 15 вересня. №26 (342). С. 1.
342. Рада інституту – про програмоване навчання. *Радянський студент*. 1964. 16 січня. №3 (397). С. 1.

343. Разом з курсантами. *Радянський студент*. 1968. 16 травня. №18 (561). С. 2.
344. Результати конкурсу абітурієнтів. *Радянський студент*. 1968. 2 вересня. №25 (568). С. 1.
345. Розповідає делегат XV з'їзду комсомолу. Валентина Гришунова ділиться своїми враженнями. *Радянський студент*. 1966. 2 червня. №16 (487). С. 1.
346. Росте студентська сім'я. *Радянський студент*. 1966. 8 вересня. №21 (492). С. 1.
347. Сазонов Б. Увага: попереду – спартакіада. *Радянський студент*. 1964. 13 лютого. №5 (399). С. 1.
348. Святкування Жовтня. *Радянський студент*. 1963. 14 листопада. №36 (389). С. 1
349. Святкування Жовтня. *Радянський студент*. 1965. 18 листопада. №32 (465). С. 1.
350. Святкування Жовтня в інституті. *Радянський студент*. 1957. 22 листопада. №21 (201). С. 1.
351. Свято на стадіоні. *Радянський студент*. 1974. 12 вересня. №23 (778). С. 1.
352. Семиліт М. Школа талантів. *Радянський студент*. 1967. 15 червня. №21-22 (527-528). С. 2.
353. Сероглазов В. Конкурс стіннівок. *Радянський студент*. 1969. 27 листопада. №31 (614). С. 1.
354. Сирцов. Досягнення легкоатлетів. *Радянський студент*. 1961. 28 лютого. №5 (289). С. 1.
355. Ситник О. Ласкаво просимо в сім'ю студентів. *Радянський студент*. 1965. 1 вересня. №22 (455). С. 1.
356. Скиба В. Воля колективу інституту. *Радянський студент*. 1976. 17 червня. №23 (853). С. 1.
357. Сливка П. Екскурсія до Москви. *Радянський студент*. 1959. 24 вересня. №19 (251). С. 2.
358. Слово першокурсникам. О. Доманішевська. *Радянський студент*. 1969. 1 вересня. №1 (604). С. 1.
359. Слово столичних математиків. *Радянський студент*. 1968. 21 березня. №11(554). С. 2
360. Собчук В. Посилка з Фергани. *Радянський студент*. 1972. 16 березня. №9 (693). С. 1.

361. Софіян М. На варті спокою міста. *Радянський студент*. 1966. 16 червня. №18 (489). С. 1.
362. Сповідіає «Робітнича правда». *Радянський студент*. 1974. 2 вересня. №22 (777). С. 2.
363. Стороженко В., Гуцал А. Дослідження в Ружичанці. *Радянський студент*. 1966. 27 жовтня. №27 (498). С. 2.
364. Стренада П. Сили для злету. *Радянський студент*. 1966. 14 квітня. №10 (481). С. 1.
365. Стренада П. У велику науку. *Радянський студент*. 1963. 2 вересня. №26 (379). С. 1.
366. Студентська наукова конференція, присвячена Т.Г.Шевченку. *Радянський студент*. 1964. 9 квітня. №13 (407). С. 2.
367. Студентське новосілля. *Радянський студент*. 1966. 10 лютого. №4 (475). С. 2.
368. Суровий А. Студентка-депутатка. *Радянський студент*. 1971. 17 червня. №21 (671). С. 1
369. Текст «Морального кодексу будівника комунізму». URL: http://www.ni.biz.ua/11/11_19/11_1969_tekst-moralnogo-kodeksa-stroitelya-kommunizma.html (дата звернення: 04.03.2023).
370. Тимошенко А. Наукова конференція. *Радянський студент*. 1961. 8 березня. №6 (290). С. 1.
371. Токар Й. Запрошуємо в бібліотеку. *Радянський студент*. 1965. 18 листопада. №32 (465). С. 2.
372. Триденний семінар. *Радянський студент*. 1964. 16 січня. №3 (397). С. 1.
373. Гюлягін С. Здобутки третього семестру – виконанню рішень ХХІV з'їзду КПРС. *Радянський студент*. 1971. 17 червня. №21 (671). С. 2.
374. У нас в гостях – доктор філософських наук. *Радянський студент*. 1964. 7 листопада. №32-33 (426-427). С. 1.
375. У нас в гостях – професор Є.Г.Федоренко. *Радянський студент*. 1964. 31 грудня. №38-39 (432-433). С. 1.
376. У нас в гостях – студент із Сомалі. *Радянський студент*. 1965. 25 лютого. №6 (439). С. 2.

377. У парторганізації педінституту. *Радянський студент*. 1957. 21 жовтня. №19 (199). С. 1.
378. У словесників. *Радянський студент*. 1966. 8 вересня. №21 (492). С. 1.
379. Умови змагання. *Радянський студент*. 1967. 14 грудня. №36 (542). С. 1.
380. Умови змагання на право називатися «Корчагінським колективом». *Радянський студент*. 1974. 6 червня. №19-20 (274-275). С. 2.
381. Урочисті збори колективу. *Радянський студент*. 1960. 30 квітня. №10 (270). С. 1.
382. Фаренюк П. Наш гість – Володимир Беляєв. *Радянський студент*. 1962. 7 листопада. №31 (347). С. 1.
383. Фартушняк А. У нас в гостях – студенти з Африки та Азії. *Радянський студент*. 1964. 13 лютого. №5 (399). С. 1.
384. Федорчук Е. І. Спогади про батька. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження): матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р.* / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 44-50.
385. Фещук М. Кожен четвертий. *Радянський студент*. 1960. 1 вересня. №15 (275). С. 1.
386. Філінюк А. Допомога студентів. *Радянський студент*. 1979. 15 лютого. №7 (948). С. 2.
387. Фортуна обрала кращих. *Радянський студент*. 1970. 1 вересня. №19 (636). С. 1.
388. Хвилююча розмова. *Радянський студент*. 1962. 27 жовтня. №30 (346). С. 1.
389. Хіміч В. Фізика на ТЕЦ. *Радянський студент*. 1962. 15 березня. №9 (325). С. 2.
390. Хроніка. *Радянський студент*. 1964. 29 жовтня. №31 (425). С. 2.
391. Хроніка. *Радянський студент*. 1971. 21 січня. №2 (653). С. 2.
392. Хроніка комсомольського життя. *Радянський студент*. 1961. 31 листопада. №29 (313). С. 1.

393. Цифри і факти. *Радянський студент*. 1972. 25 травня. №19 (703). С. 2.
394. Цімар Л. Побачення з Ленінградом. *Радянський студент*. 1966. 17 лютого. №5 (476). С. 1.
395. Цімар О. Ідуть політбої. *Радянський студент*. 1965. 1 квітня. №18 (451). С. 1.
396. Черговий загін випускників заочного. *Радянський студент*. 1962. 1 вересня. №24 (340). С. 1-2.
397. Числинська С., Прокопчук В. «Бригантина» піднімає паруси.... *Радянський студент*. 1966. 8 травня. №13 (484). С. 2.
398. Чому не вдався концерт. З виступу студента Ю. Хаята. *Радянський студент*. 1963. 21 березня. №9 (362). С. 1.
399. Шостакевич С. Наш внесок. *Радянський студент*. 1963. 31 січня. №3 (356). С. 1.
400. Щирба В. С. І. В. Івах як новатор застосування обчислювальної техніки в освітньому процесі. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження): матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р.* / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 59-60.
401. Ювілейна наукова сесія. *Радянський студент*. 1961. 30 листопада. №29 (313). С. 1.
402. Якубовський А. Спорт став масовим. *Радянський студент*. 1961. 25 березня. №8 (292). С. 2.
403. Якубовський В. В Ужгороді, на археологічній конференції. *Радянський студент*. 1966. 26 травня. №15 (486). С. 2.
404. Якщо перед тобою молодші школярі... Нотатки з науково-практичної конференції. *Радянський студент*. 1964. 16 січня. №2 (396). С. 1-2.
405. Яцюк Г. Розповідає доктор історичних наук М.В. Лещенко. *Радянський студент*. 1963. 8 лютого. №4 (357). С. 1.

Монографії, книги, брошури та статті

406. Андрусишин Б. І. Березовчук Микола Данилович. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=39370 (дата доступу: 29.01.2023).
407. Атаманчук П. С. Идеолог дидактичного креативу: від прогнозу до результату. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна* / [редкол.: П. С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. Вип. 24: STEMінтеграція як важлива передумова управління результативністю та якістю фізичної освіти. С. 88-99.
408. Атаманчук П. С. Іван Вікторович Івах: через призму категорій часу. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження): матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р.* / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 5-26.
409. Атаманчук Петро Сергійович, доктор історичних наук, професор. URL: https://tnpu.edu.ua/faculty/fizmat/Атаманчук%20Петро%20Сергійовичновауа-stranitsa.php?clear_cache=Y (дата звернення: 26.02.2023).
410. Видатні випускники. URL: <https://kpnu.edu.ua/pro-universytet/vydatni-vypuskyku/> (дата звернення: 07.02.2023).
411. Винокур І. С., Коваленко Л. А. Четверта Подільська історико-краєзнавча конференція [Кам'янець-Подільськ]. *Укр. іст. журн.* 1971. № 10. С. 154-156.
412. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи. Хмельницька область / [ред. рада вид.: В. Г. Кремень (гол.) [та ін.]; редкол. тому:

- О. М. Завальнюк (гол.) [та ін.]. Київ: Знання України, 2010. 447 с.
413. Вища школа Української РСР за 50 років / [кер. авт. кол., відп. ред. В. І. Пічов]. Київ: Київ. держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1968. Ч. II (1945-1967 рр.). 485 с.
414. Досліджуючи духовні скарби України. До 60-річчя від дня народження і 35-річчя науково-педагогічної діяльності професора О.М.Завальнюка / [уклад.: О. Б. Комарніцький]. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 368 с.
415. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б., Стецюк В. Б. Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського: політики, військові, підприємці, діячі освіти, науки, культури й медицини. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2007. Вип. 2. 452 с.
416. Завальнюк О. М. І. В. Івах: очима студентів, аспірантів, колег і керівника (1968-2012 рр.). *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження)*: матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р. / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 33-43.
417. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.): історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2012. 340 с.
418. Іван Вікторович Івах (до 90-річчя від дня народження): Біобібліографічний покажчик / Уклад.: Л.В. Огороднікова, О. В. Гавва, Т. П. Поведа, О. М. Ніколаєв. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, редакц.-видавн. від., 2008. 10 с.
419. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення / [за заг. ред. проф. О. М. Завальнюка]. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. 408 с.
420. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. Т. 1. 796 с.

421. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. Т. 2. 928 с.
422. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка: ювілейне вид. / [авт.-упоряд. Я. Білейчук; редкол.: О.М. Завальнюк, В.С. Степанков, В.В. Шеремета та ін.]. Київ: вид-во «Логос Україна», 2008. 199 с.
423. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. Т. 3. 1008 с.
424. Каньоса П. С., Суровий А. Ф. Педагогічний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: минуле і сьогодення. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 196 с.
425. Комарніцький О. Б. Доцент І. В. Івах на чолі Кам'янець-Подільського педінституту: зростання авторитету вишу (1966-1977 рр.). *Освіта, наука і культура на Поділлі*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2018. Т. 25. С. 315-347.
426. Комарніцький О. Б. Іван Вікторович Івах: біографічний нарис. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження)*: матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р. / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 33-43.
427. Комарніцький О. Б., Моштак М. В. Профспілкова організація студентів, аспірантів та докторантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Буйницький О. А., 2009. 216 с.
428. Конет І. М. Фізики і математики – викладачі Кам'янець-Подільського державного учительського інституту на фронтах Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. *Внесок учасників війни – трудівників тилу Хмельниччини в перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років. Актуальні проблеми життєдіяльності учасників війни і*

- шляхи їх вирішення: зб. матер. обл. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХУУП, 2012. С. 130-140.
429. Копилов С. А., Газін В. В. Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 76 с.
430. Копилов С. А., Конет І. М. Іван Вікторович Івах: штрихи до біографії. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження)*: матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р. / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 4.
431. Курносів Ю. О., Бондар А. Г. У навчанні та праці: підготовка кадрів інтелігенції в Українській РСР. Київ: Наук. думка, 1964. 344 с.
432. Лозовий В. С., Щирба В. С. Фізико-математичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 116 с.
433. Лук'яненко О. В Політехнізація вищої педагогічної школи доби «відлиги». *Придніпровські соціально-гуманітарні читання*: Матеріали Запорізької сесії I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 11 квітня 2012 р): у 4-х частинах. Д.: ТОВ «Інновація», 2012. Ч. 1. С. 71-77.
434. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.). Київ: Либідь, 1992. 196 с.
435. Маркітантов Ю. О., Стецюк В. Б. Факультет української філології Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 120 с.
436. Марчишина А. А., Олійник С. В. Факультет іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 52 с.

437. Нариси історії Поділля: на допомогу вчителю / [авт. кол.: Л. В. Баженов, І. С. Винокур, С. К. Гуменюк та ін.]. Хмельницький: облполіграфвидав, 1990. 328 с.
438. Нариси історії Хмельницької обласної партійної організації / [редкол.: Т. В. Главак (гол.), О. Ф. Осетров, Ю.Н. Скринник, А.Ф. Суровий; авт.кол.: М.Ф. Александра та ін.]. Львів: Каменяр, 1972. 256 с.
439. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР. 1917-1967 / [редкол.: А. Г. Бондар (відп. ред.), О. Г. Дзевєрін, Б. С. Кобзар та ін.]. Київ: Рад. шк., 1967. 484 с.
440. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: бібліографічний покажчик / [уклад.: О. В. Веселовська, Т. М. Опря, В. М. Пархоменко]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. 172 с.
441. Паначин Ф. Г. Педагогическое образование в СССР. Важнейшие этапы истории и современное состояние. Москва: Педагогика, 1975. 224 с.
442. Пархоменко В. М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. *Освіта, наука і культура на Поділлі*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 1998. Т. 1. С. 59-65.
443. Педагогічний: віхи розвою: історичний нарис / упоряд. П. С. Каньоса. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 204 с.
444. Полікарп Іванович Свідер. Книга педагогічної слави України: URL: <http://kps-ua.net/2010/khmelnicka/sviderpolikarp-ivanovich> (дата звернення: 05.09.2022).
445. Політехнічне навчання URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Політехнічне_навчання (дата звернення: 07.10.2022).
446. Придушення «Празької весни». URL: <https://www.uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/21/1968>(дата звернення: 06.03.2023).
447. Прокопчук В. С., Філінюк Л. Ф. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки

- становлення й розквіту: іст. нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 284 с.
448. Солопчук М. С., Комарницький О. Б. Факультет фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1949-2008 рр.): історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 164 с.
449. Українська культура у роки хрущовської «відлиги». «Шістдесятники» у культурі URL: <https://studfiles.net/preview/5725429/page/50/> (дата звернення: 03.02.2023).
450. Федорчук В. М., Федорчук Е. І. Людина незламного духу. *Внесок учасників війни – трудівників тилу Хмельниччини в перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років. Актуальні проблеми життєдіяльності учасників війни і шляхи їх вирішення*: зб. матер. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХУУП, 2012. С. 341-345.
451. Філінюк А. Г. Життя віддане справі: трудова, громадська та науково-педагогічна діяльність Івана Степановича Зеленюка: історичний нарис. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 332 с.
452. Філінюк А. Г. Іван Івах і традиції студентського самоврядування в Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті. *Іван Вікторович Івах: очима учнів і колег (до 100-річчя від дня народження)*: матер. кругл. столу, м. Кам'янець-Подільський, 30 січня 2018 р. / [редкол.: С. А. Копилов (гол.), І. М. Конет (відп. ред.), Р. М. Білик та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2018. С. 50-58.
453. Цвіянович М. Д. Піонерське свято як одна з традиційних форм комсомольської роботи в Кам'янець-Подільському педінституті. *Тези доповідей на звітній науковій сесії кафедр інституту за 1965 р.* / [редкол.: І. В. Івах (відп. за вип.), С. І. Білецький, В. П. Житкевич та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. друк. ім. Леніна, 1966. С. 41-43.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	3
ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ, ФРОНТОВІ БУДНІ, ПЕРШІ КРОКИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. ОЧІЛЬНИК КОМПАРТІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТУ	26
1.1. Дитинство та юність. На полях Другої світової війни.....	26
1.2. На посаді вчителя. Трудова діяльність: від асистента до доцента.....	34
1.3. Секретар первинної партійної організації педінституту.....	50
РОЗДІЛ 2. З ТУРБОТОЮ ПРО УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ І НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ (КІНЕЦЬ 1950-х – СЕРЕДИНА 1960-х рр.)	87
2.1. Кількісний і якісний склад науково- педагогічних працівників. Формування студентського контингенту.....	87
2.2. Забезпечення якості підготовки фахівців.....	105
2.3. Науково-дослідна робота.....	147
2.4. Організація громадсько-політичної роботи.....	174
2.5. Зміцнення матеріально-технічної бази.....	212

РОЗДІЛ 3. НА ЧОЛІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ	220
3.1. Призначення на посаду ректора. Характеристика викладацького і студентського складу	220
3.2. Організація освітньо-виховного процесу в інституті та удосконалення методів навчання	247
3.3. Участь викладачів і студентів у науково- дослідній роботі	330
3.4. Ідейно-політична й культурно-масова робота	360
3.5. Поліпшення навчально-матеріальної бази та побутових умов життя студентства	423
3.6. На посаді завідувача кафедри	434
РОЗДІЛ 4. ПІСЛЯ РЕКТОРСТВА	455
4.1. Керівництво кафедрою і основні напрями її діяльності	455
4.2. Професійні здобутки і творчий пошук у 1980-х рр.	487
ВИСНОВКИ	503
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	512

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

*Комарніцький Олександр Борисович,
Федорчук Віктор Миколайович*

ІВАН ВІКТОРОВИЧ ІВАХ: ЛЮДИНА, ВЧЕНИЙ-
МЕТОДИСТ, МЕНЕДЖЕР ВИЩОЇ ОСВІТИ

Монографія

Літературний редактор А. С. Попович
Технічний редактор Д. Р. Яблонська

Підписано до друку 27.04.2023.
Друк офсетний. Формат 60x84/16
Обл. вид. арк. 21,26. Умов. друк. арк. 31,85.
Тираж 300 прим.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
в друкарні ТОВ «Друкарня “Рута”»
(свідоцтво Серія ДК №4060 від 29.04.2011 р.)
м. Кам'янець-Подільський, вул. Пархоменка, 1
тел. (038) 494-22-50, drukruta@ukr.net